1299 - 1922

OSMANLI TARİHİ

BOYUT KİTAPLARI

OSMANLI TARİHİ

ISBN: 978-975-23-0049-1

Genel Yönetmen
Bülent Özükan

Genel Müdür
Nilgün Özükan

Genel Sanat Yönetmeni
Murat Öneş

Renk Ayrımı
Şenol Şenoğlu

Elektronik Montaj
Muammer Özhan

Hazırlayan
Abdullah Özkan

Metin Yazımı
Necdet Zeybek
Kemal Kara

Redaksiyon ve Düzelti
Necdet Zeybek

Tasarım Hazırlık
Nimetullah Akpolat

Görsel Bölüm - İletişim
Hasan Taviloğlu

Katkıda Bulunanlar
Sevgi Özkan
İlknur Güracar
Bilge Durbaş
Zerrin Gökırmak

Yayınlayan
BOYUT YAYIN GRUBU
© 2009 BOYUT YAYINCILIK ve TİCARET A.Ş.

Yüzyıl Mah. Matbaacılar Sitesi,
1. Cadde No:115
34204 Bağcılar - İstanbul
Tel: (212) 413 33 33 pbx
Fax: (212) 413 33 34

www.boyut.com.tr
e-mail: info@boyut.com.tr

Baskı
Boyut Matbaacılık A.Ş.

SUNUŞ

Adım Adım Osmanlı Tarihi; 1299'da Osman Gazi'nin, Osmanlı Beyliği'ni kurmasıyla başlayıp son Osmanlı padişahı VI. Mehmet Vahdettin'in 17 Kasım 1922 günü ülkeyi terk etmesine kadar geçen 623 yıllık bir dönemi kapsamakta...

Bu dönemde 36 padişah, devletin başına geçti. Farklı özellikteydi devletin başındakiler. Bunlar arasında devleti çok iyi yönetenler, ordunun başında zaferden zafere koşanlar çoğunluktaydı. Padişahların bazılarında "av merakı", bazılarında "hanım merakı" daha ağır bastı; devlet işleri unutuldu. Çocuk yaşta başa geçenler oldu. İçlerinde akıldan yoksunları da vardı. Sonuçta devlet büyüdü, zarar gördü ve yıkıldı.

623 yıllık bu süreçte çeşitli olaylar, ekonomik ve sosyal yapılanmada farklılıklar görüldü. İyiler, kötüler... Doğrular, yanlışlar... Günahlar, sevaplar...

İnsan, çoğu kez düşünür ve kendi kendine sorar: İnsanın dünü nasıldı? Ne gibi mücadeleler verdi? Bugünkü kültür ve medeniyete nasıl ulaştı? İstedik ki, insan bu tür soruların karşılığını rahatlıkla bulup geçmişteki olayları öğrensin. Aynı zamanda düşüncelerini olgunlaştırsın ve kültür yönünden yükselsin.

İşte, bu amaçla yola çıktık.

Üç kıtaya yayılarak evrensel bir imparatorluk kuran Osmanlı Devleti'nin tarihini, kronolojik bir sıra içinde vermeyi uygun gördük.

Bu, bir ihtiyaçtan doğdu. Çünkü, elimizde İsmail Hami Danişmend'in "İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi"nden başka geniş kapsamlı kronolojik bir kaynak yoktu ve bu da, dilinin eskiliği nedeniyle kullanışsız bir hâl almıştı. Biraz da sıkıcıydı. Hatta, bilim adamları ve yazarlar dışında, çoğu kimse tarafından bilinmiyordu bile...

Bu olumsuzlukları gözönüne alarak, hazırladığımız bu kronolojik albümde; öncelikle, geleceğe ışık tutması açısından, geçmişte yaşananları, genç kuşaklara aktarmayı düşündük.

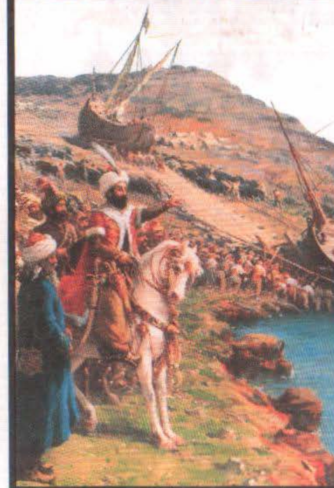
Albümde, her padişahın hayatını ve o dönem içindeki olayları resim, harita ve tablolar eşliğinde kronolojik bir sıra içinde vermeye çalıştık.

Bütün bunları yaparken de, okuyucuyu sıkmadan bilgilendirmek için, metin bölümünü kısa tutup görsel malzemeyi öne çıkardık.

Özetle, yoğun bir çalışmanın ürünü olan bu albümün, öğrenmek isteyen herkese yararlı olacağı inancındayız.

İÇİNDEKİLER

II. MEHMET

IV. MEHMET

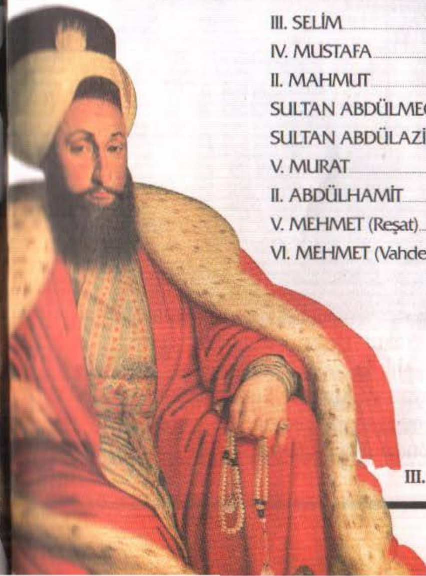

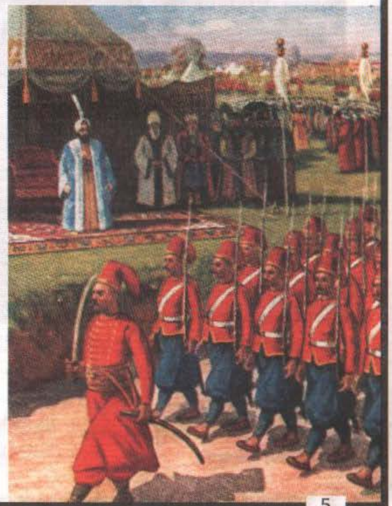

I. SÜLEYMAN

III. SELİM

OSMANLI DEVLETİ KURULURKEN

YAKIN DOĞU ANADOLU VE BALKANLAR

XIV. YÜZYIL BAŞINDA, YAKIN DOĞU'NUN EN GÜÇLÜ DEVLETİ, MEMLÛKLER İDİ. MEMLÛKLER, UZUN YILLAR MOĞOLLAR VE HAÇLILARLA SAVAŞARAK YAKIN DOĞU'NUN TÜMÜNE EGEMEN OLDULAR. MEMLÛKLER, UZUN YILLAR BOYU GÜÇLERİNİ DEVAM ETTİRDİLER. ABBASÎ HALİFESİNİN MISIR'DA BULUNMASI, MEMLÛKLERE, İSLÂM DÜNYASINDA DİNÎ YÖNDEN ÜSTÜNLÜK SAĞLIYORDU.

XIV.yüzyıl başında Anadolu'daki topraklarının önemli bir kısmını kaybetmiş olan Bizans İmparatorluğu'nun başkenti Konstantinopolis (İstanbul)'in çevresi surlarla çevriliydi; bu yüzden şehrin ele geçirilmesi çok zordu.

XIV. yüzyıl başında Yakın Doğu, ekonomik yönden dünyanın en önemli bölgesi durumundaydı. Hindistan'dan başlayan ve Mısır ile Suriye limanlarında sona eren "Baharat Yolu", Memlûk topraklarından geçiyordu. Bu durum, Memlûklere ekonomik yönden büyük fayda sağlamaktaydı.

Anadolu'yu ve Avrupa'yı egemenliği altına alan Roma İmparatorluğu'nun, 395'te Batı ve Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) adıyla ikiye ayrılmadan önceki hâkimiyet alanını gösteren harita.

XIV. yüzyıl başlarında Anadolu'da şu devletler bulunuyordu:

a) Türkiye Selçukluları Devleti
b) İlhanlılar
c) Bizans İmparatorluğu
d) Trabzon Rum İmparatorluğu

Bu devletlerden Türkiye Selçukluları Devleti, 1243 Kösedağ Savaşı sonrasında, İlhanlılara bağımlı hâle gelmişti. XIV. yüzyılın başında Türkiye Selçukluları Devleti, siyasî ve askerî gücünü tamamen kaybetmiş durumdaydı. Moğolların önünden kaçan Türkmenler, sınır bölgelerinde toplanmıştı. 1308'de Sultan II. Mesut'un ölümüyle Türkiye Selçukluları Devleti sona erdi. İlhanlılar, bundan sonra Anadolu'yu genel valiler vasıtasıyla yönetmeye başladılar. İlhanlıların etkili olamadığı sınır bölgelerinde yaşayan Türkmenler, Birçok beylikler kurdular. 1336'da İlhanlılar Devleti'nin sona ermesiyle Türkmen beylikleri bağımsız duruma geldiler. Bu beylikler, bir süre sonra, Türkiye Selçukluları Devleti'nin yerini almak amacıyla aralarında mücadeleye başladılar. Başlangıçta en güçlü beylikler Karamanoğulları, Candaroğulları ve Germiyanoğulları idi.

Bizans İmparatorluğu, XIV. yüzyıl başında Anadolu'daki topraklarının çoğunu kaybetmişti. Daha çok Trakya, Marmara ve Kocaeli Yarımadasında varlığını sürdürmekteydi. Ekonomik durumu çok iyi olmayan Bizans'ın en önemli gelir kaynağı, Boğazlardan geçen Venedik ve Ceneviz ticaret gemilerinden aldığı vergilerdi.Trabzon Rum İmparatorluğu ise, bu yüzyılın başında İlhanlılara bağlı durumda bulunuyordu.

Bizans İmparatorluğu, XIV. yüzyılın başlarında Balkanlarda da kaybetmişti. İmparatorluk makamında devamlılık yoktu. Generaller, imparator olmak amacıyla sürekli isyan etmekteydiler. Şehir ve kasabaları yöneten tekfurlar, merkezî yönetimi dinlememekteydiler. Halk, tekfurların baskısından, vergilerin ağırlığından yakınır durumdaydı.

XIV. yüzyılın başlarında Balkanlarda bulunan başlıca devletler şunlardı: Bulgar Krallığı, Sırp Krallığı, Arnavut, Bosna, Hersek, Eflâk ve Boğdan beylikleri. Bunların içinde en güçlü olanı, Sırp Krallığı idi. Balkanlarda, siyasî birlik olmadığı gibi, dinî birlik de yoktu. Bulgarlar, Sırplar, Ortodoks; Bosnalılar ve Hersekliler Bogomil mezhebine mensup; Macarlar, Ulahlar ve Hırvatlar Katolik idiler. Bu arada, Macarlar ve Venedikliler, Balkanları ele geçirme çabasındaydılar. Ancak, Katolik olmaları ve Ortodoks olan Balkan milletlerini Katolik olmaya zorlamaları, bölgede siyasî ve dinî çatışmalara neden olmaktaydı.

OSMANLI DEVLETİNİN KURULUŞU

1299

OSMANLI BEYLİĞİNİN YURT EDİNDİĞİ TOPRAKLAR, BİZANS İMPARATORLUĞU'NUN BÜYÜK KENT VE KASABALARININ BULUNDUĞU MARMARA BÖLGESİ TOPRAKLARIYLA KOMŞUYDU. AYRICA BU TOPRAKLARIN, BİZANS'I TEBRİZ'E BAĞLAYAN TİCARET YOLU ÜZERİNDE BULUNMASI, BEYLİĞE BÜYÜK GELİR SAĞLIYORDU.

Osmanlıların bağlı bulunduğu Kayı Boyu damgası vurulan XVI. yüzyıla ait tombak at zırhı. (Askerî Müze - İstanbul)

KAYI BOYU'NUN ANADOLU'YA GELİŞİ

Oğuzların Günhan koluna mensup olan Kayı boyu, 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'yu fethe gelen diğer Oğuz boylarının içinde yer almıştır. Kayı boyuna mensup olanların Anadolu'ya gelişleri, daha sonraki tarihlerde de devam etmiştir. 24 Oğuz boyu içinde önemli bir yeri bulunan Kayı boyunun damgası, iki ok ile bir yaydan oluşmaktaydı. Kayı'nın anlamı, güç ve kudret sahibi demekti.

Tarihî bilgilere göre, Kayı boyunun bir kısmı, Türkiye Selçukluları Sultanı I. Alâeddin Keykubat zamanında, Ankara yakınlarındaki Karacadağ yöresine yerleştirilmiştir. Bu sırada Kayı boyunun başında Ertuğrul Bey bulunuyordu. Ertuğrul Bey'in yönetimindeki Kayılar, bir süre sonra batıya doğru ilerleyerek, Söğüt ve Domaniç'i ele geçirdiler. Kayılar, Söğüt'ü kışlak, Domaniç'i yaylak olarak kullandılar.

Ertuğrul Bey, bu tarihlerde Türkiye Selçukluları Devleti'nin batı sınırında bir "uçbeyi"idi. Uçbeylerinin görevi sınırları korumaktı. Ertuğrul Bey, çok ileri bir yaşta Söğüt'te vefat etti (1281).

Osmanlı beyliğinin yurt edindiği topraklar, Bizans İmparatorluğu'nun Marmara bölgesi topraklarıyla komşuydu. Bu topraklarda Bizans'ın büyük kent ve kasabaları bulunuyordu. Bu durum, göçebe hayvancılık ekonomisinin birbirini tamamlayan bir bütün oluşturmasına neden oluyordu. Bölgede, Bizans kent ekonomisinin ürünleriyle göçebe Türkmenlerin hayvancılık ekonomisinin ürünlerinin pazarlandığı, takas edildiği büyük pazarlar kuruluyor, bu pazarlar bölgeye, dolayısıyla Osmanlı beyliğine büyük bir ekonomik potansiyel kazandırıyordu. Ayrıca Osmanlı beyliğinin kurulduğu topraklar, Bizans'ı Tebriz'e bağlayan ticaret yolu üzerinde bulunuyordu. Bu işlek ticaret yolunun Osmanlı beyliğinin topraklarından

Osmanlı Beyliği'nin kurulduğu dönemde Anadolu'daki beylikler

geçmesi, vergi, haraç ya da yağma biçiminde beyliğe büyük gelirler sağlıyordu.

Osmanlı beyliğinin kurulduğu Eskişehir-Sakarya-Söğüt dolayları, Anadolu'da biçim bakımından İlhanlılar'a bağlı olsa da, Moğol-İlhanlı etkisinin uzanamayacağı kadar batıda yer alan bir bölgeydi. Bu yüzden Osmanlı beyliğinin toprakları, Moğol baskısından kaçan Oğuz aşiretleri ve Anadolu Selçuklularına mensup asker, memur ve bilim adamları için bir sığınak yeri işlevini yerine getiriyordu. Bu ise, başlangıçta toprakları küçük, nüfusu az; asker, yönetici ve bilim adamı olarak deneyimli kimselere gereksinim duyan Osmanlı beyliğinin insan potansiyelini güçlendiriyordu.

Osmanlı beyliğinin kurulduğu sıralarda, Bektaşîlik ve Babaîlik gibi tarikatlar, bölgede etkili bulunuyordu. Bunun gibi dinsel karakteri olan Ahiler de Osmanlı beyliği kurulduğu sıralarda bölgede ve bölge insanları üzerinde etkili olan bir esnaf kuruluşuydu. Osmanlı beyliğinin kurucusu kabul edilen Osman Bey'in bölge insanları üzerinde büyük nüfuzu olan Şeyh Edebali'nin kızı Bâlâ Hatun ile evlenebilmek için ısrar etmesi, onun politik ileri görüşlülüğünü gösterir. Nitekim Osman Bey ile Bâlâ Hatun'un evlilikleri gerçekleştikten sonra Ahilerin önde gelenlerinden Şeyh Mahmut Gazi, Ahi Şemsettin ve oğlu Ahi Hasan ve Cendereli (Çandarlı) Kara Halil, Osmanlı beyliğinin hizmetine girmişler ve bu beyliğin kuruluşunda, büyümesinde ve örgütlenmesinde, en azından Osmanlı hanedanı mensupları kadar önemli roller oynamışlardır.

Osmanlı beyliğinin temelleri XIII. yy. ortalarında böyle bir ortamda atıldı. Beyliğe adını veren Osman Bey'in babası Ertuğrul Bey hakkında sağlam ve güvenilir bilgiler hemen hemen yok gibidir. Bilinen, kendisinin XIII. yüzyılda Batı Anadolu'da yaşayan Türkmen beylerinden biri olduğudur. Babası gibi Osman Bey'in hayatı hakkında da bilinmeyenler pek çoktur. Osman Bey, Çobanoğulları beyliğinin vasalı olarak Bizans topraklarına akınlarda bulunurken bu beyliğin Bizans'la anlaşması üzerine, bölgede Bizans üzerine akınlarda bulunanlar, etkinliklerini bu kez Osman Bey'in bayrağı altında sürdürdüler. Bu durum yavaş yavaş Osman Bey'i bağımsızlığa doğru iten bir etken oldu. Osman Bey, bölgenin ve Bizans'ın içinde bulunduğu durumdan ustaca yararlanmasını bildi; bölgedeki İslâm tari-

Ertuğrul Gazi'nin Söğüt'teki türbesi

katlarının, özellikle Şeyh Edebali'nin gücünden ve nüfuzundan yararlandı. Bizans'a karşı savaşan gazilerin önderi durumuna gelen Osman Bey, Bizans köy, kasaba ve kalelerini birer birer ele geçirmeye başladı. Başarıları hem topraklarının büyümesine, hem de Anadolu Selçuklu topraklarından, komşu Türkmen beyliklerinden asker, komutan ve yöneticilerin onun saflarına katılmasına yol açtı. Genellikle 1299 tarihi, Osman Bey'in bağımsızlığını ilân ettiği tarih olarak kabul edilir. 1299'da Türkiye Selçukluları Sultanı III. Alâeddin Keykubat'ın, İlhanlı hükümdarının yanına gitmesi sonucu, Anadolu'da bir iktidar boşluğu ortaya çıkmıştı. Bu durumdan yararlanarak bağımsızlıklarını ilân eden Türkmen beylikleri gibi, Osman Bey de, 1299'da bağımsızlığını ilân etti.

Ertuğrul Gazi'nin Söğüt'teki büstü

OSMANLILARDA DEVLET ANLAYIŞI

Osmanlılar, bir uç beyliği olarak tarih sahnesine çıktılar. Bu nedenle yönetim, ilk zamanlar, uç beyliğinin geleneklerine göre düzenlenmişti. Yönetim, Osmanlı ailesine aitti ve ailenin başkanı, beyliğin de yöneticisiydi. Ancak, bey seçiminde, diğer beylerin de düşünceleri alınırdı.

Osmanlıların, kısa zamanda güçlü bir devlet kurmaları tesadüf olmayıp, tutarlı bir devlet anlayışının sonucudur. Osmanlı Devleti, daha önceki Türk-İslâm devletlerinin kültürel mirasları üzerine kurulmuştu. Osmanlılar, XIV. yüzyıla kadar, devlet yönetimi konusunda tecrübe birikiminden en iyi şekilde yararlandılar. Osmanlı devlet anlayışında, Türk-İslâm devletlerinin ve Orta Asya geleneğinin etkisi bulunmaktadır. Bununla beraber Osmanlılar, gelişen zamana uygun olarak, merkez ve taşra yönetiminde, kendilerine özgü bir yönetim geliştirdiler.

Osmanlı Devleti'nde, devlet başkanı "padişah" idi. Padişahlar, devletin mutlak hâkimiydiler. İdarî, askerî, malî ve hukukî konularda geniş yetkilere sahiptiler. Ancak, bu yetkilerini kullanırken, kanunlara, törelere, gelenek ve göreneklere uymak zorundaydılar. Padişahların sorumlulukları, daha önceki Türk devletlerinin hükümdarlarından farklı değildi. Ülkenin topraklarını genişletmek ve ülkeyi geliştirmek, halkın refah ve mutluluğunu sağlamak, padişahın başlıca göreviydi. En önemli görevi ise, ülkede adaleti sağlamaktı. Osmanlı Devleti'nin, güçlü ve 600 yılı aşan bir süre varlığını devam ettirmesinde, ülkede sağlanan adaletin büyük rolü olmuştur.

Padişahın, bütün egemenlik gücüne sahip olması, Osmanlı Devleti'nin yönetim şeklini de belirlemişti. Devlet, tam bir merkeziyetçilikle yönetilirdi. Ülkenin bütün bölgeleri, başkentten verilen emirlerle yönetilmekteydi. Yöneticiler, merkezden atanır ve denetlenirdi. Aile içindeki bütün erkek çocuklar, taht üzerinde eşit haklara sahiptiler. Bu nedenle, kimin padişah olacağı hakkında XVII. yüzyıl başına kadar kesin bir kural yoktu. Erkek çocuklar arasında kimin tahta çıkacağı konusunda, devlet adamlarının, ulemanın ve askerlerin tercihleri önemli rol oynamaktaydı.

Osmanlılardan önceki Türk devletlerinde hükümdarlar, ülkeyi, kardeşleri ve kendi çocukları arasında paylaştırırdı. Çünkü, onlar da hükümdar kadar egemenlik hakkına sahiptiler. Bu paylaştırma sistemi, güçlü Türk devletlerinin bir süre sonra parçalanmalarına ve yıkılmalarına sebep oluyordu. Bu nedenle Osmanlılar, şehzadelere, geniş yetkilerle büyük eyaletlerin valiliğini vermediler. Osmanlı şehzadeleri, ancak sancakbeyi olabildiler. Yetkileri de son derece sınırlıydı. Ayrıca, ülke içinde herhangi bir aileye ve aşirete imtiyaz tanınmadı. Osmanlılar, Selçuklularda olduğu gibi, bir bölgeyi fetheden komutanlara, o bölgenin yönetimini vermediler. Fetheden kim olursa olsun, alınan topraklar mutlaka padişaha ait oluyordu. Bu çeşit merkeziyetçi uygulamalar sayesinde devlet, gelişti ve güçlendi.

XIX. yüzyılda ilân edilen Tanzimat Fermanı ve Meşrutiyet, padişahların yetkilerini yeniden düzenleme amacı güdüyordu. Bununla beraber, gerek Tanzimat ve gerekse Meşrutiyet döneminde padişahlar, mutlak yönetim hakkını kullanmaya devam ettiler.

Kanunî Sultan Süleyman, 46 yıl süreyle tahtta en uzun süre kalan Osmanlı padişahı olmuştur.

Padişahlar her konuda geniş yetkilere sahipti. Önemli konularda devlet adamlarının görüşlerini almakla birlikte son kararı kendileri verirlerdi. Yukarıdaki resimde bir padişahın Cuma namazına gittiği Eyüp Camii'nden dönüşü betimleniyor (Gravür: Thomas Allom).

PADİŞAHLAR

Osmanlı Devleti, kurulduğu zaman küçük bir beylikti. Devletin başında ilk zamanlar "bey" ya da "gazi" unvanı ile anılan bir hükümdar bulunuyordu. Osmanlı hükümdarları içinde ilk defa "sultan" unvanını I. Murat kullanmıştır. Bunların yanı sıra hükümdarlara, "han", "hakan" ve "hünkâr" da denilmiştir. Yavuz Sultan Selim'in 1517 Mısır seferinden sonra, Osmanlı hükümdarları "halife" unvanı da aldılar. Ancak, devletin güçlü olduğu dönemlerde halifelik unvanını siyasî amaçlarla kullanmak gereğini duymadılar. Osmanlı hükümdarları, halifelik unvanını ilk olarak, 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması sonrasında kullanmaya başladılar. Osmanlı hükümdarlarının en yaygın kullandıkları unvan, "padişah" olmuştur.

Padişahlar, devletin kurucusu Osman Bey'in soyundan gelirlerdi. Padişahlık, babadan oğula geçmekle beraber, ilk zamanlar bu konuda belli bir veraset sistemi yoktu. Bu durum, eski Türk geleneğinden kaynaklanıyordu. Buna göre, ailenin bütün erkekleri, taht üzerinde hak sahibiydiler. Bu nedenle, her hükümdar değişikliğinde taht kavgaları çıkar ve devlet sarsıntı geçirirdi. Tahta çıkan şehzade, egemenlikte hak ileri sürmemeleri için, erkek kardeşlerini öldürtmek zorunda kalıyordu. Bu yöntem, bir saltanat yasası olarak, XVII. yüzyıl başlarına kadar devam etti.

XVII. yüzyıl başlarında I. Ahmet zamanında yapılan bir düzenlemeyle, Osmanlı ailesinin en yaşlı ve olgun (ekber ve erşed) olanının tahta geçmesi usulü getirildi.

Padişahlar, her konuda çok geniş yetkilere sahip bulunuyorlardı. Önemli konularda, büyük devlet adamlarının düşüncelerini almakla beraber, son kararı yine kendileri verirdi. Divan'a başkanlık etmek (Fatih'le birlikte, bu görev sadrazamlara bırakılmıştır), ordulara komuta etmek, büyük devlet adamlarını atamak, savaşa ve barışa karar vermek padişahın başlıca görevleriydi. Bu görevlerini yerine getirirken, Kuran'a ve şeriat hükümlerine göre hareket etmek için zamanın şeyhülislâmından "fetva" alırlardı.

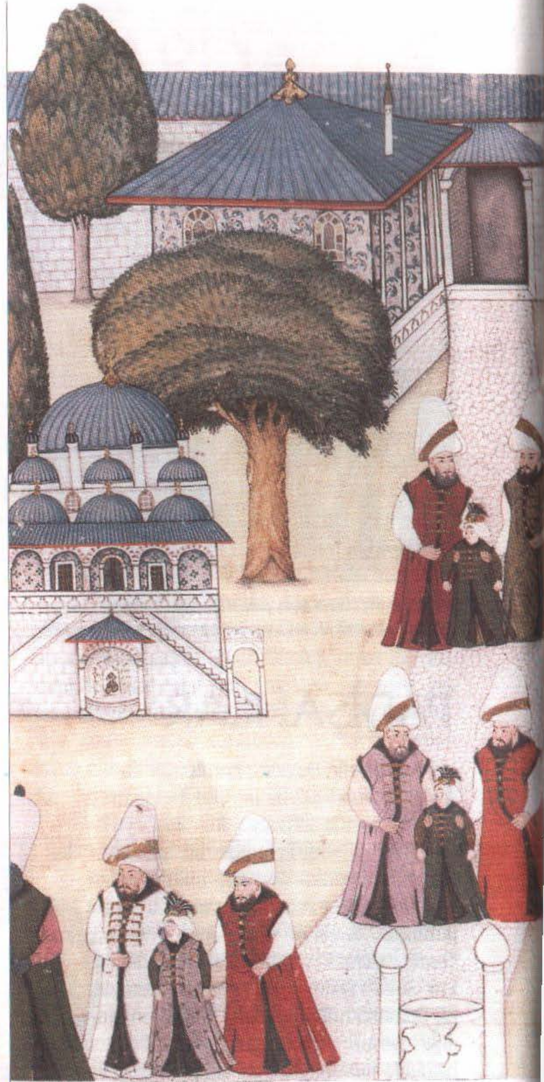
ŞEHZADELER

Osmanlı padişahlarının erkek çocuklarına "şehzade" ya da bilgili, görgülü, kibar anlamına gelen "çelebi" denirdi. Şehzadelere, küçük yaşlarından itibaren sancaklara gönderilir, askerî ve idarî konularda yetiştirilirlerdi. Sancakta bulunan şehzadeleri "çelebi sultan" denirdi. Şehzadelere yardımcı olmak üzere, yanlarına "lala" denilen bilgili, tecrübeli devlet adamları verilirdi. Bu uygulamadaki amaç, şehzadelerin devlet yönetimini öğrenmesiydi. XV. Yüzyıl ortalarına kadar İzmit, Bursa, Eskişehir, Aydın, Kütahya, Balıkesir, Isparta, Antalya, Amasya, Manisa ve Sivas, başlıca şehzade sancakları olmuştur.

XVI. yüzyılın sonlarından itibaren, şehzadelerin sancaklara gönderilme usulü kaldırıldı. Bunun yerine, sarayda kalmaları ve eğitimlerini burada tamamlama uygulaması getirildi. III. Mehmet, sancağa gönderilen son şehzade olmuştur. Şehzadelerin sancaklara gönderilmesi uygulamasına son verilmesi, onların devlet yönetimiyle ilgilerinin kesilmesine, toplumdan uzaklaşmalarına sebep olmuştur. Şehzadeler, cülûs töreniyle tahta çıkarlar ve onlar için "kılıç alayı" düzenlenirdi.

III. Ahmet ve şehzadesi (Minyatür: Levnî)

Topkapı Sarayı Üçüncü Avlusu'nda III. Ahmet'in şehzadeleri sünnet töreni için mermer taşlığa götürülüyor.
(Surname-i Vehbi'den Levnî'nin minyatürü - Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi)

MERKEZ TEŞKİLÂTI

Osmanlı devlet teşkilâtı, padişahın mutlak egemenliğini gerçekleştirmek için kurulmuştu. Devletin bütün yönetim birimleri doğrudan padişaha bağlı olarak teşkilâtlandırılmıştı. Meydana getirilen bu teşkilâtın merkezinde, padişah ve saray teşkilâtı bulunuyordu.

Osmanlı padişahlarının yaşamını sürdürdüğü saraylardan biri olan Topkapı Sarayı'nın yapımına Fatih Sultan Mehmet döneminde başlandı.

SARAY

Osmanlı Devleti'nde saray, padişahın özel hayatının geçtiği ve devletin yönetildiği yerdi. Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarından itibaren saray teşkilâtı kurulmuş, devletin gelişmesine paralel olarak, saraylar da büyümüştür. İlk saray, 1326'da Bursa'da, daha sonra 1361'de Edirne'de yapılmıştır. İstanbul'un fethinden sonra, Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılan Topkapı Sarayı, XIX. yüzyıl ortalarına kadar padişahların oturduğu ve merkez teşkilâtının bulunduğu yer olmuştur.

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren padişahlar, Dolmabahçe Sarayı, Yıldız Sarayı, Çırağan Sarayı ve Dolmabahçe Sarayı gibi saraylarda oturmaya başladılar. Topkapı Sarayı, iki bölümden oluşuyordu:

Padişah Abdülaziz tarafından yaptırılan Çırağan Sarayı

BİRÛN (DIŞ SARAY)

Sarayın dış bölümüdür. Sarayın, Bab-ı Hümayun adı verilen dış kapısından girildiğinde, birinci avluya geçilir. Bundan sonra varılan Babü's-selâm kapısından girildiğinde, orta avluya geçilir. Bu avluda "Has Odalar" yer alır. Bu odalarda saray hizmetlileri bulunurdu. Orta kapıdan sonra ise ikinci avluya geçilir. Burada, Has Ahırları, Zülüflü Baltacılar koğuşları ve Divan-ı Hümayun'un toplandığı "Kubbealtı" bulunurdu. İkinci avludan sonra Babü's-saade denilen kapıya ulaşılır. Bu kapı, Birûn (dış saray) ile Enderun'u (iç saray) birbirine bağlardı. Babü's-saade'nin karşısında padişahların, Divan üyeleri ve yabancı elçileri kabul ettiği "Arz Odası" vardı.

ENDERUN (İÇ SARAY)

Burası, padişahın özel hayatını geçirdiği bölümdü. Bu bölümde, Enderun denilen saray okulu ve Harem bulunurdu. Enderun, saray görevlilerinin yetiştirildiği yerdi. Enderun'da eğitim faaliyeti "oda" adı verilen yerlerde yapılmaktaydı. Enderun'a alınacaklarla ilgili olarak yapılan işlemler şunlardı:

Devşirme yoluyla toplanan çocuklar, Acemi Ocağı'na gönderilmeden önce, bir seçime tâbi tutulurlardı. Seçilen çocuklar, önce Edirne Sarayı, Galata Sarayı ve İbrahim Paşa Sarayı'nda eğitilirlerdi. Bu eğitim sonrası ikinci bir seçim daha yapılırdı. Bu seçim sonrası Topkapı Sarayı'ndaki "Büyük Oda" ve "Küçük Oda"ya alınırlardı. Burada sıkı bir eğitimden geçirilirlerdi. Bu eğitimin amacı, saraya alınacak kişileri, devlet adamı, asker ve seçkin kişiler olarak yetiştirmekti. Bu odalardaki eğitim sonrasında da yeni bir seçim yapılır; seçilenler, padişahın özel hizmetine ait odalara alınırlardı. Bu odalar şunlardı:

Has Oda: Burada bulunanlar, padişahın günlük hizmetinde bulunurlardı. Bu odanın yöneticisine "Hasodabaşı" denilirdi. Has Oda, rütbe bakımından en yüksek hizmetlilerin bulunduğu yerdi.

Hazine Odası: Bu odada bulunanlar, padişahın özel hazinesine ve değerli eşyalarına bakarlardı.

Kiler Odası: Burada bulunanlar, padişahın sofra hizmetlerine bakarlardı.

Seferli Odası: Müzisyen, berber gibi hizmetlilerin bulunduğu yerdi.

Bu odalarda eğitimlerini tamamlayanlar, "çıkma" denilen bir tayin usulüyle Birûn'da ve taşrada önemli görevlere getirilirlerdi.

Harem: Saray kadınlarının bulunduğu bölümdü. Burada, padişahın annesi valide sultan ve eşleri ile cariyeler bulunurdu. Harem'deki kadınlar başkalfa kadın'ın yönetiminde özel bir eğitimden geçirilirlerdi. Harem'in yöneticisi "harem ağası"ydı.

Osmanlı hareminde günlük yaşam.

Kubbealtı'na toplantıya gelen vezirler (Gravür: Thomas Allom).

DİVAN-I HÜMAYUN

Divan, merkez teşkilâtının temelini oluşturmaktaydı. İlk Osmanlı Divan'ı, Türkiye Selçukluları Devleti'ndeki Divan örnek alınarak kuruldu. Orhan Bey zamanından beri Osmanlılarda Divan teşkilâtının bulunduğu bilinmektedir. İlk zamanlar Divan üyeleri, padişah, vezir ve Bursa kadısı idi. Divan toplantılarına padişahlar başkanlık yapmaktaydı. Bu nedenle, padişah nerede ise, Divan da orada toplanırdı. Fatih ve ondan sonraki padişahlar, bu görevi veziriazamlara bıraktılar. Padişahlar, bundan sonra Divan toplantılarını "kasr-ı adl" denilen pencereden izlemeye başladılar.

Fatih Sultan Mehmet zamanına kadar her gün sabah namazından sonra toplanan Divan, sonradan haftada dört gün toplanmaya başladı. Divan, Topkapı Sarayı'nda "Kubbealtı" denilen yerde toplanırdı. Divan'da, siyasî, idarî, askerî, örfî, şer'î, adlî ve malî konular, şikâyet ve davalar görüşülüp karara bağlanırdı. Divan görüşmeleri öğle zamanı sonar erer, bundan sonra önce veziriazam (sadrazam), daha sonra diğer Divan üyeleri, padişahın huzuruna çıkarak, görüşmeler hakkında bilgi verirlerdi.

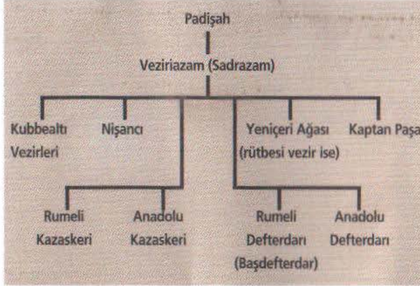

Divan-ı Hümayun dışında diğer divanlara, veziriazam konağında toplanan ikindi, Çarşamba ve Cuma divanları, veziriazam, sefere çıktığı zaman topladığı "Sefer Divanı", yeniçerilerin maaşlarının dağıtılması için toplanan "Ulûfe Divanı", padişahın yabancı elçileri kabulü sırasında toplanan "Galebe Divanı", olağanüstü hallerde toplanan "Ayak Divanı" ve yine sefer sırasında at üzerinde yapılan toplantıya "At Divanı" adı verilirdi.

DİVAN-I HÜMAYUN ÜYELERİ

Divan'da bulunan ve görüşmelere katılan kişilere, Divan üyeleri denirdi.

Divan üyeleri ve bunların başlıca görevleri şunlardı:

VEZİRİAZAM (SADRAZAM)

Padişahtan sonra en yetkili devlet adamı, veziriazamdı. Devlet yönetiminde padişahın vekili sayılır ve kendisinde, padişahın mührü bulunurdu. Orhan Bey zamanında, toprakların genişlemesi ve devlet işlerinin artması sonucu ilk vezirlik makamı kuruldu. I. Murat zamanında vezirlerin sayısı üçe çıktı. Vezirlerin derecelerini göstermek için, birinci vezire "veziriazam" denildi.

Büyük devlet memurlarını atama, görevden alma, veziriazamın buyruğu ile olurdu. Padişah sefere çıkmadığı zaman, "serdâr-ı ekrem" unvanıyla orduya komuta ederdi. Veziriazamlar, İstanbul'da önceleri Paşakapısı, sonraları Babıâli denilen yerde otururlardı. Veziriazamın görevinden azli, padişah mührünün geri alınmasıyla olurdu.

VEZİRLER

Vezirler, çeşitli devlet işlerinde yetişmiş tecrübeli kişiler olduklarından, görüşlerinden yararlanılır ve veziriazamın verdiği işleri yaparlardı. İlk Osmanlı vezirlerinin çoğu ulema (bilgin) kökenli idiler. Sonradan asker kökenli kişiler de vezirliğe getirildiler. Vezir olabilmek için, sancakbeyliği, beylerbeylik ve son olarak da Rumeli Beylerbeyliği'nde bulunmak gerekliydi. Divan toplantılarında, veziriazamın sağında otururlardı. XV. Yüzyılın sonlarına kadar üç vezir bulunuyordu. XVI. Yüzyılın sonlarında vezir sayısı yediye kadar çıkmıştır. Bu vezirlere, Kubbealtı vezirleri veya "kubbenişin" adı verilirdi.

KAZASKERLER

Kazaskerlik, 1362'de I. Murat zamanında kuruldu. 1480 yılına kadar bir kazasker bulunurken, Fatih döneminde, Anadolu ve Rumeli kazaskerleri olarak sayılan ikiye çıkarıldı. Bunlardan Rumeli kazaskeri, rütbe bakımından daha ileri idi. Kazaskerler, Divan'da büyük davalara bakar, ayrıca kendi bölgelerindeki kadı ve müderrisleri atama ve görevden alma işlerine karar verirlerdi.

DEFTERDARLAR

Defterdarlar, Divan'da malî konularda açıklamalarda bulunurlar, devletin gelir ve giderlerine bakarlardı. İlk zamanlarda, defterdar sayısı bir iken, sonraları malî işlerin artmasından dolayı sayısı ikiye yükseltilmiştir. Bunlar; Rumeli Defterdarı (Başdefterdar) ve Anadolu Defterdarı idi. Rumeli Defterdarı, Rumeli'deki malî işlere; Anadolu Defterdarı, Anadolu'daki malî işlere bakardı. Rumeli Defterdarı, aynı zamanda bütün malî işlerden sorumluydu.

Mübaşir, Mekke Kadısı, Rumeli Kazasaskeri, Nakibüleşraf ve İstanbul Kadısı'nı bir arada gösteren bir gravür.

NİŞANCI (TEVKİ-İ TUĞRAÎ)

Nişancı, padişahın adına yazılacak fermanlara, beratlara ve nâmelere, hükümdarın imzası olan tuğrasını çekerdi. Ayrıca, devletin arazi kayıtları, tahrir defterlerinde düzeltmeler Nişancı tarafından yapılırdı. Nişancı, kanunları iyi bilir, gerektiğinde Divan'da açıklamalarda bulunurdu.

Nişancı'ya bağlı olarak çalışan Reisülküttab, Divan kâtiplerinin şefi idi. Reisülküttap, Divan üyesi olmamakla beraber, Divan işlerindeki tecrübesi nedeniyle önemi büyüktü. Görevleri, Divan'da verilen kararları düzelttikten sonra tamamlamak, fermana uygun olarak emirleri yazmak, padişaha ve veziriazama gelen mektupları tercüme ettirerek, bunlara cevap hazırlamaktı. Reisülküttab, bütün bu işleri kendi başkanlığındaki, çeşitli kalemlerden oluşan bir teşkilât vasıtasıyla yerine getirirdi. Reisülküttaba bağlı olarak çalışan kalemler ve bunların görevleri şunlardı:

Beylikçi Kalemi: Divan-ı Hümayun'da alınan kararların ve görüşülen konuların tutanaklarını yazıya geçirirdi. Ayrıca, dış ilişkiler ile ilgili kararları yazıya geçirir, anlaşmalarla ilgili metinleri düzenlerdi. Bu kalemin başında olan kişiye, Beylikçi Efendi denirdi.

Tahvil Kalemi: Bu kalem, yüksek dereceli görevlilerin (vezir, beylerbeyi, sancakbeyi) özlük işleriyle ferman ve beratları düzenlerdi. Ayrıca, zeamet ve tımar kayıtları da bu kalem tarafından tutulurdu.

Rüûs Kalemi: Tahvil kaleminin görev alanı dışında kalan bütün görevlilerin (kethüda, dizdar, müderris, imam) işlemleri bu kalem tarafından düzenlenirdi.

Âmedî Kalemi: Veziriazam ile padişah arasında yazışmaları, yabancı devletlere gönderilecek mektupları düzenlerdi. Osmanlı Devleti'nin, Avrupa ülkelerinde devamlı elçi bulundurmasından sonra, elçilerden gelen raporları kaydetmek, cevap yazmak, şifre çözmek görevi de bu kaleme aitti. Tanzimattan sonra bu kalemin önemi daha da arttı.

Yeniçeri Ağası

YENİÇERİ AĞASI

Yeniçeri ağası, Yeniçeri Ocağı'nın en büyük komutanıydı. Yeniçeri ağası, vezir rütbesine sahip ise, Divan'ın tabiî üyesi sayılıp, görüşmelere katılırdı. Yeniçeri ağası, arz günü, vezirlerden önce padişahın huzuruna çıkar, yeniçeriler hakkında bilgi verirdi.

KAPTAN-I DERYA

Kaptan-ı Derya, donanma ve denizcilikle ilgili işlerden sorumluydu. XVI. Yüzyılın ikinci yarısında vezir rütbesi aldıktan sonra Divan üyesi oldular.

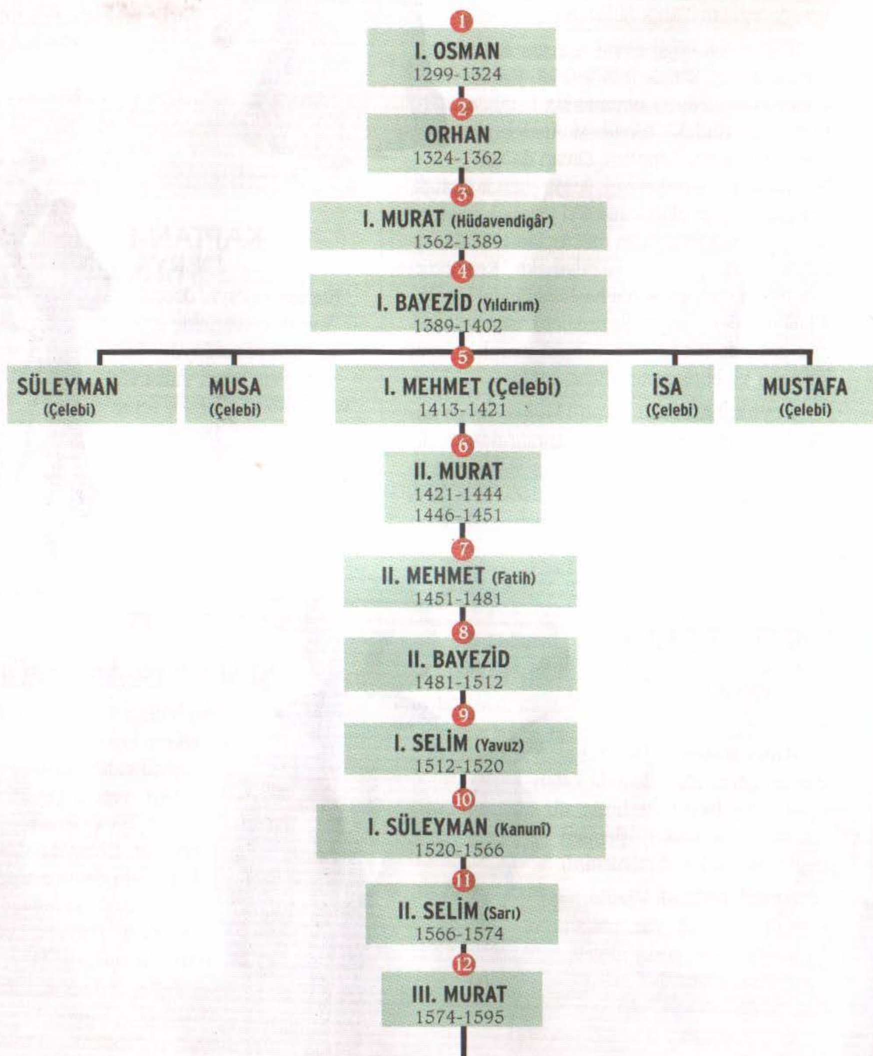

Kaptan-ı Derya

ŞEYHÜLİSLÂM (MÜFTÜ)

Şeyhülislâm, Divan'da alınan kararların İslâm dinine uygun olup olmadığı konusunda "fetva" verirdi. Şeyhülislâm, Divan üyesi olmamakla beraber, Divan'da alınan kararların dine ve şeriata uygun olup olmadığını kontrol ederdi. Fatih döneminde rütbe ve makam olarak Kazaskerlerden sonra gelen Şeyhülislâm, Kanunî döneminde veziriazamla eşit sayıldı.

Şeyhülislâm

OSMANLI PADİŞAHLARI

13 **III. MEHMET** 1595-1603

14 **I. AHMET** 1603-1617

15 **I. MUSTAFA** 1617-1618 (Birinci defa) 1622-1623 (İkinci defa)

16 **II. OSMAN (Genç)** 1618-1622

17 **IV. MURAT** 1623-1640

18 **İBRAHİM** 1640-1648

19 **IV. MEHMET (Avcı)** 1648-1687

20 **II. SÜLEYMAN** 1687-1691

21 **II. AHMET** 1691-1695

22 **II. MUSTAFA** 1695-1703

23 **III. AHMET** 1703-1730

24 **I. MAHMUT** 1730-1754

25 **III. OSMAN** 1754-1757

26 **III. MUSTAFA** 1757-1774

27 **I. ABDÜLHAMİT** 1774-1789

28 **III. SELİM** 1789-1807

29 **IV. MUSTAFA** 1807-1808

30 **II. MAHMUT** 1808-1839

31 **ABDÜLMECİT** 1839-1861

32 **ABDÜLAZİZ** 1861-1876

33 **V. MURAT** 1876-1876

34 **II. ABDÜLHAMİT** 1876-1909

35 **V. MEHMET REŞAT** 1909-1918

36 **VI. MEHMET (Vahdettin)** 1918-1922

ABDÜLMECİT (Halife) 1922-1924

OSMAN GAZİ

SALTANAT SÜRESİ: 27 yıl (1299 - 1326)

1299'DA BAĞIMSIZLIĞINI İLÂN EDİP KURDUĞU DEVLETE ADINI VEREN I. OSMAN, BAZI KAYNAKLARCA OSMAN GAZİ, OSMAN BEY YA DA KARA OSMAN ADIYLA ANILIR. BABASI ERTUĞRUL BEY'İN ÖLÜMÜ ÜZERİNE KAYI BOYU'NUN BAŞINA GEÇTİ. BİZANS'A KARŞI ELDE ETTİĞİ BAŞARILARLA HEM TOPRAKLARINI GENİŞLETTİ HEM DE TÜRKMEN BEYLİKLERİNDEN PEK ÇOK ASKER, KOMUTAN VE YÖNETİCİYİ KENDİ SAFLARINDA TOPLADI.

Osmanlı Devleti arması

Osman Gazi ya da Osman Bey adıyla anılır. Babası, Oğuzların Bozok kolunun Kayı boyundan Ertuğrul Bey'dir. Kurduğu devlete adını veren I. Osman'ın bağlı olduğu Kayı boyunun Anadolu'ya nasıl ve ne zaman geldiği konusunda olduğu gibi, Osman Bey'in adı da hâlâ tartışmalıdır. Ataman veya Otman biçiminde de söylenen I. Osman'a, bazı kaynaklar Kara Osman Bey de demektedir. Kayı boyunun, XII. yy'ın ilk yarısında, I. Alaeddin Keykubat döneminde, Maveraünnehir dolaylarından, Moğol istilâsı nedeniyle kaçarak Anadolu'ya geldiği sanılır. Bir kaynağa göre, Kayı boyu, 1230'da Anadolu Selçuklu sultanı I. Alaeddin Keykubat ile Harzemşahlar arasında Erzincan yakınlarında meydana gelen Yassı Çimen Savaşı'nda Selçukluların yanında yer almıştır.

OSMAN GAZİ	
Doğum Tarihi	: 1258
Doğum Yeri	: Söğüt
Babası	: Ertuğrul
Annesi	: Türk
Aşiret reisi olduğu tarih	: 1281
Uç reisi olduğu tarih	: 1299
Saltanatının sonu	: 1326
Tahtan ayrılma sebebi	: Oğlu Orhan lehine feragat-ölüm (?)
Saltanat süresi	: 27 yıl
Ölüm tarihi	: 1326
Ölüm sebebi	: Felç (?) - nikris (gut)
Öldüğü yer	: Söğüt - Bursa (?)
Gömülü olduğu yer	: Bursa, Hisar içinde Osmaniye meydanında Gümüşlü Kümbet'te

OSMAN GAZİ (1258-1326) (Tablo: Kapıdağlı Konstantin)

KAYI BOYU BAŞKENTİ SÖĞÜT

Kayı boyunun başındaki Ertuğrul Bey'in (Ertuğrul Gazi), 1281'de Söğüt'te ölümüne kadar yarım yüzyıl Kayı boyunun beyliğini yaptığı bilinir. Önce Ankara'ya, daha sonra da Eskişehir dolaylarına uç beyliği olarak yerleşen Kayı boyunun başkenti Söğüt, Eskişehir-Bilecik arasındaydı.

OSMAN GAZİ DÖNEMİNİN İLK SAVAŞI

I. Osman döneminin ilk savaşı Ermeni Beli (Derbendi) Savaşı'dır (1284). Ertuğrul Bey döneminden beri Kayı boyunun Bilecik tekfuruyla dostluğu sürüyordu. Kayılar yaylaya çıkarken bazı eşyalarını Bilecik'e emanet bırakıyor, dönüşte geri alıyorlardı. Anlaşmaya göre bu işler silâhsız gençler ve kadınlar tarafından yapılır, buna karşılık da tekfura bazı hediyeler verilirdi.

Kayı boyunun gidiş ve dönüşlerinde, İnegöl tekfuru saldırıda bulunarak zarar veriyordu; hatta bununla da yetinmeyerek çevre tekfurlarını Osman Bey'e karşı kışkırtıp Ermeni Beli denen bölgede I. Osman'a pusu kurdu. Bilecik tekfuru aracılığıyla bu durumdan haberi olan I. Osman, kuvvetlerinin az olmasına karşın savaşı kabul etti. Bu savaşta kardeşi Sarı Batı'nın (Sarı Yatı) oğlu Bay Hoca şehit oldu. Bunun üzerine öteki tekfurlar Osman Bey'e karşı birleştiler. Başarılarından ötürü, Anadolu Selçuklu sultanı tarafından Söğüt, Osman Bey'e yurt olarak verildi ve Osman Bey, Eskişehir Sancağı'nın başına getirildi.

I.Osman, 1281'de, Ertuğrul Bey'in ölümü üzerine, Söğüt yöresine yerleşmiş bulunan kayı boyunun başına geçti. Yakın dostluk kurduğu Şeyh Edebâli'nin kızı Bâlâ Hatun ile evlendi. Yandaki temsilî resimde, solda Şeyh Edebâli, yanında kızı Bâlâ Hatun ve Osman Gazi görülüyor. (Tablo: Münif Fehim)

BAĞIMSIZLIĞA DOĞRU İLK ADIM

I. Osman'ın ilk önemli başarısı Kolça (Kulaca Hisar) kalesine yaptığı baskınla kaleyi fethetmesidir. Bu kalenin fethi, İnegöl ve Karacahisar tekfurlarının birleşmesine yol açtı. Domaniç dolaylarında yapılan İkizce (Erice) Savaşı'nı I. Osman'ın kazanmasına karşın kardeşi Sarı Batı şehit oldu. Bu başarısı üzerine Selçuklu sultanı, Kara Balaban Çavuş ile I. Osman'a bir ferman daha göndererek bütün vergilerden arındırıldığını bildirdi. Ayrıca tuğ, alem, altın kılıç, gümüş takımlı at ve yüz bin dirhem para gibi beylik alâmetlerini gönderdi. Onun bu başarıları Bursa ve İznik tekfurlarını kaygılandırdı. I. Osman da on-

OSMAN GAZİ DÖNEMİ OLAYLARI

1299

■ Osman Gazi, bağımsızlığını ilân ederek Osmanlı Beyliği'ni kurdu.

Osman Bey, Çobanoğulları beyliğinin vasalı olarak Bizans topraklarına akınlarda bulunurken bu beyliğin Bizans'la anlaşması üzerine, bölgede Bizans'a karşı olanlar, etkinliklerini bu kez Osman Bey'in bayrağı altında sürdürdüler. Bu durum yavaş yavaş Osman Bey'i bağımsızlığa doğru iten bir etken oldu. Osman Bey bölgenin ve Bizans'ın içinde bulunduğu durumdan ustaca yararlanmasını bildi; bölgedeki İslam tarikatlarının, özellikle Şeyh Edebali'nin gücünden ve nüfuzundan yararlandı. Bizans'a karşı savaşan gazilerin önderi durumuna gelen Osman Bey, Bizans köy kasaba ve kalelerini birer birer ele geçirmeye başladı. Başarıları hem topraklarının büyümesine, hem de Anadolu Selçuklu topraklarından, komşu Türkmen beyliklerinden asker, komutan ve yöneticilerin onun saflarına katılmasına yol açtı. Genellikle 1299 tarihi, Osman Bey'in bağımsızlığını ilân ettiği tarih olarak kabul edilir. 1299'da Türkiye Selçukluları Sultanı III. Alâeddin Keykubat'ın, İlhanlı hükümdarının yanına gitmesi sonucu, Anadolu'da bir iktidar boşluğu ortaya çıkmıştı. Bu durumdan yararlanarak bağımsızlıklarını ilân eden Türkmen beylikleri gibi, Osman Bey de, 1299'da bağımsızlığını ilân etti.

Osman Gazi'nin tahta çıkışını gösteren bir minyatür (Hünername)

1301

■ Yenişehir kalesi fethedildi ve komuta merkezi buraya taşındı.

1302

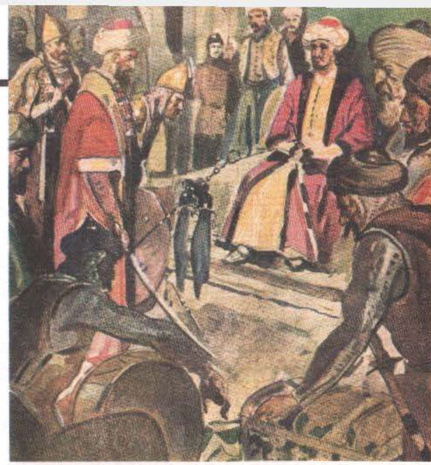
■ Koyunhisar Savaşı: Osman Bey, Gemlik'in güneyindeki Koyunhisar'da (Baphaon) yapılan savaşta Bizans ve müttefiklerinden oluşan orduyu bozguna uğrattı.

Osman Bey'in elde ettiği başarılar, komşu Rum tekfurlarını ve Bizans imparatorunu herekete geçirdi. Bu tarihe kadar Bizans, Osman Bey'i, ciddî bir tehlike olarak görmemişti. Tekfurlardan gelen haberler üzerine imparator, duruma müdahale etmeye karar verip, generallerinden Muzalon komutasındaki iki bin kadar askerini, tekfurlara yardım için gönderdi. Koyunhisar'da meydana gelen ilk Osmanlı-Bizans savaşını, Türkler kazandı. Bu savaş-

lara gözdağı vermek amacıyla İznik ve çevresine akınlar yaparak birçok ganimet elde etti. Yarhisar ve Karacahisar tekfurları öncülüğünde I. Osman'a karşı yeniden bir ittifak yapıldı. I. Osman buna karşılık uzun bir kuşatmadan sonra Karacahisar kalesini fethetti (1291). Ardından, alınan ganimetlerin beşte birini, İslâm geleneği gereği, Konya'ya Selçuklu sultanına gönderdi. Kalanını ise savaşa katılan gaziler arasında paylaştırdı. Gene aynı yıllarda I. Osman'ın Sakarya ırmağının yukarı havzasına akınlar yaptığı, bu akınların Göynük, Sorgun, Taraklı ve Mudurnu yörelerine kadar uzandığı bilinmektedir. I. Osman, bu olaylardan sonra yedi yıl kadar Bizans topraklarına akın yapmadığı gibi herhangi bir tekfurla da savaşmadı.

YARHİSAR VE BİLECİK'İN FETHİ

Bu süre içinde gene Bilecik tekfuru ve özellikle Harmankaya tekfuru Köse Mihal ile dostluğunu sürdürdü. Ama tekfurlar, I. Osman'ın çevrede güç kazanmasını kaygıyla izliyorlardı. Bilecik tekfurunu I. Osman'ın aleyhine döndürerek ve onu Yarhisar tekfurunun kızıyla evlenen Bilecik tekfurunun düğününe çağırarak öldürmeyi amaçladılar. Durumu Köse Mihal aracılığıyla öğrenen I. Osman, her zamanki gibi yaylaya çıkma bahanesiyle kırk gaziyi kadın kılığında Bilecik Hisarı'na soktuğu gibi Çakır Pınarı'nda toplanan düğün alayıyla birlikte gelin Horofira'yı (Horophira)da tutsak etti. Yarhisar ve Bilecik fethedildi (1298).

Bazı tarihçiler Selçuklu Sultanı'nın I. Osman'a tuğ, alem, altın kılıç gibi beylik alâmetlerini gönderdiğini belirtmektedir. Yukarıdaki temsilî resim bu töreni betimliyor. (Mufassal Osmanlı Tarihi)

Osman Bey, ilk eşi Bâlâ Hatun'un ölümünden uzun bir müddet sonra Ömer Bey adlı bir zatın kızı Mal Hatun'la evlendi. Ondan da Alâeddin, Çoban, Hamit, Pazarlı, Melik beyler ve Fatma Hatun doğdu.
Bazı kaynaklar ise, bu çocukların Bâlâ Hatun'dan, Orhan Bey'in Mal Hatun'dan doğduğunu yazarlar. Doğruluğunun tahkiki imkânsız eski Osmanlı kaynak ve rivayetleri ise Edebâli'nin kızının Mal Hatun olduğunu kaydetmişlerdir. Ancak kesin olarak bilinen, Osman Bey'in Edebâli'nin güzellik şöhreti bütün civarı tutan kızına âşık olduğu, onun da genç ve güzel Bey'e gönül verdiği şeklindedir.

(T. Yılmaz Öztuna)

Osman Gazi (Gravür: Jouannin, Paris, 1840)

tan sonra Bursa, kuzey kısmı hariç, Türkler tarafından çevrildi. Böylece İzmit yolu açılmış oldu. Koyunhisar Savaşı'ndan sonra Osman Bey, İznik ve Bursa'yı savunmasız bırakmak, bu şehirlerin etrafındaki kaleleri ele geçirmek gibi bir siyaset izledi.

1306

■ **Dinboz zaferi: Kestel ve Ulubat kaleleri fethedildi.**

Osman Gazi komutasındaki Osmanlı ordusu ile Bizans tekfurları ordusu arasında Dinboz'da yapılan bu savaşta, birleşen Tekfurlar yenilince Dinboz ve Kestel kaleleri Osmanlıların eline geçti. Kestel, Madenos ve diğer yerlerin tekfurları bu çarpışmada öldüler. Ulubat tekfurunun yanına kaçan Kete tekfuru ile Osmanlı tarihinin ilk askerî anlaşması yapılarak Kete Kalesi de ele geçirildi.

1307

■ **İznik kuşatması başladı.**

1308

■ **Ulubat gölü üzerindeki Alyos adası, Aygut Alp'in oğlu Kara Ali tarafından barış yoluyla teslim alındı.**

■ **İznik - İzmit yolu üzerinde yer alan İznik'in ileri karakollarından Karahisar (Trikokiya) fethedildi.**

Kuruluş döneminde Osmanlı Beyliği

Osman Gazi'nin Bizanslılardan bir kaleyi alışını gösteren gravür (Paul Ricaut - Osmanlı Tarihi)

Adı Nilüfer olarak değiştirilen Horofira, I. Osman'ın oğlu Orhan Bey ile evlendirildi (Şehzade Süleyman Paşa ve I. Murat'ın anneleri, Nilüfer Hatun'dur).

I. Osman, İnegöl tekfurunu cezalandırmak üzere komutanlarından Turgut Alp'i İnegöl'ün fethi için gönderdi. Kısa zamanda İnegöl ve çevresi Osmanlılara katıldı. İnegöl alındıktan sonra Bilecik, beyliğe başkent yapıldı.

OSMAN GAZİ BAĞIMSIZLIĞINI İLÂN EDİYOR

Bu sırada Anadolu'da Moğol baskısı artmış, zaman zaman İlhanlı prensleri Anadolu'da ayaklanır olmuşlardı. İlhanlı Hükümdarı Gazan Mahmut Han, Anadolu Selçuklu Hükümdarı Sultan III. Alaeddin Keykubat'ı Konya'dan alarak İran'a götürdü. Bu durum Anadolu'da bir boşluk yarattı. Selçuklu tahtının boş kalması üzerine devlet otoritesinin zayıflamasını fırsat bilen Anadolu Türk beyleri, daha da bağımsız hareket etmeye başladılar. Bir yandan da Anadolu'nun doğrudan İlhanlıların denetimine geçmesinin verdiği tedirginlik ve güvensizlik bütün Anadolu'ya ve uç beyliklerine yayıldı. Birçok Selçuklu devlet adamı, komutan, yıllarca Bizans ve tekfurlarıyla cihat ve gaza yapan I. Osman'ın hizmetine girdiler. Ayrıca Anadolu'daki Türkmen boyları kitleler hâlinde Bizans'a karşı din uğruna savaşmak için Osmanlı ülkesine yöneldiler. Böylece daha da güçlenen I. Osman, Türkmen beylerinin de desteğiyle bağımsızlığını ilân etti (1299).

OSMANLI DEVLETİ'NİN TEMELİ ATILIYOR

Anadolu Selçuklu devlet düzeni temel alınarak devlet kurumlarının temelleri atıldı. Her kaleye subaşı, kadı ve dizdar atandı. Yenişehir ve Yund kaleleri de bu sırada fethedildi. Yenişehir, Bursa'ya yakın olması ve denetiminin kolay yapılabilmesi sebebiyle beyliğin merkezi oldu.

Osman Gazi'nin Almanya'daki Reinharshausen Sarayı'nda bulunan tablosu (Kültür ve Sanat - Ocak 1977)

OSMAN GAZİ DÖNEMİ OLAYLARI

1313

- **Osman Gazi'nin sadık dostu Harmankaya Tekfuru Köse Mihal, İslâm dinini kabul etti; kalesi ve adamlarıyla Osmanlılara katıldı.**

KÖSE MİHAL KİMDİR?

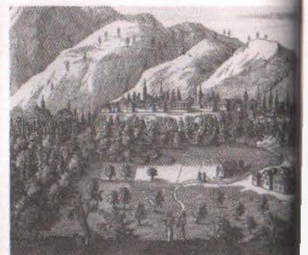
Osmanlıların kuruluş yıllarındaki fetihlerinde önemli rol oynayan akıncı beyi Köse Mihal. Bizans'ın Harmankaya (bugün Mihalgazi, Bilecik) tekfuruydu. Osmanlı kaynaklarına göre, 1280'lerde Eskişehir Türk beyi ile Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey arasındaki bir savaşta Eskişehir beyinin yanında çarpışırken tutsak düştü, ama yiğitliğinden ötürü serbest bırakıldı. Bu olaydan sonra Osman Bey'in yakın dostu oldu. 1292'de Taraklı, Göynük ve Mudurnu yörelerine düzenlediği akınlarda onun yanında yer aldı. Bilecik ve Yarhisar tekfurlarının suikast hazırlığını Osman Bey'e bildirdi. Bunun üzerine harekete geçen Osman Bey, bu iki kenti ele geçirdi (1299). Daha sonra Müslümanlığı kabul etti ve Abdullah adını aldı. Osmanlıların hizmetinde Geyve, Akhisar ve Orhaneli'nin fethinde bulundu. Bursa'nın alınmasında (1326) katkısı oldu. Daha sonraki Rumeli fetihlerinde önemli rol oynayan ünlü akıncı ailesi Mihaloğulları, onun soyundan gelir.

Köse Mihal'in Söğüt-Harmankaya'daki mezarı

1314

- **Lefke (Osmaneli), Mekece, Akhisar, Geyve ve Gölpınarı yakınındaki Leblebici (Löblüce) kaleleri fethedildi**
- **Bursa kuşatması başladı.**

Bursa'nın 1700'lerde yapılmış bir gravürü (P. de Tournefurt Paris, 1717)

OSMAN GAZİ, YÖNETİMİ MERKEZİLEŞTİRİYOR

I. Osman, yönetimindeki toprakları beş bölgeye ayırdı. Bileciği kayınpederi Edebali'nin yönetimine vererek kendi ailesini buraya yerleştirdi. Sultanönü ve çevresini oğlu Orhan Bey'e, Eskişehir ve dolaylarını Gündüz Alp'e, İnegöl'ü Turgut Alp'e, Yarhisar'ı Hasan Alp'e, İnönü ve çevresini de Aykut Alp'e verdi.

I. Osman'ın amcası Dündar Bey, Köprü Hisar kalesine yapılması tasarlanan saldırıya karşı çıktı. Toplanan savaş meclisindeki tartışma büyüyerek, I. Osman'ın, amcasını okla öldürmesiyle sonuçlandı. İznik'in doğusunda bulunan Köprü Hisar kalesi fethedildi. I. Osman, 1303'te İznik üstüne yürüdü. Kalenin çok sağlam olduğu, saldırıyla fethedilemeyeceği anlaşıldığından, İznik'in kuzeyindeki dağ eteğinde bir kale yapıldı. Taz Ali buraya komutan bırakılarak İznik kuşatmaya alındı ve çevresiyle ilişkisi kesildi. Harekâta devam eden I. Osman, İznik çevresini vurarak Marmaracık kalesini aldı.

TEKFURLAR OSMAN GAZİ'YE KARŞI BİRLEŞİYOR

Bursa tekfuru, I. Osman'ın hareketlerini kendisi için tehlikeli gördüğünden 1306'da çevre kale tekfurlarıyla bir toplantı yaptı. I. Osman'a karşı birlikte hareket etmenin gereği üstünde durdu ve bir ittifak yapıldı. Bu ittifaka başta Bursa olmak üzere Atranos, Kete, Bednos ve Kestel tekfurları katıldı. Birleşik tekfur kuvvetleri, İzmit'in kuzeydoğusunda Koyunhisar önünde Osman Bey'le savaşa girdiler. I. Osman'ın yeğeni Aydoğdu bu savaşta şehit oldu. Osmanlı kuvvetlerinin geri çekilmesini Osman Bey'in çabası önledi ve Osmanlılar savaşı kazandı.

DİNBOZ ZAFERİ

Çekilen tekfurlar ordusu izlenerek Dinboz'a kadar sürülen düşmanla yapılan ikinci çarpışmayı da I. Osman kazandı. Kestel ve Bednos tekfurları savaş alanında öldürüldü. Kete tekfurunun da esir alınarak kendi kalesi önünde öldürülmesi, kalenin hemen teslim edilmesini sağladı (Bazı kaynaklara göre bu savaş 1301'de yapılmıştır). Kısa zamanda Kestel ve Ulubat kaleleri de Osmanlıların eline geçti. Bu arada İznik çevresindeki Karahisar kalesi alındı.

Osman Gazi'yi, Konuralp (solda) ve Akça Koca (sağda) ile gösteren bir gravür.

1316

- Orhan Bey ve Nilüfer Hatun'un büyük oğlu, geleceğin Rumeli Fatihi Şehzade Süleyman dünyaya geldi.

1320

- Osman Gazi'nin rahatsızlığı nedeniyle oğlu Orhan Bey yönetimi ele aldı.

Osman Gazi, nikris (gut) hastalığı nedeniyle 1320 yılından sonra fetih harekâtında bulunamamıştı. Bu nedenle oğlu Orhan Bey'i kendine vekil yaptı. Osman Gazi, yönetimi oğluna bıraktıktan sonra ne kadar daha yaşadığı hakkında çok kesin bilgiler yoktur. Orhan Bey'in bastırttığı ilk paradan, kendisinin 1324 yılında Osmanlı Beyliğinin başına geçtiği anlaşılmaktaysa da, tarihçiler, resmî tahta çıkış tarihinin, Osman Gazi'nin öldüğü 1326 yılında olduğunu belirtmektedirler.

Osman Gazi
(Tablo: Topkapı Sarayı)

1321

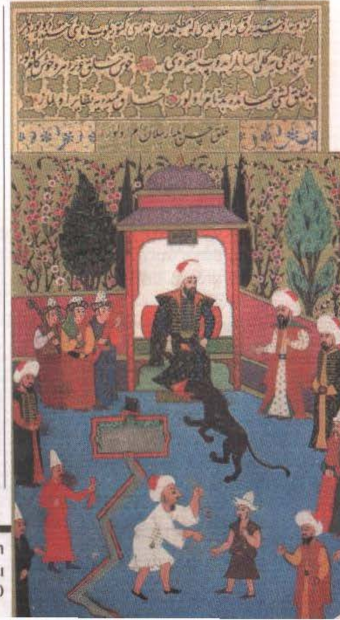
- Orhan Bey, Mudanya'yı fethetti.

1324

- Küçük bir Türk Beyliği olan Umur-Han Beyliği elindeki Akyazı fethedildi.
- İzmit yakınlarındaki Karamürsel, Kara Mürsel Bey tarafından fethedildi.

1325

- Bursa'nın ele geçirilmesini engelleyen önemli kalelerden Orhaneli (Atranos) ele geçirildi.

Bağdat'tan bir aslancının getirdiği aslanın Osman Gazi'nin çizmesini yalaması
(Minyatür : Hünername)

KÖSE MİHAL, OSMAN GAZİ'NİN HİZMETİNE GİRİYOR

I. Osman, yıllar öncesine dayanan dostluklarından dolayı Harmankaya tekfuru Köse Mihal'e Müslümanlığı kabul etmesini önerdi. Köse Mihal, İslâmlığı kabul ederek Abdullah Mihal adını aldı. Harmankaya toprakları Osmanlı topraklarına katıldı. Köse Mihal'in kılavuzluğuyla Löblüce, Mekece ve Lefke (Osmaneli) elde edildi. Üç kalenin tekfuru da bağlılığı kabul ettiklerinden yerlerinde bırakıldı. I. Osman, komutanlarından Samsa Çavuş'a Sakarya kıyısında Hisarcık'ı vererek bu tekfurları gözetim altında tutuyordu. Geyve Akhisarı (Pamukova) tekfuru, I. Osman'a karşı koyduğu için savaşıldı, tekfur gerileyerek kaleye kapandı, daha sonra da Kara Cebesi kalesine kaçınca, Geyve'deki Akhisar Kalesi I. Osman'a kapılarını açtı. Tekirpınar kalesi kuşatması Aykut Alp'in oğlu Kara Ali'ye bırakıldı.

BURSA KUŞATMASI BAŞLIYOR

I. Osman, Bursa ile ilgilenmeye başladı. Yapılan savaş toplantılarında Bursa'nın kuşatmayla alınamayacağı anlaşıldığından, çevresine iki küçük kale yapılarak kuşatıldı. Bu kuşatma, Bursa'nın, iki kaleye konan küçük Osmanlı kuvvetleriyle fethine kadar on yıl sürdü. Bursa çevresindeki topraklar Osmanlıların eline geçtiği gibi Bursa'ya giriş çıkış ve yiyecek yardımına engel olundu.

OSMAN GAZİ, YÖNETİMİ OĞLU ORHAN BEY'E BIRAKIYOR

I. Osman bu sırada Orhan Bey aracılığıyla Germiyanoğulları hizmetinde bulunan Çavdar aşiretinin bazı hareketlerini önledi. Orhan Bey bu olaydan sonra Sakarya boylarına bir sefer yaptı. I. Osman, 1320'de Nikris (gut) hastalığının artmasından dolayı tüm devlet adamlarını ve komutanlarını toplayarak, askerî hareketlerde oğlu Orhan Bey'i vekil olarak atadığını bildirdi. Ancak ölümüne kadar beyliğin başında gene kendisi bulundu, önemli kararlar gene kendisinden çıktı. I. Osman, Bizans'a karşı üç uç beyliği oluşturdu. Karadeniz'e kadar olan bölgeyi Konur Alp'e, İzmit ve çevresini Akça Koca'ya, İznik ve çevresinin ele geçirilmesi ve ülkeyi genişletme görevini de Samsa Çavuş'a verdi.

MUDANYA VE GEMLİK OSMANLI TOPRAKLARINA KATILIYOR

Orhan Bey, 1321'de Mudanya'yı elde ederek Bursa'yı iskeleden yoksun bıraktı. Gemlik ve Karamürsel'in alınması, Osmanlıların, Marmara denizinin güneyine yerleşmelerini sağladı. Öte yandan, Akyazı elde edilerek Mudurnu'ya kadar akınlar yapıldı. Bursa'nın on yıllık ablukasının, halkın umutsuzluğa düşmesine ve açlığın baş göstermesine yol açtığı anlaşılınca, kuşatma için görevlendirilen Ak Timur ve Balabancık, durumu I. Osman'a bildirdiler.

OSMAN GAZİ DÖNEMİ OLAYLARI

1326

■ Şeyh Edebâli öldü.

Ertuğrul Bey, 1281 yılında, doksan yaşını geçmiş olduğu hâlde vefat ettiği zaman oğlu Osman Gazi uzun bir zamandan beri ona vekâlet etmekte bulunuyordu. Ertuğrul Bey'in vefatı üzerine önce kendi kabilesi ve sonra diğer kabile ve aşiretler onun reisliğini tanıdılar. Osman Gazi o sırada 23 yaşındaydı. Beyliğin başına geçişinden kısa bir müddet sonra, Ahî reislerinden olup İtburnu civarında tekkesi bulunan Şeyh Edebâli'nin kızı Bâlâ Hatun'la evlenmiştir. Şeyh Edebâli, aynı zamanda devrinin meşhur alimlerindendi. Aslen Adanalı olup tahsilini Suriye ve Mısır'da yapmıştı. Ahîlik o sırada Anadolu'da fevkalâde nüfuzlu ve yaygın bir tarikattı. Edebâli'nin ise itibarı pek büyük, müritler pek fazlaydı. Osman Gazi, onun kızını almak suretiyle Ahîlik nüfuzundan istifade etmek istedi ve buna muvaffak da oldu. Nitekim, Osmanlı beyliğinin kuruluş ve gelişiminde pek büyük hizmetleri görülen Şeyh Mahmut Gazi, Ahî Şemsettin oğlu Ahî Hasan ve sonra sadrazam olan Çandarlı (Cendereli) Kara Halil Paşa hep Ahîlerdendiler.

Eski Osmanlı tarihçileri ve anonim Osmanlı tarihleri Edebâli'nin kızını yanlış olarak daima Mal Hatun diye anmışlardır. Halbuki, Orhan Gazi'nin annesi olan Mal Hatun, Ömer adlı bir zatın kızıdır ve Orhan Gazi'ye ait 1324 tarihli bir vakfiyede bu husus sarih şekilde kayıtlıdır. Edebâli'nin kızı Bâlâ Hatun ise, Şehzade Alâeddin'in annesidir. **(Mufassal Osmanlı Tarihi)**

Şeyh Edebâli (Münif Fehim'in tablosundan detay).

■ Orhan Bey'in ikinci oğlu Murat Hüdavendigâr doğdu.

Orhan Bey'in oğullarından Süleyman Paşa ile Murat Bey, Yarhisar Tekfuru'nun kızı Nilüfer Hatun'dan, Halil Bey, Bizans İmparatoru Kantakuzenos'un kızı Prenses Teodora'dan, İbrahim Bey yine Rum prenseslerinden Asporça Hatun'dan doğmuşlardır. Keza kızı Fatma Sultan da aynı karısındandır. Bütün bunlardan, Orhan Bey'in en az üç evlilik yaptığı anlaşılmaktadır.

I. Murat (Hünername'deki minyatüründen detay).

1326'da Osmanlı topraklarına katılan Bursa (Gravür: Thomas Allom, 1839)

BURSA'NIN FETHİ VE OSMAN GAZİ'NİN ÖLÜMÜ

I. Osman, Bursa üstüne yürürken ordunun başında bulunmak istiyordu; ancak hastalığı son derece arttığından, ordusunu Yenişehir ovasına toplayarak, Bursa'nın kuşatılması ve fethiyle oğlu Orhan Bey'i görevlendirdiğini bildirdi. Orhan Bey'in emrine Köse Mihal, Turgut Alp, Şeyh Edebâli, Şeyh Mahmut, Ahi Şemsettin, Ali Hasan'ı verdi. Orhan Bey 1325'te Yenişehir'den ayrılarak önce Atranos (Orhaneli), sonra da Bursa'yı fethetti. Hasta yatağında Bursa'nın fethini öğrenen I. Osman, hayata gözlerini yumdu. Önce Söğüt'e defnedilen I. Osman, sonra vasiyetine uyularak Bursa'da Gümüşlü Kümbet'e gömüldü.

CİHAN DEVLETİ KURUCUSU OSMAN GAZİ

Dünya tarihinin sayılı imparatorluklarından birinin temellerini atan I. Osman mertliği, cesareti, dürüstlüğüyle kendini kabul ettirmiş, üstün yetenekli bir önderdi. Aynı zamanda ileri görüşlü ve örgütçü bir karaktere sahip olan I. Osman, bir yandan düzenli olarak Bizans'ın zararına ülkesini genişletip, topraklarındaki Müslüman ve öteki dinlerden uyrukları güvenlik içinde yönetirken, öte yandan da devlet kurumlarının temelini atmıştır.

Yandaki resimde Osman Gazi'nin bir silsilenâmedeki minyatürü görülüyor.

Bursa ve Uludağ (Gravür: F. R. Chesney)

■ On yılı aşkın bir süredir kuşatılan Bursa fethedildi (6 Nisan).

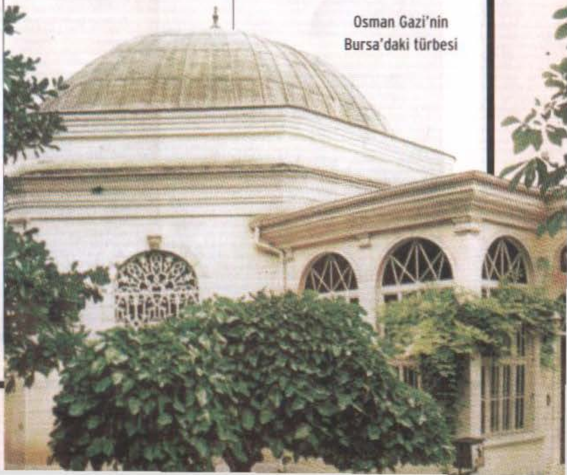
Bursa, 1315 yılından itibaren, yakınına yapılan kalelerle âdeta kuşatma altına alınmıştı. Orhan Bey, 1326'da önemli bir kuvvetle Bursa üzerine yürüdü. Pınarbaşı semtinde karargah kuruldu. Bursa, dört bir yandan kuşatıldı. Hiçbir yerden yardım alma umudu kalmayan kale kumandanı Evrenuz Bey, bazı şartlarla şehri teslim edeceğini bildirdi. Şehir halkına büyük hoşgörü gösterildi. İsteyenlerin mallarıyla gitmelerine izin verildi. Bursa'nın fethinden sonra, beyliğin merkezi buraya nakledildi. İpek sanayiinin merkezi durumundaki Bursa'nın fethiyle hazineye önemli bir gelir kaynağı sağlanmış oldu.

Osman Gazi

■ Osmanlı Devleti'nin kurucusu ve birinci hükümdarı Osman Gazi öldü.

Osman Gazi'nin doğum tarihi kesin olmamakla birlikte tarihçilerin genellikle birleştiği 1258 yılında doğmuş olduğu kabul edilirse öldüğünde yaklaşık 68 yaşındaydı.

Osman Gazi'nin Bursa'daki türbesi

ORHAN GAZİ

SALTANAT SÜRESİ: 36 YIL (1326 - 1362)

İKİNCİ OSMANLI PADİŞAHIDIR. OSMANLI DEVLETİ'NİN KURUCUSU I. OSMAN (GAZİ) İLE MAL (YA DA MALHUN) HATUN'UN OĞLUYDU. ÇOCUKLUĞU VE GENÇLİĞİ HAKKINDA KESİN BİLGİ YOKTUR. KAYNAKLARDA VERİLEN DOĞUM TARİHİ DE 1277- 88 ARASINDA DEĞİŞİR. OSMANLI BEYLİĞİNİN, BAĞIMSIZLIĞINI İLÂN EDEREK ÖZELLİKLE BİZANS'A KARŞI GİRİŞTİĞİ FETİH HAREKETLERİNE DAHA İLK GENÇLİK YILLARINDA KATILDI.

Orhan Gazi'nin tuğrası...

Osman Bey'in sağlığında beyliğin askerlik ve yönetim işlerinde etkin biçimde görev alan Orhan Bey, Bilecik tekfurunun oğluna nişanlıyken Çakır Pınar'da gelin alayıyla birlikte tutsak edilen Nilüfer Hatun'la 1299'da evlendi (Orhan Bey'in büyük oğlu Süleyman Paşa ile Murat Hüdavendigâr'ın anneleri olan Nilüfer Hatun, Osmanlı hanedanına giren ilk yabancı hatundur).

Osman Bey, 1311'de Orhan Bey'e Sultanönü ve çevresinin yönetimini verdi. Bu görevin gerçek amacıysa Germiyanoğulları beyliğinden gelebilecek herhangi bir saldırıya karşı bölgeyi korumaktı. Nitekim bu bölgede Osmanlılara karşı düşmanca hareketlerde bulunan Çavdar aşiretinin hareketlerine Orhan Bey, Oynaş Hisarı denen yerde yapılan çarpışmayla son verdi (1316). Aşiretin beyi Çavdaroğlu da savaşta tutsak edildi.

ORHAN GAZİ	
Doğum tarihi	: 1288
Doğum yeri	: Söğüt / Bilecik
Babası	: I. Osman
Annesi	: Mal Hatun (Türk)
Tahta çıktığı tarih	: 1326
Tahta çıktığında yaşı	: 38
Saltanatının sonu	: 1362
Tahttan ayrılma sebebi	: Ölüm
Saltanat süresi	: 36 yıl
Ölüm tarihi	: 1362
Ölüm sebebi	: Depresyon - nikris (gut)
Öldüğü yer	: Bursa
Gömülü olduğu yer	: Bursa, Hisar içinde Osmaniye meydanında Gümüşlü Kümbet yanındaki türbesinde
Valilikleri	: Sultanönü

ORHAN GAZİ (1288-1362) (Tablo: Kapıdağlı Konstantin)

OSMAN GAZİ OĞLUNU VEKİL TAYİN EDİYOR

Bu savaştan sonra oğluna güveni daha da artan Osman Bey, Akça Koca, Gazi Abdurrahman, Konur Alp ve Köse Mihal gibi, Osmanlı beyliği kuruluş döneminin ünlü gazilerini Orhan Bey'in emrine vererek onu Sakarya ırmağı ile Karadeniz arasındaki Bizans topraklarının fethiyle görevlendirdi (1317). Orhan Bey, emrindeki gazilerle birlikte söz konusu bölgedeki kaleleri kısa zamanda teker teker fethetti (Bu bölgedeki birçok kasaba ve yerleşim birimi, fetheden gazilerin adlarıyla anılır). Orhan Bey, babasının yaşlanması ve giderek rahatsızlanmasından ötürü, 1320'den sonra devletin tüm işlerini vekil olarak yerine getirmeye başladı. Orhan Bey'in, üstlendiği işleri hızla sonuçlandırması, Osmanlı beyliğinin büyümesini, gelişmesini sağladı. Genç beyliğin bütün askerlik ve yönetim işlerinin Orhan Bey tarafından yürütülmesine karşın, hükümdarlığı, babasının 1326'da ölmesiyle başladı.

Türklerin Rumeli'ye geçişi sırasında Balkan Yarımadasının siyasî durumu

BURSA BAŞKENT OLUYOR

1315'ten beri abluka altında bulunan Bursa, Orhan Bey tarafından Mudanya'nın elde edilmesinden hemen sonra Yenişehir üzerinden sıkıştırılıp kuşatılarak 1326'da ele geçirildi. Orhan Bey, ertesi yıl Bursa'yı teslim alarak gör-

Orhan Bey'in, çarşı ressamları diye anılan halk ressamlarınca yapılmış bir minyatürü

ORHAN GAZİ DÖNEMİ OLAYLARI

1326

■ 2. Osmanlı Padişahı Orhan Bey tahta çıktı.

Orhan Bey'in tahta çıkışı (Minyatür : Hünername)

■ İstanbul Kartal yakınlarındaki Samandıra (Semendire) ve Aydos fethedildi.

1327

■ Orhan Gazi adına akçe, gümüş sikke olarak basıldı.

Ağırlığı ve üzerindeki yazılar değiştirilerek her padişah zamanında akçe bastırılırdı. Gelir-gider dengesizliği sözkonusu olduğunda ağırlığı ve ayarı düşürülürdü.

Osmanlı Devleti'nde uzun süre para birimi olarak kullanılan akçeyi ilk olarak Orhan Bey'in bastırdığı kabul edilir. Ancak son zamanlarda Osman Gazi zamanında basılmış bir akçe de bulunmuştur.

1329

■ Pelekanon Savaşı: Osmanlılara karşı harekete geçen Bizans İmparatoru Andronikos kumandasındaki Bizans kuvvetleri Pelekanon'da (bugünkü Darıca ve Eskihisar arası) Osmanlı ordusuna yenildi. Bursa'nın alınmasından sonra, Akça Koca, Kara Mürsel ve Gazi Abdurrahman yönetimindeki kuvvetler, Kandıra, Karamürsel, Samandıra ve Aydos kalelerini ele geçirdiler. Türk kuvvetlerinin İstanbul Boğazı'na yaklaşmaları karşısında Bizans imparatoru, topladığı kuvvetlerle Osmanlılar üzerine yürüdü. Orhan Bey, bu sırada İznik'i kuşatmış bulunuyordu. Bizans ordusunun Anadolu'ya geçtiği haberi üzerine Orhan Bey, kuşatmayı kaldırdı. Orhan Bey, Bizans ordusunu Pelekanon'da (bugünkü Darıca ve Eskihisar arası) büyük bir yenilgiye uğrattı. Sa-

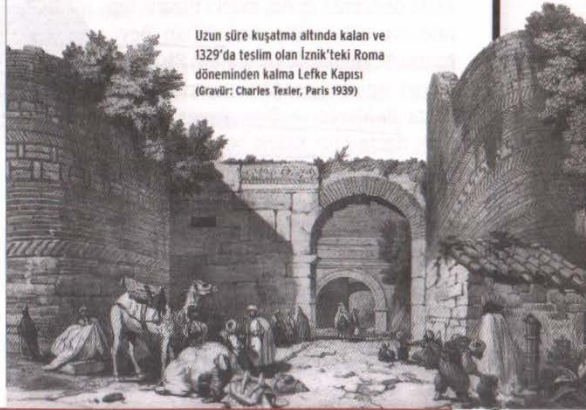
Orhan Bey'in miğferi (İstanbul Askeri Müze)

kemli bir törenle kente girdi ve burayı başkent yaptı. Ama kent, ancak Nikaia (İznik) ile Nikomedeia'nın (İzmit) ele geçirilmesinden sonra devletin kalıcı merkezi oldu. Bu döneme değin Bursa'nın yönetimini beysancağı olarak Orhan Bey'in oğlu Murat (sonradan I. Murat) yürüttü. Bursa'nın fethi sırasında Osmanlı komutanları da fetihlerini sürdürdüler. Bu arada Akça Koca ve Konur Alp, Aydos ve Samandıra kalelerini ele geçirdiler.

İZNİK VE İZMİT FETHEDİLİYOR

Orhan Bey, Bizans'ın karşısında güçlü ve etkin olan beyliğini, 1327'de İlhanlıların Anadolu genel valisiyken Mısır'a kaçan ve orada öldürülen Emir Çobanoğlu Timurtaş'tan sonra daha da serbest yönetiyor, özellikle Bizans İmparatorluğu karşısındaki başarısıyla Osmanlı beyliği devlet olma durumuna geliyordu. Orhan Bey, Bizans'ın elindeki yöre ve kalelerin fethini sürdürerek İznik ve İzmit'i kuşattı. Bu iki merkezin kuşatılması, Bizans İmparatoru III. Andronikos'u harekete geçmek zorunda bıraktı. Çünkü buraların yitirilmesi, Bizans'ın Marmara'nın Doğusu ile, dolayısıyla Anadolu ve Asya'yla bağlantılarının kesilmesi demekti. İznik kuşatması için biraz asker bırakan Orhan Bey, küçük ama düzenli ordusuyla III. Andronikos'u Bizans toprakları içinde Pelekanon denen yerde karşıladı (1329). Yapılan savaşta yenilen imparator, yaralı olarak İstanbul'a kaçmak zorunda kaldı. Savunmasız kalan ve yardım umudu ortadan kalkan İznik, Orhan Bey'in eline geçti (1329). İzmit kuşatması sürdürülerek kent 1337'de Osmanlı topraklarına katıldı. Bizans'ın Anadolu topraklarında kalan son kalelerinden Gemlik, Kirmasti, Mihaliç, Ulubat kaleleri de fethedildi.

Uzun süre kuşatma altında kalan ve 1329'da teslim olan İznik'teki Roma döneminden kalma Lefke Kapısı (Gravür: Charles Texier, Paris 1939)

vaşı kaybeden imparator, güçlükle İstanbul'a kaçabildi.

■ Uzun süre kuşatma altında olan ve Bizans'tan yardım alma umudu kalmayan İznik (Nikea) Osmanlı kuvvetlerine teslim oldu.

■ Osmanlılar tarfından ele geçirilen İznik'teki Büyük Kilise (Ayasofya), camiye dönüştürüldü.

İznik'in 1810'da yapılmış bir resmi (Bozoklu Osman Şakir).

1332

■ Tasavvuf şairi Âşık Paşa, Kırşehir'de öldü.

Ailenin büyük erkek çocuğu olduğu için "ilk" anlamına gelen "paşa" adıyla anılan Âşık Paşa, Mevlâna'nın etkisiyle yazdığı "Garibname" (1329) adlı mesnevisi ile Mevlid yazarı Süleyman Çelebi'yi etkiledi.

Âşık Paşa'nın Kırşehir'deki türbesi

Orhan Gazi

BİZANS BARIŞ İSTİYOR

İzmit'in fethinden hemen sonra Hereke, Yalova ve Armutlu, Orhan Bey'in eline geçmiş, Bizans'ın, Anadolu yakasında Şile, Kadıköy ve Üsküdar'ın dışında toprağı kalmamıştı. Umutsuzluk içinde bulunan Bizans, taht kavgalarının da başgöstermesi nedeniyle Orhan Bey'den barış istemek zorunda kaldı.

OSMANLI BEYLİĞİ, MARMARA VE EGE KIYILARINA UZANIYOR

Orhan Bey, Bizans'taki taht kavgalarını izlerken, Anadolu beyliklerinin durumu ile de ilgileniyordu. Bu sırada Karesi Bey'in ölümü, oğulları arasında beylik mücadelesinin çıkmasına yol açtı. Marmara denizinin güneyindeki Bizans topraklarını elde etmiş olan Orhan Bey, Karesi beyliği ile komşu oldu. Bu beylikteki iç kargaşadan yararlanarak, başta Balıkesir ve Biga yarımadası olmak üzere tüm Karesi beyliği topraklarını elde etti (1341-1345). Karesi beyliğinin ortadan kalkmasıyla Osmanlılar, Marmara'nın güney kıyılarını tamamen elde ettiler ve ilk kez Ege'de kıyı edindiler. Aynı zamanda donanmalarıyla birlikte değerli komutanları Hacı İl Bey, Evrenuz Bey, Ece Halil ve Gazi Fazıl beylerin Osmanlı hizmetine girmeleri sağlandı.

Osmanlı egemenliğine giren İznik, zamanla en önemli çini üretim merkezi hâline geldi ve en güzel çini örnekleri burada üretildi. Yanda, İznik'te üretilmiş çini kandil.

BİZANS İMPARATORU, KIZI THEODORA'YI ORHAN BEY'LE EVLENDİRİYOR

1341'de III. Andronikos'un ölümü Bizans'ı karıştırdı. İoannes Kantakuzenos, tahtı elde edebilmek için önce Aydınoğlu Gazi Umur Bey'den, daha sonra da Orhan Bey'den yardım istedi. Orhan Bey'in yardımıyla, V. İoannes Palaiologos'la ortak hükümdar olarak tahta geçen Kantakuzenos, karşıtlarını ortadan kaldırmak ve Bizans'ı dış tehlikelerden korumak için bu yardımların sürmesini sağlamak amacıyla kızı Theodora'yı Orhan Bey'le evlendirdi.

ORHAN BEY, BİZANS'A YARDIM EDİYOR

Kantakuzenos, Balkanlar'da Bizans'ı tehdit eden Sırp Kralı Stefan Duşan'a karşı yardım sağlamak üzere Orhan Bey'i Bizans'a çağırdı. İki akraba hükümdar Üsküdar'da buluşarak görüştüler. Orhan Bey, oğlu Süleyman Paşa komutasındaki Osmanlı ordusunu, Selânik kentini ele geçirmek üzere olan Stefan Duşan'a karşı göndererek kentin Sırpların eline geçmesine engel oldu. Bizans tahtı için mücadelenin yoğunlaştığı bir dönemde Orhan Bey, gene Kantakuzenos'un yanında yer aldı ve oğlu Sü-

ORHAN GAZİ DÖNEMİ OLAYLARI

1333

- **Taraklı, Mudurnu ve Göynük Türk kasabaları, küçük derebeylerin elinden alınarak Osmanlı topraklarına katıldı.**

1334

- **Gemlik fethedildi.**
- **İznik'te Orhan Bey tarafından yaptırılan Hacı Özbek Camii'nin yapımı tamamlandı.**

Hacı Özbek Camii, İznik'te çarşı içinde, 1333/34'te inşa edildi. Bilinen en eski yazıtlı Osmanlı yapısıdır. Camiyi yaptıran Hacı Özbek'in kim olduğu bilinmemektedir. Plânı yaklaşık 10 m. kenarlı bir kare biçimindedir.

İznik'teki Hacı Özbek Camii

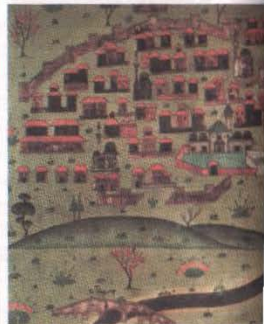
Üzeri kubbeyle örtülüdür. Kubbeye geçiş bademlerle sağlanmıştır. Beden duvarları bir sıra kesme teş, üç sıra tuğlayla almaşık olarak örülmüştür. Kubbesi kiremit kaplıdır.

Son cemaat yerinin iki yanı, cami beden duvarlarının uzatılmasıyla kapatılmış, ön yüzü iki sütunla üç göze ayrılmıştır. Bu sütunlardan soldaki, bir kemerle cami beden duvarına bağlanır. Sağdaki iki gözün üzeri cami duvarına koşut tek bir beşik tonozla, soldaki gözün üzeri ise bir tekne tonozla (bazı kaynaklara göre aynalı tonoz) örtülüdür. Son cemaat yeri özgün hâlinde caminin batı duvarına bitişikken, 1940'taki yol genişletme çalışmaları sırasında yıkılarak kuzey duvarı önüne, bugünkü yerine alınmıştır.

1337

- **İzmit, Hereke, Yalova ve Armutlu çevresi fethedildi.**

İzmit
(Minyatür : Matrakçı Nasuh, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn, 1537)

leyman Paşa, Sırp ve Bulgarları Dimetoka'da yendi (1352). Osmanlı kuvvetleri Anadolu'ya dönerken Kantakuzenos bu yardım karşılığında Gelibolu yarımadasındaki Çimpe (ya da Çimbi) kalesini Osmanlılara bıraktı (1353). Ancak Kantakuzenos'un Osmanlı dostluğuna karşın ikiyüzlü bir siyaset izlemesi ve Venedik'le anlaşarak Papayı Osmanlılara karşı Haçlı seferine kışkırtması üzerine Orhan Bey, Kadıköy'ü ve Marmara adalarını Osmanlı topraklarına kattı.

Sultan Orhan
(Minyatür: Levnî. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi)

OSMANLILARIN RUMELİ'YE GEÇİŞİ

Osmanlıların, zaman zaman Rumeli'ye geçiş için önemli bir köprübaşı olan Çimpe kalesini elde etmeleri, Rumeli'nin fethine zemin hazırladı. Orhan Bey tarafından görevlendirilen Süleyman Paşa, kuvvetleriyle Çimpe'den hareket ederek kısa zamanda Tüm Gelibolu yarımadasını, Bolayır ve Tekirdağ'a kadar fethetti. Osmanlıların Rumeli'ye geçişinin Bizans için ne kadar tehlikeli olduğunu sezen Kantakuzenos, Osmanlıların Gelibolu'dan çekilmelerini ve Çimpe'nin de büyük bir para karşılığı Bizans'a geri verilmesini önerdiyse de, Orhan Bey buna yanaşmadı. Böylece Bizans, Avrupa yönünden de Osmanlı kıskacına girdi ve Osmanlı orduları Rumeli'ye akmaya başladı. Bizans şaşkınlık içinde Balkanlar'da Sırp ve Bulgarlarla birlikte Osmanlılara karşı bazı girişimlerde bulundu. Orhan Bey, Avrupa'dan Bizans'a gelebilecek yardımları hesaplayarak, fethedilen yerlerin yerleşime açılmasını isteyince, Rumeli harekâtını yöneten Süleyman Paşa, özellikle Karesi topraklarındaki Türkmenleri Rumeli'ye geçirerek yerleştirdi. Çorlu'nun da Osmanlılar tarafından alınması, Bizans'ın Rumeli'deki Osmanlı varlığını kabul etmesini sağladı. Orhan Bey'le iyi geçinme siyaseti izleyen İmparator V. İoannes Palaiologos, Foça'daki Ceneviz korsanları tarafından kaçırılan Orhan Bey'in oğlu şehzade Halil'in kurtarılması için aracı oldu.

RUMELİ FATİHİ SÜLEYMAN PAŞA'NIN ÖLÜMÜ

Osmanlıların Rumeli'ye yerleşmeleri Balkan devletlerini ve Avrupa'yı kaygılandırmış olmasına karşın, bunlar kendi aralarındaki mücadeleden dolayı Osmanlılarla ilgilenemediler. Rumeli fatihi Süleyman Paşa'nın 1359'da avlanırken atından düşerek ölmesinden sonra Rumeli harekâtını kardeşi şehzade Murat sürdürdü. Süleyman Paşa'nın ölümüne çok üzülen Orhan Bey de fazla yaşamadı ve 1362'de öldü, babası I. Osman'ın Bursa'daki türbesinin yanına gömüldü.

İzmit, 1331 yılında kuşatılmışsa da Bizans imparatorunun İzmit'in yardımına gelmesi üzerine Orhan Bey, imparatorla anlaşarak kuşatmayı kaldırmıştı. Orhan Bey, bundan altı yıl sonra İzmit'i tekrar kuşattı. Kuşatma sonunda açlık nedeniyle kent teslim oldu. Orhan Bey, şehir ve çevresinin idaresini oğlu Süleyman Paşa'ya verdi.

1345

■ **Karesi Beyliği üzerine yapılan seferde Balıkesir, Manyas, Edincik, Kapıdağ ve çevresi Osmanlı topraklarına katıldı.**

Osman Gazi'nin Bizans İmparatorunun kızı Theodora ile karşılaşması
(Tablo : Münif Fehim)

1346

■ **Orhan Bey, Bizans İmparatoru VI. Kantakuzenos'un kızı Theodora ile evlendi.**

1347

■ **Orhan Gazi ile kayınpederi İmparator VI. Kantakuzenos, Üsküdar'da bir görüşme yaptı. Bu buluşmada imparator, kendisini batıdan tehdit eden Sırp kralına karşı Türklerden 20.000 kişilik bir yardım sağladı. Türklerde, Rumeli topraklarına geçme fikri bu tarihten sonra yerleşti.**

Kantakuzenos, Balkanlar'da Bizans'ı tehdit eden Sırp Kralı Stefan Duşan'a karşı yardım sağlamak üzere Orhan Bey'i Bizans'a çağırdı. İki akraba hükümdar Üsküdar'da buluşarak görüştüler. Orhan Bey, oğlu Süleyman Paşa komutasındaki Osmanlı ordusunu, Selânik kentini ele geçirmek üzere olan Stefan Duşan'a karşı göndererek kentin Sırpların eline geçmesine engel oldu.

ORHAN BEY VE DÖNEMİ

Orhan Bey dönemi sırasında, kabile geleneklerinden ve beylik törelerinden devlet düzenine geçmede önemli adımlar atıldı. Yönetime ilişkin yasalarda Selçuklu taşra yönetimini örnek alan Orhan Bey, bayındırlığa da önem vererek, Bursa'yı XIV. yy. Anadolusu'nun ticaret, din ve kültür merkezlerinden biri durumuna getirdi. Orhan Bey'in 36 yıllık saltanat süresi üç döneme ayrılabilir.

Birinci dönem, Bursa'nın alınışı ile başlar 1345'e kadar sürer. Bu dönemde Orhan Bey dışarıda dikkatini tamamen Bizans'a yöneltmiştir. İçerideyse Bursa ve İznik'in bayındırlaştırılarak birer Osmanlı kenti özelliğine kavuşturulması çalışmaları sürdürülürken, ilk Osmanlı akçesinin (sikke) bastırılması, Yaya adıyla ilk sürekli ordunun çekirdeğinin oluşturulması, ilk Osmanlı yasalarının toplattırılması ve ilk Divan'ın toplanması gibi köklü devlet kurumlaşması sağlanmıştır.

İkinci dönemde Bizans'la daha yakından ilgilenilmiş, taht kavgalarına karışılarak Bizans etki altına alınmış, siyasal ilişkiler artırılmış, Germiyanoğullarıyla ilişki kurulduğu gibi Eretna beyliğiyle Karamanoğullarına karşı Germiyanoğullarının yanında yer alınmıştır. Karesi topraklarının elde edilmesi, Osmanlıların Ege'ye çıkmalarını sağlamıştır. Rumeli'ye geçiş yıllarında Ankara, Ahilerin elinden alınarak Ege'den Orta Anadolu'ya kadar Osmanlı sınırları genişletilmiş, Osman Bey zamanında Osmanlılar, toprak ve nüfus olarak Anadolu beylikleri içinde en küçük bir uç beyliği durumundayken, 1353'te Rumeli'ye geçişle birlikte bir devlet niteliği kazanmıştır.

Üçüncü dönemde Osmanlılar, Orhan Bey'in yönetiminde Balkan devletlerinin olduğu kadar Türk-Müslüman devletlerin de dikkatlerini üzerine çekmiştir. Bu dönem, Rumeli'nin Türkleşmeye başlamasıyla birlikte Anadolu Türk birliğinin ilk hazırlık dönemidir.

ORHAN BEY DÖNEMİNDE YAPILAN MİMARÎ ESERLER

Mimarî tarihi bakımından Orhan Gazi devri, erken Osmanlı mimarîsi üslûbunun ilk eserlerinin görülmeye başlandığı dönemdir. Bu dönemde yapılan başlıca mimarî eserler şunlardır: **Bursa'da:** *Alâeddinbey Mescidi, Gaziaktimur Mescidi, Ahihasan Mescidi, Çobanbey Mescidi, Orhangazi Camii, Süleymanpaşa Mescidi, Lalaşahinpaşa Mescidi, İlerioğluahmedbey Mescidi, Süleymanpaşa Mescidi, Zarbhane Mescidi (Nilüferhatun Mescidi), Lalaşahinpaşa Medresesi, Orhangazi Medresesi, Orhangazi Mektebi, Orhan İmaret-Zaviyesi, Bezir Hanı, Emir Hanı, Nilüferhatun Tekkesi, Abdalmurad tekkesi, Abdalmusa Tekkesi, Orhanbey Türbesi, Osmangazi Hamamı, Eski-yeni Hamam,*

ORHAN GAZİ DÖNEMİ OLAYLARI

1352

- **Kadıköy ve Üsküdar fethedildi.**
- **Gerede Türk beyliği toprakları Osmanlı ülkesine bağlandı.**

1353

- **Bolayır yakınlarındaki Çimpe Kalesi, Orhan Bey'den yardım isteyen Kantakuzenos tarafından Osmanlılara askerî bir üs olarak verildi.**

Orhan Gazi'nin büyük oğlu Şehzade Süleyman Paşa büyük bir orduyla Çanakkale Boğazı'ndan Rumeli'ye geçti. Böylece Balkan fetihlerine başlanmış oldu.

Türklerin Rumeli'ye Geçişi

Bizans İmparatoru III. Andronikos'un 1341'de ölümü üzerine, küçük yaştaki oğlu Yuannis, Kantakuzenos'un vesayeti altında imparator ilân edilmişti. Bir süre sonra Bizans tahtını ele geçirmek isteyen Kantakuzenos (Kantakuzen), Orhan Bey'den yardım istedi. Orhan Bey, bu durumun, Türklerin Rumeli'ye geçişini kolaylaştıracağını düşünerek, Kantakuzenos'a istediği yardımı gönderdi. Kantakuzenos, Orhan Bey'in görderdiği kuvvetlerle rakiplerini yenilgiye uğrattığı gibi, kızını da Orhan Bey'e vererek, aradaki bağları güçlendirmeye çalıştı. Kantakuzenos, bundan sonra da, güç durumda kaldıkça Orhan Bey'den yardım istedi. Kantakuzenos, Türk kuvvetlerinden sürekli yararlanabilmek amacıyla Bolayır yakınındaki Çimpe (Çimbi) kalesini Türklere askerî bir üs olarak verdi. 1353 seferi sonunda Süleyman Paşa, Anadolu'ya dönerken Çimpe'de kuvvet bıraktı. Böylece, Rumeli'deki fetihler için önemli bir üs sağlanmış oldu.

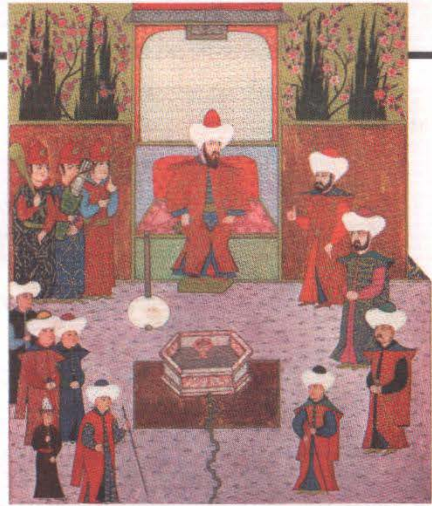

Osmanlıların Rumeli'ye geçişini konu edinen bir tablo.

1354

- **Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa, Ankara'yı zaptetti.**

Alâeddinbey Hamamı, Bursa Hisarı, Bey Sarayı, Nilüferhatun Köprüsü.
İznik'te: *Hacıözbek Camii, Süleymanpaşa Medresesi, Hacıhamza Camii, Hacıhamza İmaret ve Türbesi, Kırgızlar Türbesi, Orhangazi Mektebi, Süleymanpaşa Medresesi, Orhangazi Medresesi, Eceyakubzade Mahmud Çelebi Camii.*
İzmit'te: *Akçakoca Camii, Orhangazi Camii, Süleymanpaşa Medresesi, Süleymanpaşa Hamamı.*
Bilecik'te: *Orhangazi Camii, Osmangazi Camii, Süleymanpaşa Camii, Şeyhedebâlî ve Malhatun türbeleri, Orhangazi İmareti.*
Kandıra'da: *Orhangazi Camii, Akçakoca Camii, Akçakoca Türbesi.*
Bolayır'da: *Gazisüleymanpaşa Camii ve Türbesi.*
Bolu'da: *Alpagut köyünde Lalaşahinpaşa Zaviyesi.*
Adapazarı'nda: *Orhangazi Camii.*
Karadeniz Ereğlisi'nde: *Orhangazi Camii.*
Gebze'de: *Orhangazi Camii.*
Ferecik'te: *Gazisüleymanpaşa Camii.*
Filibe'de: *Lalaşahinpaşa Köprüsü.*
Ezine'de: *Abdurrahman Camii, Ahiyunus Zaviye ve Türbesi.*
Geyve'de: *Süleymanpaşa Camii.*
Göynük'te: *Süleymanpaşa Camii ve Hamamı.*
Mustafakemalpaşa'da: *Lalaşahinpaşa Camii, Medresesi, Zaviyesi, Hamamı ve Türbesi.*
Orhangazi'de: *Orhangazi Camii.*
Vize'de: *Gazisüleymanpaşa Camii.*
Yenişehir'de: *Orhangazi Camii, Süleymanpaşa Medresesi ve Türbesi, Postinpûşbaba Zaviyesi ve Hamamı.*
Yarhisar'da: *Orhangazi Camii ve Hamamı.*

Orhan Bey'in güç gösterisi. Büyük bir gürzü kaldırıp dizlerinin üstünde bir müddet tuttuktan sonra yere indirmesi (Hünername)

Bunlardan başka pek çok köy ve kasabada bu devir eserlerine rastlamak mümkündür. Bu eserlerin çoğu sonraki devirlerde değişikliğe uğramış, bir kısmı da ortadan kalkmıştır.

1358

■ Rumeli'ye geçen Türkler ilk hamlede Gelibolu, Bolayır, Tekirdağ, Keşan ve Malkara'yı ele geçirdi. Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa, avlanırken bir kaza sonucu öldü.

1360

■ Mevlevîlikle ilgili Menakıbu'l-Arifin adlı eseriyle tanınan mutasavvıf-bilgin Ahmet Eflâkî, Konya'da öldü.

1362

■ Osmanlı Devleti'nin ikinci padişahı ve Osmanlı devlet teşkilâtının kurucusu Orhan Bey öldü.
Ölüm tarihi bazı tarihçilerce 1360 yılı olarak belirtilirse de yapılan son araştırmalar 1362'de öldüğünü ortaya koymuştur.

Tasavvuf şairi ve bilgin Ahmet Eflâkî'nin Mevlevîlikle ilgili ünlü eseri Menakıbü'l-Arifin'den bir sayfa (Süleymaniye Kütüphanesi)

Bursa'daki Osman ve Orhan Gazi türbeleri (Tablo: Minel Muhip, Türkiye İş Bankası Koleksiyonu)

I. MURAT
(Hüdavendigâr)

SALTANAT SÜRESİ: 27 yıl (1362-1389)

ÜÇÜNCÜ OSMANLI PADİŞAHIDIR. ORHAN BEY İLE NİLÜFER HATUN'UN OĞLUDUR. 1340'A DOĞRU BURSA SANCAKBEYİ OLDUĞU SANILAN I. MURAT, AĞABEYİ SÜLEYMAN PAŞA'NIN İZMİT ÇEVRESİ SANCAKBEYLİĞİNE ATANMASINDAN SONRA BURSA SANCAKBEYİ OLDU. SÜLEYMAN PAŞA'NIN RUMELİ'YE GEÇEREK BAŞLATTIĞI FETİH HAREKETİNE KATILARAK ÇORLU VE LÜLEBURGAZ'I ELE GEÇİRDİ; 1359'DA AĞABEYİNİN ÖLÜMÜNDEN SONRA BÖLGEDEKİ BİRLİKLERİN KOMUTASINI ÜSTLENDİ.

I. Murat'ın tuğrası

Orhan Bey'in ölümü üzerine (1362), devleti ilgilendiren kararların alınmasında etkisi olan Bursa Ahileri tarafından Bursa'ya çağrılarak bey ilân edilen I. Murat'ın savaş alanından ayrılmasını fırsat bilen Bizanslılar saldırıya geçerek Lüleburgaz, Çorlu ve Malkara'yı geri alıp, Türk kuvvetlerini çekilmek zorunda bıraktılar. Bu arada Ankara Ahileri, Eretnalıların kışkırtmasıyla Ankara'da Osmanlı muhafızlarını kovdular; Bizanslıların kışkırttığı Osmanlı şehzadeleri ve özellikle Şehzade Halil, Eskişehir'de ayaklandılar. I. Murat, önce Ankara üzerine yürüdü, Ahileri teslim aldıktan sonra Eskişehir'e yönelerek, burayı da Ahilerden geri aldı ve ağabeyi Halil ile kardeşlerini öldürttü.

I. MURAT	
Doğum tarihi	: 1326
Doğum yeri	: Bursa
Babası	: Orhan
Annesi	: Nilüfer Hatun (Rum)
Tahta çıktığı tarih	: 1362
Tahta çıktığında yaşı	: 36
Saltanatının sonu	: 1389
Tahttan ayrılma sebebi	: Ölüm
Saltanat süresi	: 27 yıl
Ölüm tarihi	: 1389
Ölüm sebebi	: Şehit edildi
Öldüğü yer	: Kosova
Gömülü olduğu yer	: Bursa, Çekirge, I. Murat Camii ve imareti karşısındaki türbesinde (İç uzuvları, şehit edildiği yerde gömülüdür: Meşhed-i Hüdavendigâr).
Valilikleri	: İzmit (1329); Sultanönü (1330); Bursa; Gelibolu (1359)

I. MURAT (1326 -1389) (Tablo: Kapıdağlı Konstantin)

I. Murat'ın cülusu (Minyatür: Hünername)

RUMELİ'DEKİ FETİHLER

Çandarlı Kara Halil'i kazasker, lalası Şahin Bey'i (Paşa) de beylerbeyi olarak atadı. 1363'te Rumeli'ye geçerek Çorlu'yu ve Lüleburgaz'ı geri aldı. Buralara Anadolu'dan Türkleri getirtip yerleştirdi. Akıncı komutanlarından Evrenos Bey Malkara, Keşan ve İpsala'yı; Hacı İl Bey ise Dedeağaç ile Dimetoka'yı ele geçirdi. Bundan sonra Edirne'yi almayı düşünen I. Murat, Lüleburgaz'da toplanan divanda alınan karar uyarınca, Bulgar yardımının Bizans'a ulaşmasını engellemek üzere Kırklareli yöresi ve Batı Dimetoka'da önlem aldı. Babaeski ve Pınarhisar arasındaki Sazlıdere'de toplanmış olan Bulgar-Bizans birleşik kuvvetleriyle yapılan meydan savaşında düşman bozulduğu için, Edirne bir direniş göstermeden teslim oldu (1363). Rumeli fetihlerini sürdürmek için Dimetoka'yı merkez yapan I. Murat, Lala Şahin Paşa'yı Filibe'nin, Evrenos Bey'i Gümülcine'nin alınması için görevlendirdi (1364). Filibe'nin düşmesi üzerine Bizans İmparatoru İoannes, I. Murat ile anlaşmak zorunda kalarak, Türklerin elde ettiği yerlerde kalmasını kabul etti. Daha sonra Anadolu'ya dönen I. Murat, kazasker Çandarlı Kara Halil'i, Hayrettin Paşa unvanıyla vezir olarak atadı.

I. MURAT DÖNEMİ OLAYLARI

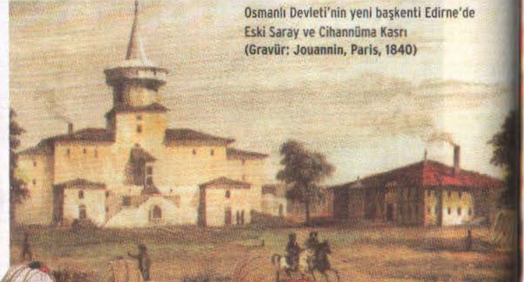
1362

- **3. Osmanlı Padişahı I. Murat tahta geçti. Babası Orhan Bey'in sağlığında ağabeyi Süleyman Paşa ile birlikte Trakya'nın fethinde görev alan I. Murat, Bursa'ya giderek idareyi ele aldı.**
- **I. Murat, Karamanoğulları'nın teşvikiyle isyan edip Ankara'yı ele geçiren Ahiler üzerine yürüyerek Ankara'yı geri aldı.**
- **Rumeli'ye geçen I. Murat, Bizanslılar tarafından geri alınan Çorlu ve çevresini ikinci kez ele geçirdi.**
- **"Pencik Kanunu" ile Yeniçeri Ocağı'nın temeli atıldı.**

Pencik Kanunu: Osmanlı İmparatorluğu'nda savaşlarda ya da akınlarda elde edilen esirlerden alınan devlet payını gösteren ve düzenleyen kanun. Sözcük Farsça penç (beş) sözcüğünden gelir. Osmanlılarda bu kanun, I. Murat zamanında uygulamaya kondu. Bu kanuna göre, ele geçirilen her beş esirden birine devlet el koyardı. Bu tutsaklar Acemi Ocağı ile Yeniçeri Ocağı'ndan orduya sürekli asker olarak yetiştirilirdi. Askerlik yapamayacak durumda olanlarla kadın esirlerden de belli bir vergi alınırdı.

1363

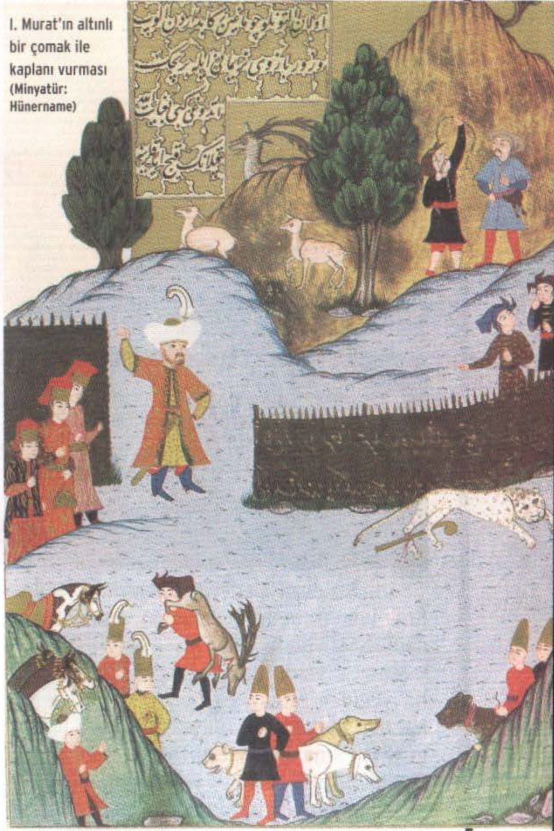
- **Babaeski ve Pınarhisar arasındaki Sazlıdere bölgesinde Rum ve Bulgar kuvvetleriyle yapılan meydan savaşı sonunda Edirne zaptedildi.**

Osmanlı Devleti'nin yeni başkenti Edirne'de Eski Saray ve Cihannüma Kasrı (Gravür: Jouannin, Paris, 1840)

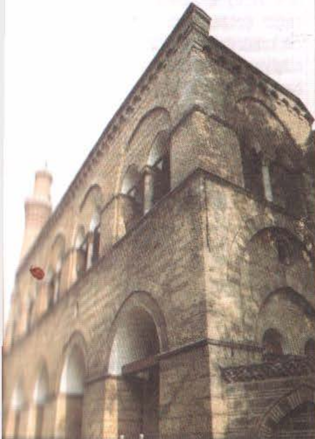

Pencik Kanunu gereğince, tutsak edilen çocuklar Acemi Ocağı ile Yeniçeri Ocağı'ndan orduya sürekli asker olarak yetiştirilirdi. Yanda, 19. yüzyılda yapılmış bir gravürde yeniçeriler görülüyor. (Gravür: Brindesi)

ORDU TEŞKİLÂTININ YENİDEN DÜZENLENMESİ

Devletin büyümesiyle yaya ve müsellem asker örgütü yetersiz kaldığından, Vezir Hayrettin Paşa, genç Hristiyan tutsaklarından asker olarak yararlanmak üzere Yeniçeri ocağını örgütledi, padişahın onayıyla bir malî yönetim kurarak hazine gelirini düzenledi. Bu düzenlemeler yapılırken, Edirne'nin geri alınması için harekete geçen Sırplar ve Bulgarlar, Papa V. Urbanus'un kışkırtmasıyla Ulah, Macar ve Bosna hükûmetleriyle anlaşma yaptılar. Macar kralının da katıldığı birleşik kuvvetler, Edirne'ye doğru yürümeye başladı (1365). Lala Şahin Paşa'nın I. Murat'tan istediği yardım gelmeden, Hacı İl Bey'in süvarileri Meriç'in sol yakasına geçerek, Sırpsındığı denen yerde düşmanı bozguna uğrattılar. Lala Şahin Paşa'ya yardım için kuvvetleriyle Rumeli'ye geçmek üzere Karabiga'ya gelen I. Murat, bu kenti ele geçirdiği sırada zafer haberini alınca, Bursa'ya döndü. Ertesi yıl Rumeli'ye geçerek, önce bir süre Dimetoka'da kaldı, sonra Edirne'yi kendine yeni başkent yaptı. 1367'de Kara Timurtaş Bey, Bulgarların elindeki Kızılağaç ve Yanbolu'yu, Lala Şahin Paşa da Samakov'u aldı. I. Murat, Bulgarların elindeki Aydos, Karinâbâd, Süzebolu kaleleriyle Bizans'ın elindeki Hayrabolu'yu aldı. Daha sonra Pınarhisar, Vize, Kırklareli ele geçirildi.

I. Murat'ın altınlı bir çomak ile kaplanı vurması (Minyatür: Hünername)

- İpsala, Dedeağaç, Dimetoka, Lüleburgaz, Pınarhisar ve Babaeski fethedildi.

Bursa Çekirge'deki Murat Hüdavendigâr Camii

- Bursa'daki Hüdavendigâr Camii adıyla anılan I. Murat Camii'nin yapımı tamamlandı.

1364

- Filibe, Lala Şahin Paşa kuvvetlerince ele geçirildi.
- Gümülcine ve çevresi Evrenos Bey tarafından fethedildi.
- Sırpsındığı Savaşı: Türklerin Balkanlar'da hızla ilerlemeleri karşısında Sırplar ve Bulgarlar, Papa'dan yardım istediler. Papa, Macar Kralı Layoş'u, bir Haçlı seferi düzenlemekle görevlendirdi. Sırplar, Bulgarlar, Eflâklılar, Bosnalılar, Macarlar birleşerek büyük bir Haçlı ordusu meydana getirdiler. Amaçları, Edirne'yi almak ve Türkleri Rumeli'den atmaktı. Bu sırada I. Murat, Bursa'da bulunuyordu. Rumeli Beylerbeyi Lala Şahin Paşa, durumu I. Murat'a bildirerek, yardım istedi. Ayrıca bir tedbir olarak, Hacı İlbey'i, Haçlıların durumunu öğrenmek için bir keşif yapmakla görevlendirdi. Haçlılar, düzensiz olarak ilerliyorlar ve tedbir almak gereğini bile duymuyorlardı. Haçlı ordusunun konakladığı yere, gece ani bir baskın düzenleyen Hacı İlbey, düşmanı yenilgiye uğrattı. Haçlıların çoğu, Meriç nehrinde boğuldu. Macar Kralı Layoş, canını güçlükle kurtardı. Meriç nehri kenarında yapılan bu savaşa Sırpsındığı Savaşı denir. Sırpsındığı zaferi ile, Balkanlar'da hızla ilerleme imkânı sağlandı ve fetih yolları açılmış oldu. Ayrıca, Balkanlar'daki Macar nüfuzu kırıldı.

1365

- Korsan gemileriyle Osmanlıları tehdit eden Katalanların elindeki Biga fethedildi.
- Devlet merkezi, Bursa'dan Edirne'ye nakledildi.

1367

- Bulgarların elindeki Yanbolu (Diampolis), Kızılağaç ve İhtiman fethedildi.

Sırp Sındığı Savaşı

Bu hızlı ilerleyiş karşısında, Bulgar Kralı İvan Şişman (Susmanus), Osmanlı egemenliğini kabul edip kız kardeşi Mara'yı I. Murat'a verdi. Ancak Bulgar kralı, Türklerin yeniden saldırıya geçeceğinden kuşkulanarak Makedonya-Sırp kralıyla birleşti (1371), ama bu birleşik ordu, Samakov'da Osmanlı kuvvetlerine yenildi. Sırplar, Çirmen'de aynı yıl yapılan ikinci savaşı da kaybedince Batı Trakya ile Makedonya tümüyle Türklerin oldu. Gümülcine, Kavala, Drama, Serez gibi kentlere, Anadolu'dan getirilen Türkler yerleştirildi. Selânik'in kuşatılması üzerine, Sırp Despotu Lazar, kendi sınırlarına gelip dayanan Osmanlılarla anlaşma yapmak zorunda kaldı (1374). Ertesi yıl, Ferecik, Çatalburgaz ve İnceğiz kaleleri de alınarak, Rumeli'de Osmanlı egemenliği sağlandı.

I. MURAT DÖNEMİ OLAYLARI

1369

■ **Hayrabolu, Vize ve Kırkkilise (Kırklareli) fethedildi.**

1371

■ **Bulgar Kralı Yuvan Şişman ve Makedonya Sırp kuvvetleriyle savaşan Lala Şahin Paşa, Sofya'nın güneyindeki Samakov'u fethetti.**

Kırklareli (Gravür: Jouannin, Paris, 1840)

1372

■ **Çirmen Savaşı:** Sırpsındığı zaferinden sonra, Rumeli'deki fetih hareketlerine hız verildi. Timurtaş Paşa, Lala Şahin Paşa ve bizzat I. Murat'ın idaresindeki kuvvetler, Rumeli'nin fethini tamamladılar. Türkler ile mücadele edemeyeceğini anlayan Bulgar Kralı Yuvan Şişman, Osmanlı hâkimiyetini kabul etmek zorunda kaldı. Türklerin Balkanlar'da hızla ilermeleri karşısında Sırp Kralı Vukaşin ile kardeşi Makedonya Sırp prensi, Türklere karşı birleştiler. Birleşik Sırp kuvvetleri, Evrenos Bey tarafından Çirmen Savaşı'nda yenilgiye uğratıldılar. Çirmen zaferi sonrasında, Makedonya yolu Türklere açıldı. Bu bölgedeki Sırp direnişinin çökertilmesi sonucu Kavala, Drama ve Serez alındı. Anadolu'dan getirilen Türkler, bu bölgelere yerleştirildiler.

■ **Köstendil kuşatıldı. Sırp kralı, Osmanlı devletine vergi ve savaşlarda yardımcı kuvvet vermeyi kabul etti.**

1373

■ **Vize'yi geri almaya çalışan Bizans imparatoru üzerine yürüyen Osmanlılar İnceğiz, Çatalburgaz ve Ferecik kalelerini ele geçirdi. Yenilgiye uğrayan Bizanslılar barış anlaşması istedi.**

1376

■ **Rumeli'de savaşa son veren I. Murat tarafından Anadolu'da tımar ve zeamet teşkilatı kuruldu ve bazı askerî ıslahatlar yapıldı.**

1378

■ **I. Murat'ın büyük oğlu Şehzade Bayezid (geleceğin Yıldırım Bayezid'i) Germiyanoğlu Süleyman Şah'ın kızı Devlet**

Bulgaristan (Sofya)

ANADOLU'DAKİ BEYLİKLERİN OSMANLI TOPRAKLARINA KATILMASI

I. Murat, 1376'da Bursa'ya döndü. Oğlu Bayezid'i (Yıldırım Bayezid) Germiyanoğlu Şah Çelebi'nin (Süleyman Şah) kızı Sultan Hatun'la evlendirerek Kütahya, Tavşanlı, Simav ve Eğrigöz'ü gelinin çeyizi olarak topraklarına kattı (1381). Hamidoğullarının elinden Akşehir, Yalvaç, Yenişehir, Seydişehir, Karaağaç gibi kentleri de altın karşılığı elde etti (1382). Babasına karşı ayaklanan Süleyman Paşa'yı destekleyerek, Candaroğullarını egemenliği altına aldı (1383). Bu arada Rumeli'de de Sofya, Niş, Manastır gibi merkezler ele geçirildi ve Kara Timur Paşa, Evrenos Bey ve Çandarlı Halil Hayrettin Paşa, Rumeli'deki ilerlemeyi sürdürdüler. 1385'te, Edirne'de vekil bıraktığı şehzade Savcı Bey, Bizans imparatorunun oğlu Andronikos ile birleşerek babasına başkaldırdıysa da I. Murat'ın kuvvetlerine yenilerek öldürüldü. 1376'da I. Murat'ın kızı Melek Hatun ile evlenmiş bulunan Karamanoğlu Alaettin Bey, Osmanlıların kendi sınırına kadar genişlemesinden kaygılanarak Beyşehir'i işgal edince, I. Murat, Karamanoğlu topraklarına yürüdü. Alaettin Bey yenilerek Konya'ya sığındı. Melek Hatun'un bağış dilemesi üzerine I. Murat, Alaettin Bey'i bağışladı.

Bulgar Kralı Şişman'ın Türklerin himayesine sığınmak için kız kardeşi Tamara'yı da yanına alıp I. Murat'a gitmesi.
(Tablo : Münif Fehim)

Hatun'la evlendi. Süleyman Şah, kızının çeyizi olarak Kütahya, Simav ve Tavşanlı'yı Osmanlılara bıraktı.

■ Sadrazam Çandarlı Halil Hayrettin Paşa tarafından İznik'te yaptırılan Yeşil Cami inşaatına başlandı. Mimar Hacı Musa'ya yaptırılan ve asıl adı Halil Hayrettin Paşa Camii olan bu eser, minaresindeki yeşil çinileri yüzünden Yeşil Cami adı ile tanındı.

1380

■ Arnavutluk'ta İştip fethedildi.

1382

■ Manastır ve Pirlepe, Timurtaş Paşa kuvvetlerince fethedildi.

1385

■ Uzun süredir kuşatma altında olan Sofya teslim olarak Osmanlı ülkesine katıldı.

■ Arnavutluk'taki Ohri, Çandarlı Halil Paşa ve Evrenos Bey tarafından fethedildi.

1386

■ Niş, Yahşi Bey komutasındaki Osmanlı kuvvetlerince fethedildi.

■ Karaman tahtına oturan Alâeddin Ali Bey'in Osmanlı topraklarına saldırısı üzerine Osmanlı- Karaman savaşı başladı. Konya önlerine kadar gelen 1. Murat, Karamanlıların sulh teklifini kabul ederek geri çekildi.

Tırnova'nın 1850'lerde yapılmış bir gravürü.

1387

■ Vezir Çandarlı Halil Paşa öldü, yerine oğlu Çandarlı Ali Paşa getirildi.

■ Osmanlı hâkimiyetini kabul etmiş bulunan Sırp Kralı Lazar'la Boşnak, Hırvat ve Arnavut prensleri, Türklere karşı birleşerek harekete geçtiler. Akıncı kumandanlarından Şahin Paşa kumandasındaki Türk kuvvetleri Ploşnik'te pusuya düşürüldü.

1388

■ Balkanlar'daki ittifakı önlemek üzere harekete geçen I. Murat ve Çandarlı Ali Paşa idaresindeki Osmanlı ordusu, Bulgaristan'ın önemli kentlerinden Tırnova'yı zaptetti. Kayıtsız şartsız teslim olan Bulgaristan Kralı Yuvan Şişman affedilerek vergiye bağlandı.

I. MURAT'IN ÖLÜMÜ

Osmanlıların Anadolu ve Rumeli'de güçlenmeleri ve yerleşmeleri üzerine Sırplar, Arnavutlar, Hırvatlar ve Karamanoğulları arasında bir birlik oluşturuldu (1388). I. Murat, bu birleşik kuvvetlerin Balkanlar'da Osmanlı garnizonlarını basması ve Macarların, Eflâkların, Bulgarların da bu baskınla yüreklenmesi üzerine Rumeli'ye asker, malzeme ve erzak çıkararak, Çandarlı Ali Paşa'yı, Tırnova'yı almak için gönderdi. Ali Paşa'nın kuvvetleri Niğbolu'ya kadar dayanınca Bulgar Kralı Yuvan Şişman teslim oldu. I. Murat, kendisine yardımcı olan Germiyan, Aydın, Saruhan, Menteşe ve Hamitoğlu kuvvetlerinden oluşan ordusuyla Rumeli'ye geçti. Çandarlı Ali Paşa, kuvvetleriyle padişaha katıldı. Osmanlı ordusu, Üsküp ile Priştine arasındaki Kosova'da (ya da Karatavuk ovası) Hristiyan birleşik kuvvetleriyle karşılaştı.

Osmanlı ordusunun savaş taktiklerini başarıyla uygulaması karşısında Hristiyan kuvvetleri bozuldu ve dağıldı. I. Murat, savaş alanını dolaşırken bir Sırp tarafından (Miloş Obiliç) şehit edildi. Bunun üzerine despot Lazar ve yanındakiler kılıçtan geçirildi. I. Murat'ın cenazesi Bursa'ya getirilerek Çekirge'deki türbesine gömüldü.

I. Murat'ın Kosova'daki türbesi

KÜLTÜR VE MEDENİYET

Osmanlı beyliği, I. Murat'ın döneminde, özellikle Rumeli'de büyüyerek yerini sağlamlaştırdı. I. Murat, Bursa'yı cami, medrese, imaret gibi yapılarla bayındır bir kent hâline getirdi. Ticarete, kültüre, sanata önem vererek yasal ve iktisadî ilerlemeyi sağladı. Yine bu dönemde devlet yönetimi kurumsal bir yapı kazanırken, askerlikte de yeni bir örgütlenmeye gidildi. Devşirme sistemi uygulanarak Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı kuruldu. Karamanlı Kara Rüstem Paşa'nın önerisiyle bir maliye örgütü oluşturuldu. Pençik akçesi ya da pençik resmi denen bir vergi kondu.

I. MURAT DÖNEMİ OLAYLARI

I. Murat'ın Kosova'da öldürülmesi
(Tablo : Mufassal Osmanlı Tarihi)

1389

I. Kosova Savaşı

Türklerin Balkanlar'da hızla ilerlemeleri karşısında Sırp, Boşnak, Hırvat ve Arnavut prensleri Türklere karşı birleştiler. Türk kuvvetlerinin Ploşnik'te yenilgiye uğratılması, Balkan devletlerini Osmanlılar aleyhine harekete geçirdi. Balkanlar'daki bu gelişme karşısında I. Murat, karşı hücuma geçmeye karar verdi. Şumnu, Tırnova, Silistre ve Niğbolu'nun alınmasından sonra Bulgar Kralı Yuvan Şişman teslim olmuş ve Bulgar Krallığı savaş dışı bırakılmıştı. I. Murat, Anadolu beylerinden de aldığı yardımcı kuvvetlerle Rumeli'ye geçti. Sırp Kralı Lazar'ın kumandasındaki düşman ordusu Sırp, Boşnak, Macar, Eflâk, Arnavut, Leh ve Çeklerden oluşmaktaydı. I. Murat, Kosova'ya vardığında, düşman kuvvetleriyle karşılaştı. Sekiz saatlik bir mücadele sonucu, kesin bir zafer kazanıldı (1389). Yıldırım Bayezid'in bu savaşta gösterdiği ustalık ve çabukluk, zaferin kazanılmasında önemli rol oynayladı. I. Murat, savaş alanını gezerken bir Sırp tarafından hançerlenerek şehit edildi. Yakalanan Kral Lazar idam edildi.

I. Murat'ın Sırp fedaisi Miloş tarafından şehit edilmesi
(Minyatür: Hünername)

I. Murat (Minyatür: Kıyafetül'l- İnsâniyye fî Şemâili'l- Osmâniyye)

I. BAYEZİD (Yıldırım)

SALTANAT SÜRESİ: 13 yıl (1389 - 1402)

YILDIRIM BAYEZİD, I. KOSOVA ZAFERİ'NİN KAZANILDIĞI, BABASI I. MURAT'IN BİR SIRP FEDAİSİ TARAFINDAN ŞEHİT EDİLDİĞİ GÜN (1389) TAHTA ÇIKTI. 29 YAŞINDA İDİ. KARDEŞİ YAKUP BEY, TAHT KAVGASININ ÖNLENMESİ İÇİN AYNI GÜN ORTADAN KALDIRILDI VE BAYEZİD, RAKİPSİZ OLARAK İDAREYİ ELE ALDI. SAVAŞTA GÖSTERDİĞİ BAŞARILARDAN ÖTÜRÜ KENDİSİNE YILDIRIM UNVANI VERİLDİ.

Yıldırım Bayezid

I. Murat (Hüdavendigâr) ile Gülçiçek Hatun'un büyük oğludur. I. Bayezid, şehzadeliğinde Germiyanoğlu Süleyman Şah'ın kızı Devlet Hatun ile evlendi (1381). Kardeşi Savcı Bey'in ayaklanmasını bastırdı (1385). Babası I. Murat'ın, Haçlı ordusuna karşı Kosova Meydan Savaşı'nda (1389), Rumeli askerlerini yöneterek Haçlı ordusunun bozguna uğratılmasında önemli rol oynadı. Savaştan sonra I. Murat bir Sırplı tarafından şehit edilince, babasının vasiyeti uyarınca ordu komutanları tarafından tahta çıkarıldı. Bu arada kardeşi Yakup da boğduruldu.

Kosova Savaşı'nı fırsat bilen ve I. Murat'ın öldürüldüğünü öğrenen Anadolu beyleri, Karamanoğullarının önderliğinde, Yıldırım Bayezid'e karşı ayaklanma hazırlıklarına giriştiler. Karamanoğlu Ali Bey, Beyşehir'i aldıktan sonra Eskişehir'e kadar ilerledi; Kadı Burhaneddin de Kırşehir'i ele geçirdi.

I. BAYEZİD	
Doğum tarihi	: 1360
Doğum yeri	: Edirne
Babası	: I. Murat
Annesi	: Gülçiçek Hatun (Rum)
Tahta çıktığı tarih	: Haziran 1389
Tahta çıktığında yaşı	: 29
Saltanatının sonu	: 28 Temmuz 1402
Tahttan ayrılma sebebi	: Tutsaklık
Saltanat süresi	: 13 yıl 1 ay
Ölüm tarihi	: 9 Mart 1403
Ölüm sebebi	: İntihar
Öldüğü yer	: Akşehir
Gömülü olduğu yer	: Bursa, Yıldırım Bayezid Camii yanındaki türbesinde.

YILDIRIM BAYEZİD (1360 - 1403) (Tablo: Topkapı Sarayı Müzesi)

Yıldırım Bayezid bunun üzerine, öncelikle Rumeli'yi güvenlik altına almak için Sırplarla anlaştı; Sırp Prensi Lazar'ın kızı Despina'yla evlendi; sürekli bir ordunun da Macar sınırında kalmasını sağladı. Sırplar, yapılan anlaşmaya genellikle bağlı kaldılar; ama Priştine ve Üsküp dolaylarında Vuk Brankoviç, topraklarını genişletmeye kalkışınca, Paşa Yiğit komutasındaki Osmanlı ordusu Üsküp'ü aldı.

Yıldırım Bayezid Rumeli'de güvenliği sağladıktan sonra, 1390'da Anadolu beyliklerine yöneldi. Aydınoğlu, Saruhanoğlu, Menteşeoğlu, Germiyanoğlu, Hamidoğlu beyliklerine bağlı toprakları (bu arada Alaşehir ile Beyşehir'i) Osmanlı Devleti sınırları içine kattı; Karamanoğlu beyliğine karşı sefer hazırlığına girişerek Konya'yı kuşattı. Ama Candaroğlu Süleyman Bey'in Kadı Burhaneddin'le birleşip Karamanoğlu beyliğine yardım etmeye kalkışması üzerine, Karamanoğullarıyla anlaşma yaparak, Çarşamba ırmağının batısında kalan toprakları aldı.

OSMANLI - KARAMAN SAVAŞI

Karamanoğulları, kendilerini Selçukluların mirasçısı olarak görmekteydiler. Bu nedenle Osmanlıların Anadolu'da genişlemeleri, Karamanoğullarının siyasetine uygun değildi. İki taraf arasındaki rekabete rağmen I. Murat, kızı Nefise Sultan'ı Karamanoğu beyi Alâeddin Ali Bey ile evlendirdi. I. Murat'ın amacı, kurulacak bu akrabalık sayesinde Rumeli'de fetihlere devam ederken, Karamanoğulları'ndan bir saldırı gelmesini önlemekti. Ancak, bu akrabalık da, Karamanoğullarının Osmanlılara karşı olan düşmanlığını önleyemedi.

I. Murat'ın Rumeli'de meşgul olmasından yararlanan Alâeddin Ali Bey, 1386'da Osmanlı topraklarına saldırarak, bazı yerleri işgal etti. Bu durum üzerine I. Murat, Karamanoğulları üzerine sefere çıktı. Konya civarında yapılan savaşı Osmanlılar kazandı. Savaşı kaybeden Alâeddin Ali Bey, af dileyince bağışlandı ve beyliğinin devamına izin verildi.

Yıldırım Bayezid

CANDAROĞULLARI BEYLİĞİ OSMANLI EGEMENLİĞİNDE

1391'de Candaroğullarına ve Kadı Burhaneddin'e karşı yeniden harekete geçen I. Bayezid, çeşitli tarihlerde yapılan çatışmalardan sonra, önce Candaroğlu beyliğini, sonra da Taceddinoğulları, Taşanoğulları ve Bafra beyliği topraklarını Osmanlı egemenliğine aldı.

Kosova Meydan Savaşı'nda kazanılan zaferden sonra, Osmanlı Devleti'nin Bizans üstündeki denetimi giderek artmış, hattâ Osmanlıların onayıyla tahta çıkan

I. BAYEZİD DÖNEMİ OLAYLARI

Yıldırım Bayezid'in Kosova'da cülusu (Minyatür : Hünername)

1389

- Şehzade Yıldırım Bayezid (I. Bayezid), devlet erkânı tarafından savaş meydanında Osmanlı hükümdarı ilân edildi.
- Yıldırım Bayezid'in ağabeyi Şehzade Yakup, bir saltanat kavgasını önlemek amacıyla Kosova'da idam edildi.
- Yıldırım Bayezid'in en küçük oğlu Çelebi Sultan Mehmet (I. Mehmet) doğdu.
- Sırbistan, Osmanlı Devletine bağlandı: Kosova zaferinden sonra Sırp Kralı Lazar'ın oğlu Etiyen (Stefan), Yıldırım Bayezid tarafından Sırbistan tahtına oturtuldu ve dostluk anlaşması imzalandı. Kral Etiyen, kız kardeşini padişaha eş olarak takdim etti.
- Bulgaristan ve Bosna toprakları fethedildi.

1390

- Yıldırım Bayezid'in ilk Anadolu seferi: Osmanlılara karşı ittifak kuran Saruhan, Aydın, Germiyan, Menteşe, Hamit ve Teke beylikleri, Osmanlı hâkimiyeti alındı.

Batı Anadolu'daki Beyliklerin Ortadan Kaldırılması:

I. Murat'ın Kosova'da şehit olduğu haberi Anadolu'ya gelince, Anadolu beylikleri bu durumdan yararlanmak istediler. Karaman, Aydın, Saruhan, Menteşe ve Hamitoğulları beylikleri Osmanlı topraklarına saldırdılar. Yıldırım Bayezid, bu sırada Rumeli'de bulunuyordu. Rumeli'deki sınırları güven altına alan Yıldırım Bayezid; Anadolu'ya geçti. Candaroğulları, Osmanlılara sadık kalarak, Yıldırım Bayezid'in yanında yer aldı. Yıldırım Bayezid, önce Germiyanoğulları üzerine yürüdü. II. Yakup Bey, ele geçirilerek hapsedildi ve beyliğine son ve-

I. Bayezid

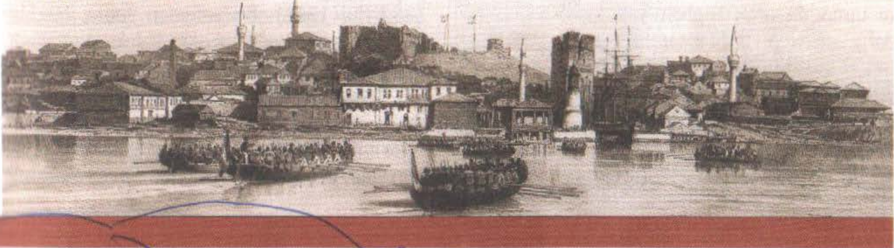
Bizans İmparatoru Manuel, Yıldırım Bayezid'in yaptığı seferlere katılmaya başlamıştı. Ama, Anadolu beyliklerine karşı girişilen hareket sırasında Rumeli'de Eflak voyvodası Mirçe'nin Tuna'yı geçip çevreyi yakıp yıktığını haber alan Yıldırım Bayezid, Rumeli'ye geçti; voyvoda tutsak alındı ve ağır bir fidye karşılığında yeniden topraklarına gönderildi. Ne var ki, I. Bayezid, Anadolu'ya döner dönmez, Venedikliler ile Macarlar anlaşarak Osmanlı Devleti'ne savaş açtılar (1393); bunlara Bulgar çarının da katılma olasılığı belirince, Şehzade Süleyman Çelebi, Bulgar Krallığının son parçasını da ortadan kaldırmakla görevlendirildi ve uzun bir kuşatmadan sonra, Bulgarların başkenti Tırnova'yı aldı. Sonraki yıllarda Rumeli'ye tam anlamıyla egemen olmaya çalışan I. Bayezid'in orduları Selânik, Tesalya ve Güney Arnavutluk'u ele geçirdiler. 1394'te İstanbul kuşatıldı. 1395'te Macaristan'a bir sefer düzenlendi, aynı yıl, yenilgiye uğratılan Eflak beyi Mircea'nın yerine Vlad geçirildi; Niğbolu alındı ve Bulgar çarı öldürüldü.

Yıldırım Bayezid yönetimindeki Osmanlı Devleti'nin hızla genişlediğini ve güçlendiğini gören Avrupalılar, özellikle Macarlar ile Venedikliler, 1394 yılında anlaşarak Osmanlılara karşı bir Haçlı seferi düzenlemeye giriştiler. Macar Kralı Sigismund komutasındaki bir Haçlı ordusu, Yıldırım Bayezid'in İstanbul'u almaya çalıştığı 1396 yılında, Niğbolu'yu kuşattı. Ertesi yıl, Argos ve Atina ele geçirildi.

NİĞBOLU SAVAŞI VE SAVAŞA YOL AÇAN SEBEPLER

- Yıldırım Bayezid'in, Macar Kralı Sigismund'u yenilgiye uğrattıktan sonra, Bulgar Krallığı'nı ortadan kaldırması ve sınırlarını Tuna nehrine kadar genişletmesi,
- 1391 yılından itibaren İstanbul'un kuşatma altına alınmış olması ve Bizans'ın Avrupa'dan yardım isteği,
- Yıldırım Bayezid'in, Bosna ve Arnavutluk'a yaptığı akınlar sonunda, buralara yerleşmeye çalışması.

Gelibolu'yu gösteren bir gravür (Brager)

rildi. Aydınoğlu İsa Bey, karşı koyamayarak teslim oldu. Bunu takiben Menteşeoğulları ve Saruhanoğulları beyliğine son verildi. Aynı yıl içinde, Bizans'ın Anadolu'daki son şehri olan Alaşehir de Osmanlı topraklarına katıldı.

- **Anadolu'da tek Bizans kenti olarak kalan Alaşehir fethedildi.**

- **Yıldırım Bayezid, Sırp Prensesi Olivera ile evlendi.**

- **Çanakkale'deki Gelibolu kalesi yeniden yapılmaya ve çevreye askerî tesisler kurulmaya başlandı.**

1391

- **İstanbul, Osmanlılar tarafından ilk kez kuşatıldı; Bizansa gözdağı vermek için yapılan ve yedi ay süren kuşatma sonunda Bizanslılardan bazı imtiyazlar elde edildi.**

Yıldırım Bayezid ile Karaman seferine katılan İmparator Manuel dönüşte, izin almadan İstanbul'a gitmişti. İmparatorun davranışlarından şüphelenen Yıldırım Bayezid, Edirne'de iken, Manuel'in, Macar Kralı Sigismund'a gönderdiği mektubu ele geçirdi. Bu durum üzerine Yıldırım Bayezid, İstanbul'un kuşatılmasına karar verdi. 1391 yılında İstanbul, karadan ve denizden kuşatıldı.

İstanbul'u Bizans döneminde gösteren bir minyatür

- **Mora yarımadası ve Macaristan çevrelerine çeşitli akınlar yapıldı.**
- **Karaman seferi: Karamanoğullarının başkenti Konya kuşatıldı. Aynı zamanda Yıldırım Bayezid'in eniştesi olan Karamanoğlu beyi Alâeddin Ali Bey'in barış isteği üzerine anlaşma imzalandı.**

- **Bizans İmparatoru V. Yuanis'in ölümü üzerine, Yıldırım Bayezid'in elinde rehine olarak bulunan oğlu II. Manuel Paleologos, Bursa'dan İstanbul'a kaçarak Bizans tahtına oturdu.**

1392

- **Kastamonu Beyliği fethedildi.**

- **Merkezi Sinop olan Candaroğulları Beyliği, Osmanlı hâkimiyeti altına girdi.**

- **Antalya alınarak Hamitoğulları Beyliği'ne son verildi.**

Niğbolu Savaşı

Bütün bu nedenler sonucu, 1394 yılında Papa IX. Bonifas, Türklere karşı yeni bir Haçlı seferi düzenlenmesi için harekete geçti. Papa'nın bu konuda başvurduğu tüm Avrupa ülkeleri, olumlu cevap verdiler. Macar Kralı Sigismund'un idaresinde büyük bir ordu toplandı.

Yıldırım Bayezid, Avrupa'da bir Haçlı seferinin düzenlendiğini ve bu kuvvetlerin yola çıktığını duyunca, İstanbul kuşatmasını kaldırarak Edirne'ye geldi. Aynı hızla Tırnova'ya gelen Yıldırım Bayezid, burada son hazırlıklarını tamamlayarak Niğbolu'ya ulaştı. Niğbolu, daha önceden Haçlılar tarafından nehir ve karadan kuşatılmış bulunuyordu. Niğbolu kalesi komutanı Doğan Bey, az bir kuvvetle kaleyi savunmaktaydı. Kendilerine son derece güvenen Haçlılar, Yıldırım Bayezid'i, hiç beklemedikleri bir anda karşılarında görünce ne yapacaklarını şaşırdılar. Çünkü, Haçlı kuvvetleri, Niğbolu'yu kuşatmış durumda ve dağınık hâldeydiler. Düşmanın bu durumundan yararlanmayı düşünmeyen Yıldırım Bayezid onlarla mertçe bir meydan savaşı yapmak için toplarlanmalarına fırsat tanıdı.

Fransız şövalyelerinin saldırısıyla başlayan savaş, Türk ordusunun kesin zaferiyle sonuçlandı. Macar Kralı Sigismund, Tuna nehrindeki bir Venedik gemisine binerek kaçabildi. Avrupa'nın birçok ünlü şövalyesi tutsak edildi (25 Eylül 1396). Bu zaferden sonra, Haçlılar tarafından işgal edilmiş olan kaleler geri alındı. Macaristan içlerine kadar akınlar yapıldı.

Yıldırım Bayezid, esir alınan şövalyeleri, önce Gelibolu'ya, sonra Bursa'ya gönderdi. Daha sonra bu şövalyeler, kurtuluş parası (fidye) karşılığında serbest bırakıldılar. Savaş sırasında

I. BAYEZİD DÖNEMİ OLAYLARI

1392

- Bulgaristan topraklarına hücum eden Macarlar, Niğbolu ve çevresini ele geçirdi. Yıldırım Bayezid'in buraya büyük bir kuvvet göndermesi üzerine Sigismund yönetimindeki Macarlar her şeyi bırakarak kaçtı.
- Yıldırım Bayezid komutasındaki Osmanlı ordusu ile Sivas yöresini elinde tutan Kadı Burhanettin komutasındaki ordu arasında Çorum yakınlarında yapılan savaşta Osmanlı ordusu yenildi. Yıldırım Bayezid'in oğlu Ertuğrul çatışmada öldü.

Tırnova Kalesi

- Arnavutluk'taki İşkodra kenti işgal edildi.

1393

- Şehzade Çelebi Mehmet komutasındaki Osmanlı kuvvetleri Amasya'yı işgal etti.
- Türklerin egemenliği altındaki Bulgar krallığının başkenti olan Tırnova kalesi ele geçirildi. Böylece siyasî anlamda devam eden Bulgar krallığı tümüyle kaldırılarak Bulgaristan'ın tamamı ele geçirildi.

1394

- Selânik'ten sonra Kuzey Yunanistan'daki Yenişehir (Larisa) ve çevresi ele geçirildi.
- İşkodra'nın güney bölgelerine hücum eden Osmanlı kuvvetleri, Arnavutluk'taki birçok bölgeyi ele geçirdi.

1395

- Yıldırım Bayezid, uzun süre abluka altında tuttuğu İstanbul'u ikinci kez kuşattı. Kış mevsiminin yaklaşması üzerine kuşatmaya son verildi.

elde edilen ganimetle ülkenin birçok yerinde hayır kurumları yaptırıldı. Bursa'daki Ulucami, bunlardan biridir.

MALATYA, ELBİSTAN, DİVRİĞİ VE BESNİ, OSMANLI EGEMENLİĞİNDE

Yeniden Anadolu'ya dönen Yıldırım Bayezid, Osmanlı Devleti'ni sürekli rahatsız eden Karamanoğulları beyini öldürttü; beyliğin topraklarını, Kadı Burhaneddin yönetimindeki bölgeyi, Malatya, Elbistan, Divriği ve Besni'yi Osmanlı Devleti sınırları içine aldı.

Yıldırım Bayezid, Anadolu beylikleriyle uğraşırken, Timur 1399 yılında Anadolu kapılarına dayandı ve Yıldırım Bayezid ile Timur'un orduları 28 Temmuz 1402'de Ankara yakınlardaki Çubuk ovasında karşı karşıya geldiler.

ANKARA SAVAŞI VE SEBEPLERİ

1370 yılında Belh şehrinde hükümdar ilân edilen Timur, kısa zamanda İran, Kafkasya, Irak ve Azerbaycan'ı alarak, Osmanlı Devleti'nin sınırlarına iyice yaklaşmıştı.

Yıldırım Bayezid'in, Anadolu Türk birliğini kurmak amacıyla beylikleri ortadan kaldırması, Kadı Burhaneddin Devleti topraklarıyla Malatya'yı alması, Osmanlılar ile Timur Devleti'ni komşu hâle getirmişti. Çin üzerine sefere çıkmayı düşünen Timur, geride Osmanlılar ve Memlûkler gibi güçlü devletler bırakmak istemiyordu.

Timur, 1393-1394 yıllarında, Anadolu'nun doğusunda ve Irak'ta faaliyette bulunduğu sırada, Anadolu beylikleriyle temas kurarak, onları itaate çağırmış ve çoğundan olumlu cevap almıştı. 1399 yılında Osmanlıların, Malatya ve Elbistan'ı almaları Memlûkler ile aralarının açılmasına sebep olmuştu. Bu durumu yakından izleyen Timur, her iki düşmanını ortadan kaldırmak için zamanın geldiğine karar verdi. 1400 yılında Azerbaycan'da kışlayan Timur'un yanına gelen Anadolu beyleri, bağlılıklarını bildirip, Anadolu'ya sefer için Timur'u kışkırtmaya başladılar. Bu arada Timur'un önünden kaçan Karakoyunlu hükümdarı Kara Yusuf ile Celâyirli hükümdarı Ahmet Celâyir de, Yıldırım Bayezid'e sığınmışlardı. Timur, bu iki hükümdarın kendisine teslim edilmesini istedi. Yıldırım Bayezid, bunu kabul etmedi. Bu olay, Yıldırım Bayezid ile savaşmak amacında olan Timur için yeterli bir sebep oldu. İki hükümdar arasında sert mektuplar yazıldı.

Yıldırım Bayezid tarafından 1396'da İstanbul Boğazı'nda inşa ettirilen Anadolu Hisarı'nı gösteren bir gravür.

- Yıldırım Bayezid, Mısır'daki Abbasî halifesine elçiler göndererek kendisine "sultan" unvanının verilmesini istedi.

1396

- Niğbolu Zaferi: Niğbolu'da Haçlılarla karşılaşan Yıldırım Bayezid komutasındaki Osmanlı ordusu, Haçlı ordusunu mağlûp etti.
- Niğbolu Zaferi üzerine Mısır'daki Abbasî Halifesi I. Mütevekkil tarafından Yıldırım Bayezid'e "Sultan-ı İklim-i Rum" unvanı verildi.
- Arnavutluk topraklarına yapılan yeni akınlarda İşkodra çevresi, Kesriye, Draç ve Berat gibi kentler ele geçirildi.
- Karadeniz Boğazı girişindeki Şile ele geçirildi.
- Boğaziçi'nde Göksu deresi ağzında Anadolu Hisarı'nın yapımına başlandı.
- İstanbul üçüncü kez kuşatıldı.

1397

- Yunanistan üzerine yapılan sefer sonunda Atina ve çevresi ele geçirildi.
- Yunanistan topraklarında ilerleyen Osmanlı kuvvetleri, Mora üzerine yaptığı akınlardan üçüncüsünde Argos kalesini ele geçirdi.
- Karaman hükümdarı Alâeddin Ali Bey'in yeniden Osmanlı topraklarına saldırması üzerine savaş açan Yıldırım Bayezid, bu savaşı kazandı ve Alâeddin Ali Bey'i idam ettirerek Karamanoğulları topraklarını ele geçirdi.

1398

- Karadeniz bölgesindeki Samsun, Ordu, Giresun, Çarşamba, Merzifon ve Havza'daki küçük Türk beylikleri ve ellerindeki topraklar Osmanlı yönetimine girdi.
- Sivas ve çevresini egemenliğinde bulunduran Kadı Burhanettin Ahmet, Karayülük diye tanınan Akkoyunlu hükümdarı Kara Osman Bey'le yaptığı savaşta öldürüldü. Yardım isteyen Sivaslıların çağrısı üzerine Akkoyunlu hükümdarını mağlûp eden Osmanlılar, tüm Sivas çevresini ele geçirdi.

TİMUR'UN İSTEKLERİ

Timur 1400 yılında Anadolu'ya girdi ve Sivas'ı aldı. Timur'un Sivas'a geldiğini öğrenen Yıldırım Bayezid, hazırlıksız olduğundan karşılık veremedi. Kayseri'ye gelerek durumu inceledi ve savaşı kendi topraklarında kabul etmeyi uygun gördü. Yıldırım Bayezid bu seferi sırasında Sivas'a karşılık, Timur'un elinde bulunan Erzincan ve Kemah'ı aldı. Erzincan valisi Mutaharten'i rehin alarak Bursa'ya götürdü. Böylece iki Türk hükümdarının arası iyice açıldı.

Başta, Sadrazam Çandarlızade Ali Paşa olmak üzere, devlet adamlarının çoğu savaşa karşıydılar. Bunlar, Yıldırım Bayezid'i, anlaşma ortamı yaratacak bir mektup göndermeye ikna ettiler. Ancak, Timur'un anlaşmaya niyeti yoktu. Son olarak Yıldırım Bayezid'den şu isteklerde bulundu:

1- Kemah Kalesi'nin Mutaharten'e verilmesi,
2- Şehzadelerden birinin kendi yanına gönderilmesi,
3- Bağlılık işareti olarak kendisine gönderilecek olan külâh ile kemerin kabul edilmesi,
4- Anadolu beylerinden alınan yerlerin eski sahiplerine verilmesi,
5- Kara Yusuf'un ve Ahmet Celâyir'in teslim edilmesi,
6- Timur adına hutbe okutulması ve para bastırılması.

Görüldüğü gibi, savaşa sebep olan olayların başında, Timur'un anlaşma kabul etmez tutumu gelmektedir. Timur'un çocukları arasında, Yıldırım Bayezid'in hayranları olduğu gibi, Hristiyan dünyası ile sürekli savaşan böyle bir hükümdarla savaşılmasını istemeyenler de vardı.

YILDIRIM BAYEZİD İLE TİMUR'UN ANKARA ÇUBUK OVASINDA KARŞILAŞMASI

1402 yılında Timur, Anadolu'ya girince, Yıldırım Bayezid harekete geçti. Osmanlı orduları Ankara önlerine geldiğinde, Timur da Sivas'a yürüdü. Yıldırım Bayezid, Timur'un Sivas'ta olduğunu öğrenince, savaşı Akdağmadeni yöresinde yapmak istedi. Burada, genellikle ağır süvariye sahip olan Timur'un başarılı olma şansı azdı.

Timur, Sivas ve Tokat yöresinde savaşmanın tehlikeli olduğunu görünce, Kayseri'ye geldi.

Rahatça savaş yapabilecek meydan bulması gerekiyordu. Orta Anadolu'da ilerleyerek, Ankara'ya geldi ve şehri kuşattı. Yıldırım Bayezid, Timur'u zor bir durumda yakaladı. Şahzadeler ve kumandanlar, hemen hücuma geçilmesini istedilerse de, Yıldırım Bayezid, mertçe savaşmak istedi ve Timur'un bu güç durumundan yararlanmak istemedi.

TİMUR'UN YILDIRIM BAYEZİD'İ ESİR ALMASI

İki ordu, Ankara'nın Çubuk ovasında karşılaştı. Savaşın ilk anlarında Osmanlı kuvvetleri duruma hâkimdiler. Timur, zor anlar geçirmeye başlamıştı. Ancak savaşın ilerleyen saatlerinde, Karatatarlar ile Anadolu tımarlı sipahilerinin ihanet etmesi sonucu, Osmanlı

I. BAYEZİD DÖNEMİ OLAYLARI

1399

- **Memlûklere ait olan Malatya, Kâhta, Divriği ve Dulkadiroğulları egemenliğindeki Elbistan, Osmanlı kuvvetlerince ele geçirildi. Böylece Osmanlı toprakları, Fırat boylarına kadar yayılmış oldu.**

- **Bizans İmparatoru II. Manuel Paleologos, Türklere karşı yeni bir Haçlı seferi hazırlamak amacıyla İtalya, Fransa ve İngiltere'ye gitti.**

- **Irak ve Azerbaycan'ı işgal ederek Osmanlı Devleti'yle komşu olan Timur ile Yıldırım Bayezid arasında, Timur'dan kaçarak Osmanlılara sığınan hükümdarlar nedeniyle ortaya çıkan anlaşmazlık giderek düşmanlığa dönüştü.**

1400

- **Bursa'da Yıldırım Bayezid tarafından yaptırılan Ulu Cami inşaatı bitti.**

Bursa Ulu Cami: Bursa'nın en büyük camisi, erken Osmanlı mimarlığının ya da Bursa üslûbunun en önemli örneklerindendir. 1396-1400 yılları arasında Bayezid tarafından yaptırıldı. Tümüyle kesme taştan, kalın duvarlı yapı, dıştan 69x55 m boyutları, 3180 m² iç alanıyla, Anadolu Türk mimarlığının en büyük camilerindendir. Çok ayaklı ulu camilerin en gelişmiş örneğini oluşturan yapının ana mekânı, on iki kalın ayakla yirmi bölüme ayrılmış, her bir bölüm kubbeyle örtülmüştür. Kubbelere geçiş, küresel bingilerle sağlanmıştır. Orta eksendeki ikinci kubbenin üstünde bir aydınlık feneri, altında da büyük bir şadırvan vardır. Bu düzenleme, ilk İslâm camileriyle Anadolu Selçuklu camilerinin belirgin özelliklerindendir. Son cemaat yeri bulunmayan camiye, kuzey cephesindeki görkemli bir taç kapıdan ve yan cephelerdeki iki kapıdan girilir. Kuzey cephesinin köşelerine mermer kaideli, tuğla gövdeli minareler yerleştirilmiştir. Minarelerin ahşap ve kurşun kaplı külâhları, 1889'daki yangından sonra taştan, barok üslûpta yenilenmiştir. Sekiz sıra mukarnaslı, köşeleri kum saatli mihrap, 1855 depreminden sonra, Mehmet Usta tarafından abartmalı bir biçimde onarılmıştır. Selçuklu üslûbundan Osmanlı üslûbuna geçişi örnekleyen başyapıtlardan biri olarak nitelenen, kündekâri tekniğindeki ahşap minber, Antepli Hacı Mehmet bin Abdülaziz el-Dukkî'nin ürünüdür. 1549 tarihli müezzen mahfilinin karşısındaki tek parça mer-

ordusu çözülmeye başladı. Yıldırım Bayezid, geri çekilme önerisini kabul etmedi. Çandarlızade Ali Paşa, Şehzade Süleyman Çelebi ile birlikte savaş meydanını terk ederek Bursa'ya geldi. Mehmet Çelebi de, kuvvetleriyle savaştan çekildi.

Çataltepe'ye çekilen Yıldırım Bayezid, yanındaki az bir kuvvetle mücadele ediyordu. Karanlık bastığında, ismine yakışır bir sürat ve cesaretle etrafındaki kuşatmayı yarmaya başladı. Bu sırada atı bir taşa çarparak yuvarlandı. Arkadan gelen Timur'un askerleri Yıldırım Bayezid'i yakalayarak esir aldılar.

ESARETE DAYANAMAYAN YILDIRIM BAYEZİD'İN ÖLÜMÜ

Timur, Ankara Savaşı'ndan sonra Kütahya'ya geldi. Karaman, Germiyan, Aydın, Saruhan, Menteşe ve Hamitoğulları beyliklerini yeniden kurdu. Kütahya'dan sonra Ege sahillerine inip İzmir'i aldı. Sekiz ay Anadolu'da kalan Timur, gittiği her yere Yıldırım Bayezid'i de götürdü. Son derece gururlu bir insan olan Yıldırım Bayezid, esarete dayanamadı. Bazı kaynaklara göre yenilgiyi kabul edemeyerek, yüzüğünün içinde taşıdığı zehiri içip kendini öldürdü, bazı kaynaklara göre de hastalanarak öldü (8 Mart 1403).

ANKARA SAVAŞI'NIN SONUÇLARI

Ankara Savaşı, Osmanlılar için yıkım olmuş ve çok acı sonuçlar vermiştir. Bu savaşın sonunda,

1- Balkanlarda toprak kaybedildi ve savunma durumuna geçildi. Arnavutluk boşaltıldı.

2- Yıldırım Bayezid zamanında çökmesi beklenen Bizans, bu savaştan sonra biraz daha yaşama şansı buldu.

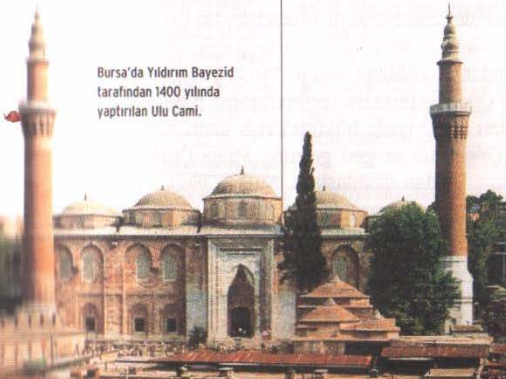
3- Timur'un geri çekilmesinden sonra, Yıldırım Bayezid'in çocukları arasında taht kavgaları başladı.

4- Karesioğulları ve Eşrefoğulları hariç olmak üzere Anadolu beyliklerinin yeniden kurulmasıyla, Anadolu Türk birliği bozuldu.

5- Timur'un çekilmesinden sonra, Anadolu'nun doğusunda güçlenen Akkoyunlular, Osmanlıları tehdit etmeye başladılar.

Bayezid'e ait kitabe ve vakfiyelerde kendisinin ve babasının isimlerinin başına "sultan" unvanı, sonlarına da "han" unvanlarının konduğu görülmektedir. Bayezid, Bursa'da Kâzrunî dervişlere ait dergâh, imaret, medrese, han, köprü, darüşşifa, zaviyeler ve ünlü Ulucami'yi yaptırmıştır. Bayezid, azim ve irade sahibi, hiddetli, aceleci, alıngan tabiatlı bir hükümdardı. Adil, haksızlığa karşı bir tabiata da sahipti. Yönetimindeki yerlerde emniyet ve adaleti en iyi şekilde sağlamaya çalıştı.

merden oyulmuş rokoko üslûptaki vaiz kürsüsü, 1816'da yapılmıştır. Caminin duvar ve ayaklarında Türk hat sanatının güzel örnekleri bulunmaktadır. Bunlar arasında dönemlerinin ünlü hattatlarının yazıları vardır (Yesari Mehmet Efendi, Kazasker Mustafa İzzet Efendi, Mehmet Şefik Bey, Mehmet Aziz Efendi vd.) Anadolu'nun Timur istilâsı ve Karamanoğlu Mehmet Beyi'in Bursa kuşatmasının yanı sıra yangın ve depremlerden zarar gören yapı, birkaç kez onarılmıştır. 1957-1960 yılları arasında gerçekleştirilen son onarımda, çeşitli zamanlarda yapılan sıvalar temizlenmiş, taçkapı, minarelerin kürsüleri ve pencereler yenilenmiştir.

Bursa'da Yıldırım Bayezid tarafından 1400 yılında yaptırılan Ulu Cami.

■ **Dördüncü İstanbul kuşatması:** Bizans imparatorunun Avrupa ülkelerini yeni bir Haçlı seferi için örgütlemeye çalışması üzerine Yıldırım Bayezid, İstanbul'u dördüncü kez işgal etti. Timur'un Anadolu'ya girmesi üzerine kuşatma kaldırıldı.

■ **Timur'un Anadolu'ya ilk hücumu:** Sivas kalesini kuşatan Timur, şehri ele geçirdikten sonra yaptığı katliamda binlerce Osmanlı askerini öldürerek Sivas kalesini yerle bir etti.

1401

■ Sivas katliamı üzerine, Timur'un himayesindeki Erzincan'a yürüyen Yıldırım Bayezid, Erzincan Beyliğini ele geçirdi ve Kemah Kalesi'ni aldı.

1402

■ Yıldırım Bayezid ile Timur arasında yapılan Ankara Meydan Savaşı'nda Osmanlı ordusunu yenen Timur, Yıldırım Bayezid'i esir aldı.

FETRET DEVRİ

KARDEŞLER ARASINDAKİ TAHT KAVGALARI (1402 - 1413)

OSMANLI TARİHİNDE, 1402 - 1413 YILLARINI KAPSAYAN DÖNEME TARİHÇİLERCE FETRET DEVRİ ADI VERİLMİŞTİR. "DEVLET OTORİTESİNİN KURULMASINA KADAR GEÇEN SÜRE" ANLAMINA GELEN BU SÖZCÜK, YILDIRIM BAYEZİD'İN OĞULLARI ARASINDAKİ TAHT KAVGALARI DÖNEMİNİ SİMGELER.

Timur ve Yıldırım Bayezid arasında 1402 yılında yapılan Ankara Savaşı'nda Osmanlı ordusu yenilmiş, Anadolu beyleri, eski topraklarına sahip olmuşlardı. Osmanlı şehzadeleri arasındaki saltanat mücadelesinin devam ettiği Fetret Devri 11 yıl sürmüştür.

Yıldırım Bayezid'in temsilî bir resmi...

YILDIRIM BAYEZİD SONRASI OSMANLI DEVLETİ

Yıldırım Bayezid, Ankara Savaşı'na giderken, çocukları Süleyman, İsa, Mehmet, Musa ve Mustafa Çelebi'yi de yanına almıştı. Bunlardan Süleyman Çelebi, savaşın kaybedildiğini anlayınca, önce Bursa'ya, daha sonra da Edirne'ye geldi. İsa Çelebi önce Balıkesir taraflarında saklanmış; Timur'un çekilmesinden sonra Bursa'ya gelerek padişahlığını ilân etmişti. Mehmet Çelebi ise, Amasya'ya çekilmişti. Musa Çelebi ve Mustafa Çelebi, Timur'a esir düşmüştü. Timur, daha sonra Musa Çelebi'yi serbest bırakmış, Mustafa Çelebi'yi ise, beraberinde Semerkant'a götürmüştü.

KARDEŞLER ARASINDA MÜCADELE BAŞLIYOR

Timur'un Anadolu'dan çekilmesinden sonra, kardeşler arasındaki ilk mücadele, İsa Çelebi ile Musa Çelebi arasında oldu. Musa Çelebi, Timur'un yanından ayrıldıktan sonra, Bursa'ya gelip, kardeşi İsa Çelebi'yi buradan uzaklaştırarak hükümdarlığını ilân etti. Ancak, hükümdarlığı uzun sürmedi. İsa Çelebi, tekrar geri gelerek, Musa Çelebi'yi Bursa'dan uzaklaştırdı. Musa Çelebi, Germiyanoğullarına sığındı.

Süleyman Çelebi

MEHMET ÇELEBİ BURSA'DA, SÜLEYMAN ÇELEBİ RUMELİ'DE HÜKÜMDARLIĞINI İLÂN EDİYOR

Mehmet Çelebi, Bursa ve yöresine hâkim olan kardeşi İsa Çelebi'ye, Anadolu'yu aralarında bölüşmeyi teklif etti. Mehmet Çelebi, red cevabı alınca, Bursa üzerine yürüdü. Ulubat Savaşı'nda yenilen İsa Çelebi, İstanbul'a kaçtı. Bursa ve İznik'i alan Mehmet Çelebi, hükümdarlığını ilân etti. Kardeşi Musa Çelebi'yi yanına getirtti. Rumeli'de hükümdarlığını ilân etmiş olan Süleyman Çelebi de, İsa Çelebi'yi yanına aldı.

SÜLEYMAN ÇELEBİ'NİN ÖLDÜRÜLMESİ

Süleyman Çelebi, kardeşi İsa Çelebi'ye kuvvet vererek, onu Bursa üzerine gönderdi. İsa Çelebi, Anadolu beyleriyle anlaştı. Ancak Mehmet Çelebi ile yaptığı savaşları kaybetti ve yakalanarak öldürüldü (1405). Bu olaydan sonra Süleyman Çelebi, Anadolu'ya geçti ve Bursa'yı aldı. Mehmet Çelebi ise, Amasya'ya çekilip, Süleyman Çelebi'nin Anadolu'dan çekilmesini sağlamak için Musa Çelebi'yi Rumeli'ye gönderdi. Bunu haber alan Süleyman Çelebi de, Edirne'ye geldi. Rumeli'de, Süleyman ve Musa Çelebi arasındaki mücadeleden, Musa Çelebi galip çıktı ve Süleyman Çelebi öldürüldü (1411).

Timur'un bir minyatürü

FETRET DEVRİ OLAYLARI

1402

- Yıldırım Bayezid'in oğullarından Şehzade Süleyman Çelebi Edirne'de; Mehmet Çelebi Amasya'da ve İsa Çelebi Balıkesir ve Bursa yöresinde padişahlığını ilân etti. Böylece Osmanlı toprakları üç hükûmetli bir idare altına girmiş oldu.
- Timur kuvvetleri, ele geçirdiği Bursa ve İznik'i yağma ederek ateşe verdi ve buradaki halkın büyük bir kısmını kılıçtan geçirdi.
- Timur, Osmanlıların ele geçirdiği Anadolu beylikleri-nin topraklarını eski sahiplerine ve vârislerine iade etti.
- Rodos şövalyelerinin elinde bulunan İzmir kalesi ve limanı Timur tarafından fethedilerek Aydınoğulları'na verildi.

1403

- Timur tarafından tutsak edilen Yıldırım Bayezid, Akşehir'de öldü.
- Timur ve ordusu, her yeri yağmalayarak ve yakıp yıkarak Anadolu'dan çekildi.
- Amasya'da hükümdar olan Yıldırım Bayezid'in küçük oğlu Mehmet Çelebi, yönetimleri Timur tarafından Türkmen beylerine bırakılan Niksar, Tokat, Şarkîkarahisar ve Sivas'ı kendi topraklarına kattı.
- Edirne'de hükümdarlığını ilân eden Süleyman Çelebi (Emir Süleyman) ile Bizans İmparatoru Manuel Paleologos arasında İstanbul Antlaşması imzalandı. Buna göre; İstanbul önlerinden Selânik'e kadar uzanan Ege sahil bölgesi ile Varna'ya kadar uzanan Karadeniz sahil bölgesi, Bizans İmparatorluğu'na bırakıldı. Amasya'da hükümdarlığını ilân etmiş bulunan Mehmet Çelebi, Sivas yöresini ele geçirdikten sonra Bursa, Balıkesir ve çevresini kendi topraklarına kattı.

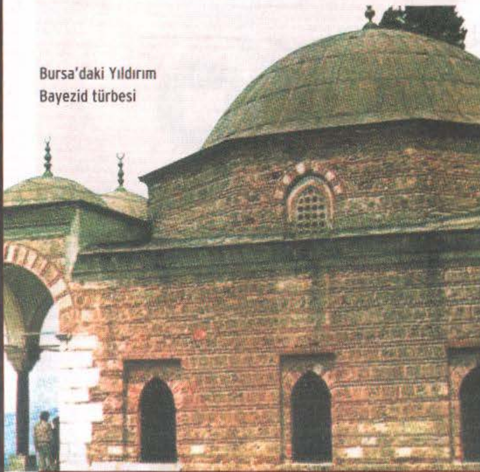
1405

- Mehmet Çelebi, kendisine hücum eden büyük kardeşi İsa Çelebi'yi Ulubat'ta yapılan savaşta mağlûp edip öldürttü.
- Saruhan ve çevresi Mehmet Çelebi tarafından ele geçirildi.
- Timurlenk öldü.

MUSA ÇELEBİ'NİN ÖLDÜRÜLMESİ

Edirne'ye gelen Musa Çelebi, kardeşi Mehmet Çelebi ile yaptığı anlaşmaya uymadı ve hükümdarlığını ilân etti. Böylece Osmanlı tahtı için mücadele edenlerin sayısı ikiye iniyordu.

Mehmet Çelebi, Musa Çelebi ile yaptığı iki savaşı da kaybetmekle beraber, mücadeleden vazgeçmedi. Rumeli'deki beyleri kendi yanına çekmeyi başardı. Durumu uygun gördüğünde tekrar Rumeli'ye geçti. Sofya yakınlarında yapılan savaşı kaybeden Musa Çelebi, yakalanarak öldürüldü (1413).

Bursa'daki Yıldırım Bayezid türbesi

Mehmet Çelebi

FETRET DEVRİ OLAYLARI

1406

■ Edirne'de hükümdarlığını ilân eden Süleyman Çelebi, kuvvetleriyle birlikte Bursa'ya geldi ve şehri ele geçirdi. Bursa'ya sahip olan, ancak ağabeyinin ordusuna karşı koyacak gücü olmayan Mehmet Çelebi, Bursa'yı terk ederek şehri ve hükümdarlığı büyük kardeşi Süleyman Çelebi'ye bıraktı.

■ Süleyman Çelebi'nin sadrazamı Çandarlı Ali Paşa öldü. Babası Çandarlı Hayrettin Paşa'nın 1387'de ölümünden sonra I. Murat, Yıldırım Bayezid ve Fetret Devri'nde de Süleyman Çelebi'ye sadrazamlık yapan Çandarlı Ali Paşa, İznik'e gömüldü.

■ Osmanlı tahtını ele geçirmek için mücadele eden Musa Çelebi, Rumeli'ye geçti. Süleyman Çelebi de bu harekâtı önlemek amacıyla Bursa'dan Edirne'ye gitti.

1407

■ Süleyman Çelebi tarafından Bursa'da inşa ettirilen Yıldırım Bayezid Türbesi'nin yapımı tamamlandı.

1408

■ Süleyman Çelebi ile Venedik Cumhuriyeti arasında dostluk antlaşması imzalandı. Antlaşmaya göre; Venedik Cumhuriyeti'nin, Arnavutluk sahilindeki topraklarının emniyeti karşılığı olarak Osmanlı padişahına yıllık 1600 duka haraç vermesi kararlaştırıldı.

1409

■ Dönemin büyük şairi Süleyman Çelebi, Bursa'da, günümüzde de okutulmakta olan dinî edebiyatımızın "Mevlid" manzumesini tamamladı.

1410

■ Emir Süleyman (Süleyman Çelebi) vefat etti.

1411

■ Rumeli'de Osmanlı tahtına Musa Çelebi çıktı.

Mevlid yazarı Süleyman Çelebi (Tablo: Münif Fehim)

İKTİDAR MÜCADELESİNİ MEHMET ÇELEBİ KAZANIYOR

Rumeli'de yaklaşık üç yıl kadar hükümdarlığını sürdüren Musa Çelebi'nin, Mehmet Çelebi kuvvetlerince öldürülmesiyle on bir yıl süren karışıklık dönemi sona erdi. Osmanlı Devleti, yeniden bir yönetim altında toplanmış oldu.

Ancak bu süre içinde Osmanlı Devleti, topraklarının pek çoğunu kaybetmişti. Mehmet Çelebi, duruma hâkim olduktan sonra kaybedilen yerleri geri almaya yöneldi. Tarihimizde Mehmet Çelebi'ye, Osmanlı Devleti'nin ikinci kurucusu da denir.

Musa Çelebi'nin ölümü ile Çelebi Mehmet'in karşısında rakip kalmadığından bütün Osmanlı tarihi yazarlarının çoğunlukla Fetret Devri veya Fasıla-i Saltanat adını verdikleri devir bu suretle sona ermişti.

Yıldırım'ın oğullarından İsa, Musa ve Süleyman Çelebi'ler Osmanlı mülkünün tamamına sahip olamadıklarından padişah sayılmamışlardır. Fetret devrinin sona ermesiyle Çelebi Mehmet Osmanlı topraklarının tamamına hükmetmeye başladığından, kendisi Yıldırım'dan sonraki padişah, yâni beşinci hükümdar kabul edilmiştir.

Musa Çelebi

- Simavna Kadısı oğlu Şeyh Bedreddin kadıaskerliğe tayin edildi.

- Musa Çelebi'nin, Bizans İmparatoru Manuel'e bir elçi göndererek 1402'den beri verilmemiş haraçları istemesi üzerine Bizans ile Emir Süleyman Çelebi zamanında imzalanan antlaşma bozuldu.

- Mehmet Çelebi ile Bizans imparatoru arasında ittifak antlaşması imzalandı. İmparator, Mehmet Çelebi kuvvetlerini İstanbul Boğazı'ndan Rumeli'ye geçirmeyi taahhüt etti.

1412

- İstanbul'u kuşatan Musa Çelebi, Mehmet Çelebi'nin Rumeli'ye geçmesi üzerine kuşatmayı kaldırdı.

1413

- Kardeşini tahttan indirmek üzere Rumeli'ye geçen Mehmet Çelebi kuvvetleriyle Musa Çelebi kuvvetleri, Çamurluova bölgesinde karşılaştı. Yapılan savaşta mağlûp olan Musa Çelebi öldürüldü.

Çelebi Mehmet'in yönetimi ele geçirmesiyle 11 yıl süren Fetret Devri sona erdi. Böylece Mehmet Çelebi, Anadolu ve Rumeli'deki bütün Osmanlı topraklarını egemenliği altına aldı.

- Divan şairlerinden Ahmedî öldü.

AHMEDÎ
(1334 Uşak - 1413 Amasya)

15. yüzyıl divan şairlerimizdendir. Asıl adı Taceddin İbrahim'dir. İlk gençlik yılları Anadolu'da (Kütahya'da sanılıyor) geçti. Mısır'a giderek dönemin ünlü eğitimcilerinden Şeyh Ekmeleddin'in öğrencisi oldu. I. Bayezid'in oğlu I. Süleyman'ın Anadolu'ya geçip egemenliğini kabul ettirdiği yıllarda Bursa'ya yerleşerek şair Ahmed Dâi ile birlikte padişahın çevresinde bulundu. I. Süleyman'ın ölümünden sonra şehzadeler arasındaki kavga yıllarını Amasya'da geçirdi; orada, divan kâtipliği görevindeyken öldü. Ahmedî, 14. yüzyıl şairleri arasında gerek şiirlerinin çokluğu gerekse niteliği açısından, en üst noktadadır. Dili düzgün, betimlemeleri canlı ve renkli olup kendine özgü bir söyleyişi vardır. Şiirlerinde taşkın bir lirizmi dile getiren Ahmedî, divan şiirinin kurucularından sayılır. Edebiyat, tıp, tarih, sözlük gibi değişik alanlarda çalışmaları vardır.

Başlıca yapıtları: İskendername (8250 beyitlik mesnevi), Cemşid ü Hurşit (Cemşid ve Hurşit, konusu bir aşk hikâyesi olan 5000 beyitlik bir mesnevi), Tervihül-ervah (Ruhları Teskin Etme, 10 bin beyitlik mesnevi), Mirkâtü'ı Edep (Edep Merdiveni, Farsça, sözlük biçiminde yapıt).

I. MEHMET
(Çelebi)

SALTANAT SÜRESİ: 8 yıl (1413 - 1421)

ÇOCUK DENECEK YAŞTA HÜKÜMDAR OLDU. HAYATI ZORLU MÜCADELELERLE GEÇTİ. TAHT KAVGALARI, İSYANLAR, BİRLİĞİ SAĞLAMAK VE ANKARA SAVAŞI'NDAKİ YENİLGİNİN YARALARINI SARMAK İÇİN BİR ÖMÜR HARCADI VE 4 MAYIS 1421 GÜNÜ, HENÜZ 42 YAŞINDAYKEN ÖLDÜ.

I. Mehmet'in Edirne'de bastırdığı gümüş akçe

Beşinci Osmanlı padişahıdır. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 1379 olarak kabul edilir. I. Bayezid'in (Yıldırım) oğludur. 1391'de Amasya sancakbeyi oldu. 1402'de Ankara Savaşı'na katıldı. Savaşın yitirilmesi üzerine Amasya'ya çekildi. Amasya, Canik, Tokat, Niksar ve Sivas yörelerini tümüyle egemenliği altına aldı. Timur'la anlaşarak, onun üstün egemenliğini tanıdı ve ortaklaşa para bastırdı. Bursa yöresinde bulunan kardeşi İsa'ya haber göndererek, Anadolu'yu aralarında bölüşmeyi önerdiyse de, İsa Çelebi kabul etmedi. Bunu üzerine iki kardeş arasında çatışmalar başladı. Ulubat Savaşı'nda İsa Çelebi yenilerek kaçtı. Savaştan galibiyetle çıkan Çelebi Mehmet, 1404'te Bursa'ya girdi ve hükümdarlığını ilân etti.

I. MEHMET	
Doğum tarihi	:1379
Doğum yeri	:Edirne
Babası	:I. Bayezid
Annesi	:Devletşah Valide Sultan
Amasya'da hükümdarlığını ilân ettiği tarih	:Ağustos, 1402
Amasya ve Bursa'da hükümdarlığını ilân ettiği tarih	:1404 (806)
Edirne'de tahta çıktığı tarih (Fetret devrinin sonu)	:5 Temmuz 1413
Tahta çıktığında yaşı	:26
Saltanatının sonu	:26 Mayıs 1421
Tahttan ayrılma sebebi	:Ölüm
Saltanat süresi	:7 yıl, 11 ay
Ölüm tarihi	:26 Mayıs 1421
Ölüm sebebi	:Dizanteri - zehir (?) - felç (?)
Öldüğü yer	:Edirne
Gömülü olduğu yer	:Bursa, Yeşil türbe
Valilikleri	:Amasya (1393 - ?)

I. MEHMET (1379-1421) (Tablo: Kapıdağlı Konstantin)

MEHMET ÇELEBİ VE SÜLEYMAN ÇELEBİ MÜCADELESİ

Aydınoğlu, Menteşe ve Germiyan beylerini egemenliği altına alan Mehmet Çelebi, durumunu giderek güçlendirdi. İsa Çelebi'nin öldürülmesi üzerine Anadolu'da yalnız kalan Mehmet Çelebi'nin daha da güçlenmesinden çekinen Süleyman Çelebi, 1405'te Edirne'den yola çıkarak Anadolu'ya geçti. Bursa ve Ankara'yı aldı. Mehmet Çelebi, Süleyman Çelebi'nin Rumeli'ye dönmesini sağlamak amacıyla, 1409'da kardeşi Musa Çelebi'yi Rumeli'ye gönderdi. Süleyman Çelebi, Musa Çelebi'nin ardından Rumeli'ye dönünce Çelebi Mehmet, Bursa'ya girerek, yönetimi yeniden ele geçirdi. Musa Çelebi, 1410'da Edirne tahtına geçti ve ertesi yıl İstanbul'u kuşattı. 1413'te Mehmet Çelebi, Rumeli'ye geçerek Sofya'nın güneyinde Samakar kasabası yakınında Çamurlu Derbend'deki savaşta Musa Çelebi'yi yendi ve öldürttü. Edirne'de, tüm devletin hükümdarı olduğunu ilân ederek 1402-1413 arasındaki Fetret Dönemi'ne son verdi.

AVRUPA'YA HÂKİM OLAN I. MEHMET DEVLETİN SINIRLARINI GENİŞLETİYOR

Anadolu'da Aydınoğulları'ndan Çandarlı, Menemen, Kayacık, Niş ve İzmir'i aldı. Karamanoğulları'ndan Akşehir, Beyşehir, Seydişehir, Otlukhisarı alındıktan sonra Konya kuşatıldı. Çelebi Mehmet, Konya kuşatması başarılı olmayınca 1414'te Karamanoğlu Mehmet Bey'le barış yaptı. 1415 ve 1416'da Bosna ve Eflâk'a seferler yapıldı. Dobruca'da Osmanlı egemenliği kesinleşti. Çalı Bey yönetimindeki donanma, Venedik'in elindeki Kiklat ve Eğriboz adalarına saldırdı. Bunun üzerine 1416'da Pietro Loredano kumandasındaki Venedik donanması saldırıya geçti. Marmara adası ve Gelibolu arasındaki savaşta Osmanlı donanması yenildi. 1417'de Bizans İmparatoru II.Manuel'in aracılığıyla iki taraf anlaştı. Aynı yıl Candaroğlu Beyliği'nden Tosya, Çankırı ve Kalecik alındı. 1419'da Bafra ve Samsun ele geçirildi. İlk kez Tuna deltasının kuzeyine geçilerek Besarabya'ya girildi ve Akkerman kuşatıldı. 1420'de Şeyh Bedreddin ve yandaşlarının Aydın, Manisa ve Edirne çevresinde başlattıkları ayaklanma bastırıldı; Şeyh Bedrettin ve öteki müritleri idam edildi.

MUSTAFA ÇELEBİ OLAYI

Sultan Yıldırım Bayezid'in oğullarından olup saltanat iddiasına başladığı için Osmanlı tarihinde "Düzmece Mustafa" adıyla belirtilen Mustafa Çelebi, babasıyla birlikte Ankara Savaşı'na katılmıştı. Bayezid, tutsak alındıktan sonra kendisiyle birlikte merkez hattında bulunan Musa ve Mustafa, Timur'a ricada bulunarak kardeşiyle beraber kalmak istemişti. Bunun

I. MEHMET DÖNEMİ OLAYLARI

1413

■ İktidar mücadelesini kazanan Mehmet Çelebi (I. Mehmet), Edirne'de tahta çıktı.

I. Mehmet'in tahta çıkışı. (Minyatür:Hünername)

■ Büyük bir alim olmasına rağmen fikirleri ile Anadolu'daki Türk ve Müslüman camiası için tehlikeli görülen Kadıasker Simavnalı Şeyh Bedreddin Mahmut azledildi ve İznik'te sürgün olarak oturmaya mahkûm edildi.

1414

■ Karamanoğlu Mehmet Bey, Bursa'yı kuşattı. İvaz Paşa tarafından savunulan kenti ele geçiremeyen Karamanoğlu Mehmet Bey, şehrin kenar mahallelerini yakarak geri çekildi.

■ Karamanoğlu tarafından kışkırtılan Aydınoğlu Cüneyt Bey isyan etti. Çelebi Sultan Mehmet, üzerine asker gönderince aman dileyip affedildi. Böylece İzmir kenti dışında bütün İzmir ve Aydın bölgesi Osmanlı topraklarına katılmış oldu.

Aydın'ın 19. yüzyılda yapılmış bir gravürü

üzerine iki kardeş aranmaya başlanmış, Musa Çelebi bulunmuş ise de Mustafa bulunamamış, dolayısıyla kaybolduğu kanısına varılmıştı. Halbuki Timur, Ankara Savaşı'ndan sonra komşu hükümdarlara göndermiş olduğu fetihnamelerde, "Bayezid'in iki oğlu ile birlikte tutsak alındığını" bildirmesi, Musa ile Mustafa'nın tutsak alınmış olduğunu gösteriyor. Nitekim Mustafa Çelebi, tutsaklıktan birkaç yıl sonra kurtularak geri geldi.

MUSTAFA ÇELEBİ TUTSAKLIKTAN KURTULUYOR

Timur'la birlikte Semerkant'a götürülmüş olan Mustafa Çelebi, Timur'un ölümü üzerine tutsaklıktan kurtuldu; Anadolu'ya gelerek bir süre Karamanoğullarının elinde bulunan Niğde'de kaldı. Daha sonra Manuel'in yanına gidip, kardeşi Çelebi Mehmet'e karşı kendisinden yardım talebinde bulundu. Mustafa Çelebi'nin, Yıldırım'ın oğlu olduğunu tespit ettiren Manuel, onun da Osmanlı ülkesinde hisse sahibi olması için iki Bizans generalini Çelebi Mehmet'e gönderdiyse de önerisi reddedilmiştir. Esasen kendi çıkarını ön plânda tutan imparator Manuel, Çelebi Mehmet'e dost olma hususunda güvence vermişti; fakat bu güvence, çıkarıyla ilgiliydi. Gerçekten daha önce imparator, Çelebi Mehmet'in Musa Çelebi ile mücadelesinde ona yardımcı olmuştu; çünkü Musa Çelebi, İstanbul'u kuşattıktan başka Selânik'i de almak istemişti; bunun üzerine Manuel, Çelebi Mehmet'le pazarlığa girişerek yaptığı anlaşma sonucunda, bazı yerleri alma karşılığında ona yardım etmişti. Bu kez de Mustafa Çelebi'nin kendisine, Osmanlı ülkelerinden daha çok menfaat sağlayacağını vadetmesi üzerine Manuel, onunla sıkı ilişkilere girişti. Bu amaçla 1419 yılında onu Rumeli'ye gönderdi.

Çelebi Mehmet

1415

■ Çelebi Sultan Mehmet, Karaman seferine çıktı. Konya ele geçirildi ve esir düşen Karamanoğlu Mehmet Bey'le oğlu Mustafa Bey affedildi. Yapılan antlaşmayla Akşehir ve Ilgın, Karamanoğullarından alınarak Çelebi Sultan Mehmet'in dostu ve müttefiki Germiyanoğlu Yakup Bey'in topraklarına katıldı.

■ Karamanoğlu Mehmet Bey, Çelebi Mehmet'in Rumeli'de Musa Çelebi ile savaşmasını fırsat bilerek, Osmanlı topraklarına saldırmıştı. Çelebi Mehmet, Rumeli'de duruma hâkim olduktan sonra Anadolu'ya geçti. Cüneytoğullarından İzmir'i aldıktan sonra, Karamanoğulları üzerine yürüdü. Akşehir, Beyşehir ve Seydişehir alındı. Karamanoğlu Mehmet, yaptığı üç savaşı da kaybettikten sonra barış istedi.

Çelebi Sultan Mehmet'in Karaman Seferine niyet ettiği sırada Kızılırmak kenarında avlanması (Minyatür:Hünername)

1416

■ Osmanlılarla Venedikliler arasında ilk deniz savaşı: Gelibolu'da yapılan bu savaş sonunda Osmanlıların 27 gemisi Venediklilerin eline geçti.

Yıldırım Bayezid zamanında kurulmuş olan Gelibolu tersanesi, Çelebi Mehmet zamanında daha da geliştirildi. Burada hazırlanan bir donanma, 1415'te, Çalı Bey emrinde Ege denizine açıldı. Venediklilerin Türk ticaret gemilerine zarar vermesine karşılık olarak birkaç Venedik gemisi esir alınarak geri döndü. 1416'da Marmara Adası ile Gelibolu arasında, Venediklilerle ilk deniz savaşı yapıldı. Bu savaşta Osmanlı donanması yenildi ve Çalı Bey şehit düştü.

Mustafa Çelebi, önce Eflâk'a gönderildi; orada Eflâk prensi tarafından çok iyi karşılandı ve ondan yardım gördü; bu sırada Niğbolu Sancakbeyi Aydınoğlu Cüneyt Bey, derhal Eflâk'a giderek kendisine katıldı. Birleşik kuvvetler, kendilerine katılan diğer kuvvetlerle birlikte süratle Tesalya ve Selânik'te faaliyetlere giriştiler (1419); böylece başarısız oldukları takdirde de Selânik Kalesi'ne sığınabilme imkanı sağlamış oldular.

MUSTAFA ÇELEBİ YENİLİYOR

Öte yandan Çelebi Mehmet, bu faaliyetleri haber alınca derhal harekete geçti ve Selânik yörelerinde onlarla giriştiği savaşta, Mustafa Çelebi'yi yenilgiye uğrattı, fakat yakalayamadı. Çünkü Mustafa Çelebi, Cüneyt ve bazı yakınlarıyla birlikte Selânik Kalesi'ne çekilmişti. Çelebi Mehmet, Selânik Valisi Laskaris Leontarius'dan "Mustafa Çelebi'nin teslim edilmesini" istediyse de vali, bu teslim önerisini reddetti, ayrıca Selânik valisine "Mustafa ile Cüneyt'in derhal kendisine gönderilmesini" emretti. Bunun üzerine Sultan Mehmet, daha ileri gitmeyerek imparatorun önerisini kabul ile Selânik kuşatmasını kaldırarak Edirne'ye döndü. İmparator, İstanbul'a getirilen Mustafa Çelebi, Cüneyt ve beraberindekileri Limni adasına gönderdi. Yapılan anlaşmaya göre, Osmanlı Devleti bunların masrafları için her yıl 300 bin akçe vermeyi, imparator da Çelebi Mehmet sağ oldukça Mustafa'yı serbest bırakmamayı ve Mehmet'in haleflerinin Bizans'a karşı takınacakları tavra göre hareket etmeyi kabul etmişti. Bundan sonra Çelebi Mehmet, Mustafa Çelebi'ye askerî yardımda bulunan Eflâk topraklarına akınlar yaptırmak suretiyle öç aldı. Daha sonra Sultan Çelebi Mehmet, 1420'de Anadolu'ya geçmek üzere İstanbul'a geldi.

Çelebi Mehmet'in bastırdığı akçe.

BİZANS'IN ELE GEÇİRDİĞİ YERLER GERİ ALINIYOR

Sultan I. Mehmet, Bursa'da Yeşilcami, medrese, imaret ve türbesini yaptırdığı sırada, devlet adamlarının tavsiyeleri üzerine, bunlara vakıf yapmak amacıyla daha önce Osmanlılara ait iken Ankara Savaşı'ndan sonra Bizans'a geçen Hereke, Gebze, Darıca, Kartal ve Pendik'i, Umur Bey'i göndererek yeniden ele geçirdi (1420).

I. MEHMET DÖNEMİ OLAYLARI

1416

■ Çelebi Sultan Mehmet'in Eflâk Seferi:

Eflâk Voyvodası Mirça'nın isyankâr hareketleri üzerine Çelebi Sultan Mehmet, Eflâk üzerine yürüdü ve tüm Eflâk'ı işgal etti. Senelik vergiye bağlanan Mirça affedilerek voyvodalığı iade edildi. Bu arada Tuna'nın öte yakasındaki Yerköyü'ne Türk kalesi inşa edilmeye başlandı.

Şehzadeler mücadelesinde önemli rol oynayan Eflâk Prensi Mirça, Musa Çelebi'ye yardım etmişti. Bu sırada Mirça'ya karşı isyan eden Prens Dan, Osmanlılardan yardım istedi. Çelebi Mehmet, Mirça'ya kızgın olduğundan, Dan'ın yardım isteğini kabul etti. Mirça'yı da Macarlar destekliyordu. İki taraf arasında yapılan savaşı, Dan kazandı. Durumun kötüye gittiğini gören Mirça, barış istedi. Eflâk, yeniden Osmanlı hâkimiyeti altına girmiş oldu.

■ Aydınoğlu Cüneyt Bey, Niğbolu beyliğine atandı.

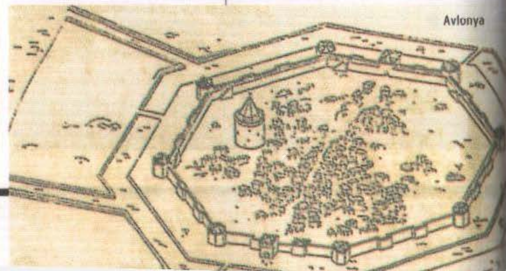
■ Çankırı, Tosya ve Kalecik dolayları Candaroğullarından alındı.

Candaroğullarından İsfendiyar Bey, kardeşler mücadelesinde Çelebi Mehmet'in rakiplerini desteklemiş, Osmanlılara ait bazı yerleri almıştı. Bu durum, aradaki ilişkilerin bozulmasına neden olmuşsa da, daha sonra ilişkiler düzelmişti. İsfendiyar Bey, Karaman ve Eflâk seferlerinde Çelebi Mehmet'e, oğlu Kasım Bey idaresinde kuvvetler göndererek yardım etmişti. Kasım Bey, Eflâk seferi dönüşünde babası İsfendiyar Bey'den bazı yerleri istemiş, isteği kabul edilmeyince de Osmanlılara sığınmıştı. Kasım Bey, Çelebi Mehmet'ten, bu yerlerin kendisine verilmesi konusunda yardımcı olmasını istedi. Çelebi Mehmet, İsfendiyar Bey'e bir mektup göndererek, Kastamonu, Küre, Tosya ve Çankırı'nın Kasım Bey'e verilmesini istedi. Bu isteğin kabul edilmemesi üzerine Osmanlı kuvvetleri, Sinop'u kuşattı. İsfendiyar Bey, karşı koyamayacağını anlayarak, Osmanlı hâkimiyetini tanımak zorunda kaldı.

1417

■ Arnavutluk'taki Avlonya kenti fethedildi.

Oğlunu Osmanlı sarayına gönderen Jan Kastriyot Osmanlılarla birlikte göründüğü halde Vene-

Yeşil Türbe'de dua (Tablo: Osman Hamdi)

ÇELEBİ MEHMET'İN ÖLÜMÜ VE ÖLÜMÜNÜN GİZLENMESİ

Çelebi Mehmet, kışı Bursa'da geçirdikten sonra 1421 ilkbaharında, Gelibolu üzerinden Edirne'ye geldi. Sultanın Edirne'ye geldiğini haber alan imparator, onun kendi hakkındaki fikir ve düşüncelerini tespit için Leontarius'u elçi olarak Edirne'ye gönderdi. Çelebi, elçiyi iyi bir biçimde karşıladı ve "hastalığı sebebiyle kendisiyle daha sonra görüşeceğini" bildirdi. Esasen kendisine felç gelmişti. Sultan, iyileşemeyeceğini anladığı için vezirleri Bayezid, Çandarlızâde İbrahim ve Hacı İvaz paşaları çağırttı; Limni adasında hapiste bulunan kardeşi Mustafa Çelebi'nin durumu, kendi yaşamına bağlı olduğundan, ölümünden sonra imparator, Mustafa'yı serbest bırakabilirdi. Bu sebeple sultan, "büyük oğlu Amasya Sancakbeyi Murat, Amasya'dan gelinceye kadar ölümünün gizli tutulmasını ve onun davet edilmesini" vasiyet etti. Bunun üzerine Murat'ı davet için Çaşnigirbaşı Elvan Bey, Amasya'ya gönderildi. Fakat sultan, Murat gelmeden önce hayata gözlerini yumdu (Mayıs 1421). Alınan önlemlerle İstanbul'a ve diğer yerlere giden yollar tutuldu. Hacı İvaz Paşa'nın tavsiyesiyle, "Padişahın, Karamanoğlu üzerine seferi vardır.

diklilerle de anlaşmayada çalıştığından 1415'te Akçehisar'ın işgalinden bir sene sonra, üzerine ordu gönderilerek Avlonya kenti fethedildi.

■ **Çelebi Sultan Mehmet, 14 yaşındaki büyük oğlu Şehzade Murat'ı (geleceğin II. Murat'ı) Amasya valiliğine tayin etti.**

1418

■ **Samsun Seferi: Bir kısmı Ceneviz kolonisinin bir kısmı da İsfendiyaroğlu Hızır Bey'in elinde olan Samsun, Osmanlı topraklarına katıldı.**

1419

■ **Bursa'da Yeşil Cami adıyla anılan Çelebi Sultan Mehmet Camii'nin yapımı tamamlandı.**

Yeşil Cami: Bursa'da Mimar Hacı İvaz tarafından, Çelebi Sultan Mehmet'in emri üzerine yapımına başlandı. Yarım kalmış bazı süslemelerden ötürü tam olarak bitirilemeden hizmete açıldığı sanılır. Planı ters "T" biçiminde olup, ilk dönem Osmanlı mimarîsinin en güzel örneğidir. Esas yerleşim yerinin ortasında şadırvan bulunur. Camideki mahfiller büyük bir özenle süslenmiştir. Caminin gerçek ünü, çini kaplamalarından gelmektedir. Tavan, ayrıca zengin motiflerle süslenmiştir. Kesme taş ve mermerden yapılan caminin sağ ve solundaki iki minare, son yüzyıllarda eklenmiştir.

Yeşil Türbe: Bursa'da Yeşil Cami'nin yanında bulunan bu türbe Çelebi Sultan Mehmet'e aittir. Hacı İvaz Paşa tarafından yapıldı. Yapı sekiz köşelidir, yüksek bir kasnak üzerine oturan, 6.60 m. yüksekliğinde dik bir kubbeyle örtülüdür. Kapı kanatları ceviz ağacına oyulmuş geometrik motiflerle süslüdür. Türbenin içi ve dışı baştan başa çinilerle kaplıdır. Çelebi Sultan Mehmet'in sandukası türbenin tam ortasında bulunur. Sandukanın üzerinde altın yaldızlarla yazılmış kitabe vardır.

■ **Timur'un saldırıları sırasında Bizanslılar tarafından ele geçirilen Darıca, Hereke, Gebze, Pendik ve Kartal gibi sahil kasaba ve kaleleri ikinci defa fethedildi.**

■ **Düzmece Mustafa Olayı:** Timur'la yapılan Ankara Savaşı sırasında ortadan kaybolan Yıldırım Bayezid'in oğullarından Şehzade Mustafa, daha sonra ortaya çıkarak tahtta hak iddia etti. Bunun üzerine kendisine yardım eden Aydınoğlu Cüneyt Bey'le birlikte Bizans topraklarında hapsedildiler.

Kapıkulu askerleri, Anadolu askeriyle Biga'da toplansınlar" şeklindeki, hayattaymış gibi sultanın buyruğu bildirildi. Anadolu Beylerbeyi'ne ferman gönderilerek askerleriyle Biga'ya gelmesi emredildi. Divan kurularak timar ve sancak verilip işler yürütülüyordu, böylece hiç kimse, Sultan Mehmet'in ölümünden haberdar değildi. Sultanın daima yanında olan silâhtarlar, onun ortalıkta görünmemesinden şüphelenerek "Efendimize ne oldu" diye vezirlere saldırdılar; fakat vezirler, "hekimler çıkmasına izin vermiyor" diyerek cevap verdiler ve birtakım önlemlerle sultanı görmek isteyenleri aldattılar. Edirne'ye gelmiş olan Bizans elçisi, sultanın kendisini kabul etmesini bekliyordu. Esasen onun gelişinden üç gün sonra Sultan Mehmet ölmüştü.

Sonunda Leontarius, Sultan Mehmet'in öldüğünü öğrendi ve derhal imparatora birkaç ulak gönderdi, fakat yollar tutulmuş olduğu için onlar, İstanbul'a gidemediler. Birkaç gün sonra elçi, haberi Mora yoluyla İstanbul'a bildirmeyi başardı. Böylece sultanın ölümü, Murat'ın Bursa'ya gelmesine kadar kırk gün gizlenmiş oldu. I. Mehmet Bursa'da Yeşil Türbe'ye gömüldü.

KİŞİLİĞİ VE HİZMETLERİ

Çelebi Mehmet, azimli, sabırlı, yüksek ahlâkı ve erdemliliği, verdiği sözü yerine getirmesi, nezaketi ve siyasî görüşleri, devlet siyasetine ait işlerde aşırılığa gitmeyerek durumu değerlendirmesi, plânlı ve programlı hareketi sayesinde parçalanmış olan Osmanlı Devleti'ni bir yönetim altında toplamayı başardı. Ankara Savaşı'ndan sonra kaybedilen yerleri yeniden ele geçirdi. Mehmet Çelebi'nin en büyüğü Murat (II. Murat) olmak üzere Mustafa, Kasım, Ahmet, Yusuf ve Mahmut adlarında altı oğlu ve yedi kızı oldu. Mehmet Çelebi; Fetret devri (1402-1413) denilen en tehlikeli bir zamanda devleti bölmek isteyen kardeşlerini ortadan kaldırarak Osmanlı Devleti'ni yeniden kurdu. Onun usta bir siyaset adamı ve iyi bir asker olarak Osmanlı Devleti'ni ikinci defa kurduğu Doğu ve Batı kaynaklarınca kabul edilir.

DÖNEMİNDE YAPILAN ESERLER

I. Mehmet, Bursa'da Yeşilcami medresesi, imaret ve türbesini yaptırdı. Edirne'de de Emir Süleyman tarafından başlatılan Eski Cami'yi 1414'te tamamladı ve Eski Bedesten'i ona vakıf yaptı. 1419'da bitirilen bu binaların mimarı, Hacı İvaz Paşadır. Türbesinin karşısında bulunan medresesi bugün müzedir. Cami ve türbesindeki çiniler ve ağaç oymalar değerli sanat eserleridir. Ayrıca, Edirne'de de bir cami (Camii Atik) ve bu camiye vakıf olmak üzere bir bedesten kurdurdu. Amasya'daki Şehzade türbesini yaptırdı (1410).

I. MEHMET DÖNEMİ OLAYLARI

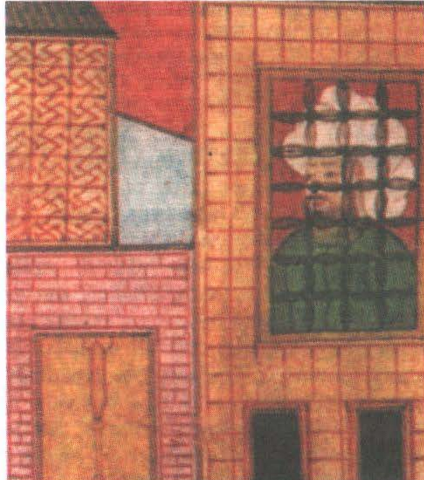
1420

- **Şeyh Bedreddin'in önderliğinde Börklüce Mustafa ile Torlak Kemal kuvvetleri, toprak ve vergi düzeninin bozukluğu sebebiyle ayaklandı. Anadolu'daki ilk toplumsal içerikli bu ayaklanma güçlükle bastırılabildi ve Şeyh Bedreddin, Serez'de asıldı.**

Şeyh Bedreddin İsyanı:

Çelebi Mehmet döneminin en önemli olaylarından biri de Şeyh Bedreddin ve taraftarlarının çıkarmış oldukları isyandır. Edirne yakınlarında Samona'da (Samavna ya da Simavna) doğan Şeyh Bedreddin; Konya, Mekke ve Kahire gibi önemli ilim merkezlerinde okumuş ve devrinin önemli bilginlerinden biri olmuştu. Musa Çelebi, Edirne'de hükümdarlığını ilân ettiğinde, Şeyh Bedreddin'i kazasker tayin etmişti. Şeyh Bedreddin, bu arada İslâm dinine aykırı olan görüşlerini yaymaya başladı.

Çelebi Mehmet, padişah olduktan sonra Şeyh Bedreddin'i kazaskerlikten aldı. İlmine saygı göstererek, bin akçe aylıkla İznik'te oturmaya mecbur etti. İznik'te serbest olarak yaşayan Şeyh Bedreddin, adamları vasıtasıyla propagandasını sürdürmeye devam etti. Müritlerinden Börklüce Mustafa'nın, Karaburun yöresin-

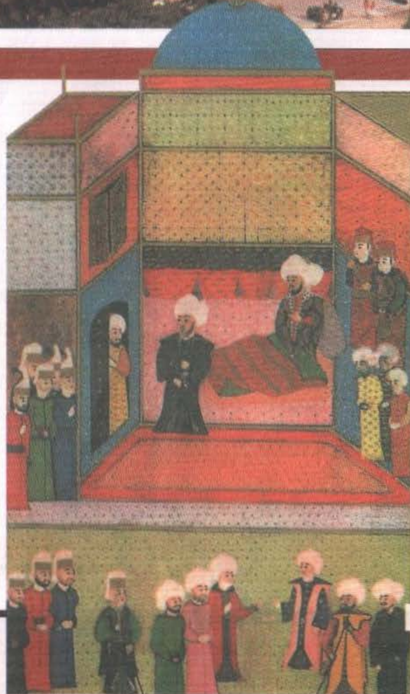
Şeyh Bedrettin'i gösteren bir minyatür

Süleyman Çelebi tarafından yapımına başlanıp kardeşi I. Mehmet'in tamamlattığı Edirne'deki Eski Cami.

de faaliyetini ilerlettiğini haber alınca, Rumeli'ye geçti. Silistre, Dobruca ve Deliorman taraflarında bir hayli taraftar topladı. Ayaklanma bölgesi olarak, Deliorman'ı seçti. Bu arada müritleri Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal'in, Karaburun ve Manisa taraflarında faaliyetleri hızla gelişiyordu. İlk isyan Karaburun'da Börklüce Mustafa tarafından başlatıldı. Sadrazam Bayezid Paşa, ayaklanmayı bastırdı. Börklüce Mustafa, yakalanarak idam edildi. Bunu takiben yakalanan Torlak Kemal ve adamları da öldürüldü. Rumeli'ye geçen Bayezid Paşa, küçük bir çarpışmadan sonra Şeyh Bedreddin'i ele geçirdi. Serez'de yapılan yargılama sonunda idam edildi .

1421

■ **Edirne'de katıldığı bir av sırasında kalp krizi geçiren Çelebi Sultan Mehmet öldü. Çelebi Sultan Mehmet'in ölümü, halk ve asker arasında karışıklık çıkmaması için duyurulmadı. Şehzade Murat'ın Amasya'dan gelmesine değin yaklaşık 40 gün ölümü herkesten gizlendi.**

Çelebi Sultan Mehmet'in ölümünün askerden gizlenmesi (Minyatür:Hünername)

II. MURAT

I. DÖNEM SALTANAT SÜRESİ : 23 yıl (1421 - 1444)
II. DÖNEM SALTANAT SÜRESİ : 5 yıl (1446 - 1451)

HAMMER'İN DE BELİRTTİĞİ GİBİ, "MEMLEKETİNİ ŞEREFLİ VE DOSDOĞRU YÖNETEREK MİLLETİNİN HÂTIRASINDA DİNDAR, LÜTUFKÂR, ADİL VE METİN BİR HÜKÜMDAR ÜNÜ BIRAKTI. SAVAŞTA OLDUĞU GİBİ BARIŞTA DA SÖZÜNÜN SADIK ERİYDİ. O, BİLİMSEL SOHBETLERİ SEVER, MUSİKİ, ŞİİR VE EDEBİYATA DÜŞKÜNLÜĞÜ İLE TANINIRDI."

II. Murat tuğralı bir ilâm, 1430
(Topkapı Sarayı Müzesi)

Altıncı Osmanlı padişahı olan II. Murat, I. Mehmet'in (Çelebi) oğludur. Çocukluk yıllarını Amasya'da geçirdi ve iyi bir öğrenim gördü. Daha sonra babasıyla Bursa'ya ve Edirne'ye gitti. 1415'te Osmanlıların en önemli Doğu sınır vilâyeti olan ve Amasya, Çorum, Sivas, Tokat, Osmancık bölgelerinden oluşan Danişmendiye beylerbeyliğiyle Amasya'ya döndü. Kendisine yardımcı olmak için lalası Yörgüç Bey (Paşa) da yanındaydı. 1416'da babasının Selânik'te Düzmece Mustafa ile uğraştığı sırada, Saruhan ve İzmir bölgesine giderek Börklüce Mustafa ayaklanmasını bastırdı. Karatatarların, kendisinin Amasya'dan ayrılmasından yararlanarak ayaklanması üzerine geri döndü.

II. MURAT	
Doğum tarihi	: 1404
Doğum yeri	: Amasya
Babası	: I. Mehmet
Annesi	: Emine Hatun (Dulkadirli)
Tahta çıktığı tarih	: 5 Temmuz 1421
Tahta çıktığında yaşı	: 17 yaş, 1 ay
Saltanatının sonu	: 1 Aralık 1444
Tahttan ayrılma sebebi	: II. Mehmet lehine feragat
Saltanat süresi	: 23 yıl, 5 ay
İkinci defa tahta çıktığı tarih	: 1446
Tahta çıktığında yaşı	: 42 yaş, 3 ay
Saltanatının sonu	: 3 Şubat 1451
Tahttan ayrılma sebebi	: Ölüm
Saltanat süresi	: 4 yıl, 5 ay
Ölüm tarihi	: 3 Şubat 1451
Ölüm sebebi	: Felç
Öldüğü yer	: Edirne
Gömülü olduğu yer	: Bursa, Muradiye Camii yanında kubbesinin üzeri açık olan türbesinde.
Valilikleri	: Amasya

II. MURAT (1404 -1451) (Tablo: Kapıdağlı Konstantin)

II. Murat'ın 1431 yılında Selçuk'ta bastırdığı akçe

ŞEHZADELİĞİNDE BABASIYLA BİRLİKTE SAVAŞLARA KATILIYOR

Danişmendiye, o sırada beyliklerin hem birbiriyle hem de Osmanlı Devleti'yle çekiştiği bölgelerden biriydi; II. Murat babasının bu beyliklerle yaptığı savaşlara katıldı. İsfendiyaroğlu Hamza'nın elinden Samsun yöresini aldı (1421). Daha sonra, ölmek üzere olan babası tarafından Bursa'ya çağrıldı, ama kente vardığında babası ölmüştü. Bunun üzerine Yeniçerilerin ve devlet büyüklerinin desteğiyle Osmanlı tahtına çıktı (25 Haziran 1421). Ama I. Mehmet ölmeden önce öteki oğullarının öldürülmesini engellemek için vasiyetinde bazı önlemler almıştı. Buna göre, II. Murat Edirne'de tahta çıkacak, Anadolu'nun yönetimi Mustafa'da olacak, Yusuf ve Mahmut, Bizans imparatorunun yanında kalacaklar, Bizans imparatoru da Çelebi Mehmet'in kardeşi Düzmece Mustafa Çelebi'yi serbest bırakmayacak ve II. Murat da Bizans'a bu konudaki masraflar karşılığı para ödeyecekti.

II. MURAT'IN TAHTA ÇIKIŞI

Ama II. Murat tahta çıkınca Yusuf ve Mahmut'u Bizans'a vermeyerek, Tokat'a gönderdi. Buna kızan Bizans İmparatoru II. Manuel Palaiologos, Limni'de sürgün yaşayan Düzmece Mustafa'yı serbest bırakarak, yanına kattığı kuvvetlerle Gelibolu'da bağımsızlık kurması için kışkırttı.

Bizans, gerçek padişah olarak II. Murat'ı değil, Mustafa'yı tanıdığını ilân etti. II. Murat'a karşı beylikler de ayaklanmış ve Osmanlı Devleti çözülme durumuna gelmişti. Germiyanoğlu Yakup Bey de II. Murat'ın padişahlığını tanımıyor, yanında bulunan I. Mehmet'in küçük oğlu Mustafa Çelebi'yi destekliyordu. Karamanoğullarının Göller yöresini işgal etmesini, Menteşeoğullarının bağımsızlık ilânını, Aydınoğulları ve Saruhanoğullarının topraklarını geri almasını, İsfendiyaroğullarının da Osmanlıları tutan Kasım'ı kovmasını II. Murat kabul etmek zorunda kaldı.

II. Murat

TAHT KAVGALARI

Gelibolu'ya çıkan II. Murat'ın amcası Düzmece Mustafa Çelebi'ye kale dışında, kimse direnemedi. Mustafa Çelebi, hisarın ele geçirilmesini İzmiroğlu Cüneyt'e bırakarak Edirne'yi almak üzere yola çıktı, veziriazam Bayezid Paşa'yı Sazlıdere'de yenerek Edirne'ye girdi ve tah-

II. MURAT DÖNEMİ OLAYLARI

1421

■ **İkinci Murat, Bursa'da tahta çıktı.**

II. Murat'ın Bursa'da cülusu
(Minyatür: Hünername)

■ **Şehzade Mustafa Çelebi Olayı:**

II. Murat, 1421 yılında padişah olduğunda, Bizans İmparatoru Manuel, kendisini kutlarken, aynı zamanda tehdit ediyordu. İmparator, II. Murat'a, iki erkek kardeşini İstanbul'a göndermesini, aksi halde Mustafa Çelebi'yi serbest bırakacağını bildirdi. İsteği kabul edilmeyince, Limni adasında bulunan Mustafa Çelebi'yi ve Aydınoğlu Cüneyt Bey'i serbest bıraktı.

Çelebi Mehmet döneminde giriştiği mücadeleyi kaybeden Mustafa Çelebi, II. Murat döneminde, Bizans imparatorunun yardım ve teşvikiyle yeniden saltanat mücadelesine girişti. Gelibolu'ya çıkan Mustafa Çelebi, Rumeli'deki halk ve askerler tarafından padişah olarak tanındı. Bu arada Karamanoğulları, Germiyanoğulları, Menteşoğulları ve Candaroğulları da Osmanlılara karşı saldırıya geçti.

1422

■ **II. Murat'la amcası Şehzade Mustafa Çelebi arasındaki Ulubat Savaşı:**

II. Murat, Şehzade Mustafa'nın Edirne'de padişah olarak tanınması üzerine amcası Mustafa Çelebi'ye karşı harekete geçti. Rumeli Beylerbeyi Bayezid Paşa, Mustafa Çelebi'nin üzerine gönderildi. Rumeli askerlerinin Mustafa Çelebi'ye katılması üzerine Bayezid Paşa da Mustafa Çelebi'nin yanında yer aldı. Edirne'de padişahlığını ilân eden Mustafa Çelebi, daha sonra Anadolu'ya geçerek Bursa'ya doğru ilerledi. Ulubat civarında yapılan savaşı kaybeden Mustafa Çelebi, Rumeli'ye kaçtı. Edirne'de yakalandı ve kale burcuna asılarak idam edildi.

■ **İstanbul Kuşatması:**

II. Murat, Mustafa Çelebi olayı nedeniyle İmparator Manuel'i cezalandırmak için İstanbul'u kuşattı (1422). İmparator Manuel, bu kuşatmadan kurtulmak amacıyla II. Murat'ın kardeşi Küçük Mustafa Çelebi'yi isyana kışkırttı. Küçük Mustafa

Mustafa Çelebi'nin bastırdığı akçe

ta oturdu. Bu arada Gelibolu hisarı alınmış, Mustafa'nın kuvvetleri boğaza egemen olmuştu. II. Murat, amcasına karşı harakete geçmeden önce Sırpların, Macarların desteğini sağladı (1421). Mustafa Çelebi, 20 Ocak 1422'de kalabalık bir süvari ve piyade ordusuyla Gelibolu'dan Anadolu'ya geçince, II. Murat ilk önlem olarak Ulubat köprüsünü yıktırarak Bursa yolunu kapadı. Yeniçeriler de Ulubat ırmağı kıyısında başarılı bir savunma yaptılar. Bu arada kimi uç beyleri de II.Murat'ın tarafına geçince, ordusu Hacı İvaz Paşa tarafından ordusu kılıçtan geçirilen Mustafa Çelebi, Gelibolu'ya çekilmek zorunda kaldı, ama Cenevizlilerin gemileriyle karşı kıyıya geçen II. Murat tarafından yakalanarak Kızılağaç Yenicesi'nde idam edildi (1422).

İSTANBUL KUŞATMASI

II.Murat bu gelişmelerden sorumlu saydığı Bizans imparatoru II. Manuel Palaiologos'u cezalandırmak için 50 gün süreyle İstanbul'u kuşattıysa da bir sonuç alamadı (Haziran 1422). Bundan sonra da karışıklıklar sürdü. Venedik, Osmanlılara karşı cephe alarak güçlü bir donanma hazırlamaya başladı ve Anadolu'daki beylikler ayaklandılar. Bu arada, II. Murat'ın kardeşi Küçük Mustafa da, Karaman ve Germiyan beylerinin yardımıyla Bursa'yı kuşattı (Ağustos 1422).

II. Murat, Bizans İmparatoru Manuel'i cezalandırmak amacıyla İstanbul'u kuşattı. İstanbul'un 1491'de yapılmış bir gravürü.

Mevlid yazarı Süleyman Çelebi'nin Bursa'daki türbesi (Tablo: Şefik Bursalı, İstanbul Belediyesi Resim Koleksiyonu)

Çelebi, Karamanoğulları ve Germiyanoğulları'ndan aldığı kuvvetlerle Bursa'yı kuşattı. Halkın rica ve hediyeleri sonunda, Bursa'yı almaktan vazgeçen Küçük Mustafa Çelebi, İznik'e geldi ve şehri aldı. II. Murat, bu olay üzerine İstanbul kuşatmasını kaldırırken, Bizans, bir kez daha amacına ulaşmış oluyordu. İznik üzerine yürüyen II. Murat, şehzadenin yakın adamlarını elde ederek, kardeşini yakaladı ve idam ettirdi.

■ **Dinî edebiyatımızın şaheserlerinden "Mevlid" manzumesinin yazarı Süleyman Çelebi, Bursa'da öldü.**

1423

■ **Osmanlı topraklarına akınlar yapan ve çeşitli huzursuzlukların kaynağı hâline gelen Eflâk, Arnavutluk ve Mora üzerine seferler düzenlendi.**

1424

■ **Candaroğlu İsfendiyar Bey'in Osmanlı hâkimiyetini kabulü:**

II. Murat, şehzadeler olayından sonra, Anadolu Türk birliğini yeniden kurmak amacıyla harekete geçti. Önce, Candaroğulları üzerine gidildi. İki taraf arasında yapılan savaşı kaybeden İsfendiyar Bey, kaçarak Sinop kalesine sığındı. Bu yenilgiden sonra İsfendiyar Bey, barış istedi ve torununu II. Murat'a eş olarak verip arada akrabalık kuruldu.

ANADOLU'DAKİ BEYLİKLERLE MÜCADELE

Bunun üzerine II. Murat, Edirne'ye döndü ve Mihaloğlu ile kuvvetlerini Bursa'yı kurtarmaya gönderdi. Küçük Mustafa, önce İstanbul'a sonra İznik'e sığındıysa da İznik'i kuşatan II. Murat, onu yakalayarak idam ettirdi (1423). Daha sonra, Anadolu'da egemenliği sağlamak için Taraklı ve Borlu'ya kadar ilerleyen İsfendiyar Bey'i yendi. Sinop kalesine sığınan İsfendiyar Bey ile anlaşarak bağlılığını sağladı. Karamanoğlu II. Mehmet, Antalya'yı kuşattığı sırada ölmüştü. II. Murat, Karamanoğulları arasındaki taht kavgalarından yararlanarak tahta çıkardığı İbrahim Bey ile anlaşıp Hamidili'ni ve Kayseri yöresini geri aldı. Öte yandan, Bizanslılar yapılan anlaşmayla Selânik'i, Venedik'e bırakmışlardı (1423). Ama bu durumu kabul etmeyerek Selânik'i kuşattılar; Venedik Selânik'e karşılık her yıl vergi vermeyi önerdi. II. Murat, İstanbul'un Venedik'in eline geçebileceğini düşünerek Cenevizliler aracılığıyla Bizans imparatoru II. Manuel ile anlaştı (1424). Bu sırada İzmir beyliğini ve Aydıneli'ni alan Cüneyt'in ardından, Anadolu'da öteki beyler de başkaldırınca yeniden karışıklık doğdu. 1425'te Anadolu beylerbeyi Hamza Bey'in kuvvetleri Cüneyt Bey'i İpsala kalesinde kuşatıp öldürdü. İzmir ve Aydıneli ile Antalya ve Korkuteli'ni ellerinde tutan Tekeoğullarının toprakları da ele geçirildi.

II. Murat'ın miğferi (Topkapı Sarayı Müzesi)

VENEDİK SEFERİ VE OSMANLI-MACAR SAVAŞI

1426'da Türk denizcileri Venedik topraklarına sefer yapmaya başladılar. Drac'ı kuşattılar, ancak savaşa Macarlar da karışınca, II. Murat, Tuna'yı, aşarak, Macarları yendi. Sırp toprakları yağma edildi. Sırp despotu Stefan Lazaroviç anlaşmak zorunda kaldı. II. Murat, Lazaroviç'in ölümünden sonra, yerine geçen Georgi Vulkoviç'i tanımayınca Osmanlı-Macar savaşı yeniden başladı. Macar kralı Sigismond yenilerek kaçtı. Yeni despot Georgi Vulkoviç eski anlaşmaları yeniledi. Eflak beyi de Osmanlılara bağlandığını ilân etti. Venedikliler, Osmanlılara yeniden başvurarak, yıllık vergiyi artırıp Selânik'i elde tutmak istediler. Ama bu istekleri kabul edilmedi. Bu arada Venedik ile anlaşan Kara-

II. MURAT DÖNEMİ OLAYLARI

1425

■ **Almanya ve Macaristan'la iki yıl için mütareke imzalandı. 1411'de Almanya imparatorluğuna seçilen Macar Kralı Sigismund, on dört yıl sonra tebrik edildi. Kendisine hediye olarak kıymetli Türk halıları ve kumaşları gönderildi; imparator da altın kabzalı bir kılıç, atlar ve kumaşlar yolladı.**

Macar Kralı Sigismund

Aydınoğlu Cüneyt Bey'in öldürülmesinden sonra tüm İzmir, Osmanlı topraklarına katıldı (Gravür: Morchebeos, Paris, 1839)

■ **Aydınoğlu Cüneyt Bey yakalandı ve idam edildi:** Şehzade Mustafa Çelebi olayı sırasında kaçarak, kendi topraklarına gelen Aydınoğlu Cüneyt Bey, beyliğinin güçlenmesi için çalıştı. Bunu sağlamak için de, Osmanlılarla yeniden mücadeleye başladı. II. Murat, Cüneyt Bey'in kesin olarak ortadan kaldırılmasına karar verdi. Anadolu Beylerbeyi Hamza Paşa, Cüneyt Bey'in üzerine gönderildi. Ele geçirilen Cüneyt Bey, idam edildi ve İzmir yöresi, Osmanlı topraklarına katıldı.

■ **II. Murat tarafından varlığına son verilen Menteşe Beyliği toprakları Osmanlı hâkimiyetine geçti.**

1426

■ **Teke Beyliği işgal edildi.** Antalya'ya hücum eden Karamanoğlu Mehmet Bey, kaleden atılan bir güllenin isabet etmesi sonucu öldü ve Karamanoğlu kuvvetleri, Antalya kuşatmasını kaldırarak çekildiler.

1427

■ **Germiyanoğlu beyi II. Yakup öldü. Bıraktığı vasiyetname gereği, ülke toprakları, vâris olarak gösterdiği II. Murat'a verilerek Osmanlı hakimiyetine girdi.** Germiyanoğlu beyi II. Yakup Bey'in erkek çocuğu yoktu. 1427 yılında Edirne'ye gelen II. Yakup Bey, II.

manoğulları, Hamidili'ni ele geçirdiler. Herat hükümdarı Timuroğlu Şahruh'un ilerlemesinden yararlanan Venedik, Gelibolu limanına saldırdı, ama bir başarı elde edemeyince geri çekilmek zorunda kaldı. II. Murat, Şahruh'a saldırmaktan çekinmişti; ama Şahruh, Karakoyunluları yendikten sonra daha fazla ilerlemeyerek Herat'a çekildi (1429).

II. Murat, 1430'da Selânik'i Venedik'ten alarak bir anlaşma imzaladı (Temmuz 1430). Buna göre Venedik, Selânik üstündeki Osmanlı egemenliğini tanıyor, Arnavutluk ve İnebahtı egemenliği için de haraç vermeyi kabul ediyordu.

EFLÂK SEFERİ

Rumeli beylerbeyi Sinan'ın Yanya'yı fethettiği sırada çıkan Arnavut beyleri ayaklanması, II. Murat tarafından bastırıldı (1433). Bu beylerin Macaristan ile ilişki kurması üstüne Macar kralı Sigismond, II. Murat'a elçi gönderip, Bosna, Sırbistan, Eflak ve Bulgaristan üstünde hak ileri sürdü. Bosna kralı ve Sırp despotu, Sigismond'u destekliyordu. Macarlar, ölen Eflak beyi yerine I. Vlad Drakul'u Eflâk beyi yaptılar. Bu arada Karamanoğlu II. İbrahim, Osmanlı topraklarına saldırınca, II. Murat Anadolu'ya geçerek Akşehir, Konya, Beyşehir ve Hamideli'ni aldı; İbrahim Bey barış isteyerek Osmanlılara bağlandı. II. Murat daha sonra Rumeli'ye geçti. Sırp despotluğunu ortadan kaldırarak Eflâk beyi I. Vlad Drakul'u Osmanlı Devleti'ne bağladı (1437).

II. Murat, 1438'de yeniden Macaristan üstüne sefer açarak Eflâk'ı aldı. 1440'ta Belgrad'ı kuşattı. 6 aylık kuşatmadan sonuç alınamayınca, Macarlar Hunyadi Yanoş komutasında saldırıya geçerek Osmanlıları Bosna'dan çıkardılar. 1442'de Şahabettin Paşa'nın ordusu da Eflak'ta başarı sağlayamadı. Karamanoğlu İbrahim Bey'in Akşehir ve Beyşehir üstüne yürümesi (1443). II. Murat'ın Karaman iline gelerek Konya ve Larende'yi yağmalamasına yol açtı. II. Murat, İbrahim Bey ile anlaştıktan sonra Edirne'ye döndü; onun bu yokluğu sırasında da Hunyadi Yanoş, Sırp despotu ve yeni Macar kralı Ladislas'ın desteğiyle Tuna'yı geçerek, Rumeli'deki Osmanlı kuvvetlerini yendi ve Sofya ile Niş'i ele geçirdi.

II. Murat

Murat'ın konuğu olmuş ve beyliğini Osmanlılara vasiyet etmişti. II. Yakup Bey, Kütahya'ya döndükten sonra vefat etti. II. Yakup Bey'in vasiyeti üzerine Germiyanoğulları Osmanlılara katıldı.

1429

■ **Bayramîliğin kurucusu Mutasavvıf Hacı Bayram Veli, Ankara'da öldü.**

Hacı Bayram Veli: (1352 Solfasol / Ankara - 1429 Ankara): Gerçek adı Numan'dır. Çiftçi olan babası Koyunluca Ahmet'in tarlasında bir süre çalıştıktan sonra, öğrenim görmek için Ankara'daki Karamedrese'ye gitti. Bu okulu bitirince Bursa'ya giderek bir süre de orada eğitim gördü. Önceleri Halveti ve Nakşibendi tarikatlarından etkilendi, kısa zamanda bilgisi ve etkili konuşmalarıyla ün kazandı. Şeyh Hamidüddin tarafından Kayseri'ye çağrıldı. Bir süre Kayseri'de kaldı. Şeyh Numan'a, Kurban Bayramı'nda geldiği için "Bayram" adını verdi. Hacı Bayram bundan sonra kendini tasavvufa adadı. Bayramîlik tarikatının temellerini burada oluşturdu. Düşüncelerinin şeriatla bağdaşmaması yüzünden önce kovuşturmaya uğradıysa da sonra II. Murat tarafından Ankara'daki Karamedrese'ye ve sonra da Bursa Medresesi'ne müderris olarak atandı. Şeyh Hamidüddin'in ölümünden sonra müderrisliği bırakarak, yaşamını tekkesinde çevresine toplananları yetiştirmekle geçirdi. Düşüncelerini, yazdığı öz Türkçe şiirlerle anlattı. Hacı Bayram Veli'ye göre, tek gerçek olan Tanrı'ya ulaşmak, ancak onu gönülde bir ışık olarak görebilmekle sağlanır. Bunu ancak olgunluğun en üst aşamasına çıkmış kişi başarabilir. Tanrı'yı anma ilkeleri bilginin öğeleridir, varlık denen bütünü oluştururlar. Bayramîlik tarikatının görüşleri bütün varlık türlerini Tanrı'nın bir yansıması sayan yeni-Platoncu akımdan kaynaklanmaktadır. Hacı Bayram Veli, felsefeden kaynaklanan bu inanç öğelerini doğrudan inceleyerek değil, tasavvuf geleneğiyle öğrenmiştir. Hacı Bayram Veli'nin ölümünden sonra, kurduğu Bayramîlik tarikatı, biri Akşemsettin'in kurduğu Şemsiye, diğeri Bursalı Ömer Dede'nin kurduğu Melamiye olmak üzere iki kola ayrıldı. Hacı Bayram'ın gerek tarikatlar, gerek halk ve divan şiiri üzerindeki etkisi yüzyıllarca sürdü.

Hacı Bayram Veli

■ **Sadrazam Çandarlı İbrahim Paşa öldü.**

II. Murat'ın son dönemlerinde Osmanlı Devleti

Bu başarı, başta Papa IV. Eugenius olmak üzere bütün Hristiyan dünyasında yeni bir Haçlı seferi umudu yarattı.

SEGEDİN ANTLAŞMASI

Arnavutluk ayaklanması ve Karamanoğullarının Akşehir ve Beyşehir'i ele geçirmeleri üstüne II. Murat, Macarlarla Segedin Anlaşması'nı imzalamak zorunda kaldı (1444). Buna göre, Sırp despotluğu yeniden kuruluyor. Tuna sınır oluyor, Bulgaristan Osmanlılara bağlı kalıyordu. II. Murat, Karamanoğlu beyliği ile de Beyşehir, Akşehir ve Seydişehir'i Karamanoğullarına bırakan anlaşmayı imzaladı.

VARNA SAVAŞI

Yaşamının hareketli geçmesi nedeniyle yorgun düşen ve topraklarının bir bölümünü yitirmesi nedeniyle üzüntüye kapılan II. Murat, tahtı oğlu II. Mehmet'e bırakarak Manisa'ya çekildi. Osmanlı tahtına 12 yaşında bir çocuğun geçtiğini gören Bizans, Venedik ve Papalık ile Hunyadi Yanoş, anlaşmayı bozmak için Macar kralına baskı yaparak yeni bir Haçlı seferi düzenlediler. Bu arada, II. Mehmet'in adamları Zağanos ve Şahabettin paşalar ile Çandarlı Halil Paşa iktidar savaşımına girmişti. İşte böyle bir ortamda Macar ve Eflâk orduları Varna'ya ulaştı. Venedik donanması Gelibolu boğazını kapadı. II. Murat, Edirne'ye gelerek ordunun

II. MURAT DÖNEMİ OLAYLARI

1429

- Din alimlerinden Mutasavvıf Emîr Sultan, Bursa'da öldü.

1430

- Venediklilerin eline geçmiş bulunan Selânik, üçüncü kez ele geçirildi.

1431

- Divan edebiyatının önemli şairlerinden Şeyhî öldü.
- İtalyan beylerinin hâkimiyeti altındaki Yanya halkı, II. Murat'a başvurarak özgürlüklerine dokunulmaması koşuluyla kenti Osmanlı idaresine teslim ettiler.

II. Mehmet'in çocukluk defterindeki yazı ve desenler (Topkapı Sarayı Müzesi).

1432

- Geleceğin İstanbul Fatihi Şehzade Mehmet (Fatih Sultan Mehmet), Edirne'de doğdu.

1435

- Osmanlılar aleyhine Macaristan ve Eflâk hükûmetleriyle işbirliği yapan ve Osmanlı topraklarına saldıran Karamanoğlu İbrahim Bey, Konya'da mağlûp edildi. Yenilen İbrahim Bey, İçel'in dağlık bölgelerine kaçtı.
- Sırp Kralı Yorgi Brankoviç, güzelliğiyle meşhur kızı Prenses Mara'yı II. Murat'a eş olarak sundu ve Sırp Krallığı, Osmanlı Devleti'ne bağlandı.

1436

- Edirne'de Muradiye Camii yapıldı.

1437

- Evrenosoğlu Ali Bey'in kumandasında Macaristan'a bir

yönetimini üstlendi. Varna'da yapılan savaşta haçlılar yenildi ve Ladislas öldürüldü (1444).

Zaferden sonra II. Murat, yeniden Manisa'ya çekildi. Bir buçuk yıl sonra Edirne'deki Yeniçeri ayaklanması üzerine Edirne'ye döndü. Yeniden tahta geçti (1446). Hemen sefere çıkarak Arnavutluk ayaklanmasını bastırdı. Mora ve Eflâk'ı kendine bağladı. Bu arada padişahla anlaşmak isteyen Eflâk beyi I. Vlad Drakul, I. Hunyadi Yanoş tarafından öldürüldü.

Yorgun düşen ve topraklarının bir bölümünü kaybedince üzüntüye kapılarak tahtı oğlu II. Mehmet'e bırakan II. Murat, düzenlenen Haçlı Seferi üzerine ordunun başına geçerek Varna'da büyük bir zafer kazandı.

Varna Meydan Savaşı (Tablo: Chelebowsky, İstanbul Askeri Müzesi)

VARNA SAVAŞI (10 Kasım 1444)

Balkanlarda uğranılan başarısızlıklar sonucu II. Murat, Karaman seferi dönüşünde Edirne'ye gitmedi.

II. Mehmet (Fatih), tahta geçtiği zaman 12 yaşındaydı. Haçlılar, bu durumdan yararlanmak istedi. Segedin Antlaşması'nı zaten bir oyalama olarak imzalamışlardı. Amaçları, iyice hazırlandıktan sonra tekrar saldırıya geçmekti. Kardinal Sezarini, Papa'nın onayı alınmadan yapılan antlaşmanın geçerli olamayacağını ileri sürerek, antlaşmayı geçersiz saydığını ilân etti. Tuna nehrini geçen Haçlılar, Osmanlı topraklarını istilâya başladılar.

Balkanlar'daki bu beklenmeyen gelişme karşısında, başta Sadrazam Çandarlızade Halil Paşa olmak üzere, devlet adamlarının çoğu, II. Murat'ın yeniden tahta geçmesini istediler. Bu amaçla, II. Murat'ı Edirne'ye çağırdılar. Ancak, bu konuda paşalar arasında görüş ayrılığı ortaya çıktı. II. Mehmet'in yakın adamı, düşmanın karşılanması için hemen harekete geçilmesi düşüncesindeydiler. Başlarında Halil Paşa'nın bulunduğu bir kısım devlet adamları ise, II. Mehmet'in sefere çıkmasını doğru bulmadılar ve engel oldular. Sonunda, II. Mehmet'in Edirne'de kalması ve babasının çağrılması kararlaştırıldı. Bu çağrı karşısında II. Murat, Edirne'ye geldi.

1444'te, Varna'da 8-9 saat süren savaşın sonunda Haçlılar yenilgiye uğratıldı. Macaristan Kralı Ladislas öldürüldü. Jan Hunyat, kuvvetlerini dahi toplayamadan savaş alanından kaçtı.

Haçlıların, Avrupa'nın güneydoğusunu ve İstanbul'u Osmanlılardan kurtarmak amacıyla yaptıkları saldırı, Varna'da yenilgiye uğramalarıyla sonuçlandı. Balkanlarda 500 yıl sürecek olan Osmanlı hâkimiyeti kesinleşti.

akın düzenleyen Türk akıncıları, Transilvanya'ya kadar ilerlediler.

1439

■ II. Murat, Macar kralı ile ittifak yapan Sırp Kralı Jorj Brankoviç'in oturduğu başkent Semendire'yi fethetti. Kızı Mara'yı II. Murat'a vererek akraba olan Brankoviç ise yenilgi üzerine Macaristan'a kaçtı.

1441

■ Belgrad kuşatması: Osmanlı ordusu ile Sırp ordusu arasında yapılan savaşlarda bir netice alınamadı ve altı ay süren kuşatma, bir sonuç alınamadan kaldırıldı.

1442

■ Transilvanya prensi ve Macar ordusu Başkumandanı Jan Hunyat (Hunyadi Yanoş), Mezid Bey kumandasında Transilvanya'ya giren Türk akıncılarını Hermanstad (Erdel) önünde mağlûp etti. Mezid Bey ve oğluyla birlikte 20.000 Türk akıncısı öldürüldü.

■ Jan Hunyat (Hunyadi Yanoş), Hermanstad (Erdel) yenilgisinin intikamını almak için sefer düzenleyen Hadım Lala Şahabettin Şahin Paşa komutasındaki 40.000 kişilik Osmanlı ordusunu Vasag'da yapılan savaşta ikinci kez mağlûp etti.

Jan Hunyat (Hunyadi Yanoş)

1443

■ **Karamanoğlu Seferi:** Karamanoğlu Mehmet Bey, şehzadeler olayından yararlanarak, bir kısım Osmanlı topraklarını işgal etmişti. Mehmet Bey'in ölümünden sonra, çocukları arasında taht kavgası çıktı. Osmanlılara sığınan İbrahim Bey, II. Murat'ın yardımıyla Karaman tahtını elde etti. II. Murat, kız kardeşini de Karamanoğlu İbrahim Bey'e verdi. İbrahim Bey, kendisine yapılan yardımlara rağmen Osmanlılara karşı düşmanca tutumunu sürdürmeye devam etti. Osmanlılar aleyhine Macarlarla ittifak yaptı. II. Murat, 1435'teki seferden sonra 1443'te Karamanoğulları üzerine ikinci bir sefer yaptı. Her iki savaşı da kaybeden İbrahim Bey, affedilerek, beyliğinin başında bırakıldı.

Kosova Savaşı'nı gösteren bir tablo

Arnavutluk seferinden sonra II. Murat'ın Sofya'ya geçmesi, Hunyadi Yanoş'u yeniden harekete geçirdi.

İKİNCİ KOSOVA SAVAŞI (1448):

Varna'da uğradığı yenilginin izlerini silmek isteyen Hunyadi Yanoş (Jan Hunyat), 1448'de kalabalık bir ordu ile yeniden saldırıya geçti. II. Murat, Haçlıları Kosova'da savaşa mecbur etti. Üç gün süren bu savaş, kesin bir Türk zaferiyle sonuçlandı. Hunyat, kurtuluşu yine kaçmakta buldu.

İkinci Kosova zaferi sonucu Orta Avrupa ülkeleri, uzun süre savunma durumuna geçmek zorunda kaldılar. Türkleri, Tuna'nın güneyinden değil atmak, ellerindeki toprakları koruyabilme çabasına düştüler. Bu zafer, Türklerin Balkanlarda kesin olarak yerleşmesini sağladı.

II. MURAT'IN ÖLÜMÜ

Macaristan'a yaptığı akınlarla zaferini pekiştiren II. Murat 1451'de Edirne'de öldü ve Bursa'da gömüldü.

II. Murat'ın dönemi, savaşlar ve ayaklanmalar nedeniyle devletin oldukça sarsıldığı bir dönemdir. Vergilerin artması, toprak düzeninin bozulmasına yol açtı. Bu dönemde bayındırlık işlerinde ileri gidildi, çeşitli yerlerden gelen bilim ve sanat adamları Bursa ve Edirne'ye yerleştiler.

II. MURAT DÖNEMİ OLAYLARI

1444

- Avrupa ülkelerini harekete geçirip Türklere karşı yeni bir Haçlı seferi düzenleyen Jan Hunyat (Hunyadi Yanoş), Sofya yakınlarındaki İzladi Derbendi ve Niş yakınlarındaki Morova'da yapılan savaşlarda Osmanlı ordusunu mağlûp etti.
- Edirne-Segedin Antlaşması
- II. Murat padişahlıktan çekildi.
- Varna Savaşı kazanıldı (10 Kasım 1444).

1445

- Yeniçerilerin başlattığı Buçuktepe İsyanı üzerine II. Mehmet tahttan çekildi ve babası II. Murat yeniden tahta çıktı.

1446

- İkinci kez tahta çıkan II. Murat, Mora şehirlerini geri alan Prens Constanios'a karşı Mora seferine çıktı. Savaşta yenilen Mora despotu haraca bağlandı ve Mora kentleri tekrar Osmanlı egemenliği altına girdi.

1447

- II. Murat, Arnavutluk kraliyet ailesinden İskender Bey'in isyan etmesi üzerine Arnavutluk'a bir sefer düzenledi. Kroya (Akçahisar) Kalesi kuşatıldı ve yeni bir Haçlı seferi tehlikesi üzerine kuşatma yarım bırakıldı.

1448

- İkinci Kosova Savaşı:

1450

- Arnavutluk'ta isyan eden İskender Bey'e karşı ikinci bir Arnavut seferi düzenlendi. Berat kenti ele geçirildi. Kroya (Akçahisar) Kalesi ikinci kez kuşatıldıysa da alınamadı.
- Bir felç geçiren II. Murat, Edirne'de öldü. Bursa'ya nakledilen cenazesi, kendisinin yaptırdığı Büyük Cami'nin yanındaki türbesine defnedildi.

Macar kahramanı ve kral nâibi Hunyadi Yanoş'un çelik miğferinin II. Murat tarafından kılıç darbesiyle parçalanması (Minyatür: Hünername)

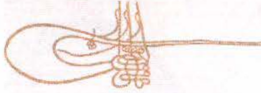

II. Murat (Minyatür: Kıyafetül'l- İnsâniyye fî Şemâili'l- Osmâniyye)

II. MEHMET
(Fatih)

I. DÖNEM SALTANAT SÜRESİ: 2 YIL (1444 -1446)
II. DÖNEM SALTANAT SÜRESİ: 30 yıl (1451-1481)

FATİH SULTAN MEHMET, ÇOK YÖNLÜ, İLERİ GÖRÜŞLÜ BİR PADİŞAHTI. İSTANBUL'UN FETHİ, ONUN İÇİN ÖNEMLİ BİR HEDEFTİ AMA, SADECE SURLARI YIKIP ŞEHİRLER ALMAKLA BİR YENİ ÇAĞ AÇILAMAZ, CİHANA NİZAM VERİLEMEZDİ. ÖNCE HRİSTİYAN DÜNYASININ KENDİSİNE KARŞI BİRLEŞMESİNİ ÖNLEMEYE ÇALIŞTI. ANADOLU'DAKİ TÜRK BİRLİĞİNİ KURMAK İÇİN GAYRET GÖSTERDİ. O, BAŞARILI BİR KUMANDAN, BİR FİKİR ADAMI OLDUĞU KADAR BÜYÜK BİR DEVLET ADAMIYDI DA...

II. Mehmet'in tuğrası.

Yedinci Osmanlı padişahı II. Mehmet, II. Murat'ın oğludur. Dönemin ünlü eğitimcilerinden Molla Gürani ve Molla Hüsrev'den ders aldı. Siyaset ve yönetim bilgisini artırmak için şehzade sancağı olan Manisa'ya gönderildi. Burada da sıkı bir öğrenim görerek geleneksel Doğu ve İslâm bilimlerinin yanısıra, Rumca ve Lâtince de öğrendi. Yoğun iç ve dış sorunlar karşısında II. Murat, yorulduğunu belirterek 1444'te tahtını II. Mehmet'e bırakarak Manisa'ya çekildi.

II. MEHMET (FATİH)	
Doğum tarihi	: 30 Mart 1432
Doğum yeri	: Edirne
Babası	: II. Murat
Annesi	: Hümâ Hatun
Birinci kez tahta çıktığı tarih	: 1 Aralık 1444
Tahta çıktığında yaşı	: 12 yaş, 8 ay
Saltanatının sonu	: 1446
Tahttan ayrılma sebebi	: Babası lehine terk
Saltanat süresi	: 1 yıl, 9 ay
İkinci kez tahta çıktığı tarih	: 18 Şubat 1451
Tahta çıktığında yaşı	: 18 yaş, 11 ay
Saltanatının sonu	: 3 Mayıs 1481
Tahttan ayrılma sebebi	: Ölüm
Saltanat süresi	: 30 yıl, 3 ay
Ölüm tarihi	: 3 Mayıs 1481
Ölüm sebebi	: Nikris - şeker - zehir (?)
Öldüğü yer	: Gebze, Hünkâr çayırı.
Gömülü olduğu yer	: İstanbul, Fatih Camii mihrabı önündeki türbesinde.
Valilikleri	: Amasya (1437-1439); Manisa (1439-1444, 1446-1451)

FATİH SULTAN MEHMET (1432 - 1481)
(Portre: Gentile Bellini)

Fatih Sultan Mehmet'in altın sikkesi

12 YAŞINDAKİ GENÇ PADİŞAH

Böylece o sırada Edirne'de babasının yerine kaymakamlık görevini sürdüren II. Mehmet, Osmanlı tahtına çıktı. Bununla birlikte, II. Murat'ın, tahtı 12 yaşındaki Mehmet'e bırakması, devleti kısmen zor ve bunalımlı sorunlarla karşı karşıya getirdi. Çandarlı Halil Paşa ile öbür vezirlerden Şehabettin, Zağanos ve İbrahim paşaların kendi aralarında sürtüşmeleri içte derin yaralar açtı; ayrıca bu taht değişikliğini fırsat bilen Avrupa'nın, yeniden Haçlı ordusu kurma girişiminde bulunması dışta da tehlikenin belirdiğini göstermekteydi. Nitekim, Macar kralı, Segedin Anlaşması'nın koşullarına uymayarak, hazırlanan Haçlı ordusunun başına getirildi (4 Ağustos 1444).

Fatih'in kaftanı

II. MURAT, YENİDEN DEVLETİN BAŞINA GEÇİYOR

II. Mehmet, ilerleyen Haçlılara karşı alınacak önlemleri Divan'da konuşurken, özellikle Veziriazam Çandarlı Halil Paşa'nın isteğine uyup, babası II. Murat'a, "Hünkâr iseniz siz payitahta gelesiz ve ordunun başına geçesiz; yok eğer biz hünkâr isek emrediyorum, acele fermanım yerine gele" biçiminde bir ferman gönderdi. Bunun üzerine Edirne'ye gelen II. Murat, kurulacak ordunun başına II. Mehmet'i geçirmek istediyse de, Çandarlı buna karşı çıkarak başkomutanlığı ele almasını rica etti. Böylece II. Mehmet, resmen padişahlığını korumuş oluyordu. Kısacası II. Mehmet'in padişahlığı kimi kaynaklarda değinildiği gibi bitmemiştir. İstanbul'da hazırlanan ordunun başına geçen II. Murat, Haçlıları Varna'da yenmeyi başardıktan sonra (10-11 Kasım 1444) Edirne'de çok kısa bir süre kalmış, sonra oğlunun durumunu sarsmamak için Manisa'ya dönmüştür. Ancak Varna zaferine karşın Haçlı zorlamasının kökü kazınmamıştı.

İÇ KARIŞIKLIKLAR VE BUÇUKTEPE VAK'ASI

Bu arada Haçlı donanması Karadeniz'de yeni savaş hazırlıkları yaparken, Bizans da elinde rehin tuttuğu şehzade Orhan Çelebi'yi Rumeli'ye geçirmeyi plânlıyordu. Aynı yıl, klasik ta-

II. MEHMET DÖNEMİ OLAYLARI

1451

- Geleceğin Fatih Sultan Mehmet'i II. Mehmet, babası II. Murat'ın ölümü üzerine Edirne'de tahta çıktı.

II. Mehmet'in Edirne'de cülûsu (Minyatür: Hünername)

- II. Murat'ın cenazesi Bursa'ya nakledilerek kendisinin yaptırdığı Muradiye Camii'nin yanındaki türbesine gömüldü.
- II Mehmet'in çok küçük yaştaki kardeşi Şehzade Ahmet, "Nizam-ı Âlem" için boğularak öldürüldü. Bu tarihten sonra Kanunname-i Âl-i Osman'a, şehzadelerin saltanat kavgalarına son vermek amacıyla öldürülmesinin yasalara uygun olduğunu belirten bir madde kondu.
- Dinî edebiyatın Mevlid gibi bestelenerek okunan eserlerinden biri olan Muhammediye yazarı Yazıcıoğlu Mehmet Efendi, Gelibolu'da öldü.
- Karamanoğlu İbrahim Bey'in Osmanlı topraklarına saldırması üzerine II. Mehmet, Karaman seferine çıktı. Barış isteyen Karamanoğlu İbrahim Bey'in teklifi kabul edildi.

1452

- II. Mehmet, Bizans'a gelecek yardımları önlemek ve İstanbul'u kuşatmada üs olarak kullanacağı Rumeli Hisarı'nın yapımına başladı.
- Rumeli Hisarı'nın yapımına engel olamayan Bizans imparatoru, Osmanlı Devleti'ne savaş ilân etti ve sur kapılarını ördürerek kapattı.

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul Boğazı'nda yaptırdığı Rumeli Hisarı (Resim: Süheyl Ünver)

rihlerde Buçuktepe olayı olarak yer alan bir ayaklanma başgösterdi. Edirne'deki Yeniçerilerin ulufe sorununu ortaya atarak başlattıkları ayaklanma güçlükle bastırıldı. İkinci Kosova Savaşı'nda ve 1450 Haziranında yapılan Arnavutluk seferinde de, II. Murat'ın yanından ayrılmayan II. Mehmet, aynı yıl Dulkadiroğlu Süleyman Şah'ın kızı Sitti Hatun'la evlendirildi. 3 Şubat 1451'de aniden rahatsızlanarak ölen babasının yerine geçmek üzere Çandarlı'nın çağrısıyla Manisa'dan Edirne'ye geldi.

FETİH HAZIRLIKLARI VE İSTANBUL'UN FETHİ

II. Mehmet'in tahta ilk çıktığı günlerde Karamanoğulları bu saltanat değişikliğini fırsat bilerek harekete geçtilerse de başarı kazanamayınca anlaşma yapmak zorunda kaldılar. Öte yandan, Balkan devletleri krallarıyla da barış anlaşmaları imzalayan II. Mehmet'in asıl hedefinin İstanbul'u fethetmek olduğu, daha o zaman anlaşılmıştı. Nitekim, 21 Mart 1452'de yapımına başlanan Rumeli Hisarı, İstanbul kuşatmasının ilk temel hazırlığı oldu.

Fatih'in "Şahi" adlı top ve ordusu ile İstanbul'a yürüyüşü (Tablo: Hasan Rıza, Deniz Müzesi - İstanbul)

1453

2 Nisan: II. Mehmet'in, Edirne'de döktürdüğü ve şubat ayında yola çıkan "Şahi" adı verilen büyük top İstanbul önlerine getirildi.

5 Nisan: Bizanslılar, gemilerin girmesini önlemek amacıyla İstanbul halicine zincir gerdiler.

Bizanslıların, Osmanlı gemilerinin girmesini önlemek amacıyla Haliç'e gerdiği zincir (Deniz Müzesi - İstanbul)

6 Nisan: İstanbul kuşatması başladı.

12 Nisan: Osmanlı donanması Dolmabahçe önlerine demirledi.

18 Nisan: İstanbul çevresindeki Adalar fethedildi.

20 Nisan: Bizans'ın yardımına gelen 5 gemi Osmanlı donanmasından kurtulup Haliç'e girdi.

22 Nisan: Osmanlı donanmasına ait gemiler karadan taşınarak Haliç'e indirildi.

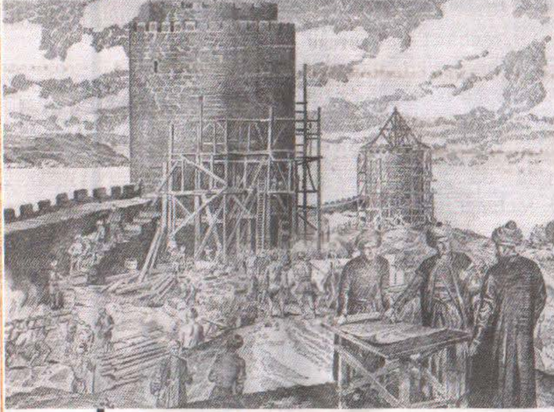
23 Nisan: Osmanlı askerleri Haliç'te köprü kurdu. Bizans imparatoru, II. Mehmet'e barış teklifinde bulundu.

18 Mayıs: Kuşatmada önemli rol oynayan tekerlekli kule, surların önünde kullanıldı.

28 Mayıs: II. Mehmet, genel saldırıdan önce Bizans imparatoruna, teslim olması teklifinde bulundu.

II. Mehmet, İstanbul kuşatmasında gemilerini karadan taşıtarak Haliç'e indirdi ve Bizans'a son darbeyi vurdu. (Tablo: F. Zonaro)

II. Mehmet, 1452'de yapımına başlanan Rumeli Hisarı'nın inşaatını sık sık denetlerdi (Resim: Münif Fehim)

Daha henüz 20 yaşında bir genç olan II. Mehmet'in kuşatma için gereken bütün önlemleri alması, bu arada plânlarını kendisinin çizdiği büyük topları döktürmesi ve özellikle kuşatma sırasında gemileri karadan (Humbaracı yokuşu-Asmalımescit-Tepebaşı ve Kasımpaşa) Haliç'e indirmesi, onun fetih için gerekli tüm yeteneklere sahip olduğunu gösterir. 23 Mart 1453'te, ordusuyla birlikte Edirne'den yola çıkarak 5 Nisan'da Topkapı önüne gelen II. Mehmet, kuvvetlerini zekice hazırladığı plâna uygun olarak yerleştirdikten sonra 6 Nisanda top ateşiyle kentin fethedilmesi hareketini başlattı. 29 Mayıs'a dek süren kuşatmadan sonra Bizans düştü. İyi bir komutan ve padişah olan II. Mehmet, İstanbul'u fethederek tüm dünya ve Türk tarihinin akışını değiştirdi, Ortaçağ'ı kapatıp Yeniçağ'ı başlattı. Bu büyük fetih sonrasında Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki yayılması hızlandı.

Fetih öncesi, İstanbul'un bilinen en eski haritalarından biri olarak kabul edilen gravür (H. Schedel, 1493)

II. MEHMET DÖNEMİ OLAYLARI

1453

■ 29 Mayıs: Genel saldırıya geçen Türk kuvvetleri, sabah saatlerinde İstanbul'u fethetti. Fethi gerçekleştiren ve bundan böyle Fatih Sultan Mehmet olarak anılacak olan II. Mehmet, İstanbul'a girdi. İstanbul başkent oldu.

Fatih, Ayasofya önünde (Tablonun aslı Askerî Müzededir)

■ 1 Haziran: Bizans'ın en önemli eserlerinden Ayasofya Kilisesi, camiye dönüştürüldü. Bizanslılarla anlaştığı öne sürülerek azledilen Sadrazam Çandarlı Halil Paşa idam edildi. Yerine Mahmut Paşa getirildi.

Fatih Sultan Mehmet'in Gennadios Sholarios'a patriklik beratını verişini betimleyen mozaik pano (Fener Patrikhanesi - İstanbul)

■ Fatih Sultan Mehmet, yeni bir Rum Ortodoks patrik tayin etti.

1454

■ İstanbul Beyazıt'ta şimdiki üniversite binasının bulunduğu yerdeki Eski Saray'ın yapımı tamamlandı.

■ Birinci Sırbistan Seferi: Sırpların Macar ve Ulahlarla ilişki kurmaları üzerine Fatih Sultan Mehmet komutasındaki 20 bin kişilik Osmanlı ordusunun Sırbistan'a yaptığı bu ilk seferde Sivricehisar teslim alındıysa da Semendire ele geçirilemedi. Bu ilk seferden Osmanlılar bir sonuç alamadı ve Fatih Sultan Mehmet, Edirne'ye döndü.

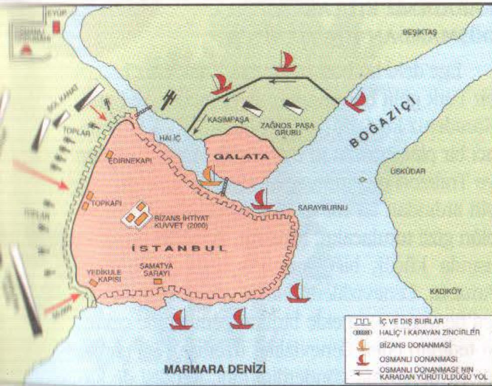
1455

■ İkinci Sırbistan Seferi: Fatih Sultan Mehmet komutasındaki Osmanlı ordusunun Sırbistan'a yaptığı ikinci seferde, madenleri ile tanınan Kritovulos ele geçirildi. Sırbistan'ın yağmasına Karaca Bey komutasında bir birlik bırakıldı. Fatih Sultan Mehmet, Selânik yolu ile İstanbul'a döndü.

■ Arnavutluk'ta Berat zaferi: Evrenosoğlu İsa Bey komutasındaki Osmanlı ordusu, İtalyanlarla işbirliği yapan Arnavutluk hükümdarı İskender Bey kuvvetlerini Arnavutluk'un Berat kenti önlerinde mağlûp etti.

Fatih Sultan Mehmet (Minyatür: Nakkaş Sinan Bey, Topkapı Sarayı Müzesi)

6 Nisan 1453'te başlayan İstanbul kuşatması 53 gün gibi kısa bir sürede tamamlanarak 29 Mayıs 1453'te Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'a girmesiyle son buldu.

BALKANLARDAKİ FETİHLER

İstanbul'un fethinden hemen sonra, daha babasının sağlığında kendisini istemediğini belli eden Çandarlı Halil Paşa'yı önce Yedikule'ye hapsettiren Fatih Sultan Mehmet daha sonra da öldürttü. Aynı zamanda yeni seferlere çıkmak için orduyu hazırlayarak ilk Sırbistan seferine çıktı (1454). Bu sefer sırasında alınan kalelerin Firuz Bey tarafından Macar Hunyadi Yanoş'a karşı korunamaması nedeniyle Sırbistan'a yeniden sefer açan Fatih, yalnız kalan Sırp despotu ile, alınan kalelerin Osmanlılarda kalması ve yılda otuz bin florin verilmesi koşuluyla anlaşma yaptı. Ancak bir sınır sorunundan ötürü çıkan anlaşmazlık üzerine Fatih bir kez daha Sırbistan seferine çıkarak Noboberda'yı aldı (1455). Firuz Bey'e karşı başarılı olan Hunyadi Yanoş'un koruduğu Belgrad üzerine de sefer yapan Fatih, kaleyi kuşatmasına karşın çok sayıda asker şehit olduğu ve kendisi de yaralandığı için kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldı (1456). Bununla birlikte, Mora seferine çıkan Fatih, Mahmut Paşa komutasında gönderdiği bir kuvvete Sırbistan'ın kesin olarak fethedilmesini emretti ve Mahmut Paşa, başta Semendire olmak üzere bütün Sırbistan'ı alarak burasını Osmanlılara bağlı bir sancak hâline getirdi. Öte yandan, Bizans İmparatorunun kardeşlerinin (Thomas ve Dimitrios) elinde bulunan Mora'daki iç karışıklıklardan yararlanmak isteyen Fatih, Dimitrios'un da yardım istemesi üzerine Mora seferini düzenledi ve başta Tesalya olmak üzere bütün Mora'yı ülkesi sınırları içine kattı (1458). Balkanlardaki bu fetihler sürerken Ege denizinde de üstünlük kurmak isteyen Fatih'in ele geçirdiği başta Enez olmak üzere İmroz, Taşoz ve Semadirek'i, Limni, Midilli ve Eğriboz gibi adaların alınması izledi.

Fatih Sultan Mehmet'in çarşı ressamlarınca yapılmış bir minyatürü

1456

■ **Üçüncü Sırbistan Seferi ve Belgrad Kuşatması:**
Fatih Sultan Mehmet komutasındaki 150 bin kişilik Osmanlı ordusunun Sırbistan'a yaptığı üçüncü seferde Grosvaç'ta dökülen toplar Tuna nehri yolu ile erzakları taşıyan 200 gemiye bindirildi. Belgrad'da Macar komutanı Jan Hunyad komutasındaki 60 bin kişilik Haçlı ordusu ile kanlı çarpışmalar oldu. Belgrad'a girmekte olan Osmanlı ordusu, zafer sarhoşluğu yüzünden kaleye giren askerlerini boş yere kaybetti. Durum kötüleşirken Macarlar bozguna uğratıldı. Bir ay süren bu savaşta Osmanlı ordusu 24 bin şehit ve 300 top kaybetti. Dayı Karaca Bey ile yeniçeri ağası Hasan Ağa şehit oldular. Jan Hunyad yaralandı. Bu savaşta Belgrad ikinci kez kuşatıldığı halde alınamadı.

■ **Belgrad kuşatmasında yaralanan Sırp Hükümdarı Hunyadi Yanoş öldü (11 Ağustos).**

■ **Cenevizlilere ait olan Enez ve Ege adalarından Semadirek ve Taşoz fethedildi.**

1458

■ **Birinci Mora Seferi ve Atina'nın fethi:**
Fatih Sultan Mehmet komutasındaki Osmanlı ordusunun Mora despotları üzerine yaptığı ilk seferdir. 4500 altın karşılığı barış tekliflerini Fatih Sultan Mehmet kabul etmedi. Kuzey Mora'da Korint, Tarsos, Filyos, Akribe, Roupeli, Mohlion ve Patras, Osmanlıların eline geçti. Fatih Sultan Mehmet, Atina'yı da aldıktan sonra Üsküp'e geçti.

Yedikule surlarının 19. yüzyılda yapılmış bir gravürü

■ **Sırbistan'da çıkan karışıklıklar üzerine bu ülkeye sefer yapıldı ve Semendire kuşatıldıysa da alınamadı.**

■ **İstanbul surlarının Yedikule kısmında iki yeni sur ve kulelerin inşaatı tamamlandı.**

Fatih Sultan Mehmet adına yaptırılan madalya

Fatih Sultan Mehmet'in Belgrad Kalesine hücumu
(Minyatür: Hünername)

KARADENİZ KIYILARI DÜŞMANDAN TEMİZLENİYOR

Ege'deki bu başarı sonrası Karadeniz'i bir Türk gölü hâline getirmeyi amaçlayan Fatih, Karadeniz kıyılarındaki kentlerin fethi için şaşırtıcı bir plân hazırladı. Buna göre Amasra, Sinop ve Trabzon üzerine yapılacak olan üç sefer birbiri ardından bir mevsimde gerçekleştirilecek ve plân gizli tutulacaktı. Nitekim, Zonguldak'ın batısında küçük bir yarımada üstünde kurulan Amasra, Cenevizlilerin elindeydi. Osmanlı Devleti'ne vergi vermekle birlikte gemileriyle çevreyi tedirgin eden Cenevizliler üzerine 150 parçalık bir donanma gönderdiği gibi, kendisi de karadan Amasra üzerine yürüdü. Ceneviz beyine yapılan teslim önerisi olumlu karşılandığı için kale, savaşılmadan ele geçirildi. bu sefer sırasında Çandaroğlu İsmail Bey'in elinde bulunan Bakırküresi'nin geliri istendi ama bey bu isteğe uymayınca, Fatih bunu yeterli bir savaş nedeni sayarak Mahmut Paşa'ya Sinop'un alınması emrini verdi (1461). Bu sırada, dördüncü Haçlı seferi sonrası İstanbul'u ele geçiren Lâtinlerin elinden kaçarak Trabzon'da bir imparatorluk kurmuş olan IV. Aleksios Komnenos'un soyundan gelen II. Davit Komnenos, imparator olarak bulunmaktaydı. Fatih'in Karadeniz'de izlediği fetih siyasetinden kuşkulanan Davit, bir yandan akrabası Uzun Hasan Bey'e, bir yandan da Papa'ya başvurarak yardım istedi. Durumu tehlikeli

II. MEHMET DÖNEMİ OLAYLARI

1459

■ **Semendire Savaşı:**
Bu savaş, Fatih Sultan Mehmet ve Mahmut Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile Sırp, Bosna ve Macar ordusu arasında Tuna nehri kıyısındaki Semendire kalesinde yapıldı. Düşman kuvvetleri yenilince Semendire ile diğer Sırp kaleleri Osmanlıların eline geçti. Böylelikle Sırbistan'ın fethi tamamlanmış oldu. Semendire sancak hâline getirildi. Macaristan'a yapılan seferlerde Semendire bir üs olarak kullanıldı.

■ **Eyüp Camii ve türbesinin inşaatı tamamlandı.**

■ **Din bilgini ve Fatih Sultan Mehmet'in hocası Akşemsettin öldü.**

Akşemsettin (1389 Osmancık-1459 Göynük), mutasavvıf ve hekim. Asıl adı Şemsettin bin Hamza'dır. Öğrenimini bitirdikten sonra Osmancık'a müderris oldu ve Hacı Bayram Veli'nin müritleri arasına katıldı. Daha sonra II. Mehmet'in lalası olan Akşemsettin, İstanbul'un fethinde bulundu, ordunun moralini yükseltici konuşmalar yaptı. Fetihten sonra Eyüp Sultan'ın mezarını bulduğu söylenir. Hacı Bayram Veli'nin ölümünden sonra Bayramilik tarikatını yürüttü. Tıbba ve tasavvufa ait yapıtları arasında "Madet-ül-Hayat", "Hall-i-Müşkilat" ve "Risalet-ül-Nuriyye" sayılabilir.

1460

■ **İkinci Mora Seferi:**
Mora'da çıkan ayaklanmalar üzerine Zağnos Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu Mora'ya ikinci bir sefer düzenledi. Fatih Sultan Mehmet de Mora'ya gelerek sefere katıldı. Mora despotu Demetrius, Isparta'yı Osmanlılara teslim ederek padişahın huzuruna alındı. Güney Mora'da Modon, Koron ve Navarin, Osmanlıların eline geçti.

1461

■ **Cenevizlilerin egemenliğindeki Amasra fethedildi.**

■ **Sinop ve çevresine egemen olan İsfendiyaroğulları Beyliği, Osmanlı topraklarına katıldı.**

■ **Trabzon Rum İmparatorluğu fethedildi.**

Amasra

gören Fatih, bu imparatorluğa son vermek amacıyla kara ve denizden Trabzon üstüne yürüyerek, kaleyi kuşattı. Beklediği yardımın gelmemesi üzerine, ileri sürülen barış koşullarına uyan David'e, Serez taraflarında bir has verildi ve böylece 158 yıl süren imparatorluk da Osmanlıların eline geçmiş oldu (26 Ekim 1461).

Fatih'in Birinci Mora Seferi sonunda Atina fethedildi
(Tablo: Carl Rottman, Greek Pointing, 1974)

Trabzon savaşı: Fatih Sultan Mehmet komutasındaki Osmanlı ordusu ile Trabzon Rum İmparatorluğu ordusu arasında Trabzon kalesinde yapılan bu savaşta, Mahmut Paşa komutasındaki Osmanlı donanması Trabzon kalesini denizden kuşattı. Son Trabzon Rum İmparatoru David Komnen'in barış teklifi kabul edilmedi. Kale ele geçirilince 257 yıllık Trabzon Rum İmparatorluğu ortadan kaldırıldı. Fatih Sultan Mehmet de David Komnen'in kızı Anna ile evlendiyse de aynı yıl boşandı.

Trabzon kalesi
(Gravür: Jouanin, Paris, 1840)

1462

■ **Midilli Adası fethedildi.**

■ **Eflâk prensliği, Osmanlılara bağlı bir eyalet hâline getirildi.**
Eflâk Seferi: Eflâk'ın kazıklı Voyvodası III. Vlad'ın Bulgaristan'a girip yağmalaması ile Yunus ve Hamza beyleri şehit etmesi yüzünden Fatih Sultan Mehmet'in Eflâk'a açtığı sefer sonunda Eflâk, Osmanlı yönetimine girdi. III. Vlad da Macaristan'a kaçtı.

1463

■ **İstanbul'daki Fatih Camii'nin inşaatına başlandı.**

■ **Bosna ve Hersek krallığı fethedildi.**
Sırbistan'ın fethinden sonra, Bosna kralı, her yıl Osmanlılara vergi vermeyi kabul etmişti. Osmanlıların Venediklilerle savaşmasını fırsat bilerek vergiyi göndermedi. Bunun üzerine bizzat Fatih sefere çıktı. Bu sefer sonucu önce Bosna, daha sonra Hersek fethedildi. Bosna ve Hersek halkı bir süre sonra Müslümanlığı kabul ettiler. Bosna ve Hersek bu tarihten sonra, halkının yaşantısından, mimarî yapılarına kadar İslâmî bir görünüm kazandı. Bosna ve Hersek'in Müslüman olması, geçmişten günümüze kadar Sırpların bir hedefi hâline gelmesine sebep olmuştur.

■ **Karada ve denizde 16 yıl sürecek Osmanlı-Venedik savaşı başladı.**

1464

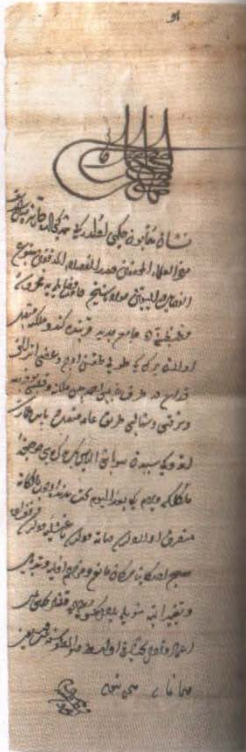
■ **Karamanoğlu İbrahim Bey'in ölümü üzerine çocukları arasında taht mücadelesi başladı.**

Bosna-Hersek'in başkenti Saraybosna'nın 19. yüzyıldaki görünümü

BALKAN KRALLIKLARI ORTADAN KALDIRILIYOR

Fatih, tıpkı İskender Bey gibi Osmanlı sarayında yetişen ve ilk zamanlar dostça bir siyaset izleyen III. Vlad Çepeş'in daha sonraları düşmanca hareketlere başlaması ve hattâ Osmanlı kuvvetlerine karşı ani tuzaklar kurarak askerleri tutsak ettikten sonra kazığa oturtması ve Macarlarla, Osmanlılar aleyhinde gizli anlaşmalar yapması üzerine artık Kazıklı Voyvoda adını alan III. Vlad üstüne sefer düzenlemeye karar verdi. Kazıklı Voyvoda'nın direnmesine karşın sefer başarılı geçti; Kazıklı Voyvoda, Macaristan'a kaçmak zorunda kaldı ve bölgede yeniden barış sağlandı (1462).

Osmanlı sarayında yetişen ama ülkesine döndükten sonra Osmanlılara vergi vermeyen İskender Bey'in, Balaban Bey ile Arnavut Yakup Bey'i yenmesi üzerine Fatih, Arnavutluk seferine çıkmaya karar verdi (1465). Arnavutluk'a girdikten sonra bölgeyi daha da iyi denetlemek için Elbasan Kalesi'ni yaptırdı. Fatih'in çekilmesinden sonra Papa ve Napoli Krallığı'ndan yardım alarak Elbasan'ı kuşatan İskender Bey üzerine ikinci bir sefere çıkıldı (1467). Bir yıl sonra, İskender Bey ölünce, Arnavutluk sorununun kolay çözümlenir bir duruma gelmesine karşın başta İşkodra olmak üzere, önemli kaleler 1479'a kadar kendilerini korudular. Bu tarihte Fatih'e teslim olan İşkodra, önemli bir üs hâline getirildi.

Fatih Sultan Mehmet tuğralı mülknâme, 1468
(Topkapı Sarayı Müzesi)

II. MEHMET DÖNEMİ OLAYLARI

1466

■ Arnavutluk üzerine sefere çıkan Fatih Sultan Mehmet, Elbasan kalesini yaptırdı ve Akçahisar hariç tüm Arnavutluk'u ele geçirdi.

■ Karamanoğlu toprakları Osmanlılara katıldı.
1463'te Karamanoğlu İbrahim Bey'in ölümünden sonra çocukları arasında taht mücadelesi başladı. İbrahim Bey'in büyük oğlu İshak Bey, Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın yardımıyla beyliği ele geçirdi. Bunun üzerine kardeşi Pir Ahmet Bey de Fatih'ten yardım istedi. Pir Ahmet Bey, Fatih'in gönderdiği kuvvetlerle İshak Bey'i yenilgiye uğrattı. Karamanoğulları Beyliğini ele geçiren Pir Ahmet Bey, Osmanlı hâkimiyetini kabul etti. Ancak, Pir Ahmet Bey, bir süre sonra, Osmanlılara verdiği yerleri geri almak istedi ve bu amaçla Venediklilerle anlaştı. Karamanoğullarının Venediklilerle anlaşması üzerine Fatih, sefere çıktı ve Konya ile Karaman, Osmanlı topraklarına katıldı. Pir Ahmet Bey, Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'a sığındı. Bu olay, Osmanlılar ile Akkoyunluların arasının açılmasına neden oldu.

■ Sadrazam Mahmut Paşa azledildi ve yerine Mehmet Paşa sadrazam oldu.

1468

■ Arnavutluk hükümdarı İskender Kastriyoti öldü.
Arnavutluk'un soylu ailelerinden Kastriyotilere mensup olan Georgi, Osmanlı Padişahı II. Murat zamanında egemenlik altına alınan bu ülkeden koparılarak Edirne Sarayı'na götürülmüştü. Orada Müslüman yapılarak İskender adı verilen Georgi, Osmanlı eğitimi görmüştü. Zamanla, Osmanlı kuvvetleriyle bazı savaşlara da katılan ve başarılar kazanan İskender Bey, 1443'te, emrindeki Arnavutlarla birlikte Arnavutluk'a kaçarak ayaklanmış, 25 yıl süreyle Osmanlı kuvvetlerine karşı çete savaşı vererek mücadele etmişti.

■ Fatih Sultan Mehmet'in 9 yaşındaki oğlu Şehzade Cem, Kastamonu valiliğine tayin edildi.

1469

■ Karamanoğullarının İçel'deki kuvvetlerine karşı sefere çıkan Rum Mehmet Paşa, Ermenek, Aksaray ve İçel'i aldıktan sonra Silifke civarında yenilgiye uğrayınca sadrazamlıktan azledildi. Yerine İshak Paşa getirildi.

1470

■ Venediklilerin egemenliğindeki Eğriboz adası fethedildi.

BOĞDAN, OSMANLI TOPRAKLARINA BAĞLANIYOR

Tıpkı öteki Balkan prenslikleri gibi, Boğdan da Osmanlılara vergi vermek koşuluyla yarı bağımlı durumunu 1455'ten beri koruyordu. Ancak daha sonraları iş başına geçen Stefan Cel Mare, İşkodra'nın fethiyle görevlendirilen Hadım Süleyman Paşa'nın kuvvetlerine karşı harekete geçerek bozguna uğratmıştı. Durumu haber alan Fatih, kuvvetli bir ordunun başında sefere çıkınca, Stefan Cel Mare, Papa'dan ve Avrupa krallarından yardım istedi. Osmanlı ordusunun Fatih yönetiminde sınırı geçtiğini haber alan Boğdan prensi, Osmanlılara karşı çıkmayarak savunma önlemleri aldı. Ancak Fatih'in komutasındaki Türk kuvvetleri, prensin kuvvetlerini dağıttıkları gibi, kendisini esir aldılar ve Boğdan, Osmanlılara bağlı bir sancak durumuna getirildi.

Bosna Kralı Stefan Tomaseviç de vergisini vermediği için aynı biçimde Osmanlı ordusu tarafından cezalandırılarak, toprakları iki kez yapılan sefer sonrası Osmanlılara katıldı. Fatih gerek Bosna, gerekse Boğdan işlerini çözümledikten sonra Stefan Kosaroviç yönetimindeki Hersek üstüne yürüdü, kralın dayanamayarak Osmanlı egemenliğini kabul etmesi üzerine Hersek de alındı.

İstanbul'daki ilçeye adını veren Fatih Camii

Mahmut Paşa komutasındaki 200 gemilik Osmanlı donanması ile Venedik donanması arasında Eğriboz adasında yapılan kanlı deniz savaşında Venedikliler yenildi. 17 gün kuşatma altında kalan Eğriboz adası Osmanlıların eline geçti.

■ Fatih Camii inşaatı tamamlandı.

Fatih Camii ve külliyesi (Minyatür: Matrakçı Nasuh, 1537)

■ Sadrazam İshak Paşa, Karamanoğulları beyliğine karşı sefere çıktı. Niğde, Üçhisar ve Ortahisar kaleleri ele geçirildi.

1471

■ Gedik Ahmet Paşa kumandasındaki Osmanlı kuvvetlerince kuşatılan Alâiyye (Alanya) beyliği ele geçirildi.

1472

■ Venediklilerle yaptığı anlaşmaya güvenen Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan, yeğeni Yusufça Mirza komutasındaki askerleriyle Karamanoğlu topraklarını eski sahiplerine geri vermek amacıyla Osmanlı ordusuna saldırdı. Yapılan savaşta Gedik Ahmet Paşa kuvvetleri yenildi.

■ Fatih Sultan Mehmet, Konya'da valilik yapan Şehzade Mustafa'yı Yusufça Mirza kuvvetleri üzerine göndererek yenilginin öcünü almasını istedi. Beyşehir Gölü yakınlarındaki Kıreli'de yapılan savaşta Osmanlı ordusu, Yusufça Mirza'yı yendi ve esir aldı.

■ Topkapı Sarayı'nın (o zamanki adıyla Yeni Saray) yapımına başlandı.

■ Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılan Topkapı Sarayı çevresindeki Çinili Köşk inşaatı bitti.

Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılan Çinili Köşk

ANADOLU'DAKİ TÜRK BEYLİKLERİ

Fatih'in Balkanlar'da sürdürdüğü bu başarılı seferler sırasında, Anadolu'da Osmanlılara bağlanmayan Karamanoğulları üstüne de sefer düzenlendi. Buraya gönderilen Mahmut Paşa'dan sonra, Rum Mehmet ve Gedik Ahmet paşalar, Karaman ülkesini tamamen Osmanlı topraklarına katmayı başardılar ve böylece Anadolu'da Fatih'e bağlı olmayan beylik kalmadı (1471).

OTLUKBELİ SAVAŞI

Bu başarılardan sonra Fatih, doğuya dönük bir fetih siyaseti izlemeye koyuldu. Doğuda Karakoyunluların yerine kurulmuş olan Uzun Hasan Bey yönetimindeki Akkoyunlular, zaman zaman Fatih'in fetih siyasetine ters düşen bir siyaset gütmeyi, bu arada gerek Anadolu beylikleri, gerekse Hristiyan krallıklarıyla ittifak kurmayı sürdürmekteydiler. Tutumu ve kazandığı bazı başarıları Fatih tarafından izlenen ve huzursuzluğu giderek artan Uzun Hasan Bey, sonunda kendisini en büyük Asya sultanı sayarak 1471'de Osmanlı topraklarına kuvvet gönderip, Tokat'ı yağmaladı ve Karamanoğullarının topraklarını ele geçirdi. Onun bu tutumuna karşın Fatih, 10 Mart 1473'te hazırladığı orduyla Üsküdar'dan yola çıktı. Cem Sultan ile Bayezid'in de kuvvetleriyle katıldığı Osmanlı ordusu, Tercan'da Uzun Hasan Bey'in kuvvetlerinin yaklaşması üzerine, özellikle Has Murat Paşa'nın kuvvetlerinin harekete geçmesiyle öncü savaşını başlattıysa da, paşa şehit düştü ve askerleri yenilgiye uğratıldı. Bu durum üzerine hareket emrini veren Fatih, Uzun Hasan ile savaşı Otlukbeli denen yerde yapmayı kabul etti. Osmanlı tarihlerine "Şehzadeler Savaşı" olarak da geçen bu savaşta, Osmanlı ordusunun merkezinde Fatih, sağ kanadında Şehzade Bayezid, sol kanadında Şehzade Mustafa'nın yönetiminde kuvvetler bulunmaktaydı. Buna karşın Uzun Hasan Bey'in merkezdeki kuvvetleri yönettiği, Akkoyunlu ordusunun sağ kanadında oğlu Zeynel Bey, sol kanadında ikinci oğlu Uğurlu Mehmet Bey yer almışlardı. 11 Ağustos 1473'te başlayan savaşta Akkoyunluların merkezine saldıran Fatih, kısa zamanda Uzun Hasan Bey'in kuvvetlerini dağıtmayı başardı; böylece Fatih, kendisinden başka güçlü bir sultan bulunmadığını, bu savaşı kazanarak bir kez daha kanıtlamış oluyordu.

DENİZLERDEKİ BAŞARILAR

Fatih'in Akkoyunlu, Karaman, Arnavutluk, Bosna, Hersek, Boğdan, Mora ve adalardaki başarıları yanında Candaroğulları ile Trabzon Rum İmparatorluğu'na karşı elde ettiği başarılar özel-

II. MEHMET DÖNEMİ OLAYLARI

1472

■ Murat Paşa tarafından yaptırılan İstanbul Aksaray'daki Murat Paşa Camii ve külliyesi inşaatı tamamlandı.

İstanbul Aksaray'da Fatih dönemi camilerinden Murat Paşa Camii

1473

■ Otlukbeli Savaşı (11Ağustos): XV. yüzyılın başlarında Doğu Anadolu'da bir devlet kuran Akkoyunlular, Uzun Hasan zamanında çok güçlendiler. Uzun Hasan, kısa zamanda ülkesinin sınırlarını genişleterek, büyük bir devlet kurdu. Uzun Hasan, kazandığı başarılardan sonra, kendini Timur gibi görmeye başladı. Yanına sığınan Pir Ahmet Bey'i destekledi. Venedikliler ile Osmanlılar aleyhine ittifak yaptı. Uzun Hasan'ın Osmanlılar aleyhine faaliyetlerde bulunması üzerine Fatih, 1473'te Akkoyunlular ile savaşa karar verdi. Uzun Hasan, tamamı atlı birliklerden oluşan ordusuna güveniyor ve Osmanlıların, bir kısım kuvvetlerini Rumeli'de bırakacakları düşüncesinden cesaret alıyordu. Erzincan yakınlarında Otlukbeli'de yapılan savaşta, Osmanlı ordusu, ateşli silâhların yardımıyla, Akkoyunlu ordusunu birkaç saat içinde yenilgiye uğrattı. Bu yenilgiden sonra bir daha kendini toparlayamayan Akkoyunlu Devleti, Uzun Hasan'ın ölümünden sonra dağıldı.

Uğurlu Mehmet Bey, Otlukbeli Savaşı'nda yenilen babası uzun Hasan'a ait eşyaları ve beylik alemlerini seyrederken (Minyatür: Hünername)

■ Akkoyunlularla ittifak yapan Venedik, Papalık ve Rodos şövalyelerinin gemilerinden oluşan bir donanmayla Antalya, İzmir ve Midilli limanlarına saldırarak her tarafı yakıp yıktılar.

1474

■ Kastamonu valiliği yapmakta olan Şehzade Cem, Şehzade Mustafa'nın ölümü nedeniyle boşalan Karaman (Konya) valiliğine tayin edildi.

■ Osmanlı ordusu, Venediklilerin elinde bulunan İşkodra'yı kuşattı. Üç buçuk ay süren kuşatma sonunda çok kayıp ve-

likle Batı tarafından kuşkuyla izleniyordu; ayrıca yeni yeni ittifaklar da ortaya çıkmıştı. Fatih'in kurmuş olduğu gizli haberalma örgütleri, durumu gününü gününe kendisine haber vererek onun hazırlıklı olmasına yardım ediyorlardı. Başta Papalık olmak üzere Venedikliler, Rodos Şövalyeleri ve Macaristan, birbirleriyle yardımlaşmaya dayalı ittifaklar yapmışlardı. Bosna seferi sırasında Macar ilerleyişi durdurulmakla birlikte, Venediklilerin deniz kuvvetleri Taşoz, İmroz ve Semadirek adalarını alarak Atina'yı işgal ettiler, ancak daha sonra Türk ilerleyişi karşısında geri çekildiler.

Bununla birlikte Fatih, 1475'te Venediklilerle anlaşma yapmayı, devletin çıkarına daha uygun buldu. Buna göre, iki taraf da birbirlerine saldırmayacaklardı. Ancak verilen üç yıllık süre tamamlanmadan Venedikliler Anadolu kıyılarına karşı saldırıya geçtiler. Bunun üzerine Fatih, Osmanlı donanmasını da harekete geçirerek Kroya'yı aldı (1478). Fatih'in bu başarısından sonra İstanbul'a gelen Venedik elçisi, Venedik Cumhuriyeti'nin barış isteğinde bulunduğunu bildirdi, fethedilen yerler Osmanlılarda kalmak üzere 16 yıllık bir anlaşma imzalandı (1479). Venediklilerin savaşı başlatmalarının asıl nedeni Kırım Hanlığı'nın Osmanlılara bağlanmasıdır. Müslüman tacirlerin yardım istemesi üzerine Gedik Ahmet Paşa komutasında gönderilen bir Osmanlı donanması Kırım'ı alarak Osmanlı topraklarına katmıştı. Venediklilerle yapılan anlaşma sonrası boş kalan Osmanlı donanması, Gedik Ahmet Paşa komutasında İtalya seferi için görevlendirildi.

Bunda, Roma'nın fethedilmesi için bir hazırlık plânı da sezmek olasıdır. Nitekim Fatih, yaşamının sonuna dek bu plânının gerçekleşmesi için çalışacaktır (25 Temmuz 1480'de Otranto'yu kuşatan Gedik Ahmet Paşa, 11 Ağustos 1480'de bu liman kentini fethederek kuzeyden İtalya'ya sarkmak için Fatih'in emirlerini beklemeye başladı. Ancak Fatih'in Mayıs 1481'de ölümü üzerine yerine geçen II. Bayezit tarafından geri çağrıldı. Gedik Ahmet Paşa'nın kardeş kavgalarından sonra öldürülmesi üzerine, Fatih'in başlatmış olduğu bu büyük fetih tasarısı sona erdi).

Fatih Sultan Mehmet

rildiği için kent ele geçirilemedi ve kuşatma kaldırıldı.

■ **Otlukbeli Savaşı'ndan sonra azledilen Sadrazam Mehmet Paşa idam edildi, yerine Gedik Ahmet Paşa tekrar sadrazam oldu.**

■ **Fatih döneminin ünlü astronomu ve matematikçisi bilgin Ali Kuşçu, İstanbul'da öldü (16 Aralık).**

Ali Kuşçu: Doğum yeri ve tarihi bilinmemektedir. Babası Türkistan ve Maveraünnahir Emiri Uluğ Bey'in doğancıbaşısıydı. İlköğrenimini Semerkant'ta yaptı. Bizzat Uluğ Bey'den matematik ve astronomi öğrendi. Daha sonra öğrenimine Kirman'da devam etti ve Semerkant'a döndü. Uluğ Bey'in Semerkant'ta kurduğu rasathanenin başına geçti (1421). Uluğ Bey'in ölümünden sonra Semerkant'tan ayrıldı (1450). Bir süre Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın yanında Tebriz'de kaldı (1449). Uzun Hasan, Osmanlılarla barış konuşmalarını yürütmek üzere onu elçi olarak Fatih'e (II. Mehmet) yolladı. Ünlü bilgine hayran olan Fatih, kendisini İstanbul'a çağırdı. O da elçilik görevini tamamlayınca İstanbul'a yerleşti. Ayasofya Medresesi'nde müderrislik yaptı. Din, astronomi ve matematik üstüne yapıtlar verdi.

Başlıca yapıtları: Unkud-üz Zevahir fi Nazm-ül-Cevahir (Mücevherlerin Dizilmesinde Görülen Salkım), Risalet-ül fi'l Hey'et (Astronomi Risalesi), Mahbub-ül-Hamail fi Keşf-il Mesâil (Meselelerin Keşfinde Tılsımların En Makbulü).

Ali Kuşçu, Fatih Sultan Mehmet'e eserini sunarken (Minyatür: Kitab-ı Şakaik-ı Numaniye, Topkapı Sarayı Müzesi)

■ **Sadrazam Mahmut Paşa tarafından yaptırılan İstanbul Mahmutpaşa semtindeki Mahmut Paşa Camii ve külliyesinin yapımı tamamlandı.**

1475

■ **Osmanlıların Boğdan adını verdikleri Romanya'daki Moldova prensliğine hücum eden Osmanlı ordusu yenilgiye uğradı ve büyük kayıplar verdi.**

■ **Kırım'daki karışıklıklar üzerine gönderilen Osmanlı donanması buradaki Kefe kalesini ve çevresini ele geçirdi. Böylece Kırım Hanlığı, Osmanlı yönetimi altına girmiş oldu. Kırım Hanlığına da Mengli Giray getirildi.**

Fatih, Karadeniz'den sonra Akdeniz'i de bir Türk gölü hâline getirmeyi plânladığı için Gedik Ahmet Paşa'yı İtalya'ya gönderirken, Mesih Paşa komutasındaki 100 parçalık bir donanmayı da Rodos'un fethedilmesi için görevlendirmişti (1479). Üç ay kadar süren Rodos kuşatması, Mesih Paşa'nın kuşatmayı kaldırarak geri dönmesiyle sonuçlanınca paşa bu görevden alındı.

MISIR SORUNU VE II. MEHMET'İN ÖLÜMÜ

Fatih'in fetih tasarısı içinde olmakla birlikte uygulama alanına koyamadığı bir başka iş de Hicaz su yolları sorunundan kaynaklanan Mısır (Memlûk) sorunudur. Bu sorunun zaman zaman ortaya çıkmasında hiç kuşkusuz Maraş ve Elbistan taraflarında egemenlik süren Dulkadir Beyliğinin büyük payı vardı. Çünkü bu beylik, çıkarları gereği, bir yandan Osmanlılara yakın görünmeye çalışırken, öte yandan da Mısır'a yakın bir siyaset izlemekteydi. Bunu bilen Fatih, Mısır ve Dulkadir sorununu birlikte düşünmüş olmasına karşın karısının Dulkadir Beyi'nin kızı olması nedeniyle kendisine yandaş Dulkadir beylerini işbaşına getirerek isteklerini gerçekleştirme olanağı elde etmiştir. Nitekim Mısır'a yandaş olan Şahbudak Bey'e karşı Fatih'in Alaüddevle Bozkurt'u tutması, bunun en açık bir kanıtıdır. Savaş meydanlarında yıpranan ama başarıdan başarıya koştuğu için rahatsızlığını bile düşünecek zamanı olmayan Fatih, kimi kaynaklara göre Mısır, kimilerine göreyse (oğlu Cem'i Suriye sınırına göndermesine karşın) İtalya seferinin hazırlıklarını titizlikle sürdürdü ve her zaman olduğu gibi yalnız kendisinin bildiği sefere çıkmak üzere 1481'in baharında Kapıkulu askerleriyle birlikte Üsküdar'a geçti. Uzun zamandan beri belirtileri görülen damla (gut) hastalığının yeniden etkisini göstermesi üzerine Üsküdar'daki karargâhta dinlenen Fatih, biraz düzelince orduya hareket emrini verdi. Üsküdar'dan kalkan ordu yoluna devam ederken, Fatih de araba içinde orduyu izliyordu. Gebze yakınlarında Tekfurçayırı'na (Hünkârçayırı) indiği sırada rahatsızlığı artan Fatih birden fenalaştı ve burada 3 Mayıs 1481'de öldü.

HİZMETLERİ

Güçlü bir asker ve devlet adamı olduğu kadar geniş görüşlü bir fikir adamı olarak da tanınan Fatih Sultan Mehmet, edebiyat, din felsefesi meselelerine, coğrafya, matematik ve astronomiye özel bir ilgi duydu. Bu yüzden fetihten sonra sekiz manastır ve kiliseyi medrese hâline getirdi. Zeyrek ve Ayasofya medreselerini açtı. 1470'te bitirilen ve kendi adıyla bilinen caminin çevresine sekizli medreselerini (Semaniye), sonra da gerilerine tamamlayıcı tetimmeleri yaptırarak bir imaret, bir dârüşşifa ilâve ederek bunları vakıfla-

II. MEHMET DÖNEMİ OLAYLARI

1476

■ **Fatih Sultan Mehmet'in Boğdan seferi:**
Boğdan Beyliği, 1455'te Osmanlılara vergi vermeyi kabul etmişti. Ancak, Osmanlıların doğuda ve batıda savaşmalarını fırsat bilen Boğdan Beyliği, vergilerini ödememeye başlamıştı. 1475 yılında Boğdan'a hücum eden Hadım Süleyman Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusu, Boğdan Voyvodası IV. Stephan kuvvetleri tarafından yenilgiye uğratılmıştı. Bunun üzerine Boğdan'a bir sefer düzenleyen Fatih, burayı Osmanlılara bağlı bir beylik durumuna getirdi.

1477

■ **Arnavutluk üzerine sefer yapmaktan kaçınan Arnavut asıllı sadrazam Gedik Ahmet Paşa, azledildi ve hapse atıldı. Yerine Karamanî Mehmet Paşa getirildi.**

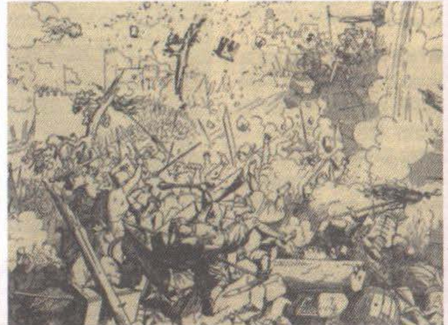
■ **Venediklilerin elinde olan Kuzey Yunanistan'daki İnebahtı (Leponto) kalesi kuşatıldıysa da ele geçirilemedi.**

1478

■ **Arnavutluk'taki Akçahisar (Kroya) kalesi, on üç aylık bir kuşatma sonunda fethedildi (16 Haziran).**

■ **Fatih Sultan Mehmet, Akçahisar'dan sonra İşkodra'yı kuşattı. Üç ay süren kuşatma sırasında çevredeki kaleler fethedildiyse de kışın yaklaşması nedeniyle çevrede bir kuvvet bırakılarak kuşatmaya son verildi.**

■ **Tutuklanarak Rumeli Hisarı'na hapsedilen eski sadrazam Gedik Ahmet Paşa affedilerek Selânik'e tayin edildi.**

İşkodra kuşatması (Gravür: Mufassal-Osmanlı Tarihi)

ra bağladı. Ayrıca bugün Vefa adı verilen semtte Şeyh Ebul Vefâ için bir cami yaptırdı; Eyüp'te Ebu Eyyubi'l-Ensarî'nin mezarı yanına bir cami yaptırdı, buna sonra medrese ve imaret ilâve etti. Devrinin en büyük bilginleri; fıkıhta Molla Hüsrev, tefsirde Molla Gürani, Molla Yegân, İstanbul'un ilk kadısı Hızır Bey Çelebi, metamatikte Ali Kuşçu ve özellikle sevdiği kelâm bilgini Hocazade'dir. Türk Sultanının isteği üzerine Gentile Bellini, İstanbul'a gelerek (Eylül 1479-Ocak 1481) Fatih Sultan Mehmet'in resmini yaptı ve Yeni Saray'ın (Topkapı Sarayı) duvarlarını Rönesans üslûbu fresklerle süsledi. Fatih Sultan Mehmet, şair bir hükümdar olarak Avnî mahlasıyla şiirler yazdı.

1457'de İstanbul'u merkez yapan Fatih; bir iç kale olarak Yedikule'yi inşa ettirip burayı devlet hazinesi olarak kullandı; 1454'te, bugünkü İstanbul Üniversitesi'nin bulunduğu yerde Eski Saray'ı; 1478'de de Sarayburnu gerisinde Zeytinlik adı verilen Yeni Saray'ı (Topkapı) yaptırdı; 1472'de Çinili Köşkü yaptıran Fatih, İstanbul'un savunması için Çanakkale Boğazı'nda Kilitbahir ve Sultaniye kalelerini yaptırdı; tersaneyi Gelibolu'dan alıp 1462'de Kadırga limanına getirdi.

Fatih'in zehirlendiği ileri sürüldüyse de bunun doğru olmadığı ve bütün Türk padişahlarının geçirdiği damla (gut-nikris) hastalığından öldüğü bilinir. Fatih, yeni bir çığır açan hükümdardır. Onu tamamen bir hümanist ve Rönesans hükümdarı saymak doğru değildir. Ancak, onun hoşgörüsünü çocukları ve torunları devam ettiremeyerek devletin gittikçe gerilemesine sebep oldular. Fatih'in öldükten sonra tahnit edilen cesedi, 3 Mayıs'tan 22 Mayıs'a kadar Yeni Saray'da (Topkapı Sarayı'nda) kaldı ve 22 Mayıs'ta, Amasya'dan İstanbul'a gelerek tahta geçen oğlu Beyazid'in Türk geleneğine uygun olarak hazırlattığı bir törenle 1470'te tamamlanan ve kendi adıyla anılan Fatih Külliyesi'ndeki türbesine gömüldü.

Fatih Sultan Mehmet'in ölümünde Osmanlı Devleti sınırları (1481)

1479

■ **Osmanlı-Venedik barışı:** Karada ve denizde 16 yıldır devam eden Osmanlı-Venedik savaşına son veren İstanbul Barış Antlaşması imzalandı. Arnavutluk'taki Osmanlı egemenliğini kabul eden Venedikliler, İşkodra'yı ve Limar adasını Osmanlı Devletine bıraktı ve savaş tazminatı ödemeyi kabul etti. Buna karşılık Venedik, İstanbul'da balyos (elçi) bulundurma ve Osmanlı yönetimindeki yerlerde ticaret yapma haklarını elde etti.

■ **Yunanistan'ın batı sahilindeki Levkas (Aya Mavri), Kefalonya ve Zenta adaları Gedik Ahmet Paşa yönetimindeki Osmanlı donanması tarafından zaptedildi.**

■ **Fatih Sultan Mehmet'in Venedik'ten bir ressam gönderilmesini istemesi üzerine seçilen ünlü İtalyan ressam Gentile Bellini İstanbul'a geldi.**

Gentile Bellini (1429-1507): Portreleri ve Venedik manzaralarıyla tanınan Bellini, Rönesans döneminin ünlü bir sanatçı ailesine mensuptur. Babası Jacopo ve kardeşi Giovanni de ressamdı. Fatih Sultan Mehmet'in Venedik'ten usta bir ressam istemesi üzerine Eylül 1479'da İstanbul'a gönderildi. Fatih tarafından içtenlikle karşılanan Bellini, Aralık 1480'e değin İstanbul'da kaldı. Bellini, 1480 yılında Fatih'in bir portresini yaptı. Şu anda Londra'daki Ulusal Galeri'de bulunan bu resmin daha büyük boyda bir kopyası İtalyan ressam Fausto Zonaro tarafından yapıldı ve Topkapı Sarayı'na kondu.

1480

■ **İtalya seferi ve Otranto limanının fethi:** Gedik Ahmet Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile Napoli Krallığı arasında İtalya yarımadasındaki Otranto'da yapılan ve 15 gün süren çarpışmadan sonra Napoli krallığının elindeki Otranto ele geçirildi.

■ **Rodos kuşatması:** 160 gemilik Osmanlı donanması ile Rodos şövalyeleri arasındaki bu

Rodos adasının Pirî Reis tarafından yapılan haritası.

savaşta Rodos adasının St. Ethien dağı kıyılarına Osmanlı ordusu çıkartma yaptı. Şiddetli top ateşine rağmen yapılan üç Osmanlı taarruzundan sonuç alınamadı. Bu kuşatma 3 ay sürdü(Ağustos).

■ **Osmanlı Devleti'nde adalet işlerine bakan kazaskerlik makamı, Anadolu ve Rumeli kazaskerliği adıyla ikiye ayrıldı.**

1481

■ **Doğuya doğru bir sefere çıkan Fatih Sultan Mehmet, Maltepe yakınlarındaki Hünkâr çayırında hastalanarak öldü (3 Mayıs).**

II. BAYEZİD

SALTANAT SÜRESİ: 31 yıl (1481 - 1512)

SULTAN II. BAYEZİD DÖNEMİNDE BÜYÜK FETİHLER PEK YOKTUR. FAKAT BU DÖNEMDE İMPARATORLUĞUN SINIRLARI KORUNMUŞ, ORDUNUN GÜCÜ ARTIRILMIŞ VE DAHA SONRAKİ DÖNEMLERDE BÜYÜK FETİHLERİN GERÇEKLEŞTİRİLMESİ İÇİN UYGUN ORTAM HAZIRLANMIŞTIR. OSMANLI TARİHİNİN YAZILMASINI EMREDEN İLK PADİŞAH OLMUŞ, ÜNLÜ TARİHÇİLER NEŞRİ VE BİTLİSİ'NİN ESERLERİ ONUN DÖNEMİNDE YAZILMIŞTIR.

II. Bayezid'in tuğralı beratı, 1508 (Topkapı Sarayı Müzesi)

Sekizinci Osmanlı padişahı II. Bayezid, Fatih Sultan Mehmet'in oğludur. Amasya'da sancakbeyliği yaptı. Akkoyunlu beyi Uzun Hasan ile yapılan Otlukbeli Savaşı'nda (1473) Osmanlı ordusunun sağ kanadına komuta etti. 1481'de Fatih'in ölümü üzerine kendisini destekleyen devlet adamları ve yeniçerilerin yardımıyla tahta çıktı. Kardeşi şehzade Cem ile taht kavgaları yüzünden hep tedirgin yaşadı.

II. BAYEZİD	
Doğum tarihi	: Ocak 1448
Doğum yeri	: İstanbul
Babası	: II. Mehmet
Annesi	: Gülbahar Valide Sultan (Dulkadirli)
Tahta çıktığı tarih	: 4 Mayıs 1481
Tahta çıktığında yaşı	: 33 yaş 4 ay
Saltanatının sonu	: 24 Nisan 1512
Tahttan ayrılma sebebi	: Ölüm
Saltanat süresi	: 22 yıl
Ölüm tarihi	: 26 Mayıs 1512
Ölüm sebebi	: İntihar (rivayet)
Öldüğü yer	: Çorlu dolayında, Dimetoka'ya giderken
Gömülü olduğu yer	: İstanbul, Bayezid Camii mihrabı önündeki türbesi

II. BAYEZİD (1448 - 1512)

CEM SULTAN OLAYI

Şehzade Cem, 1481 Haziranında Yenişehir'de yenilgiye uğratılınca Suriye'ye, oradan da Mısır'a kaçtı. Mısır sultanı Kayıtbay'ın yardımıyla birkaç başarısız deneme yaptıktan sonra 1482 Temmuz ayında Rodos şövalyelerine sığındı. Aynı yılın Eylülünde Fransa'ya götürüldü. Osmanlı Devleti, Cem'in Napoli'de öldürülmesine kadar (1495) Hristiyan ülkelerince devletin parçalanmasına alet edilmesi ihtimali ile karşı karşıya kaldı. Cem hayatta oldukça Bayezid, durumunu emniyette görmedi ve büyük teşebbüslere girişemedi. Fakat bu süre içinde Hersek, Osmanlı idaresi altına sokuldu (1483). 1484'te yapılan Boğdan seferiyle Tuna ağzındaki Kili ve Kuzey Besarabya bölgesindeki Akkerman kaleleri alındı.

OSMANLI-MISIR SAVAŞI

Mısır Kölemen Devletiyle yapılan savaşlar Bayezid devrinin en önemli siyasî olayıdır. Harbin sebebi, Kölemen hükümdarı Kayıtbay'ın Cem'i bir hükümdar gibi karşılaması, Karamanoğlu Kasım Bey'in eski beyliğini ele geçirme isteğine taraftar olması, ayrıca Adana-Tarsus bölgesindeki Ramazanoğulları beyliğinin iç işlerine karışmasıdır. Bu yüzden Ramazanoğlu Mehmet bey, Bayezid'e sığındı ve ülkesini Osmanlılara

Cem Sultan
(Âşık Çelebi'nin Me-Şa-irü'ş şu'ara adlı eserinden minyatür)

II. BAYEZİD DÖNEMİ OLAYLARI

1481

■ **Fatih Sultan Mehmet'in ölümü üzerine oğulları II. Bayezid ve Cem Sultan arasında iktidar mücadelesi başladı.**
İstanbul'da çıkan olaylarda Cem taraftarı Sadrazam Karamani Mehmet Paşa öldürüldü ve tahta, II. Bayezid Amasya'dan gelene dek oğlu Şehzade Korkut vekâleten çıkarıldı (4 Mayıs).

■ **II. Bayezid, valilik yapmakta olduğu Amasya'dan İstanbul'a gelip tahta çıktı (21 Mayıs).**
Fatih Sultan Mehmet öldüğü zaman, büyük oğlu Bayezid, Amasya; küçük oğlu Cem, Konya valisi idi. Sadrazam Karamanî Mehmet Paşa, Fatih'in ölümünü askerden gizlerken, aynı zamanda Bayezid ve Cem'e haber gönderdi. Sadrazam Karamanî Mehmet Paşa, Cem'in padişah olmasını istiyordu. Bu amaçla bazı tedbirler alarak, Bayezid'den önce Cem'i İstanbul'a getirtmeye çalıştı. Ancak, Karamanî Mehmet Paşa'nın rakipleri, Cem'e gönderilen habercileri tutukladılar ve askeri kışkırttılar. Ayaklanan Yeniçeriler, Karamanî Mehmet Paşa'yı öldürdüler. Yeniçeriler, Bayezid'in 11 yaşındaki oğlu Korkut'u, babasına vekâleten tahta çıkardılar. Bir süre sonra İstanbul'a gelen Bayezid, oğlu Korkut'tan saltanatı resmen teslim aldı.

II. Bayezid'in cülusu (Minyatür: Hünername)

■ **II. Bayezid kuvvetlerini Bursa'da yenen Şehzade Cem de Bursa'da tahta çıktı (28 Mayıs).**

■ **II. Bayezid komutasındaki Osmanlı ordusu ile Şehzade Cem'in kuvvetleri arasında Bursa yakınlarındaki Yenişehir'de yapılan savaşta yenilen Cem Sultan önce Konya'ya, ardından da Mısır'a kaçtı.**
Babasının ölümünü zamanında öğrenemeyen Cem, II. Bayezid'in padişahlığını tanımadı. Tahtı zorla ele geçirmek isteyen Cem, topladığı kuvvetlerle Bursa üzerine yürüdü; Bursa'yı ele geçirdi ve adına hutbe okutup para bastırdı. Cem, II. Bayezid'e haber göndererek, devletin ikiye bölünmesini ve Anadolu'nun kendisine bırakılmasını istedi. II. Bayezid, bu teklifi reddetti. Bunun sonucu, kardeşler arasındaki mücadele şiddetlendi. Anadolu'ya geçen II. Bayezid, Bursa üzerine yürüdü. Yenişehir ovasında yapılan savaşı kaybeden Cem, Konya'ya çekildi. Burada da kendisini güvenlikte bulmadı ve Memlûklere sığındı.

bıraktığını bildirdi. Osmanlı-Mısır savaşları altı yıl sürdü (1485-1491), fakat kesin bir sonuç sağlanamadı. Tunus beyinin aracılığıyla İstanbul'da yapılan anlaşmaya göre Ramazanoğulları ülkesi Osmanlılarda kaldı, yalnız Çukurova'daki üç kasaba Kölemenlere verildi.

MACAR ORDUSU YOK EDİLİYOR

1492-1495 yılları arasında Osmanlı akıncıları devamlı olarak Tuna nehri ve Bosna ötesindeki Hırvatistan, İllirya, Styria, Sirmiye ve Venedik'in kuzey taraflarına, Banat, Carniola, Carinthia'ya akınlar yaparak Hristiyan ülkelerine dehşet salmışlardı. Bu akınlardan birinde, 1492'de Villach civarında ağır bir yenilgiye uğramakla beraber 1493'te Adbina'da Hırvat kuvvetlerini hemen hemen imha etmişlerdi. Bu hareket 1495'te Macarlarla yapılan 30 yıllık bir anlaşma ile sona erdi; fakat Osmanlı akıncılarının faaliyetleri başka yerlerde devam etti. Kili ve Akkerman, Osmanlıların eline geçince Polonya'nın Karadeniz'le bağlantısı kesildiğinden engeli ortadan kaldırmak üzere bu devlet, Boğdan'ı kendine bağlamaya çalıştı. Boğdan beyliği Tuna boyundaki Osmanlı sancakbeylerinin de yardımı ile karşı koymayı başardı. Suçeva (Suceava) kalesi kuşatmasından vazgeçmek zorunda kalan Polonyalılar, 1497'de Bukovina'da Kozmin yakınında da yenildiler. Osmanlı akıncıları, Kırım süvarilerinin de desteği ile 1498'de Galiçya ve Podolya topraklarına girerek büyük tahribat yaptılar, aynı yılın sonbaharında Galiçya'ya karşı yapılan diğer bir akın da felâketle sona erdi. Polonya 1499'da Boğdan ile bir anlaşma yaptı, bunu Osmanlı - Polonya anlaşmasının yenilenmesi takip etti. Bayezid, ordusunun gücünü artırmak için topçu ocağında ıslahat yaparak o zamana kadarkinden daha fazla ateş gücü sağladı.

Şehzade Cem tuğralı ferman, 19 Mayıs 1481 (Topkapı Sarayı Müzesi)

II. Bayezid

■ **İtalya topraklarından Otranto'yu işgal eden Gedik Ahmet Paşa'nın, Fatih'in ölümü üzerine İstanbul'a çağrılmasından sonra bir saldırı düzenleyen İtalyanlar kaleyi geri aldı.**

1482

■ **Kahire'de Memlûklere sığınan Cem Sultan, Karamanoğullarının daveti üzerine Anadolu'ya geçti ve Konya'da Osmanlı ordusuyla yaptığı savaşlarda mağlûp oldu ve önce Rodos'a, ardından da Fransa'ya gitti.**

Osmanlı Devleti'nin karışıklık içinde bulunmasından yararlanmak isteyen Karamanoğlu Kasım Bey, Cem'i Anadolu'ya çağırdı. Kasım Bey'in amacı, Cem ile birleşip, Karamanoğulları Beyliği'ni yeniden kurmaktı. 1482'de Anadolu'ya gelen Cem, Kasım Bey ile birlikte Konya üzerine yürüdü. Ancak, Konya halkının II. Bayezid'i desteklemesi sonucu, Cem, burada da yenilgiye uğradı. II. Bayezid, Cem'e haber göndererek, padişahlık isteğinden vazgeçmesini istedi. Kudüs'te oturursa, her türlü masraflarının karşılanacağını bildirdi. Cem, isteklerinden vazgeçmedi. II. Bayezid'in gönderdiği kuvvetler karşısında tutunamayan Cem, Rodos şövalyelerine sığındı. Cem'in amacı, Rumeli'ye geçmek ve toplayacağı kuvvetlerle İstanbul üzerine yürümekti. Ancak, Rodos şövalyeleri, önceden II. Bayezid ile anlaştıklarından, Cem'i serbest bırakmadılar ve Fransa'ya götürdüler. II. Bayezid ile kardeşi Cem Sultan arasındaki taht mücadelesinin önemli bir yanı da, devlet yönetiminde Türk yöneticiler ile devşirmeler arasındaki iktidar mücadelesi olmasıdır. Bu mücadelede II. Bayezid'i devşirme yöneticiler desteklerken, Cem'i, başlarında Sadrazam Karamanî Mehmet Paşa'nın bulunduğu Türk yöneticiler desteklemiştir. Bu mücadele sonrasında devşirme yöneticiler, yönetimde etkinliği ele geçirdiler.

Cem Sultan

■ **II. Bayezid, Cem Sultan'la mücadelesinde kendi yanında olan, ancak Cem'den yana olduğundan kuşkulandığı Sadrazam Gedik Ahmet Paşa'yı idam ettirdi (18 Kasım).**

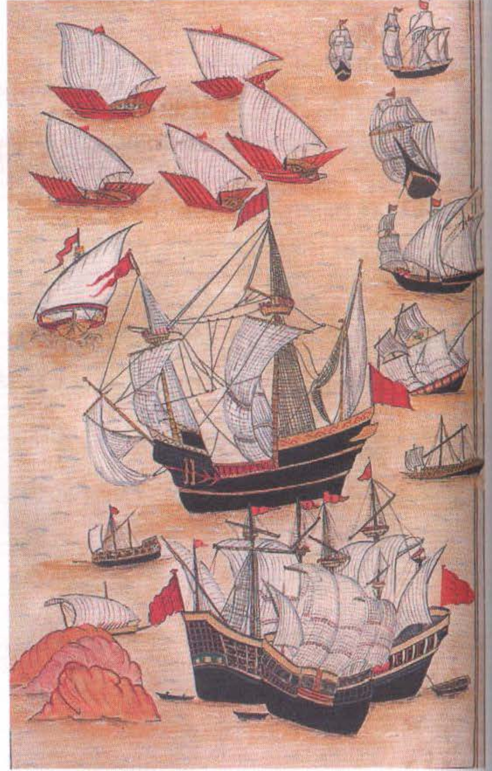
■ **Osmanlı-Venedik barış antlaşması yenilendi.**

1483

■ **II. Bayezid Morova seferine çıktı.**

DENİZLERDEKİ BAŞARILAR

Ege ve Adriyatik denizinde çeşitli yerlerde yaptırdığı gemilerle de donanmanın gücünü artırdı. Bütün bu hazırlıklar Venedik ile muhtemel bir savaş içindi; çok geçmeden Venediklilerin Mora, Arnavutluk ve Dalmaçya sahillerinde, aradaki anlaşmayı ihlâl eder mahiyetteki hareketleri savaşın başlamasına sebep oldu. Karadan padişahın emrindeki ordu, denizden de donanmanın baskısı sonucunda İnebahtı (Aynabahtı: Lepanto) 1499 Ağustos'unda Osmanlıların eline geçti; bundan evvel Osmanlı donanması, Brodano (Zenşiyo) deniz savaşında Venedik donanmasını geri çekilmeye mecbur etti. Bosna gazileri, Friuli bölgesine büyük bir akın yaptılar; İnebahtı'nın zaptından sonra Vicenza'ya kadar Venedik topraklarını tahrip ettiler. Modon, Koron ve Navarin 1500 yılında, Adriyatik sahilindeki Draç (Durazzo) 1501'de Osmanlıların eline geçti. Aynı yıl bir haçlı donanmasının Midilli adasını kuşatma teşebbüsleri, Saruhan valisi şehzade Korkut ve donanma ile gelen Hersekzade Ahmet Paşa'nın gayretlerine rağmen başarılı olmadı (1501). Venedik 1502'de barış istedi; bunun için son anlaşma 1503'te tamamlandı.

II. Bayezid döneminde Osmanlı Donanması
(Matrakçı Nasuh "Tarih-i Sultan Bayezid"den çizim Ülker Erke, Kültür Bakanlığı, 1998)

II. BAYEZİD DÖNEMİ OLAYLARI

1483

- **Cem Sultan olayları nedeniyle ihmal edilen Hersek'te başlayan karışıklıklar üzerine Hersek yeniden işgal edildi.**

- **Karamanoğlu Kasım Bey'in ölümü üzerine yönetimindeki İçel Beyliği'ne Mahmut Bey getirildi.**

1484

- **II. Bayezid, Boğdan (Moldova) üzerine sefere çıktı. Tuna üzerindeki Kilya (Kili) kalesi ve Akkerman kaleleri fethedildi. Bu seferde Kırım ordusu, Osmanlı ordusu yanında yer aldı. Boğdan'ın fethi ile Kardeniz'in kuzeybatı ve güney kıyıları Osmanlı hâkimiyeti altına girmiş oldu.**

Kırım Hanı Mengli Giray Han sefere katılmak üzere II. Bayezid huzurunda
(Minyatür: Hünername)

1485

- **Osmanlı Devleti ile Mısır'daki Memlûkler arasında altı yıl sürecek olan savaş başladı.**

Fatih'in son zamanlarında bozulmaya başlayan Osmanlı-Memlûk ilişkileri, II. Bayezid döneminde daha da gerginleşti. İki ülke arasındaki ilişkilerin bozulmasının nedenleri şunlardı:
1-Fatih'in, Hicaz su yollarının onarılması ve bakımı konusundaki teklifinin, Memlûkler tarafından kabul edilmemesi.
2-Memlûk Sultanı Kayıtbay'ın, Cem Sultan'a, bir hükümdar gibi davranması ve Karamanoğlu Kasım Bey'i desteklemesi.
3-Memlûklerin, Dulkadiroğulları Beyliği'nin iç işlerine karışmaları ve Ramazanoğulları Beyliği'ni egemenlikleri altına almak istemeleri.
4-Hindistan hükümdarlarından II. Mahmut Şah tarafından Fatih'e gönderilen elçinin, Cidde'de engellenerek, hediyelerin, Memlûklerin Cidde valisi tarafından sultan Kayıtbay'a gönderilmesi.
Osmanlıların giderek güçlenmesi ve İslâm dünyasının lideri durumuna gelmekte olması, Memlûkleri rahatsız etmekteydi. 1485'te başlayan savaşlar 1491'e kadar devam etti.

- **İstanbul'daki Davut Paşa Külliyesinin yapımı tamamlandı.**

SÜNNÎ-ŞİÎ ÇATIŞMASI

1503 ile 1512 yılları arasında Osmanlı Devleti doğuda gittikçe büyüyen bir kriz ile karşı karşıya kaldı. Şiî mezhebinin başı olarak ortaya çıkan İsmail Safevî, 1499'da faaliyete geçerek kısa zamanda bütün İran'ı idaresi altına aldı. Şiî mezhebi adına yapılan şiddetli propaganda faaliyeti, Anadolu'daki Türkmen aşiretler arasında etkili oldu. Sünnî Müslümanlığı temsil eden Osmanlılar, toprakları içinde Şiî mezhebinin yayılma tehlikesine ilgisiz kalırlarsa ileride bir kısım bölgelerin Safevîler idaresine geçmesi ihtimaline dayanarak dikkatli olma zorunluğunu hissettiler. Anadolu'da Şah İsmail taraftarlığını önlemek amacıyla Alevîlerin İran'a gitmeleri Bayezid tarafından yasaklandığı gibi, yakalananlar da Rumeli'ye sürüldü (1502).

II. Bayezid'in, heykeltıraş Yavuz Görey tarafından yapılan heykeli.

MOLLA GÜRANİ (1416-1488)

Asıl adı Şemsettin Ahmet Bin İsmail olmakla birlikte Güran'da doğması nedeniyle Molla Gürani olarak anılır. Öğrenimini Bağdat, Diyarbakır ve Hasankeyf'te ünlü bilginlerden ders alarak tamamladı. Kahire'ye giderek (1434) ünlü bilgin Askalani'nin derslerini izledikten sonra Mısır'da Berkukiye Medresesi'nde fıkıh dersleri verdi. Gururu ve geçimsizliği yüzünden Mısır'dan kovulunca Osmanlı bilginlerinden Molla Yegân tarafından II. Murat'a takdim edildi. Bursa'da Kaplıca Medresesi müderrisliğine atandı. Bir yıl sonra Manisa'da sancakbeyi olan Şehzade Mehmet'e (Fatih) hoca oldu. Şehzade Mehmet padişah olunca kazaskerliğe getirildi. Keyfi uygulamaları nedeniyle bu görevden alınarak Bursa kadılığına gönderildi. Ancak kısa bir süre sonra bu görevden de alınınca, hac bahanesiyle ülke dışına gitti. 1457'de İstanbul'a döndü. Yeniden Bursa kadılığına atandı. Burada Kur'an tefsirini tamamlayarak Fatih'e sundu. Bunun üzerine 1480'de, ölünceye dek yürüteceği Şeyhülislâmlık görevine getirildi. Daha çok ilâhiyatçı olarak tanınan Molla Gürani, gazeller de yazdı. Bugün adıyla anılan mahallede yaptırdığı caminin avlusuna gömüldü.

Başlıca eserleri: Gayetü'l-Mesani fi Tefsiri Kelâmü'r-Rabbani (Tanrı Kelâmının Açıklanması Yolunda Tekrarın Amacı), Keşfü'l-Esrar an Kıraati Eimmeti'l-Ahyar (Hayırlı İmamların Okuyuşu Konusundaki Sırların Açıklanması).

Molla Gürânî'ye ait El-kevşerül cârî ilâ riyâzî'l - Buhârî adlı eserinin ilk iki sayfası (Murat Molla Kütüphanesi)

1486

- Osmanlılarla Memlûkler arasında Adana'da yapılan savaşta Osmanlı ordusu yenildi. Komutan Hersekzade Ahmet Paşa esir alınarak Kahire'ye götürüldü. Tarsus ve Adana, Memlûklerin eline geçti.
- Tanrısal aşkı dile getiren Tazarruname yazarı, matematikçi, bilgin ve sadrazam Sinan Paşa öldü.
- II. Bayezid tarafından Amasya'da yaptırılan II. Bayezid Camii inşaatı tamamlandı.
- İstanbul Yedikule'deki Studios Manastırı'nın bir parçası olan Ayios İoannes Prodromos (Vaftizci Yahya) Kilisesi, kiliseden camiye çevrilerek İmrahor Camii adıyla ibadete açıldı.

1487

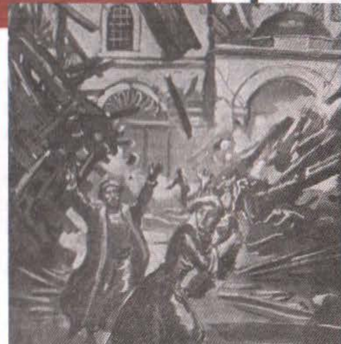
- II. Bayezid tarafından Edirne'de yaptırılan II. Bayezid Camii ve külliyesi inşaatı tamamlandı.

İmrahor Camii (Gravür: 19. yüzyıl)

1488

- Memlûk kuvvetleriyle Osmanlı ordusunun Tarsus-Adana arasındaki Ağaçayırı'nda yaptıkları savaşta Osmanlı ordusu mağlûp oldu.
- Rodos şövalyeleri tarafından Papalık makamına satılan Cem Sultan, Fransa'dan Roma'ya gönderildi.
- Osmanlı şeyhülislâmlarından, Fatih'in hocası Molla Gürani İstanbul'da öldü.

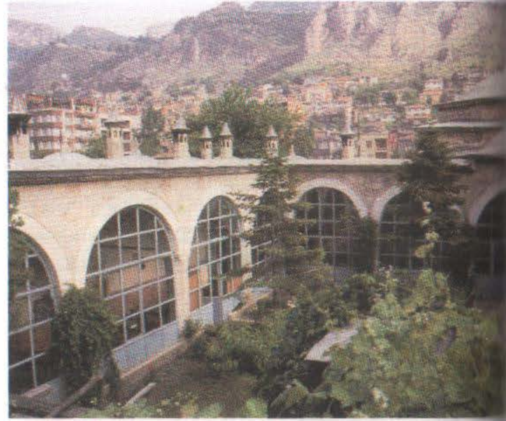

1489 yılı depreminde İstanbul yerle bir oldu. (Resim: Münif Fehim)

1489

- İstanbul'daki ilk büyük şiddetli depremde birçok ev yıkıldı (16 Ocak).

Trabzon valisi olan Şehzade Selim, Şah İsmail'in maksadını iyi anladığından ilk darbeyi oradayken vurmuştu. 1508'de Şah İsmail, Alâüddevle Bey ile savaştığı sırada Osmanlı doğu hudutları takviye edildi. 1511'de Teke bölgesinde Şahkulu adlı bir halife idaresinde isyan çıktı. Asiler Kütahya'yı yağmaladıktan sonra Bursa'ya doğru ilerlediler. 1511 yazında Kayseri ve Sivas arasında, Sadrazam Ali Paşa emrindeki kuvvetlere yenildiler; fakat bu savaşta hem Ali Paşa hem de Şahkulu öldürüldü; Şahkulu'nun taraftarları İran'a gitti.

1486 yılında II. Bayezid tarafından yaptırılan Amasya'daki II. Bayezid Külliyesi

BABA-OĞUL ÇATIŞMASI

Gençliğinde eğlenceli bir hayat süren Bayezid, yaşlandığında yalnızlığı ve ibadeti tercih etti. İlerlemiş yaşı, devlet işlerine bakmasına engel olduğundan idareyi vezirlere bıraktı. Oğullarından Ahmet Amasya'da, Selim Trabzon'da, Korkut Antalya'da, Şehinşah Karaman'da bulunuyordu. Selim ve Ahmet arasında bir taht rekabeti başlamıştı. Selim, 1511'de Kırım'daki Kefe'ye gitti, Kırım hanının desteğini sağladı ve Tuna'dan geçerek ilerlemeye başladı. Bir yandan da kendisine Rumeli'de bir yer verilmesini istedi. Bayezid, oğlu ile çarpışmaktan çekinerek onu Semendire'ye tayin etti.

II. Bayezid'in altın sikkesi.

II. BAYEZİD DÖNEMİ OLAYLARI

1489

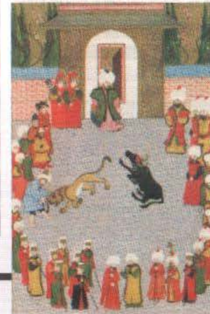
- Memlûkler tarafından kuşatılan Adana teslim oldu.
- II. Bayezid tarafından Çorum-Osmancık arasında yaptırılan II. Bayezid köprüsü inşaatı tamamlandı.

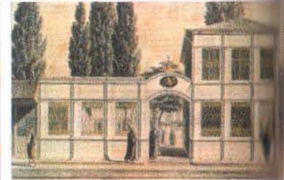
1490

- Osmanlı Devleti ile Lehistan (Polonya) arasında barış antlaşması imzalandı.
- Dulkadiroğlu Beyliği'nin de Memlûkler yanına geçmesiyle oluşan ordu ile Osmanlı kuvvetleri arasında Kayseri'de yapılan savaşta Osmanlı ordusu mağlûp oldu.
- II. Bayezid'in hazinedarbaşısı tarafından İstanbul Divanyolu'nda yaptırılan Firuzağa Camii inşaatı tamamlandı.

1491

- Osmanlı Devleti ile Mısır'daki Memlûk Devleti arasında altı yıl devam eden savaş, Kahire'de yapılan barış antlaşmasıyla son buldu. Her iki taraf için de büyük kayıplara neden olan bu savaşlar, Tunus beyinin aracılığı ile sona erdi. Osmanlılar, bu savaşlarda ele geçirmiş oldukları Çukurova yöresini (Mekke ve Medine evkafına ait olması nedeniyle) Memlûklere bıraktılar.

II. Bayezid huzurunda Tunus Sultanı'nın hediye ettiği bir arslan ile su sığırının mücadelesi ve II. Bayezid'in su sığırını öldürmesi (Minyatür: Hünername)

Galata Mevlevihanesi (Gravür, 18. yy. Divan Edebiyatı Müzesi)

- İstanbul Tünel'de Galip Dede Dergâhı olarak da anılan Galata Mevlevihanesi inşaatı sona erdi.

AHMET PAŞA
(? Edirne-1497 Bursa):

II. Murat'ın kazaskerlerinden Veliyiddin bin İlyas'ın oğludur. Yaşamının çoğunu Bursa'da geçirdiği için Bursalı Ahmet Paşa diye tanınır. Güçlü bir medrese eğitimi görerek ilmiyye sınıfına geçti; Bursa Muradiye Medresesi'ne müderris olarak atandı. Bir süre sonra Edirne kadısı oldu. Fatih Sultan Mehmet'in tahta çıkmasından sonra, padişahın güvenini kazanarak, kazasker, müsahip ve hoca, sonra da vezir oldu. İstanbul kuşatmasında bulundu. Sarayda önemli bir yer edindi. Ancak, saray nedimelerinden birine aşırı ilgi duyması nedeniyle vezirlikten alındı, idam edilmek üzere tutuklandı. Ancak, yazdığı "kerem" redifli kasidesini padişaha sunarak ölümden kurtuldu. Bunun üzerine Bursa'da Orhan ve Muradiye Medresesi mütevelliliğine atandı. II. Bayezid'ın tahta çıkmasıyla (1481) Bursa Sancakbeyi oldu. Ahmet Paşa, XV. yüzyılın en önemli divan şairlerinden sayılmış, divan şiirine getirdiği olanaklar ve kusursuz, uyumlu söyleyişiyle Baki'ye kadar olan dönemi etkilediği kabul edilmiştir. Çok önemli kasideler yazmasına karşın, İran şairlerinin kullandığı sözcük ve terkiplere fazlaca yer verdiği için eleştirilmiştir. "Divan"ı, 1966'da Ali Nihat Tarlan tarafından derlenerek yayımlanmıştır.

1497'de ölen divan şairi Ahmet Paşa (Âşık Çelebi'nin Meşa-irü'ş şu'ara adlı eserinden minyatür)

Ahmet Paşa Divanı'nın ilk sayfası (Süleymaniye Kütüphanesi)

1492

- **Macaristan seferi ve Belgrad kuşatması:**

Macaristan üzerine sefere çıkan Hadım Süleyman Paşa yönetimindeki Osmanlı ordusunun Erdel'de; Almanya yakınlarına kadar ulaşan Osmanlı akıncısı Mihaloğlu Ali Bey kumandasındaki Türk akıncılarının da Almanlara yenilmesi ve büyük kayıplar vermesi üzerine Osmanlılar geri çekildiler.

1493

- **Bosna Beylerbeyi Yakup Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, Hırvatistan'ın Kırbova (Adbina) bölgesinde Macarlarla yaptığı savaşta Macar ordusunu mağlûp etti ve büyük kayıp verdirdi.**

1495

- **Napoli'ye getirilirken hastalanan Cem Sultan öldü (25 Şubat).**

Ağabeyi II. Bayezid ile giriştiği iktidar mücadelesinde yenilen Cem, Rodos şövalyelerine sığınmış, ancak II. Bayezid'le anlaşan şövalyelerce serbest bırakılmayarak Fransa'ya yollanmıştı.
Fransa'da üç yıl kadar kalan Cem, daha sonra Papa VIII. İnosan'a teslim edildi. Bu sırada Fransa Kralı VIII. Şarl, İtalya'ya girdi. VIII. Şarl'ın amacı, Cem'i yanına alıp, İstanbul ve Kudüs üzerine Haçlı seferi düzenlemekti. VIII. Şarl, bazı şartlarla Cem'i Papa'dan aldı. Cem, Napoli'ye geldiği zaman hastalandı. 1495'te ölen Cem'in cenazesi Bursa'ya getirildi. Cem'in, II. Bayezid'den para alan Papa tarafından zehirlendiği de ileri sürülmektedir. İyi bir şair olan Cem Sultan'ın Türkçe ve Farsça olmak üzere iki Divan'ı vardır.

- **İlk Rus elçisi İstanbul'a geldi. Ancak Mihail Pleçsef adındaki bu elçi, "görgü kurallarını bilmeyen kaba bir adam" olduğu gerekçesiyle padişah tarafından kabul edilmeden ülkesine geri gönderildi.**

1497

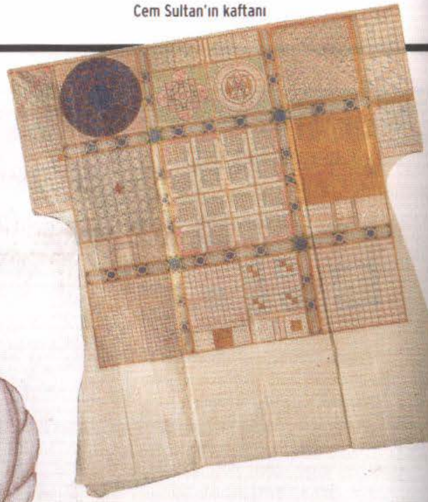
- **Venediklilere bağlı bulunan Karadağ Beyliği, Osmanlı koruması altına alındı.**

- **XV. yüzyılın en önemli divan şairlerinden Ahmet Paşa, Bursa'da öldü.**

- **II. Bayezid'e 15 yıl sadrazamlık yapan Davut Paşa azledildi. İstanbul'un bir semtine de adı verilen Davut Paşa, cami, medrese ve birçok çeşme yaptırmıştı.**

- **Azledilen Davut Paşa'nın yerine Hersekzade Ahmet Paşa getirildi.**

Cem Sultan'ın kaftanı

ŞEHZADE SELİM YENİLİYOR

Sadrazam Ali Paşa, Şehzade Ahmet lehine çalışıyordu. Selim, babasının ikamet ettiği Edirne üzerine yürümeye devam etti; İstanbul'a doğru çekilen Bayezid, Çorlu yakınlarındaki Uğraş deresinde konakladı. 3 Ağustos 1511'de burada yapılan savaşta Selim yenildi, kaçarak Kırım'a iltica etti.

II. BAYEZİD TAHTTAN FERAGAT EDİYOR

Bu sırada Ali Paşa, Şahkulu üzerine sefere gönderilmişti. Şehzade Ahmet, Şahkulu vak'asından sonra İstanbul'a yürüyerek isteklerini gerçekleştirmek için teşebbüste bulundu. Maltepe yakınlarına gelince yeniçeriler ayaklanarak Selim lehine gösterilerde bulundular. Ahmet'i istemediklerini bildirdiler. Bu sonuç karşısında Bayezid, Şehzade Selim'i, Kefe'den çağırarak Semendire'yi ona vermeye razı oldu. İstanbul'da Şehzade Ahmet'in Safevîlerle bir anlaşma yapacağı hakkında bir endişe vardı; bu endişe ve yeniçerilerin Selim'i hükümdar olarak istemeleri Şehzade Ahmet'e karşı şiddetli bir çarpışmanın kaçınılmazlığını ortaya çıkardı. Bayezid bunun üzerine 1512 Nisanında Şehzade Selim lehine tahttan feragat etti. Bayezid, ikamet yeri olarak Dimetoka'yı seçti; fakat oraya giderken yolda öldü (10 Haziran 1512).

II. Bayezid

II. BAYEZİD DÖNEMİ OLAYLARI

1498

- **Lehistan (Polonya) Kralı Jean Albert'in, Boğdan'a saldırması üzerine Silistre Sancakbeyi Bali Bey komutasındaki Türk akıncıları Lehistan'daki birçok kaleyi ele geçirip Varşova yakınlarına kadar sokuldular ve pek çok ganimet ele geçirdiler.**

- **Sadrazam Hersekzade Ahmet Paşa azledildi, yerine Çandarlı İbrahim Paşa tayin edildi.**

II. Bayezid'in Trabzon'da bastırdığı sikke

1499

- **II. Bayezid'in Yunan Seferi:** Venediklilerin Mora kıyılarına saldırıda bulunması üzerine, II. Bayezid kumandasındaki Osmanlı ordusu, Mora kıyılarında Venediklilere ait olan İnebahtı limanına karadan ve denizden saldırıya geçti.

- **Burak Reis'in Sapienza Zaferi (28 Temmuz):** İnebahtı'ya gitmekte olan Osmanlı donanmasına Sapienza adası önlerinde saldıran Venedik donanmasının iki gemisi arasında kalan Burak Reis, düşman gemileriyle birlikte kendi gemisini de yaktı. Burak Reis ve 500'e yakın Türk denizcisi öldü. Komutanları da gemiyle birlikte yok olan Venedik donanması kaçtı.

- **Cem Sultan'ın İtalya'dan getirilen cenazesi Bursa'daki Muradiye türbesine gömüldü.**

II. Bayezid'i İtalya'da Borgia'nın sarayında gösteren bir tablo (Tablo: Vatikan Müzesi)

■ Karadan ve denizden kuşatılan İnebahtı fethedildi (30 Ağustos).

1500

■ Venediklilere ait olan Mora yarımadasının güneyindeki Modon kenti, II. Bayezid tarafından fethedildi. Donanmanın da denizden saldırması ile Modon'dan başka Koron ve Navarin kentleri de Osmanlıların eline geçti.

1501

■ İstanbul'daki Bayezid Camii'nin temel atma töreni yapıldı.

■ Midilli adasını ele geçiren Fransız donanmasına karşı saldırıya geçen Osmanlı kuvvetleri Fransızları mağlûp etti. Yenilen Fransız donanması kaçtı.

■ Arnavutluk kıyısındaki Dıraç limanı ve kenti fethedildi.

■ Avarız vergisi alınmaya başlandı: Avrupa'daki Hristiyan ittifakına karşı açılan seferlerin masraflarını karşılamak amacıyla her evden 10 akçe alınmasıyla başlayan bu vergi Tanzimat dönemine kadar devam etti.

1502

■ Osmanlı-Venedik Barışı imzalandı.

1503

■ Osmanlılarla Macarlar arasında barış anlaşması yapıldı.

■ Sadrazam Hadım Ali Paşa azledildi; yerine ise tekrar Hersekzade Ahmet Paşa getirildi.

1505

■ 1501 yılında temeli atılan Bayezid Camii'nin yapımı tamamlandı.

1506

■ İkinci kez sadrazam olan Hersekzade Ahmet Paşa azledildi ve yerine tekrar Hadım Ali Paşa tayin edildi.

■ Divan şairlerinden Mihri Hatun, Amasya'da öldü.

1507

■ Bayezid Camii külliyesine bağlı olan Bayezid Medresesi açıldı.

1508

■ Divan şairi Necati öldü.

İnşaatına 1501 yılında başlanan ve 4 yılda tamamlanarak ibadete açılan İstanbul'daki Bayezid Camii'nin 19. yüzyılda yapılmış bir gravürü (Bartlett)

II. BAYEZİD DÖNEMİ OLAYLARI

1508

- Yusuf ile Züleyha yazarı divan şairi Hamdullah Çelebi öldü.

1509

- Şehzade Korkut, Manisa'ya tayin isteğinin kabul edilmemesi üzerine Mısır'a iltica etti.
- İstanbul'da deprem: "Küçük Kıyamet" adı verilen deprem sonunda İstanbul yerle bir oldu (22 Ağustos).

1510

- Deprem sonucu yıkılan İstanbul; Anadolu ve Rumeli'den getirilen seksen bin kişiyle yeniden inşa edildi.

1511

- Rumeli sancaklarından birine naklini isteyen geleceğin Yavuz Sultan Selim'i Şehzade Selim, bu isteği reddedilince, kardeşi Şehzade Ahmet'in padişah olmaması için Edirne'ye gelerek saltanatını ilân etti. 40 bin kişilik bir orduya sahip olan Şehzade Selim, Çorlu'da babası II. Bayezid ile yaptığı savaşta mağlûp oldu ve Kefe'ye kaçtı.
- İstanbul hükûmeti tarafından tahta çağrılan Şehzade Ahmet'in yola çıkması üzerine Selim taraftarı yeniçeriler isyan etti.

1512

- Saray önünde toplanan yeniçerilerin, Şehzade Selim'in başa geçmesini istemeleri üzerine Selim, tahta çağrıldı ve İstanbul'da büyük bir merasimle karşılandı.
- Şehzade Selim'in ve yeniçerilerin baskılarına dayanamayan II. Bayezid, tahttan çekildi ve yerine, gelecekte Yavuz Sultan Selim olarak anılacak I. Selim tahta çıktı.

HİZMETLERİ

II. Bayezid, âlim ve şair Osmanlı hükümdarlarındandır. Sakin bir hayatı ve okumayı severdi; mecbur olmadıkça mücadeleye girmeyen bir tabiata sahipti. İstanbul'da adına bir külliye, Edirne'de de Tunca kenarında Bayezid külliyesi (1486), Amasya'da cami, medrese, mektep, imaret ve zaviye kütüphanesi (1487) yaptırdı.

II. Bayezid, şiirlerinde Adlî mahlâsını kullanmış ve küçük bir divan teşkil edecek kadar şiir söylemişti. Daha Amasya'daki valilik hayatından başlayarak, etrafına âlim, şair ve sanat adamlarını toplamış, böyle bir çevre içinde yetişmişti. Hükümdarlığı zamanında 30'dan fazla âlim ve şaire maaş bağlatmış, asrın büyük âlimi Molla Camî'ye her yıl 1000 altın göndermiştir. Şiirleri genellikle rindane ve sofiyâne söyleyişlerdir. Bu şiirler sade ve tabiî bir dille yazılmıştır. 124 şiirini toplayan Divan'ı, 1890'da Matbaa-i Osmaniyye'de basıldı. Divanının Yavuz Sultan Selim'in emriyle yazıldığı rivayet edilmektedir. II. Bayezid hat sanatına da çalışmıştı. Kendisinin 6 peşrevle 3 saz semaîsi bestelediği söylenir.

II. Bayezid, İspanya'yı terke zorlanan Yahudileri ülkeye kabul edip göçmen olarak İstanbul, Edirne ve Selânik'e yerleştirdi. Resim, İspanya'dan gelen Yahudilerin II. Bayezid'e hediye vermesini betimliyor.

II. Bayezid'in Edirne'de yaptırdığı II. Bayezid Camii ve Külliyesi

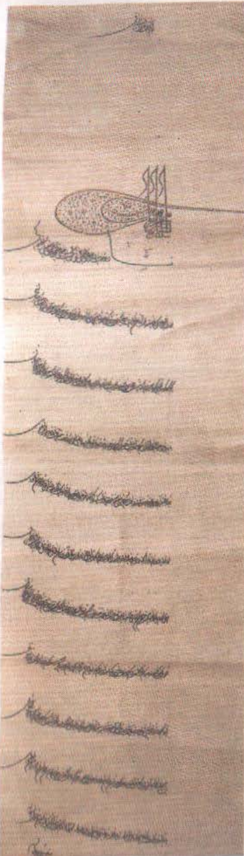
I. SELİM

(Yavuz)

SALTANAT SÜRESİ: 8 yıl (1512 – 1520)

ÜÇ MEYDAN SAVAŞI KAZANDI. ANADOLU'DA TÜRK BİRLİĞİNİ KURDU. OSMANLI TOPRAKLARI ONUN ZAMANINDA ÜÇ MİSLİ GENİŞLEDİ VE YİNE ONUN DÖNEMİNDE HALİFELİK, ABBASÎLERDEN OSMANOĞULLARINA GEÇTİ.

Yavuz Sultan Selim tuğralı hüküm, 1518 (Topkapı Sarayı Müzesi)

Dokuzuncu Osmanlı padişahı I. Selim (Yavuz), II. Bayezid'in oğludur. Amasya'da yetişti. Farsça öğrendi. Şiirle ve sporla ilgilendi. Babası padişah olunca Trabzon sancakbeyliğine atandı (1494). Valiliği sırasında Trabzonluları rahat bırakmayan Gürcüler üzerine üç sefer yaptı. Bu seferlerde bugün Türkiye toprakları içinde bulunan Kars, Erzurum, Artvin ve çevresini fethederek Osmanlı topraklarına kattı. Buralarda yaşayan Gürcülerin hepsi Müslüman oldu. Diğer taraftan İran'da Safevî Devleti'nin başına geçen Şah İsmail, Osmanlı Devleti'ni yıkmak istiyordu. Şah İsmail'in Osmanlı topraklarından geçerek Dulkadiroğulları topraklarına girmesi üzerine Şehzade Selim de emrindeki az bir kuvvetle harekete geçti. Akkoyunlu topraklarından Bayburt, Erzincan, Kemah, İspir, Gümüşhane ve Çemizgezek çevresini ele geçirdi. Fakat bütün Akkoyunlu mirasına sahip olduğunu iddia eden Şah İsmail, bu toprakları geri almak için kardeşi İbrahim Mirza'yı bölgeye gönderdi. Şehzade Selim ise, hızla hareket ederek Erzincan yakınlarında Safevî ordusunu perişan etti ve İbrahim Mirza'yı esir aldı. Şah'a karşı bu başarıları, Şehzade Selim'e büyük prestij kazandırdı.

I. SELİM	
Doğum tarihi	: 1470
Doğum yeri	: Amasya
Babası	: II. Bayezid
Annesi	: Ayşe Hatun (Dulkadirli)
Tahta çıktığı tarih	: 24.4.1512
Tahta çıktığında yaşı	: 42 yaş
Saltanatının sonu	: 22.9.1520
Tahttan ayrılma sebebi	: Ölüm
Saltanat süresi	: 8 yıl, 5 ay
Ölüm tarihi	: 22.9.1520
Ölüm sebebi	: Kanser
Öldüğü yer	: Çorlu
Gömülü olduğu yer	: İstanbul, Sultan Selim Camii mihrabı önündeki türbesinde
Valilikleri	: Trabzon (1494-1510); Semendire (1511)

I. SELİM (1470 - 1520) (Tablo: Topkapı Sarayı Müzesi)

ŞAH İSMAİL ÖZÜR DİLİYOR

Şehzadenin bu faaliyetlerinden telâşa kapılan Şah İsmail, II. Bayezid'e bir mektup göndererek yaptıklarından dolayı özür diledi ve Şehzade Selim'den şikâyetçi oldu. Nitekim II. Bayezid'in emri üzerine Şehzade Selim, Şah'ın kardeşini serbest bıraktığı gibi; Erzincan, Kemah, Bayburt ve İspir'i Safevîlere geri verdi.

Yavuz Sultan Selim, tahttan indirdiği babası II. Bayezid'i Edirne Kapısından Dimetoka'ya uğurlarken (Resim: Nezih)

SALTANAT MÜCADELESİ

Bu duruma rağmen Şah İsmail, Osmanlı Devleti'ni içerden çökertmeye çalışıyordu. Öte yandan Mısır Memlûklerini de, rakibi Osmanlılar aleyhine daimî olarak kışkırtıyordu. Şah'ın bu faaliyetleri sonucunda Anadolu'da ortaya çıkan Şahkulu, Baba Tekeli ve Nur Halife isyanları binlerce masum kişinin ölmesine sebep oldu. Şehzade Ahmet ve Veziriazam Hadım Ali Paşa kumandasındaki kuvvetler, asiler karşısında bozguna uğradı ve Osmanlı ülkesinde bir otorite boşluğunun doğmasına sebep oldu. Neticede II. Bayezid'in üç şehzadesi arasında saltanat mücadelesi başgösterdi. Şehzade Ahmet'in Şahkulu karşısındaki başarısızlığı, Şehzade Korkut'un ise yumuşak tabiatlı olması dolayısıyla yeniçeriler Selim taraftarıydı.

Ancak II. Bayezid'in vezirleri, Şehzade Ahmet'in padişah olmasını istiyorlardı. Şehzade Ahmet, padişah olursa yine vezir olabileceklerini, azledilmeyeceklerini biliyorlardı. Padişahın meyli de, yaşının büyüklüğü sebebiyle Şehzade Ahmet'e idi. Bu sırada Selim'in, ziyaret maksadı ile Kırım'a gitmesi, aley-

Yavuz Sultan Selim
(Minyatür: Suhbatul Ahbar)

I. SELİM DÖNEMİ OLAYLARI

1512

■ **II. Bayezid'in tahtı bırakmak zorunda kalarak ayrılması üzerine başa geçen Şehzade I. Selim (Yavuz Sultan Selim) İstanbul'da tahta çıktı.**

Yavuz Sultan Selim'in tahta çıkışı
(Minyatür: Hünername)

II. Bayezid'in üç oğlu vardı. Büyük oğlu Ahmet, Amasya'da; ortanca oğlu Korkut, Manisa'da; küçük oğlu Yavuz Selim, Trabzon'da vali bulunuyorlardı. II. Bayezid, şehzadeleri arasında tam bir ayrım yapmamakla beraber, kalben, büyük oğlu Ahmet'i tutmaktaydı. Sadrazam Ali Paşa başta olmak üzere, devlet büyüklerinin çoğu, Şehzade Ahmet'i padişah yapmak istiyorlardı. Padişah olma konusunda vâris, kanunen belirlenmediği için, tahta geçen şehzadenin, diğer kardeşlerini öldüreceği düşüncesi, Yavuz Selim'in harekete geçmesine neden oldu. Rumeli'de kendisine sancak verilmesini istedi. İsteği kabul edilmeyen Yavuz Selim, Kefe sancakbeyi olan oğlu Süleyman'ın yanına gitti. Kayınpederi Kırım Hanı Mengli Giray'dan aldığı kuvvetlerle Trakya'ya geldi. Bu sırada II. Bayezid, etrafındakilerin etkisiyle Edirne'ye doğru yola çıktı. Şehzade Ahmet'in taraftarları, Selim'i oyalamak için, Semendire sancakbeyliğinin kendisine verildiğini bildirirlerken, aynı anda Şehzade Ahmet'i tahta çıkarma konusundaki faaliyetlerini hızlandırdılar. Bunun üzerine isyan eden Selim, Çorlu civarındaki Karışdıran ovasına geldi. Burada yapılan savaşı kaybeden Selim, Kefe'ye kaçtı.

II. Bayezid, yerini oğlu Ahmet'e bırakmak için, onu İstanbul'a çağırdı. Bu sırada Manisa valisi bulunan Korkut da İstanbul'a gelmiş, padişah olması için yeniçerilerden yardım istemişti. Yeniçeriler ise, atak lığını ve cesaretini Karışdıran Savaşı'nda gördükleri Selim'in padişah olmasını istiyorlardı. Yeniçeriler, II. Bayezid'e baskı amacıyla, bazı yağma hareketlerine giriştiler. Bu durum karşısında II. Bayezid, padişahlığı, oğlu Selim'e bırakmak zorunda kaldı.

■ **II. Bayezid'in ölümü:**

İstanbul'dan ayrılıp Dimetoka'ya yerleşmeye karar veren II. Bayezid, oğlu Yavuz Sultan Selim tarafından uğurlandıktan üç gün sonra yolda öldü. II. Bayezid'in, eceliyle ölmeyip oğlu Yavuz Sultan Selim tarafından zehirlenerek öldürüldüğü de bazı tarihçilerce ileri sürülmektedir.

hindeki devlet adamlarını harekete geçirdi. Bunlar Selim'in saltanat için hazırlandığını ileri sürerek, üzerine Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa'nın gönderilmesini sağladılar. Hasan Paşa muharebeye girmeyerek geri çekildi. Bunun üzerine padişahın bizzat Selim'e karşı harekete geçmesi sağlandı. Ancak Rumeli akıncı ve sancakbeyleri muharebeden vazgeçti.

Bu arada vezirler, Şehzade Ahmet'e acele İstanbul'a gelmesi için haber gönderdiler. Şehzade Ahmet, Maltepe'ye kadar geldiyse de ordu, veliahtın İstanbul'a girmesini istemedi. Divan, veliahtın sancağına dönmesini emretti. Öte yandan Şehzade Ahmet'in İstanbul'a çağrılması, Şehzade Selim taraftarlarını harekete geçirdi. İstanbul'da ordu açıkça Şehzade Selim lehine büyük gösteri yaptı (6 Mart 1512). Büyük oğlunu desteklemekle kan döküleceğini anlayan II. Bayezid, oğlu Selim'i İstanbul'a davet etti. Şehzade Korkut çok seviliyorsa da, erkek evlâdı olmadığından ikinci plânda kalmıştı. Şehzade Selim, 19 Nisan'da İstanbul'a geldi. Üç yaş büyük olan ağabeyi Korkut, kendisini karşılayarak tebrik etti. Bundan sonra Selim, Yenibahçe'de kendisi için kurulan çadıra geldi. 24 Nisan 1512'de babası II. Bayezid, saltanatı kendisine teslim etti.

I. Selim (Yavuz), tahta geçtikten sonra, önce devletin iç işlerini yoluna koymaya çalıştı. İsyan çıkarmak için harekete geçen, Anadolu'da kendilerine pek çok taraftar toplayan Şehzade Ahmet ve Şehzade Korkut, etraflarına asker toplamaya devam ettiler. Yavuz Sultan Selim, memleketin birlik ve beraberliğini sağlamak, isyanı bastırmak için, kardeşleri ile mücadele etmeye mecbur kaldı. İstemeyerek, üzülerek, yaptığı bir mücadelelerde galip gelerek isyanları bastırdı. Elebaşlarını öldürttü. İsyanı kışkırtan, kendisini istemeyen Sadrazam Mustafa Paşa'yı da idam ettirdi.

Yavuz Sultan Selim bir sefer sırasında

■ **Anadolu'da isyan eden Şehzade Ahmet, Amasya'ya saldırdı ve kenti ele geçirerek padişahlığını ilân etti.**

■ **Sadrazam Koca Mustafa Paşa idam edildi.**

■ **Yavuz Sultan Selim, babaları daha önce ölmüş olan 5 yeğenini idam ettirdi.**

1513

■ **Yavuz Sultan Selim, yeniden iktidar mücadelesine başlayacağını haber aldığı kardeşi Manisa Valisi Şehzade Korkut'u idam ettirdi.**

■ **Yavuz Sultan Selim'e karşı taht mücadelesine başlayan öteki kardeşi Şehzade Ahmet, Mudanya'da yapılan savaşta yenildi ve idam edilerek öldürüldü.**

1514

■ **Yavuz Sultan Selim, İran seferine çıktı (26 Mayıs).**

■ **Çaldıran Savaşı: İran Hükümdarı Şah İsmail kuvvetleriyle Van Gölü'nün kuzeyindeki Çaldıran'da karşılaşan Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail kuvvetlerini mağlûp etti.** Yavuz Sultan Selim, daha Trabzon valisiyken, İran'daki Türk Safevî Devleti hükümdarı Şah İsmail'in amacını anlamıştı. Padişah olduktan sonra, ülke içindeki huzursuzlukarı giderip, şehzadeler sorununu hallettikten sonra, İran konusu ile ilgilenmeye başladı. 1514'te İran üzerine hareket eden Yavuz Sultan Selim, Azerbaycan'daki Çaldıran ovasında Şah İsmail'i yenilgiye uğrattı. Şah İsmail, savaş alanından güçlükle kaçabildi. Bu savaşta Osmanlı ordusunun ateşli silâhlara sahip olması, savaşı kısa sürede sonuçlandırmış ve kesin zaferi sağlamıştır.

Şah İsmail'i savaşta gösteren bir duvar resmi (Isfahan)

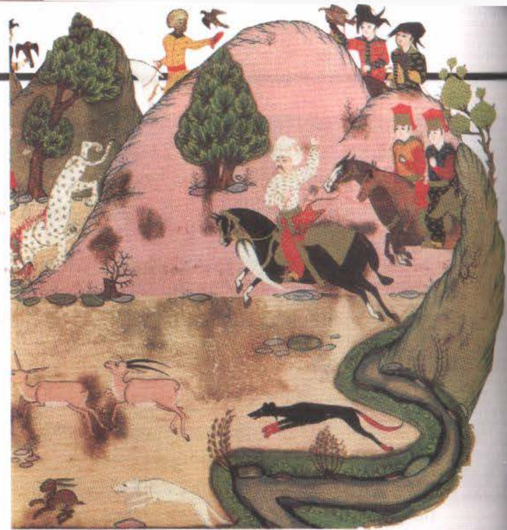
Çaldıran zaferi ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu ele geçirildi. Dulkadiroğulları Beyliği'ne son verilerek, toprakları, Osmanlı ülkesine katıldı. Bu zaferin ekonomik yönden önemli sonucu ise, Tebriz-Halep ve Tebriz-Bursa ipek yolunun denetim altına alınmasıdır. Çaldıran zaferi ile kazanılan topraklar, Osmanlılar ile Memlûkleri komşu ülkeler durumuna getirdi. Yavuz Sultan Selim, İran'dan dönüşünde, bine yakın sanatçı, bilgin ve şairi İstanbul'a getirdi.

ÇALDIRAN SAVAŞI

I. Selim, Trabzon valiliği sırasında Şah İsmail'in Osmanlılara olan düşmanca davranışını çok iyi değerlendirmiş, bir kez de İran topraklarına girmişti. Şahkulu ayaklanmasının da Şah İsmail'in kışkırtmasıyla çıkartıldığı biliniyordu. Şah İsmail'in amacı, Osmanlı Devleti'ni içten çökertmek ve Anadolu'ya egemen olmaktı. Bu amacını gerçekleştirebilmek için daha II. Bayezid döneminde Memlûklerle ve Venediklilerle çeşitli anlaşmalar yapmıştı.

Yavuz Sultan Selim hazırlıklarını tamamladıktan sonra, 1514'te Üsküdar'a geçerek İran seferine çıktı. İzmit'e vardığında, Şah İsmail'e bir mektup göndererek, savaşmak istediğini resmen bildirdi. Ordu, Yenişehir'e geldiğinde Anadolu ve Rumeli beylerbeyleri kuvvetleri ile orduya katıldı. 20 bin tımarlı sipahiden meydana gelen öncü ordusuna vezir Dukakinzade Ahmet Paşa tayin edildi. 2 Haziran'da Sivas'a varan Sultan, 140 bin asker, 5 bin zahireci ve 60 bin deveye yüklenen orduyu yoklamaya tâbi tutup, yiyecek sağlamak üzere İskender Paşa kumandasındaki 40 bin askeri burada bıraktı.

Koçhisar (Hafik) kazasına gelinince savaş düzeni alındı ve bundan sonra bu tertip üzere gidildi. Akşehir ve İran'la hudut olan Suşehri'nden itibaren Safevî Devleti'nin topraklarına girildi. Bundan sonra Safevîlerin, geçiş yollarını tahrip etmelerinden dolayı ordunun durumu güçleşmeye başladı. Osmanlı hükümdarı, bu sefere giderken Dulkadir beyi Alaüddevle'ye mektup yollayarak kendisini savaşa katılmaya davet ettiyse de, Alaüddevle bu teklife yanaşmadığı gibi, zahire kollarını da vurmak suretiyle orduyu sıkıntıya soktu.

Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Seferi sırasında Küskün deresi kenarında otağ kurduğu yerde kaplan avlaması (Minyatür: Hünername)

Ordunun bu güç şartlar altında ilerlemesi Şah İsmail ile savaş aleyhtarlarına fırsat verdi ve yavaş yavaş askeri tahrik ettiler. Fırat kenarına ve

I. SELİM DÖNEMİ OLAYLARI

1515

■ Kışı Amasya'da geçiren ve tekrar İran'a yürümek isteyen Yavuz Sultan Selim'e karşıçıkan yeniçeriler isyan etti. Yavuz Sultan Selim, askeri bu isyana teşvik eden Sadrazam Ahmet Paşa'yı idam ettirdi..

■ Amasya'dan Kemah üzerine yürüyen Yavuz Sultan Selim, Kemah'ı ve tüm Dulkadiroğulları ülkesini Osmanlı topraklarına kattı.

■ İran seferini tamamlayan Yavuz Sultan Selim, İstanbul'a döndü ve İran seferinde askeri kışkırtmakla suçladığı kazasker ve tarihçi Tacızade Cafer Çelebi ile Sekbanbaşı Balyemez Osman Ağa'yı idam ettirdi.

■ Yavuz Sultan Selim'in İstanbul'a dönmesini fırsat bilen Şah İsmail yanlısı Kara Han kuvvetleri Diyarbakır'ı ele geçirdi. Bunun üzerine bu kente büyük kuvvetler gönderilmesi kararlaştırıldı. Bıyıklı Mehmet Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusu, durumun kötüye gittiğini gören Kara Han'ın kaçmasıyla Diyarbakır'ı olaysız ele geçirdi.

Bıyıklı Mehmet Paşa'nın Şah İsmail kuvvetlerini yendiği Mardin yakınlarındaki Koçhisar (Minyatür: Matrakçı Nasuh)

1516

■ Diyarbakır'ı ele geçiren Bıyıklı Mehmet Paşa, Mardin yakınlarındaki Koçhisar'da yaptığı savaşta Şah İsmail kuvvetlerini yendi. Böylece Güneydoğu Anadolu toprakları Osmanlı Devleti'ne geçti ve Mısır'ın fethi yolu açılmış oldu (26 Nisan).

■ **Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi ve Mercidabık Savaşı.**

Osmanlılar ile Memlûkler arasında, Fatih döneminden beri süregelen anlaşmazlıklar bulunuyordu. II. Bayezid döneminde, iki ülke arasında çıkan ve altı yıl süren savaşlar sonunda, anlaşmaya varılmıştı. Ancak bu durum, iki ülke arasındaki mevcut anlaşmazlıkları ortadan kaldırmamıştı.

Yavuz Sultan Selim döneminde, Dulkadiroğulları Beyliği'ne son verilmesi, Osmanlılar ile Memlûkler

Erzincan'a gelindiği zaman asker, kumandanlar ve vezirler, düşmanın meydanda olmamasından dolayı daha ileri gidemeyeceklerini, geri dönmeleri gerektiğini söyleyince, I. Selim bunu şiddetle reddetti.

I. Selim, ordusuyla Kazlıgöl mevkiine geldiğinde, Şah İsmail'in Çaldıran'da olduğu haberi geldi. Osmanlı ordusu, 22 Ağustos günü Çaldıran'ın Akçay vadisi tepelerinde konakladı. Osmanlı ordusu savaş düzeni aldı. Ordunun sağ kanadını Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa ile Zeynel Paşa'nın emrindeki Anadolu ve Karaman kuvvetleri, sol kanadını ise Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa kumandasındaki Rumeli askerleri teşkil ediyordu. Sultan merkezde olup, yanında Sadrazam Hersekzade Ahmet Paşa, vezir Dukakinoğlu Ahmet Paşa, vezir Mustafa Paşa, Ferhat Paşa, Karaca Paşa bulunuyordu.

Yavuz Sultan Selim, ordusunu son bir kez gözden geçirdikten sonra hücum emrini verdi. Osmanlı ordusunun ustaca manevraları sayesinde İran ordusu kısa zamanda dağılmaya başladı. Askerinin dağıldığını gören Şah, durumun kendisi için çok tehlikeli olduğunu anlayınca, yaralı bir vaziyette taht ve hanımını savaş meydanında bırakarak kaçmak zorunda kaldı.

Yavuz Sultan Selim'in İran seferinden dönüşü (Minyatür: Hünername)

Yavuz Sultan Selim

arasındaki mevcut gerginliği daha da artırdı.

Müslümanlarca kutsal sayılan Mekke ve Medine'nin Memlûklere bağlı olması, Müslümanların din başkanı olarak kabul edilen Abbasî halifesinin Mısır'da oturması, Memlûklere, İslâm dünyasında üstünlük sağlıyordu. İran'ın Şiî propagandası da, gelecekte Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını tehdit edebilirdi.

Ayrıca, Mısır'ın alınması, ekonomik yönden de Osmanlılar için önemliydi. Çünkü Mısır alınırsa, buradan geçen ticaret yolları da (Baharat Yolu) ele geçirilecek ve bu sayede Avrupa ülkeleri, ekonomik yönden Osmanlılara bağımlı duruma geleceklerdi. Yavuz Sultan Selim, Mısır seferine karar verirken, siyasî, dinî ve ekonomik faktörleri de dikkate almıştır.

1516'da Sadrazam Hadım Sinan Paşa komutasındaki Osmanlı ordusunun Suriye'den geçmesine Memlûklerin izin vermemesi üzerine, Yavuz Sultan Selim sefere çıktı. İki ordu Halep yakınlarında Mercidabık'ta karşılaştı. Toplar ve ateşli silâhlarla donatılmış Osmanlı ordusu, Memlûk ordusunu büyük yenilgiye uğrattı. Memlûk Sultanı Kansu Gavri, savaş alanında öldü. Halep ve Şam ele geçirilerek, Suriye, Osmanlı topraklarına katıldı.

Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sırasında ele geçirilen bir Memlûk topu (Harbiye Askerî Müzesi)

- **Yavuz Sultan Selim Halep'e girdi (28 Ağustos).**
- **Şam'a doğru harekete geçen Yavuz Sultan Selim, teslim olan Hama kentine girdi (19 Eylül).**

- **Yavuz Sultan Selim, Şam kentine girdi (27 Eylül).**

- **Sadrazam Sinan Paşa, Memlûk komutanı Canberdi Gazali komutasındaki orduyu Gazze yakınlarındaki Han Yunus'ta mağlûp etti (21 Aralık).**
- **Yavuz Sultan Selim, Kudüs'e girdi (30 Aralık).**

1516 yılında fethedilen Kudüs'ü gösteren bir gravür

YENİ YERLER, YENİ ZAFERLER KAZANILIYOR

Çaldıran zaferinden sonra Yavuz Sultan Selim ordusu ile Tebriz'e girdi. 15 Eylül'de Tebriz'den ayrılarak Karabağ'a, oradan Amasya'ya geldi. Kışı burada geçiren I. Selim, ilkbaharda tekrar İran seferine çıkacağı için top ve cephaneyi Şarkî Karahisar'da bırakmıştı. Ancak 1515 Şubatı'nda I. Selim'i İran seferinden alıkoymak isteyen bazı devlet adamları tarafından yeniçeriler tekrar ayaklandırıldı. Ayaklanma sebebini araştıran Yavuz Selim, Sadrazam Dukakinzade Ahmet Paşa'nın bu olayda parmağı olduğunu anlayıp onu idam ettirdi ve bir müddet sadarete kimseyi tayin etmedi.

Kışı Amasya'da geçiren Yavuz Sultan Selim, askerin vaziyeti sebebiyle İran üzerine tekrar sefer yapılamayacağını anladıktan sonra, doğu ve güney sınırlarına ait bazı yerleri ele geçirmedikçe emniyet sağlanamayacağı için Kemah seferine çıktı ve kaleyi fethetti. Sultan'ın niyeti bütün Anadolu'yu düşmandan temizlemekti. İran seferi sırasında Dulkadiroğlu Alaüddevle'nin Şah'a karşı savaşa katılması istenmişti. O bunu kabul etmediği gibi kendisine bağlı bazı aşiret reisleri de Osmanlı zahire kollarını vurmuştu. Ayrıca Alaüddevle, Safevîlere ve Mısır Memlûklerine yardımda bulunuyordu. Halbuki Dulkadiroğlu Alaüddevle'nin ablası Yavuz Sultan Selim'in babaannesi idi. Buna rağmen Alaüddevle, Sultan Selim'e karşı düşmanca hareketlerden geri durmadı. Sultan Selim, Dulkadiroğlu'nun üzerine Şehsüvaroğlu Ali Bey'i gönderdi. Ali Bey, kısa zamanda Dulkadiroğullarına ait toprakları Osmanlı Devleti'ne kattı.

Safevî Devleti'nin batı sınırındaki şehir ve kalelerden en önemlisi Diyarbakır idi. Sultan Selim, Diyarbakır'ın alınmasına karar verip, Osmanlı Devleti'ne gelmiş olan bilim adamı İdris-i Bitlisî vasıtasıyla bu şehri sulh yoluyla almaya

I. SELİM DÖNEMİ OLAYLARI

1517

- **Yavuz Sultan Selim, Gazze'ye girdi (2 Ocak).**

- **Mısır seferine karşı çıkan ve orduyu Sina çölünden geçirmenin imkânsız olduğunu ileri süren Sadrazam Hüseyin Paşa idam edildi.**

- **Ridaniye Savaşı (22 Ocak):** Yavuz Sultan Selim, Mısır üzerine yürüdü. Kansu Gavri'nin yerine hükümdar olan Tomanbay, Kahire yakınlarında Ridaniye'de güçlü bir savunma hattı oluşturdu. Yavuz Sultan Selim, Ridaniye savunma hattını yandan geçerek, Memlûk ordusunu arkadan kuşatıp saldırıya geçti. Memlûk ordusunun topları ve ateşli silâhları işe yaramaz duruma geldi. Karşı saldırıya geçen Osmanlı ordusu, Memlûkleri yenilgiye uğrattı. Osmanlı ordusu, Kahire'ye girdi. Tomanbay yakalanarak idam edildi.

- **Kahire'nin Fethi (29 Ocak):** Ridaniye Savaşı sonunda Osmanlıların eline geçen Kahire'de Memlûk sultanı Tomanbay'ın askerleri ile Osmanlı ordusu arasında üç gün süren kanlı sokak çarpışmalarında ikinci kez yenilen Tomanbay, ancak kadın kılığına girerek kaçabildi. Bu çarpışmada Kahire sokaklarında 50 bin Mısırlı can verdi. Memlûk komutanı Canberdi Gazali de teslim oldu. Böylece 267 yıllık Memlûkler Devleti ortadan kaldırılmış oldu.

- **Osmanlı topraklarına katılan Hicaz'daki "Kutsal Emanetler" Yavuz Sultan'a teslim edildi.**

- **Osmanlı donanması İstanbul'a döndü.**

- **Yavuz Sultan Selim, Mısır'dan ayrılarak Suriye'ye geçti.**

1518

- **Mısır seferine ve fethedilen Mısır'a Çerkez Hayır Bey'in tayin edilmesine sitem eden Sadrazam Yunus Paşa'nın idam edilmesi üzerine sadrazamlığa Piri Mehmet Paşa getirildi.**

Mısır seferi sırasında Osmanlı topraklarına katılan Hicaz'daki "Kutsal Emanetler" İstanbul Topkapı Sarayı'nda muhafaza edilmektedir.

çalıştı ve bunda başarılı oldu. Diğer taraftan yine İdris-i Bitlisî'nin yardımıyla Mardin de Osmanlı topraklarına katıldı. Böylelikle Urmiye, İtak, İmadiye, Siirt, Eğil, Hasankeyf, Palu, Bitlis, Hizran, Meyyafarikin, Cizre, Osmanlı hâkimiyetine girdi.

Temmuz başlarında ordu ile İstanbul'a dönen Yavuz Sultan Selim, ilk iş olarak, yeniçeri ordusunda ıslâhat yaptı. Çaldıran Savaşı'nda yeniçeriyi isyana sevkeden vezir İskender Paşa'yı, Sekbanbaşı Balyemez Osman Ağa'yı idam ettirdi. Sultan, bu hadiseden sonra askeri tahrik edeceklerini göz önüne alarak ocaktan yetişenlerden yeniçeri ağası olma usulünü kaldırdı ve saraydan yetişme, güvenilir kişilerden ağalığa atama usulünü getirdi. Fitneyi yatıştırdıktan, sonra askerin itaatinden emin olduktan sonra, tekrar doğu seferine çıkmak için hazırlıklara girişti. Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu'daki hâkimiyetinin genişlemesi, Suriye, Filistin, Arabistan yarımadası, Mısır ve Kuzey Afrika'nın doğusuna hâkim Memlûklü sultanı Kansu Gavri'yi harekete geçirip tedbir almaya sevketmişti.

Akdeniz'de sefere çıkma niyetinde olan Yavuz Sultan Selim, Haliç'teki eski Bizans tersanesinin yerine yenisinin yapılmasını emretti (Gravür: Brindesi)

MERCİDABIK ZAFERİ

I. Selim, sıranın Memlûklere geldiğini plânlayarak 1516'da Mısır seferine çıktı. Memlûk sultanı Kansu Gavri, Osmanlı ordusunu Halep yakınlarındaki Mercidabık ovasında karşıladı. Osmanlı ordusu ateş üstünlüğü ve I. Selim'in başarılı yönetimiyle Memlûk ordusunu kısa zamanda bozguna uğrattı. Kansu Gavri öldü, yerine genç Tomanbay, Mısır sultanı oldu (1516). Memlûk ordu hazinesi ve pek çok ganimet ele geçti. Birçok Memlûk komutanı tutsak alındı ya da I. Selim'e bağlılıkları sağlandı.

Yavuz Sultan Selim'in bir aynaya ok atışı (Minyatür: Hünername)

■ **İki yılı aşkın bir süredir devam eden Mısır seferini başarıyla bitiren Yavuz Sultan Selim, İstanbul'a döndü. Bir süre İstanbul'da kalan padişah daha sonra Edirne'ye gitti.**

1519

■ **Anadolu'da ilk Celâli İsyanı:** Şiî olduğu söylenen Bozoklu Şeyh Celâl, bir yandan Şah İsmail casuslarının yoğun propagandaları, bir yandan da içinde bulundukları ağır iktisadî koşullar nedeniyle Osmanlı Devletine başkaldırmaya hazır durumdaki Türkmen toplulukları ayaklandırdı. Tokat, Bozok (Yozgat) ve Amasya yörelerini denetimleri altına alan ayaklanmacılar, Osmanlı yönetiminin bölgedeki sancakbeyleriyle görevlilerini de kendilerine katılmak zorunda bıraktılar. Yavuz Sultan Selim, ayaklanmanın bastırılması için Rumeli Beylerbeyi Ferhat Paşa'yı görevlendirirken, Dulkadir beyi Şehsuvaroğlu Ali Bey'i de onun yardımcılığına atadı. Ferhat Paşa, İstanbul'dan yola çıkarken, Şehsuvaroğlu da Elbistan'dan çıkıp ayaklanmacıların üstüne yürüdü. Osmanlı kuvvetlerine karşı koyamayacağını anlayan Şeyh Celâl, İran'a sığınmak amacıyla Sivas'a doğru çekilmeye başladı. Ferhat Paşa'yı beklemeksizin saldırıya geçen Şehsuvaroğlu, ayaklanmacıları bozguna uğratarak dağıttı ve kaçmaya çalışan Şeyh Celâl'i öldürüp kesik başını İstanbul'a gönderdi. Bu olayın ardından XVII. yy. sonlarına kadar Anadolu'da devlete karşı başgösteren dinsel ve dinsel olmayan bütün ayaklanmalara katılanlar Bozoklu Celâl'in adıyla "Celâlî" diye anılmıştır.

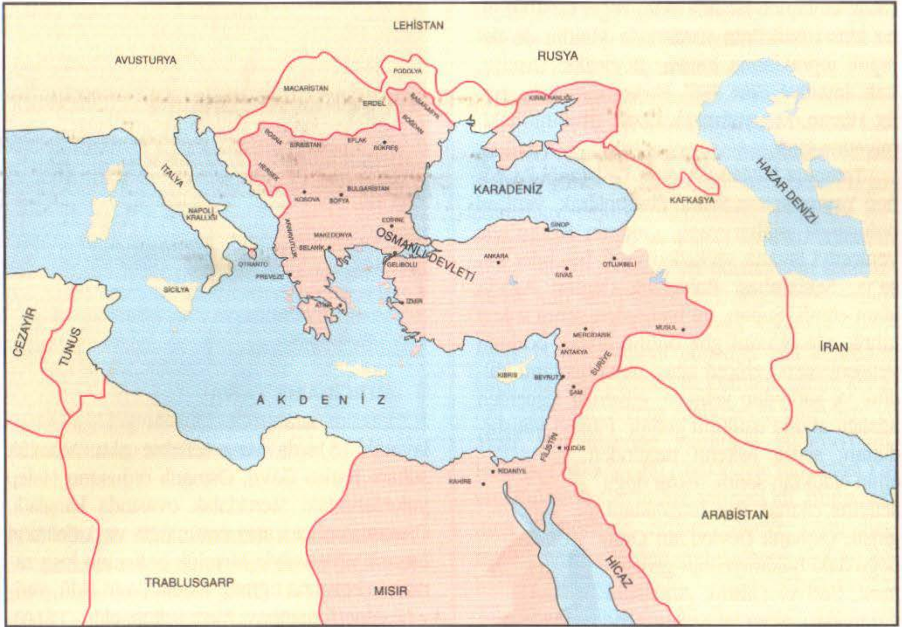
■ **Cezayir beyi Barbaros Hayrettin, Yavuz Sultan Selim'e başvurarak Osmanlılara bağlanmak istediğini bildirdi. Teklifi kabul edilen Barbaros Hayrettin'e Cezayir Beylerbeyliği verildi.**

■ **Yavuz Sultan Selim, büyük bir donanma yapımına karar verdi ve görevlendirdiği Piri Mehmet Paşa'dan, Haliç'te yeni bir tersane yapılmasını istedi.**

1520

■ **İstanbul'dan Edirne'ye gitmek üzere yola çıkan Yavuz Sultan Selim, sırtında çıkan çıbandan dolayı oluşan hastalığı nedeniyle Çorlu yakınlarında öldü.**

Yavuz Sultan Selim'in türbesi

Yavuz Sultan Selim dönemindeki Osmanlı Devleti sınırları

RİDANİYE SAVAŞI

I. Selim, yeni Memlûk sultanı Tomanbay'a önerdiği anlaşmanın kabul edilmemesi üzerine, gönderilen Memlûk öncü birliklerini yenerek, Sina çölünü geçti. Bu arada Memlûk ordusu Ridaniye'de toplanmış, Kahire'yi savunmak üzere topçu birlikleri oluşturulmuştu. I. Selim, cepheden saldıracakmış izlenimi verip ordusunun büyük bölümünü Memlûk cephesinin sağından, El Mukaddem dağının güneyinden geçirerek, Memlûk ordusunun gerisine kaydırdı. Yapılan meydan savaşında (1517) Memlûk ordusu ağır bir yenilgiye uğradı. Tomanbay, zırhlı süvari birliğinin başında, önce Osmanlı hatlarını yararak I. Selim'in otağına kadar gelip, Sadrazam Sinan Paşa ile birlikte birçok kişiyi kılıçtan geçirmesine ve bir baskınla Kahire kalesini elde etmesine karşın, Osmanlıların Kahire'ye girmesiyle burada tutunamayarak yakalanıp idam edildi ve Mısır, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir eyaleti durumuna geldi.

KUTSAL EMANETLER TESLİM ALINDI

Osmanlı donanması da Suriye, Filistin ve Mısır kıyılarındaydı. I. Selim Mısır'ın yönetimini yeniden düzenledi. Bu arada Mekke şerifi, oğlunu göndererek Osmanlılara bağlılığını bildirdi. Mekke ve Medine kentlerinin anahtarlarıyla kutsal emanetler padişaha teslim edildi (1517).

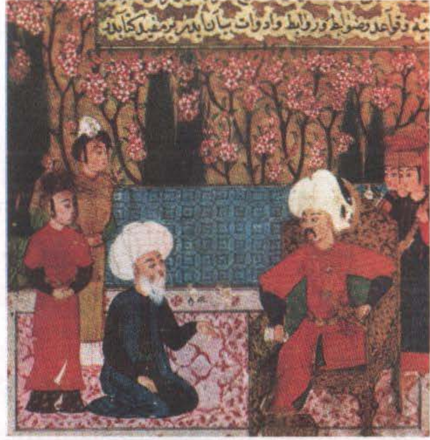
Yavuz Sultan Selim ve silâhtarı
(Topkapı Sarayı Müzesi)

HALİFELİK, OSMANOĞULLARINA GEÇİYOR

Kutsal emanetleri alarak İstanbul'a dönen I. Selim, daha sonra Halife III. Mütevekkil'i de İstanbul'a getirtti. Böylece halifelik, Abbasî soyundan Osmanoğullarına geçmiş oldu. I. Selim, İran'la herhangi bir barış girişiminde bulunmadığı gibi, bu ülkeyle yapılan ipek ticaretine de yasak koydu.

HİZMETLERİ VE ÖLÜMÜ

I. Selim, Mısır dönüşünden sonra özellikle donanma ile ilgilendi. Doğu ticaretinin önemini anladığından Filistin ve Mısır kıyılarını İstanbul'a denizyoluyla bağlamayı düşündü. Mısır'da bulunduğu sırada bu iş için Memlûk denizcisi Selman Reis'i İstanbul'a gönderdi. Haliç'teki eski Bizans tersanesinin yerine yenisinin yapılmasını emretti. Selim'in amacı Rodos'a, Kıbrıs'a veya Sicilya'ya bir sefer yapmaktı. Sadrazam Pirî Paşa'yı kapıkulu askeriyle Edirne'ye yolladı. Arkadan kendi de hareket etti (1520). Ancak sırtındaki şirpence çıbanından rahatsız olduğundan Çorlu'da bir süre dinlendi; yapılan tedaviden sonuç alınamayacağını anladığı için vezirlerini çağırttı. Oğlu Süleyman'a, gelmesi için haber gönderdi ve bu sırada öldü (22 Eylül 1520). Ölümü, oğlu Süleyman gelinceye kadar gizli tutuldu. Sonra İstanbul'da Mirza Sarayı denilen bugünkü Sultan Selim Camii yanına gömüldü. I. Selim kısa süren saltanatında daha çok savaşlar ve savaş hazırlıklarıyla uğraştığından büyük imar hareketlerine giremedi. Sadece Şam'da Muhiddin Arabî için türbe, cami ve imaretle, Konya'da Mevlânâ dergâhında su tesisleri yaptırdı. Edebiyatla da ilgilenen Yavuz Sultan Selim'in Farsça bir Divan'ı, birkaç tane Türkçe şiiri vardır.

Yavuz Sultan Selim'i, dönemin şairlerinden Halimî Çelebi ile gösteren bir minyatür
(Âşık Çelebi, Me-şa'irü'ş-şu'ara)

Alman İmparatoru Kayzer Wilhelm, 1904 yılında Türk-Alman dostluğu nişanesi olarak bastırdığı Yavuz Sultan Selim Divanı
(Süleymaniye Kütüphanesi)

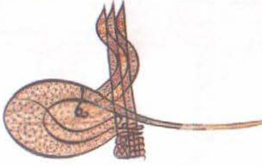
Yavuz Sultan Selim'in adına yaptırılan İstanbul'daki Sultanselim Camii

I. SÜLEYMAN

(Kanunî)

SALTANAT SÜRESİ: 45 yıl 11 ay (1520 – 1566)

TAHTA ÇIKTIĞINDA GENÇTİ AMA TECRÜBESİZ DEĞİLDİ. UZUN YILLAR TRABZON, KEFE VE MANİSA'DA VALİLİK YAPTI. BABASI I. SELİM (YAVUZ) SEFERDEYKEN İSTANBUL'DA SADARET KAYMAKAMI OLDU. ÇOK İYİ HOCALARDAN DERS ALDI; ÇOK OKUDU; ÜLKE VE DÜNYA MESELELERİYLE YAKINDAN İLGİLENDİ. OSMANLI İMPARATORLUĞUNU İHTİŞAMIN DORUĞUNA ÇIKARDI VE "MUHTEŞEM" UNVANINI ALDI.

I. Süleyman'ın tuğrası

Onuncu Osmanlı padişahı I. Süleyman (Kanunî), I. Selim'in tek oğludur. Çocukluğunun geçtiği Trabzon'da özel öğrenim gördü. 1509'da Şebinkarahisar, Bolu ve Kefe'de sancakbeyliği, 1512-1520 arası Manisa valiliği yaptı. 30 Eylül 1520'de tahta çıktığı zaman 25 yaşındaydı. Saltanatta hak iddia edecek başka erkek kardeşi yoktu.

Yaptığı kanunlarla ün yaptığı için "Kanunî" olarak anıldı. Avrupa, Asya ve Afrika'nın kapılarını, denizlerin kilit adalarını elinde tutmak için şanlı seferler düzenledi, imparatorluğun her tarafını muhteşem eserlerle donattı. Osmanlı İmparatorluğu'nu ihtişamının doruğuna, devletin gücünü erişilmez bir düzeye çıkardı ve bundan dolayı da "Muhteşem" olarak anıldı.

I. SÜLEYMAN	
Doğum tarihi	: 6.11.1494
Doğum yeri	: Trabzon
Babası	: I. Selim
Annesi	: Hafize (Hafza) Valide Sultan (Türk-Kafkas)
Tahta çıktığı tarih	: 30.9.1520
Tahta çıktığında yaşı	: 25 yaş, 11 ay
Saltanatının sonu	: 7.9.1566
Tahttan ayrılma sebebi	: Ölüm
Saltanat süresi	: 45 yıl, 11 ay
Ölüm tarihi	: 7.9.1566
Ölüm sebebi	: Felç
Öldüğü yer	: Zigetvar
Gömülü olduğu yer	: İstanbul, Süleymaniye Cami mihrabı önündeki türbesinde
Valilikleri	: Bolu (1509); Kefe (1509-1512); Manisa (1513-1520)

I. SÜLEYMAN (1494-1566) (Tablo: Kapıdağlı Konstantin)

Kanunî Sultan Süleyman tahta çıkar çıkmaz bazı sorunları ele aldı. Babasının devrinde, İran'la ilişkilerin iyice bozulması üzerine her şeyden önce yasaklanan ipek ticaretini serbest bıraktı.

Genç padişahın adaletli davranışı, kısa zamanda imparatorluğun her tarafında duyuldu ve Osmanlı tebası içinde tam bir güven ortamı yaratıldı. Bundan sonra tüccarlar ve yöneticiler işlerini, onun, bilen kişilere hazırlattığı kanunlara uygun olarak yapacaklardı.

Şam Beylerbeyi Canberdi Gazalî, Kanunî döneminde ilk isyanı çıkaran kişiydi. Gazalî, Hırvat asıllı bir köle iken, II. Bayezid tarafından Mısır sultanına hediye olarak gönderilmişti. Mısır Sultanı Tomanbay'ın gözüne giren Gazalî, Suriye valiliğine atanmıştı. Yavuz Sultan Selim, Mısır seferinden sonra, kendisine yardım eden Gazalî'ye Kudüs, Gazze ve Şam'ın idaresini bırakmıştı.

Şam Beylerbeyi Gazalî hırslı bir insandı. Mısır'ı ele geçirmek ve halife olmak istiyordu. Bu nedenle Şam Kalesi'ni kontrolüne aldı ve adına hutbe okutmaya başladı. Adına hutbe okutmak, bağımsızlığını ilân etmekti. Kısa bir süre sonra Beyrut'u da zaptetti, Halep'i kuşattı.

Kanunî, Vezir Ferhat Paşa'yı isyanı bastırmakla görevlendirdi. Ferhat Paşa, emrindeki

Kanunî Sultan Süleyman'ın tahta çıkışı (Minyatür: Süleymanname)

I. SÜLEYMAN DÖNEMİ OLAYLARI

1520

- Yavuz Sultan Selim'in ölümü üzerine oğlu Şehzade Süleyman (I. Süleyman-Kanunî Sultan Süleyman) İstanbul'da tahta çıktı (30 Eylül).

- Çorlu yakınlarında ölen Yavuz Sultan Selim'in cenazesi İstanbul'a getirilerek Fatih'te, daha sonra adına bir cami ve türbe yapılacak semte gömüldü.

1521

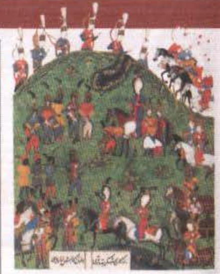
- Kanunî'ye karşı isyan eden Şam Valisi Canberdi Gazalî, üzerine gönderilen kuvvetler tarafından mağlûp edildi ve başı kesilerek İstanbul'a gönderildi (6 Şubat).

İsyan eden Şam Valisi Canberdi Gazalî'nin öldürülmesi (Minyatür: Süleymanname)

- İstanbul Fatih semtinde Kanunî tarafından, babası Yavuz Sultan Selim adına yaptırılan Sultan Selim Camii'nin yapımına başlandı (17 Mayıs).

- **Kanunî Sultan Süleyman'ın Belgrad seferi, Böğürdelen Kalesi ve Belgrad'ın fethi (29 Ağustos):** Kanunî Sultan Süleyman, tahta çıktığını haber vermek üzere Macar Kralı Hunyadi Yanoş'a gönderdiği elçisi öldürülünce, Macaristan'a bir sefer düzenledi. Mihaloğlu Mehmet ve Yahya Paşa oğlu Bali Bey öncü kuvvetler olarak, Smederevo muhafızı Hüsrev Bey ise Belgrad Kalesi'nin dışarıyla olan bağlantısını kesmek üzere gönderildi. İstanbul'dan yola çıkan Kanunî, Edirne'de Rumeli kuvvetleri kumandanı Ahmet Paşa ile buluştu. Ahmet Paşa'nın emrindeki kuvvetler, Sabac (Böğürdelen) Kalesi'ni alırken Pirî

Kanunî'nin Böğürdelen Kalesi'ne gelişi (Minyatür : Süleymanname)

Mehmet Paşa emrindeki ordu, Belgrad Kalesi'ni karadan ve Tuna'dan kuşattı. 1 Ağustos'ta padişah da Belgrad önüne geldi. Şiddetli çarpışmalardan sonra, Belgrad, Osmanlıların eline geçti. Kanunî, şehrin en büyük kilisesini cami yaptı. Sırpların bir kısmı İstanbul'a gönderildi.

kuvvetlerle, Canberdi Gazalî'yi Şam Kalesi'nde kıstırdı, ordusunu yenerek bu asiyi ortadan kaldırdı.

BELGRAD'IN ALINIŞI

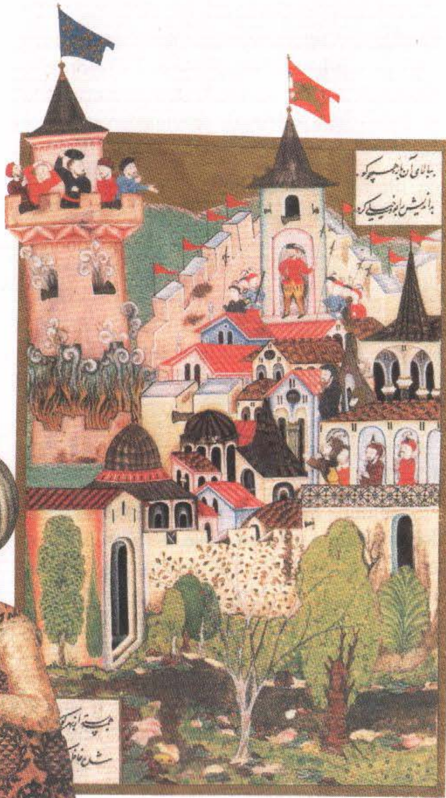
Avrupa'nın kapısı olan Belgrad ve Akdeniz'in kilidi olan Rodos alınmadan, bölgede hâkimiyetin tam olarak sağlanamayacağı gerçeğini Kanunî görmüştü. Belgrad Macarların, Rodos ise Sen-Jan (Saint-Jean) şövalyelerinin elindeydi.

Kanunî'nin amacı Belgrad'ı ele geçirmek olduğundan, önce Macar Kralı Layoş'a bir elçi göndererek, Macaristan'ın Osmanlı Devleti'ne yıllık vergi vermesini istedi. Layoş ise bu teklife, Kanunî'nin elçi olarak gönderdiği Behram Çavuş'u idam ettirerek cevap verdi. Bunun üzerine Kanunî, Macaristan üzerine ilk seferini başlattı.

Aslında Belgrad Kalesi, zaptedilmesi çok güç bir kaleydi. Daha önce II. Murat, Fatih Sultan Mehmet ve II. Bayezid tarafından üç defa kuşatıldığı hâlde alınamamıştı.

Kanunî Sultan Süleyman

Belgrad Kalesi'ni gösteren bir minyatür (Süleymanname)

1522

■ Rodos üzerine bir sefere çıkan Kanunî Sultan Süleyman, Rodos'u fethetti (20 Aralık).

Rodos kuşatması (Minyatür: Süleymanname)

■ Kanunî Sultan Süleyman'ın babası Sultan Selim adına İstanbul Fatih semtinde yaptırdığı Sultan Selim Camii ve türbesinin inşaatı tamamlandı.

1523

■ Rodos'u fethettikten sonra oradaki şövalyelerin adadan ayrılmasına izin veren Kanunî Sultan Süleyman, İstanbul'a döndü.

■ Sadrazamlıktan emekliye ayrılan Pirî Mehmet Paşa'nın yerine Pargalı Makbul İbrahim Paşa getirildi (27 Haziran).

■ Yeni sadrazam Makbul İbrahim Paşa'nın rakibi olan ikinci vezir (Hain) Ahmet Paşa, Mısır Valiliğine tayin edildi (15 Temmuz).

1524

■ Mısır'a vali olarak gönderilen ve sadrazam olmamasına içerleyen (Hain) Ahmet Paşa, Mısır'da isyan ederek sultanlığını ilân etti.

■ Sadrazam Makbul İbrahim Paşa ile Yavuz Sultan Selim'in kızı ve Kanunî'nin kız kardeşi Hatice Sultan, görkemli bir düğün töreni ile evlendi.

■ Geleceğin II. Selim'i Şehzade Selim, İstanbul'da doğdu (28 Mayıs).

■ Mısır'da isyan eden ve sultanlığını ilân eden (Hain) Ahmet Paşa, veziri olan Kadızade Mehmet Bey tarafından öldürüldü ve kesik başı İstanbul'a gönderildi.

Hain Ahmet Paşa'nın öldürülmesi (Minyatür: Süleymanname)

1525

■ Düzenlemeler yapmak için Mısır'a gönderilen Sadrazam Makbul İbrahim Paşa'yı azlettirmek için rakipleri tarafından çıkarılan Yeniçeri isyanı bastırıldı (25 Mart).

Kale, perşembe günü (29 Ağustos 1521) fethedildi. Kanunî ertesi gün şehre törenle girdi. Avrupa'nın kapısı Belgrad artık Türklerin elindeydi. Bu kalenin alınmasından sonra çevredeki diğer küçük kaleler de direnmeden teslim oldular.

Bu kalenin fethi dünyada büyük yankılar uyandırdı. Yabancı devletler, özel elçiler göndererek Kanunî'yi tebrik ettiler. Bu arada; yeni Türk padişahının kudretini daha iyi anlayan Venedik, antlaşma teklifinde bulundu ve bu teklif kabul edildi. Yapılan anlaşmaya göre, Osmanlı Devleti, Kıbrıs ve Zanta adalarına saldırmayacak, buna karşılık Venedik, Türklere yılda 15 bin duka altını vergi ödeyecekti.

RODOS'UN FETHİ

Sonunda sıra Akdeniz'in kilidi sayılan Rodos'un fethine gelmişti. Kale, Sen-Jan şövalyelerinin elindeydi. Rodos, Avrupa'dan yardım alamayacağını ve Türk saldırısına dayanamayacağını anlamıştı. Teslim olmaktan başka çaresi yoktu. Yapılan antlaşmaya göre, şövalyeler on gün içinde Rodos ile birlikte 12 adayı boşaltacak, topların dışında taşıyabilecekleri eşyalarını götüreceklerdi. Tabiî bu arada Hristiyanların elinde bulunan son Anadolu toprağı Bodrum da Türklere geçiyordu.

Rodos'un fethi (Anonim tablo)

MISIR İSYANI

Kanunî Sultan Süleyman, Rodos'un fethinden sonra İstanbul'a dönerek Makbul İbrahim Paşa'yı veziriazam yaptı. İkinci vezir olan Ahmet Paşa ise Mısır valiliğine atandı.

Ahmet Paşa, veziriazamlığa tayin edilmediği için kırgındı. Mısır'a varınca Memlûk ileri gelenlerine menfaat sağlayarak onlarla anlaştı. Bundan sonra İstanbul'a vergi vermekten vazgeçti ve emirleri dinlemeyerek bağımsızlığını ilân etti. Fakat, kendisine veziriazam yaptığı Kadızade Mehmet Bey, Kanunî'ye sadıktı. Etrafına toplayabildiği yeniçeriler ve yerli Araplardan oluşturduğu kuvvetlerle bir baskın düzen-

I. SÜLEYMAN DÖNEMİ OLAYLARI

1525

- **Mısır'a ıslahat amacıyla gönderilen Makbul İbrahim Paşa, beş aylık bir yolculuktan sonra büyük bir törenle Kahire'ye girdi. İbrahim Paşa karışıklıkları bastırıp hukukî ve idarî reformlar yaptıktan sonra, Kanunî tarafından İstanbul'a çağrıldı (14 Haziran).**
- **Fransa Kralı I. François'nın annesi, Kanunî Sultan Süleyman'a bir elçiyle mektup göndererek Almanlara tutsak düşen oğlunu Almanlardan kurtarmak için kendisinden yardım istedi. Kanunî, verdiği cevapta, Fransa kralının kurtulması için çalışacağını bildirdi (6 Aralık).**
- **Ünlü Osmanlı şeyhülislamlarından Zembilli Ali Efendi, İstanbul'da öldü.**

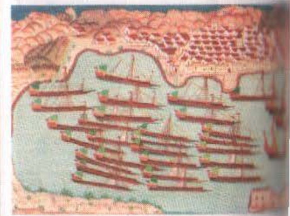
Zembilli Ali Efendi'nin, halkın dertlerini öğrenmek için penceresinden uzattığı zembili betimleyen bir minyatür. (Kitab-ı Şakaik-ı Numaniye)

Alâeddin ve Ali Cemali de denir. Karaman, İstanbul ve Bursa'da, döneminin ünlü hocalarından ders gördü. Anadolu'da birçok medresede müderrislik yaptıktan sonra, II. Bayezid zamanında şeyhülislâm oldu (1502). Yavuz Sultan Selim ve Kanunî devirlerinde de bu görevi sürdürdü. Yavuz Sultan Selim gibi sert bir hükümdarı etkileyerek bazı davranışlarını yumuşatmayı becerdi. Nüfuzu ve ünü çok arttı. Döneminde şeyhülislamlık, vezirliğin çok üstünde bir makam hâline geldi. Yirmi beş yıldan fazla görevde kaldı. Halkın dertlerini öğrenebilmek için evinin penceresinden bir zembil sarkıtır ve buna konan mektup ve dilekçeleri yine aynı usulle cevaplandırırdı. Lakabı buradan gelir. Muhtaratü'l-Fetâvâ (Fetva Kitabı) adlı yapıtı önemlidir.

1526

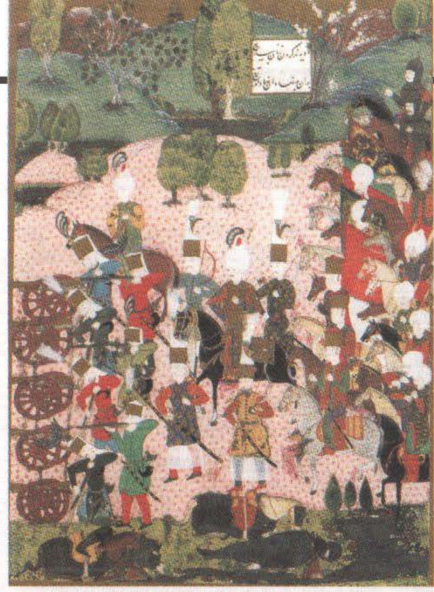
- **Kanunî Sultan Süleyman, Mohaç seferi için İstanbul'dan hareket etti.**
- **Mohaç seferine katılan Osmanlı Tuna donanması, Belgrad önlerine geldi (10 Temmuz).**

1540-1544 seferinde Türk donanmasının Tuna üzerinde, Budin Kalesi karşısında toplanışı (Topkapı Müzesi)

leyerek Ahmet Paşa'yı yakalayıp idam ettirdi. Böylece Mısır isyanı, Anadolu'dan ordu gelmesine gerek kalmadan bastırılmış oldu.

Kanunî, Mısır'da bir ıslahat yapılması gerektiğini düşündüğünden bu iş için İbrahim Paşa'yı görevlendirdi. İbrahim Paşa Mısır yolunda iken, İstanbul'da yeniçeriler huzursuzluk çıkarmaya başladılar. Ganimet elde etmek için yeni bir sefer düzenlenmesini istiyorlardı. Ayaklanma çıkararak İbrahim Paşa'nın konağını yaktılar. Bunun üzerine Kanunî, sert tedbirlere başvurdu. Elebaşılarını yakalatarak idam ettirdi. O sırada İbrahim Paşa'yı da geri çağırdı.

Kanunî, İbrahim Paşa İstanbul'a gelince ondan sefer hazırlığı yapmasını istedi. Sefer, yeniçeriler istediği için değil, Avrupa'da, İspanya ve Almanya İmparatoru Charles Quint'in Fransa ile yaptığı savaşta denge bozulduğu ve Fransa Kralı, Kanunî'den yardım istediği için yapılıyordu.

Kanunî Sultan Süleyman, Mohaç Savaşı'nda (Minyatür: Süleymanname)

MOHAÇ ZAFERİ

Sefer hazırlıklarını tamamladıktan sonra, 1526 yılının sonlarına doğru Kanunî Sultan Süleyman, İstanbul'dan hareket etti. Ordunun mevcudu 100 bin kişi idi. Ayrıca 300 kadar top vardı.

Belgrad'a ulaşan ordu, Drava Nehri'ne vardığı zaman, burada bir köprü yapılması gerekiyordu. Padişah ve veziriazam, köprünün yapımına bizzat nezaret ettiler. Ordu bütün ağırlıklarıyla bu köprüden geçtikten sonra Kanunî, köprünün yıkılmasını emretti. Bu, Macaristan'ı tamamen almadan geri dönülmeyeceğini işaret ediyordu.

Kanunî'nin 1520'de bastırdığı altın sikke.

■ **Tuna nehri üzerindeki Petervaradin Kalesi fethedildi (27 Temmuz).**

■ **Tuna nehri üzerindeki İllok (Ujlak) Kalesi fethedildi. Drava nehri üzerindeki Eszek (Osiyek) Kalesi ise teslim oldu (8 Ağustos).**

■ **Drava nehri üzerine ordunun geçmesi için bir köprü yapıldı. Beş günde kurulan köprü, ordunun geçişi sağlandıktan sonra yıkıldı (19-23 Ağustos).**

■ **Mohaç Meydan Savaşı Osmanlı ordusunun zaferiyle sonuçlandı (29 Ağustos):**

■ **Kanunî Sultan Süleyman, Macaristan'ın başkenti Budin'e girdi (11 Eylül).**
Ağustos ayının sonunda yapılan Mohaç Savaşı'nda, Kanunî Sultan Süleyman'ın başında bulunduğu Osmanlı kuvvetleri, Macarları yenilgiye uğratmış, Budin de savunmasız kalmıştı. Kale önüne gelen padişah, kentin teslim olması için gönderilen heyetin sunduğu anahtarı kabul etti. Budin'in yağmalanması askere yasaklandığından herhangi bir olay meydana gelmedi; ancak, sarayda ele geçirilen değerli eşyalar İstanbul'a yollandı.

■ **Budin'de on gün kalan Kanunî, Peşte'ye geçti (21 Eylül).**

■ **Tisa nehri üzerindeki Szegedin (Segedin) Kalesi işgal edildi (28 Eylül).**

■ **Baç (Bacs) Kalesi fethedildi (29 Eylül).**

■ **Macar soylularının bulunduğu Beçne (Becsne) kenti fethedildi. Macarlar, savunma sırasında Osmanlı ordusuna pek çok kayıp verdirdiler (2 Ekim).**

■ **Kanunî Sultan Süleyman, Osmanlı himayesinde kurdurduğu Macaristan Krallığının başına Erdel voyvodası Yanoş'u (Jan Zapolya) getirdi (16 Ekim).**

■ **Macaristan seferini bitiren Kanunî, İstanbul'a döndü (13 Kasım).**

1527

■ **Anadolu isyanları :**
Bozok (Yozgat) çevresinde vergi meselesini bahane ederek isyan eden Baba Zinnun kuvvetleri, uzun süren savaşlardan sonra mağlûp edildi ve isyan bastırıldı.

■ **Kalenderoğlu isyanı:**
Asiler, tımarlarının haksız yere ellerinden alındığını öne sürerek Karaman'da isyan ettiler. İsyan, Sadrazam İbrahim Paşa tarafından bastırıldı ve Kalenderoğlu öldürüldü (22 Haziran).

Karaman'da isyan eden Kalenderoğlu'nun öldürülmesini konu alan bir minyatür. (Süleymanname)

Budin'in XVII. yüzyılda yapılmış bir gravürü

Macar ordusu 150 bin kişilikti. Ayrıca 100 kadar topları vardı. Macarlar daha çok, ağır zırhlı süvarilerine güveniyorlardı ve Türklerin savaş teknolojisindeki üstünlüğünü, topu çok iyi kullandıklarını daha bilmiyorlardı.

Mohaç ovasında, 29 Ağustos 1526'da tarihin en büyük imha savaşlarından birinin başlayacağı gündü. Önce Macar zırhlı süvarileri hızla ileri atıldılar, olanca güçleriyle Türk birinci hattına yüklendiler ve yıldırım gibi Türk ordusunun içine girdiler. Bu andan itibaren Türklerin plânı titizlikle uygulandı: İbrahim Paşa kuvvetleri sağ ve sol kanada açılarak geriledi. Fakat Macar ordusu Rumeli askerinin yanlara çekil-

I. SÜLEYMAN DÖNEMİ OLAYLARI

1529

■ I. Viyana Kuşatması başladı (27 Eylül).

I. Viyana kuşatmasını gösteren bir minyatür. (Hünername)

1530

■ Avusturya, barış antlaşması isteğini ulaştırmak için elçilerini İstanbul'a gönderdi (17 Ekim).

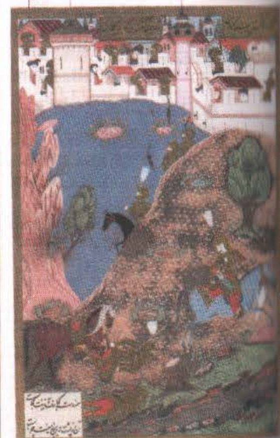
■ İki ay süreyle Alman kuşatması altında kalan Budin kurtarıldı, Alman komutan savaş meydanından kaçtı. (1530-1531)

Kuşatma altındaki Budin'in kurtarılması

1532

■ Kanunî Sultan Süleyman, Alman seferine çıktı (25 Nisan). Kanunî Sultan Süleyman komutasındaki 130 bin kişilik Osmanlı ordusunun, Viyana çevresindeki kaleleri savunan 130 bin kişilik Avusturya, Almanya, Hollanda, İspanya, Bohemya ve İtalya ordularına karşı yaptığı bu sefer, Kanunî Sultan Süleyman'ın altıncı seferidir. Guns Kalesi'nin 18 günlük kuşatılması sırasındaki çarpışma dışında önemli bir çarpışma olmadı. Avusturya Kralı Ferdinand, Osmanlı ordusunun karşısına çıkamadı.

■ Belgrad üzerinden harekete geçen Kanunî Sultan Süleyman, Tuna nehri çevresindeki pek çok kaleyi ele geçirdikten sonra, Kanije ve Guns kalelerini de fethetti.

Guns Kalesi'nin alınması (Hünername)

mesiyle karşılarına Anadolu askerinin çıktığını gördü. Bu hattı yarmaya başladıkları zaman ise yeniçerilerin inatçı direnişi ile karşılaşmış ve az sonra da topların menziline girmişlerdi. Yine plân gereğince Bali ve Hüsrev beyler, akıncı birlikleriyle düşmanı yandan çevirmeye başladılar. Aynı anda 300 top birden ateşlendi ve Macar zırhlı süvarisi, hatasını o zaman anladı, ama perişan olmaktan kurtulamadı. Türk piyadesi aynı zamanda sağa ve sola açılarak karşı hücuma geçip düşmanı çembere aldı.

Macarlar, savaşın başlamasından bir buçuk saat sonra Türk plânını nihayet anlayabilmişlerdi; ama artık çok geçti. İki taraftan sarılmışlardı. Kıskacı yarmaya çalıştıkları zaman, tam bir başarısızlığa uğradılar ve bataklık tarafına sürüklendiklerini gördüler. Başkumandan ve kral, Macar ordusunun yönetimini tamamen kaybetmişlerdi.

Türk topçuları Macarların sağ ve sol kollarını karıştırdıktan sonra merkez birliklerini de dağıtmıştı. Bunlar takip edildi. Başta başkumandan Pol Tomori olmak üzere 25 bin düşman askeri kılıçtan geçirildi. Kral II. Layoş ile birçok Macar asilzadesi ve kumandan, Karasu bataklığına saplanıp boğuldular. Mohaç Ovası ve Karasu bataklığı koca Macar ordusuna mezar oldu. Türkler ise böyle müthiş bir savaşta tarihin kaydetmediği, eşine rastlanmayan bir başarı göstermişlerdi. Macar ordusu iki saat gibi kısa bir zamanda ortadan kaldırılmıştı.

Mohaç'ta Kanunî beklerken yola çıkan ordu, Macaristan'ın başkenti Budin şehrinin önüne gelmişti. Halk arasından seçilen bir heyet, şehrin anahtarını teslim edince, Kanunî ertesi gün büyük bir törenle Budin'e girdi. Burada on gün kaldıktan sonra Peşte'ye geçti (Bugün Buda ve Peşte birleşerek "Budapeşte" adını almış bulunuyor).

Türk birlikleri, Kanunî Budapeşte'deyken, Macaristan'ın geri kalan önemli kalelerini birer birer ele geçirdi.

Kanunî'nin Rodos'a varışı
(Minyatür: Süleymanname)

■ Venedik donanması komutanı Andrea Doria, Osmanlı kıyılarına ilk kez saldırdı ve Mora Yarımadasındaki Koron Kalesi'ni ele geçirdi (21 Eylül).

■ Türk ordusuna Orta Avrupa kapılarını açan ve Türk donanmasına Akdeniz'de zaferler kazandıran eski veziriazam Pirî Mehmet Paşa öldü (13 Kasım).

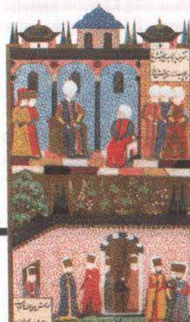
■ Alman seferini tamamlayan Kanunî, İstanbul'a döndü (21 Kasım).

1533

■ Alman seferinde Osmanlıların karşısına ordusu ile çıkamayan Avusturya Kralı Ferdinand'ın gönderdiği elçilerle, iki ülke arasında bir barış anlaşması imzalandı (22 Haziran).

■ Sadrazam İbrahim Paşa, Doğu seferine öncü kuvvet olarak çıktı (21 Ekim).

■ Barbaros Hayrettin Paşa, Cezayir'den İstanbul'a geldi ve Kanunî'ye bağlılığını bildirdi. Kanunî tarafından kendisine kaptan-ı deryalık görevi verildi (27 Ekim).

Barbaros Hayrettin, Kanunî'nin huzurunda
(Minyatür: Süleymanname)

1534

■ Kanunî Sultan Süleyman'ın annesi Hafsa Hatun öldü; kocası Yavuz Sultan Selim'in türbesi civarına defnedildi (19 Mart).

■ Mora sahilindeki Koron Kalesi ele geçirildi (2 Nisan).

■ Cezayir Beylerbeyi Barbaros Hayrettin Paşa'ya kaptan-ı deryalık unvanı verildi (6 Nisan).

■ Şeyhülislâm Kemal Paşazade Ahmet Şemsettin Efendi (İbni-Kemal) öldü (16 Nisan).

■ Irakeyn Seferi'ne çıkan Kanunî Sultan Süleyman, İstanbul'dan Üsküdar'a geçti (11 Haziran).

Kanunî Sultan Süleyman komutasındaki Osmanlı ordusunun birinci İran seferinden sonra Irak'a yaptığı bu sefer, Kanunî Sultan Süleyman'ın altıncı seferidir. Abbasîlerin elinden Bağdat, savaş yapılmadan ele geçirildi. Böylelikle Bağdat, Osmanlı topraklarına katıldı. Kanunî Sultan Süleyman, Bağdat'ta 4 ay kalarak kışı geçirdi. Şair Fuzulî, meşhur Şikayetnâme'sini Kanunî Sultan Süleyman'a bu sırada sundu. Irakeyn kelimesi, iki Irak (Irak-ı Arap ve Irak-ı Acem) anlamına gelmektedir.

■ Barbaros Hayrettin Paşa, Tunus seferine çıktı (1 Ağustos); kalabalık müttefik donanması ile yaptığı savaşı kazanan Hayrettin Paşa, Tunus'u ele geçirdi (22 Ağustos).

Birinci Viyana Kuşatması (Tablo: Hasan Rıza)

I. VİYANA KUŞATMASI

Mohaç savaşını kazanan ordunun İstanbul'a dönüşünden bir süre sonra Macaristan'da karışıklıklar çıktı. Kanunî'nin Macar tahtına oturttuğu Erdel voyvodası Zapolya'yı, Charles Quint ve onun himayesinde bulunan kardeşi Viyana Arşidükü Ferdinand tanımamışlardı. Macar tahtını isteyen Ferdinand, Zapolya'nın bazı taraftarlarını da elde etmişti. Ordusunu toplayarak Zapolya'nın üzerine yürüdü ve onu yendi. Zapolya, kayınbabası olan Lehistan Kralı Sigismund'a sığındı. Sadık bir adamını da gizlice Kanunî'ye göndererek yardım talep etti.

Ordusuyla Budin'e doğru ilerleyen Kanunî, Almanları başkent Budin'den ve bütün Macaristan'dan çıkarmak, Alman ordusunu yok etmek istiyordu. Fakat ilerlerken hiçbir zorlukla karşılaşmadı.

I. SÜLEYMAN DÖNEMİ OLAYLARI

Bağdat şehri
(Minyatür: Matrakçı Nasuh, Kitab-ı Menazil-i Irakeyn)

1534

■ Kanunî Sultan Süleyman, Bağdat'a girdi (28 Ekim).

1535

■ Kanunî Sultan Süleyman, ikinci Azerbaycan seferi için Bağdat'tan hareket etti (1 Nisan).

İran Şahı Tahmasb'ın barış isteyen elçileri. (Minyatür: Süleymanname)

■ İran Şahı Tahmasb'ın barış isteği kabul edilmedi (21 Haziran).

■ Osmanlı tarihinde Tebriz, üçüncü kez işgal edildi (30 Haziran); Kanunî, kendi döneminde ikinci defa Tebriz'e girdi (3 Temmuz).

■ Aynı zamanda İspanya kralı olan Almanya İmparatoru V. Karl, Tunus'a hücum edip Halk-ul-Vâd Kalesi'ni zaptetti; Tunus, İspanyolların eline geçti (15 Temmuz).

■ Kanunî, Tebriz üzerinden İran'a hareket etti (20 Temmuz). İran Şahı Tahmasb'ın kardeşi Sâm-Mirzâ, Osmanlı tarafına geçti (21 Temmuz). İran, barış isteğinde bulundu (3 Ağustos) ve Osmanlı ordusu Tebriz'e döndü (20 Ağustos).

■ Kanunî, Tebriz'den İstanbul'a hareket etti (27 Ağustos).

1536

■ Fransızlarla "Kapitülâsyon Anlaşması" adıyla ilk imtiyazlı ticaret ve dostluk anlaşması imza edildi (18 Şubat).

Kapitülasyonlar, bir ülkede yurttaşların zararına olarak yabancılara verilen ayrıcalık hakları olarak tanımlanır. Etimolojik olarak kapitülasyon sözcüğünün kökeni konusunda iki görüş vardır. Birincisi, İtalyanca Capitolazione (anlaşma) sözcüğünden; ikincisi, Arapça sulh

İki yıl önce Ferdinand'ın ele geçirdiği Budin'i kuşatan Kanunî'ye şehir ancak beş gün direnebildi. Beşinci gün teslim olan şehre, Türk ordusu merasimle girdi. Kanunî, burada dört günden fazla kalmayarak ilerlemeye devam etti. Onun Budin'den ayrılışından iki gün sonra, kutsal tac, Sultan Süleyman adına bir Osmanlı paşası tarafından Zapolya'ya giydirildi.

Budin'den ayrılışından dokuz gün sonra Almanya sınırına vardı. Kuşatmada Türk ordusunda ağır toplar bulunmamasına rağmen Viyana Kalesi'nin surları delik deşik edildi. Almanlar büyük kayıp verdiler. Dayanma güçleri tükeniyordu. Fakat fena havalar şiddetini artırıyor, Türkler de ağır yaralı ve şehit olarak 14 bin kişilik bir kayba uğramıştı. Kanunî, şehrin alınması için daha fazla can kaybını onaylamadı. Zaten düşmana gerekli ders verilmiş, ekonomisi bozulmuş, halkın yöneticilere karşı güveni sarsılmıştı. Onun için kuşatmanın kaldırılmasını ve ağırlıkların taşınmasını emretti.

ZAFERE DOĞRU

Ordu kuşatma sonrası İstanbul'a doğru yürüyüşüne devam etti. Birinci Viyana Kuşatması 20 gün kadar devam etmişti, fakat savaşın tümü 7 ay 7 gün sürdü.

Ferdinand, Türk ordusunun çekilmesini fırsat bilerek Budin'i kuşatmış, ama Türk-Macar ortak savunması sayesinde şehri alamamıştı.

Kanunî, birinci seferin Almanları iyice yıldırmadığını görerek onları Macaristan'a hâkim olmak sevdasından vazgeçirmek için bir sefer daha düzenlemek gerektiğini düşündü ve buna karar verdi. 100 bin kişilik bir ordu ve 400 topla yürüyüşe geçti. Belgrad'a geldiği zaman Kırım hanının ve Bosna sancağının kuvvetleri de orduya katıldılar.

Charles Quint'i meydan savaşına zorlamak isteyen Kanunî, bunun için gerekirse Alman topraklarını baştan başa çiğneyecekti. Ferdinand'ı savaşa zorlamak için çok ağır mektuplar yazdı. Fakat Alman orduları yine ortalıkta görünmediler.

Kanunî Sultan Süleyman (Minyatür: Kitab-ı Şakaik-ı Numaniye)

(mutareke, geçici anlaşma) sözcüğünden kaynaklandığıdır. Kapitülasyonlar iki yanlı gerçek bir anlaşma niteliğinde ya da bir ayrıcalığı belirleyen tek yanlı yükümlülükler olarak iki biçimde ortaya çıktı. Tarih boyunca çeşitli ülke ve devletlerde görüldü. Başlangıçta Doğu ülkelerinin Batı ülkelerine verdiği ayrıcalıklar niteliğinde olan kapitülasyonlar, zamanla Batılıların Doğu ülkeleri üzerinde sömürgecilik siyasetlerini uygulamalarında bir araç durumuna geldi. Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk kapitülasyonlar I. Murat zamanında basit ticarî anlaşmalar biçiminde ortaya çıktı. İlk büyük kapitülasyon anlaşması I. Süleyman (Kanunî) ile Fransa Kralı I. François arasında imzalandı. Bu dostluk anlaşmasıyla Fransızlar tek yanlı olarak ayrıcalıklar elde ettiler. Fransız bayrağı taşıyan gemilere Osmanlı egemenliği altında bulunan tüm limanlarda serbest ticaret ve kabotaj hakkı verildi. 1740'a dek 4 kez yinelenen antlaşmalarla ayrıcalıklar genişletildi. İngiltere, Hollanda ve diğer Batılı ülkelerle de kapitülasyon anlaşmaları imzalandı. 1740'ta I. Mahmut ile Fransız Kralı XV. Louis arasında imzalanan anlaşmayla Fransa'ya ekonomik, hukukî ve dinî bakımdan birçok ayrıcalıklar tanındı. "1740 kapitülasyonları" adını alan bu antlaşmanın en önemli özelliği, Fransa'ya verilen bu hak ve ayrıcalıkların bundan böyle hep yürürlükte kalacağı ve değişmeyeceğinin kabul edilmesiydi. Öbür Batılı ülkelere de tanınan ayrıcalıklar, giderek büyük sorunlar yarattı. Demiryolu, bayındırlık işleri ve madenlerle ilgili olarak Tanzimat döneminde büyük artış gösterdi. 1856 ve 1878 anlaşmalarında yer alan ayrıcalıklarla konsoloslara, yabancıları koruma ve yargılama hakları ve konsoloslarına bu hakların verildiği devletlerin yurttaşlarına yerleşme, seyahat etme, ticaret yapma, kiliselerine sahip olma gibi birçok özgürlükler tanındı. Yabancılara verilen bu ayrıcalıklarla, özellikle Fransızlar, Osmanlı İmparatorluğu'nda bir koloni oluşturmaya başladılar. Konsoloslar zamanla genişletilen yetkileriyle Osmanlı Devleti'nin yüksek mercileriyle doğrudan ilişki kurdular. Osmanlı Devleti'nde iç ve dış ticaret, yabancıların eline geçti. Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı kapitalizmi önünde yarısömürge durumuna düşmesini hızlandıran etkenlerin başında gelen kapitülasyonlar, I. Dünya Savaşı'na dek sürdü. Osmanlı padişahı Vahdettin, 9 Eylül 1914'te kapitülasyonları kaldıracağını tüm yabancı devletlerin temsilcilerine bildirdi. Ayrıcalıklardan önemli ölçüde yararlanan Fransa ve İngiltere, uluslararası nitelik taşıyan anlaşmaların tek yanlı yürürlükten kaldırılamayacağını ileri sürerek, Vahdettin'in kararına karşı çıktılar. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesi ve 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr Antlaşmasıyla kapitülasyonların korunacağı belirtildi. Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndan sonra 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Barış Antlaşmasıyla kapitülasyonlara son verildi; gümrük ayrıcalıklarına ilişkin düzenleme ise 1930'lara dek varlığını korudu.

Kanunî Sultan Süleyman, bir sefere gidiyor (Tablo: Chebelowski)

Ferdinand'ın ele geçirdiği Macar kalelerinin hepsi geri alındı. Çok önemli olan Kanije Kalesi de bunların arasındaydı.

Kalelerde gerekli tedbirler alındıktan ve ganimetler toplandıktan sonra Kanunî, İstanbul'a dönmeye karar verdi. Çünkü Anadolu'dan bazı iyi olmayan haberler alıyordu.

Almanya (Avusturya), Kanunî'nin bu ikinci seferinden sonra Türklerle barış yapmaktan başka çıkar yol olmadığını anlamıştı. Tam yetkili bir Alman elçilik heyeti İstanbul'a geldi ve barış istedi. Uzun bir süre devam eden barış görüşmelerinden sonra, aşağıdaki şartlarla bir anlaşma imzalandı (22 Haziran 1533):

1- Ferdinand, Macaristan krallık tahtından vazgeçecek, Zapolya'yı Macaristan kralı olarak tanıyacak, Bohemya Krallığı ile yetinecektir;

2- Viyana-Budapeşte yolu üzerinde bulunan Yanıkkale, Türklere bırakılacaktır;

3- Ferdinand, tıpkı Zapolya gibi Kanunî'ye bağlı kalacak ve Kanunî ona "şefkatli baba" muamelesi yapacaktır;

4- Ferdinand, Osmanlı protokolünde veziriazamla eşit seviyede sayılacak ve yazışmalarda birbirlerine "kardeşim" diye hitap edeceklerdir;

5- Macaristan'ın kuzeybatısından ince bir şerit Ferdinand'ın elinde kalacak, ama bu toprak, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olarak Türkler tarafından himaye edilecektir.

I. SÜLEYMAN DÖNEMİ OLAYLARI

1536

■ Veziriazam Makbul İbrahim Paşa idam edildi; yerine Ayas Mehmet Paşa getirildi (15 Mart).

■ Barbaros Hayrettin Paşa, Güney İtalya sahillerine ve Minorka adasına çıkarak, bölge halkından 6000 kadar esirle geri döndü (18 Kasım).

1537

■ Dalmaçya'da Klissa Kalesi ve Bozko, Beriszlo, Obrovaz gibi birkaç küçük kale daha işgal edildi (12 Mart).

■ Osmanlı donanması İtalya seferi için İstanbul'dan hareket etti (11 Mayıs).

Osmanlı donanması ve denizcilerin kıyafetleri. (Tablo: Hüsnü Tengüz)

■ Korfu Seferi (29 Ağustos): Kaptan-ı Derya Barbaros Hayrettin Paşa ve Lütfi Paşa komutasındaki 280 gemilik Osmanlı donanması ile ordusunun, Venediklilerin elinde bulunan Korfu'ya yaptığı bu seferde Arnavutluk'taki bazı ayaklanmalar bastırıldı. Osmanlı donanmasının kuşattığı Korfu alınamayınca, kış mevsiminin gelmesi yüzünden kuşatma kaldırıldı (6 Eylül) ve Venediklilere ait bazı kaleler ele geçirildi.

■ Kanunî, İtalya'dan yola çıkıp (15 Eylül) İstanbul'a döndü (22 Kasım).

■ Kaptan-ı Derya Barbaros Hayrettin Paşa, Kiklad takımadalarını ele geçirdi.

1538

■ Mısır Valisi Hadım Süleyman Paşa, Süveyş limanından hareketle Hint seferine çıktı (13 Haziran).

■ Sekizinci Sefer-i Hümâyun: Kanunî, Boğdan seferi için İstanbul'dan hareket etti (8 Temmuz).

■ Barbaros Hayrettin Paşa, Girit akını sırasında Kerpe ve Kaşot adalarını ele geçirdi (13 Temmuz).

Barbaros Hayrettin Paşa

DOĞU SEFERİ

Kanunî Avrupa'dayken, ülkenin doğu sınırlarında bazı gelişmeler olmuştu. Doğudaki durumu düzeltmek için önce Veziriazam İbrahim Paşa gönderildi. Daha sonra veziriazamın dileği ile kendisi de sefere çıktı. Bundan sonra İran şahının ordusu ile karşılaşmak için Sultaniye'ye doğru ilerledi.

İran şahı ortalarda görünmedi ve Türk ordusu hiçbir direnme ile karşılaşmadan Bağdat'a ulaştı. İbrahim Paşa önden giderek şehri teslim almış, Kanunî'yi bekliyordu. Tıpkı Tebriz'de olduğu gibi Kanunî, burada da törenle karşılandı.

Kışı Bağdat'ta geçirmeyi kararlaştıran Kanunî Sultan Süleyman, kış boyunca Irak'ta bazı düzenlemeler yaptı. Osmanlı toprak rejiminin burada da aynen uygulanmasını sağladı.

İran Şahı Tahmasb'ın, Kanunî, Irak'ta kışı geçirirken Tebriz'e geldiği öğrenildi. Onun için, İstanbul'a dönmeden önce muhteşem ordusu ile Azerbaycan'da bir defa daha görünmek isteğiyle harekete geçti. Bu durum, Şah Tahmasb'ı uyarmaya yettiğinden Şah Tahmasb çekildi. İran içlerine girildiği hâlde yine ortalıkta görünmedi. Doğuda tehlike ortadan kalkmıştı. Kanunî, dört ay süren uzun ama rahat bir yürüyüşten sonra İstanbul'a döndü.

Kanunî Sultan Süleyman (Topkapı Sarayı Müzesi)

■ **Hindistan seferine çıkan Hadım Süleyman Paşa, Aden'e ulaşıp Aden emirliğini zaptetti (27 Temmuz).**

■ **Osmanlı donanması Hindistan'a ulaştı (4 Eylül).**
Avrupa devletleri, Osmanlı Devleti'nin kara yolunu tıkamasından dolayı yıllardır Uzak Doğu'ya yeni yollar bulma çabası içindeydi. Hindistan'da egemenlik kurmak niyetinde olan Portekizli denizciler karşısında, Batı Hindistan'daki Müslüman Gucarat Devleti hükümdarı, Osmanlılardan yardım istedi. Osmanlı padişahı Kanunî Sultan Süleyman, Mısır valisine ferman göndererek donanma ile Hindistan'a gidilmesini emretti. Hadım Süleyman Paşa kumandasındaki Mısır donanması Gucarat'a ulaştığında, yardım isteyen hükümdarın öldüğü, yenisinin ise Portekizlilerle anlaştığı görüldü. Çaresiz, geri dönüldü.

■ **Kırım Hanı Sahip Giray, Osmanlı ordusuna katıldı (9 Eylül).**

■ **Boğdan'ın başkenti Suçava şehri fethedildi (15 Eylül).**

■ **Barbaros Hayrettin Paşa, Preveze Zaferi'ni kazandı (28 Eylül).**

1539

■ **Hindistan seferinden dönen Hadım Süleyman Paşa, Yemen'de bir Türk vilâyeti kurduktan sonra Cidde limanına döndü (13 Mart).**

■ **Ayas Paşa'nın ölümü üzerine veziriazamlığa ikinci vezir Lütfi Paşa getirildi (13 Temmuz).**

1540

■ **Osmanlı-Venedik Barış Antlaşması imzalandı (20 Ekim).**
Osmanlılar ile birçok kalesini kaybeden Venedikliler arasında İstanbul'da yapılan bu barışa göre; Venedikliler, Mora'daki son kaleleri olan Napoli di Romaniya (Anabolu) ve Malvasia kalelerini, Dalmaçya kıyısındaki Nadin ve Urana kalelerini ve savaş tazminatı olarak da 300 bin duka altını sefer masrafı olarak Osmanlılara verdiler. Ayrıca Osmanlıların Ege Denizi adaları üzerindeki egemenliğini tanıdılar.

1541

■ **Veziriazam Lütfi Paşa azledilip yerine Hadım Süleyman Paşa getirildi.**

■ **Kanunî Sultan Süleyman, İstanbul'dan hareketle Budin seferine çıktı (20 Haziran).**

■ **Istabur Zaferi (21-22 Ağustos): Alman ordularına karşı kazanılan bu zafer, Macaristan'ın Avusturya-Alman istilâsından kurtulmasını sağlaması açısından çok önemlidir.**

Istabur Savaşı (Minyatür: Süleymanname)

KAPİTÜLÂSYONLAR

Fransızlarla, kapitülasyon" adı verilen 16 maddeden oluşan imtiyaz belgesi imzalandı. Bununla Fransızlara sağlanan hakları, şu 8 maddede özetleyebiliriz:

1- Osmanlı Devleti'ndeki Fransızlar arasında çıkacak hukukî anlaşmazlıklar, Fransız konsolosları tarafından halledilecektir;

2- Her iki devletin uyruğunda bulunanlar, karşı ülkelere, gümrük vergisinden başka hiçbir kayda bağlı kalmaksızın serbestçe ticaret yapabileceklerdir;

3- Türklere borçlu olan Fransızlar memleketlerine gittikleri takdirde, borcun ödenmesinden İstanbul'daki Fransız konsolosu sorumlu tutulmayacak, fakat bu borcun ödenmesi için Fransa kralı borçluyu mecbur edecektir;

5- Osmanlı Devleti'nde ölen Fransızların mirasları, kanunî mirasçılarına kalacaktır;

6- Esirler karşılıklı olarak serbest bırakılacak ve yeni esir alınmayacaktır. Esir gemicilerin angarya işlerinde kullanılmaları yasaklanacaktır;

7- Fransa'da oturan Türklerle, Osmanlı Devleti'nde oturan Fransızlar on yıl süre ile hiçbir vergiye ve angaryaya tâbi tutulmayacaktır;

8- Fransızlar, Müslüman olmak için zorlanmayacak, her iki taraf uyruğunda olanlar, bu anlaşmayı kabule mecbur tutulacaklardır.

Fransızlara tanınan bu kapitülâsyon haklarından, sekiz ay içinde görüşmelerini tamamlarlarsa, İngiltere ve İskoçya krallıkları ile Papalık da yararlanabilecekti.

I. SÜLEYMAN DÖNEMİ OLAYLARI

1541

■ **Budin ele geçirildi ve bütün Macar toprakları Osmanlı topraklarına katıldı (29 Ağustos).**

Budin Eyaleti: Osmanlı Devleti'nde yönetim birimi. Merkezi Budin kenti olmak üzere kuruldu. Macaristan'ı bir eyalet olarak Osmanlı topraklarına katan Kanunî Sultan Süleyman, vezir Ramazanoğlu Süleyman Paşa'yı ilk Budin beylerbeyi atadı ve kadılık görevini de Hayrettin Çelebi'ye verdi. Başlangıçta eyalet, Paşa sancağı dışında Semendire, Alacahisar, Osek, Mohaç, Eğri, İzvornik, Vumçetrin, Segedin, İstolni Belgrad sancaklarını kapsıyordu. Bu bölümlenme, Macaristan, Osmanlı yönetiminden çıkana kadar çeşitli değişiklere uğradıysa da Budin eyaleti, önemini ve ayrıcalıklarını korudu. Budin beylerbeyinin kendine özgü ayrıcalıkları bulunurdu. Macar elçilerini doğrudan huzuruna kabul eder ve yıllık haracın İstanbul'a gönderilmesini sağlardı. Erdel Beyliği ve Avusturya Devleti'yle olan ilişkileri yönetme ve düzenleme yetkisi vardı. Macar kâtipleri aracılığıyla Avusturya (Nemçe) kralıyla bir hükümdar gibi mektuplaşırdı. Yıllık baç ödediği için Osmanlılara bağımlı bir devlet sayılan Avusturya'ya, önceleri İstanbul'dan elçi gönderilmez, gerekli bildiriler Budin beylerbeyi tarafından Viyana'ya gönderilen bir çavuş aracılığıyla iletilirdi. Beylerbeyinin buyruğunda bir hazine defterdarı ve çeşitli maliye memurları vardı. Daha sonra İstanbul'da Budin eyaleti için dördüncü defterdarlık kuruldu. Beylerbeyinin yıllık sekiz yüz seksen bin ve sancak beylerinin de iki yüz on bin ile yedi yüz kırk bin akçe arasında değişen hasları bulunduğu gibi, tüm eyalette iki bin yedi yüz yirmi iki kılıç zeamet ve tımar vardı. Tuna'da ve bu ırmağa dökülen akarsularda çalışan gemi ve kayıklarla bunların kaptanları, beylerbeyinin buyruğunda bulunan "Budin kaptanı"nın gözetimi altında görev yaparlardı. Budin kaptanı, on fırkateynle yaklaşık bin bahriye azabından oluşan hafif bir filonun başında, ırmakta güvenliği sağlamak, Tuna köprülerini kurmak ve bunları korumakla görevliydi. Budin beylerbeyleri, önceleri kubbe vezirleri arasından seçilirken, sonraları dış vezirlerden atandı.

■ **Şair, Bektaşî dervişi Gül Baba öldü.**

Gül Baba : Asıl adı Cafer'dir. Hayatı üstüne kesin bilgiler yoktur. Ününün yaygınlığı, I. Süleyman (Kanunî) tarafından çağrılmasına yol açtı. Budin'in fethine katıldı ve orada şehit düştü. Savaşlarda, başında her zaman bir gül taşıdığı için "Gül Baba" diye anıldı. Budin'de türbesinin bulunduğu tepe, bugün de "Rözsadomb" (Gül Tepesi) adıyla anılır. Şiir ve düz yazılarını "Miftahü'l-Gayb" adlı bir risalede topladığı belirtilmektedir.

Gül Baba'nın Budapeşte'deki türbesi
(Gravür: Vasquez, 1830)

VEZİRİAZAM İBRAHİM PAŞA'NIN İDAMI

Veziriazam İbrahim Paşa'nın idam edilmesi, 1536 yılının önemli olaylarından biridir. İbrahim Paşa, Parga'da doğmuş bir Hristiyan gemicinin oğlu idi. Bir akın sırasında esir alınmış, Manisalı bir ailenin yanında Türk ve Müslüman terbiyesi alarak yetişmiş olan bu devşirme, genç yaşlarda Kanunî'nin gözüne girmişti. Zeki ve becerikli olduğu için kısa zamanda devlet işlerini kavramış ve süratle yükselmişti. Kanunî'nin kız kardeşi Hatice Sultan'la evlendirilerek saraya damat olmuştu.

İbrahim Paşa, iki defa Rumeli beylerbeyliği makamında bulundu ve büyük yetkilerle Osmanlı ordusunun başkumandanlığına getirildi. Kanunî'nin ikinci veziriazamıydı. Pirî Mehmet Paşa'nın emekliye sevkedilmesinden sonra bu makama getirilmiş ve bu makamda 12 yıl 8 ay kalmıştır.

Kanunî'nin eşi Hürrem Sultan

Makbul İbrahim Paşa, kavuştuğu şöhret, zenginlik ve iktidardan fazla gurura kapıldı. Kendisine rakip gördüğü vezirleri safdışı bırakmak için bazı entrikalara girişti.

Fransızlarla kapitülâsyon anlaşmasını da o hazırlamış ve imzalamıştı. Bunlardan başka, Hürrem Sultan'ın Kanunî'yi onun aleyhinde kışkırttığı da söylentiler arasındaydı.

Bu ve bilinmeyen başka sebeplerle Kanunî Sultan Süleyman, İbrahim Paşa'nın idamını emretti ve bu emir 14/15 Mart 1536 gecesi yerine getirildi. Bundan sonra Makbul İbrahim, "Maktul İbrahim Paşa" olarak anıldı.

Kanunî Sultan Süleyman

■ **Kanunî Sultan Süleyman, Budin'den İstanbul'a hareket etti (28 Eylül).**

1542

■ **Peşte Savaşı (24 Kasım):** Peşte Kalesi'ni savunan 8 bin kişilik Osmanlı birliği ile Avusturya ordusu arasında Peşte Kalesi'nde yapılan savaşta, Avusturya Arşidükü Ferdinand komutasındaki Avusturya ordusu, 10 misli kuvvetle Peşte Kalesi'ni 7 gün kuşattı. Avusturya askerleri kaleden açılan bir gedikten içeri girerken çok kayıp verdi. Bunun üzerine Avusturya orduları, bu savaştan bir sonuç alamayınca geri çekildi.

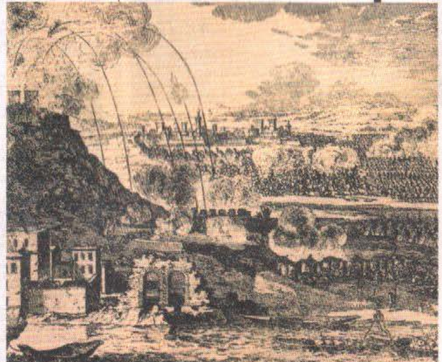
1543

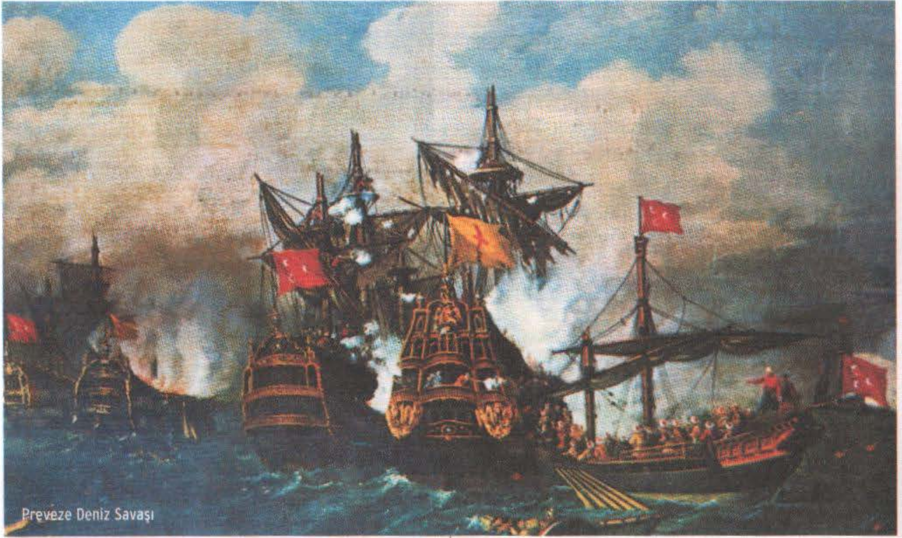
■ **Kanunî Sultan Süleyman, onuncu sefer-i hümayuna (Estergon Seferi) çıktı (23 Nisan).**

■ **Barbaros Hayrettin Paşa, İtalya sahillerindeki Messina ve Reggio kalelerini teslim aldı (20 Haziran).** Kaptan-ı Derya Barbaros Hayrettin Paşa, 150 gemilik donanmasıyla, Fransızların yardım isteği üzerine İtalya'ya düzenlediği seferde Sicilya'da Messina ve Reggio kalelerini ele geçirdi. İtalya'nın batı kıyılarında dolaşıldı. Teslim olmayan Gaeta Kalesi ele geçirilip yıktırıldı. Geata Valisi Don Diego, eşi ve güzel kızı Dona Maria esir alındı. Dona Maria, İslâmiyeti kabul etmesi üzerine Barbaros Hayrattin Paşa ile nikâhlandı. Ostia limanına gelince telâşa kapılan Roma halkı şehirden kaçtı.

■ **Estergon Kalesi kuşatılıp (29 Temmuz) ele geçirildi (10 Ağustos):** Peşte Kalesi'ne saldırıp sonuç alamayan Avusturya ordusuna karşı Kanunî Sultan Süleyman komutasındaki Osmanlı ordusunun, kuzey Macaristan'daki Estergon (Gran) Kalesi'nin kuşatılmasında şiddetli çarpışmalar oldu. Avusturya ordusu ağır kayıp verdiği hâlde, kalenin kuşatması gevşemedi. Kanunî Sultan Süleyman'ın bu onuncu seferinde Estergon Kalesi uzun uğraşlar sonucu ele geçirildi.

Estergon Kalesi kuşatması

PREVEZE ZAFERİ

Kanunî, Macaristan'ı bir Türk eyaleti yaptıktan sonra Alman İmparatoru ve İspanya Kralı Charles Quint'e hem karadan hem denizden darbe indirmek istiyor, plânlarını buna göre yapıyordu.

Kanunî'ye, deniz savaşlarındaki başarılarını nice zamandan beri takdirle takip ettiği Barbaros gibi bir amiral gerekiyordu. Barbaros, gerçekten çağın en büyük denizcisiydi. Kanunî, donanmanın başına Barbaros'u (Hızır Reis) geçirmek istiyordu. Onun için Sinan Çavuş ile bir ferman gönderdi ve Barbaros'u İstanbul'a davet etti.

Barbaros'a, devlete hayırlı hizmetler görmesi dileğiyle "Hayreddin" adını verdi. Andrea Doria hakkında ondan bilgi aldı. O kış, tersanede çalışmalarını ve istedikleri şekilde gemiler yaptırmalarını buyurdu.

I. SÜLEYMAN DÖNEMİ OLAYLARI

Osmanlı donanması Nis (Nice) limanında. (Topkapı Sarayı Müzesi)

1543

■ Nice (Nis)'in fethi (20 Ağustos):

Kaptan-ı Derya Barbaros Hayrettin Paşa komutasındaki 150 gemilik Osmanlı ve 40 gemilik Fransız donanmalarının müştereken başlattıkları saldırı karşısında tutunamayan müttefik orduların koruduğu Nis limanı kalesi, kuşatılarak topa tutulunca teslim olmak zorunda kaldı. Bu savaşta Fransız donanmasının barutu bitince Osmanlı donanmasından barut isteğinde bulundu. Fransa Kralı I. François, sefer masrafı olarak 800 bin duka altını ödedi.

■ İstolni Belgrad Kalesi kuşatılıp (20 Ağustos) ele geçirildi (4 Eylül).

Osmanlı ordusu ile Macar krallarının taç giyme merkezi olan Budin'in batısındaki İstolni Belgrad Kalesi'ndeki savaşta kanlı çarpışmalar oldu. 15 gün süren kuşatmadan sonra kalenin anahtarı Kanunî Sultan Süleyman'a teslim edildi. İstolni Belgrad da Sancakbeyliği hâline getirildi.

İstolni Belgrad Kalesi'nin kuşatılması

■ Kanunî Sultan Süleyman'ın oğlu Manisa Valisi Şehzade Mehmet vefat etti (6 Kasım).

■ Kanunî, oğlunun cenaze törenine katılmak için İstanbul'a döndü. (16 Kasım).

1544

■ Şehzade Camii'nin yapımına başlandı (23 Mayıs):

İstanbul Eminönü ilçesi Şehzadebaşı semtinde I. Süleyman döneminde Şehzade Mehmet'in ölümü üzerine 1544-1548 yılları arası Mimar Sinan'a yaptırıldı. Sinan'ın ilk önemli yapıtı olan camide, medrese, imarethâne, tabhâne, mektep ve türbeden oluşan ek yapılar vardır. Cami, kare plânlıdır. Kubbesi 19 m çapında, 37 m yükseklikte, dört filayağı üzerindedir. Osmanlı mimarisinde ilk kez yarım kubbeler, çeyrek kubbelerle bu camide genişletildi. Cami, dış avlu, iç avlu ve asıl cami olmak üzere üç bölümden oluşur.

Kanunî Sultan Süleyman'ın oğlu şehzade Mehmet adına yaptırılan İstanbul'daki Şehzade Camii

Bu arada Halep'te bulunan vezirazam İbrahim Paşa'yı görmek için Barbaros gitti ve oradan beylerbeyi rütbesiyle geri döndü. İstanbul'a gelince "Kaptan-ı Derya" ilân edildi.

OSMANLI DONANMASI TUNUS'TA

Barbaros, Galata tersanelerinde 61 kadırga ve baştarde inşa ettirdi. Bunlara Cezayir'den getirdiği 18 kadırga ve 5 levend gemisini de kattı. Filoda çok iyi teçhiz edilmiş ve eğitilmiş 8 bin asker vardı. Filonun yapımı 800 bin altına malolmuştu.

Kanunî, 1536 yazının ilk günlerinde Irak seferine çıkarken, Barbaros Hayreddin de yeni donanması ile İtalya'ya doğru yelken açmıştı.

Messina Boğazı'na giren donanma, Reggio şehrini yağmaladı ve sonra yukarı doğru çıkarak İtalya kıyılarını vurdu. Citraro limanındaki 18 İspanyol gemisi yakıldı.

Sardunya adası kıyılarını da vurduktan sonra Barbaros, Cezayir'e yöneldi. Fakat çıkan bir fırtına yüzünden Tunus'un Bizerte limanına sığınmak zorunda kaldı. Bu olay Tunus'un geçici bir süre Türk idaresinde kalmasına sebep oldu. Barbaros burada Halk-ul Vâd Kalesi'ne asker çıkardı.

Barbaros, İtalya kıyılarına yapılan seferlerden sonra 40 gemiyi esirler ve ganimetlerle birlikte İstanbul'a göndermiş. 20 gemiyi ise sefere yollamıştı. Elinde ancak 14 gemi kalmıştı. Bu gemiler de Bon (Beled-ül Ünnab) burnunda demirlemişlerdi.

Kanunî Sultan Süleyman'ın kaftanı

■ **Budin Beylerbeyi Mehmet Paşa, Macaristan'daki Avusturya kalelerini ele geçirmek için harekete geçti (23 Nisan).** Budin Valisi Mehmet Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, Vişegrad'ı 10 günlük bir kuşatmadan sonra teslim adı. Neograd ile Hatvan kaleleri savaşsız ele eçirildi. Macaristan'da alınan birçok kale sonunda, 12 sancakbeyliği kurulmuş oldu.

■ **Hadım Süleyman Paşa görevinden alınarak yerine Kanunî'nin kızı Mihrimah Sultan'ın kocası Damat Rüstem Paşa veziriazamlığa getirildi (28 Kasım).**

1545

■ **Almanya İmparatoru V. Karl ve AvusturyaArşidükası I. Ferdinand'la 18 ay süreli barış antlaşması imzalandı (10 Kasım). Bu antlaşmada, Osmanlıların tespit ettiği sınırlar esas alındı ve Osmanlıların tüm istekleri kabul edildi. Alman elçisi Veltwick, ertesi yıl İstanbul'a gelerek Ferdinand ile Charles Quint'in altın ve gümüş sürahilerini armağan olarak sundu.**

Kanunî'nin kızı Mihrimah Sultan

1546

■ **Büyük Türk amirali Barbaros Hayrettin Paşa (Hızır Reis), 73 yaşında İstanbul'da öldü (4 Temmuz); Beşiktaş'ta Mimar Sinan'ın eseri olan türbesine defnedildi.** Yakup adlı bir sipahi subayının dört oğlundan biri olan Hızır, ağabeyi Oruç'la birlikte korsanlık yapmış, bu arada Cezayir'i ele geçirerek bir beylik kurmuşlardı. Oruç'un bir çarpışmada ölümünden sonra Hızır, Cezayir'i Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim'e vererek Cezayir Beylerbeyi oldu. Daha sonra, Kanunî Sultan Süleyman zamanında "Kaptan-ı Derya" yapılan Barbaros, donanması ile Akdeniz'i bir Türk gölü durumuna getirdi. 1538'de büyük bir haçlı donanmasını Preveze'de yendi.

■ **Kanunî Sultan Süleyman'ın torunu Şehzade Murat (III. Murat, II. Selim'in oğlu) dünyaya geldi (4 Temmuz).**

1547

■ **Yapılan antlaşma gereği, Almanya ve Avusturya haraca bağlandı (13 Haziran), Türk-Alman barış antlaşması imzalandı (19 Haziran). Antlaşma, Charles Quint tarafından tasdik edildi (1 Ağustos). İspanya Krallığı, Papa ve Venedik Cumhuriyeti de antlaşmaya katılıp, antlaşma şartlarını kabul ettiler.**

■ **Yemen'in merkezi olan San'a Kalesi, Özdemir Paşa tarafından fethedildi (23 Ağustos).**

DÜŞMAN KUVVETLERİ TUNUS'TA

Bir ay süren kuşatmadan sonra Charles Quint'in kuvvetleri, Halk-ul Vâd Kalesi'ni aldılar. Daha sonra Mevlay Hasan'dan da takviye kuvvetler alarak Tunus'a girdiler. Barbaros'un elinde sadece 7200 kişi vardı. Barbaros bir huruç hareketi yaparken yerli Araplar şehirdeki 10 bin kadar esir Hristiyanı salıverdiler ve kale kapılarını kapattılar.

Barbaros düşmana bir hayli zarar verdirerek savunma yaparken, Kanunî, Irak seferinde olduğu için İstanbul'dan yardım alamıyor, buna karşılık Charles Quint'in donanması aralıksız takviye ediliyordu. Bu durumda Barbaros, Beled-ül Ünnab'a gidip 14 gemisiyle denize açıldı ve Cezayir'e geçti.

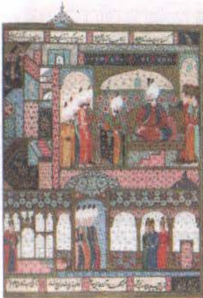
Tunus, bu nedenle zaptedildiği yıl elden çıkmıştı. Tekrar Osmanlı hâkimiyetine girmesi 1574 yılında gerçekleşecek ve bundan sonra 307 yıl Osmanlı idaresinde kalacaktı.

Barbaros, Tunus'un düşmesinden on beş gün sonra Afrika'nın batısındaki Majorka ve Minorka adalarını vurup İstanbul'a döndü.

Kanunî Sultan Süleyman, bir yıl sonra İtalya'ya sefer yapmaya karar verdi. Bunun için Osmanlı donanması kara askerini Adriyatik Denizi'ne Avlonya limanına getirdi. İtalya'nın topuğuna rastlayan Castro ve Otranto kaleleri fethedilerek birçok esir ve ganimet alındı. Fakat bu sırada Venedik, düşmanca hareketlere giriştiği için İtalya'nın güneyindeki harekâttan vazgeçilerek Venedik üzerine yürüme kararı alındı ve Venediklilerin elinde bulunan Korfu adasına çıkarma yapıldı. Adadaki bütün köyler işgal edilerek Korfu Kalesi kuşatıldı. Venedik, Fransa aracılığı ile barış isteyince kuşatma kaldırıldı. Daha sonra Ege'ye geçerek burada birçok

I. SÜLEYMAN DÖNEMİ OLAYLARI

Elkas Mirza'nın İstanbul'a gelişi (Minyatür: Süleymanname)

1547

■ **İran Şahı I. Tahmasb'ın kardeşi Elkas Mirza, Türkiye'ye iltica etti.**

1548

■ **Kanunî Sultan Süleyman, ikinci İran seferi için İstanbul'dan Üsküdar'a geçti (29 Mart).**

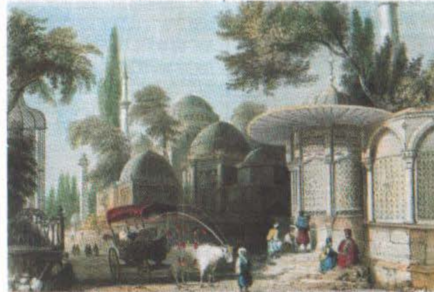
Bu sefer, Kanunî Sultan Süleyman'ın 11'inci seferi olup, Tebriz'i de üçüncü kez ele geçirdi. Safevî hükümdarı Tahmasb, yine Osmanlı ordusunun karşısına çıkamadı. Şirvan ve Hoy alındı. Kanunî Sultan Süleyman, kışlamak üzere Halep'e döndü.

■ **Şehzade Camii'nin yapımı tamamlandı.**

■ **Kanunî Sultan Süleyman, kış mevsimini geçirmek için Halep şehrine geldi (25 Kasım) ve bu tarihî beldede altı ay kadar ikâmet etti.**

■ **Kanunî Sultan Süleyman'ın kızı tarafından yaptırılan İstanbul Üsküdar'daki Mihrimahsultan Camii inşaatı tamamlandı.**

Mihrimahsultan Camii: İstanbul Üsküdar'da Mihrimah Sultan tarafından yaptırıldı. Mimar Sinan'ın eseridir. Kare plânlı yapının son cemaat yerini sekiz sütuna dayanan beş kubbe örtmektedir. Tek şerefeli iki minaresi ve hünkâr mahfeli olan cami, bir orta ve iki yarım kubbeyle örtülüdür.

1584 yılında ibadete açılan Şehzade Camii (Gravür: Bartlett)

adayı zaptetti. Girit adasından 15 bin esir alındı. Girit'le Rodos arasındaki Kasos ve Karpatos adaları da ele geçirildi. Ege'de Venedik hâkimiyeti böylece çökertilmiş oldu.

BARBAROS-ANDREA DORİA SAVAŞI

Türklerin Akdeniz'e yayılmalarından ve hâkimiyet kurmalarından, Papalık, Almanya ve İspanya İmparatoru Charles Quint ile Venedik çok tedirgindi.

Türklere karşı Fransa ve İngiltere'nin dışında bütün Avrupa devletleri donanmalarını birleştirmek ve ünlü amiral Andrea Doria'nın kumandasına verme kararını aldılar.

Üsküdar'daki Mihrimahsultan Camii

Korfu adasında Haçlı donanması yığınak yapmaya başladı. Doria, 15 Mart 1538'de Korfu'da bulunacağını bildirdi. Buraya ilk gelen Venedik donanması oldu. 17 Haziran'da da Papa donanması geldi. Fakat Andrea Doria'nın kumandasındaki İspanyol donanması bir türlü görünmüyordu. Bu arada Marko Grimani, 30 gemi ile Preveze'ye bir baskın yaptı ve kaleyi kuşattı. Bu sırada, Barbaros İstanköy'de bulunuyordu. Durumu öğrenince derhal harekete geçti ve Modon üssüne vardı. Ünlü denizce Turgut Reis'i öncü olarak göndermişti.

Düşman, gemi sayısı bakımından beş misli, asker sayısı bakımından üç misli üstün görünüyordu ama, önemli olan kumanda üstünlüğüydü.

Andrea Doria, Türk donanmasının limandan çıkıp açık denize açılamayacağını, böylesine büyük bir donanma ile açık deniz savaşına cesaret edemeyeceğini sanıyordu. Oysa Barbaros, limandan çıkmak için içeriden esecek uygun bir rüzgâr beklemekteydi.

27 Eylül 1538 günü Türk donanması, limandan açılarak düşman donanmasının üzerine doğru ilerledi. Ummadığı bir anda Türk donanmasını karşısında gören Andrea Doria, daha uygun bir yerde savaşmak için yelken açtı. Onu takip eden Türk donanması ile Haçlı donanması, nihayet Preveze önlerinde karşı karşıya geldiler.

1549

■ **Tortum Kalesi fethedildi (17 Eylül).**

■ **Kanunî Sultan Süleyman, İkinci İran seferi sonrası İstanbul'a döndü (21 Aralık).**

1550

■ **Süleymaniye Camii'nin temel atma töreni yapıldı (13 Haziran).**
İstanbul Süleymaniye semtinde I. Süleyman adına Mimar Sinan tarafından 1550-1557 yılları arasında yapıldı. Boğaz ve Haliç'e bakan bir tepede kurulan Süleymaniye Külliyesi'nin içindedir. Klasik Osmanlı mimarisinin en büyük eserlerinden biri olan Süleymaniye Camii'nin plânı, dikdörtgen biçimindedir. Yerden yüksekliği 53 m olan kubbe, pandantifler üzerine oturur. Mihrap ve ana kapı yönünde iki yarım kubbe, merkez kubbeyi destekler. 4 minaresi vardır. Minarelerin aynı boyda olmaması, camiye bir piramit havası vermektedir. Yan neflerin üzeri beş kubbeyle örtülmüştür. Mihrabın çini dekoru ve hünkâr mahfilinin mermer işçiliği çarpıcıdır. Klasik devrin en güzel örneklerini taşıyan süslemeleri önem taşır. Mimar Sinan, bu camide mimarî bütünlüğü ve geniş mekânın yanısıra akustik durumunu da düşünmüş ve bunu kubbeye yerleştirilen içi boş küpler ve caminin zeminindeki tuğladan boşluklarla başarmıştır.

1551

■ **Avusturyalılara karşı Macaristan Serdarlığına atanan Rumeli Beylerbeyi Sokollu Mehmet Paşa, orduyla beraber Belgrad'a hareket etti (10 Temmuz).**

■ **Turgut Reis komutasında 174 gemiden oluşan Osmanlı donanması, Malta'yı bombaladı. Gozzo adasını da tahrip edip yağmaladıktan sonra Trablusgarp'a hareket etti (14 Temmuz).**

■ **İran Şahı Tahmasb, Kanunî'nin İran seferine karşılık olarak Van gölünün kuzey ve kuzeybatısını baştanbaşa tahrip ederek binlerce insanı öldürdü (Ağustos).**

■ **Trablusgarp'ın fethi (15 Ağustos):**
Kaptan-ı Derya Sinan Paşa ve Turgut Reis komutasındaki 90 gemilik Osmanlı donanması ile Malta (Saint Jean) şövalyeleri arasında Trablusgarp'ta yapılan savaşta Trablusgarp Kalesi, 20 günlük bir kuşatmadan sonra, kaleyi savunanların serbestçe çıkıp gitmelerine izin verilmek şartı ile Osmanlılara teslim oldu. Böylelikle Osmanlılara bağlanan Trablusgarp, beylerbeyliği hâline getirildi.

Türk donanmasının orta kanadına Kaptan-ı Derya Barbaros Hayreddin Paşa kumanda ediyordu. Sağ kanat kumandanı Salih Reis, sol kanat kumandanı Seydi Ali Reis, yedek filonun kumandanı ise Turgut Reis idi.

Barbaros, deniz tarihinde o güne kadar görülmemiş bu hareketin bütün sorumluluğunu kendi omuzlarına aldı. Kararını verdi ve hiç vakit kaybetmeden, süratle düşmanın kalyon hattına ilerledi ve şiddetle saldırdı. Müthiş çarpışma beş saat kadar sürdü. Andrea Doria hava kararırken kaçmaktan başka çare bulamadı. Savaş gemilerinden 128'i batmış veya işe yaramaz hâle getirilmişti.

OSMANLI DONANMASI HİNT OKYANUSU'NDA

XVI. yüzyılda kıta dışına çıkarak yayılmacılık politikası güden iki Avrupa devleti İspanya ile Portekiz idi. Bu denizci ülkelerden İspanya, yeni keşfedilmiş olan Amerika kıtasında, Portekiz ise Asya kıyılarında tutunmaya çalışıyordu. Portekizliler Asya'da, özellikle Hindistan'ın kuzeybatısında Müslüman devletleri tehdit etmekteydiler. Gucerat hükümdarı Bahadır Şah, Portekizlilere karşı koymakta güçlük çektiği için Osmanlı İmparatorluğu'ndan yardım istemişti. Osmanlı hükümdarı aynı zamanda İslâm Halifesi olduğu için, Hristiyanlara karşı Müslüman devletleri himaye etmek ona düşüyordu.

Pirî Reis'in, Atlas Okyanusu ve Amerika kıyılarını gösteren haritası

I. SÜLEYMAN DÖNEMİ OLAYLARI

1551

■ **Erdel Seferi:**
Sadrazam Sokollu Mehmet Paşa komutasındaki 80 bin kişilik ve 100 toplu Osmanlı ordusunun Erdel'e yaptığı seferde Beçe, Beçkerek, Çanad gibi 14 kale savaş yapmadan ele geçirildi. Lippa alındıktan sonra Tamışvar'a gidildi. 15 gün süren Tamışvar Kalesi kuşatması, kış mevsiminin yaklaşması nedeniyle kaldırıldı.

1552

■ **Segedin baskını, büyük bir Türk zaferiyle sonuçlandı (23-24 Şubat gecesi).**
Budin Valisi Hadım Ali Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile Erdel'deki başkomutan Castaldo komutasındaki Avusturya ordusu arasında Tizsa nehri üzerindeki Segedin'de yapılan savaş çok kanlı geçti. Yenilen Avusturya ordusu 5 bin ölü vererek geri çekildi.

■ **Pirî Reis, Hint deniz seferinde aşırı fırtına ve kürekçilerin kaçması nedeniyle başarılı olamadı (Nisan).**

■ **Veszprem Kalesi, Hadım Ali Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu tarafından ele geçirildi (11 Nisan).**

Tamışvar Kalesi (Minyatür: Süleymanname)

■ **Tamışvar Kalesi kuşatıldı (28 Haziran); 26 Temmuz günü fethedildi.**

■ **Palast Savaşı (11 Ağustos):**
Hadım Ali Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile 7 bin kişilik Avusturya ordusu arasında Palast ovasında yapılan bu savaşta, Avusturya ordusu yenilerek bozguna uğradı. Fülek Kalesi Osmanlıların eline geçti. Vaç piskoposu bu savaşta öldü. Alınan 4 bin esir arasında, savaşı yöneten Avusturyalı Erasmus Teufel ile komutanlardan Pallaviçini de vardı.

■ **Szolnok Savaşı (4 Eylül):**
Hadım Ali Paşa ve Kara Ahmet Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile Avusturya ordusu arasında Tizsa nehri kenarındaki Szolnok Kalesi'nde yapılan savaşta, Avusturya ordusunu yenen Osmanlı ordusu, Szolnok Kalesi'ni kolayca ele geçirdi. Avusturya askerleri ve komutanları Laurent Nyary, savaş alanından kaçtı. Fakat Laurent Nyary yakalanarak Kara Ahmet Paşa'nın huzuruna çıkarıldı. Kızını muhafızlardan birine vererek kurtulabildi.

■ **Eğri Savaşı (9 Eylül):**
Hadım Ali Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile Avusturya ordusu arasında Macaristan'ın kuzeydoğusundaki Eğri Kalesi'nde yapılan savaşta, Avusturya'nın elinde bulunan bu kalenin kuşatmasının 20. günü, Osmanlı ordusu 8 bin şehit verdi. 27 günlük bir kuşatmadan bir sonuç alınamayınca kış mevsiminin yaklaşması yüzünden kuşatma kaldırıldı.

PİRÎ REİS (1465 Gelibolu - 1554 Kahire)

Ünlü Osmanlı denizcilerinden Kemal Reis'in yeğeniydi. Onun yanında denizciliğe başladığı tahmin edilmektedir. Endülüs Müslümanlarının İspanyollardan kurtarılmasına (1486), Sicilya, Korsika, Sardunya ve Fransa kıyılarına yapılan akınlara katıldı (1490-1491). Kemal Reis ile birlikte Osmanlı Devleti hizmetine girdi. Kemal Reis'in ölümünden sonra Oruç Reis'in hizmetinde bulundu (1511). İstanbul'a geldiğinde (1516) tekrar Osmanlı Devleti donanmasında çalışmaya devam etti. Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferine katıldı; Mısır'ın fethinden sonra Nil Irmağı'nın haritasını çıkardı. Kanunî Sultan Süleyman devrinde, Sadrazam İbrahim Paşa'yı Mısır'a götüren gemiye kılavuz olarak katıldı. Bundan sonra Kızıldeniz'deki Osmanlı filosuna kaptan-ı derya oldu. Bu makamdayken Aden Kalesi'ni ele geçirdi. Bir süre sonra otuz gemiyle Umman'da Maskat Kalesi'ni aldı (1552). Portekizlilerin elinde olan Hürmüz Kalesi'ni kuşattıysa da ele geçirmeyi başaramadı. Kuşatmayı kaldırarak donanmasıyla Basra'ya çekildi. Ancak bir Portekiz donanmasının yaklaştığını haber alınca filosunu Basra'da bırakarak üç gemiyle Mısır'a döndü. Bu hareketi yüzünden Kanunî'nin emriyle idam edildi. Pirî Reis, denizciliğinin yanı sıra haritacılığı ve denizcilikle ilgili bir kitabıyla da ünlüdür. Pirî Reis'in "Kitab-ı Bahriye" adlı yapıtı bir coğrafya kitabı olduğu kadar denizciler için bir elkitabıdır. Ayrıca kendisinin iki parça haritası zamanımıza kadar kalmıştır. Bunlardan biri İspanya, Kuzey Afrika, Atlas Okyanusu, Amerika ve Antil Adalarını içine almaktadır. Piri Reis'in diğer bir haritasının parçası Atlas Okyanusu'nun kuzey sahilleriyle Grönland'dan Florida'ya kadar olan Kuzey Amerika kıyılarını içermektedir.

Pirî Reis'in çizimiyle Marsilya limanı

1553

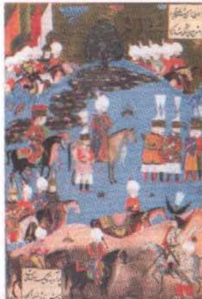
■ İstanbul'da imzalanan himaye anlaşması gereğince Fransızlar, Osmanlılara vereceği tazminata karşılık, donanmalarını Türklere rehin bıraktılar (1 Şubat).

■ Hint deniz seferinde başarılı olamayan Pirî Reis, Süveyş'e geldi.

■ Turgut Reis, Fransa'yı himaye maksadıyla Akdeniz seferine çıktı (15 Haziran).

■ On ikinci "Sefer-i Hümayun": Nahcıvan seferine çıkan Kanunî Sultan Süleyman, İstanbul'dan Üsküdar'a geçti (28 Ağustos).

Kanunî Sultan Süleyman komutasındaki Osmanlı ordusunun İran'a yaptığı üçüncü seferde, iki kez Kanunî Sultan Süleyman'ın önünde savaştan kaçan Safevî Sultanı Şah Tahmasb yine görünmedi. Kanunî, şaha mektup göndererek savaşa davet etti ise de Karabağ ve Nahcıvan savaşsız olarak ele geçirildi. Erivan Sarayı, Bağ-ı Sultan Bahçeleri, Nahcıvan sarayları yakılıp yıkıldı. Şah görünmeyince Osmanlı ordusu Aras nehri boyunca geri döndü.

Kanunî Sultan Süleyman, Nahcıvan seferinde (Minyatür: Süleymanname)

1554

■ **Osmanlı denizcisi ve haritacı Pirî Reis idam edildi.**

Kuşattığı Hürmüz Kalesi'ni ele geçiremeyince Basra Körfezi'ne çekilen ve bir Portekiz donanmasının üzerine geldiğini haber alınca filosunu bırakarak Mısır'a dönen Pirî Reis bu nedenle idam edildi.

Pirî Reis (Tablo: Cemal Dündar)

Kanunî Sultan Süleyman, Mısır valisi Hadım Süleyman Paşa'ya, Süveş'te bir donanma kurma görevini verdi. Mısır valisi de çok güç şartlar altında sağlanan malzemelerle 80 gemiden oluşan bir donanma meydana getirdi. Barbaros, Preveze Savaşı için Akdeniz'e açıldığı sırada Süveyş donanması da Süleyman Paşa'nın kumandasında Aden'e inmiş bulunuyordu. Aden itaat altına alındı ve donanma Hint Okyanusu'na açılarak Hindistan kıyılarına ulaştı. Burada Portekizlilerin elindeki iki kaleyi fethettikten sonra Gucerat'ın Diu (Goa) limanına hareket edildi.

Bu sırada, Osmanlı hükümdarından yardım isteyen Gucerat hükümdarı Bahadır Şah ölmüş, yerine oğlu Mahmut Şah geçmişti. Bu yeni şah, tahta çıkarken Portekizlilerden destek almıştı ve onlardan yana bir politika takip ediyordu. Türk donanmasının gelişinden pek memnun olmadı ama bunu belli etmek istemedi. Hadım Süleyman Paşa'nın kuvvetlerini yıpratacak gizli teşebbüslerde de bulundu. Bunun üzerine Süleyman Paşa, Diu'ya hâkim olmaktan vazgeçti ve askerlerini toplayarak geri çekildi.

ALMANLARIN BARIŞ İSTEĞİ KABUL EDİLDİ

Alman İmparatoru Charles Quint, Osmanlı himayesindeki Fransa'nın bağımsızlığını ortadan kaldırma çabalarından vazgeçti ve Türklerle anlaşmaktan başka çare olmadığını kabul etti. İstanbul'a barış isteğiyle ve tam yetkiyle gelen Alman elçilerini Türk hükûmeti de olumlu karşıladı. Uzun süren müzakerelerden sonra, 8 Ekim 1547'de Kanunî tarafından onaylanan anlaşmanın şartları özet olarak şöyleydi:

1- O güne kadar Türklerin Macaristan'da fethettikleri bütün yerler yine Türklerde kalacaktır;

2- Almanya ve ona bağlı devletler, Türk topraklarına karadan ve denizden hiçbir şekilde tecavüz etmeyeceklerdir;

3- Türk topraklarında herhangi bir zarar-ziyana sebep olurlarsa; bunu Alman hükûmeti Türk hükûmetine ödeyecektir;

4- Hristiyan devletler, Ferdinand, elinde bulunan topraklarda ancak Osmanlılara bağımlı kalmak şartıyla hüküm sürecek ve Osmanlı Devleti'ne yılda 45 bin duka altını vergi ödeyecektir;

I. SÜLEYMAN DÖNEMİ OLAYLARI

Seydi Ali Reis'in Portekizlilerle savaşı

1554

■ Seydi Ali Reis, Basra donanmasıyla Hint Denizi'ne açıldı (2 Temmuz).

1555

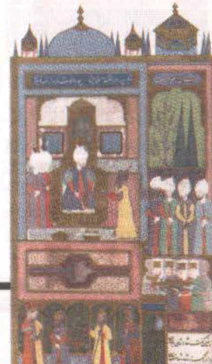
■ Ressam Melhicor Lorichs, Avusturya elçisi Busbecq'in heyetiyle birlikte İstanbul'a geldi (2 Ocak). İstanbul'da kaldığı dörtbuçuk yıl içinde İstanbul'dan muhtelif görünümler çizdi.

Ressam Melhicor Lorichs'in çizgisiyle Alemdar Sipahi

■ **Osmanlı-İran Barışı (29 Mayıs):**

Amasya Barışı : III. İran (Nahcıvan) seferinden dönen Kanunî Sultan Süleyman, kışı Amasya'da geçirirken, oraya gelen İran elçileri ile yapılan barışa göre, Tebriz ile birlikte Azerbaycan bölgesinin büyük bir bölümü, Doğu Anadolu ve Irak, Osmanlılara bırakıldı.

Amasya'daki Osmanlı-İran barış görüşmeleri (Minyatür: Süleymanname)

■ **Barış antlaşması amacıyla Amasya'ya geldikleri hâlde ancak altı aylık bir ateşkes anlaşması yapabilen Avusturya elçileri, ülkelerine döndüler (2 Haziran).**

Amasya Barışı: Avusturya Kralı Ferdinand'ın elçisi yazar Busbecq ile III. İran seferinden dönen Kanunî Sultan Süleyman arasında Amasya'da yapılan barış antlaşmasında Avusturya elçisi, Kanunî Sultan Süleyman'a, Erdel'in 10 bin duka altını vergisi ile altın yaldızlı ve süslemeli bir gümüş sofra takımını armağan olarak sundu. Ancak 6 ay için bir ateşkes antlaşması yapılabildi.

■ **Kanunî Sultan Süleyman, Amasya'dan İstanbul'a hareket etti (21 Haziran).**

İSTANBUL'DA KAHVE İÇİLMEYE BAŞLANDI

Bu tarihe kadar Türkiye'de ismi bile mâlum olmıyan kahvenin ilk defa olarak işte bu sene İstanbul'a getirilmiş olduğu rivayet edilir. Gittikçe İstanbul'un her semtine yayılan ilk kahvehânelerin birer "Mecmua'i zurefâ" olduğu ve buralarda "okur yazar makuulesinden nice zurefâ" toplandığı rivayet edilir; tavla ve satranç oynıyanlar olduğu gibi, kitap okuyanlar ve "nev-güfte gazeller getürüp maârifden bahsidenler" de vardır; devlet erkânı müstesnâ olmak üzere bütün kibar, zarif ve münevver adamların birer klöb hâline getirdikleri bu ilk İstanbul kahvelerini Peçevî şöyle anlatır:

"... böyle bir eğlenecek ve gönül dinlenecek yer olmaz diyü dolup oturacak ve duracak bir yer bulunmaz oldu ve bi-l-cümle ol kadar şöhret buldu ki ashab-ı manâsından gayri kibâr bi-ihtiyâr gelür oldular"!

"Kahve" kelimesi Arap dilinde esasen "şarap" demektir : Kelimenin işte bu mânasından dolayı gittikçe Ulemâ sınıfı arasında dedikodular başlamıştır! Gene ayni müellif bu meseleyi de şöyle anlatır:

İmamlar ve müezzinler ve zerrâk sofular:
- Halk kahvehâneye müptelâ oldu, mescidlere kimesne gelmez oldu! didiler.

Bilhassa "kahve" kelimesinin "şarap" mânâsına gelmesinden kuşkulanan Ulemâ sınıfının bu tuhaf mücâdelesi uzun devam etmiş, şarap gibi zavallı kahve de bir aralık yasak edilmiş ve hattâ Üçüncü Murad devrinde "Koltuk meyhâneleri"ne mukabil "Koltuk kahveleri" açılmış, tiryâkiler çıkmaz sokaklarla sapa yerlerde kurulan bu koltuk-kahvelerine bâzı dükkânların arka kapılarından işlemeye başlamış, fakat nihayet ulemânın da kahve iptilâsına uğraması gittikçe bu nesnenin harâm olmayıp helâl olduğu hakkında manzum ve mensur fetvâlar verilmesine bile sebeb olmuştur! Peçevî bu vaziyeti de şöyle anlatır:

"Vâızlar ve müftîler :
- Kömür haddine gelmezmüş, içmesi câiz imüş!
dir oldu. Ulemâdan ve meşâyihden, vüzerâdan ve kibârdan içmez âdem kalmadı: Hattâ bir mertebeye vardı ki vüzerâ-i izâm akaar içün kahveler ihdâs ittiler ve yevmiyye birer, ikişer altun kirâ alur oldular"!

Hattâ kahvenin bu revâcına mukabil Kanunî'nin son devirlerinde meyhânelerin kapatılması ve "dermân içün bir katra şarâb" bulunamaması:

Humlar şikeste câm tehî yok vücûd-i mey
Kıldun esir-i kahve bize hey zamâne hey!

gibi beyitlerle dîvan edebiyatında bile akisler bırakmıştır.

İsmail Hami Danişmend
(Osmanlı Tarihi Kronolojisi)

Kahvenin 1555 yılında ilk defa İstanbul'a getirilmesinden sonra İstanbul'da kahvehane sayısı gittikçe arttı (Gravür: Bartlett)

Tuğralı gümüş kahvedanlık (Antik A.Ş. Koleksiyonu)

- Kaptan-ı Derya Piyale Paşa ve Trablusgarp Valisi Turgut Paşa, Fransızların yardım isteği karşısında yeniden İtalya'ya sefere çıktı (26 Haziran). Riçe (Reggio) şehri ele geçirildi. Napoli dolaylarında seyreden Andrea Doria'nın donanması Türklere görünmedi. Osmanlı donanması Elbe adasında Fransa amirali ile buluştu. Kışın yaklaşması yüzünden Osmanlı donanması İstanbul'a döndü.

- Rumeli'de büyük bir isyan hareketi başladı. Osmanlı tahtında hak iddia eden ve kendisini, Kanunî'nin büyük oğlu olarak tanıtan Düzmece Mustafa adlı kişi yakalanarak idam edildi (31 Temmuz).

Düzmece Mustafa'nın öldürülmesi (Minyatür: Süleymanname)

- Veziriazam Kara Ahmet Paşa idam edilip yerine ikinci defa Rüstem Paşa getirildi (29 Eylül).

- İstanbul'da kahve içilmeye başlandı.

1556

- Büyük Türk şairi Fuzulî öldü.

Yaşamı üstüne bilgiler sınırlıdır. Eserlerindeki felsefe, tıp ve din ile ilgili bilgiler, iyi bir öğrenim gördüğünü gösteriyor. Bağdat ve yöresini ele geçiren Şah İsmail'e ve daha sonra aynı bölgede egemen olan I. Süleyman'a (Kanunî) kasideler sunarak onların ilgi ve desteklerini kazandı. Kendisine bağlanan günde dokuz akçalık geliri almayarak, yolsuzluklara karşı çıkan ünlü **Şikâyetnâmesi**'ni yazdı. Şiirlerinde çok yönlü bir şiir dünyası kuran Fuzulî, divan ve halk şiiri geleneklerinden yararlanarak lirizme dayalı, kimi zaman aruz ölçüsünü aşan ritmlerle klasik şiirimizin en üstün örneklerinin yaratıcısı oldu. Estetik değerlere verdiği önem de şiirini çağımıza ulaştıran etkenlerden biri oldu. Başlıca eserleri : **Türkçe Divan, Farsça Divan, Leylâ vü Mecnun, Beng ü Bade, Hüsn-ü Aşk, Şikâyetnâme, Enis-ül Kalb.**

5- Osmanlı ve Alman imparatorluklarının vatandaşları, her iki imparatorluğun sınırları içinde serbestçe ticaret yapabileceklerdir;

6- Osmanlı Devleti'nden Almanya'ya kaçanlar olursa bunların Müslüman ya da Hristiyan olmaları dikkate alınmaksızın, Alman hükûmeti tarafından derhal Osmanlı Devleti'ne iade edilmeleri sağlanacaktır.

KANUNÎ'NİN İKİNCİ İRAN SEFERİ

Kanunî Sultan Süleyman, Hristiyan dünyasının en güçlü hükümdarı Charles Quint'i dize getirdikten sonra dikkatini tekrar doğuya çevirdi. İran tahtında Şah İsmail'in üçüncü oğlu Tahmasb vardı. Tahmasb'ın kardeşi Elkas Mirza kaçıp Osmanlılara sığınmış ve İstanbul'da çok iyi karşılanmıştı.

Kanunî'ye sığınan Elkas Mirza, kardeşinden İran tahtını almak istiyordu. Sefere o da katıldı ve öncü kuvvetlerle sınıra gönderildi. Kanunî de 1548 Nisanında yola çıktı. Önce Anadolu'da, yolda, şehzadeleri Selim, Bayezid ve Mustafa ile görüştü. Şehzade Cihangir de yanındaydı. Erzurum'a geldiğinde, burada eyalet kuvvetlerinin de toplanmış olduğunu gördü. Buradan Pirî Paşa'yı Van Kalesi'nin zaptı için gönderen Kanunî'nin kendisi Tebriz'e yöneldi.

Van kuşatıldı ve bir hafta sonra teslim oldu. Kanunî'nin Tebriz'e geldiğini gören Şah Tahmasb kaçmıştı. Bunun üzerine Kanunî, Diyarbakır'a geçmeye karar verdi (1549).

Kanunî'nin uzaklaştığını gören Şah Tahmasb, Türk şehirlerine tekrar akınlar yaptı. Kars'ta halkı kılıçtan geçirdi. Erzincan'a uzanarak şehirleri yağmaladı. Bunun üzerine Ahmet Paşa, şahın üzerine gönderildi. Fakat ondan önce paşalardan biri şahın ordusu ile karşılaşmış, çarpışmış ve yenmişti. Şah, kalan askerleriyle yine kaçtı. Onu yakalamak, meydan savaşına zorlamak mümkün olmuyordu.

İran şahının kardeşi Elkas Mirza'nın isteği üzerine kendisine bir miktar kuvvet verildi ve Elkas Mirza, İran içlerine girerek Hemedan, Isfahan, Kom, Kâşân şehirlerini yıkıp yaktı. Pek çok ganimet aldı ve bunları Kanunî'ye gönderdi.

ÜÇÜNCÜ İRAN SEFERİ

Kanunî Sultan Süleyman, ikinci İran seferinden sonra Edirne'ye giderek, Rumeli'deki durumu gözden geçirdi. Veziriazamlığa Rüstem Paşa getirildi. Savaşsız geçen bu süre içinde memleketin imarıyla meşgul olundu; büyük eserlerin yapılması için emirler verildi.

I. SÜLEYMAN DÖNEMİ OLAYLARI

Hattat Ahmet Şemsettin Karahisari'nin yazdığı Kuran-ı Kerim'den bir sayfa (Topkapı Sarayı Müzesi)

1556

■ **Ünlü hattat Ahmet Şemsettin Karahisarî, 87 yaşında İstanbul'da öldü (17 Haziran).**
Afyonkarahisar'da doğduğu bilindiğinden, "Afyonkarahisarî" de denmektedir. XIII. yüzyılda yaşamış olan Yakuti Mustasımî'nin yazı üslubunu benimseyip geliştirdi. Hat sanatındaki büyük yeteneğiyle ekol oluşturan Karahisarî, yazılarındaki süsleme ve kompozisyon özellikleriyle de dikkatleri topladı. Çok eskiden kâtipler için kullanılan "hattat" adı, giderek yazı sanatçıları için de söylenirdi. Yıllarca sabırla çalışan çıraklar, üstatlardan her inceliği öğrenir, en sonunda "icazet" (diploma) alarak yazı yazıp imzalarını atabilirlerdi.

■ **Szigeth (Zigetvar) kuşatması kaldırıldı (31 Temmuz).**
Hadım Ali Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile Avusturya ordusu arasında, Drava nehrinin kuzeyindeki Szigeth'te yapılan bu savaşta, Szigeth Kalesi'ni bir ay kuşatma altında tutan Osmanlı ordusu bir sonuç alamayınca, kuşatmayı kaldırdı. Bu kuşatmada Osmanlı ordusu 10 bin şehit verdi. Bu duruma üzülen Hadım Ali Paşa çok geçmeden üzüntüden öldü.

■ **Fransız haritacı, ressam ve yazar Nicolas de Nicolay, Fransız elçiliğinde görev yapmak üzere İstanbul'a geldi. Bu dönemden sonra çizdikleri 1567'de Lyon'da yayımlandı.**

1557

■ **Süleymaniye Camii'nin yapımı tamamlanıp halka açıldı (7 Haziran).**

1558

■ **Mayorka Seferi:**
Kaptan-ı Derya Piyale Mehmet Paşa komutasındaki 150 gemilik Osmanlı donanması, Fransa'dan gelen yardım isteği üzerine Mayorka ve Minorka adalarına bir sefer düzenledi. Yapılan taarruzda pek çok esir ve ganimet ele geçirildi. Bu zaferden sonra Piyale Mehmet Bey'e "paşa" unvanı verildi.

Nicolas de Nicolay'nın çizimiyle Frenk kadını

MİMAR SİNAN VE SÜLEYMANİYE CAMİİ

Kanunî Sultan Süleyman adına Mimar Sinan tarafından 1550 - 1557 yılları arasında yapılan cami. Boğaz ve Haliç'e bakan bir tepede kurulmuş olan bir tepede kurulmuş olan Süleymaniye Külliyesi'nin içindedir. Kesme taştan yapılmış olup 3 sahınlıdır. Kareye yakın bir plân gösterir. Merkezî kubbenin yerden yüksekliği 53 m.dir. Pandantifler üzerine oturur. Mihrap ve ana kapı yönünde iki yarım kubbe, merkez kubbeyi destekler. Mihrap beyaz mermerden yapılmıştır. 4 minaresi vardır. Minarelerin aynı boyda olmaması, camiye bir piramit havası vermektedir. Yan neflerin üzeri 5 kubbeyle örtülmüştür. Mihrabın çini dekoru ve hünkâr mahfilinin mermer işçiliği, göze çarpıcıdır. Kubbeye yerleştirilen iç boş küpler ve caminin zeminindeki tuğladan boşluklar, başarılı ve etkileyici bir akustik düzen yaratmaktadır.

Yapımı 1557 yılında tamamlanan Süleymaniye Camii'nin 19. yy.'da yapılmış gravürü (Thomas Allom)

1559

■ **Kanunî Sultan Süleyman'ın oğulları Şehzade Bayezid ve Selim'in saltanat kavgası, savaşa dönüştü (30 Mayıs).**

Kanunî Sultan Süleyman'ın oğulları Şehzade Selim (II.) ile Şehzade Bayezid arasında Konya'da yapılan kanlı savaşta, fazla kayıp veren Şehzade Bayezid yenildi ve savaş meydanından kaçtı. Amasya'ya dönen Şehzade Bayezid, babasından af dileyen bir mektubu İstanbul'a gönderdiyse de affedilmedi.

■ Sad

Çukuru Savaşı (7 Temmuz): Konya Savaşı'nda yenilip babası Kanunî Sultan Süleyman'ın affına uğramayınca Amasya'dan ayrılan Şehzade Bayezid'in 12 bin kişilik ordusu ile kendisini takip eden Osmanlı ordusu arasında İran sınırındaki Sad çukurunda yapılan savaşta Şehzade Bayezid, galip geldiği hâlde Safevi Sultanı Şah Tahmasb'a sığındı.

II. Selim

■ **Avlonya Seferi:** Kaptan-ı Derya Piyale Mehmet Paşa, komutasındaki 98 gemilik Osmanlı donanmasıyla, bir düşman donanmasının Türklere karşı taarruz edeceği haberinin gelmesi üzerine Avlonya'ya bir sefer düzenledi. Genellikle bir gövde gösterisi, keşif ve kontrol şeklinde geçen bu sefere kış yaklaştığından son verilip İstanbul'a dönüldü.

1560

■ **Osmanlı donanması, tarihteki en şanlı zaferlerinden birini daha kazandı (14 Mayıs).**

Cerbe Savaşı: Kaptan-ı Derya Piyale Mehmet Paşa ve Turgut Reis komutasında 120 gemilik Osmanlı donanması ile 200 gemilik Müttefik donanması arasında Tunus'un doğusundaki Cerbe adasında yapılan savaşta yenilen Müttefik donanması, 70 gemi kaybetti ve Sicilya adasına kaçtı. Cerbe Kalesi, 80 günlük bir kuşatmadan sonra ele geçirildi. İhtiyarlayan Ceneviz amirali Andrea Dorya ise Türklerin bu zaferi karşısında üzüntüsünden öldü. Müttefikler bu çarpışmada 20 bin ölü, 4 bin esir verdiler. İspanya generali Don Alvaro de Sandi ile 6 amiral esir alındı. Piyale Mehmet Paşa, 4 bin esir ve 19 düşman kadırgası ile birlikte İstanbul'a döndü.

1561

■ **Rüstem Paşa'nın ölümü üzerine veziriazamlığa Semiz Ali Paşa getirildi (10 Temmuz).**

Dünyanın en büyük mimarı, İstanbul'un en büyük camii Süleymaniye'yi inşa etmekteydi. Köprüler, yollar, su kanalları yapıldı, medreseler (üniversiteler) açıldı.

Bu sırada, padişahın Edirne'ye çekilmesini fırsat bilen Şah Tahmasb, doğu illerini yine vurmaya başladı. Saray içi entrikalar, şehzadeleri taht kavgasına düşürmek isteyen çıkarcılar artmaya başladı.

Doğu sınırlarının güvenliği için İran'a kesin bir darbe indirmek gerektiğini düşünen Kanunî, bu ülkeye bir sefer daha düzenlemeye karar verdi. Bu karardan sonra veziriazam Rüstem Paşa, serdar tayin edilerek doğuya gönderildi.

Şah Tahmasb bir elçi göndererek Kanunî'den barış istemek zorunda kaldı. Amasya'da yapılan uzun müzakerelerden sonra nihayet iki devlet arasında bir saldırmazlık anlaşması imzalandı. Büyük Amiral Barbaros Hayreddin Paşa'nın 4 Temmuz 1546'da ölümünden sonraki birkaç yıl içinde büyük deniz harekâtı olmadı.

CERBE ZAFERİ

Barbaros Hayreddin Paşa'dan sonra Türk denizciliğinin en ünlü kaptan-ı deryası Turgut Reis'tir.

Turgut Reis, denizciliğe basit bir levend olarak başlamış, Oruç ve Hızır reislerin yanında

Turgut Reis

tecrübe ve ün kazanmıştı. Barbaros'tan sonra bir süre serbest hareket etmiş, kendisine bağlı gemilerine Güney Tunus'taki Cerbe adasını üs yapmıştı. Zamanla Tunus'un büyük bir bölümünü ele geçirdi ve Mehdiye Kalesi'ni kuvvetlendirdi. Daha sonra Tiran Denizi'ni tamamen kontrol altına alarak İtalya kıyılarını vurdu. Korsika adasını fethetti.

1558'de Piyale Paşa ile Turgut Reis, 150 gemi ile Akdeniz'e açıldılar. İspanya kıyılarına yakın Balear adalarını zaptettiler.

Türklerin bir gün kendilerini de güç durumda bırakacaklarını anlayan Malta şövalyeleri, Akdeniz'de kıyısı olan bütün Hristiyan devletlere başvurarak, Trablusgarp'ın Türklerin elinden alınmasını istediler.

Malta şövalyelerinin isteklerini haklı bulan ve onları destekleyen Papa IV. Pius, Akdeniz

I. SÜLEYMAN DÖNEMİ OLAYLARI

1561

■ **İran Şahı Tahmasb'a sığınan Şehzade Bayezid ve dört oğlu, Osmanlılardan gelen 500 bin altın ve çeşitli hediyeler karşılığı Kazvin'de idam edildi (25 Eylül).**

1562

■ **Osmanlı-Avusturya Barış Antlaşması (1 Haziran):**

Osmanlılar ile Avusturya arasında İstanbul'da imzalanan sekiz yıl süreli bu antlaşmaya göre, Avusturyalıların yine yılda 30 bin altın vergi vermeleri, Erdel üzerindeki iddialarından vazgeçmeleri, her iki tarafın barışa riayet edecekleri, barışa uymayanların cezalandırılacağı, Tata Kalesi'nin Osmanlılarda kalması, sınırların komisyonlarca tespit edilmesi, İstanbul'da Avusturya elçisi bulundurulması kabul edildi.

1563

■ **İstanbul'da büyük bir sel felâketi yaşandı (20 Eylül). Bu felâketi, tarihî bir kaynaktan aynen aktaralım:**

"Bir gün bir gece misli görülmemiş şiddette mütemâdî bir yağmur yağmış ve 74 binâya yıldırım inmiştir. İşte bundan dolayı Halkalı deresi kabarıp taşmış, ortalığı müdhiş bir sel kaplamış, insan, hayvan, ağaç gibi önüne gelen şeyleri denize atan bu korkunç sel, Edirne-kapusu ile Topkapu arasındaki sûrların üstünden aşıp Yenibahçe'den Langa-bostanı'na kadar yayılarak bütün binâları yıkmış ve pek çok nüfus zâyiâtına sebeb olmuştur. Bu sırada Ayastefanos-Yeşilköy taraflarında ava çıkmış olan Kanunî Sultan Süleyman, İskender Çelebi sarayının en üst kattaki odasına sığınarak canını kurtarabilmiştir. Suların şehre hücumu sonucu Kâğıthâne deresi de taşmış ve bu yüzden Eyüp tarafları sular altında kalmıştır. Hattâ türbenin içinde suyun bir arşın kadar yükseldiği rivayet edilir. Bu müdhiş selden biriken sular bir hafta sonra çekilmeye başlamıştır. Bu felâket üzerine İstanbul etrafındaki köprülerle kemerlerin tâmiriyle eskisinden daha sağlam yapılmasına yarım milyon altın tahsis eden Kanunî Sultan Süleyman, bu işlere Koca-Sinan'ı memur etmiş ve inşâat derhal başlamıştır."

■ **Denizci, şair ve bilgin Seydi Ali Reis öldü.**

Barbaros Hayrettin yanında Akdeniz savaşlarına katıldı (1483-1546). 1553'te Mısır kaptanlığına atandı. 1554'te El Mason burnu yakınlarında Portekiz donanmasına yenildi. Karaya çıkarak Gücerat, Sint, Horasan, Irak-Acem, Maveraünnehir, İran yoluyla 1557'de ülkesine döndü. Uzun yolculuğunu anlatan ve gezi türünün ilk eserlerinden sayılan **Mir'at-ül-Memalik'**i (Memleket Aynası), Edirne'de I. Süleyman'a (Kanunî) sundu. Osmanlı bilim tarihinde önem taşıyan öteki eseri **Muhit'**tir. Bu eserde bir denizcinin bilmesi gereken tüm bilgileri açıklar. **Kâtibi** mahlasıyla şiirler de yazdı.

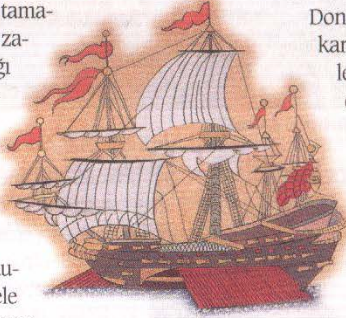
1564

■ **Ressam, şair matematikçi Matrakçı Nasuh öldü (28 Nisan).**

Matrakçı Nasuh: Asıl adı Nasuh bin Karagöz bin Abdullah el-Bosnavi'dir. Enderun'da yetişti. Yavuz Sultan Selim ve Kanunî Sul-

devletlerini bir "Haçlı Donanması" kurmaya teşvik etti. Bunun üzerine İspanyol, Alman, Ceneviz, Papalık, Malta, Monako ve Toskana gemilerinin katıldığı 200 parçadan oluşan bir donanma meydana getirildi. Avrupalılar, Osmanlı donanmasının ancak yaza doğru sefere çıkabileceğini, bu arada Trablusgarp'ı kolayca ele geçirebileceklerini hesaplamışlardı.

Türk donanması 1560'ta Cerbe sularına gelerek 12 mil açığına demir attı. Ertesi sabah savaş, top atışlarıyla başladı. Daha sonra savaş, hem denizde hem karada devam etti. Fakat savaşa Piyale Paşa tamamen hâkim olmuş, kesin zaferi Türklerin kazanacağı anlaşılmıştı. Nitekim, deniz savaşının birinci günü Türklerin kesin zaferiyle bitti.

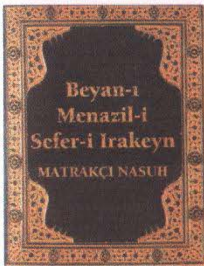
Deniz savaşı bittikten sonra Piyale Paşa'nın askerleri Cerbe Kalesi'ni kuşattılar ve bir süre sonra ele geçirdiler. Kaleyi savunan 9 bin İspanyol askerinden hiçbiri kurtulamadı.

Cerbe zaferinden kısa bir süre sonra Türk donanması, Piyale Paşa'nın kumandasında Haçlı donanmasıyla karşılaşmak üzere denize açıldı ve Akdeniz'in çok önemli bir üssü olan Malta adasını ele geçirmeye karar verdi. Turgut Reis (Paşa) ve Piyale Paşa, Malta'nın ele geçirilmesinde ısrar ediyorlardı ve Divan da bunu nihayet kabul etti.

Türk donanması 30.000 asker, 144 savaş gemisi ve 50 nakliye gemisinden oluşuyordu. Bunlara 30 bin asker bindirilmişti. Donanmaya Kaptan-ı Derya Piyale Paşa, kara askerine Mustafa Paşa kumanda ediyordu. Bunlara, Trablusgarp'tan hareket edecek Turgut Reis'in filosu ile Cezayir'den hareket edecek Hasan Paşa'nın filosu da katılacaktı.

Donanma Malta'ya ulaştı. 20 bin asker karaya çıkarıldı. Karaya çıkan askerler, Malta Kalesi'nden sonra adanın en güçlü direnme merkezi olan Saint-Elme'yi kuşattılar. Az sonra Turgut Paşa ve Uluç Ali Reis kumandasındaki filolar da geldi.

Saint-Elme Kalesi'nin önünde çok şiddetli çarpışmalar oldu. Ard arda yapılan saldırılardan, hem Türkler hem kaleyi savunanlar ağır kayıplar verdiler. Surlar iyice tahrip olduktan sonra Turgut Reis, 5 bin askerle hücuma geçti. Altı gün sonra ve 8. hücumda kaleye girildi. Göğüs göğüse yapılan çok şiddetli çarpışmalardan sonra kale fethedildi (1560).

Matrakçı Nasuh'un Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn'i (Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1976)

tan Süleyman'a sunduğu yapıtlarla (matematik, coğrafya, tarih) ünlüdür. Ayrıca silâhçılık, oyuncakçılık ve yazı sanatında da ustalaşmıştır. "Cemalü'l-Küttab ve Kemali'l-Hisab" (1517), 2 bölüm ve 22 baptan oluşup Yavuz Sultan Selim'e ithaf edilmiştir. "Kenaniyye fil Hisab", "Umdetü'l-Hisab" (Hesabın İlkesi) adlı yapıtları, matematikle ilgiliydi.
1533'te ilk matematik eserinin geliştirilmişi Umdetü'l-Hisab'ı yazdı. Kanunî'ni bazı seferlerine katılarak seferlerin günlüğünü kaleme aldı. Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han adıyla bilinen 1533-37 seferinin yazmasını minyatürlerle zenginleştirdi.

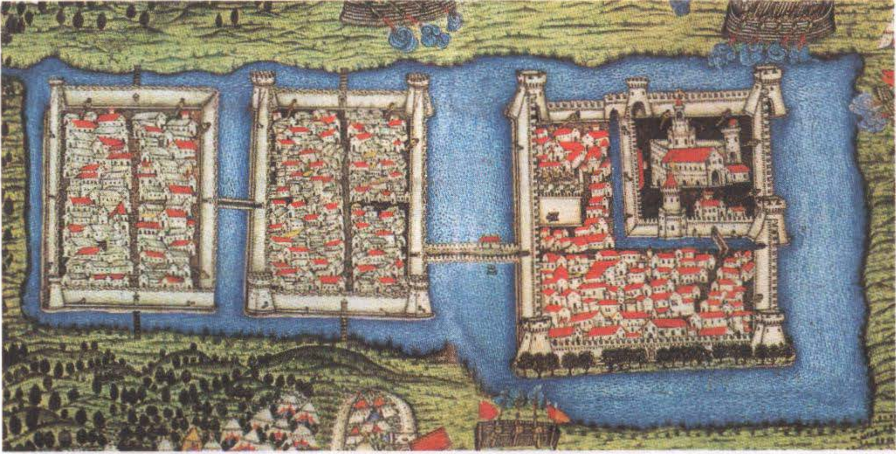
1565

■ **Turgut Paşa, Saint-Elme kuşatmasında, bir top mermisinin başına isabeti sonucu şehit oldu (17 Haziran).**

Turgut Reis'in şehit düşmesi (Tablo: Hüsnü Tengüz)

Büyük Türk denizcisi Turgut Reis, genç yaşta kaptan oldu. 1538 Preveze Savaşı'nda gönüllü gemilerin kaptanlığını yaptı. Başarıları nedeniyle İstanbul'a çağrılarak Osmanlı Devleti'nin hizmetine alındı ve Karlı ili sancakbeyliğine getirildi. Turgut Reis'in de katıldığı Osmanlı donanması, Trablusgarp'ı fethetti. 1552'de donanmayla Akdeniz'de bulunan Turgut Reis, Andrea Doria kumandasındaki bir donanmayı, Ponza adası yakınlarında yenilgiye uğrattı. 1553'te Korsika adasının merkezi olan Bastia limanını ve kalesini ele geçirdi. 1554'te Trablusgarp Beylerbeyliğine getirildi. Sonra Kaptan-ı Derya Piyale Paşa'yla birlikte, Akdeniz'de birçok sefer yaptı. 1560'ta Osmanlı donanmasının yenilgisiyle sonuçlanan Cerbe Savaşı'na katıldı.

Zigetvar Kalesi (Nüzhet el Ekber der Sefer-i Zigetvar, Topkapı Sarayı Kitaplığı)

ZİGETVAR SEFERİ VE KANUNÎ'NİN ÖLÜMÜ

Kanunî, 1566 Mayısının ilk gününde İstanbul'dan hareket etti. Ordu, 5 Ağustos 1566'da Zigetvar'a geldi ve kuşatma hemen başladı. Çarpışmaların şiddetle devam ettiği bir sırada 6/7 Eylül 1566 günü, Kanunî Sultan Süleyman, otağında vefat etti. Ölümü askerlerden gizlendi. Kuşatma devam ediyordu. Veziriazam Sokollu ve yanındakiler bazı tedbirler aldılar. Sokollu Mehmet Paşa, kapıcılar kethüdasını otağa davet ettirerek, padişahın ağzından talimat verdirdi. Padişahın, son bir hücumla kalenin o gün alınmasını istediği bildirildi. Son hücum yapıldı ve Zigetvar fethedildi (7 Eylül 1566).

Babasının ölüm haberini alan II. Selim, Kütahya'da kendi adına hutbe okutarak tahta çıktığını duyurdu. Daha sonra İstanbul'a geldi.

I. SÜLEYMAN DÖNEMİ OLAYLARI

1565

■ **Saint-Elme Kalesi fethedildi (23 Haziran).**

■ **Ünlü Osmanlı devlet adamı Sokollu Mehmet Paşa, Semiz Ali Paşa'nın vefatı üzerine veziriazamlığa getirildi (28 Haziran).**
Bosna'nın Sokoloviç köyünden (şimdiki Yugoslavya) bir Hristiyan çocuğu olarak devşirilen "Bayo", Müslüman yapılarak "Mehmet" adını aldı. Edirne Sarayı'nda eğitim ve öğrenim gördükten sonra, Topkapı Sarayı'na yollandı. Orada Kanunî Sultan Süleyman'ın dikkatini çekerek, gittikçe yükselen görevlere atandı. Sadrazam olarak üç padişah (I. Süleyman, II. Selim, III. Murat) zamanında hizmet veren Sokollu Mehmet Paşa, askerliğinden çok, politikacı yönüyle başarı kazandı.

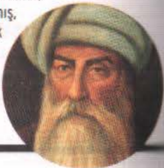
■ **Malta kuşatması kaldırıldı (8 Eylül).**
Malta Savaşı : Kaptan-ı Derya Piyale Mehmet Paşa ile Salih Reis, Ulu Ali Reis ve Turgut Reis komutasındaki Osmanlı donanması ile Malta adasındaki Saint Jean şövalyeleri arasında Malta adası açıklarında yapılan deniz savaşında, Saint Elme Kalesi denizden ve karadan top ateşine tutuldu. Bu savaşta Turgut Reis şehit oldu. Aynı gün Saint Elme Kalesi ele geçirildi. Her iki ordunun büyük kaybı oldu. Şövalyelere 8 bin kişilik İspanyol, 14 bin kişilik İtalyan ve Alman kuvvetleri yardıma geldiği hâlde, erzak ve malzemenin azalması yüzünden 4 ay devam eden Malta kuşatması, bir sonuç alınmadan kaldırıldı.

Malta Kuşatması
(Tombak Dergisi, Sayı:10)

1566

■ **Cenevizlilerin elinde bulunan Sakız adası, Osmanlı topraklarına katıldı (14 Nisan).**

■ **Mimar Sinan'ın bir yapı şaheseri olan Büyükçekmece köprüsünün yapımına başlandı.**
Büyükçekmece ile Mimarsinan köyü arasında ulaşımı sağlayan köprü, İstanbul'a 36 km uzaklıkta, Büyükçekmece gölü ile Marmara denizi arasındaki geçit üzerinde yapılmıştır. Bizans ve Osmanlıların ilk dönemlerinde de aynı yerde bir köprünün varlığı bilinmektedir. Kanunî Sultan Süleyman, Zigetvar seferine çıkarken bu köprünün yapımını başlatmış, II. Selim zamanında bir yılda tamamlanmıştır. Büyükçekmece Köprüsü, Mimar Sinan'ın eseridir. Mimar Sinan, köprünün yapımında yüzlerce neccar, senktraş çalıştırmış, gölün suları büyük tulumbalarla çekildikten sonra yapım sürdürülmüştür.

Kanunî Sultan Süleyman döneminde Osmanlı Devleti

Kanunî'nin cenazesi önce Belgrad'a getirildi, daha sonra İstanbul'a doğru yola çıkarıldı. İstanbul'da, yine yüzbinlerce insanın katıldığı bir törenle Süleymaniye Camii'ndeki türbesine gömüldü.

Yaklaşık 46 yıllık saltanatı süresince Kanunî, bizzat ordusunun başında batıya ve doğuya birçok sefer yapmış, son seferinde de yine ordusunun kumandanı olarak savaş alanında ölmüştür. Kanunî Sultan Süleyman yalnız kazandığı zaferlerle değil, aynı zamanda çıkardığı yasaları, dönemin ihtiyaçlarına göre tanzim etmesiyle de ünlenmiştir.

Yaşamının büyük bir bölümü seferlerde geçen Kanunî'ye karısı Hürrem Sultan'ın yazdığı bir mektup

Kanunî Sultan Süleyman'ın Muhibbi mahlasıyla yazdığı şiirlerini bir araya getiren Divan-ı Muhibbi adlı eserinin başlangıç sayfası (Nuruosmaniye Camii)

■ **Zigetvar Seferi:**

Kanunî Sultan Süleyman'ın son seferidir. Adını, kuşatılan Zigetvar (ya da Sigetvar) Kalesi'nden alır. 1556-1562'de Avusturya ile Osmanlı Devleti arasında bir antlaşma yapıldı. İmparator Ferdinand, sekiz yıl süreli bu antlaşmaya göre, İmparator Ferdinand, Erdel'i Osmanlılara bırakıyor ve elindeki Macaristan toprakları için yıllık 30 bin duka vergiyi kabul ediyordu. Bir süre sonra hudutlarda ve Macaristan'da bazı anlaşmazlıklar çıktı. Avusturya, bunları ileri sürerek iki yıl vergi göndermedi. 1564'te Ferdinand öldü. Sadrazam Semiz Ali Paşa, Avusturya elçisinden birikmiş vergiyi ve geride kalan altı yıllık antlaşma süresinin yenilenmesini istedi. Yeni imparator II. Maksimilyan ise, paranın ödenmesini, anlaşmazlıkların çözülmesini daha sonraya bırakmayı uygun gördü. Bu sırada Osmanlı himayesindeki Erdel Beyi, Avusturya'ya ait Çatmar (ya da Zatmar) kentini ele geçirdi. Avusturya imparatorunun Erdel'e saldırarak Tokay ve Sevenç çevresini alması üzerine ilişkiler iyice gerginleşti. Fakat Sadrazam Semiz Ali Paşa, yeni bir seferden yana değildi. Onun ölümü ve yerine Sokollu Mehmet Paşa'nın gelmesiyle Avusturya'ya karşı sefere girişildi. Bu sefer, Kanunî'nin, ordunun başında katıldığı seferlerin on üçüncüsü ve sonuncusudur. Padişah ve Osmanlı ordusu, 1 Mayıs 1566'da İstanbul'dan hareket etti. Ağustos başlarında Zigetvar kuşatması başladı. Otuz dört günlük zorlu bir kuşatmadan sonra 7 Eylül 1566'da Zigetvar Kalesi alındı. Kanunî Sultan Süleyman, kalenin alınışından bir gün önce öldüyse de, ölümü Sokollu Mehmet Paşa tarafından bir süre ordudan gizlendi. Çevredeki kimi kalelerin ele geçirilmesiyle Zigetvar Seferi sona erdi.

■ **46 yıllık saltanatı sırasında zaferden zafere koşmuş "Muhteşem" unvanıyla da anılan Kanunî Sultan Süleyman öldü (6-7 Eylül).**

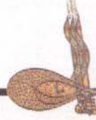
13. seferine çıkarken yorgun ve bitkin olan Kanunî, atına binemeyecek kadar rahatsızdı. Fakat onun devleti ve askerini yönetme tutkusu her şeyden üstündü. Damar sertliğinin verdiği kalp yetmezliğine aldırmayan bu büyük sultanı, ecel; doğum yeri olan Trabzon'dan çok uzaklarda, Zigetvar Kalesi önlerinde buldu. Kaynaklara göre beyin kanamasından ölen Kanunî'nin iç organları, tahtının bulunduğu yerin arkasına gömüldü. Daha sonra buraya adına yaraşır bir şekilde muhteşem bir türbe yaptırıldı. Bugün Macarlar buraya "Türkek" adını vermişlerdir. Kanunî, Süleymaniye Camii'nin yanındaki türbesinde gömülüdür.

Kanunî Sultan Süleyman'ın Zigetvar'daki temsilî mezarı

II. SELİM
(Sarı)

SALTANAT SÜRESİ: 8 yıl, 3 ay (1566 – 1574)

II. Selim'in tuğrası

BOL BAHŞİŞ DAĞITMAKLA, İSTENEN TAVİZİ VERMEKLE, DAHA İŞİN BAŞINDA OTORİTESİNİ ZAYIFLATTI. DAMADI VE SADRAZAMI OLAN SOKOLLU MEHMET PAŞA'YI DEĞİŞTİRMEYEREK TÜM YETKİLERİ SADRAZAMINA BIRAKAN PADİŞAH, DEVLET İŞLERİYLE PEK İLGİLENMEDİ

II. Selim'in tuğralı mülknamesi, 1567 (Türk ve İslâm Eserleri Müzesi)

On birinci Osmanlı padişahı II. Selim, Kanunî Sultan Süleyman'ın Hürrem Sultan'dan doğan ikinci oğludur. II. Selim (Sarı Selim) veliaht şehzade olmasına karşın, özellikle annesinin etkisiyle Kanunî'nin öteki oğullarının ortadan kaldırılmaları sonucu, tahtın tek vârisi durumuna geldi. Kanunî'nin Zigetvar seferinde ölümü üzerine İstanbul'a gelerek tahta çıktı (1566), sonra Belgrad'a kadar giderek babasının cenazesini İstanbul'a getirdi.

Kanunî'nin parlak dönemi, Sokollu'nun deneyimi ve yeteneğiyle sürdürülebildi.

II. SELİM	
Doğum tarihi	: 30.5.1524
Doğum yeri	: İstanbul
Babası	: I. Süleyman
Annesi	: Hürrem Sultan (Slav)
Tahta çıktığı tarih	: 24.9.1566
Tahta çıktığında yaşı	: 42 yaş, 4 ay
Saltanatının sonu	: 15.12.1574
Tahttan ayrılma sebebi	: Ölüm
Saltanat süresi	: 8 yıl, 3 ay
Ölüm tarihi	: 15.12.1574
Ölüm sebebi	: Düşme-Alkol
Öldüğü yer	: İstanbul
Gömülü olduğu yer	: İstanbul, Ayasofya, II. Selim türbesi
Valilikleri	: Konya (1542-1544); Manisa (1544-1558); Konya (1558-1559); Kütahya (1559-1566)

II. SELİM (1524-1574)

ANADOLU VE ARABİSTAN YARIMADASINDA İSYAN

İktisadî sıkıntıların artmaya başladığı bu dönemde, Anadolu'da yer yer olaylar çıktı. Arabistan yarımadasında ayaklanmalar oldu. Yemen'de çıkan İmam Mutahhar isyanını, Mısır Beylerbeyi Koca Sinan Paşa bastırdı.

HAZAR - KARADENİZ BAĞLANTISI

II. Selim devrindeki önemli olaylardan biri, Don ve Volga nehirleri arasında bir kanal açarak, Hazar denizini bu kanalla Karadeniz'e bağlama teşebbüsüydü. Sokollu'nun bundan amacı, donanmayı Karadeniz'den Hazar denizine geçirmek ve İran savaşlarında ordunun ikmalini daha kolaylıkla sağlamak; Kazan ve Astrahan'ın Rusların eline geçmesi üzerine kuzeyde Osmanlı Devleti aleyhine bozulan dengeyi, yeniden Osmanlı Devleti lehine çevirmekti. Hive Hanı Hacı Muhammed, İranlıların ve Rusların, hacca gitmek isteyen Hiveli Müslümanlara zorluk çıkardıklarını belirterek bu yolun açılması için Astrahan'ın Ruslardan alınmasını istedi; bunun üzerine kanalın açılmasına teşebbüs edildi; fakat Don ve Volga nehirleri arasındaki 6 deniz mili olan uzaklığın üçte biri kazıldığı sırada Rus Çarı IV. İvan, elçisi aracılığıyla II. Selim'i tahta çıktığından dolayı tebrik etti ve Osmanlı Devleti'yle dostça ilişkilerin devamını istediğini belirtti. II. Selim de bunun, Astrahan yolunun açılması ve Moskova'da alıkonan Kırım elçisinin serbest bırakılmasıyla mümkün olacağını belirtti.

Osmanlılar o sırada Kıbrıs'ın fethiyle yakından ilgileniyorlardı, bundan dolayı Ruslara karşı etkili bir siyaset uygulama imkânları yoktu. Bu sebeple kanalın açılma teşebbüsü gerçekleşmedi. Kanunî devrinde başlatılan Hint denizi siyaseti, II. Selim zamanında da devam etti. Sumatra adasındaki Açe sultanlığı, Portekizlilere karşı yardım isteyince bir miktar malzeme, sanatkâr ve asker yardımı yapıldı (1560).

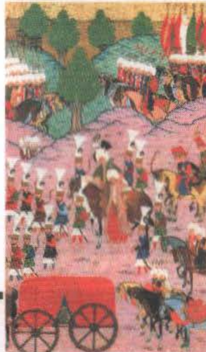

Sadrazam Sokollu Mehmet Paşa (Tablo: Etem Çalışkan)

II. SELİM DÖNEMİ OLAYLARI

1566

- II. Selim, İstanbul'da tahta çıktı (30 Eylül).
- II. Selim, babası Kanunî Sultan Süleyman'ın cenazesini almak üzere Belgrad'a geldi (17 Ekim).

Kanunî Sultan Süleyman'ın cenazesi, Veziriazam Sokollu Mehmet Paşa tarafından götürülüyor (Minyatür: Hünername)

- Kanunî'nin, askerden 48 gün gizlenen ölüm haberi açıklandı (24 Ekim).
- Kanunî Sultan Süleyman'ın cenazesi, İstanbul'a gönderilmek üzere asker tarafından Belgrad'a götürüldü (26 Ekim).
- Devşirme yeniçeriler, II. Selim'in tahta çıkışı nedeniyle dağıttığı cülusa ilk defa tepki gösterdiler (26 Ekim).
- II. Selim'in Belgrad'dan İstanbul'a dönüşünde yeniçeriler ikinci kez ayaklandı (5 Aralık).
- Cülus bahşişinden ilmîye sınıfının da yararlanması kabul edildi (7 Aralık).

Özdemiroğlu Osman Paşa'yı bir seferde gösteren minyatür (Minyatürlerde Gemiler, A. Ülker Erke'nin çizimiyle)

1567

- Rıdvan Paşa'nın başarısızlığı sonucu Yemen ikiye ayrıldı ve topraklarının büyük bölümü kaybedildi (16 Ağustos). Özdemiroğlu Osman Paşa, San'a Beylerbeyliğine tayin edildi (16 Aralık).

1568

- Sekiz yıl süreli Osmanlı-Avusturya Barış Antlaşması Edirne'de imzalandı (17 Şubat).

Edirne Barışı: Osmanlılarla Avusturya arasında Edirne'de Zigetvar seferi sonrası yapılan barışta Sadrazam Sokollu Mehmet Paşa, Osmanlıların baş delegesi idi. Barış gö-

GERÇEKLEŞMEYEN SÜVEYŞ KANALI PROJESİ

Sokollu, Süveyş kanalının açılmasına da teşebbüs etti. Bu teşebbüsün gerçekleşmesi hâlinde donanma kolaylıkla Kızıldeniz'e geçebilecek, Portekizlileri Hint yarımadasından geri atmak mümkün olacaktı. Akdeniz ticaretinde önemli gelişmeler sağlayacak bu düşünce de bir sonuca ulaşmadı.

KIBRIS'IN FETHİ

II. Selim zamanında Doğu Akdeniz'deki durumu dolayısıyla Kıbrıs adasının fethine girişildi. Doğu Akdeniz'de Osmanlı hâkimiyetini kuvvetlendirmek için adanın ele geçirilmesi gerekiyordu. Piyale Paşa ve Lala Mustafa Paşa da adanın Venediklilerden alınmasını istiyordu. Ayrıca padişahın yakın adamlarından olan Yosef Nassi ve Seyhülislâm Ebussuud Efendi de aynı düşüncedeydi. Sokollu ise, Avrupa devletlerinin Osmanlılara karşı birleşmesinden çekindiği için Kıbrıs'ın fethine karşıydı; fakat Venedik'e savaş açıldı. II. Selim, Kıbrıs seferi serdarlığına Lala Mustafa Paşa'yı, donanma kumandanlığına Piyale Paşa'yı tayin etti. Önce Lefkoşa ele geçirildi; sonra da bütün Kıbrıs alındı. Daha sonra Antalya, Adana, Bozok sancaklarından getirilen halk, Kıbrıs'a yerleştirildi.

Yemen'in fethi (Minyatürlerde Gemiler, A. Ülker Erke'nin çizimiyle)

rüşmeleri yedi ay sürdü. Antlaşmaya göre; Avusturyalıların Osmanlılara yılda 30 bin Macar altını vergi vermesi, yıllık verginin yanında padişaha 20 altın kupa, sadrazama 2 bin duka armağan verilmesi, sınırlara uyulması, barışın korunması, Budin ve Macar valilerinin anlaşmazlıkları halletmesi, İstanbul'da Avusturya elçisi bulundurulması gibi 25 konuda anlaşmaya varıldı.

■ **Özdemiroğlu Osman Paşa, Yemen'i fethedip Taaz ve çevresini ele geçirdi.**

■ **Edirne'de Mimar Sinan'ın eseri olan Selimiye Camii'nin yapımına başlandı.**
Selimiye Camii, Edirne'de II. Selim tarafından Mimar Sinan'a yaptırıldı. Kente egemen bir tepe üzerinde, 43,28 m yüksekliğindedir. 31,28 m çapındaki kubbesi, 8 ayağa dayanır. Caminin dört köşesinde her biri 70,89 m yükseklikte üçer şerefeli minareler yer alır. Yapı, büyüklüğü, mimarî özellikleri ve süslemeleriyle dünya çapında önem taşır.

1569

■ **Yemen Serdarlığına tayin edilen Mısır Beylerbeyi Koca Sinan Paşa, Kahire'den Hicaz yoluyla Yemen'e hareket etti (5 Ocak). Yemen'in, stratejik bakımdan önemli kalelerinden Kahire Kalesi ele geçirildi (3 Mayıs). Koca Sinan Paşa ile anlaşmazlığa düşen Özdemiroğlu Osman Paşa, Yemen valiliğinden alındıktan sonra İstanbul'a döndü.**

■ **Hazar Denizi'ne dökülen Volga ile Azak Denizi'ne dökülen Don nehirlerini birleştiren kanalın açılmasına başlandıysa da Rus Çarı IV. İvan'ın engellemesi yüzünden çalışmalar durdu (4 Ağustos).**

Büyük İstanbul yangınında binlerce ev yandı (Tablo: Mıgırdıç Civanyan)

■ **Bir hafta süren büyük İstanbul yangınında binlerce ev yandı; birçok tarihî eser ve belge yok oldu (19 Eylül).**

Edirne'de Mimar Sinan'ın eseri olan Selimiye Camii'nin yapımına başlandı.

İNEBAHTI YENİLGİSİ

Sokollu'nun düşündüğü gibi, Kıbrıs'ın Osmanlılara geçmesi üzerine Papalık, Venedik ve İspanya, Osmanlılara karşı birleşti. Müttefik donanması, Osmanlı deniz kuvvetlerini İnebahtı'da yenilgiye uğrattı (1571). Sokollu ve kaptan-ı deryalığa getirilen Kılıç Ali Paşa'nın çabalarıyla kuvvetli yeni bir donanma meydana getirildi; müttefikler, 1572 baharında denize açılan Osmanlı donanmasının karşısına çıkamadı. Venedik 300.000 düka tazminat ödemeyi kabul etti. İspanyollar, Kıbrıs'ın alınmasından sonra da Akdeniz'de mücadeleye devam etti. Yardım isteyen Gırnata Müslümanlarına yardım edilemedi.

II. Selim'in 1516'da Bitlis'te bastırdığı altın sikke

II. Selim

II. Selim, babası Kanunî Sultan Süleyman ile avlanıyor (Minyatür: Süleymanname)

II. SELİM DÖNEMİ OLAYLARI

1569

- İstanbul'da ikinci Fransız kapitülasyonu imza edildi (18 Ekim).

1570

- Osmanlı donanması, Venedik hâkimiyetindeki Kıbrıs'a sefer için İstanbul'dan hareket etti (15 Mayıs).

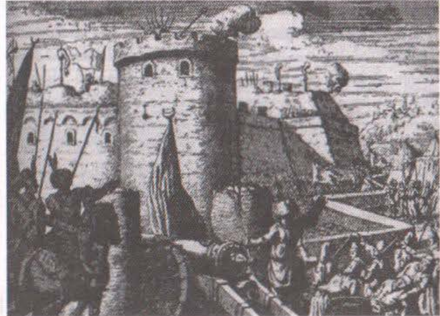
- Kıbrıs adasının Limasol koyuna asker çıkarılıp Leftari (2 Temmuz) ve Girne kaleleri (9 Temmuz) alındı.

- Lefkoşa Kalesi kuşatıldı (22 Temmuz); 49 gün süren kuşatma sonunda fethedildi (9 Eylül). Bu fetih sonrası Lefkoşa'nın Ayasofya Kilisesi, camiye dönüştürüldü.

- Magosa Kalesi kuşatıldı (18 Eylül); kuşatma uzun süre devam ettikten sonra kaldırıldı ve kışın yaklaşması nedeniyle Osmanlı donanması İstanbul'a hareket etti (6 Ekim).

Kıbrıs Fatihi Lala Mustafa Paşa (Minyatür: Nusretname)

Kıbrıs Kuşatması (P. Ricaut)

İNEBAHTI DENİZ SAVAŞI (7 Ekim 1571)

Osmanlı kaynaklarında "Sıngın Deniz Faciası" olarak da anılan bu savaş, Korint Körfezi'ndeki İnebahtı yakınlarında Haçlı donanması ile Osmanlı donanması arasında geçti. Savaşın en belirgin nedeni; Osmanlıların Kıbrıs adasını fethederek Hristiyan ülkelere ait korsanların ticaretine engel olmak istemesidir. Kıbrıs'taki Venedikliler tarafından korunan bu korsanların başvuruları üzerine Papa V. Pius, İspanya kralına bir mektup göndererek duruma çözüm bulmasını istemişti. Mektubu alan kral, Akdeniz'de müşterek çıkarları bulunan ülkeleri (Venedik, Ceneviz, Savua, Malta, Toskano, Mantua, Ferrara, Lucca ve Monako) toplantıya çağırdı. Görüşmelerden sonra meydana getirilecek olan Haçlı donanmasının tüm giderlerinin yarısının İspanya tarafından karşılanması, geri kalanının ise katılan dük ve prensliklere eşit olarak ödetilmesi ve Don Juan'ın donanmanın başına getirilmesi kararlaştırıldı. Osmanlı Devleti, Roma ve Venedik'te bulunan casusları kanalı ile durumdan haberdar oldu.

Toplanan Divan-ı Hümayun, oluşturulan Haçlı donanmasının karşısına güçlü bir donanma ile çıkılmasını kararlaştırdı. Divan'da bulunan Sokollu Mehmet Paşa'nın karşıtları padişah üzerindeki etkileri ile Kaptan-ı Deryalık makamına karacı bir vezir olan Müezzinzade Ali Paşa getirildi. Bu, İnebahtı deniz faciasına yol açacak olan yanlış bir karardı. Bunun gibi

İnebahtı Savaşı (Tablo: Giorgia Vasari)

Akdeniz'de dolaşan bir Hristiyan donanmasının durdurulması için de yine karacı bir vezir olan Pertev Paşa atandı. Bunların gayreti ile meydana getirilen Türk donanması, kara ordusu ağırlıklı olarak kuruldu. Bu arada, Uluç Ali Reis, Cafer Reis, Barbaroszade Mehmet Paşa, Barbaroszade Hasan Paşa, Salih Paşazade Mehmet Bey gibi deniz kurtlarına da görev verildi. İki donanma karşı karşıya geldiği zaman toplanan ayak divanında Türk donanmasının uygulayacağı savaş plânı tartışıldı. Karacı subayların ağırlıklı oldukları bu toplantıda, deniz kurtlarının verdikleri plân kabul edilmeyerek reddedildi ve Kaptan-ı Derya Ali Paşa'nın sunduğu plân onaylandı. Dünya tarihinin en büyük deniz savaşlarından biri olan İnebahtı Deniz Savaşı, başladıktan bir süre sonra karacı subayların hata yaptıkları anlaşıldı. Ne var ki iş işten geçmiş, başta Müezzinzade olmak üzere 20 bin kişi şehit düşmüş ve 142 Osmanlı gemisi yanarak batmıştır. Uluç Ali Reis birkaç gemisi ile İstanbul'a ulaşınca ona Kaptan-ı Deryalık görevi verildi. Yeniden hazırlanan donanma ile denize çıkan Uluç Ali Paşa, Akdeniz'de düşman gemisine rastlayamadı.

Osmanlı donanması İnebahtı'da Haçlı donanması karşısında

1571

■ Magosa Kalesi'ne Venedik tarafından yapılan erzak ve mühimmat yardımının farkına varamayan Sakız sancakbeyi idam edildi (23 Ocak).

■ İki yıl Yemen'de kalıp sorunların üstesinden gelen ve bu başarılarından ötürü "Yemen Fatihi" adıyla ünlenen Koca Sinan Paşa, İstanbul'a döndüğünde yedinci vezirliğe getirildi (1 Mart).

■ Denizcilikle hiçbir ilgisi olmadığı hâlde Sokollu Mehmet Paşa tarafından kaptan-ı deryalığa getirilen Müezzinzade Ali Paşa ve serdarlığa getirilen Pertev Paşa komutasındaki donanma, Akdeniz seferinde Dalmaçya Kalesi'ni fethetti (4 Mayıs)

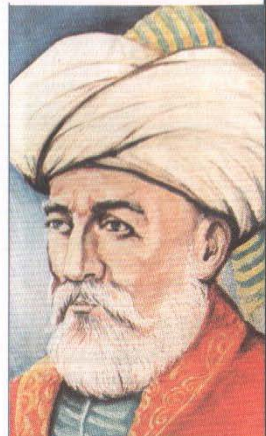
■ Magosa Kalesi teslim alınıp Kıbrıs'ın fethi tamamlandı (1 Ağustos).

Kıbrıs Savaşı: Lala Mustafa Paşa ve Piyale Mehmet Paşa komutasındaki 60 bin kişilik kara ordusu ve 300 gemilik Osmanlı donanması ile Venedik ordusu arasında Kıbrıs'ta yapılan savaşta, 11 ay süren bir kuşatmadan sonra Magosa Kalesi'nin alınması tamamlandı ve bütün Kıbrıs, Osmanlıların eline geçti. Bu fetihte Osmanlı ordusu 3 bin şehit verdi. Yapılan anlaşmaya göre, Magosa Kalesi'nde bulunan Venedik askerleri, Osmanlı donanmasına bindirilerek Girit adasına götürüldü. Fetihten sonra Muzaffer Paşa, Kıbrıs beylerbeyliğine getirildi.

■ İnebahtı Deniz Savaşı (7 Ekim):

1572

■ Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa, 250 gemiden oluşan büyük bir donanmayla Akdeniz seferine çıktı. Müttefik düşman donanmasının savaştan kaçınması üzerine Mataban burnu açıklarından İstanbul'a geri döndü (13 Haziran).

Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa
(Tablo: Ethem Çalışkan)

TUNUS'UN FETHİ

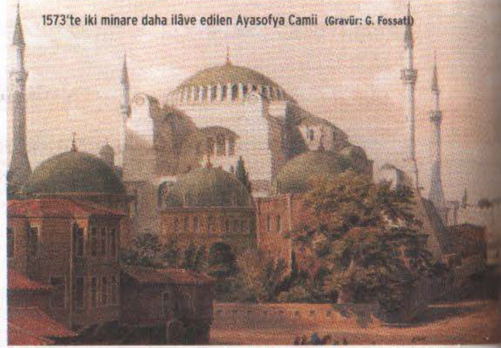
Tunus'taki Halkulat kalesini elinde bulunduran İspanyollar, Tunus şehrine saldırdılar. Bu olay, Türk-İspanyol ilişkilerini gerginleştirdi. İspanyol donanma kumandanı Don Juan, Tunus'u ele geçirdi. II. Selim, bu önemli şehrin geri alınmasıyla Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa'yı görevlendirdi; Sinan Paşa'yı da kara kuvvetlerinin başına serdar tayin etti. Sinan Paşa ile Kılıç Ali Paşa, Tunus'u ve İspanyolların elinde bulunan bazı küçük limanları ele geçirdiler. Tunus bir eyalet hâline getirildi (1574) ve yönetimi Ramazan Paşa'ya verildi. Aynı yıl, Avusturya ile yapılan 1568 antlaşması, sekiz yıl için yenilendi.

II. SELİM'İN ÖLÜMÜ

II. Selim (Minyatür: Nigari, 1570, Topkapı Sarayı Müzesi)

Gençliği ve padişahlığının ilk yılları içki ve kadınlar arasında geçen Sarı Selim, saltanatının son yıllarına doğru rahatsızlandı. Ayakları artık onu sanki taşımak istemiyor, içki nedeniyle karaciğeri artık eskisi gibi çalışmıyordu. II. Selim, hekimlerine muayene olduktan sonra Halveti Şeyhi Amidî Süleyman Efendi'yi huzuruna davet ederek onun şahitliğinde içki ve hamam âlemlerine son verdiğine dair yemin etti. Ne var ki karaciğerinde içki onulmaz bir yara açmıştı. Bu arada ata hastalığı olan nikris de (gut) onu oldukça rahatsız ettiğinden geceleri hemen hemen hiç uyuyamaz olmuştu.

1573'te iki minare daha ilâve edilen Ayasofya Camii (Gravür: G. Fossati)

Sultan II. Selim, 2 Aralık 1574'te Topkapı Sarayı içerisinde yeni inşa ettirdiği hamamı gezerken ayağına giydiği takunyanın kayması sonucu yere düştü. Başı mermere çarpan padişahı muayene eden Hekimbaşı Mustafa Çelebi, dinlenmesini şart koştuktan sonra tedavisine başladı. Midesi bulandığı için sürekli kusan II. Selim'e konulan teşhis, bugünkü söyleyişle "kafa travması"dır. Kendisini ziyarete gelenlere yaşamının sona ereceğinden korktuğunu söyleyen II. Selim, olaydan iki hafta sonra fenalaştı. Ziyaretine gelmiş olan Özdemiroğlu Osman Paşa ile görüşürken 15 Aralık 1574'te öldü.

II. SELİM DÖNEMİ OLAYLARI

1572

■ Şair ve ressam Nigarî, İstanbul'da öldü.

XVI. yüzyılın tanınmış nakkaşlarından ve şairlerinden olan Haydar (Nigarî), Galata'da doğmuştur. Âşık Çelebi, kendisinden "Satrançbaz Araboğlu" diye bahsetmektedir. Gemiciliği merak eden ve yıllarca beylik gemilerde reislik yapan Haydar, muhitinde Nakkaş Haydar Reis diye anılmış, fakat kendisi sanat hayatında Nigârî mahlasını kullanmıştır. Birçok deniz savaşlarında bulunmuş, bu savaşları anlatan manzum eserler yazmış, bilhassa Sinan Paşa ile beraber geçirdiği maceraları bir kitap hâlinde toplamıştı. Zarif ve akıllı bir şahsiyetti. Tophane taraflarında bulunan evi, Eyüp civarındaki bahçesi, devrin sanatçılarının ve şairlerinin bir toplantı yeriydi.

Yaptığı insan resimlerinde karakterleri canlandırmak kudretini göstermiş, Barbaros Hayreddin'in, II. Selim'in minyatürlerinde bilhassa başarılı olmuştur.

Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan 0,29x0,46 ölçüsündeki Barbaros Hayreddin minyatürü, büyük denizcinin Avrupalı sanatçılar tarafından yapılmış portreleriyle benzerlik göstermektedir. Nigarî, Yavuz'un, Kanunî'nin, II. Selim'in, V. Şarl'ın, I. Fransuva'nın minyatürlerini de yapmıştır. İki yabancı hükümdara ait resimler de pek başarılı eserleri arasındadır. Nigarî'nin 1572 tarihinde vefat ettiği tahmin olunmaktadır. Eyüp'te Zal Mahmut Paşa Camii türbesine defnedilmiştir, bugün mezarı kayıptır.

1573

■ Osmanlı-Venedik arasında İstanbul Barışı imzalandı (7 Mart).

Osmanlılarla Venedikliler arasında Kıbrıs için İstanbul'da bir barış antlaşması yapıldı. Buna göre, Venedikliler tarafından Osmanlılara, Kıbrıs seferi tazminatı olarak üç yılda 300 bin flori ödenmesine, Dalmaçya'da alınan kalelerin Osmanlılara iade edilmesine; Kıbrıs, Osmanlılara geçtiğine göre yıllık 8 bin altın Kıbrıs vergisinin kaldırılmasına, Osmanlıların Dalmaçya ve Arnavutluk'taki sınırının eski hâline getirilmesine, Venediklilerin ticarî haklarının devamına, savaşta alınan gemilerle ticarî malların karşılıklı olarak iadesine karar verildi.

■ Ayasofya Camii'ne iki minare daha ilâve edildi.

II. Mehmet (Fatih) devrinde Ayasofya Kilisesi camiye dönüştürüldüğünde yalnız bir minareyle bir medrese yapılmıştı. II. Bayezid buna bir minare daha ilâve etmiş, II. Selim döneminde bizzat padişahın emriyle caminin sağlamlaştırılması için setler yapılmış ve iki minare daha eklenip minarelerin toplamı dördü bulmuştur.

■ Piyalepaşa Camii'nin yapımı tamamlandı.

Piyalepaşa ya da Tersane Camii: İstanbul'un Kasımpaşa semtinde Mimar Sinan'ın, Kaptan-ı Derya Piyale Paşa için inşa ettiği bu yapıda, eski ulu camiler plânını değişik bir görüşle uygulayarak, dikdörtgen

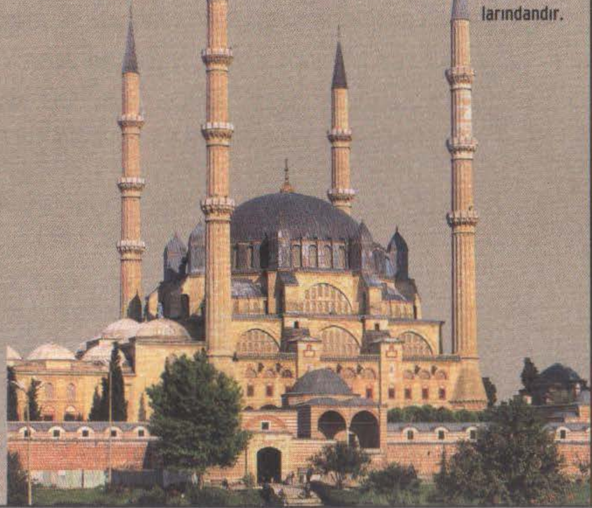

Piyalepaşa Camii

II. SELİM VE SELİMİYE CAMİİ

II. Selim tarafından, Edirne'de Mimar Sinan'a yaptırıldı (1568-1574). Mimar Sinan'ın 80 yaşındayken yaptığı ve "ustalık eserim" diye nitelendirdiği Selimiye Camii, Edirne'nin en yüksek tepesinde yer alır. İç bölümüyle 1575 m², tümüyle 2475 m²'lik bir alanı kaplar. Kesme taştan yapılan Selimiye Camii, yerden yüksekliği 43.28 m, çapı 31.28 m olan kubbesiyle ilgi çeker. Bu bakımdan, yine Mimar Sinan'ın bu "bu kubbenin Ayasaofya kubbesinden altı zira kaddim ve dört zira derinliğin ziyade eyledim" deyişiyle, Bizans mimarîsinin aşılmasının örneği olarak gösterilir. Selimiye'nin kubbesi, 6 m genişliğindeki kemerlerle birbirine bağlanan 8 büyük filayağına oturur. Köşelerde dört, mihrap yönünde bir yarım kubbe, ana kubbeyi destekler. Kubbe kasnağındaki 32 küçük pencereyle, yüzlerdeki üst üste 6 dizi hâlindeki çok sayıda pencere, yapıyı aydınlatır. Önünde 18 kubbe ve 16 sütunla çevrili revak yer alır. Ortada zarif bir mermer şadırvan vardır. Son cemaat yeri, kalın, yuvarlak 6 sütun üzerine 5 kubbelidir. Selimiye Camii'nin 3.80 m çapında, 70.89 m yüksekliğinde ve üçer şerefeli 4 minaresi vardır. Ana cephesindeki şerefelere tek yolla, öbür iki minarenin şerefelerine ise ayrı ayrı yollardan çıkılır. İçi İznik çinileriyle süslü olan cami, Osmanlı mimarîsinin ve dünyanın sayılı başyapıtlarındandır.

plânlı ana mekânı, iki büyük sütunu bağlayan kemerlere oturan altı kubbeyle örtmüş ve mekânı yanlara doğru tonozlarla genişletmiştir. Üç yandan iki katlı revaklarla çevrili yapıda, minare, cephenin ortasına, ana eksen üzerine yerleştirilerek girişler iki yana kaydırılmıştır. Camiyle birlikte inşa edilen türbe, medrese-tekke, hamam, sübyan mektebi ve çarşıdan, yalnızca türbe ve hamam günümüze ulaşmıştır.

1574

■ **Osmanlı donanması, Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa komutasında İnebahtı yenilgisini unutturmak için Akdeniz'de Tunus seferine çıktı (15 Mayıs).**

■ **Şeyhülislâm Ebussuud Efendi, 84 yaşında İstanbul'da öldü (23 Ağustos).**

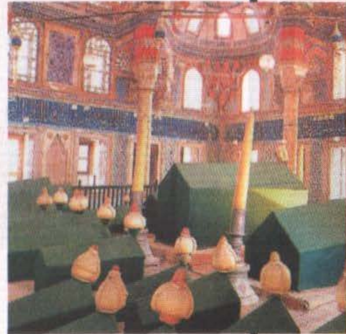
Kendisi gibi ünlü olan bilgin İbn-i Kemal'den sonra geldiği için "Muallim-i Sani" diye anılmıştır. Sırasıyla; medrese öğretmenliği, kadılık, kazaskerlik yapmış olan Ebussud Efendi, sonunda şeyhülislâmlığa atanmış ve ömrünün sonuna değin bu makamda kalmıştır. Kanunî Sultan Süleyman ve II. Selim zamanında yaptığı bu görev sırasında, devlet bütünlüğünü ve düzenini koruyan fetvalarıyla ün yapmıştı. Dinde aşırı uçlara ve tarikatlara karşı gerekli önlemleri almıştı. Kanunî'ye sunduğu "Sağduyunun Kılavuzluğu" adlı kitabı en önemli yapıtıdır.

■ **40 yıl İspanyolların elinde kalan ve alınması imkânsız sayılan Goletta Kalesi, 33 günlük bir kuşatmadan sonra fethedildi (24 Ağustos).**

■ **Tunus şehrini koruyan Bastian Kalesi ele geçirildi (13 Eylül).**

■ **Sekiz yıl süreli Osmanlı-Avusturya antlaşma belgesi, yenilenmek üzere Viyana'ya gönderildi (4 Aralık).**

■ **Edirne'de Selimiye Camii'nin yapımı tamamlandı.**

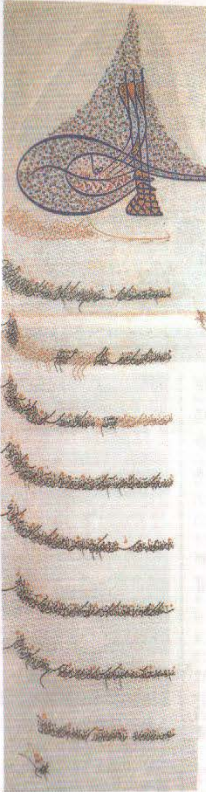
II. Selim türbesinin içten görünümü

■ **On birinci Osmanlı padişahı II. Selim (Sarı Selim) vefat etti (15 Aralık).**

III. MURAT

SALTANAT SÜRESİ: 21 yıl (1574 – 1595)

OSMANLI İMPARATORLUĞU EN GENİŞ SINIRLARA BU DÖNEMDE ULAŞTI. TAHTIN SAHİP DEĞİŞTİRDİĞİ GÜNLERDE GÖRÜLEN İSYANLARLA HİÇ KARŞILAŞILMADI. AFRİKA'DA, BALKANLARDA, KARADENİZ'DE VE DOĞU'DA ZAFERLER KAZANILDI. AMA İLMİYE SINIFINDA VE ASKERÎ TEŞKİLÂTTA BOZULMALAR DA BU DÖNEMDE GÖRÜLDÜ. KİMİ TARİHÇİLERE GÖRE BU DÖNEM, DURAKLAMA DEVRİNE GİRİLDİĞİ DÖNEMDİ.

III. Murat'ın tuğralı menşuru, 1575

On ikinci Osmanlı padişahı III. Murat, II. Selim'in oğludur. İyi bir öğrenim gördü. 1562'de Manisa sancakbeyliğine atandı. Babası II. Selim'in ölümü (1574) üzerine Sokollu Mehmet Paşa tarafından çağrılarak tahta geçti. Osmanlı tahtını, daha sonra çıkabilecek taht kavgalarından korumak üzere beş kardeşini öldürttü.

DOĞU SEFERİ

III. Murat tahta çıktığı sırada ilk önemli dış olay, İran Şahı I. Tahmasb'ın zehirlenerek öldürülmesi ve İran'da karışıklıklar çıkmasıdır (1576). III. Murat bu karışıklıklarda yansız olma kararına karşın, çıkan sınır olayları, Türk kervanlarının yağma edilmesi, yeni Şah II. İsmail'in sınır beyliklerini ve Anadolu'daki Şiîleri kışkırtması gibi olaylar üzerine İran'a savaş açıldı (1578). III. Murat, ordu serdarı (başkomutan) olarak Lala Mustafa Paşa'yı görevlendirdi.

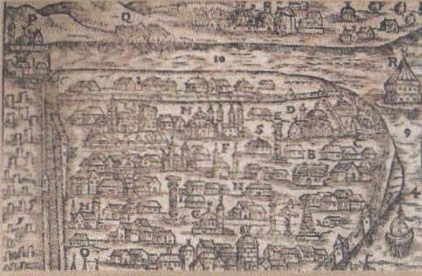
III. MURAT	
Doğum tarihi	: 4.7.1546
Doğum yeri	: Manisa, Bozdağı yaylağı
Babası	: II. Selim
Annesi	: Nûrubanû Valide Sultan
Tahta çıktığı tarih	: 22.12.1574
Tahta çıktığında yaşı	: 28 yaş, 6 ay
Saltanatının sonu	: 16.1.1595
Tahttan ayrılma sebebi	: Ölüm
Saltanat süresi	: 21 yıl
Ölüm tarihi	: 16.1.1595
Ölüm sebebi	: Felç
Öldüğü yer	: İstanbul, Sinanpaşa (İncili) Köşkü
Gömülü olduğu yer	: İstanbul, Ayasofya, III. Murat türbesi
Valilikleri	: Akşehir (1558-1561); Manisa (1562-1574)

III. MURAT (1546-1595) (Topkapı Sarayı)

ALMAN DİN ADAMI VE GEZGİN SALOMON SCHWEIGGER

1572'de Tübingen'deki dinbilimi yüksekokulunu bitiren Schweigger, 1576'da İstanbul'a tayin edilen Alman İmparatorluğu Elçisi Joachim von Zinzendorff'un yanına elçilik papazı olarak katıldı. Elçilik heyeti 1 Ocak'ta İstanbul'a ulaştı. İstanbul'da 3 yıldan fazla kalan Schweigger, küçük çizimlerle donatılmış gezi kitabında çeşitli bilgiler ve gözlemler aktarır, özellikle kentin evleri hakkında ayrıntılı bilgiler verir. O dönemde Pammakaristos Manastırı'nda (Fethiye Camii) bulunan Rum Patrikhanesi'ni ve Ermeni Patrikhanesi'ni anlatır. İstanbul'un diğer binaları arasında ilgisini çekenler, Ayasofya yakınında Arslanhane, bedesten, Eski Saray, Yedikule ve Tekfur Sarayı'dır. Galata yakasını da anlatan yazar, burada 8 Katolik ve 1 Ortodoks kilisesi sayar. Galata'nın üst tarafında Fransız ve Venedik elçilerinin sarayları vardır. Kasımpaşa'daki gemi tezgâhlarının ötesinde Batılıların St. Paul adını verdikleri prangalıların hapishanesinden ve Tophane'deki dökümhaneden kısaca söz edilir. Üsküdar için de bazı bilgiler verilir, Harem'deki saraydan ve Atik Valide Camii'nden söz edilir. 3 Mart 1581'de denizyoluyla İstanbul'dan ayrılan Schweigger, İskenderiye'ye ve oradan kervan yolunu izleyerek Şam'a kadar gider ve Trablus'tan gemiye binerek Venedik yoluyla Ekim 1581'de Almanya'ya döner.

Schweigger'in İstanbul plânı

BAŞARILAR SÜRÜYOR

Kuvvetleriyle doğuya gelen Lala Mustafa Paşa, Safevîlerin Revan ve Karabağ (Gence) valilerinin ortak kuvvetleriyle Çıldır gölü çevresinde karşılaştı ve savaşı kesin zaferle sonuçlandırdı. Bu zafer, Lala Mustafa Paşa'ya Gürcistan yolunu açtı; Mustafa Paşa, Tiflis ve Şirvan'ı da olarak Ereş'e ulaştı. Burada bir kale yaptırdı ve Şirvan'ı Özdemiroğlu Osman Paşa'nın muhafızlığına bırakarak Erzurum'a geri döndü. 1579'da Lala Mustafa Paşa, Kars'a giderek Safevîlerin harap ettiği kaleyi onardı. Erzurum sınırını güvenlik altına aldı. Anadolu Beylerbeyi Cafer Paşa, Kars kalesinin onarımı sırasında Tokmak Han'ın saldırılarının öcünü almak üzere görevlendirildi ve Cafer Paşa, Revan'ı yakıp yıkarak geri döndü. Serdar Mustafa Paşa 1579'da soğuklar bastırınca, ordusuyla birlikte kışı geçirmek üzere Erzurum'a geldi. Burada Sokollu Mehmet Paşa'nın öldürüldüğünü öğrendi. Bu arada serdarlıktan azledildi ve İstanbul'a döndü. Yerine Koca Sinan Paşa serdar oldu.

III. Murat

III. MURAT DÖNEMİ OLAYLARI

1574

■ **III. Murat, babası II. Selim'in ölümü üzerine tahta çıktı. Tahta çıktığında 1.100.000 altın cülus dağıttı (22 Aralık)**

II. Selim'in en büyük oğlu olan Murat, şehzadeliğinde Manisa sancakbeyi görevinde bulunuyordu. Manisa Sarayı'ndaki yaşamı din, siyaset, edebiyat, müzik, arapça ve Farsça programlarını kapsayan uzun bir eğitimle geçti. Bundan başka binicilik, atıcılık gibi sporlarla da ilgilendi.

■ **II. Selim ve Nizâm-ı Âlem'e kurban edilen beş oğlu defnedildi (23 Aralık).**

1575

■ **Nişancı Feridun Ahmet Bey tarafından kaleme alınan, 1299-1575 tarihleri arası Osmanlı padişahlarının mektuplarını, fermanlarını içeren "Münşeât-us-Salâtin" (2 cilt) adlı eser tamamlanıp padişaha takdim edildi (22 Ocak).**

■ **Osmanlı-Venedik barış anlaşması yenilendi. Venedik Cumhuriyeti, cülus tebriki olarak III. Murat'a 54.000 duka altını verdi (8 Ağustos).**

1576

■ **El Raken Savaşı:**

Cezayir Beylerbeyi Ramazan Paşa komutasındaki 15 bin kişilik Osmanlı ordusu ile Fas Kralı Muhammed Mütevekkil Alellah komutasındaki 60 bin kişilik Fas ordusu arasında El Raken'de yapılan savaşta, Fas ordusunda bulunan Endülüslü Müslümanlar Osmanlı tarafına geçince Fas ordusu yenildi. Fas Kralı Muhammed ise Merakeş'e kaçtı. Yerine ise Abdülmelik, Fas kralı oldu.

■ **İran Şahı I. Tahmasb'ın ölümü üzerine İran'da karışıklıklar çıktı (21 Mayıs).**

1577

■ **Osmanlı-Avusturya Antlaşması sekiz yıl süreyle uzatıldı (1 Ocak).**

■ **Osmanlı-Lehistan Barış Antlaşması imzalandı (30 Temmuz). Böylece, Lehistan Krallığı, Osmanlı İmparatorluğu himayesine girdi.**

■ **İstanbul'daki Azapkapı Camii'nin yapımı tamamlandı.**

Unkapanı köprüsünün başında, Tersane kapısının karşısındadır. Sokollu Mehmet Paşa tarafından Mimar Sinan'a yaptırıldığından, Sokollu Mehmet Paşa Camii de denir. Konumu nedeniyle iç ve dış avlusu yoktur. Caminin altında mahzen ve dükkânlar bulunur. Kapalı olan son cemaat yerine birkaç basamakla çıkılır. Sinan'ın yeni bir mekân denemesinin ürünü olan yapıda, sekizgen bir kasnakla, altısı bağımsız 8 ayağa oturan merkezî kubbe, yanlarda sekiz yarım kubbeyle desteklenir. Köşelerdeki küçük kubbelerle yapı dikdörtgen biçimi almıştır. XVI. yy. çinileri ve kalem işleri, onarımlarla özgünlüğünü yitirmiştir, ancak mermer mihrap ve minber, ahşap pencere kapakları özgündür. Cami yakınındaki Azapkapı Sebili ve sıbyan mektebi, I. Mahmut'un annesi Saliha Sultan tarafından yaptırıl-

SİNAN PAŞA SERDARLIKTAN ALINIYOR

Koca Sinan Paşa, 1580 başlarında doğuya giderek, gerekli gördüğü düzenlemeleri yaptı, barış için gelen İran elçilik kurulunu İstanbul'a gönderdi. Daha sonra elçi atanan Kum egemeni Türkmen İbrahim Han, İstanbul'a geldi; barış koşulları olarak Safevî hükûmetinin Osmanlıların elde ettiği topraklardan çekildiğini, ancak Şirvan'ı geri istediğini, buna karşılık Osmanlılara her yıl haraç vereceğini bildirdi. Ancak, barış isteği nedeniyle İstanbul'a dönen Sinan Paşa'nın yokluğundan yararlanan İranlılar, Dağıstanlıların da yardımıyla Demirkapı ve Bakû dışında bütün Şirvan topraklarını ele geçirdiler. Bu olay nedeniyle Sinan Paşa serdarlıktan ve sadrazamlıktan alındı (1582).

Kanunî Sultan Süleyman'ın kızı Mihrimah Sultan'ın yaptırdığı İstanbul Edirnekapı'daki Mihrimahsultan Camii

MEŞ'ALE SAVAŞI

Şirvan'ın kesin olarak alınması için yeni serdarlığa Ferhat Paşa atandı. Osmanlı ordusu Demirkapı'ya gelerek buradaki kuvvetlere katıldı. Özdemiroğlu Osman Paşa "Meş'ale Savaşı" adı verilen savaşta İran'ı yendi ve Şirvan'daki Osmanlı egemenliği kesinleşti. Seferde, yardım etmekte isteksiz görülen Kırım Hanı Mehmet Giray Han, hanlıktan indirilip yerine İslâm Giray geçirildi. Osman Paşa İstanbul'a dönünce, önce sadrazam (1584), sonra da Ferhat Paşa'nın yerine İran serdarı olarak atandı. Tebriz'i ele geçirme buyruğu alınca, Sufiyan ve Alivar'daki çarpışmada Safevî kuvvetlerini yenerek Tebriz'e girdi ve kente III. Murat adına hutbe okuttu. Ancak, karakol görevindeki Cağaloğlu Sinan Paşa'nın Safevîlere yenilmesi, çıkan yeni bir savaşta Osmanlıların yenilmesine yol açtı, bu sırada Osman Paşa hastalanarak öldü (1585).

Cağaloğlu Sinan Paşa serdar vekili oldu. İranlılar Tebriz'i 11 ay kuşattılarsa da, yeniden serdar olan Ferhat Paşa'nın Tebriz'e yaklaşması üzerine sonuç alamayarak çekildiler. Bu arada bazı İran kuvvetleri de Süleyman Paşa ve Cağaloğlu Sinan Paşa'ya Bağdat yakınında yenildi; Nihavend ve birkaç kale ele geçirildi.

III. Murat

mıştır (1733). 1986'da gerçekleştirilen çevre düzenlemesiyle cami daha belirgin bir biçimde açığa çıkmıştır.

1578

■ **Alman din adamı ve gezgin Salomon Schweigger, Alman elçilik heyetiyle birlikte İstanbul'a geldi (1 Ocak).**

■ **Osmanlı tarihinin en büyük denizcilerinden Piyâle Mehmet Paşa, yedi yıl da ikinci vezir olarak hizmet ettikten sonra öldü.**

■ **Kanunî Sultan Süleyman'ın biricik kızı ve Veziriazam Rüstem Paşa'nın karısı Mihrimah Sultan vefat etti.**

Mihrimah Sultan: Kanunî Sultan Süleyman'ın Hürrem Sultan'dan olan kızıdır. Kanunî Sultan Süleyman'ın sadrazamlarından Rüstem Paşa ile evlendirildi. Rüstem Paşa, Hürrem Sultan ile işbirliği yaparak ve Mihrimah Sultan'ın babası üzerindeki etkisini kullanarak, şehzadeler arası çekişmede Şehzade Mustafa'nın öldürülmesini sağladı. Dindar bir kadın olan Mihrimah Sultan, çeşitli hayır işlerine katkıda bulundu. Aralarında Edirnekapı Camii'nin de bulunduğu birçok cami, çeşme ve medrese yaptırdı.

■ **İran'da Şah I. Tahmasb'ın ölümü üzerine doğu sınırlarımızdaki karışıklıkları önlemek üzere Lala Mustafa Paşa, komutasındaki orduyla Şirvan ve Gürcistan seferine çıktı (28 Nisan).**

■ **Çıldır Savaşı (9 Ağustos):** Özdemiroğlu Osman Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile Tokmak Han komutasındaki İran ordusu arasında Çıldır'da yapılan ve gün boyu süren bu kanlı savaş sonunda 5 bin askeri olan Tokmak Han yenilerek savaş meydanından çekildi. Bu savaşta Derviş Paşa şehit oldu. Böylece Osmanlılara Gürcistan yolu açıldı.

■ **Osmanlı-İran Savaşı (1578-1590):** Osmanlılarla Doğu Anadolu'daki beylikleri kışkırtan İran orduları arasında 12 yıl devam eden ve Osmanlıların galibiyetiyle sona eren bu savaşta Gürcistan, Lûristan ve Şirvan, Osmanlı topraklarına katıldı. Ferhat Paşa (İstanbul) Barışı ile savaş sona erdi.

■ **Tiflis, Osmanlı topraklarına katıldı (24 Ağustos). Kral ve halk, önceden şehri terk ettiğinden Tiflis'e kan dökülmeden girildi. Tiflis beylerbeyliğine, Kastamonu Sancakbeyi Mehmet Bey, paşa unvanıyla tayin edildi.**

■ **Koyungeçidi Savaşı (9 Eylül):** Özdemiroğlu Osman Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile İran ordusu arasında Koyungeçidi'nde yapılan bu savaşta yenilen İran ordusu 3 bin kayıp verdi ve böylece Osmanlılara Şirvan yolu iyice açılmış oldu.

■ **Ereş Kalesi'nin fethi üzerine Şirvan işgal edildi. Böylece bütün Kafkasya, Osmanlı hâkimiyet ve nüfuzuna alındı.**

SOKOLLU MEHMET PAŞA

Üç Osmanlı padişahı (Kanunî, II. Selim ve III. Murat) dönemlerinde kesintisiz 14 yıl 3,5 ay sadrazamlık görevini ve bu süre içinde Osmanlı Devleti'nin yükselme dönemini sürdürmesine gayret gösteren Sokollu Mehmet Paşa, III. Murat tarafından düzenletilen bir suikast sonucu öldürtüldü (12 Ekim).

Sokollu, Bosna'ya bağlı Sokol kasabasında doğdu (1505) ve buradan devşirilen Hristiyan erkek çocuklarla beraber başkente getirildi. Sarayda zekâsı sayesinde sivrilerek Enderun'a alındı. Tutarlı kişiliği ve sır saklamayı bilmesi sayesinde kısa sürede göze girdi. Kendisine verilen tüm saray görevlerini yerine getirerek Kanunî Sultan Süleyman tarafından takdir edildi. Bunun bir sonucu olarak Barbaros Hayrettin Paşa'nın ölümünden sonra Kaptan-ı Deryalık makamına atanan Sokollu, bu görevde 4 yıl kaldı. Beylerbeyliği sırasında en büyük oyununu oynayarak Kanunî'nin sevgili eşi Hürrem Sultan'a destek oldu. Vezirliğe yükselince Osmanlı Devleti'nin ileride seyrini değiştirecek olan şehzadeler (Selim-Bayezid) mücadelesinde Selim'e arka çıkarak Bayezid'in idamını hazırlarken hem Selim'in padişahlığını garanti altına aldı ve hem de ileride sadrazamlığının sürekli olmasını sağladı. Yaptıkları işlerden ötürü takdir edilen Sokollu, Kanunî tarafından sadrazamlığa atanırken şehzade Selim'in kızı İsmihan Sultan'la da evlenerek saraya damat oldu.

Gelibolulu Alî ve Peçevî gibi tarihçiler onun taraf tutmasını yerdikleri gibi zaman zaman büyük hatalar yapması nedeniyle de devlete zor günler yaşattığını yazarlar. Modern ve pozitif görüşlü tarihçilerden çoğu, onun sadareti döneminde devletin içte ve dışta eski güç ve itibarını koruduğu görüşünde birleşmektedirler. Yine bu yazarlara göre, Sokollu'nun iktidarı döneminde düşündüğü iki önemli proje, onun gözden düşmesini amaçlayan haris vezirler tarafından baltalanmıştır. Bunlardan ilki; Don-Volga nehirlerini bir kanal açarak birleştirmek ve böylece Orta Asya'daki Türklerle daha yakından ilgilenmek; ikincisi ise, Süveyş Kanalı'nı açıp Kızıldeniz yolu ile Hint Okyanusu'na açılarak Hint ticaretini kontrol etmeye yönelikti. Çok uzun bir süre sadaret makamını koruyan Sokollu Mehmet Paşa, yönetimi sırasında bazı hatalar yapmış olabilir; fakat imparatorluğun en şaşaalı bir döneminde orduların başında sefere çıkacakları yerde haremde kalmayı yeğleyen padişahlar (II. Selim ve III. Murat) zamanında bile devletin gücünü ve ihtişamını sürdürmek ve sınırlarını korumaya çalışmak büyük bir başarı sayılmalıdır.

Sokollu'nun öldürülmesi (Tablo: Münif Fehim)

Bu başarılarını çekemeyen vezirler, sonunda III. Murat'ı kandırarak onu gözden düşürdüler. Padişah, onu görevden alarak yeniçerileri hiddetlendireceğini bildiğinden verdiği gizli bir buyruk ile öldürülmesini istedi. Emir uyarınca Bosnalı bir derviş, Sokollu'yu divan toplantısından çıkarken kalbinden hançerleyerek suikastı gerçekleştirdi. Şehit sayıldığı için cenazesi yıkanmadan Eyüp'teki türbesine defnedilen Sokollu'nun İstanbul'un Kadırga ve Azapkapı semtlerinde kendi adı ile anılan iki camiinden başka çok sayıda hayır eseri vardır.

III. MURAT DÖNEMİ OLAYLARI

Yeni kurulan gözlemevi çalışmaları çerçevesinde İstanbul üzerinden geçen kuyruklu yıldızın incelenmesi ile ilgili bir minyatür

1578

■ **İstanbul'da ilk gözlemevi kuruldu.**

İstanbul Rasathanesi: Müneccimbaşı Takiyeddin'in (1521-1585) Tophane Bayırı'nda kurduğu gözlemevi, Türkiye'deki ilk rasathane olması bakımından önemlidir. Takiyeddin, 1571'de Müneccimbaşı Mustafa Çelebi'nin ölümü üzerine onun yerine tayin edildi. Uluğ Bey'in astronomi cetvelinin yeni rasatlarla düzeltilmesini öneren bir layiha ile ilgilenilmesi üzerine Takiyeddin, Sadrazam Sokollu Mehmet Paşa'nın emriyle Tophane Bayırı üzerinde bir rasathane kurulması işiyle görevlendirildi.

Takiyeddin'in kurduğu rasathanenin ömrü kısa oldu; hattâ binanın tamamlanıp tamamlanmadığı bile kesin olarak bilinmemektedir. Şeyhülislâm Kadızade Ahmet Şemseddin Efendi'nin III. Murat'a, "Gökleri rasat etmenin uğursuz ve her nerede bu işe teşebbüs edildi ise devletin harap olduğunu" bildirmesi üzerine Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa'ya rasathanenin derhal yıktırılması emrolunmuş ve 21 Ocak 1580'de rasathane bir gece içinde yerle bir edilmiştir.

■ **Gürcistan'daki İmerethi Krallığı ve Guria Prensliği, teslim olup Osmanlı Devleti'ne bağlılıklarını bildirdi (11 Kasım).**

■ **Üç gün üç gece süren I. Şamahı Muharebesi, Özdemiroğlu Osman Paşa'nın zaferiyle sonuçlandı (11 Kasım).**

■ **II. Şamahı Savaşı (27 Kasım):**
Özdemiroğlu Osman Paşa komutasındaki 100 bin kişilik Osmanlı ordusu ile İran ordusu arasında I. Şamahı Savaşı'ndan üç hafta sonra yine Şamahı'da yapılan ikinci savaşta, İran ordusunun başında Şah Hudebende'nin eşi, oğlu Hamza Mirza ve başveziri Mirza Selman bulundular. Bu çarpışmada İran ordusu 20 bin kayıp verdi. Fakat Kırım ordusunun yardımını İran ordusu engellediği için savaş sonuç alınamadan bitti.

1579

■ **Asker arasındaki bozgunculuk propagandası nedeniyle Özdemiroğlu Osman Paşa, Şirvan'ı tahliye edip Şamahı'dan Demir-Kapu'ya (Derbend) hareket etti.**

■ **Osmanlı-İngiliz ticarî ve siyasî münasebetlerinde ilk adım atıldı; İngiliz ticaret gemilerinin, Türk limanlarına kendi bayraklarıyla gelebilecekleri tebliğ edildi (Mart 1579).**

İstanbul'da 1578 yılında kurulan rasathane ile ilgili bir minyatür.

İSTANBUL ANTLAŞMASI

Osmanlıların bu başarıları üzerine, Safevî hükümdarı, Haydar Mirza'yı barış istemek üzere İstanbul'a yolladı. İran ile imzalanan İstanbul Anlaşması'na (1590) göre, Osmanlılar, ele geçirdikleri yerlerin egemeni olarak kabul edildiler. Sınırlar yeniden düzenlendi. Bu anlaşmanın getirdiği Safevîlerle barış dönemi III. Murat'ın ölümüne kadar sürdü. Bu dönemde çeşitli eyaletlerde başgösteren ayaklanmalar bastırıldı.

OSMANLI - AVUSTURYA SAVAŞLARI

Öte yandan, Batı'da Osmanlı nüfuzu altındaki Lehistan'da (Polonya) kral tahttan ayrılınca Osmanlılar, Erdel prensi İstvan Bathory'nin kral olmasını sağladılar (1575). Bathory 1587'de ölünce, İsveç veliahtı Sigismund kral oldu. Onun krallığını tanımayan Avusturya İmparatoru II. Rudolf, Lehistan'a girdi ama, Osmanlılarla Krakow'da yaptığı savaşta yenildi. Avusturya-Osmanlı savaşları, III. Murat döneminde Batı'da önemli gelişmeler olarak görülür.

III. Murat'ın kendi yaptığı Kur'an mahfazası

- Gürcülerden yardım gören Safevîleri, Tiflis'i kuşattı (30 Mart).
- Çok zor şartlar altında kalan Tiflis, Maraş Beylerbeyi Mustafa Paşa komutasında 12.000 kişilik yardım kuvvetinin gelmesiyle muhasaradan kurtuldu (1 Ağustos).
- Kars Kalesi'nin ardından Kars şehrinin yapımı 58 günde tamamlandı (22 Eylül).
- Sadrazam Sokollu Mehmet Paşa, III. Murat'ın gizli buyruğuyla, Bosnalı bir derviş tarafından hançerlenerek şehit edildi (12 Ekim).
- Sokollu'nun öldürülmesi üzerine, ikinci vezir Semiz Ahmet Paşa sadrazamlığa getirildi (13 Ekim).

1580

- Semiz Ahmet Paşa'nın vefatı ile Lala Mustafa Paşa, Vekil-i Saltanat unvanıyla sadarete getirildi (28 Nisan).
- Lala Mustafa Paşa, bir rivayete göre zehir içerek intihar etti (7 Ağustos).
- Sadarete Koca Sinan Paşa getirildi (25 Ağustos).

1581

- Safevîler, Kanunî Sultan Süleyman devrindeki sınırlar esas alınmak kaydıyla barış teklifinde bulundu. Bu teklif kabul edilmedi. Özdemiroğlu Osman Paşa'nın görevlendirdiği Kırım prenslerinden Gazi Giray, 18.000 kişilik düşman kuvvetlerini imha ederek 40 gün kuşatma altında kalan Bakû'yu kurtardı (7 Ocak).
- Fransızlara üçüncü kez kapitülâsyon izni verildi. Buna göre, İngilizler dışında, Türk limanlarına girecek bütün yabancı gemilere Faransız bayrağı çekme mecburiyeti getirildi (6 Temmuz).

1582

- III. Murat'ın oğlu Şehzade Mehmet için 57 gün süren ve Osmanlı tarihinde eşi görülmemiş sünnet şenlikleri yapıldı. Bu düğünde hüner gösterenler Yeniçeri Ocağı'na kaydedildi ve Ocak yasaları ilk defa ihlâl edilip bozulmaya başladı.
- İkinci vezir Kanijeli Siyavuş Paşa sadrazamlığa getirildi (24 Aralık).

1583

- İngiltere Krallığı'nın ilk elçisi İstanbul'a ulaştı (29 Mart). Daha önce, bazı İngiliz tüccarları Osmanlı topraklarında ticarî ilişkilerde bulunmuş, durumu elverişli hâle getirmek için de Kraliçe I. Elizabeth'ten bir elçi göndermesini istemişlerdi. Söz konusu görevle İstanbul'a gelen ilk resmî elçi William Harborne, padişah III. Murat'a kraliçenin armağanlarını sundu. Top top kumaşlar, yaldızlı tabaklar, gümüş kaplar, değerli bir saat ve süs köpekleri sultanı memnun etti. Elçi, kısa sürede, Fransa ve Venedik'e verildiği gibi ticarî ayrıcalıklar koparmayı başardı.

NAKKAŞ OSMAN

XVI. yüzyıl Türk minyatür sanatının büyük ustalarından olan Nakkaş Osman, Bosna'da doğdu. Eğitimini İstanbul'da tamamlayıp Saray Nakkaşhanesinde çalıştı. Devrinin büyük bir sanatkârı olan Osman'ın bugün Topkapı Sarayı Müzesi'nde 649 minyatürü mevcuttur. Osman, eserlerinde, realist bir görüşle çalışmış, devrinin içtimaî hayatını eserlerinde ustalıkla belirtmiştir. En büyük eseri "Hünername" iki cilttir. I. ciltte 45, II. ciltte 65 minyatür vardır. Nakkaş Osman, Hünername'den başka, III. Murat Sûrnamesinin, Şemailnamesinin minyatürlerini de yapmıştır. Sanatkârın Avrupa ve Amerika'da müze ve kütüphanelerde bazı minyatürleri bulunmaktadır. Sûrname, minyatürleri bakımından taşıdığı sanat değerinden başka XVI. yüzyıl İstanbul hayatını göstermesi bakımından da çok değerli bir belgedir. Hünermame, 1912 yılında Münih sergisinde teşhir olundu. Eserin ikinci cildi, incelenmek üzere VI. Mehmet Vahdeddin tarafından Yıldız Sarayı'na aldırıldı. Padişahın oturduğu daire yandığı vakit, eserin de yandığı sanılmıştı. Yangından iki yıl sonra Halife Abdülmecid Efendi, Dolmabahçe Sarayı'nda bir dolap içinde Hünername'nin ikinci cildini bulmuş ve eser tekrar Topkapı Sarayı'na gönderilmiştir.

Nakkaş Osman'ın Hünername-si'nden bir minyatür

Avusturya, vermek zorunda olduğu vergiyi (haraç) ödememeye ve Uskokların sınır saldırılarını desteklemeye başlayınca, Bosna Beylerbeyi Telli Hasan Paşa, Hırvatistan'a akın yaptı. Hrastvice, Gora ve Bihke'yi ele geçirdi, elde ettiği ganimetleri İstanbul'a gönderdi. Bunun üzerine Avusturya, kuvvetlerini Bosna sınırında toplayınca (1592) Veziriazam Siyavuş Paşa, Rumeli Beylerbeyi Kirli Hasan Paşa'yı yardımla görevlendirdi. Telli Hasan Paşa da Siska Kalesi'ni kuşattı.

Ancak sadrazamlığa gelen Sinan Paşa'nın, Kirli Hasan Paşa'yı Tamışvar'a göndermesi ve Rumeli Beylerbeyliğini kendi oğlu Mehmet Paşa'ya vermesi, Mehmet Paşa'nın da gevşek davranışı nedeniyle Hasan Paşa'ya yardım gecikti. Hasan Paşa tek başına savaşı kabul etmek zorunda kaldı ve savaş meydanında yaralandı ve bir süre sonra öldü (1593). Bu olay üzerine bazı paşaların karşı olmasına rağmen, Koca Sinan Paşa'nın isteğiyle Avusturya'ya sa-

III. Murat'ın kendi yaptığı tahtı (Topkapı Sarayı)

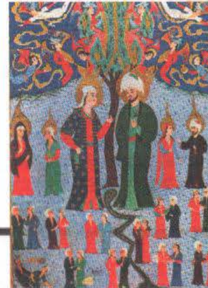
III. MURAT DÖNEMİ OLAYLARI

1583

■ **Doğuya takviye olarak gönderilen kuvvetlerden Rumeli askerlerinin, Şirvan ve Dağıstan Serdarı Özdemiroğlu Osman Paşa'yı dinlemeyerek ihtiyatsızca düşman üzerine saldırmaları sonucu Niyazâbâd bozgunu yaşandı (24 Nisan).**

■ **Özdemiroğlu Osman Paşa, kuzeye doğru ilerlemekte olan 50.000 kişilik Safevî ordusunu Meş'ale Savaşı'nda bozguna uğrattı (11 Mayıs).** Özdemiroğlu Osman Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile İmam Kuli Han komutasındaki İran ordusu arasında Beştepe'de yapılan savaşın kanlı geçen ikinci gün çarpışmalarında, akşam karanlığında her iki ordunun meş'ale yakıp çarpışmaya devam etmesi yüzünden bu savaşa Meş'ale Savaşı dendi. Yenilen İran ordusu 7500 ölü, 3000 esir verdi. Savaşı kaybeden Safevîler, Ferhat Paşa komutasında 100 bin kişilik Türk ordusunun İstanbul'dan Erzurum'a gelmesi üzerine Revan (Erivan) şehrini boşaltarak çekildiler.

■ **Şehzade Mehmet (III. Mehmet), Manisavaliliğine tayin edildi (17 Aralık).**

Metnini Seyyid Lokman Aşurî'nin hazırladığı Osmanlı minyatür sanatının en seçkin örneklerinin bulunduğu Zübdet-üt Tevarih tamamlanarak 1583'te III. Murat'a sunuldu. (Minyatür: Adem ile Havva)

1584

■ **Özdemiroğlu Osman Paşa, İstanbul'dan aldığı yardımcı kuvvetlerle Kırım Hanı II. Mehmet Giray'ı yenip Kırım meselesini halletti. Daha sonra İstanbul'a geldi. Gelişinde halkın sevgi gösterileriyle karşılanıp padişah III. Murat'tan büyük ilgi gördü. Bu ilgiyi çekemeyen bazı devlet adamları, askeri, Osman Paşa aleyhine ayaklandırma teşebbüsünde bulundu. Bu yüzden Veziriazam Kanijeli Siyavuş Paşa azledilip yerine Özdemiroğlu Osman Paşa getirildi (28 Temmuz).**

■ **Özdemiroğlu Osman Paşa, gönderdiği kuvvetlerle Kırım isyanını yeniden bastırdı (18 Aralık).**

■ **Türk minyatür sanatçısı Nakkaş Osman, ünlü eseri Hünername'yi tamamladı.**

1585

■ **II. Selim'in kızı, Sokollu Mehmet Paşa'nın karısı Esma Sultan öldü (7 Ağustos). Ayasofya'daki II. Selim Türbesi'ne defnedildi.**

■ **Abvâr Savaşı (21 Eylül):** Cağaloğlu Sinan Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile Şehzade Hamza Mirza komutasındaki İran ordusu arasında Tebriz yakınındaki Abvâr'da yapılan savaşta her iki ordunun büyük kaybı oldu. İran ordusu yenilgiyi kabul ederek geri çekildi.

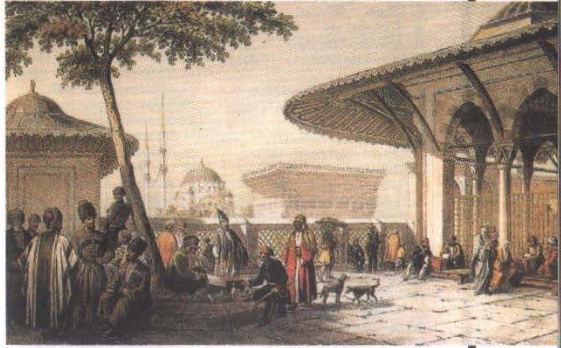
■ **Tebriz Savaşı (24 Eylül):** Özdemiroğlu Osman Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile Hüseyin Kuli ve Hamza Mirza komutasındaki

III. Murat, günümüzde Küçüksu Kasrı'nın bulunduğu yerdeki Kandil Bahçesi'nde (Minyatür: Hünername)

vaş açıldı. Orduya serdar olarak atanan Sinan Paşa, Belgrad'a gelerek önce sınır saldırılarını yapan Pespirim (Veszprem) ve Palota kalelerini ele geçirdi. Yeniçeri ve Sipahiler, Tata Kalesi alınmadan Belgrad'a çekildiler. Düşman kuvvetleri, İstolni Belgrad üzerine yürüdüler ama alamadılar. Hatvan ve Estergon kuşatıldıysa da iyi savunma nedeniyle kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldılar. Osmanlı kuvvetleri Yanık Kalesi'ni kuşattı. Tuna üzerine yapılan köprüden geçerek, düşman ordugâhı bozguna uğratıldı. Yanık Kalesi alındıktan sonra serdar Belgrad'a döndü. Avusturya savaşı sırasında kuzeyde Osmanlıya bağlı Eflâk, Boğdan ve Erdel beyleri ayaklanarak Avusturya kralına bağlandılar.

Mimar Sinan'ın eseri olan Tophane'deki Kılıçalipaşa Camii (Gravür: Brindesi)

İran ordusu arasında Tebriz'de yapılan savaşta, daha önce çatışma olmaksızın ele geçirilen Tebriz Kalesi dördüncü kez ele geçirildi. İran hanları Tebriz'i terk edince halkın can ve malına dokunmamak koşuluyla teslim edilerek savaşa son verildi ve Azerbaycan toprakları Osmanlılara geçti.

■ **Neheng Savaşı (15 Ekim):** Van Beylerbeyi Cağaloğlu Sinan Paşa ve Diyarbekir Beylerbeyi Mehmet Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile Şehzade Hamza Mirza komutasındaki 30 bin kişilik İran ordusu arasında Tebriz'e 20 km uzaklıktaki Neheng deresi kıyısında yapılan bu savaşta her iki Osmanlı paşasının anlaşamaması ve keşif yapılmaması yüzünden Osmanlı ordusu yenildi.

■ **Fahusfene Savaşı (25 Ekim):** Cağaloğlu Sinan Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile Şehzade Hamza Mirza komutasındaki İran ordusu arasında Tebriz yakınındaki Fahusfene deresi kenarında yapılan bu çarpışmada Osmanlı ordusu yenildi. Trabzon Valisi Hüseyin Paşa ve Diyarbekir Valisi Mehmet Paşa şehit oldu. Karaman Beylerbeyi Kuyucu Murat Paşa esir alındı.

■ **Şenbi Gazan Savaşı (28 Ekim):** Fahusfene Savaşı'nda yenilen Osmanlı ordusu ile Şehzade Hamza Mirza komutasındaki 30 bin kişilik İran ordusu arasında Tebriz yakınındaki Şenbi Gazan'da yapılan bu savaşta, Osmanlı ordusundaki sipahilerin taarruzu karşısında İran ordusu yenildi.

■ **Osmanlı tarihinin en büyük kahramanlarından Kafkasya Fatihi Özdemiroğlu Osman Paşa öldü. Cenazesi Diyarbakır'a götürülerek Kurşunlu Cami yakınındaki türbesine defnedildi (28-29 Ekim).**

■ **Acısu Savaşı (30 Ekim):** Tebriz'in kuzeyindeki Acısu'da kışlayan Osmanlı ordusuna karşı Şehzade Hamza Mirza komutasındaki İran ordusunun saldırarak başlattığı bu savaşta, bataklık araziye itilen İran ordusunun büyük bölümü yok oldu. Hadım Cafer Paşa, Tebriz beylerbeyliğine atandıktan sonra Osmanlı ordusu Tebriz bölgesinden ayrıldı.

1586

■ **Hadım Mesih Paşa'nın istifası üzerine, veziriazamlığa ikinci kez Kanijeli Siyavuş Paşa getirildi (15 Nisan).**

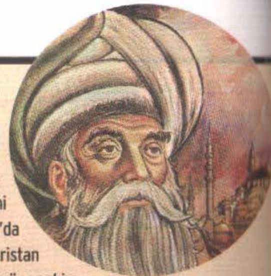
■ **Turna Çayırı Savaşı:** Osmanlı ordusu ile İran ordusu arasında Bağdat yakınındaki Turna Çayırı'nda yapılan bu savaşta İran ordusu, Osmanlılara yenildi. Osmanlı ordusu birçok İran esiri ele geçirdi.

■ **Safevî veliahtı Hamza Mirza, hançerlenerek öldürüldü.**

1587

■ **Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa (Uluç Ali Paşa) öldü. Cenazesi, Mimar Sinan'ın eseri olan İstanbul Tophane Camii'ndeki türbesine defnedildi (21 Haziran).**

■ **Ahıska Beyliği, Osmanlılara bağlandı (7 Ekim).**

MİMAR SİNAN

1489 yılında Ağırnas/Kayseri'de doğdu. Osmanlı döneminde yetişen en büyük mimarlardandır. Devşirme olarak İstanbul'a getirildi. Yeniçeri ocağında inşaat işlerinde çalıştı. Böylece hem mimarî bilgisini geliştirmek hem de seferler dolayısıyla gittiği ülkelerin mimarî yapıtlarını incelemek olanağını buldu. 1539'da mimarbaşı olduğunda, arkasında uzun bir pratik tecrübe ile İran dahil hemen bütün Ortadoğu'yu, Macaristan dahil tüm Balkan ülkelerini gezip görmeye ve buralardaki mimarî yapıtları incelemeye dayalı bilgi ve görgüye sahip bulunuyordu. Ölümüne kadar (1588) yarım yüzyıl başmimar olarak yerini korudu ve bu uzun süre içinde 84 cami, 52 mescit, 57 medrese, 5 su kemeri, 8 köprü, 20 kervansaray, 7 darülkurra, 17 imaret, 3 darüşşifa, 8 mahzen, 35 saray, 48 hamam, 22 türbe, birçok çeşme ve sebil yaptı. Yapıtlarında o güne kadar uygulanagelmiş tek kubbe tipine yarım kubbeler ekledi. Osmanlı mimarisinde ilk kez merkezî plân uyguladı. Sürekli değişik plânlar deneyerek en uygun mekân şekillerini araştırdı. Anadolu Türk mimarisinde klâsik çağın simgesi oldu. En önemli üç yapıtı, Şehzadebaşı (1544-1548), Süleymaniye (1549-1556), Selimiye (1569-1574) camii ve külliyeleridir.

MİMAR SİNAN'IN BAŞLICA YAPITLARI

CAMİLER

1. Süleymaniye Camii (1550-1557)
2. Şehzadebaşı Camii (1543-1548)
3. Hasekihurremsultan Camii (1539)
4. Mihrimahsultan Camii (1547)
5. Osmanşahvalidesi Camii
6. Sultanbayezidkızı Camii
7. Ahmetpaşa Camii
8. Rüstempaşa Camii (1561)
9. Mehmetpaşa (Sokollu) Camii (Kadırga limanı)
10. İbrahimpaşa Camii (İsakapısı Mescidi)
11. Balipaşa Camii (Hüsrevpaşa Türbesi yakınında)
12. Hacıevhat Camii (Yedikule)
13. Kazasker Abdurrahmançelebi Camii (Mollagürani)
14. Mahmutağa Camii (Ahırkapı)
15. Odabaşı Camii (Yenikapı)
16. Hocahüsrev Camii (Kocamustafapaşa)
17. Hamamîhatun Camii (Sulumanastır)
18. Defterdarsüleymançelebi Camii (Üsküplü Çeşmesi yakınında)
19. Ferruhkethüda Camii (Balat)
20. Yunusbey Camii (Balat)
21. Hurremçavuş Camii (Yenibahçe)
22. Sinanağa Camii (Kadıçeşmesi)
23. Ahiçelebi Camii (İzmir iskelesi)
24. Süleymansubaşı Camii (Unkapanı)
25. Zalmahmutpaşa Camii (Eyüp)
26. Nişancıpaşa Camii (Eyüp)
27. Şahsultan Camii (Eyüp)
28. Emirbuhari Camii (Edirnekapı)
29. Merkezefendi Camii (Yenikapı)
30. Çavuşbaşı Camii (Sütlüce)
31. Turşucuzadehüseyinçelebi Camii (Kiremitlik)
32. Kasımpaşa Camii (Tersane)
33. Sokollumehmetpaşa Camii (Azapkapı)
34. Kılıçalipaşa Camii (Tophane)
35. Muhiddinçelebi Camii (Tophane)
36. Mollaçelebi Camii (Fındıklı)
37. Ebufazl Camii (Tophane)
38. Şehzadecihangir Camii (Tophane)
39. Sinanpaşa Camii (Beşiktaş)
40. Mihrimahsultan Camii (1547 - Üsküdar)
41. Eskivalide Camii (Üsküdar)
42. Şemsiahmetpaşa Camii (Üsküdar)
43. İskenderpaşa Camii (Kanlıca)
44. Çobanmustafapaşa Camii (Gebze)
45. Pertevpaşa Camii (İzmit)
46. Rüstempaşa Camii (Sapanca)
47. Rüstempaşa Camii (Samanlı)
48. Mustafapaşa Camii (Bolu)
49. Ferhatpaşa Camii (Bolu)
50. Mehmetbey Camii (İzmit)
51. Osmanpaşa Camii (Kayseri)
52. Hacıpaşa Camii (Kayseri)
53. Cenabiahmetpaşa Camii (Ankara)
54. Lalamustafapaşa Camii (Erzurum)
55. Hüsreviye (Hüsrevpaşa) Camii (Halep)
56. Sultanmurat Camii (Manisa)
57. Hüseyinpaşa Camii (Kütahya)
58. Rüstempaşa Camii (Bolvadin)
59. Sultanselim Camii (Karapınar)
60. Sultansüleyman Camii (Şam)
61. Sultanselim Camii (Edirne)
62. Taşlık Camii (Edirne)
63. Deftermustafapaşa Camii (Edirne)
64. Hasekisultan Camii (Edirne)
65. Semizalipaşa Camii (Babaeski)
66. Sokollumehmetpaşa Camii (Havsa)
67. Sokollumehmetpaşa Camii (Burgaz)
68. Semizalipaşa Camii (Ereğli)
69. Bosnalımehmetpaşa Camii (Sofya)
70. Sofumehmetpaşa Camii (Hersek)
71. Ferhatpaşa Camii (Çatalca)
72. Maktulmustafapaşa Camii (Budin)
73. Firdevsbey Camii (Isparta)
74. Memikethuda Camii (Ulukışla)
75. Tatarhan Camii (Kırım-Gözleve)
76. Rüstempaşa Camii (Rodosçuk)
77. Vezirosmanpaşa Camii (Tırhala)
78. Rüstemkethüdasımehmetbey Camii (Tırhala)
79. Mesihpaşa Camii (İstanbul)

MEDRESELER

1. Sultansüleyman Medresesi (Mekke)
2. Süleymaniye Medreseleri (İstanbul)
3. Yavuzsultanselim Medresesi (Halıcılar)
4. Sultanselim Medresesi (Edirne)
5. Sultansüleyman Medresesi (Çorlu)
6. Şehzadesultanmehmet Medresesi (İstanbul)
7. Hasekisultan Medresesi (Avratpazarı)
8. Validesultan Medresesi (Üsküdar)
9. Kariye Medresesi (Sultanselim)
10. Mihrimahsultan Medresesi (Üsküdar)
11. Mihrimahsultan Medresesi (Edirnekapı)
12. Mehmetpaşa Medresesi (Kadırga)
13. Mehmetpaşa Medresesi (Eyüp)
14. Osmanşahvalidesi Medresesi (Aksaray)
15. Rüstempaşa Medresesi (İstanbul)
16. Alipaşa Medresesi (İstanbul)
17. Ahmetpaşa Medresesi (İstanbul)
18. Sofumehmetpaşa Medresesi (İstanbul)
19. İbrahimpaşa Medresesi (İstanbul)
20. Sinanpaşa Medresesi
21. İskenderpaşa Medresesi (Kanlıca)
22. Kasımpaşa Medresesi
23. Alipaşa Medresesi (Babaeski)
24. Mısırlımustafapaşa Medresesi (Gebze)
25. Ahmetpaşa Medresesi (İzmit)
26. İbrahimpaşa Medresesi (İsakapısı)
27. Şemsiahmetpaşa Medresesi (Üsküdar)
28. Kapıağasımahmutağa Medresesi
29. Kapıağasıcaferağa Medresesi
30. Ahmetağa Medresesi
31. Müftühamitefendi Medresesi
32. Malulemirefendi Medresesi
33. Ümmivelet Medresesi
34. Üçbaş Medresesi
35. Kazaskerpervizefendi Medresesi
36. Hacegîzade Medresesi (Fatih)
37. Ağazade Medresesi
38. Yahyaefendi Medresesi (Beşiktaş)
39. Defterdarabdüsselâmbey Medresesi
40. Tutikadı Medresesi
41. Hâkimmehmetçelebi Medresesi
42. Hüseyinçelebi Medresesi
43. Eminsinanefendi Medresesi
44. Şahkulu Medresesi
45. Yunusbey Medresesi
46. Karcısüleymanbey Medresesi
47. Hacıhatun Medresesi
48. Defterdarşerifezade Medresesi (Kadıçeşmesi)
49. Kadıhâkimçelebi Medresesi
50. Babaçelebi Medresesi
51. Kirmastı Medresesi
52. Sekbanalibey Medresesi
53. Nişancımehmetbey Medresesi
54. Kethüdahüseyinçelebi Medresesi (Sultanselim)
55. Gülfemhatun Medresesi (Üsküdar)
56. Hüsrevkethüda Medresesi (Ankara)
57. Mehmetağa Medresesi

KÖPRÜLER

1. Büyükçekmece Köprüsü
2. Silivri Köprüsü
3. Mustafapaşa Köprüsü (Meriç üzerinde)
4. Mehmetpaşa Köprüsü
5. Odabaşı Köprüsü
6. Kapıağası Köprüsü (Haramidere)
7. Mehmetpaşa Köprüsü (Sinanlı)
8. Veziriazammehmetpaşa Köprüsü (Bosna)

MESCİTLER

1. Sinanpaşa Mescidi (Yenibahçe)
2. Rüstempaşa Mescidi (Yenibahçe)
3. Mimarsinan Mescidi (Yenibahçe)
4. Hafızmustafaçelebi Mescidi (Yenibahçe)
5. Müftiçivizadeefendi Mescidi (Topkapı)
6. Eminaliçelebi Mescidi (Gümrükhane)
7. Üçbaş Mescidi (Gümrükhane yakınında)
8. Defterdarşerifezadeefendi Mescidi
9. Defterdarmehmetçelebiefendi Mescidi
10. Simkeşbaşı Mescidi
11. Hacegîzade Mescidi (Fatih)
12. Çavuş Mescidi (Silivrikapı)
13. Çivizadekızı Mescidi (Davutpaşa)
14. Takyecimehmetçelebi Mescidi (Silivrikapı)
15. Hacınasuh Mescidi
16. Kasaphacıivaz Mescidi
17. Hacıhamza Mescidi (Silivrikapı)
18. Tokhacıhasan Mescidi
19. İbrahimpaşazevcesi Mescidi (Kumkapı)
20. Bayramçelebi Mescidi (Kumkapı)
21. Kemhacılar Mescidi
22. Kuyumcular Mescidi
23. Hersek Bodrumu üzerindeki Mescit (Ayasofya)
24. Yayabaşı Mescidi (Fener)
25. Abdisubaşı Mescidi (Yavuzselim)
26. Hüseyinçelebi Mescidi (Sultanselim)
27. Hacıilyas Mescidi
28. Duhanizade Mescidi (Kocamustafapaşa)
29. Kadızade Mescidi (Çukurhamam)
30. Müftühamitefendi Mescidi
31. Tüfekhane Mescidi
32. Sarayağasıdavutağa Mescidi
33. Dökmebaşı Mescidi (Eyüp)
34. Arpacıbaşı Mescidi (Eyüp)
35. Hekimbaşıkaysunîzade Mescidi (Sütlüce)
36. Kaysunîzade Mescidi (İstanbul)
37. Karcısubaşısüleyman Mescidi (Eyüp)
38. Ahmetçelebi Mescidi (Kiremitlik)
39. Yahyakethüda Mescidi (Kasımpaşa)
40. Şehreminihasançelebi Mescidi (Kasımpaşa)
41. Süheylbey Mescidi (Tophane)
42. İlyaszade Mescidi (Topkapı)
43. Sarrafbaşı Mescidi (Topkapı)
44. Pazarbaşımemikethüda Mescidi (Kasımpaşa)
45. Mehmetpaşa Mescidi (Üsküdar)
46. Hacıpaşa Mescidi (Üsküdar)
47. Saraçhane Mescidi (Hasköy)
48. Ruznameciabdiçelebi Mescidi (Sulumanastır)
49. Kürkçübaşı Mescidi (Kumkapı)
50. Şeyhferhat Mescidi (Langa)

TÜRBELER

1. Sultansüleyman Türbesi
2. Şehzadesultanmehmet Türbesi
3. Sultanselim Türbesi (Ayasofya)
4. Hüsrevpaşa Türbesi
5. Şehzadeler Türbesi (Sultanselim)
6. Veziriazamrüstempaşa Türbesi
7. Ahmetpaşa Türbesi (Topkapı)
8. Mehmetpaşa Türbesi (Eyüp)
9. Mehmetpaşa'nın kendi çocukları için inşa ettiği türbe
10. Siyavuşpaşa Türbesi (Eyüp)
11. Siyavuş Paşa'nın çocukları için inşa ettiği türbe (Eyüp)
12. Zalmahmutpaşa Türbesi (Eyüp)
13. Şemsiahmetpaşa Türbesi (Üsküdar)
14. Yahyaefendi Türbesi (Beşiktaş)
15. Arapmehmetpaşa Türbesi
16. Hayrettinpaşa Türbesi (Beşiktaş)
17. Kılıçalipaşa Türbesi (Tophane)
18. Pertevpaşa Türbesi (Eyüp)
19. Şahıhubankadın Türbesi
20. Ahmetpaşa Türbesi (Edirnekapı)
21. Hacıpaşa Türbesi (Üsküdar)
22. Hasekisultan Türbesi

III. Murat (Minyatür: Kıyafetü'l- İnsâniyye fî Şemâili'l- Osmâniyye)

III. MURAT DÖNEMİ OLAYLARI

1588

■ En büyük Osmanlı mimarı Koca Sinan (Mimar Sinan) 98 yaşında vefat etti. Süleymaniye Camii'nin yanındaki türbesine gömüldü (8-9 Nisan).

■ Aras Irmağı kenarında Safevî ordusu mağlûp edildi (29 Eylül).

1589

■ Osmanlı tarihinde "Beylerbeyi Vak'ası" adıyla anılan ilk yeniçeri ayaklanması sonucu Veziriazam Siyavuş Paşa azledilip yerine ikinci kez Koca Sinan Paşa getirildi (2 Nisan).

1590

■ Ferhat Paşa (İstanbul) Barışı (21 Eylül):

On iki yıldır devam eden Osmanlı-İran savaşına son veren ve Osmanlılar ile İran arasında İstanbul'da yapılan bu barışa sadrazam Ferhat Paşa baş delege olarak katıldığı için "Ferhat Paşa Barışı" adı verildi. Bu barışa göre Tebriz, Karadağ, Karabağ, Gence, Şirvan, Gürcistan, Nihavend ve Lûristan Osmanlılara bırakıldı. Ayrıca İran'da, ilk üç İslâm halifesi ile Hz. Ayşe aleyhinde konuşulması yasaklandı.

■ Osmanlı-Avusturya barışı, sekiz yıl süreyle yenilendi (29 Kasım).

1591

■ Sakarya Nehri-Sapanca Gölü-İzmit Körfezi arasında bir kanal açılması konusunda ferman çıktı (6 Mart) ve daha sonra bu karardan vazgeçildi (11 Nisan).

■ Koca Sinan Paşa azledildi; Şark Serdarı Ferhat Paşa veziriazamlığa getirildi (1 Ağustos).

■ Sinan Paşa Köşkü yapıldı.

Sinan Paşa Köşkü: Bugün Topkapı Sarayı olarak adlandırılan Saray-ı Hümayun sınırları içinde bulunan Sinan Paşa Köşkü (veya Kasrı), genellikle kaynaklarda ve yayınlarda İncili Köşk olarak geçer. Topkapı Sarayı'nın en dış sınırında, Bizans döneminden kalan Marmara tarafı surları üstünde olan bu köşk, III. Murat döneminde Sadrazam Koca Sinan Paşa tarafından Mimar Davut Ağa'ya yaptırılarak padişaha sunulmuştu. Osmanlı tarihinde pek iyi bir şöhreti olmayan, fakat 1580-1596 arasında beş defa sadrazam olan Koca Sinan Paşa, sınırsız servetiyle devletin pek çok yerinde va-

Yalı Köşkü ve Sarayburnu (Tablo: J. B. Leprince)

YALI KÖŞKÜ

Eminönü İlçesinde, Sirkeci'de, Topkapı Sarayı surlarının Haliç'e ulaştığı yerdedir. III. Murat'ın saltanatının son yıllarında, 1592'de yapılan ve limana en yakın saray yapısı olan Yalı Köşkü (Cebeciler Köşkü de denir) ya da Yalı Kasr-ı Hümayunu'nun, imparatorluğun deniz tarihinde ve sarayın tören yaşamında önemli bir yeri vardır. Donanma sefere çıkarken padişah, kaptan-ı deryaları ve donanma serdarlarını bu köşkte uğurlardı. Bu uğurlama töreni, bir tür şenlik niteliği taşırdı. Tersaneden hareket eden donanma, önce Beşiktaş'a gidip demirler, bazen orada bir-iki gün yattıktan sonra, müneccimbaşının uygun gördüğü günde Yalı Köşkü önüne gelir, top atarak padişahı selâmlardı. Padişah, bir kayıkla köşke gelen kaptan paşaya bir kürk giydirir ve süslü bir hançer hediye ederdi. Kaptan paşa gemisine döner, gemiler top atmaya devam ederler ve karadan Top Kapısı'nda bulunan toplardan da karşılık verilirdi. Yalı Köşkü, perdeleri kapalı olmadığı zaman Sirkeci ve Sarayburnu kıyısının en pitoresk köşklerinden biriydi. Yabancı ressamların Topkapı peyzajlarında revakları, çok geniş saçakları ve perdeleri önünde limanı ve donanmayı seyreden kalabalıklarla resmedilmiştir.

Yalı Köşkü, İstanbul-Edirne demiryolu yapılacağı sırada yıkılan diğer yapılarla birlikte, Keçecizade Fuad Paşa'nın sadaretinde 1869'dan önce tarihe karışmıştır.

III. MURAT DÖNEMİ OLAYLARI

kıf eserler yaptırdığından, sarayı çeviren surların üzerinde de padişahın zevk alacağı bir yerde güzel ve muhteşem bir köşk yaptırmayı uygun görerek, 1589-1591 arasındaki ikinci sadareti sırasında bu köşkü inşa ettirdi.

Köşkün arka tarafında, şimdi demiryolunun geçtiği yerde bir revağın olduğu da tahmin edilir. 1817-1820 arasında J. N. Huyot tarafından suluboya olarak yapılan resimde, köşkün önünde muntazam bir rıhtım vardır ve kenarında bir dizi ağaç dikilmiştir.

1592

■ **Azledilen Veziriazam Ferhat Paşa'nın yerine üçüncü kez Kanijeli Siyavuş Paşa getirildi.**

■ **Avusturya imparatoru, Osmanlı-Avusturya barışının Türkler tarafından bozulduğu gerekçesiyle haracın kesildiğini bildirdi (Ekim).**

■ **Osmanlı sarayının tören yaşamında önemli yeri olan Yalı Köşkü'nün yapımı tamamlandı.**

1593

■ **Batıl inançlar yüzünden ilk sadaret değişikliği yapıldı. Veziriazam Siyavuş Paşa, "uğursuz"luğundan dolayı azledilip yerine Koca Sinan Paşa üçüncü kez veziriazamlığa getirildi.**

■ **Cerrahpaşa Camii ve Külliyesi açıldı.**

■ **Kulpa Savaşı (20 Haziran):** Bosna Beylerbeyi Telli Hasan Paşa komutasındaki 10 bin kişilik Osmanlı ordusu ile 40 bin kişilik Avusturya ordusu arasında Kulpa nehri kıyısında yapılan savaşta Osmanlı ordusu yenildi. Kilis Sancakbeyi Sultanzade Mehmet Paşa ile 8 bin asker şehit oldu. Telli Hasan Paşa ise Kulpa nehrinde boğuldu.

■ **Sadrazam Koca Sinan Paşa, Avusturya seferine çıktı (19 Temmuz).**

■ **Bespirem Kalesi teslim alındı (6 Ekim).**

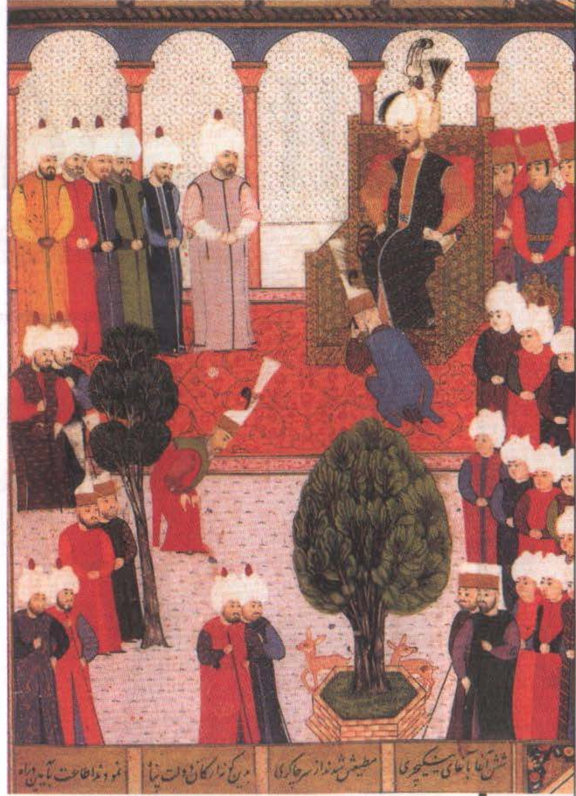

III. Murat

III. MURAT'IN ÖLÜMÜ

III. Murat'ın yaşı elliye ulaşınca hastalık belirtileri başladı. O, bu hastalığına önce aldırmadı. Yemeden içmeden kesilen padişaha, hekimleri mesane ağrısı teşhisi koydular. Bu, günümüz hekimlik dilinde prostattır. Ancak o günlerde bu hastalığın kesin tedavisi olmadığı için III. Murat gün geçtikçe halsizleşti. Etrafındakilerin uyarılarını bu kez gözardı etmeyerek Sinan Paşa köşkündeki Çinili odaya nakline razı oldu. Yatağındayken daha da eriyordu. Zorlukla nefes almaya çalışan III. Murat, hekimbaşına göre önce Sokollu Mehmet Paşa'nın adını, sonra da Özdemiroğlu'nun ve Yemen Fatihi Koca Sinan Paşa'nın adlarını sayıklamaya başladı. Son kez Kılıç Ali Paşa'yı sorduğunda sesi daha da kısıldı. Bir süre sonra o da her fani gibi gözlerini hayata yumdu.

Ölüm haberi gizli tutuldu; Valide Sultan tarafından Manisa'dan çağrılan III. Mehmet, Osmanlı padişahı oldu.

III. Murat dönemi, kimi tarihçilere göre, Osmanlı Devleti'nin duraklama devrine girdiği dönemdir. Gerek uzun süren savaşlar ve iktisadî gerileme, gerekse devlet adamlarının çekişmesi, merkez ve taşra yönetim sistemlerinde bozulma, bu dönemdeki parçalanmayı hazırladı. İngilizlere ticarî imtiyazlar ve serbest ticaret hakkı da bu dönemde verildi (1580).

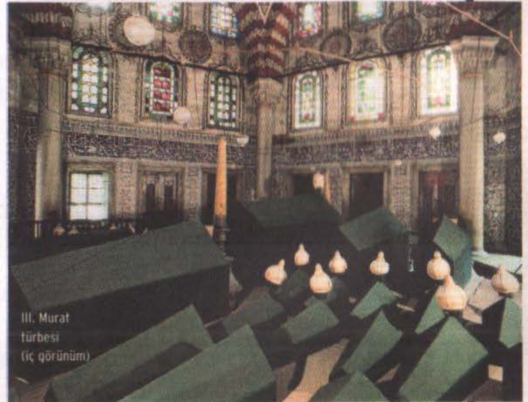

III. Murat, XVI. yüzyıl (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi)

- Palota Kalesi teslim alındı (14 Ekim).
- İstolni-Belgrad Savaşı (4 Kasım) :

Osmanlı ordusu ile Avusturya ordusu arasında Buda'nın batısındaki İstolni-Belgrad'da yapılan bu savaşta Osmanlı ordusu yenildi. Birçok kale elimizden çıktı.

1594

- Avusturya, Gran (Usturgon) ve Hatwan kalesi kuşatmalarını kaldırdı (1 Haziran).
- Tata Kalesi teslim alındı (17 Temmuz).
- Saint-Marton kalesi teslim alındı (29 Temmuz).
- Yanık (Raab) kalesi kuşatıldı (7 Ağustos); Kırım Hanı Gazi Giray orduya katıldı (11 Ağustos) ve kale teslim alındı (27 Eylül).
- Papa kalesi fethedildi (3 Ekim).
- 16 Ekim'deki Komorn Kalesi kuşatması kaldırıldı (22 Ekim).
- Osmanlı ordusu Budin'e döndü (28 Ekim).
- Erdel, Eflâk ve Boğdan voyvodaları, Türklere karşı Papalık makamı tarafından hazırlanan "Kutsal İttifak"a katıldı (5 Kasım).
- Eflâk ve Boğdan'da Müslümanlar kılıçtan geçirildi (13 Kasım).

III. Murat türbesi (iç görünüm)

1595

- Eflâk ordusu, İbrail kalesine saldırıp kenti yaktı (1 Ocak).
- Onikinci Osmanlı Padişahı III. Murat öldü. (15-16 Ocak).

III. MEHMET

SALTANAT SÜRESİ: 8 yıl (1595 – 1603)

III. MEHMET ÇOK DİNDARDI. TASAVVUFA MEYLEDEN İNCE RUHLU BİR ŞAİRDİ. ADLÎ MAHLASIYLA GÜZEL ŞİİRLER YAZDI. FAKAT ZAYIF İRADELİ, EVHAMLI, İFTİRA VE TELKİNLERE KOLAYCA İNANAN BİR PADİŞAHTI. SARAYDAKİ KADINLARIN VE EN ÇOK DA ANNESİNİN ETKİSİNDE KALDI.

III. Mehmet'in tuğralı menşuru, 1596
(Sabancı Koleksiyonu)

On üçüncü Osmanlı padişahı III. Mehmet, III. Murat'ın oğludur. İyi bir öğrenim gördü. 1583'te Manisa sancakbeyi oldu. Babasının ölümü üzerine Ocak 1595'te İstanbul'a döndü ve tahta çıktı. Devlet yöneticileri arasında kimi değişiklikler yaptı.

AVUSTURYA SAVAŞLARI

Bu sırada Eflâk, Boğdan ve Erdel beyliklerindeki ayaklanma yüzünden iki yıldır süregelen Avusturya savaşları, çözümlenmesi önemli bir sorun idi. Anadolu'da ise Celalî ayaklanmaları yayılma durumundaydı. III. Mehmet, Haziran 1596'da sefere çıkarak Eğri Kalesi'ni aldı.

III. MEHMET	
Doğum tarihi	: 26.5.1566
Doğum yeri	: Manisa
Babası	: III. Murat
Annesi	: Safiye Valide Sultan
Tahta çıktığı tarih	: 27.1.1595
Tahta çıktığında yaşı	: 28 yaş, 8 ay
Saltanatının sonu	: 20.12.1603
Tahttan ayrılma sebebi	: Ölüm
Saltanat süresi	: 8 yıl, 11 ay
Ölüm tarihi	: 20.12.1603
Ölüm sebebi	: Depresyon - felç
Öldüğü yer	: İstanbul
Gömülü olduğu yer	: İstanbul, Ayasofya haziresi, III. Mehmet türbesi
Valilikleri	: Manisa (1583-1595)

III. MEHMET (1566-1603)

Eğri Savaşı'nı kazanan III. Mehmet'in önünden esirlerin geçişi

Ardından Haçova Savaşı'nda Avusturya ordusunu yendi (26 Ekim 1596). 1599'da Sadrazam İbrahim Paşa Macaristan'a geldi, ancak sefer sonuçsuz kaldı. 1600'de İbrahim Paşa, Estergon'u almak için kuzeye hareket etti. Daha sonra Estergon seferinden vazgeçilerek, Kanije üzerine gidilmesi kararlaştırıldı. Bir ayı aşkın kuşatma sonucunda Kasım 1600'de Kanije alındı. Kanije beylerbeyliği Tiryaki Hasan Paşa'ya verildi.

1601'de Sadrazam İbrahim Paşa'nın ölümü üzerine, Yemişçi Hasan Paşa sadrazamlığa getirildi. Yemişçi Hasan Paşa, İstanbul'dan hareket ederek Budin'e doğru gittiği sırada, Kanije Kalesi, Avusturya ordusu tarafından kuşatıldı. Ancak Arşidük Ferdinand, Tiryaki Hasan Paşa'nın üstün savunması sonucu Kasım 1601'de geri çekilmek zorunda kaldı. Ağustos 1602'de İstolni-Belgrad geri alındı.

III. Mehmet'in çarşı ressamlarınca yapılmış bir minyatürü

III. MEHMET DÖNEMİ OLAYLARI

1595

■ **Osmanlı padişahı III. Mehmet tahta çıktı (27 Ocak).**
Babası III. Murat'ın ölüm haberini Manisa Sancağındayken alan Şehzade Mehmet, dört gün süren bir yolculuktan sonra payitahta ulaştı. Biat töreninin ardından da babasının cenazesinde bulundu. Ölen padişah, Osmanlı sülâlesinde en çok çocuğu olan kişiydi (102 çocuk). Bunların bir bölümü, babaları sağken ölmüştü. Geriye 20 erkek, 21 kız kalmıştı. III. Mehmet'in, tahta çıktığı zaman ilk işlerinden biri, Fatih Kanunnamesi'ndeki "Nizam-ı Âlem" maddesi uyarınca 19 erkek kardeşini boğdurtmak olmuştu. Hemen hazırlatılan 19 meşe tabut, bu kara günün ilk habercisiydi.

■ **Koca Sinan Paşa azledilip Ferhat Paşa ikinci kez veziriazam oldu (16 Şubat).**

■ **Ferhat Paşa, Eflâk Seferi'ne çıkmak üzere İstanbul'dan hareket etti (27 Nisan).**

■ **Eflâk ve Boğdan, ayrıcalıklı voyvodalık durumlarına son verilerek vilayet durumuna getirildi (14 Mayıs).**

■ **Estergon Kalesi, Alman kumandan Mansfeld tarafından kuşatıldı (1 Temmuz).**

■ **Cephede bulunan Veziriazam Ferhat Paşa azledilip Koca Sinan Paşa dördüncü kez sadarete getirildi (7 Temmuz).**

Koca Sinan Paşa (Arnavut)

■ **Kalugeran Savaşı (24 Ağustos):**
Sadrazam Koca Sinan Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile Eflâk ordusu arasında Bükreş'in 4 mil güneyinde bataklıkla çevrili Kalugeran boğazında yapılan bu savaşta Koca Sinan Paşa kaçarken saplandığı bataklıktan kurtarıldı. Niğbolu Beyi Hüseyin Paşa, Şam Beylerbeyi Mustafa Paşa, Sivas Beylerbeyi Haydar Paşa bataklığa saplanıp şehit oldular. Savaşın ilk günü Osmanlı ordusu büyük kayıp verdi. Bir top fitilinin patlaması ile Türklerin gece baskını yaptığını sanan Eflâk ordusu kaçtı. Sabah olduğunda Eflâk ordusundan kimsenin kalmadığı görüldü.

■ **Düşmanın yakıp yıktıktan sonra terk ettiği Bükreş kenti işgal edildi (26 Ağustos).**

■ **70 bin kişilik Hristiyan ordusu tarafından 61 gün kuşatma altında kalan Estergon Kalesi düşmana teslim edildi (2 Eylül).**

■ **Eski veziriazam Ferhat Paşa idam edildi (9 Ekim).**

■ **Tergoviş Savaşı (19 Ekim):**
Osmanlı ordusunun Eflâk'tan çekilmesi üzerine Eflâk ordusu ile Tergoviş Kalesi muhafızları arasında yapılan bu savaşta, Eflâk ordusu kaleye baskın yaparak kuşattı. Üç günlük bir kuşatmadan sonra Osmanlı muhafızları kaleyi Eflâklılara teslim ettiler. Kale muhafızları Ali Paşa ile Koçu Bey, şişe geçirilip hafif yanan ateşte kızartılarak öldürüldü. 3500 Osmanlı askeri ise kazıklara oturtuldu. Bu olay, ikinci Kazıklı Voyvoda olayıdır.

CELÂLÎ İSYANLARI

Bu arada Sultan III. Mehmet döneminin en önemli iç meselelerinden biri, "Celâlî isyanları" olarak bilinen olaylardır.

Celâlî isyanlarının asıl sebebi, Anadolu'daki tımarlı sipahi sınıfının, İstanbul'daki yeniçeri sınıfının hak ve görevlerde imtiyazlı hâle getirilmelerine duydukları tepkidir. Bu hoşnutsuzluk Yavuz Sultan Selim'in son zamanlarından başlamıştı. Bozoklu Celâl Bey adındaki bir kumandan, ilk defa başkaldıran sipahi olduğu için, bu isyanlar "Celâlî" deyimi ile anılır.

XVI. yüzyılın sonunda, aynı sebeplerden dolayı ayaklanan Yazıcıoğlu ve adamlarına da "Celâlî" adı verildi. Anadolu'daki bazı sipahilerin tımarları ellerinden alınmış, güç şartlarda bırakılmışlardı. Hoşnutsuzluk artmış, yaygınlaşmış ve Yazıcıoğlu, hoşnutsuzların başına geçerek büyük bir kuvvet toplayabilmişti. Yazıcıoğlu, bu kuvvetlerle Ankara'dan Urfa'ya kadar olan bölgeleri ele geçirdi ve hâkimiyet kurdu.

Celâlî isyanlarını bastırmakla görevlendirilen Mehmet Paşa, Anadolu'ya geçip Celâlîlerle işbirliği yaptıkları gerekçesiyle ve daha başka sebeplerle binlerce insanı idam ettirdi. Görülmemiş bir zulüm yapmaya başladı.

Halk, sözde devleti temsil eden bu paşaya Celâlîleri tercih eder oldu.

Günümüzdeki Eğri Kalesi'nde kuşatmayla ilgili rölyefler

Haçova Savaşı (Minyatür: Eğri Fetihnamesi, Topkapı Sarayı Müzesi)

- **Veziriazam Lala Mehmet Paşa öldü (28 Kasım).**

- **Koca Sinan Paşa, beşinci defa veziriazamlığa getirildi (1 Aralık).**

1596

- **Veziriazam Koca Sinan Paşa öldü (3 Nisan).**

Koca Sinan Paşa (1520 Arnavutluk-1596 İstanbul) Enderun'da yetişti. Malatya, Gazze, Trablus sancakbeylikleri yaptı. 1569'da Mısır valiliğine getirildi. Bu sırada Yemen'i ele geçirerek, sayısız ganimeti İstanbul'a gönderdi ve "Yemen Fatihi" unvanını aldı. Yedinci vezirlikle divancı atandı (1573). 1574'te Akdeniz kuvvetleri komutanı olarak İtalya ve Sicilya kıyılarına yapılan birçok akına katıldı, Tunus'un fethini tamamladı. 1580'de sadrazam oldu; bu sırada açılan İran Seferi'nde başarılı olamayınca, görevden alınarak Malkara'ya sürüldü. Dört yıllık sürgünden sonra Şam beylerbeyliğine atandı (1586). 1589 ve 1592 yıllarında iki kez daha sadrazamlığa getirildi ama ikisi de sürgünle son buldu. Dördüncü sadrazamlığı sırasında, Eflâk'ta Osmanlı ordusunun bozgununa neden oldu ve yine görevden alındı (1595). Beşinci kez sadrazam olduysa da beş ay sonra öldü. Paraya olan düşkünlüğü, serveti ve acımasızlığıyla tanındı.

- **İkinci vezir Damat İbrahim Paşa, veziriazamlığa getirildi (4 Nisan).**

- **III. Mehmet, Eğri Seferi için İstanbul'dan hareket etti (20 Haziran).**

- **Eğri Kalesi kuşatıldı (24 Eylül).**

1596 yılında III. Mehmet tarafından fethedilen Eğri Kalesi'nden bir görünüm

- **Eğri'nin fethi (12 Ekim):**

III. Mehmet komutasındaki Osmanlı ordusu ile Avusturya ordusu arasında Macaristan'ın kuzeydoğusundaki Eğri kalesinde yapılan savaşta, top ateşi ile Eğri Kalesi Osmanlıların eline geçti. Bu nedenle III. Mehmet'e "Eğri Fatihi" adı verildi. Anlaşma şartlarına göre, teslim olan Avusturya askerlerinin ülkelerine dönmelerine izin verildi. III. Mehmet, kiliseden çevrilen camide ilk cuma namazını kıldı.

- **Haçova Meydan Savaşı (26 Ekim):**

III. Mehmet komutasındaki 100 bin kişilik Osmanlı ordusu ile Avusturya başkomutanı Arşidük Maksimilyen ve Erdel Kralı Sigismund Batori komutasındaki 100 bin kişilik Avusturya ordusu arasında Haçova'da yapılan ve iki gün süren bu savaş sonunda yenilen Avusturya ordusu, 50 bin ölü, 97 top ve cephane, 10 bin duka altın kayıp verdi. Bu savaş, Osmanlı ordusunun kazanmış olduğu son büyük meydan savaşı sayılır.

- **Haçova Meydan Savaşı'nın kazanıldığı gün Sadrazam İbrahim Paşa azledilerek yerine Cağaloğlu Sinan Paşa getirildi.**

1597

- **Tata-Dotis Kalesi geri alındı (11-12 Ekim).**

III. Mehmet şehzadeliği sırasında babası III. Murat'la.

Mehmet Paşa, Yazıcıoğlu'na (Kara Yazıcı Abdülhalim Bey'e) yenildi. Hem Anadolu'dan hem İstanbul'dan hakkında pek çok şikâyet gelen Mehmet Paşa, görevden alındı. Yazıcıoğlu da affedilerek önce Manisa, sonra Çorum sancakbeyliğine getirildi.

Fakat bir süre sonra Yazıcıoğlu tekrar ayaklandı. Etrafına daha kolay ve daha çok taraftar topladı. 30 bin kişilik ordu meydana getirdi ve bu kuvvetlerle üzerine gönderilen paşaları yendi. Ama bir yıl sonra Hasan Paşa'nın kumandasındaki birliklere yenilerek Canik dağlarına kaçtı. Burada yakalanarak öldürüldü. Onun yerine kardeşi Deli Hasan Bey "Celâlî Reisi" seçildi.

Bir süre sonra İstanbul da Celâlî isyanları ile çalkalanmaya başladı. Şeyhülislâm Sunullah Efendi, Celâlîleri haklı buluyordu ve İstanbul'da sipahileri ayaklandırdı. Bu sırada sadrazamlığa Yemişçi Hasan Paşa getirilmişti ve bu paşa, halk tarafından hiç sevilmiyordu. Fakat Yemişçi Hasan Paşa o sırada Avusturya cephesindeydi. İsyancılar bu sadrazamın azlini istediler.

İsyan, İstanbul'da giderek genişledi. Cepheden dönecek Yemişçi Hasan Paşa'nın kendilerinden intikam alacağından korkan sipahiler, padişahtan "Ayak Divanı" istediler.

Ayak Divanı, Türklerde çok eski bir gelenek ya da müesseseydi. Bu geleneğe göre her vatandaş, hakana ya da padişaha, kalabalık huzurunda şikâyetlerini, fikirlerini doğrudan doğruya söyleyebilirdi. III. Mehmet de bu geleneğe uyarak tahtını Topkapı Sarayı'nın avlusuna çıkardı ve burada oturarak isyancıların şikâyetlerini dinledi. Sipahi subayları, devlet işlerindeki bazı aksaklıkları sayarak, bunun baş sorumlusunun Sadrazam Yemişçi Hasan Paşa olduğunu öylediler.

III. MEHMET DÖNEMİ OLAYLARI

1597

Damat İbrahim Paşa'nın yerine Hadım Hasan Paşa veziriazam oldu (3 Kasım).

1598

Yanık Kalesi, düşman kuvvetleri tarafından zaptedildi (29 Mart).

Yenicami'nin yapımına başlandı (9 Nisan).

Yenicami (Valide Camii) İstanbul'da, Eminönü'nde Mısırçarşısı'nın hemen karşısında yer alır. Yenicami'nin bulunduğu yerde eskiden Musevîlerin oturduğu bir mahalle vardı. Burası, III. Murat'ın eşi (III. Mehmet'in annesi) Safiye Sultan'ın cami yaptırma isteği üzerine kamulaştırıldı. Mimar Sinan'ın öğrencilerinden Davut Ağa tarafından, Şehzade Camii'nin plânına uygun olarak 1597'de yapımına başlandı; mimarının ölümü üzerine, mimar Dalgıç (Dalkılıç) Ahmet Çavuş tarafından 1603'e kadar yapımına devam edildi. III. Mehmet'in ölümü ve Valide Safiye Sultan'ın eski saraya gönderilmesi yüzünden yarım kaldı. Ancak 50 yıl kadar sonra IV. Mehmet'in annesi Hatice Turhan Sultan, hassa mimarı Mustafa Efendi'yi, Davut Ağa'nın plânlarına göre camiyi bitirmekle görevlendirdi.

Veziriazam Hadım Hasan Paşa azledilip Yedikule zindanında idam edildi. İkinci vezir Cerrah Mehmet Paşa veziriazamlığa getirildi (9 Nisan).

Niğbolu'da uğranılan bozgun haberi İstanbul'a iletildi (30 Eylül).

Niğbolu Bozgunu: Af dilemeye gelmekte olan Eflâk Voyvodası Mihai'nin muhafızlarının Hafız Ahmet Paşa komutasındaki 3 bin kişilik Osmanlı ordusu ile Tuna nehri kıyısındaki Niğbolu kalesinde yapılan bu savaşta, Eflâklılar tarafından Niğbolu'ya getirilen kırmızı çuha ile örtülü armağanların altına toplar gizlenmişti. Dostça geldiği sanılan 20 bin Eflâk askerinin birdenbire ortaya çıkarak Osmanlı askerlerine saldırması sonucu birçok Osmanlı askeri şehit oldu. Hafız Ahmet Paşa zorlukla kurtulup Tırnova'ya kaçtı. Kaleyi 20 gün kuşatan Voyvoda Mihai ise Hafız Ahmet Paşa'nın kuvvet toplayarak Niğbolu'ya döndüğünü duyunca Bükreş'e çekildi.

28 Eylül'de başlayan Avusturya'nın Budin Kalesi kuşatması kaldırıldı (3 Kasım).

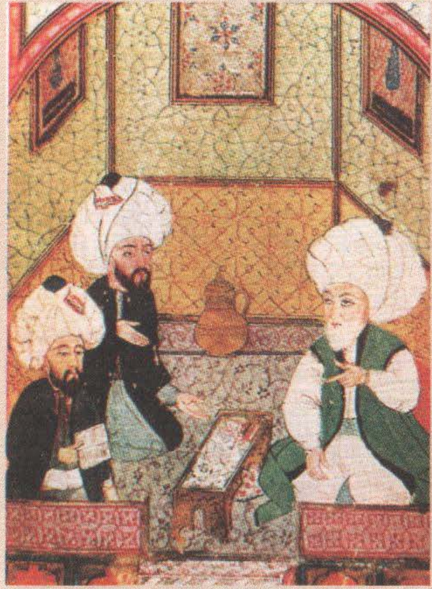
Budin Savaşı: Maraş Beylerbeyi Sinan Paşa'nın muhafızlığını yaptığı Budin kalesini kuşatan 80 bin kişilik Avusturya ordusu ile yapılan savaşta kale, 40 topla dövüldüğü hâlde 40 gün süren kuşatmadan bir sonuç alamayan Avusturya ordusu çekilmek zorunda kaldı. Fakat bu çarpışmada Beylerbeyi Sinan Paşa şehit oldu. Yerine Mihalıçlı Ahmet Paşa muhafızlığa getirildi.

1599

Veziriazam Cerrah Mehmet Paşa'nın yerine Damat İbrahim Paşa üçüncü kez sadarete getirildi (6 Ocak).

BAKİ (1526 İstanbul - 1600 İstanbul):

Yoksul bir ailenin oğludur. Babası, Fatih Camii müezzinlerindendir. Çocukluğunda saraç çıraklığı yaptı, kendi çabasıyla medrese öğrenimi gördü. Dönemin ünlü bilgelerinden Kadızade Şemsettin'in derslerine devam etti. İlkin danişment olarak görev verildi (1561). Bir süre Silivri'de Piri Paşa (1563), İstanbul'da Mahmutpaşa medreselerinde (1569) mülâzımlık yaptıktan sonra Eyüp Müderrisliği'ne atandı (1571). Edirne, Mekke, Medine, İstanbul'da kadılık ve Anadolu, Rumeli kazaskerliği görevlerinde bulundu (1564-1591). Dönemlerinde yaşadığı dört padişahın da (Kanunî Süleyman, II. Selim, III. Murat, III. Mehmet) yakınlığını kazandı. İlk deneylerini gençler gibi Zati'nin (1477-1546) söyleşilerine katılarak edebiyat derslerini bu çevreden aldı. Şiirin temel unsurunun sözcükler olduğunun bilincine varan, daha başlangıçta dize kurma tekniğinin üstesinden gelen sayılı şairlerden biridir. Divan şairlerinde çoğunlukla rastlanan dinsel duygulara ve tasavvufa bağlanmamış; iç ve dış dünya, şiirinin kaynağı olmuştur. Yaşam, Baki için usun bütün olanaklarıyla duyulması gereken geniş bir görünümdür, ulaşabildiği kadar almasını bilir; bu güzelliği yitirme korkusu, şiirinin ana kaynaklarından biri olur. Şiirlerinin en büyüğü sayılan "Kanunî Mersiyesi"nde, ölüm gerçeği karşısında insanî acıyı, değişmeyen yönleriyle yansıtmayı başarmıştır. Gazellerini İstanbul Türkçesi ile yazan Baki'nin, Türkçeyi aruz disiplini içinde ilk kez çok iyi kullanması, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın deyişiyle "parmaklarının arasında dili biçim vereceği bir madde gibi görmesi" yüksek bir şiir kurmasının başlıca nedenleri arasındadır. "Divan"ı ilk kez taşbasması olarak İstanbul'da (1859), daha sonra Almanya'da (1908) basılmıştır. Sadettin Nüzhet Ergun tarafından yeni harflerle yapılan basımında 659 şiir vardır (1935).

Baki (Minyatür: Me-Şa'irü'ş-şu'ara adlı eseri)

■ **Ordu komutanı Satırcı Mehmet Paşa, Belgrad'da idam edildi.**

■ **Şeyhülislâm ve tarihçi Hoca Sadettin Efendi öldü (2 Ekim).**

■ **Asi kuvvetler tarafından ele geçirilen Urfa Kalesi kurtarıldı.**

Urfa Savaşı: Koca Sinan Paşa'nın oğlu Mehmet Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile ayaklanan Karayazıcı Abdülhalim komutasındaki asi kuvvetleri arasında Urfa Kalesi'nde yapılan savaşta kale, asilerin elinden bir türlü alınamadı. Mehmet Paşa bu işi başaramayınca kışlamak üzere Diyarbakır'a çekildi. Ancak ertesi yıl kuşatılan Urfa Kalesi Osmanlı birliklerince ele geçirilebildi. Bu arada, teslim olan Karayazıcı'ya sancak beyliği verildi.

■ **XVI. yüzyıl divan şiirinin önde gelen şairlerinden Nev'i öldü.**

Nev'i (1533-1599): Asıl adı **Yahya**'dır. XVI. yüzyıl divan şiirinin önde gelen şairlerindendir. İstanbul'da medrese eğitimi görerek ilmiye sınıfına geçti. Gelibolu ve İstanbul medreselerinde müderrislik, 1590'dan sonra şehzadelere hocalık yaptı. 1595'te III. Mehmet tahta çıkar çıkmaz, doğmuş ve doğacak kardeşlerini öldürtünce işsiz kaldıysa da, kazasker rütbesi verilerek ödeneği kesilmemiştir. Tasavvuf felsefesini benimseyerek döneminin süslü şiir yazma eğilimi dışında kaldı. Coşkulu, yalın bir anlatımı yeğledi. 1977'de basılan **Divan'**ı dışında çeşitli bilim dalları üzerine ansiklopedik bilgiler veren **Netaicü'l Fünun** ve **Mehasinü'l-Mütûn**, başlıca eserleri arasındadır.

1600

■ **İstanbul'da sipahi ayaklanması başgösterdi. Gümrüklerden sorumlu ve âdeta sarayın rüşvet eli olarak kabul edilen Ester Kira adlı Yahudi kadın, kocası ve ve çocuklarıyla birlikte linç edildi (1 Nisan).**

■ **Divan edebiyatımızın ünlü şairi Bâki vefat etti (7 Nisan).**

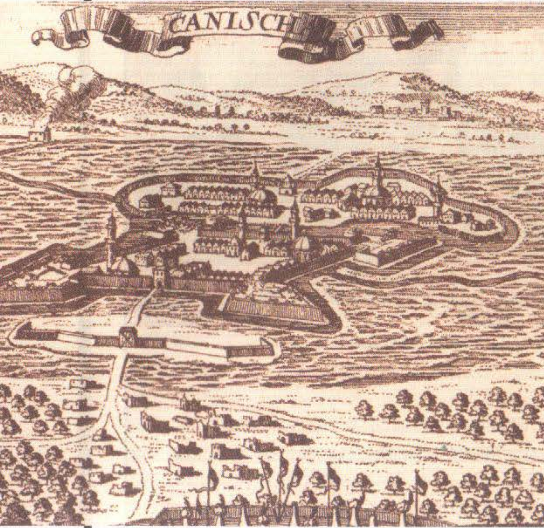
■ **Osmanlı ordusu, Kanije kuşatması için Belgrad'dan hareket etti (14 Ağustos).**

III. Mehmet

Bu arada bazı ağaların rüşvetle mevki ve rütbe sattıklarını anlattılar. Padişah buna inandı ve derhal idamlarını emretti. Bunlar, Darüssade Ağası Habeş Osman Ağa ile Babüssade Ağası Gazanfer Ağa idi.

Sunullah Efendi, Sadrazam Yemişçi Hasan Paşa'nın idamı için de fetva vermiş, bunu kazaskerlere de imzalatmıştı. Fakat Rumeli'de bulunan Yemişçi Hasan Paşa bunu haber aldı. Yeniçeri ağalarına rüşvet olarak dağıtılmak üzere İstanbul'a onbinlerce duka altını gönderdi. Bu tedbiri aldıktan bir süre sonra kendisi de geldi ve sarayına geçti. Sipahiler onun geldiğini öğrenir öğrenmez, idam hükmünün yerine getirilmesi için sarayı bastılar.

Kanije (Gravür: Batılı Gözüyle Balkanlarda Türk Şehir ve Eserleri)

Fakat sadrazam arka kapıdan kaçarak yeniçeri ocağına sığındı. Sipahiler dışında bütün askerleri kışkırttı ve sipahiler azınlıkta kaldılar. Sipahilerin bulunduğu yerlere baskın yapan yeniçeriler, bunların binlercesini öldürdüler. Bu bir "sipahi-yeniçeri" başka deyişle "devşirmelerle devşirme olmayanlar" mücadelesi hâlini aldı.

Yemişçi Hasan Paşa, İstanbul'da duruma hâkim olmuştu. Cağaloğlu Sinan Paşa'yı serdar tayin ederek Anadolu'daki Celâlîlerin üzerine gönderdi. Cağaloğlu, Celâlî isyanını şiddet yoluyla bastıramayacağını çok iyi anlamıştı. Reisleri Deli Hasan Bey'le anlaşmayı uygun gördü ve İstanbul da buna razı oldu. Deli Hasan Bey'e "paşa" rütbesiyle Bosna Beylerbeyliği verildi. Diğer bir kısım Celâlîler de affedildi.

İRAN SORUNU

1603'te Sadrazamlığa Kasım Paşa getirildi. Aynı yıl 1590'da İstanbul'da İranlılarla yapılan Ferhat Paşa Antlaşması bozuldu ve savaş başladı. Tebriz, İranlılar'ın eline geçti. Şah Abbas, Nahcıvan'ı ele geçirdi ve Revan'ı kuşattı.

III. MEHMET DÖNEMİ OLAYLARI

1600

■ **Bobofça Kalesi fethedildi (5 Eylül).**

■ **Kanije Kalesi teslim alındı (22 Ekim).**
Kanije Kalesi'ni kuşatan Osmanlı ordusu ile kalenin imdadına yetişen 40 bin atlı Avusturya ordusu arasında yapılan savaşta, Osmanlı ordusu, Avusturya ordusunun gerilerini vurup zahire arabalarını yakınca Avusturya ordusu geri çekilmek zorunda kaldı. Osmanlı ordusu bu çarpışmada 3 bin şehit verdi. Osmanlı ordusu kuşatmayı şiddetlendirince barutsuz kalan Avusturyalı kale muhafızları Kanije Kalesi'ni teslim etmek zorunda kaldılar.

■ **Tarihçi ve şair Gelibolulu Ali Mustafa vefat etti.**
Gelibolulu Ali Mustafa (1541-1600): Çağının önde gelen bilgili kişilerinden ders aldı; müderris oldu. O sıralar veliaht olan Şehzade Selim'e "Mihr ü Mah" adlı mesnevisini sunarak göze girdi (1561). Şehzadenin lalası Mustafa Paşa'nın divan kâtipliğine atandı. Mısır (1568), İran (1577) seferlerine katıldı. Daha sonra yeniçeri kâtipliği, Sivas defterdarlığı, Kayseri ve Cidde mutasarrıflıklarında bulundu. Şiirlerinin yanısıra tarih, biyografi, ahlâk, görgü, siyaset, din ve tasavvuf alanlarında elliye yakın ürün verdi.
Başlıca eserleri: Heft Meclis, Türk ve Farsça Divan, Mir'atü'l-Evâlim, Nusretname, Menakıb'ı Hünerverân (Hünerli Kimselerin Menkıbeleri), Hilyetü'l-Rical, Künh'l-Ahbar, Kavaidü'l-Mecalis.

Gelibolulu Mustafa Alî Divanı'ndan iki sayfa

1601

■ **Veziriazam Damat İbrahim Paşa, Belgrad'da vefat etti (10 Temmuz); yerine Yemişçi Hasan Paşa geçti (22 Temmuz).**

■ **Sepetli Savaşı (12 Ağustos): Anadolu'da saltanatını ilân eden asi Karayazıcı Halim Şah kuvvetleri mağlûp edildi.**

■ **Kanije Kalesi, düşman orduları tarafından kuşatıldı (9-10 Eylül).**

■ **Kanije Savaşı (18 Kasım):**
Kanije Beylerbeyi Tiryaki Hasan Paşa komutasındaki 9 bin kişilik Osmanlı ordusunun Arşidük Ferdinand komutasındaki Avusturya ordusuna karşı 70 gün süren Kanije Kalesi savunmasında Avusturya ordusu 30 bin ölü verdi. Kaleden çıkan 300 Osmanlı askeri, Avusturya ordusuna büyük kayıplar verdirdi. Arşidük Ferdinand, top güllesi ile çadırı yıkılınca savaş alanından kaçtı. Kaçan Avusturya ordusunu 3 bin kişilik Osmanlı ordusu kovaladı. Bu savaş, tarihimize parlak bir zafer olarak geçti.

1602

■ **Anadolu'daki Celâlî isyanlarını önlemeye çalışan Anadolu Serdarı Sokollu Hasan Paşa, Tokat'ta öldürüldü (20 Nisan).**

■ **İstolni-Belgrad Kalesi kuşatıldı (12 Temmuz); kale, 26 gün süren çatışma sonucu Türk kuvvetleri tarafından teslim alındı (6 Ağustos).**

ŞEHZADE MAHMUT'UN ÖLÜMÜ

Bu sırada imparatorluğun doğusunda, batısında savaşlar ve içeride isyanlar devam ederken, III. Mehmet'in henüz 16 yaşında olan veliaht oğlu Mahmut'un İstanbul'da idam edilmesi gibi üzücü bir olay daha meydana geldi.

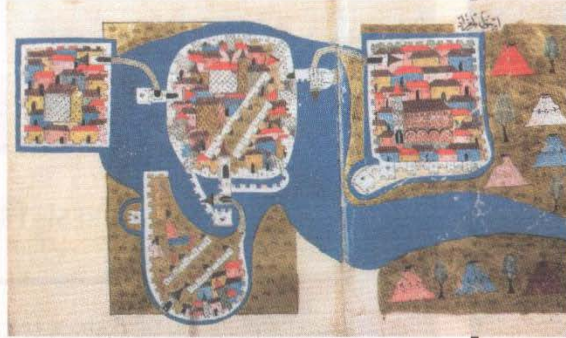
Bazı askerî başarıları dolayısıyla halk arasında da sevilen Şehzade Mahmut, Celâlî isyanlarını bastırmak için hazırlanan ordu serdarlığının kendisine verilmesini, padişahtan ve vezirlerden ısrarla istedi. Buna çok kızan III. Mehmet, çok dindar olmasına rağmen, dilsiz cellâtlara emrini verdi ve veliaht oğlunu boğdurdu.

Daha sonra, oğlunu öldürmesi onu çok üzdü ve vicdan azabı duyarak hastalandı. Aralık 1603'te kalp krizinden öldü.

DÖNEMİN PANORAMASI

İran ve Avusturya cephelerindeki savaşlar, III. Mehmet'in oğlu I. Ahmet döneminde de sürdü. III. Mehmet, sancakbeyliği yaptıktan sonra saltanata gelen son Osmanlı padişahı oldu. Hükümdarlığı döneminde babası III. Murat zamanında başlayan devlet işlerine yetkisiz kimselerin karışması bu dönemde de görüldü.

III. Mehmet devrinde Osmanlı Devleti'nin malî ve iktisadî durumu, sürekli savaşlar ve Kapıkulu ocağı nizamlarının bozulması yüzünden, iyi değildi. Zaman zaman vergiler konuyor, bunları vermek istemeyen halk, ayaklanmalar çıkarıyordu. Öte yandan maaşları aylarca verilemeyenlerin şikâyetleri dolayısıyla sık sık yeni para bastırılıyordu. Sessiz, uysal ve çekingen bir padişah olan III. Mehmet, Valide Safiye Sultan'ın etkisi altında kalmıştır. Ayasofya'da, II. Selim türbesinin yanındaki türbede gömülüdür.

İstolni Belgrad Kalesi (Minyatür: Topkapı Sarayı Müzesi)

III. Mehmet öldüğü zaman henüz 37 yaşındaydı. Tahta, 14 yaşındaki Şehzade I. Ahmet geçti. Şehzade Ahmet tahta çıkınca 150 senelik bir geleneği bozarak, hayatta kalan tek kardeşi Şehzade Mustafa'yı öldürtmeyip onu veliaht ilân etti.

- **Peşte'yi alıp Budin'i kuşatan Avusturya ordusu, silâhlarını bırakıp geri çekildi (18 Kasım). Budin savunmasındaki başarılarından dolayı Rumeli Beylerbeyi Lala Mehmet Paşa, üçüncü vezirliğe terfi ettirildi.**

1603

- **Sipahi İsyanı (6 Şubat):** İstanbul'da saray adamlarına ve Sadrazam Yemişçi Hasan Paşa'ya karşı, Türk-devşirme ayrımını öne süren sipahiler ayaklandı. Bunun üzerine saray ricalinden Kapıağası Gazanfer Ağa ile Kızlarağası Osman Ağa idam edildi. Olayı öğrenen Yemişçi Hasan Paşa, gizlice Belgrad'dan İstanbul'a gelerek Yeniçeri Ocağı'na sığındı. Daha sonra sipahilere gereken ceza verilip isyan bastırıldı.
- **Bosna Beylerbeyliğine getirilen Celâlî reisi Deli Hasan Paşa, 10.000 askeriyle birlikte Gelibolu'ya geçti (12 Nisan).**
- **III. Mehmet, büyük oğlu Şehzade Mahmut'u idam ettirdi (7 Haziran).**
- **Türk ordusu, Peşte'de bozguna uğradı.**
  Kızlar Adası Savaşı (14 Temmuz): Tuna nehri üzerindeki Kızlar Adası'na köprü kuran 50 bin kişilik Avusturya ordusu ile Osmanlıların Budin'e erzak yardımını engelledikleri gerekçesiyle Derviş Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu arasında Kızlar Adası'nda yapılan ve bir gün süren savaşta Osmanlı ordusu 10 bin şehit vererek yenildi. Fakat dört gün sonra Celâlî Deli Hasan'ın yaptığı taarruz ile Avusturya ordusu 8 bin ölü vererek yenildi ve Osmanlı yardımı Budin'e gönderildi.
- **Sofyan bozgunu (29 Eylül):** Tebriz Valisi Zincirkıran Lala Ali Paşa komutasındaki 2 bin kişilik Osmanlı ordusu ile Zülfikâr Han komutasındaki 15 bin kişilik İran ordusu arasında Sofyan'daki bu çarpışmada, Osmanlı ordusu yenildi. Tebrize'e dönerken de savaş devam etti. Toplarını kullanmaya fırsat bulamayan Osmanlı ordusunda askerlerin çoğu şehit oldu. Kahramanca dövüşen Zincirkıran Ali Paşa da esir düştü.
- **Veziriazam Yemişçi Ali Paşa azledildi (4 Ekim) ve daha sonra idam edildi (16 Ekim).**
- **9 yıl sürecek Osmanlı-İran Savaşı başladı.** Osmanlı ordusu ile İran ordusu arasında 9 yıl süren bu savaşta, Osmanlılar, Avusturya savaşları ve Celâlî ayaklanmaları ile uğraşırken bunu fırsat bilen Safevî Sultanı Şah I. Abbas'ın Tebriz'i kuşatması, savaşın başlama nedeni oldu. Osmanlı ordusunun galibiyeti ile sona eren bu savaşa Nasuh Paşa (İstanbul) Barışı ile son verildi.
- **Tebriz Savaşı (21 Ekim):** Tebriz kalesini kuşatan İran ordusu ile Osmanlı ordusu arasında yapılan bu savaşta, kalenin kuşatılması 25 gün sürdü. Canlarının bağışlanması koşuluyla Tebriz Kalesi İranlılara teslim edildiği hâlde, kaleden çıkan Osmanlı askerleri öldürüldü.
- **Erivan şehri düşman eline geçti (15 Kasım).**
- **III. Mehmet, 39 yaşında öldü (20-21 Aralık).**

I. Ahmet

SALTANAT SÜRESİ: 13 yıl 11 ay (1603 – 1617)

O, YÜRÜRLÜKTE OLAN VE DAİMA UYGULANAN KANUNNÂME-İ ÂLİ OSMAN'A GÖRE ÖLDÜRÜLMESİ GEREKEN ŞEHZADE MUSTAFA'NIN HAYATINA DOKUNMADIĞINDAN TAHTA ÇIKIŞI, KANSIZ VE İLGİLİ KANUNNÂME'YE AYKIRI OLARAK GERÇEKLEŞMİŞTİR.

I. Ahmet tuğralı mülknâme, 1604
(Türk ve İslâm Eserleri Müzesi)

On dördüncü Osmanlı padişahı I. Ahmet, babası III. Mehmet ölünce, on dört yaşında hükümdar oldu (1603). Fatih Sultan Mehmet'in koyduğu kanuna uymayarak kardeşi Şehzade Mustafa'yı öldürmedi. Hükümdarlığın babadan oğula kalması geleneğini kaldırdı. Ailenin en büyük erkek evlâdının padişah olması usulünü koydu. Devlet işlerinin yürütülmesinde olumsuz etkilerde bulunan büyükannesi Safiye Sultan'ı saraydan uzaklaştırdı. Önemli görevlere, değerli devlet adamlarını getirdi. Fakat küçük yaşta olduğundan, çevresindekilerin etkisi altında kaldı. Başarılı görev yapanlara karşı vefasız davrandığı da görüldü.

III. Mehmet öldüğü zaman, Sadrazam Malkoçoğlu Yavuz Ali Paşa, Belgrad'da idi. Yeni padişahın tahta çıkışından ancak sekiz gün sonra İstanbul'a geldi.

I. Ahmet, Malkoçoğlu Yavuz Ali Paşa'yı sadrazamlıkta bırakarak tekrar Belgrad'a, Batıdaki ordunun başına gönderdi. Doğudaki orduların başına da Cağaloğlu Sinan Paşa tayin edildi.

I. AHMET	
Doğum tarihi	: 18.4.1590
Doğum yeri	: Manisa
Babası	: III. Mehmet
Annesi	: Handan Valide Sultan
Tahta çıktığı tarih	: 21.12.1603
Tahta çıktığında yaşı	: 13 yaş, 8 ay
Saltanatının sonu	: 22.11.1617
Tahttan ayrılma sebebi	: Ölüm
Saltanat süresi	: 13 yıl, 11 ay
Ölüm tarihi	: 22.1.1617
Ölüm sebebi	: Tifüs
Öldüğü yer	: İstanbul
Gömülü olduğu yer	: İstanbul, Sultanahmet Camii mihrabı önündeki türbesinde

I. AHMET (1590-1617)

DOĞUDA GERİLEME

Doğuda İranlılarla savaş devam ediyordu. İran Şahı Abbas, bu sırada Şerif Paşa kumandasındaki Osmanlı kuvvetlerini bozguna uğratmış ve Şerif Paşa teslim olmak zorunda kalmıştı. Şah Abbas daha sonra Kars'ı ele geçirmiş, ama Ahıska'da Cağaloğlu Sinan Paşa kuvvetlerine yenilmişti. Fakat Sinan Paşa, yeniçerilerin hoşnutsuzluğu yüzünden Erzurum'a geçmek zorunda kaldı. 1605 yılında İran ordusu ile tekrar karşılaşan Sinan Paşa, bu savaşı kaybetti. Bundan sonra Diyarbakır'a kadar çekilen Sinan Paşa, burada kederinden öldü.

Bozgundan yararlanan İranlılar, Gence ve Şirvan şehirlerini de zaptetti. Batı İran'ın büyük bir bölümü ile Güney Azerbaycan, İranlıların eline geçti.

I. Ahmet'in kaftanı

İRAN'LA BARIŞ

Osmanlı Devleti, batıda da savaş hâlinde olduğu için İran'a karşı büyük kuvvet sevkedemiyordu. Sinan Paşa'nın ölümünden sonra, doğu orduları başkumandanlığına tayin edilen Kuyucu Murat Paşa, Tebriz yakınındaki Akçay'a kadar geldi. Türk ve İran kuvvetleri, bu ırmağın iki yakasında birbirlerine saldırmadan beş gün beklediler. Bu arada Şah Abbas, her iki tarafın zaptettikleri toprakları korumaları şartıyla barış teklifinde bulundu.

Batıya daha fazla kuvvet ayırmak için doğuda barış yapmak için teklif olumlu karşılandı ve Kuyucu Murat Paşa, Diyarbakır'a çekildi. Bir iyi niyet gösterisi olarak da tutsak Safevî kumandanlarını serbest bıraktı.

Şahın elçileri önce Diyarbakır'a, oradan Kuyucu Murat Paşa ile birlikte İstanbul'a geldiler. Şahın elçileri de bir iyi niyet gösterisi olarak 200 yük ipek kumaş getirmişlerdi. Bu, İranlıların Osmanlılara ödemek zorunda oldukları yıllık verginin karşılığıydı.

I. AHMET DÖNEMİ OLAYLARI

1603

- **14. Osmanlı padişahı I. Ahmet, 14 yaşında tahta çıktı (21 Aralık).**

1604

- **I. Ahmet, cülusundan 33 gün sonra Topkapı Sarayı'nda sünnet oldu (23 Ocak).**
- **Veziriazam Malkoç Ali Paşa, Garp Kumandanlığına (2 Şubat), Cağaloğlu Sinan Paşa da Şark Kumandanlığına getirildi (5 Şubat).**
- **Erivan Kalesi, Safevîlere teslim edildi (8 Haziran).**
Erivan Kalesi'ni kuşatan İran ordusu ile Osmanlı ordusu arasındaki bu savaşta, Erivan Kalesi'nin kuşatılması 6,5 ay sürdü. Yenilen Osmanlı ordusu 2 bin şehit verdi. Kale komutanı Şerif Paşa da esir düştü.
- **Veziriazam ve Garp Kumandanı Malkoç Ali Paşa, Belgrad'daki konağında öldü (26 Temmuz).**
- **Belgrad'dan Budin'e hareket eden Lala Mehmet Paşa, Peşte Kalesi'ni ele geçirdi (25 Eylül).**
- **Estergon Kalesi kuşatıldı (18 Ekim).**

1605

- **III. Murat'ın karısı, III. Mehmet'in annesi Safiye Sultan öldü.**

III. Murat'ın karısı ve III. Mehmet'in annesi Safiye Sultan (Tablo: Anonim, Küsav Galerisi)

- **Veziriazam Lala Mehmet Paşa, İstanbul'dan Belgrad'a hareket etti (21 Mayıs).**
- **Estergon Kalesi kuşatıldı. Ciğerdelen Kalesi işgal edildi (29 Ağustos).**
- **Vişgrad Kalesi teslim alındı (8 Eylül).**
- **Cağaloğlu Sinan Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, doğuda Urmiye Gölü (Tebriz Gölü) civarında İran ordusuna yenildi (9 Eylül).**
Serdar Cağaloğlu Sinan Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile Şah I. Abbas komutasındaki İran ordusu arasında Urmiye Gölü kıyısında yapılan savaşta, Erzurum Valisi Köse Sefer Paşa, savaştan kaçan askerleri asıl İran ordusu sanıp kovalaması sonucu yoruldu. Şah I. Abbas komutasındaki dinç İran ordusunun saldırısı üzerine Osmanlı ordusu yenildi. Yaralanan Köse Sefer Paşa da esirler arasındaydı. Diyarbakır'a çekilen Cağaloğlu Sinan Paşa ise bu yenilginin üzüntüsünden öldü.
- **Batı cephesinde Tepedelen Kalesi ele geçirildi (19 Eylül).**
- **Estergon Kalesi'nin fethi (3 Ekim):**
Türkülere konu olan Estergon Kalesi, Tuna nehrinin sağ kıyısında yer alan Vaç vadisinde kurulmuştur. Gerek Avusturya ve gerekse Almanya için çok önemli bir stratejik mevkide bulunan bu kaleyi ilk kez Kanunî Sultan Süleyman fethetti. Burasını Almanya üzerine düzenle-

İran elçileri İstanbul'da iyi karşılandı. Karşılıklı saygı ve yumuşak bir hava içinde başlayan barış müzakereleri, aşağıdaki şartların kabul edilmesiyle sonuçlandı:

1- Kanunî Sultan Süleyman ile Şah Tahmasb arasında belirlenen sınır aynen kabul edilecektir (Aşağı yukarı bugünkü Türk-İran sınırı). Bu durum, Osmanlıların aleyhine idi. Çünkü Osmanlılar oldukça büyük toprak kaybına uğruyordu. Dağıstan, Kuzey Kafkasya ve Gürcistan'ın bir bölümü Osmanlılara kalıyor, buna karşılık Batı İran, Ermenistan, Azerbaycan, Nahcıvan ve Karabağ, Safevîlere bırakılıyordu.

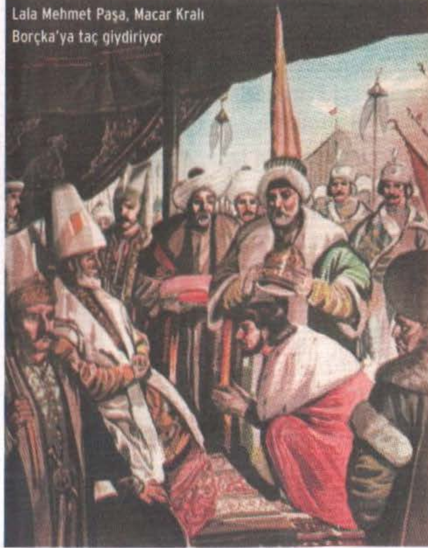
2- İran'da Sünnî büyüklerine küfür edilmeyecekti.

3- Şiî hacılar, hacca gitmek için Bağdat-Basra yolunu değil, Halep-Şam yolunu kullanacaklardı.

4- İran'a üç Osmanlı elçisi gönderilecek ve bunlar diğer sınır değişikliklerini belirleyeceklerdi.

Sultan I. Ahmet'ın sadrazamlıkta bıraktığı Malkoçoğlu Ali Paşa, Belgrad'a döndükten bir süre sonra öldü. Sadrazamlığa, ömrünü sınır boylarında geçirmiş yaşlı kumandan Lala Mehmet Paşa tayin edildi.

Yeni sadrazam Lala Mehmet Paşa, ilk iş olarak Budin üzerine yürüdü ve Avusturyalıları çekilmek zorunda bıraktı. Bundan sonra Peşte'ye geçen Mehmet Paşa, burada düşmanın yıktığı bir köprüyü tamir ettirdi. Daha sonra Estergon'u kuşattı ama fethedemedi. Yeniden sefere çıktı ve bu defa şiddetli çarpışmalardan sonra Estergon'u ele geçirdi. Bu arada Tepedelen ve Visegard kaleleri ele geçirildi. Tiryaki Hasan Paşa da Vesprini ve Polata'ya girdi. Sadrazam Lala Mehmet Paşa, Türk dostu Borçka'yı "Orta Macaristan Kralı" unvanı vererek ödüllendirdi ve krallık tacını giydirdi.

Lala Mehmet Paşa, Macar Kralı Borçka'ya taç giydiriyor

diği seferler için üs olarak seçen Kanunî'nin döneminde kale, akıncılar yatağı olarak daha da ün kazandı. Osmanlı Devleti'nin İran seferini fırsat bilen Almanlar, bu önemli üssü ele geçirmek üzere kuşattılar. Kaleyi savunan Lala Mehmet Paşa, daha fazla kan dökülmesine razı olmadığından kaleyi içi burkularak şartlı olarak teslim etmişti.

Lala Mehmet Paşa, 1603'te sadrazamlık makamına getirilince ilk iş olarak geri alacağına dair and içtiği Estergon Kalesi'nin fethi için hazırlıklara başladı.

Kuvvetli bir ordu ile Belgrad üzerinden gelip kaleyi kuşattı. 19 Eylül 1605'te beylerbeyinin adamları gelerek Tepedelen'in ele geçirildiği müjdesini verdiler. Bu sevindirici olay, askerlerin fetih arzusunu daha da kamçıladı. Şevke gelen askerlerin kanları ve canları pahasına saldırmaları sonunda Estergon varoşlarına dek gelindi. Artık kalenin düşmesi gerekiyordu. 29 Eylül 1605'te Vişgrad ve Ciğerdelen kalelerinin de düşürüldüğü haberi gelince asker daha da canlandı. Estergon'u savunan bu üç kalenin düşmesi haberi kendisine ulaşan Dampiere Kontu, kaleyi teslim etmek için temsilci gönderilmesini istedi. Bu istek üzerine Lala Mehmet Paşa, akrabası olan tarihçi Peçevî'yi görüşmelerde bulunmak üzere Estergon'a yolladı. Kontun tek maddeden oluşan şartı kabul edilerek kaleyi savunan 5400 asker salıverildi. Kısa bir süre sonra da Türk askeri tam 10 yıllık bir aradan sonra Estergon Kalesi'ne kavuştu. Kalenin fethi ile sürmekte olan Osmanlı-Alman savaşı da sona erdi.

I. Ahmet

■ **Şair Bağdatlı Ruhî öldü.**
Asıl adı **Osman**'dır. Yaşamı üstüne güvenilir bilgi yoktur. Bağdat'ta doğduğu için **Ruhî-i Bağdadî** adıyla anılır. Şiirlerinde çağının toplumsal olaylarını eleştiren Ruhî, halkın dertlerine eğildiği onyedi bendlik **Terkib-i Bendi** ile tanınır. Bu şiirine sonraki pek çok şair nazireler yazdı. Ruhî'nin dili, yalın ve konuşma diline yakındır. Öbür başlıca eseri: Divan-ı Ruhî-i Bağdadî'dir.

■ **Avusturya üzerine yapılan seferde İstirya'ya girildi. Kormend ve Steinamanger şehirleri zaptedilip birçok esir ve ganimetle dönüldü (18 Ekim).**

■ **Doğu Kumandanı Cağaloğlu Yusuf Sinan Paşa öldü (2 Kasım).**

ZİTVATOROK ANTLAŞMASI

Almanlar (Avusturyalılar) son yenilgiden sonra barış istemek zorunda kaldılar. Çünkü, on üç seneden beri devam eden, bu süre içinde bazen şiddetlenerek, bazen ara verilerek tekrarlanan çarpışmalar, her iki devleti de ekonomik yönden zor durumda bırakmıştı. Osmanlılar ise Doğu meselesini henüz halletmiş değildi. Bu yüzden Osmanlılar da barış istiyordu. Nihayet Zitvatorok kasabasında barış görüşmeleri başladı. 22 gün süren görüşmeler sonunda 17 maddelik bir antlaşma imzalandı.

Zitvatorok Antlaşması, genel olarak Osmanlılar lehine idi. Antlaşmanın ana maddelerine göre, işgal edilen bazı küçük kalelerin dışında, Osmanlı Devleti'nin Tuna ve Macaristan'ın büyük kısmında egemenliği bir kere daha tescil edildi.

Fakat bu antlaşma ile Osmanlı Devleti, Avusturya'ya karşı hukukî üstünlüğünü kaybediyordu. Çünkü antlaşmanın 1. ve 2. maddelerine göre; padişah, mektuplarında Alman-Avusturya hükümdarlarına "kayser-imparator" diye hitap edecek, "kral" diye hitap etmeyecekti. Bu, Osmanlı padişahları ile Alman imparatorlarının eşit sayılacağı anlamına geliyordu. Oysa 1533 yılından beri anlaşmalarda bu eşitlik kabul edilmiyor, Alman imparatorlarına "kral" diye hitap ediliyor ve bu krallar devamlı olarak Osmanlılara yıllık vergi ödüyorlardı.

Yeni antlaşmaya göre, Osmanlı padişahı "Doğu Roma İmparatoru", Avusturya kralı da "Batı Roma İmparatoru" olarak kabul edilmişti. Osmanlı aleyhine olan diğer çok önemli bir maddeye göre de, artık Türkler, Avusturya idaresinde kalan bir kısım Macar toprakları üzerinde hak iddia edemeyecekti. Bunun anlamı da, fetih yapmaya alışmış olan Türklerin, fetihlerini sınırlamayı kabul etmeleri idi. Bu, manevî alanda bir gerileme oldu.

Zitvatorok Antlaşması 20 yıl süreliydi, fakat 56 yıl yürürlükte kaldı.

I. Ahmet

I. AHMET DÖNEMİ OLAYLARI

1605

■ **İlk tütün ithali yapıldı. Türkiye'ye İngiliz gemicileri tarafından tütün getirildi ve tütün tiryakiliği hızla yayıldı. İsmail Hami Danışmend, "İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi"nde olayı şöyle aktarır:**

Peçevî "Dühân-ı bed-bûy" diye "pis kokulu" gösterip aleyhinde bulunduğu tütünün ilk defa olarak 1600-1601 tarihinde "İngiliz kefere-si" tarafından "bâzı emrâz-ı ratba şifâ olmak nâmına" ilâç gibi idhâl edilmiş olduğundan bahsederse de, umumiyetle işte bu 1605-1606 tarihi esas ittihaz edilir. Belki de bu tarihlerin birincisi tütünün idhâline, ikincisi de teammümüne âittir. Afyon, şarap ve kahve ile beraber "Âlem-i safâ"nın "Anâsır-ı erbaası" işte bu tarihte tamamlanmış demektir. Kahve gibi tütün de ilkönce İlmiyye sınıfının muhâlefetiyle karşılaşmış ve hattâ onun gibi bunun da aleyhinde fetvâlar verilerek devir men'edilmiş, buna rağmen "bâis-i ibtilây-ı zurefây-ı diyâr" olmuş, yasak edildikçe gizli içilmiş ve nihayet Ulemâ bile her ikisinin tiryâkisi olmakta hiçbir mahzur görmemiştir! İlk tütün düşmanları Ulemâdan ibaret değildir: Peçevî-İbrahim Efendi gibi o devre göre Garp kültürüyle çok sıkı temasları olan münevverler içinde bile düşmanları vardır; bu büyük müverrih, kahvehânelerin duman dolduğunu yana yakıla tasvir ettikten sonra İstanbul sokaklarının tiryâki lülelerinden çıkan dumanlarla ne hâle geldiğini şöyle anlatır: "Esvâk-u-ubâzârda dahî lûle ellerinden düşmez oldu, birbirinün yüzüne gözüne pof pof deyü esvâk-u-mahallâtı dahî kokutdular ve hakkına nice yâve eş'yâr nazmidüp bî-münâsebet okutdular". Gene aynı menbâda o zaman çubukla içilen tütünün sebeb olduğu yangınlardan şikâyet edilmekte ve "def'i hâb" ile "rutûbet def'i"nden başka hiç faydası olmadığından bahsedilmektedir.

1605 yılında başlayan tütün kullanımı erkeklerin yanı sıra kadınlar arasında da yaygınlaştı (Gravür: C. Rogier)

1606

■ **İkinci Estergon Fatihi olarak İstanbul'a dönen Lala Mehmet Paşa'nın ölümü üzerine veziriazamlığa Derviş Mehmet Paşa getirildi (21 Haziran).**

■ **Peygamberle ilgili "Hilye"siyle tanınan şair Hakanî Mehmet Bey öldü.**

Hakanî Mehmet Bey: Sancakbeyliği yaptı. Divan-ı Humayun muhasebeciliğinde bulundu. Peygamber üstüne yazdığı **Hilye**'siyle tanındı. Dinsel bir öz taşıyan mesnevilerinin tersine, öteki şiirleri dindışı özellikler taşır. **Divan**'ı basılmadı. Bir başka eseri, **Miftah-ı Fütühât** (Kırk Hadis Şerhi)tır.

■ **Canbulatoğlu Ali Bey'in ortaya çıkışıyla Anadolu'da Celâlî isyanları giderek yayıldı (19 Eylül).**

■ **Avusturya ile Zitvatorok Antlaşması imzalandı (11 Kasım).**

1593 yılında başlayan Osmanlı-Avusturya savaşları, genellikle büyük ölçüde toprak fethi ya da toprak kaybı olmaksızın kaleler etrafında geçti. İki taraf da büyük bir

ANADOLU İSYANLARI

Bu sırada doğuda yeni Celâlîler türemiş, bunlar önemli miktarda kuvvet toplayarak Osmanlı birlikleri karşısında yer yer başarılı olmuşlardı. Nihayet Kuyucu Murat Paşa, Celâlî meselesini kökünden halletmek için harekete geçti.

Murat Paşa önce Celâlî Muslu Çavuş'un adamlarını, sonra Celâlî Cemşid'i ortadan kaldırdı.

Son çarpışmada ünlü Celâlî kumandanlarından biri olan Canbulatoğlu'nun kuvvetlerini de yendi ama kendisini yakalayamadı. Çünkü Canbulatoğlu İstanbul'a kaçarak I. Ahmet'e sığındı. Padişah, Canbulatoğlu'nu dinledi ve bağışlayarak onu Tameşvar Sancakbeyliği'ne tayin etti. Fakat bir süre sonra Kuyucu Murat Paşa'nın ısrarı ile idam edildi.

Öte yandan Celâlîlerin ileri gelen kumandanlarından biri olan Kalenderoğlu da bağışlanarak Ankara'ya tayin edilmişti. Fakat Ankara kadısı onu şehre sokmadı. Bunun üzerine Kalenderoğlu, etrafına topladığı kalabalık bir kuvvetle ortalığı kasıp kavurmaya başladı. Anlaşmaya yanaşmıyor, "Canbulatoğlu'nun idamı, Osmanlıya güvenilemeyeceğini göstermiştir." diyordu.

Kuyucu Murat Paşa, Halep'ten yola çıkarak Kalenderoğlu kuvvetleri üzerine yürüdü. Alaçayır'da meydana gelen şiddetli bir çarpışmada Kalenderoğlu yenildi ve birkaç bin adamı ile İran'a geçerek Şah'a sığındı. Şah Abbas, mezhep değiştirmeleri karşılığında onları Safevî ordusuna aldı.

Bundan sonra Kuyucu Murat Paşa büyük bir temizlik harekâtına girişti. Celâlîleri ve onlara yardım ettiklerinden şüphelendikleri kişileri topladı. Suçlu-suçsuz demeden öldürttü ve cesetlerini kuyulara doldurttu.

Murat Paşa, İstanbul'da bir kahraman olarak karşılandı. Söylentilere göre 100 bin kadar Celâlîyi kuyulara gömmüştü.

Daha sonra Murat Paşa, İran seferine gönderildi. Fakat barışı tercih eden paşa, Diyarbakır'a gitti ve kısa bir süre sonra burada öldü. Sadrazamlığa, Arnavut asıllı Nasuh Paşa getirildi.

I. Ahmet'in, Sultanahmet Camii'nin mimarı Mehmet Ağa'ya yaptırdığı ceviz üzerine sedef ve bağa kaplamalı taht (Topkapı Sarayı Müzesi)

başarı gösteremeyip yıprandı. Sonunda 20 yıl süreli Zitvatorok Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmayla Osmanlı İmparatorluğu artık Avrupa'nın en güçlü devleti olmak iddiasından kesinlikle vazgeçti, Avusturya'yı kendisiyle eşit bir devlet olarak kabul etti. Protokol bakımından padişah ile imparatorun eşit olduğu da kabul edildi. Antlaşmanın 17 maddesi içinden önemli olanları şunlardır:

1) Osmanlı hükümdarı, Avusturya imparoturuna bir yazı gönderdiğinde ona kral olarak değil çesar (imparator) unvanıyla hitap edecek,

2) Avusturya, Kanunî zamanından beri her yıl Osmanlı İmparatorluğu'na ödediği yıllık 30.000 duka altını vergiyi bundan böyle vermeyecek, bir kereye mahsus olmak üzere 200.000 kara kuruş verecek,

3) Bu savaşta Avusturya tarafından işgal edilen Yanık (Raab), Estergon, İstolni-Belgrad, Peşte kaleleri Osmanlı Devleti'ne iade edilecek,

4) Eğri, Kanije ve Uyvar kaleleri de Avusturya tarafından Osmanlı İmparatorluğu'na terk edilecektir.

■ **Derviş Paşa'nın idamı üzerine, veziriazamlığa Kuyucu Murat Paşa getirildi (11 Kasım).**

1607

■ **Sadrazam Kuyucu Murat Paşa, Celâlî isyanlarını bastırmak için Anadolu'ya geçti (15 Haziran).**

■ **Oruçovası Zaferi (23 Ekim):** Kuyucu Murat Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile ayaklanan asi Canbulatoğlu Ali Paşa komutasındaki 40 bin kişilik Celâlî ordusu arasında Belen geçidi yanındaki Oruç ovasında yapılan çarpışmada 26 bin Celâlî öldürüldü. Canbulatoğlu Ali Paşa, memleketi olan Kilis'e kaçtı. Orada tutunamayınca Halep'e gitti. Ali Paşa affedilip Tamışvar Beylerbeyi olduğu halde zalimliği yüzünden bu ayaklanmadan 2 yıl sonra idam edildi.

■ **Kilis (30 Ekim), Halep (9 Kasım) şehirleri işgal edilip Halep Kalesi teslim alındı (13 Kasım). Celâlî isyanları bastırıldı.**

1608

■ **Kırım Hanı II. Gazi Giray öldü.** II. Gazi Giray (Bora), 1596-1608 yılları arasında iki kere Kırım hanı oldu. İlk defa Osmanlı-İran savaşlarında Kırım yardımcı kuvvetleri kumandanı olarak Osmanlı ordusu yanında yer aldı (1578). Bu savaştaki başarıları yüzünden Özdemiroğlu Osman Paşa'nın ilgisini çekti. Bir aralık İranlılara tutsak oldu, onlarla işbirliğine yanaşmadığı için Alamut kalesine hapsedildi (1581). Sonra hapisten kaçtı (1585), Özdemiroğlu ordusunda yeniden İranlılara karşı savaştı. Özdemiroğlu'nun ölümünden sonra Yanbolu'da yerleşti. Osmanlı padişahı tarafından takdir edilen Gazi Giray, Kırım hanı olarak bir donanma ile Kırım'a gönderildi (1588). Kırım beyleri bu durum karşısında herhangi bir tepki göstermediler. Murat Giray'ı tutan Rus çarı, Gazi Giray'a karşı harekete geçmek istediyse de hem Osmanlı Devleti'nin baskısına hem de Lehistan ve İsveç ile anlaşarak Moskova yakınlarına kadar giden Gazi Giray'a boyun eğmek zorunda kaldı. Yapılan anlaşma sonunda çar, her yıl Kırım hanına 10 000 ruble vergi vermeyi kabul etti. Osmanlılarla Macaristan seferine katılan Gazi Giray, Györ kuşatmasında başarı gösterdi, Eflâk ayaklanmasını bastırdı (1594).

Yapımına 1609 yılında başlanan Sultanahmet Camii'nin 19. yüzyılda yapılmış bir gravürü

I. AHMET DÖNEMİ OLAYLARI

Osmanlı padişahının ısrarı üzerine Habsburglara karşı açılan savaşa katılmak üzere Macaristan'a gitti (1598). Kışı Zombor'da geçirdi. Silistre eyaletinin kendisine arpalık olarak verilmesini ileri sürmesi, Osmanlılar arasında soğuk karşılandı. Bunun üzerine, Habsburgların yılda 10 000 altın karşılığı kendi saflarına geçme isteğini de reddedip Kırım'a döndü (1599). Tahtının elinden alınacağı korkusuyla tekrar Macaristan'a döndü (1602). Bütün kışı Macaristan'da avlanmakla, şiir yazmakla geçirdi. Ertesi yılın baharında Kırım'a döndü. Habsburg savaşlarında (1593-1606) büyük başarılar sağladı. Celâlî ayaklanmalarını bastırmak için Kırım'dan Anadolu'ya 10 000 kişilik yardımcı kuvvet gönderdi. Bu olaydan bir yıl sonra Şirvan üzerinden İran'a yürüdü, fakat kısa bir süre sonra vebadan öldü. Gazi Giray, bağımsızlık isteyen Kırım hanlarıyla Osmanlı İmparatorluğu arasında denge sağlamayı bilen, düşmana karşı Osmanlılarla anlaşmanın gerektiğine inanan bir hükümdardı. Onun zamanında Kırım hanlığının sanat ve kültür hayatında Osmanlı etkisi artmış, iki devlet arasında bir kültür yakınlığı, düşünce kaynaşması olmuştur. Kendisi de şair olan II. Gazi Giray'ın en önemli yanı düzenli bir ordu kurmasıdır. Şiirde **Gazayi** mahlâsını kullanan II. Gazi Giray'ın Divan edebiyatında önemli bir yeri vardır. Gazellerinde eski şiir geleneğini sürdüren ustaca buluşlar görülür **Divan, Gül-ü Bülbül Mesnevîsi** (Çağatay lehçesiyle) başlıca eserleridir.

1608

■ Kuyucu Murat Paşa, asi Kalenderoğlu'nu Alaçayır'da bozguna uğrattı (5 Ağustos).

■ Sadrazam Kuyucu Murat Paşa, İstanbul'a döndü (18 Aralık).

1609

■ Veziriazam Kuyucu Murat Paşa, Acem seferi bahanesiyle Üsküdar'a geçip Celâlîlikle suçlanan Anadolu'daki on binlerce Türk'ü idam ettirdi (15 Haziran).

■ Sultanahmet Camii (Mavi Cami)'nin temeli atıldı (8 Eylül).

1610

■ Osmanlı ve İran orduları Acıçay'da karşılaştılar (11 Ekim). Daha sonra her iki ordu, bilinmeyen bir nedenle savaşmadan geri çekildi (16 Ekim).

1611

■ Kuyucu Murat Paşa 90 yaşında öldü (5 Ağustos). Veziriazamlığa Diyarbakır Beylerbeyi Nasuh Paşa getirildi (22 Ağustos).

1611 yılında 90 yaşındayken ölen Kuyucu Murat Paşa

Celâlî isyanları bütün şiddetiyle devam ederken, Lübnan'daki Dürzî şeyhlerinden Manoğlu Fahreddin de isyan etmişti. Bu Dürzî şeyhi, Murat Paşa'ya yenildikten sonra Lübnan dağlarına kaçtı ve sarp kayaların gerisindeki bir kaleye sığındı. Bu şeyhin üzerine gönderilen Hafız Ahmet Paşa kumandasındaki kuvvetler, onun kuvvetlerini iki yerde yendiler, ama asıl üsleri olan Deyrülkamer'i zaptedemediler. Bu isyanın bastırılması bir hayli zor oldu.

İlk olarak 1613 yılında inşa edilen, ancak bir yangın sonucu yok olan Tersane Sarayı'nın yerine yapılan Aynalıkavak Kasrı

KARA CEHENNEM SAVAŞI

Sultan I. Ahmet döneminde bir yandan doğuda ve batıda savaşlar devam ederken, donanma da boş durmamış, her yıl Akdeniz'e açılmıştı. Kaptan-ı Derya Halil Paşa kumandasındaki donanma, Malta ve Floransa gemilerinin Türk kıyılarına saldırmalarını önlemiş, onları Kara Cehennem Savaşı'yla cezalandırmıştı. Savaşı Türkler kazandı ama ünlü denizcilerimizden Murat Reis, bu savaşta şehit düştü.

1612

■ **I. Ahmet'in oğlu Şehzade Murat (IV. Murat) dünyaya geldi (27 Temmuz).**

■ **Osmanlılarla İran arasında Nasuh Paşa Antlaşması imzalandı (20 Kasım).**
Osmanlı sadrazamlarından Nasuh Paşa'nın sadrazamlığında İran ile yapılan barış antlaşmasıdır. Nasuh Paşa daha sadrazam olduğu sıralarda barış taraftarıydı. Bu bakımdan İran şahının barış teklifini kabul etti. Antlaşma İstanbul'da imzalandı, antlaşmayı imzalamak için Kadı Han isminde bir İran elçisi İstanbul'a geldi. Antlaşmada sınırlar, Kanunî devrinde imzalanan 1555 Antlaşması esas alınarak belirlendi. Ayrıca İran'ın her yıl Osmanlı Devleti'ne 200 yük ipek vermesi antlaşma metnine dahil edildi. Ancak antlaşma uzun ömürlü olmadı, bir süre sonra Osmanlı-İran savaşları yeniden başladı.

1613

■ **Osmanlı sınırları içinde içki yasağı kondu (Temmuz-Ağustos).**

■ **İstanbul Hasköy'deki Tersane Kasrı inşa edildi.**
Kasımpaşa ile Hasköy arasında, Haliç kıyısındadır. III. Ahmet döneminde **Tersane Sarayı** diye bilinen eski sarayın yerine yaptırıldı. Kentin en büyük saraylarından olan Tersane Sarayı, I. Ahmet döneminde yapılmış (1613), IV. Mehmet zamanında yanmıştır (1677). Kasır, Venedik Cumhuriyeti ile imzalanan Pasarofça Antlaşması'ndan sonra, Venediklilerce aynalarla bezendiğinden "Aynaları kavak kasrı" diye ün yapmış, bu da halk arasında "Aynalıkavak Kasrı"na dönüşmüştür. Aynalıkkavak Tenkihnamesi burada imzalandı (1779). Abdülhamit döneminde, Sadrazam Koca Yusuf Paşa tarafından onarıldı ve bahçesinin bir bölümü tersaneye verildi (1786). III. Selim döneminde de Küçük Hüseyin Paşa tarafından yeniden elden geçirilerek Hasbahçe Köşkü eklendi (1791). Bodrumuyla birlikte iki katlı, uzunlamasına bir yapı olup iki divanhane ve yanlardaki odalardan oluşur.

1614

■ **Kaptan-ı Derya Halil Paşa, büyük bir donanmayla Akdeniz'de sefere çıktı (13 Mayıs).**

■ **45 gemiden oluşan Osmanlı donanması Malta'da karaya asker çıkardı ve sahil boylarındaki köy ve kasabaları tahrip edip Trablusgarp'a hareket etti (6 Temmuz).**

■ **Nasuh Paşa'nın idamı üzerine "Öküz" lâkabıyla tanınan Kara Mehmet Paşa veziriazamlığa getirildi (17 Ekim).**

Öküz Mehmet Paşa: Enderun'da yetişti. Silâhtarlıktan sonra, Mısır valiliğine atandı (1607). Burada çıkan bir ayaklanmayı bastırmada gösterdiği başarıdan ötürü kaptan-ı deryalığa getirildi. I. Ahmet'in 7 yaşındaki kızı Gevher Hatun ile nikâhlanarak saraya damat oldu (1612). Akdeniz kıyılarına saldıran Malta ve Floransa donanmalarına Sisam önlerinde yenilince görevinden alındı (1613). 1615 yılında İran sorununu çözümlemekle görevlendirildi. Revan'ı 44 gün kuşattıktan sonra, İran ile bir barış imzaladı. İstanbul'a döndüğünde ikinci vezir oldu ve 1614 yılında sadrazamlığa getirildi. Bir süre sonra görevden alınarak Halep beylerbeyliğine atandı ve bu görevdeyken öldü. Öküz Mehmet Paşa, en ünlüsü Kuşadası'nda kendi adıyla anılan kervansaray olmak üzere birçok cami, çeşme, medrese ve köprü yaptırmıştır.

I. Ahmet (Minyatür: Suhbat-ül Ahbar)

Kaptan-ı Derya Halil Paşa, Malta'ya çıkarma yaptı, daha sonra Trablus ve Mora'da bazı isyanları bastırdı.

Donanma Akdeniz'de bu başarıları gösterirken, Don Kazakları bir filo ile gelip Sinop'a baskın yaptılar. Halkın bir kısmını kılıçtan geçirip şehri yağmaladılar. Bunun üzerine, Tuna ve Karadeniz kıyılarının korunmasından sorumlu İbrahim Paşa harekete geçerek Kırım askerinin yardımı ile Kazakları Don Nehri'nin ağzında yakaladı. Bir kısmını öldürdü ve yağma sırasında ele geçirdikleri malların büyük kısmını geri aldı.

Don Nehri ağzında yenilen Kazaklar bir süre sonra Boğdan'a saldırdılar. Bu defa onların Karadeniz'e çıkmalarını engellemek için Halil Paşa'ya görev verildi. Fakat Rus ve Lehistan elçilerinin barış isteği üzerine 27 Eylül 1617'de anlaşma imzalandı. Buna göre, Lehistan, Kazakların Özi hattını geçmesine izin vermeyecek, Eflâk, Boğdan ve Erdel'in iç işlerine karışmayacaktı.

I. AHMET'İN ÖLÜMÜ

İstanbul'da, Fransa'nın sebep olduğu bazı dinî anlaşmazlıklar, Babıâli ve Katolik devletlerin arasını açacak bir boyut kazandı. Orto-

I. AHMET DÖNEMİ OLAYLARI

1615

- **Veziriazam Kara Mehmet Paşa, İran seferine çıkmak üzere İstanbul'dan Üsküdar'a geçti (22 Mayıs).**
- **I. Ahmet'in en küçük oğlu Şehzade İbrahim dünyaya geldi (5 Kasım).**

1616

- **Bosna Valisi İskender Paşa'ya, Boğdan seferinde gösterdiği başarı nedeniyle vezirlik rütbesi verildi (17 Nisan).**
- **Erivan Kalesi kuşatıldı (11 Eylül). 55 gün süren kuşatma, şiddet soğuk nedeniyle kaldırıldı (5 Kasım).**
- **Azledilen Kara Mehmet Paşa'nın yerine Kaptan-ı Derya Halil Paşa sadrazamlığa getirildi (17 Kasım).**

1617

- **Sultanahmet Camii'nin yapımı tamamlandı (9 Haziran).**

Sultanahmet Camii: İstanbul Sultanahmet semtindeki camiye, Mavi Cami de denir. I. Ahmet döneminde Sedefkâr Mehmet Ağa tarafından 1609-1616 yılları arasında yapıldı. Bir dış avlu ile çevrili camiye sekiz kapıdan girilir. Caminin iki tane kareye yakın plânı vardır. İç avluda 26 tane granit mermer sütuna oturan 30 kubbe bulunur. Şadırvanın kemerleri çeşitli süslerle örtülüdür. İkinci plânda caminin harem bölümü yer alır. Yüksekliği 43 m ve çapı 33 m olan bir kubbeyle örtülüdür. Bu kubbe 5 m çapında dört büyük ayağa oturur. Beş sıra olarak dizilen 260 yuvarlak pencere, yapıya zengin bir ışıklılık kazandırır. Hünkâr mahfelinin oyma ve kabartma süslemeleri taş işlemeciliğinin en seçkin örnekleri arasındadır. Cami duvarları çini panolarla kaplıdır. Altı minareli camide, anakapının iki yanında yer alan minareler ikişer şerefelidir. Diğer minarelerde ise üçer şerefe vardır.

I. Ahmet'in türbesi (iç görünüm)

- **Lehistan ile barış anlaşması yenilendi (27 Eylül).**
- **14. Osmanlı padişahı I. Ahmet 28 yaşında öldü (21-22 Kasım).**

doks patriğinin vekilini rüşvet vererek kendi saflarına çeken Cizvitler, Yedikule Zindanı'na atıldılar.

Bu olaylara ve Erdem meselesine bir çözüm aranırken padişah I. Ahmet hastalandı. Elli gün süren bir mide rahatsızlığından sonra, henüz 28 yaşında iken, 21/22 Kasım 1617 gecesi vefat etti.

I. Ahmet, çevresinin tesirine kapılmakla beraber, liyakatli şahısları iş başına getirmiş, isyanları şiddetle bastırmış, elebaşlarını idam ettirmiş, hattâ sadrazamlarından Derviş Paşa ve Nasuh Paşa'yı da öldürtmüş, güçlü kararlar vermesini bilen bir hükümdardı. Dindar, hayırsever ve güzelliğe hayran bir insandı.

Türk mimarî yapılarının şaheserlerinden kabul edilen Sultanahmet Camii'nin temel atma çalışmaları, yine bu devirde başlatılmıştır. Veziriazam Murat Paşa (Kuyucu), Şeyhülislâm Mehmet Efendi ve Aziz Mahmut Hüdayî Efendi (Üsküdarî) tarafından ilk kazma vurulmuş, daha sonra da I. Ahmet, altın kazmayla terleyinceye dek temel kazımında çalışmıştır.

1601 yılında ilk kez, İngiliz tacirleri tarafından Türkiye'ye bir şifa otu olarak getirilen tütün içimi, keyif verici olması dolayısıyla halk arasında kahveyle birlikte süratle yayılmaya başladı. Bunun üzerine çıkarılan bir fetvayla tütün içimine karşı çıkan ilmiye mensupları da kahveyle birlikte tütün içmeye başladılar. Bu arada çok dindar bir hükümdar olan I. Ahmet, bütün ülkede içkiyi yasak edip İçki Eminliği'ni de kaldırdı. Fakat bununla birlikte bu yasak, daha önce Kanunî Sultan Süleyman ve II. Selim dönemlerinde olduğu gibi, kaldırıldı ve dolayısıyla İçki Eminliği yeniden konuldu.

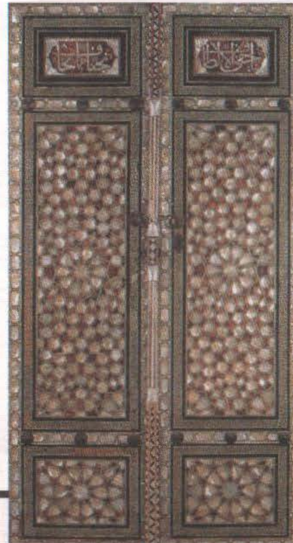
I. Ahmet, özellikle sarayda sefahat âlemlerine kapılmaması dolayısıyla herkesin sevgi ve saygısını kazandı. Ava ve cirit oyunlarına da düşkün olan I. Ahmet, Bahtî mahlasıyla güzel şiirler yazdı.

İstanbul'da tütün kullanımının başlamasıyla kahvehaneler hızla çoğaldı.

I. Ahmet'in Bahtî mahlasıyla yazdığı divanının ilk iki sayfası (Millet Kütüphanesi)

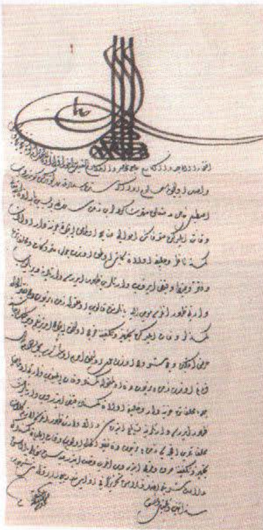

I. Ahmet'in okuma odasındaki dolap kapağı (Topkapı Sarayı Müzesi)

I. MUSTAFA

1. DÖNEM SALTANAT SÜRESİ: 3 ay (22.11.1617 – 26.2.1618)

"AKLÎ DENGESİ BOZUK OLDUĞUNDAN SALTANAT İDDİASINA KALKIŞAMAZ" DİYE DÜŞÜNÜLDÜ VE BU YÜZDEN ÖLDÜRÜLMEDİ. FAKAT DÜŞÜNÜLENİN AKSİNE O, PADİŞAH OLARAK DEVLETİN BAŞINA GETİRİLDİ.

I. Mustafa'nın tuğralı fermanı, 1623

Sultan III. Mehmet, gençe yaşta öldüğü zaman hayatta bulunan en büyük oğlu Ahmet (I. Ahmet), 14 yaşında bulunuyordu. Kuyucu Murat Paşa sayesinde ülkede huzur ve sükûnu sağlayan sultan I. Ahmet'in çok genç yaşta ölümü sonucunda, saltanat tahtına oturacak yetişmiş bir erkek çocuğunun bulunmaması sebebiyle, o zamana değin yürürlükte olan uygulamanın aksine, zihnen hasta olan 24 yaşındaki kardeşi I. Mustafa, sultan ilân edildi (22 Kasım 1617).

I. MUSTAFA	
Doğum tarihi	: 1592
Doğum yeri	: Manisa
Babası	: III. Mehmet
Annesi	: Handan Sultan
Tahta çıktığı tarih	: 22.11.1617
Tahta çıktığında yaşı	: 25 yaş
Saltanatının sonu	: 26.2.1618
Tahttan ayrılma sebebi	: Ruh sağlığının bozukluğu
Saltanat süresi	: 3 ay
İkinci defa tahta çıktığı tarih	: 20.5.1622
Tahta çıktığında yaşı	: 30 yaş
Saltanatının sonu	: 9.9.1623
Tahttan ayrılma sebebi	: Ruh sağlığının bozukluğu
Saltanat süresi	: 1 sene, 4 ay
Ölüm tarihi	: 20.1.1639
Ölüm sebebi	: ?
Öldüğü yer	: İstanbul
Gömülü olduğu yer	: İstanbul, türbe hâline getirilmiş olan Ayasofya vaftizhanesinde.

Oldukça küçük bir yaşta hükümdar olan I. Ahmet, evlenip bir erkek çocuğunun olmaması dolayısıyla uygulanan yasaya rağmen Mustafa'yı öldürtmemiş, ancak çocukları dünyaya geldikten sonra onu öldürtmek istemişse de zihnen hasta olduğundan öldürülmemişti. Bununla birlikte I. Mustafa'nın padişahlığı üç ay kadar sürmüş, çıldırıp deli olması aşikâr bir duruma geldiği için Darüssade ağası Mustafa Ağa'nın sadaret kaymakamı, şeyhülislâm ve öteki devlet erkânının uyarıları üzerine 26 Şubat 1618'de aklî dengesinin bozuk olduğu gerekçesiyle tahttan indirildi ve yerine II. Osman geçirildi. I. Mustafa, II. Osman tahtta kaldığı sürece Topkapı Sarayı'nda kapalı kaldı.

Aklî dengesi yerinde olmadığı için "deli" ve "dervişmeşrep" sıfatları ile anılan I. Mustafa, Osmanlı İmparatorluğu'nda kardeşinin yerine tahta geçen padişahların ilkidir.

I. Mustafa ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nda annesinin ve eşlerinin adı bilinmeyen tek padişahtır.

I. MUSTAFA DÖNEMİ OLAYLARI

1617

■ **Veraset usülünün değiştirilmesi sonucu I. Ahmet'in kardeşi I. Mustafa tahta çıktı (22 Kasım).**

I. Ahmet'in büyük oğlu Şehzade Osman dururken, kardeşi Sultan Mustafa, aklî dengesi bozuk olduğu hâlde tahta çıkarıldı.

■ **I. Mustafa'nın 96 gün süren saltanatı sonrası II. Osman (Genç) devletin başına geçti (26 Şubat).**

Sonuç olarak, 96 gün içinde iki defa cülus bahşişi verildi. Üçer milyondan altı milyon altın tutan bu para yüzünden hazine zorlandı. Fakat üç ayda iki defa cülus bahşişi alan asker ve ulema, bu değişikliğe hiç itiraz etmedi.

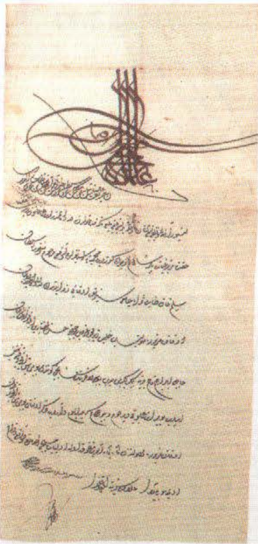

II. OSMAN

(Genç)

SALTANAT SÜRESİ: 4 yıl 3 ay (1618 – 1622)

VALİDE SULTAN VE HOCASI ÖMER EFENDİ'NİN ETKİSİ ALTINDA KALAN GENÇ PADİŞAH, TASARLADIĞI BAZI ISLAHATLARI GERÇEKLEŞTİRMEYİ BAŞARAMADI. OSMANLI TARİHİNDE "GENÇ OSMAN FACİASI" OLARAK GEÇEN II. OSMAN'IN ÖLDÜRÜLÜŞÜ, YENİÇERİ OCAĞININ LÂNETLENMESİNE VE YER YER SİPAHİ, CELÂLÎ İSYANLARINA SEBEP OLDU.

II. Osman'ın tuğralı berat, 1618
(Topkapı Sarayı Müzesi)

On altıncı Osmanlı padişahı II. Osman (Genç), aklî dengesi bozuk olan amcası I. Mustafa'nın tahtta bulunduğu ve yönetimde babası I. Ahmet'in eşlerinden Kösem Sultan'ın etkinliğinin arttığı bir sırada, 26 Şubat 1618'de 14 yaşında tahta çıkarıldı.

Bu sırada Veziriazam Halil Paşa, İran seferinde bulunuyordu. II. Osman, çok genç yaşta bulunması nedeniyle çok faal olmasına rağmen tecrübesizdi. Tam bir iyi niyetle devlet yönetiminde ıslahat yapmak istemekte ise de kendisine isabetli karar ve doğru yolu gösterecek deney sahibi devlet adamları mevcut değildi; bu nedenle o, annesi Mahfiruz'un etkisi altına girdi. Bu sıralarda (Eylül 1618), İran'la Serav bozkırında bir barış antlaşması yapılmış, buna göre Şah Abbas, işgal ettiği memleketlere karşılık her yıl 100 yük ipek kumaş vs. bazı vergiler ödemeyi kabul etmişti.

II. OSMAN	
Doğum tarihi	: 3.11.1604
Doğum yeri	: İstanbul
Babası	: I. Ahmet
Annesi	: Hatice Mahfirûz Sultan
Tahta çıktığı tarih	: 26.2.1618
Tahta çıktığında yaşı	: 13 yaş, 4 ay
Saltanatının sonu	: 19.5.1622
Tahttan ayrılma sebebi	: I. Mustafa'nın yeniden göreve getirilmek istenmesi
Saltanat süresi	: 4 yıl, 3 ay
Ölüm tarihi	: 20.5.1622
Ölüm sebebi	: Boğduruldu
Öldüğü yer	: İstanbul, Yedikule
Gömülü olduğu yer	: İstanbul, Sultanahmet, I. Ahmet türbesi

II. OSMAN (1604-1622)

Sultan II. Osman, babasının ölümünden sonra yürürlükteki yasaya göre, hükümdarlık kendisinin doğal hakkı olduğu hâlde, şuuru yerinde olmayan amcası I. Mustafa'nın saltanata oturtularak bahşiş (cülus bahşişi) dağıtılması, böylece kendisinin yasal hakkının çiğnenmiş olması sebebiyle sadaret kaymakamı Gürcü Mehmet Paşa'yı azletti, müderris ve kadıların atanma yetkilerini de şeyhülislâmdan alıp onları sadece fetva vermekle görevlendirdi.

LEHİSTAN SEFERİ

Osmanlılarla Lehistan arasında dostluk mevcut idi ve Dinyester ırmağı, iki ülke arasında sınırı oluşturuyordu. Osmanlı hükûmeti, bu dostluk dolayısıyla Kırım hanının Lehistan'a yaptığı akınları durdurtmuş, buna karşılık Lehistan kralı da Boğdan ve Erdel işlerine karışmamayı kabul etmişti. Bununla birlikte Kırım hanı, Lehistan akınlarını durdurmadığı gibi, Lehistan da Kazaklara Osmanlı kıyılarına saldırılar yaptırıyor, hattâ bunları Boğaziçi'ne değin uzattırıyorlardı; bu arada Boğdan sorunu dolayısıyla iki taraf kuvvetleri arasında çarpışmalar da oluyordu.

Sürüp giden bu olaylar üzerine II. Osman, Lehistan'a savaş açmak istemekteydi, hattâ bu konuda Veziriazam Ali Paşa da kendisini teşvik ediyordu. Bununla birlikte devlet erkânı, padişahın Lehistan'a savaş açmasını istemiyorlardı. Fakat genç hükümdar, bu konudaki fikir ve görüşleri dinlemedikten başka, Leh kralının gönderdiği özel temsilciyi de huzuruna kabul etmedi. Bu arada Veziriazam Ali Paşa'nın ölümü üzerine, yerine, Bostancıbaşılıktan yetişmiş olan Hüseyin Paşa, veziriazamlığa atandı. II. Osman, bizzat sefere çıkmadan önce, erkek kardeşlerinin en büyüğü olan 16 yaşındaki Şehzade Mehmet'i, hükümdarlık çağına gelmesi nedeniyle öldürttü.

Lehistan seferine çıkmak amacıyla Kapıkulu ocaklarıyla birlikte İstanbul'dan hareket eden (Nisan 1621) Sultan II. Osman, Edirne'ye geldi. Bu arada Lehistan'a akınlara girişen Kırım hanı, Kazaklara bir baskın yaparak bozguna uğratmıştı.

II. Osman

II. OSMAN DÖNEMİ OLAYLARI

1618

■ **II. Osman, 14 yaşında tahta çıkarıldı (26 Şubat).**

■ **Sofu Mehmet Paşa görevden alınıp Hace-i Sultânî Ömer Efendi, şeyhüsilâmlığa getirildi (9 Temmuz).**

■ **Pül-i Şikeste bozgunu:** İran Serdarı Sadrazam Kayserili Halil Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile Azerbaycan Valisi Karçakay Han komutasındaki İran ordusu arasında Erdebil yakınındaki Serav ovasında yapılan ve iki saat süren bu kanlı savaşta yorgun olan Osmanlı ordusu yenilerek bozguna uğradı. Bu savaşta Erzurum Beylerbeyi Hasan Paşa, Rumeli Beylerbeyi Arslan Paşa ve Diyarbakır Beylerbeyi Mustafa Paşa şehit düştüler. Yenilen Osmanlı ordusunun Erdebil'e yaya gitmesi üzerine Osmanlılardan çekinen İran'ın isteği üzerine savaşa, Serav Barışı ile son verildi.

■ **Osmanlılarla İran arasında Serav Barış Antlaşması imzalandı (26 Eylül).** Pül-i Şikeste Savaşına son vermek için Osmanlılarla İran irasında Erdebil yakınındaki Serav'da yapılan barış antlaşmasına göre, Nasuh Paşa Barışının şartları aynen kabul edildi. Sadece İran'ın 200 yüklük ipek vergisi 100 yük ipeğe indirildi. Barış imzalanınca İran Şahı I. Abbas, Osmanlı ordusuna 800 katar deve yükü zahire ve bazı paşalara armağanlar gönderdi.

1619

■ **Serdar-ı Ekrem Halil Paşa görevden alınarak Kara Mehmet Paşa, yeniden veziriazamlığa getirildi (18 Ocak).**

■ **Kara Mehmet Paşa azledilip Kaptan-ı Derya Güzelce Ali Paşa veziriazam oldu (23 Aralık).**

1620

■ **1617 barışını ihlâl eden Lehistan'a karşı ilk zaferini kazanan Silistre Valisi İskender Paşa, düşmanın barış teklifini de kabul etmedi (20 Eylül).**

■ **İskender Paşa'nın ikinci büyük zaferi (10 Ekim): Sekiz günlük bir geri çekilme hareketi sırasında Leh ordusu imha edildi ve düşman komutanın İstanbul'a gönderilen kesik başı, saray kapısında halka gösterildi.**

1621

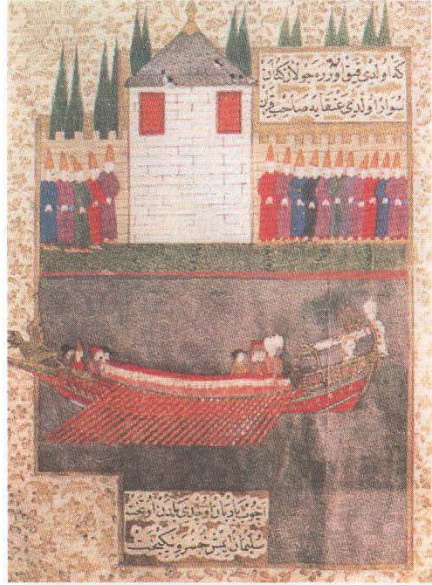
■ **I. Ahmet'in dokuz oğlunun ikincisi ve Genç Osman'ın küçük kardeşi Şehzade Mehmet idam edildi (12 Ocak).**
Lehistan seferine çıkarken, ardın-

II. Osman'ın İstanbul'da bastırdığı onluk akçesi

HOTİN SAVAŞI

Osmanlı ordusu, 2 Eylül 1621'de Dinyester ırmağı kıyısındaki Hotin Kalesi yörelerine ulaşmıştı. Çok geçmeden Kırım Hanı Canbey Giray da orduya katılmıştı. 3 Eylül'de başlayan, aralıksız 25 gün süren savaşlarda düşman, siperlerinden sökülüp atılamadı. Bununla birlikte Lehistan içlerine dek uzatılan akınlar, Lehleri, ciddî biçimde endişe ve korkuya düşürdü. Leh elçileri gelerek "savaşa kendilerinin neden olduklarını" bildirerek özür dilediler ve "Kanunî Sultan Süleyman'la imzalanan esaslara göre barış yapılmasını", hükûmetleri adına önerdiler. Bir yandan Karakaş Mehmet Paşa'nın şehit olması, bir yandan da başarılı askerlere çok az para ödülü (bahşiş) verilmesi vs. gibi olaylar nedeniyle zaferin kazanılamaması üzerine, barışa karar verildi.

İmzalanan barış antlaşmasına göre, daha önce isyan eden Boğdan Voyvodası Gratyani'nin Lehlere bırakmış olduğu Küçük Hotin Kalesi, yine Boğdan'a veriliyor ve her iki devlet arasındaki eski sınır muhafaza ediliyordu; ayrıca Kanunî döneminden beri Lehistan'ın Kırım Hanlığına her yıl ödemekte olduğu 40 bin altın yine verilmeye devam edilecekti. Böylece barış imzalandıktan sonra ordu, Ekim 1621'de geri dönmeye başladı. Sultan II. Osman, büyük bir zafer kazanmış gibi, her tarafa fetihnâmeler gönderdi ve son derece görkemli bir zafer alayı ile İstanbul'a girdi (Ocak 1622).

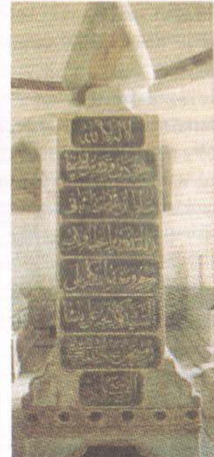

II. Osman'ın saltanat kayığıyla saraya gelişi
(Minyatür: Şehname-i Nadiri, Topkapı Sarayı Müzesi)

da tahta geçebilecek birini bırakmamak için kardeşini öldürtmek isteyen II. Osman, bunun için gereken fetvayı müftüden alamamış, onun yerine Rumeli Kazaskeri'nden alabilmişti. Şehzade Mehmet, cellâtları karşısında görünce: "Osman, dilerim Allah'tan, ömrü devletin berbat olup beni ömrümden nice mahrum eyledinse, sen dahi aynı akibete uğrayasın" diye bağırmıştı.. İlginçtir, 1622'de, II. Osman'ın sonu da aynı olacaktır...

■ İstanbul Halici (24 Ocak) ve ardından 16 gün sonra İstanbul Boğazı dondu (9 Şubat). Tarihçiler olayı şöyle anlatır:
"Bu kış mevsiminin misli görülmemiş soğukları Haliç sularını baştanbaşa dondurduğu için Galata ile İstanbul arasını yayan geçenler görülmüştür!
Haliç'in donmasından 16 gün sonra Boğaziçi'nin Sarayburnu ile Üsküdar arasındaki kısmı da donmuş ve Galata ile İstanbul arasında olduğu gibi Üsküdar'la İstanbul arasında da yayan gidip gelenler görülmüştür.
Don yüzünden İstanbul iâşesini te'min eden gemiler gelemediği için şehirde fevkalâde bir pahalılık olmuş, yetmiş dirhem ekmek bir akçaya, etin okkası on beş akçaya çıkmış ve buzlar çözülüp gemiler gelinceye kadar hayat pahalılığı devam etmiştir."

■ Güzelce Ali Paşa'nın ölümü üzerine, dördüncü vezir Ohrili Hüseyin Paşa, sadrazamlığa getirildi (9 Mart).
Çocukluğu ve gençliği denizlerde geçen Ali Paşa, daha sonra kaptan-ı deryalığa değin yükselmişti. Korsanları temizlemek için çıktığı bir Akdeniz seferinden büyük çapta ganimetle dönerek genç padişahı çok sevindirmişti. II. Osman, onu sadarete atamakta gecikmedi. Görevi sırasında, hazineye gelir sağlamak için padişaha verdiği sözü, birçok tanınmış ve zengin kişinin servetine zorla el koyarak tutma yoluna gitti. Sadrazam, bu işi sert davranarak değil, güleryüzle yapmayı alışkanlık edinmişti. "Güzelce" lakabı da bu nedenle verilmişti. Ancak, Güzelce Ali Paşa'nın Avrupalı elçilere karşı sert tavır takınması, ilginç bir çelişki gibidir.

Güzelce Ali Paşa'nın mezartaşı

Saraya saldırı (Tablo: Turgut Zaım, Türkiye İş Bankası Koleksiyonu)

II. OSMAN VE KAPIKULU OCAKLARI

Sultan II. Osman, Lehistan seferinde başarısızlığın esas nedenini, askerlerin ciddî olarak savaşmamasına, askerler de padişahın yeterli ihsanlarda bulunmamasına bağlamaktaydılar. Bu sebeple orduyla sultanın arası açılmaya başladı. Esasen II. Osman, devlet yönetiminde ıslahat yapmak niyetinde idi; fakat tecrübesiz olduğu için, bu hususta, saraydaki cahil ve deneyimsiz yakınlarının olumsuz etkisinde kalıyordu. Padişah, düşündüğü ıslahatları, ocaklardan başlatmak amacıyla ocak mevcudunu tespit için yaptırdığı yoklama sonucunda, kayıtlı asker sayısının, maaş defterlerindeki sayıdan az olduğu ortaya çıkınca fazla maaşları derhal kestirdi. Bunun üzerine fazla maaş alan subaylar, çıkarlarının kaybolması sonucunda, huzursuzluk çıkaran askerleri desteklemeye başladılar.

Öte yandan Kapıkulu ocaklarından başka Yeniçeri ve Sipahiler de sultana kırgındılar. Bunların ileri gelenleri, toplanıp aralarında bir görüşme yaptılar. Onlar, "Sultanın hacca gitmesinin esas nedeni, onun bizden yüz çevirmesidir, düşman tehlikesi mevcutken bir padişahın makamını bırakıp hacca gitmesi doğru değildir; bu nedenle fikrinden vazgeçmesi gerekir" görüşünü benimsediler. Çok geçmeden onlar, kendilerine katılanlarla birlikte Atmeydanı'na (Sultanahmet Meydanı) geldikleri zaman, sayıları oldukça ka-

II. OSMAN DÖNEMİ OLAYLARI

1621

■ II. Osman, Hotin Seferi adıyla da anılan Lehistan Seferi'ne çıkmak üzere Topkapı Sarayı'ndan Davutpaşa karargâhına geçti (8 Mayıs).

Lehistan Seferi: II. Osman komutasındaki 100 bin kişilik Osmanlı ordusunun Lehistan'a yaptığı sefere Eflâk ve Kırım ordusu da katıldı. Hotin Savaşı ile başlayan bu sefer, Hotin Barışı ile sona erdi.

■ Hotin (Lehistan) Savaşı (3 Eylül):

II. Osman komutasındaki Osmanlı ordusu ile 72 bin kişilik Leh ordusu arasında Hotin'de yapılan bu savaşta Veziriazam Ohrili Hüseyin Paşa, savaş alanından kaçtı. Osmanlı ordusu, yaptığı altı hücumda da başarı sağlayamadı. Başarısızlığın bir diğer sebebi de yeniçerilerin isteksizliğiydi. Budin Beylerbeyi Karakaş Mehmet Paşa ve Doğancı Ali Paşa, bu savaşta şehit oldular. Osmanlı akıncılarının yakıp yıkma ve esir alma hareketleri üzerine Lehler barış istediler. Hotin Barışı ile bu savaşa son verildi.

■ Hotin Barışı (6 Ekim):

Osmanlılarla Lehistan arasındaki bu barış anlaşmasında; Hotin Kalesi'nin Boğdan Voyvodalığına iade edilmesi, Kanunî Sultan Süleyman dönemindeki sınırın kabulü, Lehlerin Kırım'a verdikleri yıllık 40 bin altın florini yine ödemeleri, Kazakların Osmanlı, Kırım Hanı'nın Leh topraklarından ordularını geri çekerken zarar vermemeleri gibi konularda kararlar alındı.

1622

■ Hacca gitme bahanesiyle Anadolu, Suriye ve Mısır Türkleriyle Türkmenlerinden yeni bir ordu kurup "Yeniçeri" ve "Sipahi" ocaklarını kaldırmayı düşünen Genç Osman'a karşı yeniçerilerle sipahiler ayaklandı (18 Mayıs).

II. Osman'ın hakaretlerle Orta Camii'ne götürülmesini konu edinen bir gravür.

barmıştı. Bunların ilerigelenleri, şeyhülislâma başvurarak "padişahı hacca gitmeye teşvik edenler hakkında" bir fetva aldılar; bu arada da sultanı hacca gitmeye teşvik eden hocası Ömer Efendi'nin konağını yağma ettiler. Öte yöndan Sultan II. Osman, ayaklanma niteliği taşıyan bu eylemleri işitince, bilginleri (ulema) saraya çağırtarak bunun nedenini sorunca, onlar "Padişahım, kul tâifesi sizin Anadolu'ya geçmenizi istemiyorlar ve kızlar ağası ile hocanızın sürgüne gönderilmesini istiyorlar" diye cevap verdiler. Bunun üzerine padişah, onlara "hacca gitmeyeceğini, fakat onları da görevlerinden almayacağını" bildirdi.

Eylemciler, ertesi gün müftü ve kazaskerlerle birlikte yeniden Atmeydanı'nda toplandılar ve Darüssaade ağası Süleyman Ağa, Hoca Ömer Efendi, Veziriazam Dilâver Paşa, defterdar ve eski kaymakam Ahmet Paşa'nın başlarını isteyip bazı ulema aracılığıyla sultana bir liste sundular. Sultan II. Osman ise, istenilen adamları onlara teslim etmeyi kabul etmedi. Bunun üzerine eylemcilerin ileri gelenleri, saraya girilmesine karar verdiler. İsyancılar, sarayın kubbesine çıkıp sultan Mustafa'nın burada bulunduğu yeri öğrenince kubbeyi delip aşağı bir adam indirdiler ve Mustafa'yı kubbeden dışarı çıkartıp şeyhülislâmın atına bindirdiler, fakat o, çok zayıf, bu nedenle takatsiz olduğu için at üzerinde duramadı, bunun üzerine Arzodası'na götürüldü. Öte yandan isyancı askerlerin Babüssaade'den içeri girdiklerini öğrenen II. Osman, Harem dairesine girerek Veziriazam Dilâver Paşa ile kızlar ağası Süleyman'ı dışarıya çıkarttırıp isyancılara teslim ettirdi, fakat artık her şey bitmiş idi. Ocaklı askerler, kendilerine teslim edilen veziriazam ile kızlar ağasını parça parça etmek suretiyle acımasızca öldürdüler. Daha sonra isyancılar I. Mustafa'yı, Arzodası'ndan alıp Divan-ı Hümayun'a, oradan da saraya Bostancıların bir baskın düzenleyecekleri söylentisi üzerine, yeniçerilerin Yeni Odalardaki kışlasında bulunan Orta Camii'ne götürdüler. İsyancı ocaklı askerler, I. Mustafa'nın tahta çıkışı nedeniyle hapishanelerdeki mahkûmları salıverdikleri gibi, bazı devlet erkânının konaklarını da yağma ettiler.

Yedikule zindanında öldürülen II. Osman'ın I. Ahmet türbesindeki sandukası

II. OSMAN'IN DURUMU

II. Osman, I. Mustafa'nın sultan olarak tanınıp ilân edildiğini haber alınca, Yeniçeri Ağası Ali Ağa'yı, bu işi çözümlemekle görevlendirdi. Bunun öğrenen yeniçeriler, ağayı parça parça etmek suretiyle öldürdüler; daha sonra da II. Osman'ı, Ağa kapısındaki saklandığı yerden çıkarıp son derece bitkin ve perişan bir hâlde bir ata bindirip Orta Camii'ne götürdüler. Veziriazam Hüseyin Paşa'yı da yolda öldürdüler. Bu arada isyancılardan bazıları, padişaha saldırılarda bile bulundu. Yeniçeriler, sultanı öldürmeyip sarayda kafes hayatı sürdürmesini istiyorlardı. Öte yandan I. Mustafa, annesinin tavsiyesiyle eniştesi Davut Paşa'yı veziriazamlığa atadı.

II. OSMAN'IN ÖLDÜRÜLMESİ

Veziriazam Davut Paşa, yeniçeri ağası atanan Derviş Ağa ile birlikte II. Osman'ı, beraberinde subaşı kethüdası sipahi Kalender Uğrusu adlı birisi olduğu hâlde, bir pazar arabasına bindirerek Yedikule'ye götürdüler. Çok geçmeden Cebecibaşı, kement atıp II. Osman'ı boğma girişiminde bulunduysa da II. Osman, onunla epeyce mücadele etti. Fakat ağalardan birisi, II. Osman'ın omzuna bir balta vurup onu yere düşürdü; daha sonra da Kalender Uğrusu II. Osman'ın hayalarını sıkmak suretiyle hayatına son verdi. Cesedi ertesi günü, törenle babası I. Ahmet'in Sultanahmet Camii'ndeki türbesine defnedildi.

II. Osman (Topkapı Sarayı Müzesi)

I. MUSTAFA

2. DÖNEM SALTANAT SÜRESİ: 1 yıl 4 ay (20.5.1622 – 9.9.1623)

ÇOK ZAYIF VE İNCE YAPILI, SOLGUN VE ÜZÜNTÜ DOLU BİR YÜZE SAHİP OLAN I. MUSTAFA'NIN ANLAŞILAMAYAN GARİP DAVRANIŞLARI NEDENİYLE KERAMET SAHİBİ OLDUĞUNA İNANAN KİMSELER DE VARDI. HER DÖNEMDE OLDUĞU GİBİ, BU KİMSELER ONU DELİ DEĞİL, VELİ OLARAK KABUL ETMİŞLERDİR.

Sultan II. Osman'ın öldürülmesi, yerine aklı ve bilinci yerinde bulunmayan I. Mustafa'nın tahta geçirilmesi, kamuoyunu son derece üzmüş ve bunlara etken olanlara karşı büyük bir nefret ve hatta düşmanlık başlamıştı. Özellikle halk, Veziriazam Davut Paşa'ya "Padişah katili" diye bağırmaya ve ileri-geri konuşmaya başladığı için veziriazam, korku ve endişeye kapılarak Divan'a gelemiyordu. Çok geçmeden Kapıkulu süvarilerinin, onun sarayına saldırarak "Sultan Osman'ı neden öldürttün? Biz, onu sana emanet olarak teslim etmiştik" diye bağırıp çağırmaları üzerine Davut Paşa "Ben, onu Sultan Mustafa'nın fermanıyla öldürttüm" diye cevap vermiştir. Onun bu sözleri gerçeği yansıtmamakla birlikte, olay, geçici olarak yatıştırıldı. Davut Paşa, makamını korumak amacıyla, askerlerin bütün arzu ve isteklerini yerine getirdi. Çok geçmeden Davut Paşa görevden alındı ve yerine Mısır eski valisi Mere Hüseyin Paşa, veziriazamlığa getirildi. Derhal kendi çıkarlarıyla meşgul olmaya başlayan yeni veziriazam, önce Yeniçeri ağası Derviş Ağa'yı Karaman eyaletine atayıp İstanbul'dan uzaklaştırmak istedi, fakat buna tepki gösteren Yeniçerilerin ayaklanmaları sonucunda görevinden alındı ve yerine sultanın dadısının eşi Lefkeli Mustafa Paşa atandı. Bunun üzerine kapıkulu ocaklarının, rüşvetçi olduğunu ileri sürdükleri yeni veziriazamı istememeleri üzerine, bu kez Hadım Gürcü Mehmet Paşa veziriazamlığa getirildi. Bununla birlikte İstanbul'da Ocaklılar aleyhine söz ve hareketler durmak bilmiyordu; ayrıca bu sırada Erzurum Beylerbeyi Abaza Mehmet Paşa'nın isyanı, ocak mensuplarını ciddî biçimde üzmekteydi. I. Mustafa, II. Osman'ı öldürme emri vermediğini, katillerin derhal yakalanıp cezalandırılmasını istedi ve bu hususta bir de hattı hümayun gönderdi.

I. Mustafa tuğralı maşrapa (Koleksiyon: Müzayede Kataloğu)

I. MUSTAFA (1592-1639)

II. Osman'ın Yedikule'de boğulması (Resim: Münif Fehim)

Bunun üzerine ilk önce kaçmaya çalışan cebecibaşı, yakalanıp derhal boynu vurulmak suretiyle öldürüldü; daha sonra Davut Paşa, Eyüp Topçular'da saklandığı bir samanlıkta yakalanıp Yedikule'ye getirilerek hapsedildi; karısının verdiği rüşvet sonrası öldürülmekten vazgeçildi. Bunu haber alan ve çok şaşıran Veziriazam Hadım Gürcü Mehmet Paşa, Kapıcılar kethüdası Ahmet Ağa'yı 200 silâhlı kapıcıyla Orta Camii'ne gönderdi. Derhal camiyi basan Ahmet Ağa, Davut Paşa'yı oradan alıp Sultan II. Osman'ın bindirildiği arabaya bindirip Yedikule'ye götürdü ve onu, padişahı boğup öldüren subaşı Kalender Uğrusu'na boğdurdu. Ayrıca Budin beylerbeyliğine atanan yeniçeri ağası Derviş Paşa ve Köstendil sancakbeyliğine getirilen Meydan Bey'in katillerinin de bulunması için birer memur görevlendirildi.

YENİ BİR AYAKLANMA

Yetenekli, deney sahibi ve son derece tedbirli bir adam olan Veziriazam Gürcü Mehmet Paşa, II. Osman'ın katillerini bertaraf ettikten sonra olayların yatışıp ortalığın sakinleşmesi üzerine, hükûmet işlerini düzene koymak niyetindeydi. Fakat bu sırada, eski veziriazam Mere Hüseyin Paşa, pek çok para sarfederek bazı vaadlerle sipahi elebaşlarından Arnavut Süleyman'ın kışkırtmasıyla Yeniçeri ve Sipahileri ayaklandırmayı başardı. Bunun üzerine korku ve endişeye kapılan veziriazam, derhal görevinden istifa etti. İsyancı askerlerin istekleri

I. MUSTAFA DÖNEMİ OLAYLARI

(II. SALTANATI)

1622

■ **II. Osman tahttan indirilip I. Mustafa ikinci kez tahta çıkarıldı (19 Mayıs).**

■ **Veziriazam Dilaver Paşa ile Darüssaade Ağası Süleyman Ağa asiler tarafından linç edildi (19 Mayıs).**

■ **II. Osman, Veziriazam Davut Paşa tarafından Yedikule zindanında boğduruldu (20 Mayıs).**
I. Mustafa, Orta Cami'den çıkartılıp arabalarla Topkapı Sarayı'na götürülerek cülus töreni yapıldı. Tören bittikten sonra Orta Cami'ye dönen Veziriazam Davut Paşa ile Yeniçeri Ağası Derviş Paşa ve bölük ağaları, II. Osman'ı bir pazar arabasına bindirip Yedikule'ye götürdüler. Gece yarısında da Davut Paşa kethüdasını, cebecibaşını, asilerin bir-iki elebaşısını alıp Yedikule'ye gitti. Boğmak için kement atıldığında Osman birkaç kez bunu savuşturdu. Sonunda Kalender Uğrusu denen sipahi, hayalarından sıkıp savunmasız bıraktı. Davut Paşa, boğulan II. Osman'ın bir kulağını kesip "nişan" olarak saraya gönderdi. Cenaze ise saraya götürülüp hazırlandı. Sabah erkenden salalar verilip durum İstanbul'a duyuruldu. II. Osman'ın namazını, şeyhülislâmlığa atanan Yahya Efendi kıldırdı. Törenle kaldırılan cenaze, I. Ahmet Türbesi'ne gömüldü.

■ **II. Osman'ı öldürten veziriazam Kara Davut Paşa azledilip yerine Mere Hüseyin Paşa getirildi (13 Haziran).**

■ **Hüseyin Paşa'nın yerine Lefkeli Mustafa Paşa (8 Temmuz); Lefkeli Mustafa Paşa azledilip Gürcü Ahmet Paşa (21 Eylül) veziriazamlığa getirildi.**

■ **Karadeniz'e inip korsanlığa kalkışan Lehistan Kazaklarına karşı büyük bir zafer kazanan Osmanlı donanması şenliklerle karşılandı (1 Ekim).**

■ **Anadolu'da Genç Osman'ın kan davası nedeniyle ortaya çıkan Abaza Paşa isyanı, İstanbul'a sıçradı (17 Kasım).**

1623

■ **Genç Osman'ın katillerinden Cebecibaşı idam edildi (1-3 Ocak).**

■ **II. Osman'ı boğduran eski veziriazam Kara Davut, saklandığı samanlıkta yakalanıp cinayet ortaklarından Kalender Uğrusu ile beraber Yedikule zindanına atıldı (5 Ocak).**

■ **I. Mustafa'nın eniştesi ve II. Osman'ın katili Kara Davut idam edildi (8 Ocak).**
II. Osman'ın feci şekilde boğularak öldürülüşü İstanbul'da ve Osmanlı ülkesinde tepkilere neden oldu. Olaydan 8 ay sonra Ocak 1623'te İstanbul'a dökülen Sipahiler, Osman'ın kan davası ile büyük bir

I. Mustafa'nın çarşı ressamlarınca yapılmış bir minyatürü

doğrultusunda Mere Hüseyin Paşa, veziriazamlığa ikinci kez atandı. Yeni veziriazam Mere Hüseyin Paşa, makamını elinde tutabilmek amacıyla, sıkışık durumda bulunan devlet hazinesinden, ocak mensuplarına para dağıtıp eylemcilerini de himaye ediyordu; ayrıca o, yönetimde zorbalığa da başlamıştı.

Veziriazam Mere Hüseyin Paşa, bu kez isyan çıkardıkları gerekçesiyle Kapıkulu ocaklarının ileri gelenlerini bertaraf etmeyi kararlaştırdı. Bu konuda da Yeniçeri ve Bostancılardan da "destek sözü" aldı. Fakat onun hazırlıklarını bilen adamlarından birinin, durumu ocaklara bildirmesi üzerine, sipahiler, derhal Divan'a yürüdüler. Bunun üzerine veziriazam, Yeniçeri ocağına sığınıp onlardan yardım istedi. Bu sırada Yeniçeri kethüdası Bayram Ağa (daha sonra veziriazam olan Bayram Paşa), Yeniçerilerin Sipahilerle çarpışmalarına engel oldu.

Bunun üzerine sipahilerle birlik olan yeniçerilerin isteği doğrultusunda Mere Hüseyin Paşa, görevinden alınarak yerine, eski Bağdat valisi Kemankeş Ali Paşa veziriazam atandı (1623). Mere Hüseyin Paşa ise bir süre sonra yakalanıp öldürüldü. Kemankeş Ali Paşa, veziriazam olduktan sonra I. Mustafa'nın tahttan indirilmesi amacıyla yoğun etkinliklere başladı.

Esasen devlet başkenti İstanbul'da sürüp giden buhranlar, Abaza isyanı ve İran'la ilişkilerin yeniden gerginleşmesi, saltanat değişikliğini gerekli kılan nedenlerin başında geliyordu. Nihayet I. Mustafa tahttan indirilerek Topkapı Sarayı'nda bulunan dairesine götürüldü. I. Mustafa, burada 16 yıl yaşadıktan sonra 1639 yılında öldü; cenazesi, Ayasofya Camii'nin bahçesine gömüldü.

I. Mustafa'nın Ayasofya'daki türbesinin iç görünümü

ayaklanma başlattılar. Cebecibaşı getirilip Divan'da boynu vuruldu. Hüseyin Tuği'nin anlattığına göre, "Kalender Uğrusu nam şaki ki merhumun hayaların sıkmış idi. Anı dahi bulub katleylediler. Davut Paşa firar eyledi, birkaç gün den sonra kendi ağalarından biri yerini haber verdi, bostancıbaşı varub bir köyde samanlık içinde bulub getürdü. Kapıcılar Odası'nda hapsolunub ertesi gün Divan-ı Hümayun'da boynu urulmak ferman olundu, o gece, Bokçu Murat, Çökürcü Koroğlu, Aşçı Hasan, Kayıkçı Mustafa, Çolak Mehmet, Altuncuoğlu Muslu ve bunlar gibi yüz mikdarı yeniçeri ile sipahiyandan Cerrahzade Mehmet Çelebi ve Feridun Efendi ve diğer katillerle..." birlikte Davut Paşa'nın adamları da yakalandı. Cellada fazla ücret verilip işlerini bitirmesi istendi. Ertesi gün bunlar da idam edildiler. Bir ara kaçmayı başaran Davut Paşa da yakalanıp Yedikule'ye gönderilerek II. Osman'ın boğulduğu yerde idam edildi.

■ **Zorbaların isteği üzerine Veziriazam Gürcü Mehmet Paşa istifaya zorlanıp Mere Hüseyin Paşa ikinci defa göreve getirildi (5 Şubat).**

■ **Abaza Mehmet Paşa isyanı giderek büyüdü ve Sivas, asilerin eline geçti (13 Mart).**

■ **Mere Hüseyin Paşa azledilip sadrazamlığa Kemankeş Kara Ali Paşa getirildi (30 Ağustos).**

■ **I. Mustafa tahttan uzaklaştırıldı (10 Eylül).**

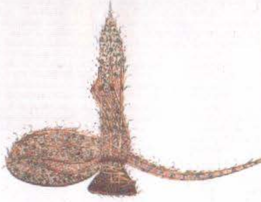
Ali Paşa, süregelen disiplinsizliği ve I. Mustafa'nın dengesizliğinden kaynaklanan sorunları aşmak için öncelikle tahtta değişiklik yapılması gerektiğini vezirler, ulema ve ocak ağaları ile konuştu. İstanbul, 1,5 yıldan beri tam bir zorba tahakkümü altındaydı. Rumeli ve Anadolu valileri padişahın fermanlarını dinlememekteydiler. Taht değişikliğinin getireceği en büyük sorun ise 2-3 milyon altın tutan cülus bahşişiydi. Yetki konusunda, her işi oğlu adına yürüten valide sultana, ilmiye ricalinin padişahla yüz yüze görüşüp bazı sorular yöneltmeleri, alacakları cevaplara göre tahtta kalıp kalmamasına karar verilmesi önerildi. Buna yanaşmayan valide sultan "hâli sizce de malûm" dedi. Ancak oğlunun öldürülmemesi için güvence istedi. Hazırlıklar yapıldıktan sonra 9 Eylül günü Davut Paşa Sarayı'ndan Topkapı Sarayı'na getirilen I. Mustafa, 10 Eylül'de eski dairesine kapatıldı ve IV. Murat tahta oturtuldu. Annesi de Eski Saray'a gönderildi. Topkapı Sarayı'ndaki dairesinde büsbütün aklını yitiren Mustafa'nın oraya buraya koşup "Osman! Osman!" diye bağırdığı rivayet edildiği gibi, yaşamının sonuna doğru Osmanlı hanedanının şehzadelerini boğdurtmaya başlayan IV. Murat'ın, amcası Mustafa'yı da öldürttüğü ileri sürülmüştür.

İstanbul'da adına yapılmış hiçbir eser bulunmayan I. Mustafa'yı halk bazen deli, bazen veli (ermiş) görmüş, ondan çıkar sağlayan şeyhler de bu padişahı, halka bir veli gibi tanıtmaya çalışmışlardır. Osmanlı padişahlarının aynı zamanda en cahili olan Mustafa, okur-yazar olmadığı için hatt-ı hümayunlarını cariyesi Sanuber'e yazdırdığı sanılmaktadır.

IV. MURAT

SALTANAT SÜRESİ: 16 yıl 5 ay (1623 – 1640)

HENÜZ ÇOCUK YAŞTA (11 YAŞINDA) PADİŞAH OLDU. BU YÜZDEN DEVLET İŞLERİNİ ANNESİ KÖSEM SULTAN YÖNETTİ. DÖNEMİNDE BAŞKENT İSTANBUL VE ANADOLU'DA HUZUR VE SÜKÛN OLMADIĞI GİBİ BİR DE İRAN SORUNU ORTAYA ÇIKMIŞTI. PADİŞAH, YAŞI İLERLEDİKÇE DEVLET VE ÜLKE SORUNLARIYLA DAHA YAKINDAN VE CİDDÎ OLARAK İLGİLENDİ.

IV. Murat'ın tuğrası

On yedinci Osmanlı padişahı IV. Murat, I. Ahmet'in oğludur. Babası 1617'de öldüğünde, beş yaşında olan Murat, amcası I. Mustafa'nın iki kez, ağabeyi II. Osman'ın da kanlı bir ayaklanmayla son bulan dört yıllık hükümdarlıklarından sonra, henüz on bir yaşında olmasına rağmen Sadrazam Kemankeş Ali Paşa ve Şeyhülislâm Yahya Efendi tarafından tahta çıkarıldı (1623). IV. Murat'ın gerek pek iyi bir eğitim görmemiş ve sürekli saray içinde kapalı büyümüş olması, gerekse yaşının küçüklüğü nedeniyle, devlet yönetimi 1623'ten 1632'ye kadar annesi Kösem Sultan ve kendisine bağlı saray adamlarına kalmıştı. IV. Murat, bu dokuz yıllık dönemde, siyasal olaylar üstünde pek etkili olamadı, daha çok, devlet yapısını ve yöneticiliği öğrenmeye çalıştı. Padişah olduktan sonra saray içindeki başkaldırmalar, ürkekliğini ve çekingenliğini artırmıştı. IV. Murat'ın devlet işlerini eline alarak etkili bir yönetim kurması, Sadrazam Recep Paşa'yı etkisiz kılarak onun kışkırttığı zorbaları bastırmasıyla başladı (Mayıs 1632).

IV. MURAT	
Doğum tarihi	: 27.7.1612
Doğum yeri	: İstanbul, Beylerbeyi, İstavroz bahçesindeki bir köşkte
Babası	: I. Ahmet
Annesi	: Mahpeyker Valide Sultan (Kösem Sultan)
Tahta çıktığı tarih	: 10.9.1623
Tahta çıktığında yaşı	: 11 yaş, 1 ay
Saltanatının sonu	: 9.2.1640
Tahttan ayrılma sebebi	: Ölüm
Saltanat süresi	: 16 yıl 5 ay
Ölüm tarihi	: 9.2.1640
Ölüm sebebi	: Siroz - Nikris (?)
Öldüğü yer	: İstanbul
Gömülü olduğu yer	: İstanbul, Sultanahmet, I. Ahmet türbesi

IV. MURAT (1612-1640)

IV. Murat

Erzurum'un 19. yüzyılda yapılan bir gravürü

ABAZA İSYANI

IV. Murat döneminin 1632'den önceki en önemli iki olayı, Erzurum'da Abaza Mehmet Paşa ile Bağdat'ta Bekir Subaşı ayaklanmalarıdır. Özellikle Bağdat'taki ayaklanma, Osmanlı-İran ilişkilerinde savaşa yol açması bakımından önemlidir.

Daha önce II. Osman'ın öldürülmesinde Yeniçerileri suçlu gördüğü için I. Mustafa'nın saltanatı sırasında Erzurum'daki Kapıkulu mensuplarını ortadan kaldırmak isteyen, şikâyet üzerine Sivas Valiliğine gitmesi gerekirken buyruğu dinlemeyerek başkaldıran ve Sivas, Çorum, Çankırı yöresinde egemenlik kuran, Sadrazam Çerkez Mehmet Paşa'ya yenilince Erzurum Kalesi'ne kapanan Abaza Mehmet Paşa, daha sonra bağışlanarak Erzurum Valisi olmuştu. Ancak Ahıska'yı kuşatan İranlılara karşı serdar olma isteği reddedilince, Erzurum çevresindeki Osmanlı kuvvetlerine saldıran ve kaledeki Yeniçerileri öldürmeye başlayan Abaza Mehmet Paşa'nın bu ikinci başkaldırısı, yeni sadrazam Hüsrev Paşa'nın Erzurum'a gelmesi üzerine, aman dileyerek teslim olmasıyla sona erdi (1628). Hüsrev Paşa'yla İstanbul'a gelen Mehmet Paşa, sadrazamın ricasıyla IV. Murat tarafından bağışlanarak Bosna Beylerbeyliğine atandı.

BEKİR SUBAŞI İSYANI VE OSMANLI-İRAN SAVAŞI

Bağdat'ta ise Azaplar komutanı Mehmet Ağa, hasmı Bekir Subaşı'nın oğlunu öldürterek Bağdat Valisi Yusuf Paşa'nın kalesine sığınmış, kenti kuşatan Bekir Subaşı, Yusuf Paşa ile teslim olan Mehmet Ağa'yı öldürtmüş, daha sonra sahte bir fermanla Bağdat valiliğinin kendisine verildiğini ilân etmişti. Diyarbakır Valisi Hafız Ahmet Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, Bağdat üzerine sefere çıkmış ve Bağdat'ı kuşatmıştı.

IV. MURAT DÖNEMİ OLAYLARI

1623

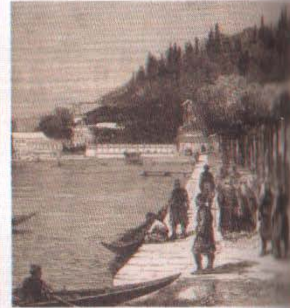
■ **II. Osman'ın kardeşlerinden en büyüğü olan Murat (IV. Murat) 12 yaşında tahta geçti (10 Eylül).**

1624

■ **Kumandan Bekir Subaşı'nın ihaneti sonucu Bağdat, İranlılara teslim edildi. Irak'ın elden çıkması, Türk-İran savaşının başlamasına neden oldu (11-12 Ocak).**

■ **Kemankeş Kara Ali Paşa idam edildi; Çerkez Mehmet Paşa sadrazamlığa getirildi (3 Nisan).**
Veziriazam Kemankeş Ali Paşa, IV. Murat'ın çocuk oluşundan yararlanarak ve onu tahta geçiren de kendisi olduğu için başına buyruk bir yönetim uyguladı. Rakip gördüğü iki eski veziriazam Halil Paşa ile Gürcü Mehmet Paşa'yı ortadan kaldırmaya çaba gösterdi. Bunların, Abaza Mehmet Paşa'ya destek verdiklerini ileri sürdü. Eyalet valisinin, Bağdat'ı İran şahına teslim ettiğini IV. Murat'tan saklamaya çalıştı. Sonunda bu yanlış siyasetinin kurbanı olarak, Kösem Sultan'ın, oğlunu yönlendirmesiyle 3 Nisan 1624'te idam edildi.

■ **Kırım'da çıkan isyan nedeniyle Kazaklar, Yeniköy ve Sarıyer'deki dükkânları yağmalayarak yakıp yıktılar (20 Temmuz).**
Kırım'da başlayan ayaklanma sonrası Kazaklar da şaykalara dolarak Ereğli'ye kadar Anadolu kıyılarını, hattâ Boğaz'ın Karadeniz'e yakın köylerini vurdular. Don Kazaklarının 50-100 şayka ile Boğaziçi'ne girip Yeniköy'ü, Sarıyer'i yağmalamaları, dükkânları yakıp yangınlar çıkarmaları, İstanbul'dan sevk edilen sekbanbaşı komutasındaki güçler yetişinceye değin Karadeniz'e açılmaları, başkentte korku uyandırdı. Bostancılar, azaplar, kolcu yeniçeriler seferber edilerek Tersane'de mevcut teknelerle Boğaz dışına savunma birlikleri gönderildi. Saldırgan Kazakların Lehlerle olan yakınlığı nedeniyle de İstanbul'daki Lehistan uyruklarına karşı tepkiler doğdu. Halk her gün aslı olan ya da olmayan yeni baskın haberleriyle dehşete kapılıyordu. Örneğin Kazakların Boğaz girişindeki feneri tahrip ettikleri, geceleri iç kıyılara kadar pervasızca sokuldukları, yönetimin, Bizans'tan kalma zincirleri Karadeniz çıkışına gerdirdiği gibi haberler, tedirginliği giderek artırmaktaydı. İstanbul'dan gönderilen yapı ve istihkâm elemanları ile kavaklar ve tabyalar takviye edilerek buralardaki muhafız sayıları artırıldı.

İsyancı Kazakların 1624'te yağmaladıkları İstanbul Sarıyer sahillerinin 19. yüzyılda yapılan bir gravürü

BAĞDAT SEFERİ

Bekir Subaşı, teslim olma önerisini reddederek, Şah I. Abbas'a, kendisine yardım ederse, Bağdat'ı teslim edeceğini bildirdi. Ancak Bekir Subaşı'nın Ahmet Paşa'ya haber salıp af dilemesini ihanet sayarak Bağdat'ı kuşatan Şah I. Abbas, yardıma gelen Osmanlı gücünü yendi, kıtlığın ve Bekir Subaşı'nın oğlunun ihanetinin yardımıyla kenti ele geçirdi. Hafız Ahmet Paşa da İstanbul'a Bağdat'ın düştüğünü bildirerek Diyarbakır'a döndü (1623). Padişah IV. Murat, Bağdat'ın geri alınması görevini 1625'te sadrazam ve İran serdarı olan Hafız Ahmet Paşa'ya verdi. Ahmet Paşa, Bağdat'ı sekiz ay boyunca kuşattı. Osmanlı-İran kuvvetleri arasında birçok çarpışma oldu. Şah Abbas'ın kenti geri vermeyi düşündüğü sırada çıkan Yeniçeri ayaklanması nedeniyle Ahmet Paşa kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldı (1626). Hafız Ahmet Paşa'nın yerine sadrazam olan Hüsrev Paşa, Abaza Mehmet Paşa sorununu çözümledikten sonra, IV. Murat'ın buyruğuyla Bağdat'ı geri almak üzere, 1629'da sefere çıktı, yolu üzerindeki kaleleri alarak Bağdat'ı kuşattı. 1630 sonlarında yapılan genel saldırı başarısız kalınca, kuşatmayı kaldırıp Musul'a döndü. Yeni şah Safi, Hille Kalesi'ni kuşatarak kaledekileri kılıçtan geçirdi. Bu başarısızlıklar üzerine Hüsrev Paşa görevden alınarak, yeniden Hafız Ahmet Paşa sadrazam oldu (1631).

IV. Murat (Şehit Hasan Rıza'nın tablosundan detay

- **Kayseri civarındaki Karasu Muharebesi'nde asi Abaza Paşa kuvvetleri mağlûp edildi (5 Eylül).**
- **Balıkesir ve Aydın yörelerindeki Cennetoğlu isyanı bastırıldı.**

1625

- **Veziriazam Çerkez Mehmet Paşa'nın ölümü (28 Ocak) üzerine, aynı göreve, Diyarbakır Beylerbeyi Müezzinzade Hafız Ahmet Paşa getirildi (8 Şubat).**
- **Karaharman Savaşı (Ekim):** Donanmayla İstanbul'a gelen Kaptan-ı Derya Recep Paşa da Kırım hanı ile Nogaylar arasındaki düşmanlığı çözümlemek ve daha da önemlisi Kazak saldırılarını önlemek için Karadeniz'e açıldı. Kazaklar, 350 şaykadan oluşan ince donanmaları ile her kadırgaya karşı 20-30 şayka ve her bir şaykada 50 tüfekçi bulunduğu hâlde saldırdılar. Fakat şiddetli bir topçu ateşi ve iyi bir manevra ile Karaharman denen yerde Kazaklara üstünlük sağlayan Osmanlı donanması, 172 şaykayı zaptedip 781 Kazak tutsak ile İstanbul'a döndü.
- **Bağdat'ı kuşatan (13 Kasım) Hafız Ahmet Paşa, sekiz ay süren bir kuşatmadan sonra şehri ve kaleyi alamayarak İstanbul'a döndü.**

1626

- **Hafız Ahmet Paşa azledilip bu göreve eski veziriazamlardan Halil Paşa getirildi (1 Aralık).**
- **Yeni veziriazam Halil Paşa, Abaza Paşa isyanını bastırmak üzere İstanbul'dan Üsküdar'a geçti (4 Aralık).**

1627

- **Ahıska'yı İran kuşatmasından kurtarmak için gönderilen Anadolu Beylerbeyi Dişlenk Hüseyin Paşa, asi Abaza Paşa kuvvetlerine yenildi (17 Ağustos).** Bu savaşta Hüseyin Paşa öldürüldü, maiyetindeki paşalar esir alındı ve bütün yeniçeriler kılıçtan geçirildi.
- **41 gün süren neticesiz bir kuşatmadan sonra ordu, Erzurum'dan Tokat'a hareket etti (25 Kasım).**

IV. Murat tuğralı sınırname, 1624 (Osmanlı Padişah Fermanları)

Topal Recep Paşa'nın öldürülmesi (Mufassal Osmanlı Tarihi)

YENİ BİR AYAKLANMA

Hüsrev Paşa'nın sadrazamlıktan alınması, askerin başkaldırmasına, Diyarbakır, Konya, Eskişehir gibi yerlerde ayaklanmalar çıkmasına yol açtı. Hüsrev Paşa'yı yeniden sadrazam yaptırmayı amaçlayan asiler, İstanbul'a gelerek kaymakam Recep Paşa'nın kışkırtmasıyla sarayı kuşattılar. Padişahın güvenilir adamlarından başta Hafız Ahmet Paşa olmak üzere, 17 kişinin başını istediler. Kendisi buna yandaş olmamasına karşın, IV. Murat, Divan'da sözüne kulak asılmadığını görünce, Recep Paşa'nın da üstelemesiyle bu isteğe razı olmak zorunda kaldı; ama bunun öcünü almaya karar verdi. Zorbalar, bu ödünle yatışmayarak, padişahın kardeşlerini görmek istediler. Padişahın öç almasından korktukları için onu tahttan indirmeyi düşünüyorlardı. Ancak Recep Paşa'nın isteğiyle dağıldılar. Bu olay, IV. Murat'ın, yönetimi yalnızca kendisinin üstlenmesi gerektiği kararına yol açtı (Şubat 1632). Anadolu'da süregelen ayaklanmalarla da ilgili gördüğü Recep Paşa'yı öldürterek asilere verdi, direnmeye çalışanları da, kendisine bağlı kalacaklarına söz veren Yeniçeri ve Sipahi ağalarının onayıyla öldürttü. Bu arada sadrazamlığa Tabanıyassı Mehmet Paşa'yı atamıştı. Bu dönemde Cebel-i Lübnan'da devlet kuran Manoğlu Fahrettin Paşa'nın başkaldırmasını Küçük Ahmet Paşa bastırdı. Yemen'de Zeydilerin ayaklanması ise yıllarca sürdü, sonunda Zeydi imamları Arabistan'a egemen oldu.

IV. Murat

IV. MURAT DÖNEMİ OLAYLARI

1628

Abaza Paşa'ya karşı başarısızlığı ve Erzurum seferinin âdeta bir faciaya dönüşmesi sonucu, Veziriazam Halil Paşa azledilip, yerine Hüsrev Paşa ikinci kez sadrazamlığa getirildi (6 Nisan).

En büyük Osmanlı yazarlarından Veysî, Üsküp'te öldü (15 Ağustos).
Türk yazar ve şairlerinden Veysî, 1561'de Manisa'da doğdu. Medrese öğrenimi gördükten sonra Mısır'da divan kâtibi, Macaristan seferinde ordu-yu hümayun kadısı olarak bulundu. Anadolu ve Rumeli kentlerinde kadılık yaptı. Divan edebiyatında süslü, sanatlı nesrin temsilcilerindendir. Yoğun edebî sanatlara, yabancı sözcüklere, zincirleme tamlamalara geniş yer verdiği hâlde yapıtları, örneğin çağdaşı Nergisi'nin yazdıklarından daha sadedir. Habname adlı en ünlü yapıtında I. Ahmet ile Büyük İskender'i düşünde gördüğünü anlatır. Dönemin toplumsal, ekonomik bozukluklarından yakınan padişaha İskender, dünyanın Adem'den beri aynı durumda olduğunu açıklar; ancak yapıt, bu kötülüklerin iyi ahlâklı, yetenekli görevlilerin işbaşında bulunmasıyla ortadan kalkacağını da dile getirir.

Veziriazam Hüsrev Paşa, Erzurum'u ikinci kez kuşattı (5-6 Eylül).

II. Osman'ın (Genç Osman) kan davasını güderek altı yıldır Anadolu'da isyan hâlinde bulunan Erzurum Beylerbeyi Abaza Mahmet Paşa, affedilmek şartıyla teslim oldu (22 Eylül).

Mutasavvıf, şair Şeyh Aziz Mahmut Hüdai Efendi, İstanbul'da öldü (3 Ekim).
1541 yılında doğan Aziz Mahmut Hüdai, İstanbul'da Molla Nâsırzade'den ders aldı. Edirne'de Sultan Selim Medresesi'nde müderris yardımcılığı (1570), Şam ve Mısır'da bulundu. Bursa'da Ferhadiye Medresesi'ne hoca olarak atandı (1573). Üç yıl Bayramî şeyhlerinden Üftade'ye hizmet etti (1577-1580), Fatih Camii cuma vaizliği (1594) yaptı. Rüstem Paşa'nın kızı Ayşe Hatun tarafından Üsküdar'da yaptırılan tekkesine geçince, Mihrimah Sultan Camii'nde perşembe vaizliği yaptı. Sultanahmet Camii'nde de her Ramazanın ilk pazartesi vaaz verdi. Celvetiyye tarikatını kurdu. Aziz Mahmut Hüdai'nin Mihrimah Sultan'ın kızı Ayşe Sultan'la evlendiği söylenir. Şiirlerinde aruz ve hece ölçüsünü kullandı. İlahilerinde Yunus'un etkisi görülür. İlahi ve nefeslerinin birçoğu bestelendi. Arapça ve Türkçe otuz kadar eseri vardır. Eserlerinden bazıları: Muhammediyye, Tarikatnâme, Necatü'l-Garik, Vâkıât, Divan-ı İlahiyat.

Veziriazam Hüsrev Paşa, asi Abaza Paşa ile beraber Erzurum'dan İstanbul'a döndü (9 Aralık).

1629

Hemedan ve Bağdat seferine çıkan Veziriazam Hüsrev Paşa, İstanbul'dan hareket etti (10 Haziran).

1630

Musul'dan hareket eden Osmanlı ordusu (28 Ocak), Kerkük sancağının eski merkezi Gülanber Kalesi'nin yapı-

LEHİSTAN SORUNU

IV. Murat döneminde Osmanlı-Lehistan siyasî ilişkilerinde gelişme görüldü. Özi Beylerbeyi Murtaza Paşa, Lehlerle yedi maddelik bir anlaşma imzalamıştı. Buna göre, Lehistan, Kırım'a vergi verecek, Osmanlılar da Kırım akınlarına engel olacaktı. Karadeniz'deki Osmanlı kıyılarına saldıran Kazakları koruyan Lehistan'la ilişkiler yeniden bozulunca, IV. Murat, Özi ve Silistre muhafızı Abaza Mehmet Paşa'yı seferle görevlendirdi. Mehmet Paşa, ordusu ve yardımcı kuvvetleriyle Lehistan'a girerek Kamaniçe Kalesi önünde Lehleri yendi, ancak kaleye giremedi (1634). Bu arada Lehistan'ın gönderdiği Leh elçisini kabul eden IV. Murat, ileri sürdüğü koşullar benimsenmeyince Edirne'ye gitti (1634). Murtaza Paşa, elçiyle Osmanlı görüşlerine yakın bir anlaşma yaptı. Buna göre Lehistan, Kazakları denetim altında tutacaktı.

İRAN'A SEFER HAZIRLIĞI

IV. Murat'ın İran'a yaptığı iki seferin Osmanlı tarihinde büyük önemi vardır: İran Şahı Safi'nin 1632'de Gürcistan'a ve Van'a saldırarak genişleme siyaseti gütmeye başlaması üzerine IV. Murat, Van Kalesi'nin savunmasını Murtaza Paşa'ya verdi. Sadrazam Mehmet Paşa'yı da ordusuyla Üsküdar Sahrası'na çıkarttı. Van'ın kuşatmadan kurtulmasından sonra Murtaza Paşa ordusuyla Halep'e ve Diyarbakır'a gitti. Kazak sorununu çözümleyen IV. Murat, Edirne'den ayrıldıktan sora Revan seferine çıkmak üzere Sivas'a gitti (Mart 1635).

REVAN'IN ZAPTI

Burada yapılan bir askerî tatbikattan sonra, temmuzda Kars'a gelerek İran'a girdi ve metrisler (geçici istihkâmlar) kurdurtarak Revan Kalesi'ni kuşattı. Önce balyemez toplarıyla kaleyi döverek gedikler açtı, sonra da genel saldırı emrini verdi. Revan komutanı Emirgûneoğlu Tahmasb Kuli Han, sekiz gün dayandıktan sonra, aman dileyerek teslim oldu (1635). IV. Murat, kaleyi onarttı ve Kenan Paşa'yı Ahıska Kalesi'nin fethi için gönderdi, ardından Tebriz'e yönelerek Makû, Hoy ve Merend'i yağmaladı. Camiler dışında Tebriz'de her yer yakılıp yıkıldı. İsfahan'a kadar ilerlemek istediği hâlde, hastalandığı için Van'a döndü. Bitlis'te Abdal Han'la görüştü. Diyarbakır'da dinlendikten sonra, İzmir'e gitti ve burada Ahıska'yı alan Kenan Paşa ile buluştu. Bir süre sonra İstanbul'a döndü.

mını başlattı (16 Mart); kalenin yapımı 50 günde tamamlandı (4 Mayıs).

■ **Mihriban Savaşı (5 Mayıs):** Sadrazam Hüsrev Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile Zeynel Han komutasındaki 40 bin kişilik İran ordusu arasında Mihriban'da yapılan ilk savaştır. İran ordusu, Osmanlılara yenilince Zeynel Han kaçarak kurtuldu.

■ **Osmanlı ordusu, Nihavend civarındaki Çemhal ovasında İran ordusunu yendi. Bu savaşta Loristan hâkimi Hüseyin Han kaçarak canını zor kurtardı (14 Temmuz).**

■ **Bağdat, ikinci kez kuşatıldı (5-6 Ekim). 39 gün süren kuşatma, bir sonuç alınamadan kaldırıldı (14 Kasım).**

1631

■ **Ardı ardına yapılan savaşlar sonucu yorulan askerler ayaklandı; bunun üzerine Hüsrev Paşa, Bağdat seferini erteledi (6 Eylül).**

■ **Bağdat başarısızlığından dolayı Hüsrev Paşa azledilerek yerine eski Veziriazam Müezzinzade Hafız Ahmet Paşa getirildi (25 Ekim).**

Koçi Bey

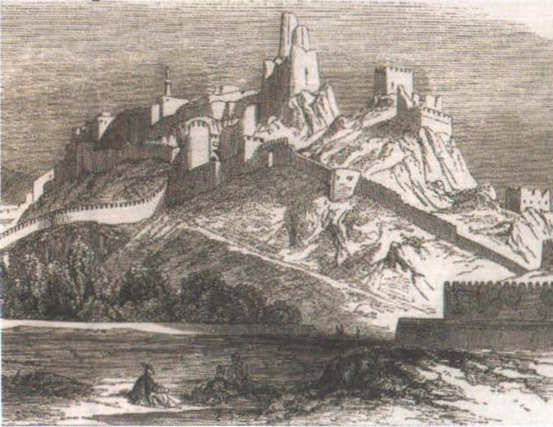
■ **Osmanlı siyaset kuramcısı Koçi Bey, IV. Murat'a toplumsal bunalımların nedenlerini açıklayan risalesini sundu.**

Koçi Bey : XVII. yüzyılda yaşadı. Yaşamı hakkında çok az (Göriceli olduğu, Enderun'da yetiştiği vb.) bilinmektedir. Osmanlı tarihindeki ünü, 1631 yılında IV. Murat'a, 1640 yılında I. İbrahim'e sunduğu, Osmanlı devlet teşkilatı, protokol kuralları ve Osmanlı Devleti'nin XVII. yüzyılda içine düştüğü iktisadî, siyasî, askerî ve toplumsal bunalımların nedenlerini anlatmaya çalıştığı risalelere dayanır. Günümüzde, Osmanlı devlet düzeni üzerinde incelemeler yapan bilim adamlarınca kaynak olarak kullanılan bu risaleler, ölçülü ve sade dil özellikleri nedeniyle edebiyat tarihimize de geçmiştir.

IV. Murat

IV. Murat'ın İstanbul'a döndüğünü öğrenen Şah Safi, Revan Kalesi'ni kuşattı. Murtaza Paşa ve onun ölümü üzerine, kethüdası Zülfikar Ağa üç ay dayandıktan sonra Şah Safi'ye teslim olmak zorunda kaldı (Nisan 1636). Revan'ın kuşatıldığını duyan padişahın gönderdiği kuvvetlerin serdarları, kalenin düştüğünü öğrenince ilerlemeyerek, Oltu ve Çıldır kalelerini sağlamlaştırmakla yetindiler. Bu arada Mihriban Kalesi'ne gelen Şah Safi ve kuvvetlerini karşılayan Küçük Ahmet Paşa yenilerek öldü.

1633'te İran kuşatmasından kurtarılan Van Kalesi (Gravürlerle Türkiye)

BAĞDAT GERİ ALINIYOR

IV. Murat, Safi'nin barış için İstanbul'a gönderdiği halife Maksut Han'ı kabul etmeyerek, yeni bir İran seferi için hazırlığa girişti. Sadrazamlığa Tabanıyassı Mehmet Paşa'nın yerine Bayram Paşa'yı getirerek Anadolu'ya yolladı, sonra da 8 Mayıs 1638'de büyük bir orduyla ikinci Bağdat seferine başladı. Geçtiği yerlerdeki zorba ve asileri cezalandırarak ilerledi. Bu zorbalardan, mehdiliğini ileri sürerek Eskişehir halkını haraca bağlayan ve hükûmet kuvvetlerini yenen Ahmet'i yakalatıp Konya'da idam ettirdi. Ereğli, İskenderun, Urfa, Diyarbakır ve Musul'u geçerek Bağdat'a vardı. Bağdat Kalesi'ni, askeri zekice yerleştirerek kuşattı. Şah Safi, en seçkin askerlerini kale savunması için Bağdat'a toplamıştı. Çevre kaleler alındıktan sonra, top ateşiyle genel saldırı başladı. Şehriban tarafına 12 bin kişilik kuvvet gönderildi. Kaleyi savunan Bektaş Han, dayanamayacağını anlayarak, Bağdat'ı teslim etti. IV. Murat, Sadrazam Kara Mustafa Paşa'yı Bağdat'ta bırakarak Musul'a vardı (1639) ve beklemekte olan İran elçisiyle şaha haber göndererek eski Osmanlı topraklarının geri verilmesi koşuluyla barış yapılabileceğini bildirdi. Diyarbakır'a geldiği zaman hastalanan padişah, burada kaldığı süre içinde ayaklanmasından korktuğu Urmiye Şeyhi Mahmut'u idam ettirdi. Haziran 1639'da da İstanbul'a döndü.

IV. MURAT DÖNEMİ OLAYLARI

1632

- **Topkapı Sarayı'na hücum edip IV. Murat'ı tehdit eden zorbalar, Veziriazam Müezzinzade Hafız Ahmet Paşa'yı linç ettiler. Bu olaydan sonra ikinci vezir Topal Recep Paşa, veziriazam oldu (11 Mart).**

- **Tokat'ta boğdurulan Veziriazam Hüsrev Paşa'nın idamına kanıt olmak üzere kesik başı İstanbul'a getirildi (11 Mart).**
1626'da sadaret makamına atanmış olan Hüsrev Paşa, Abaza ayaklanmasını bastırmış, İran'a karşı bazı çarpışmalarda başarı sağlamıştı. Ancak, Bağdat'ın geri alınması için İran'la yapılan savaşlarda belli bir ilerleme görülmediğinden azledilmişti. Bu duruma karşı çıkan Yeniçeriler, İstanbul'da ayaklanmış, padişahı da Ayak Divanı'na zorlamıştı. O sırada yeni sadrazam da öldürülünce IV. Murat, bütün bunlardan, Tokat'ta bulunan Hüsrev Paşa'yı sorumlu tutup idamını emretti. İdam edilen paşanın başı, İstanbul'a gönderildi.

- **Zorbalarla işbirliği yapan Topal Recep Paşa idam edildi, Tabanıyassı Mehmet Paşa veziriazam oldu (18 Mayıs).**

- **Devlet idaresini bizzat eline alan IV. Murat, Yeniçeri ve Sipahi ocaklarını sindirerek zorbaların hâkimiyetine son verdi (8 Haziran).**

- **Balıkesir taraflarında büyük bir isyan çıkaran İlyas Paşa, teslim alınıp İstanbul'a getirildi ve affedildiği hâlde idam edildi (Ağustos).**

1633

- **İstanbul'da çıkan büyük yangında şehrin beşte biri kül oldu (2 Eylül).**

- **Kahvehaneler kapatıldı ve tütün yasağı getirildi (16 Eylül).**

- **Van Kalesi, Safevî (İran) kuşatmasından kurtarıldı (15 Ekim).**

İstanbul'da sık sık çıkan yangınlarla ilgili bir tablo (R. Portakal Müzayede Kataloğu)

KASR-I ŞİRİN ANTLAŞMASI

Bağdat'ta barış sorununu çözümlemek için kalan Sadrazam Kara Mustafa Paşa, Safi Han'ın elçisi Saru Han'la görüşerek 17 Mayıs 1639'da Kasr-ı Şirin Antlaşması'nı imzaladı. Buna göre, Bağdat eyaletinde Cesan, Bedre, Mendeli (Mendeliçin), Derne, Derteng ve Sermil'e kadar uzanan topraklar, Caf aşiretine bağlı Ziyaettin ve Haruni kabileleri; Zincir Kalesi'nin batısındaki köyler, Kızılca Kale, Ahıska, Kars, Van ve Şehrizur ile Bağdat ve Basra çevresi Osmanlılara bağlanıyor; Mendeliçin'den Derteng'e kadar bütün kaleler, Bire, Zerduvi, Zincir Kalesi'nin doğusundaki kaleler ve Mihriban, İran'a bırakılıyordu. Ayrıca, Van çevresindeki Kotur, Makû ve Kars yakınındaki Magazberd kaleleri de yıkılacaktı. Bu anlaşmayla, aşağı yukarı günümüze kadar değişmeyen Türk-İran sınırı belirlenmiş oldu.

IV. Murat bir seferde

1634

■ **IV. Murat, bozulmaya başlayan İlmiyye sınıfını düzeltmeye karar verdi. Şeyhülislâm Ahizade Hüseyin Efendi, bir iftiraya kurban gidip öldürüldü (7 Ocak).**

■ **Lehistan Kazaklarının, barış antlaşmasına rağmen yaptıkları akınlardan dolayı IV. Murat, sefere çıkmak üzere İstanbul'dan hareket etti (8 Nisan).**

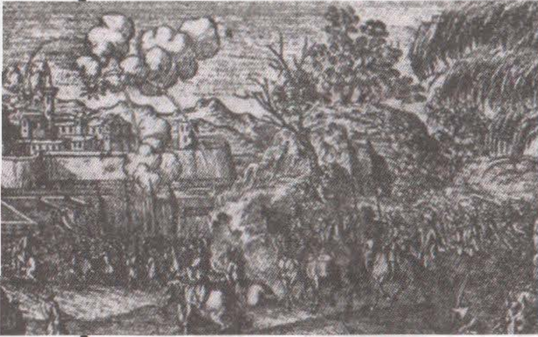
■ **Lehistan hükûmetinin, Osmanlı şartlarını kabul etmeye karar verdiği hakkındaki haber üzerine IV. Murat, seferden vazgeçti ve Edirne'den yola çıkıp (27 Temmuz) İstanbul'a döndü (5 Ağustos).**

■ **IV. Murat, İstanbul'a döner dönmez içki yasağı koyup meyhaneleri yıktırdı (5 Ağustos).**

IV. Murat, 1634'te Edirne'den İstanbul'a döner dönmez, 5 Ağustos 1634'te bir fermanla her türlü içkinin alımını, satımını ve içilmesini de yasakladı. Oysa kendisi ve bazı saray erkânı, alkolik denecek derecede ayyaştılar. IV. Murat, salt içenleri değil, içtiğinden kuşkulanılanları dahi idam ettirip bizzat boyunlarını vurdurttu. İçki yasağı sürerken 24 Ağustos 1634'te Bostancıbaşı Duçe Mehmet'in Anadoluhisarı'nda tertiplediği içkili eğlenceden sabaha doğru ayrılan IV. Murat, süratle İstanbul'a dönmüş, Çinili Köşk'e getirttiği Abaza Mehmet Paşa'yı idam ettirmişti. İçki yasağı, IV. Murat'ın 1640'ta ölümüne değin sürdü. Bununla birlikte İstanbullu içkiciler, Galata'nın arka sokaklarındaki mahzenlerde, sarnıçlarda, viranelerde, kayıkla açılıp denizde, kırlarda, boyunlarının vurulması olasılığına aldırmayarak âlemlerini sürdürdüler. IV. Murat'ın koyduğu yasak derecesinde olmamakla birlikte İstanbulda daha önce bir kez Kanunî döneminde içki yasağı konmuştu.

Meyhanelerdeki âlemlerle ilgili bir minyatür (Hubanname-Zenanname)

Revan Kalesi kuşatması (Resim: Mufassal Osmanlı Tarihi)

KIRIM SORUNU

IV. Murat, çeşitli başkaldırmalar, İran sorunu, Osmanlı-Lehistan ilişkileri yanı sıra, Kırım sorunuyla da uğraşmak zorunda kaldı. Kırım kalgayı Şahin Giray, I. Abbas ile anlaşıp Mehmet Giray'ı Osmanlı topraklarına saldırtmıştı. IV. Murat, bunun üzerine Recep Paşa komutasındaki donanmayı Kefe'ye göndermiş; Recep Paşa, Kazak ve Lehlerle destekli Kırım ordusunu yendikten sonra III. Mehmet Giray'ı han olarak bırakmıştı. Ancak daha sonra, Mehmet Giray, kardeşi Şahin Giray'a Akkerman ve Kili'yi yağma ettirdi. Bu arada Kazaklar hafif teknelerle önce Ereğli'ye saldırmış, sonra Boğaz'dan girerek Sarıyer, Tarabya ve Yeniköy'e çıkıp, buraları yağmalamışlardı (1624). Gürcü Mehmet Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetleri, Kazakları çekilmek zorunda bırakmıştı.

Bu olaylar üzerine IV. Murat, Mehmet Giray'ı hanlıktan, Şahin Giray'ı da kalgaylıktan alarak yerlerine Canbey Giray ile Devlet Giray'ı getirdi (1628). Bu değişikliği kabul etmeyerek başkaldıran Mehmet Giray öldürülünce, kardeşi Şahin Giray, İran Şahı Safi'ye sığındı, ama şahın kendisini desteklememesi karşısında, IV. Murat'ın yanına geldi ve Rodos'a sürülerek orada idam edildi (1634). Bu dönemde süregelen Kazak saldırıları önlenemiyordu. Birkaç yıl sonra, Canbey Giray, açılan İran seferine katılmayı reddedince, yerine İnayet Giray getirildiyse de, bu han da başkente karşı tehdit edici bir tavır takınıp İstanbul'a yürüyeceğini bildirdi, ancak Nogayların Özi'ye girmeleri üzerine İstanbul'a sığınınca, IV. Murat tarafından öldürtüldü. 1627'de Kazaklar, Rus çarının desteğiyle Azak Kalesi'ni ele geçirince IV. Murat, Kırım hanlığına atadığı Bahadır Giray'ı, Azak'ı geri almakla görevlendirdi. Bahadır'ın amacıysa, Mansuroğullarını yenmek olduğundan Azak'ın geri alınmasına önem vermedi. Bunun üzerine IV. Murat, Piyale Kethüda komutasındaki orduyu Azak'a yolladı. Piyale Kethüda, Kazakları yenerek İstanbul'a döndü (1638).

IV. MURAT DÖNEMİ OLAYLARI

1634

■ **Abaza Mehmet Paşa, Rumlarla Ermeniler arasında çıkan bir anlaşmazlıkta Ermenilerden rüşvet aldığı iddiasıyla idam edildi (23-24 Ağustos).**

■ **Osmanlılarla Lehistan arasında barış antlaşması yapıldı (Eylül).**

1635

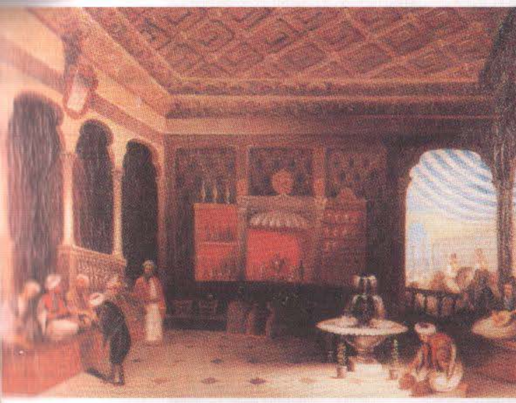
■ **Türk şiirinin usta adlarından Nef'i, yazdığı hicivler yüzünden IV. Murat'ın emriyle boğduruldu (27 Ocak).**

Nef'i (Tablo: Ethem Çalışkan)

Nef'i : (1572 Hasankale/Erzurum - 1635 İstanbul) divan şairi. Asıl adı Ömer'dir. "Nef'i" takma adının, devrin tarihçilerinden Mustafa Ali Bey tarafından verildiği söylenir. İlk gençliğinde güçlü bir eğitimden geçtiği anlaşılan Nef'i, Arapça ve Farsça öğrenmiş, İran edebiyatının ünlü şairleri Hafız ve Sadi'nin yapıtlarını okuyarak yetişmiştr. I. Ahmet döneminde İstanbul'a gelerek resmî görevlere atanma fırsatı bulmuş, sekiz kaside sunduğu padişahın yakınları arasına girebilmiştir. II. Osman ve IV. Murat dönemlerinde de sarayla olan ilişkilerini sürdürmeyi başarmıştır. Özellikle IV. Murat'ın padişahlığında geniş sevgi ve itibar görmüş, özel meclislerinde okuduğu şiirlerle ilgi kazanmıştır. Bir süre sonra gözden düşerek Edirne'ye gönderilmiş ve IV. Murat tarafından kendisine bir daha taşlama türü şiir yazmaması emredilmiştir. Edirne'de Muradiye mütevelliliği görevinde bulunduğu sırada padişaha bağlılık kasideleri yazmasının karşılığını göremerek, yeniden İstanbul'a alınmışsa da, çok geçmeden Vezir Bayram Paşa'yı taşlayan bir şiiri yüzünden boğdurularak öldürülmüştür. Nef'i'nin, sözcüklerin dize içinde titizlikle yerleştirilmelerinin sonucu, olağanüstü ses ve uyum olanaklarını gerçekleştiren bir şair olduğunda birleşen edebiyat tarihçileri, şiirlerindeki somut benzetiler üzerinde de dururlar. Gerçekten, içten bir coşkunluğun taşar gibi göründüğü her şiirinde, işlediği konuyu akla gelebilecek bütün öğeleriyle oluşturarak, betimlemeyi ses çağrışımlarıyla zenginleştirmesi, şiirinin özellikleri arasındadır. Başka bir özelliğinin de övgülerindeki abartmalar olduğu söylenebilir; bu yanı, kendisini övdüğü şiirlerde de görünür. Ünlü yapıtı "Siham-ı Kaza"da kaside, terkibi bent ve dörtlük biçimlerinde meydana getirilen şiirler toplanmıştır. Tümü, yaşadığı dönemin ünlü kişileri üzerine yazılan taşlamalardır. Türkçe "Divan"da 59 kaside, 119 gazel, 15 dörtlük vardır. Farsça "Divan"ı, Prof. Ali Nihat Tarlan tarafından Türkçeye çevrilerek yayımlanmıştır (1943).

■ **IV. Murat, zorbalardan başka, valilerle kadıları da eğitmek ve onlara gözdağı vermek amacıyla birçok kişiyi idam ettirdi (2 Temmuz).**

IV. Murat döneminde kahvelerde yaygınlaşan tütün kullanımı yasaklandı

VENEDİK'LE İLİŞKİLER

1639'da IV. Murat'ın İran seferine çıktığı sırada, Akdeniz'de güvenliği sağlamakla görevli Ali Piçinoğlu komutasındaki Cezayir ve Tunus donanması Avlonya limanındaydı. Venedik, Marino Capello komutasındaki donanmayı Ali Piçinoğlu üzerine göndererek kaleyi ve gemileri topa tuttuktan sonra birçok tutsakla geri çekildi. IV. Murat, bunun üzerine Venedik'le ilişkilerin kesilmesini, Osmanlı topraklarındaki Venediklilerin öldürülmesini emretti. Amacı, sağlığı düzelince Venedik'e sefere çıkmaktı, ancak Musa Paşa ile Venedik balyosu aynı yıl bir anlaşma imzaladılar; buna göre Cezayir ve Tunus gemileri Osmanlı limanlarında barınabilecek, Venedik 250 bin altın savaş tazminatı verecekti.

ÖLÜMÜ VE HİZMETLERİ

IV. Murat, Venedik üzerine sefer hazırlıklarına başladığı sırada damla hastalığından öldü (1640).

IV. Murat'ın saltanat dönemi, içte entrikaların ve başkaldırmaların, dışta savaşların yoğun olduğu dönemdi. Bu nedenle IV. Murat yönetimi eline geçirdikten sonra, aldığı kararları acımasız biçimde uygulayarak, yönetimi sağlamlaştırdı. İçki ve tütün kullanmayı yasaklamasına karşın, içki alışkanlığı, sağlığının bozulmasına ve genç yaşta ölümüne yol açtı.

Muradî mahlasıyla şiirler yazdı. IV. Murat dönemi, askerî başarıların yanı sıra, bilim ve sanatın da yeniden değer kazandığı bir dönem oldu.

1635 yılında altıncı kez işgal edilen Tebriz (Minyatür: Matrakçı Nasuh Beyan-ı Menazil-i Irakeyn)

- **Erivan Kalesi kuşatıldı (28-29 Temmuz); kuşatmanın 12. günü kale teslim alındı (8 Ağustos).**
- **IV. Murat, Erivan'dan Tebriz üzerine hareket etti (20 Ağustos).**
- **I. Ahmet'in oğullarından ve IV. Murat'ın kardeşlerinden Şehzade Bayezid ile Şehzade Süleyman, İstanbul'da idam edildi (26-27 Ağustos).**
- **Tebriz'e doğru ilerleyen IV. Murat, Hoy şehrine girdi (1 Eylül); daha sonra Tebriz altıncı kez işgal edildi (11 Eylül).**
- **IV. Murat, "Revan Fatihi" olarak parlak bir törenle İstanbul'a döndü (27 Aralık).**

1636

- **Erivan Kalesi, yardım gelmeyişi ve hava şartlarının kötü olması nedeniyle İranlılar tarafından geri alındı (1 Nisan).**
- **Mihriban Savaşı'nda Şam Valisi Küçük Ahmet Paşa şehit oldu (1 Kasım).** Şam Valisi Küçük Ahmet Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile 40 bin kişilik İran ordusu arasında Mihriban'da yapılan savaşta, Küçük Ahmet Paşa, at üzerinde duramayacak kadar hasta olduğu hâlde daha az asker ile savaşa girmek hatasında bulundu. Osmanlı ordusu bu çarpışmada yenildi. Vuruşurken şehit düşen Küçük Ahmet Paşa'nın kesilen başı, Şah Safi'ye götürüldü. Fakat kahramanlığına saygı olarak başı iade edildi. Küçük Ahmet Paşa, Şam'daki türbesine gömüldü.
- **Salonta Savaşı (3 Ekim)** Erdel Seferi'ne çıkan Osmanlı ordusu ile Erdel Kralı Rakoczi komutasındaki Erdel ordusu arasında Varad yakınındaki Salonta'da yapılan savaşın ilk gününde Erdel ordusu 2 bin ölü verdi. Geceleyin baskın kuşkusu ile uykusuz kalan Osmanlı ordusu, savaşın ikinci gününde yenildi. Osmanlı askerleri bataklık bir arazide boğuldular.

1637

- **Erivan Kalesi'ne yardım yetiştiremeyen Veziriazam Tabanıyassı Mehmet Paşa, görevden alınarak yerine Bayram Paşa getirildi (2 Şubat).**
- **Doğu seferine çıkan yeni veziriazam Bayram Paşa, İstanbul'dan hareket etti (7 Mart).**
- **Kırım'daki karışıklıklar yüzünden yardımsız kalan Azak Kalesi, Kazaklar tarafından zaptedildi (5 Temmuz).**

1638

- **IV. Murat'ın kardeşlerinden Şehzade Kasım idam edildi (17 Şubat).**
- **Bağdat seferine çıkan IV. Murat, İstanbul'dan hareket etti (8 Nisan).**
- **Veziriazam Bayram Paşa, Bilecik'e yakın Cüllab'da öldü (26 Ağustos).**

Hezarfen Ahmet Çelebi'nin taktığı kanatlarla Galata Kulesi'nden Üsküdar'a kadar uçmasını konu edinen bir resim. (Cemal Dündar)

IV. MURAT DÖNEMİ OLAYLARI

1638

■ **Bağdat Kalesi kuşatıldı (15-16 Kasım).**

■ **Bağdat'ta altı gün süren şiddetli çatışmalar başladı (19 Aralık).**

Bağdat Seferi : IV. Murat'ın, Safevîlere karşı Bağdat üzerine yaptığı sefer (1638). Osmanlıların 12 Ocak 1624'te Safevîlerin eline geçen Bağdat'ı geri alma girişimleri (1625 ve 1630'daki kuşatmalar) başarısızlıkla sonuçlanmıştı. 8 Mayıs 1638'de Bağdat seferine çıkan IV. Murat, 15-16 Kasım gecesi Bağdat önlerine gelerek kenti kuşattı. Kaleye yapılan şiddetli hücumlar (bunlardan birinde sadrazam Tayyar Paşa şehit oldu) sonunda, Safevî kale komutanı Bektaş Han aman dilemek zorunda kaldı ve İranlıların kaleden serbestçe çıkabilmelerine izin verilmesi koşuluyla kaleyi teslim etti (24 Aralık 1638). Bektaş Han'ın yaptığı anlaşmayı kabul etmeyen bir bölüm İranlının, kente giren Osmanlılara karşı "Narin Kale" adı verilen iç kaleye çekilerek sürdürdükleri direniş de kırıldı. İmzalanan Kasr-ı Şirin Antlaşması ile Osmanlı-İran savaşları son buldu.

■ **Veziriazam Tayyar Mehmet Paşa'nın şehit olması üzerine Kaptan-ı Derya Kemankeş Kara Mustafa Paşa veziriazamlığa getirildi (23 Aralık).**

■ **Bağdat, teslim alındı (24 Aralık).**

■ **IV. Murat, Irak'ta Şiîliğe karşı Sünnîlik abidesi demek olan İmam-ı Azam Türbesi'ni ziyaret edip orduyu kutladı (26 Aralık).**

IV. Murat tarafından Bağdat'ın 1638'de alınmasının anısına Topkapı Sarayı'nda yaptırılan Bağdat Köşkü

■ **Yeniçeri ağası Küçük Hasan Ağa, Bağdat valiliğine atandı (27 Aralık).**

1639

■ **I. Murat'ın isteği üzerine Bağdat seferi anısına İstanbul'da Topkapı Sarayı içinde Bağdat Köşkü yaptırıldı.**

Bağdat Köşkü : İstanbul'da Topkapı Sarayı içinde köşk. Naima Tarihi'ne göre IV. Murat'ın isteği üzerine Bağdat seferi anısına yaptırılmış ve bir yılda tamamlanmıştır (1639). Dördüncü avluda yer alan yapı, Boğaziçi'nden Haliç'e kadar

DÜNYADA İLK UÇMA DENEMELERİ

Hezarfen Ahmet Çelebi, taktığı kanatlarla Galata Kulesi'nden Üsküdar'a kadar uçtu.

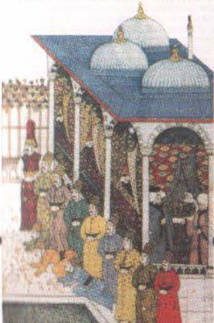
Galata Kulesi'nden Üsküdar'a kadar, taktığı kanatlarla uçmayı başaran, dünya tarihindeki ilk uçan kişidir. İlginç konularla uğraşması ve bilgili olmasından ötürü "binbir şey bilen" anlamında "Hezarfen" adıyla anıldı. Hezarfen Ahmet Çelebi, IV. Murat zamanında yaşadı. Kuşların uçmalarını inceledi ve yaptığı kanatlarla Galata Kulesi'nden Üsküdar'a dek uçmayı başardı. Bu başarısından dolayı kendisine armağanlar verildi. Ancak saray çevreleri ve tutucuların etkisiyle padişah tarafından Cezayir'e sürüldü ve orada öldürüldü.

İstanbullu Lâgarî Hasan Çelebi, insan taşıyan ilk roketi yaptı.

Lâgarî Hasan Çelebi : XVII. yüzyılda IV. Murat'ın kızı Kaya Sultan'ın doğduğu gece Sarayburnu'nda yapılan şenlikler sırasında ilk uçma hünerini gösterdi. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde anlatıldığına göre Hasan Çelebi, kendi icadı olan 50 okka barut macunu ile dolu 7 kollu bir fişeğe binmiş ve yardımcıları tarafından bu fişek ateşlenmiştir. Böylece gökyüzüne fırlatılan Hasan Çelebi, fişeğin barutu bitince önceden hazırladığı kanatları açarak, Sinanpaşa Sarayı önünde denize inmiştir. Bu gösterisi üzerine, IV. Murat tarafından sipahi sınıfına kaydettirildi. Hasan Çelebi, Kırım'da Selâmet Giray Han'ın yanında öldü.

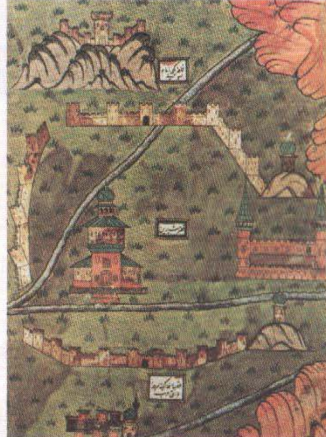
uzanan geniş bir alanı görebilecek biçimde konumlandırılmıştır. Sekiz köşeli orta mekân, dört eyvanla genişletilmiştir. İç mekânın duvarları, dönemin en zengin örneklerini oluşturan çinilerle kaplıdır. Duvarların dış yüzeylerinin de boş bırakılmamasına özen gösterilmiş, alt bölümler mermer, üst bölümler çiniyle kaplanmıştır. Bunların yanı sıra yapıyı çevreleyen revak düzenlemesi, çift cidarlı kubbe uygulaması, köşkün anıtsal etkisini güçlendirir. XVII. yüzyılın mimarlık ve bezeme özelliklerini büyük ölçüde yansıtan bu yapının benzeri, yine IV. Murat'ın yaptırdığı Revan Köşkü'dür Abanoz kapılar, pencere ve dolap kapakları fildişi, sedef ve bağa kakmalı bezemeleriyle dönemin ahşap işçiliğini yansıtır.

Bağdat Köşkü
(Minyatür: Levni, Surnamei Vehbî)

■ **Türkiye'nin İran, Irak ve Ermenistan sınırlarını belirleyen Kasr-ı Şirin Antlaşması imzalandı (17 Mayıs).**

Kasr-ı Şirin Antlaşması : Osmanlı Devleti ile İran arasında 17 Mayıs 1639'da Kasr-ı Şirin kasabasından yapılan antlaşma. IV. Murat'ın Bağdat'ı almasıyla İran'ın isteği üzerine Kasr-ı Şirin'de sadrazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa ile İran elçisi Saru Han arasında antlaşma yapıldı. Antlaşmaya göre, Bağdat ve çevresi Osmanlılara, Revan ve Azerbaycan, İran'a bırakıldı. Kasr-ı Şirin Antlaşması'nın Türk tarihindeki önemi ise; pek az farklarla bugünkü Türkiye-İran, Türkiye-Irak hattâ Türkiye-Ermenistan sınırının çizilmiş olmasıdır. Bu antlaşmayla altmış yıl kadar süren İran-Osmanlı Devleti savaşları son buldu.

Kasr-ı Şirin Antlaşması'nın imzalandığı Kasr-ı Şirin Kasabası
(Minyatür: Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn)

1640

■ **IV. Murat, 17 yıl saltanat sürdükten sonra 28 yaşında öldü (8-9 Şubat gecesi).**

Sultan İbrahim

SALTANAT SÜRESİ: 8 yıl 6 ay (1640 – 1648)

BU DÖNEMDE SARAYIN VE SARAYDAKİLERİN HARCAMALARI SONUCU, HAZİNE BÜYÜK AÇIK VERMEYE BAŞLADI. BÜTÜN DEVLET HİZMETLERİ VE ATAMALAR RÜŞVET KARŞILIĞI YAPILIR OLDU. BÖYLECE, KOSKOCA İMPARATORLUK, MALÎ BAKIMDAN İFLÂSIN EŞİĞİNE GETİRİLDİ.

Sultan İbrahim'in tuğrası

On sekizinci Osmanlı padişahıdır. Deli İbrahim olarak bilinir. I. Ahmet'in oğlu, IV. Murat'ın en küçük kardeşidir. 25 yaşına kadar öldürülme korkusu içinde yaşaması sonucu, ruh ve sinir dengesi bozuldu. IV. Murat'ın ölümünden sonra padişah oldu (1640).

Sadrazamı Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın desteğiyle maliyenin düzeltilmesi, vergilerin adaletli alınması, harcamaların kısılması, İstanbul halkına kıtlık çektirilmemesi için ferman çıkardı.

SULTAN İBRAHİM	
Doğum tarihi	: 4.11.1615
Doğum yeri	: İstanbul
Babası	: I. Ahmet
Annesi	: Mahpeyker Valide Sultan (Kösem Sultan)
Tahta çıktığı tarih	: 9.2.1640
Tahta çıktığında yaşı	: 24 yaş 3 ay
Saltanatının sonu	: 8.8.1648
Tahttan ayrılma sebebi	: Aklî dengesinin bozukluğu
Saltanat süresi	: 8 yıl 6 ay
Ölüm tarihi	: 18.8.1648
Ölüm sebebi	: İdam edildi.
Öldüğü yer	: İstanbul
Gömülü olduğu yer	: İstanbul, türbe hâline getirilmiş olan Ayasofya vaftizhanesinde, I. Mustafa'nın yanında

SULTAN İBRAHİM (1615-1648)

VEZİRİAZAMIN ÖLDÜRÜLMESİ

Yapılan bu düzenlemeler, birtakım kişilerin işine gelmeyip çıkarlarını engellediğinden, bunlar padişaha hoşnutsuzluklarını belirtip veziriazamı şikâyet ettiler.

Veziriazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa, derhal saraya çağrıldı. Padişahın emriyle cellat Kara Ali tarafından boğulmak suretiyle öldürüldü (Ocak 1644). Cesedi, padişah gördükten sonra Parmakkapı (Çarşıkapı)'daki türbesine gömüldü. Yerine, Şam Valisi Sultanzade Mehmet Paşa atandı. Kemankeş Kara Mustafa Paşa, birtakım olumsuz davranışları dışında, makamı dolayısıyla hiçbir çıkar sağlamamış olan ve devletin nizamını korumada büyük hassasiyet gösteren bir devlet adamı olarak tarihe geçmiştir.

OSMANLI - VENEDİK İLİŞKİLERİ

Osmanlı-Venedik ilişkileri, IV. Murat'ın son zamanlarında Girit adasına saldıran Ali Becinoğlu'nun Avlonya limanına geldiği sırada, Venedik donanmasının onun gemilerini ele geçirmeleri, ayrıca ilçedeki caminin minaresini top ateşiyle tahrip etmeleri nedenleriyle bozulmuştu. Bunun üzerine IV. Murat, Venediklilerle savaş için donanma hazırlanmasını emretti. Osmanlıların kendilerine karşı deniz seferine hazırlanma haberini alan Venedikliler, elçileri aracılığıyla Osmanlılara "45 bin altın tazminat ödemek suretiyle bu seferin yapılmamasını" önermişlerse de sultanın ölümü üzerine tazminatı vermekten vazgeçmişlerdi. Bunun üzerine Veziriazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın emri üzerine savaş hazırlıklarına devam edildiği gibi, ilkbaharda yapılacak sefere katılmaları hususunda Cezayir, Tunus ve Trablus donanmalarına buyruklar gönderilmiştir. Süratle yürütülen sefer hazırlıkları üzerine Venedikliler, derhal 50 bin altını elçileri aracılığıyla ödeyip savaşı önlemişlerdi.

GİRİT SEFERİ VE HANYA'NIN FETHİ

Mısır'a gönderilen Kızlarağası Sünbül Ağa ve Mekke kadılığına atanan Mehmet Efendi ve beraberindekilerin bindiği gemi, Girit adası yakınlarında Malta korsanlarının saldırısına uğradı. Yapılan çarpışmalarda, başta Sünbül Ağa ve gemi kaptanı İbrahim Çelebi olmak üzere, pekçok kimse hayatlarını kaybettiler, kadı Mehmet Efendi ile 60 kişi de tutsak alındılar. Korsanlar, gemiyi ele geçirdikten sonra Girit adasının güneyinde bulunan Kalismen limanına geldiler. Durum, Osmanlı hükûmeti tarafından haber alınınca "süratle donanmanın hazırlanması" emredildi ve ikinci vezir Yusuf Paşa, Girit seferine serdar (başkumandan) atandı.

Veziriazamın karşı çıkmasına rağmen Yusuf Paşa ve Hüseyin Efendi (Cinci Hoca)'nin ısrarları sonucunda Venedik Cumhuriyeti'yle savaşa karar verildi.

SULTAN İBRAHİM DÖNEMİ OLAYLARI

1640

- **Ağabeyi IV. Murat'ın ölümü üzerine Sultan İbrahim, 25 yaşında tahta çıktı (9 Şubat).**

- **Sultan İbrahim'in de katıldığı cenaze töreninde IV. Murat, babası I. Ahmet'in türbesine defnedildi (9 Şubat).**

- **Büyük İstanbul yangını : Balat'taki mum imalâthanelerinin birinde çıkan yangın Balat, Fener, Sultanselim semtlerine kadar yayılmış, ancak Çukurbostan'da söndürülebilmiştir (30-31 Ağustos gecesi).**

1641

- **Revan (Erivan) Kalesi'ni IV. Murat'a teslim edip Osmanlı hizmetine giren ve İstanbul'daki Emirgân semtine adı verilen eski İran valisi Osmanlı vezirlerinden Emirgûneoğlu (Emirgan) idam edildi (14 Temmuz).**

Emirgûneoğlu: Osmanlı devlet adamı. Asıl adıTahmasb Kulı Han'dır. İran Şahı I. Abbas'ın kumandasında Revan kalesini savunamayarak Osmanlılara sığındı (1635). Yusuf adını aldı ve vezirlik rütbesiyle Halep beylerbeyi oldu. Daha sonra İstanbul'a çağrıldı ve kubbe vezirleri arasına da katıldı. IV. Murat'ın yakınında bulundu ve padişah için eğlenceler düzenledi. Kısa sürede edindiği aşırı servet ve padişaha yakınlığıyla şimşekleri üstüne çekti ve IV. Murat'ın ölümünden hemen sonra öldürüldü.

Emirgûneoğlu'nun Avusturya başkenti Viyana'da Greillenstein Şatosunda bulunan tablosu

1642

- **Sultan İbrahim'in, Haseki Turhan Hatice Sultan'dan olan büyük oğlu Şehzade Mehmet dünyaya geldi (1-2 Ocak).**

- **Azak Kalesi'nin geri alınması görevi için Rus seferi serdarlığına Sultanzade Semin Mehmet Paşa atandı (3 Şubat).**

- **Sultan İbrahim'in ikinci oğlu II. Süleyman dünyaya geldi (15 Nisan). II. Süleyman'ın annesi Saliha Dilâşûb Sultan'dır.**

Bir deniz savaşı (Minyatürlerle Gemiler, A. Ülker Erke'nin çizimiyle)

1643

■ **Sultan İbrahim'in üçüncü oğlu Şehzade Ahmet doğdu (25 Şubat). Şehzade Ahmet'in annesi Hatice Muazzez Hanım'dır.**

■ **Nasuh Paşazade Hüseyin Paşa, Sadrazam Kara Kemankeş Kara Mustafa Paşa'yı devirmek için isyan edip Üsküdar civarına kadar ilerledi; daha sonra yakalanıp idam edildi (26 Haziran).**

1644

■ **Veziriazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa idam edildi; yerine Civan Kapıcıbaşı Sultanzade Semin Mehmet Paşa atandı (31 Ocak).**

■ **Büyük divan şairi Şeyhülislâm Yahya Efendi öldü (26-27 Şubat).**

Şeyhülislâm Yahya Efendi (1552 İstanbul - 1644 İstanbul): Babası Şeyhülislâm Bayramzade Zekeriya Efendi'nin çevresinde yetişti, ilmiye sınıfına girdi. Babasıyla birlikte hacca gidip geldikten sonre (1566) İstanbul medreselerinde müderrislik (1567-1595), Halep, Şam, Mısır, Bursa, Edirne ve İstanbul'da kadılık (1595-1604) yaptı. Orta yaş döneminde önemli görevlere atandığı zaman ülkede bir çöküntünün ilk rüzgârları esiyordu. Padişah I. Ahmet, en ilkel yönetim bilgilerinden yoksun on altı yaşında bir çocuktu. Çeşitli bölgelerde halk hareketleri başlamış, en önemlilerinden Celâlî isyanları büyük kan dökülerek bastırılmıştı. Şeyhülislâmlığa getirilişinden bir yıl sonra tahta çıkan IV. Murat (1623-1640) dönemindeyse zulüm, olağan sayılır hâle gelmişti. İki kez azledilip yeniden atandığı görevinde yöneticilerin düşmanlıklarını üzerine çekerek birkaç kez öldürülme tehlikesi geçirdi. Naili, Nedim, Ziya Paşa'nın övgü mısralarıyla belirttikleri gibi, gazel ustasıdır. Şiirlerine genel olarak iki duygu egemendir: Öfke ve acı. Öfke, olumsuzlukların nedenlerini göremediği bir dünyaya karşı; acı, etkilerini yüreğinde duyduğu olumsuz bir dünyadan ötürüdür. 2 kaside, 1 sâkıname, 1 tahmis, 340 gazel, 23 kıt'a, 47 rubai, 47 beyit bulunan "Divan"ı, İbnül Emin Mahmut Kemal'in (İnal) incelemesiyle birlikte basılmıştır (1918). Basılmamış bir "Nigâristan" çevirisi vardır.

1645

■ **Venedik Cumhuriyeti'ne karşı Girit Savaşı başladı (19 Nisan).**

Yusuf Paşa, Malta seferine çıkıyormuş gibi 300 parça gemiden oluşan donanmayla İstanbul'dan hareket edip (Nisan 1645) Navarin limanına ulaştığı zaman kendisine gizli bir talimat gönderilerek "esas seferin Malta korsan gemilerine yataklık eden Girit adasına yapılacağı" bildirildi. Böylece ileri harekâtını sürdüren Osmanlı donanması, Girit adası yakınlarındaki Ayatodori adasını fethettikten sonra Girit'in kuzeybatısında bulunan Hanya limanına bir çıkarma yaptı ve sağlam surlara sahip olan Hanya Kalesi de kuşatıldı. Bu sırada 20 parçadan oluşan Cezayir donanması da geldi ve Suda limanının korunmasıyla görevlendirildi. Kuşatılan Hanya Kalesi'ne karşı iki saldırı düzenlendiyse de fethedilemedi; bununla birlikte kaleyi savunan kuvvetler, yeni bir saldırıya karşı koyamayacaklarını düşünerek kaleyi barış yoluyla teslim etmek zorunda kaldılar. Böylece 54 gün sürdürülen bir kuşatmadan sonra Hanya Kalesi, Osmanlı kuvvetlerinin eline geçti. Yapılan antlaşmaya göre, kaledeki Franklar, hiçbir saldırıya uğramadan gemilerle adadan ayrıldılar. Kalenin muhafızlığına Küçük Hasan Paşa atandı. Öte yandan Osmanlı donanmasının Girit'e geldiğini haber alan Venediklilerle birlikte Malta, Papalık ve İspanya gemileri (yaklaşık 100 parça) Suda limanına geldiler, fakat Hanya limanının, Osmanlıların eline geçtiğini görünce hiçbir harekâta girişemediler. Yusuf Paşa, Hanya liman ve kalesine yeterli sayıda bir muhafız birliği ile yiyecek, silâh ve diğer savaş malzemesi takviyesinden sonra İstanbul'a hareket etti.

Hanya'nın fethedilip Osmanlılara bağlanması, Venedik Cumhuriyeti ile uzun süren savaşa neden oldu. Derhal harekete geçen Venedik donanması, Osmanlı kıyılarına saldırırak büyük tahribata neden olmaya başladı.

Öte yandan Venedik Cumhuriyeti'nin savaş hazırlıkları yapmakta oldukları ve büyük bir donanmayla harekete geçip Suda limanını işgal edeceklerinin haber alınması üzerine Hüseyin Paşa, durumu İstanbul'a bildirdikten başka gerekli önlemleri de almaktan geri kalmadı. Çünkü Suda limanı Venediklilerin eline geçecek olursa, Hanya liman ve kalesinin elden çıkma tehlikesiyle karşı karşıya gelinebilirdi. Bu nedenle Suda'nın Venediklilerin eline geçmemesi için mücadeleler aralıksız olarak sürdürülüyordu. Bu amaçla Hüseyin Paşa, Suda'nın Hanya yönündeki Esterni Kalesi'ni fethetmiş, böylece adadaki Osmanlı egemenlik alanlarını genişletmişti. Öte yandan Venedikliler, Girit'teki faaliyetlerinden başka Bozcaada ve Saros (Muarız) körfezine saldırarak Çanakkale Boğazı'ndan geçip Girit adasına gidecek olan Osmanlı donanmasına engel olmak istiyorlardı.

SULTAN İBRAHİM DÖNEMİ OLAYLARI

1645

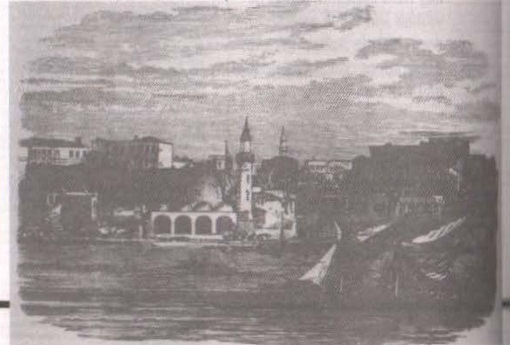
■ Kaptan-ı Derya Silâhtar Yusuf Paşa'nın serdarlığında Osmanlı donanması, Girit'e 71 bin asker çıkardı (24 Haziran).
Doğu Akdeniz'i bir Türk denizi yapmış olan Osmanlı İmparatorluğu için Akdeniz'de bir kilit noktası olan Girit adasının alınması zorunluydu. Bu tarihte Rusya, Stenka Razin'in çıkardığı Don Kazakları isyanıyla meşguldü. İran'da Şah Abbas ölmüş; bu nedenle içte zayıflama başgöstermişti. Avusturya, Otuz Yıl Savaşları'ndan yorgun ve perişan bir hâldeydi. Osmanlının Akdeniz'de girişeceği bir savaşta, bütün sınırları boyunca kendisini taciz edecek bir müdahale olamayacaktı. Bu savaşta tek müdahale, Fransa'dan gelebilirdi. Bu devlet de Doğu ticareti nedeniyle kendi çıkarı için Türkiye ile hoş geçinmek mecburiyetindeydi. Zamanında açılmış olan savaş kötü idare edildi. Venediklilerle denizde ve Girit adasında çok kanlı savaşlar oldu ve savaş 25 yıl sürdü. IV. Mehmet zamanında ve Sadrazam Köprülüzade Fazıl Ahmet Paşa döneminde parlak bir Türk zaferiyle sonuçlandırıldı.

■ Aya Todori adasındaki Liman kalesi alındı (25 Haziran).

■ Büyük İstanbul yangını (26-27 Haziran gecesi):
İstanbul Beyazıt'ta başlayan yangında Kadırga, Kumkapı, Yenikapı ve Langa'daki tüm binalar ve Türk mimarisinin büyük yapıtları yok oldu.

■ Girit adasındaki Hanya Kalesi teslim alındı (19 Ağustos).
Osmanlı donanması ile Venedikliler arasında Girit'te Hanya Kelesi'nde yapılan savaşta ilk iki taarruzda Osmanlı ordusu çok büyük kayıp verdiği hâlde bir sonuç alınamadı. 54 günlük bir kuşatmadan sonra Hanya Kalesi komutanı Navagiero, dayanamayacağını anlayınca kaleyi Osmanlılara teslim etti. Venedikliler, serbest bırakılmaları koşuluyla beş gemiye binerek kaleden ayrıldılar. Bu çarpışmada 395 top ele geçirildi. Kale onarılarak muhafızlığına Küçük Ahmet Paşa getirildi.

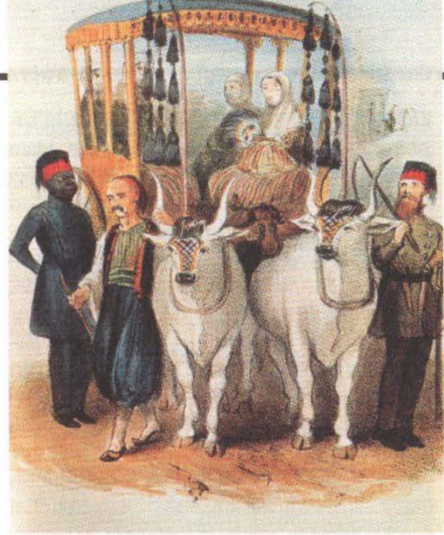
Girit Hanya'dan bir görünüş
(Gravür: Russo - Turkish War)

Bütün bu nedenlerle eski veziriazam Sultanzade Mehmet Paşa'nın başkomutanlığında ve Kaptan-ı Derya Musa Paşa'nın kumandasındaki Osmanlı donanması Girit'e askerî birlikler ve mühimmat getirmişti; bu donanma ayrıca önemli konumda bulunan Suda Kalesi'ni kuşattı; fakat buranın fethi kolay olmadığı için sürekli abluka altında tutulmaktaydı.

KANDİYE'NİN KUŞATILMASI

Hüseyin Paşa, İstanbul'dan gönderilen asker ve savaş malzemelerini aldıktan sonra, mevsimin uygun olmamasına rağmen Kandiye önlerine gelerek (Ekim 1647) kuşatma harekâtına başladı. Üç yıldan beri sürekli olarak tahkim edilmekte olan Kandiye'de 800 top ile 42 bin yerli ve Frank askeri bulunuyordu. Kaleyi kuşatmakta olan Osmanlı ordusunda ancak 10 top vardı. Her şeye rağmen Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa, Kandiye'yi kale yönünden kuşatmaya başladı. Öte yandan Venedikliler, Türklerin adaya gönderecekleri askerî yardıma engel olmak amacıyla çok sayıda gemiden oluşan kuvvetli bir donanma sevkettiler; fakat bu donanma, Sakız adası önlerinde fırtınaya tutularak büyük hasara uğradı. Venediklilerin Çanakkale Boğazı'nı kontrol altında tutmaları sonucu Girit'e gerekli yardım gönderilemiyordu. Bu nedenle Girit'teki birlikler, endişe ve ümitsizliğe kapıldılar. Hüseyin Paşa, beklediği yardımın gelmemesine rağmen Kandiye'yi kuşatma altında tutuyor, dolayısıyla siper savaşları da bütün şiddetiyle sürüp gidiyordu. Bütün imkânsızlıklara rağmen Hüseyin Paşa, askerlere moral verip savaşı sürdürmeye çalışıyordu. Bu arada Türk askerleri, son derece tahkim edilmiş olan üç düşman tabyasını almayı başardılar. Gerçekten Osmanlı donanmasının Çanakkale Boğazı'ndan Akdeniz'e açılamaması, Girit'teki durumu ciddî bir biçimde tehlikeye düşürmüştü.

Sultan İbrahim yürek sıkılması nedeniyle üfürükçülere giderken karışıklık yarattıkları gerekçesiyle arabaların dolaşmasını yasakladı. Ancak emrine rağmen her nasılsa karşısına bir araba çıkınca çok kızıp bunu önlemediği için Veziriazam Salih Paşa'yı idam ettirdi.

1646

- **Hanya Fatihi Kaptan-ı Derya Silâhtar Yusuf Paşa idam edildi (22 Ocak).**
- **İkinci vezir unvanıyla Girit muhafızlığına getirilen eski Budin Beylerbeyi Gazi Deli Hüseyin Paşa, Hanya'ya geldi (2 Şubat).**
- **Kisamo Kalesi fethedildi (9 Mart).**
- **Venedikliler Bozcaada'ya asker çıkardı (7 Nisan).**
- **Girit seferine karşı olan ve bu yüzden azledilen eski veziriazam Semin Mehmet Paşa, Girit serdarı olarak Hanya'ya ulaştı (12 Temmuz).**
- **Suda Kalesi kuşatıldı (21 Temmuz).**
Hanya muhafızı Deli Hüseyin Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile 48 gemilik Venedik donanması arasında Girit adasının Suda limanında yapılan savaşta, Osmanlı ordusunun taarruzu karşısında Venedikliler 5 bin ölü vererek geri çekildi.
- **Aprikorno Kalesi, Deli Hüseyin Paşa tarafından işgal edildi (21 Temmuz).**
- **Girit Serdarı Semin Mehmet Paşa, Girit'e varışından bir ay sonra öldü (11-12 Ağustos).**
- **Gazi Deli Hüseyin Paşa, Girit serdarlığına getirildi (24 Eylül).**
- **Konumu itibariyle alınması çok zor olan ve 66 gün süren Suda Kalesi kuşatması kaldırıldı (24 Eylül).**
- **Milopotamo Kalesi işgal edildi (11 Ekim).**
- **Resmo Kalesi fethedildi (15 Kasım).**

1647

- **Sultan İbrahim'in getirdiği araba yasağını uygulatamayan Veziriazam Salih Paşa idam edildi; yerine Kara Musa Paşa getirildi (16 Eylül).**
"Salih Paşa araba yasağına kurban olmuştur: Cinci Hoca'nın nefesinden artık şifa duymamaya başlayan Sultan İbrahim, mübtelâ olduğu "yürek sıkılması ve sevdâvî illet"i tedâvi ettirmek için başka üfürükçülere de baş vurmuş ve hâttâ bunların evlerine gidip kendisini okutmaktan bile çekinmeyecek hâle gelmiştir : Tahtı-ı revan, at yahut koçu arabasıyla yaptığı bu ziyâretlerde bâzan karşısına çıkan yük ve binek arabaları sokaklara "müzâyaka" verdiği için, şehirde araba kullanılmasını yasak etmiştir! Fakat bir gün Davutpaşa'da nefesi keskin bir imamın evine giderken her nasılsa karşısına bir araba çıkmış, Sultan İbrahim derhal gazaba gelip Sâlih Paşa'yı çağırtmış ve alelâcele imamın evine gelen Vezir-i-a'zam, araba yasağını tatbik etmekteki ihmalinden dolayı evdeki "kuyu urganı ile" hemen oracıkta boğuluvermiştir!"
(İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi)

Kaptan Paşa Ammarzade'nin bu husustaki başarısızlığı nedeniyle görevinden alınıp idam edilmesi üzerine, yerine Çanakkale muhafızı Voynuk Ahmet Paşa atandı. Çok geçmeden Marmara Denizi'nde âdeta hapis kalan donanma, Ahmet Paşa komutasında Boğaza yerleştirdiği topların ateşe başlamaları üzerine Venedik donanmasının çekilmek zorunda kalması sonucunda Akdeniz'e çıkabildi (1649). Bununla birlikte bu donanma, Foça'da düşman gemilerinin ani bir baskınına uğrayıp oldukça hasara uğradı. Buna rağmen yoluna devam eden Osmanlı donanması, Rodos'ta kendilerine katılan ve öteki Bey gemileriyle birlikte güçlükle de olsa Girit'e ulaşabildi. Ahmet Paşa, Suda Kalesi'ni deniz yönünden abluka altında tuttuğu sıralarda yapılan çarpışmalarda şehit oldu. Daha sonraki dönemlerde Osmanlı hükûmeti, Girit'e birkaç kez askerî yardımlarda bulunmuş, daha sonra Kandiye'nin alınması sonucunda Girit tamamen fethedilmiştir.

İÇ DURUMUN BOZULMASI

Sarayın ve saraydakilerin israfa varan masrafları ve veziriazamın baş ve makamını koruma amacıyla bütün bunlara ses çıkarmaması sonucunda hazine, büyük açık vermeye başlamıştı, hattâ Kapıkulu ocaklarının maaşları bile güçlükle verilebilmekteydi. Bilginler sınıfı (ulema) dahil bütün atamalar, ancak rüşvet karşılığında yapılıyor, görev alanlar, verdikleri paraları elde edemeden yeniden azlediliyorlardı; böylece devletin malî düzeni de içinden çıkılmaz bir iflâsın eşiğine getirilmiş oluyordu.

HEZARPARE AHMET PAŞA'NIN SADARETİ

Girit'e yapılan sefer dolayısıyla Venedikliler, savaş durumuna gelinmesi sonucunda Bosna sınırlarındaki Osmanlılara ait bazı kaleleri işgal etmişlerdi. Ayrıca Çanakkale Boğazı'nın onlar tarafından kapatılması nedeniyle donanma Akdeniz'e açılamıyor, ancak çok zor şartlar altında Girit'e bazı askerî yardımlar gönderebiliyordu, ayrıca İstanbul'un yiyecek sorunu da baş göstermişti. Padişahın bütün arzu ve isteklerini, özellikle bir voyvoda kızının etkisiyle kendisinde uyanan samur kürk merakını karşılamaya çalışan Veziriazam Hezarpare Ahmet Paşa, Venediklilerin sözkonusu işgallerini önemsemediği gibi, Girit sorunu ile de pek ilgilenmiyordu; bu konularda padişaha uyarıda bulunan kimseleri birer bahaneyle İstanbul'dan uzaklaştırıyordu. Bu arada serdar Deli Hüseyin Paşa'nın beraberinde Girit'te çok zor şartlar altında mücadele etmekte olan beylerbeyi ve sancakbeylerine ait eyalet ve sancaklar, İstanbul'da çok miktarda rüşvet verenlere tahsis edildiği gibi, Girit'te gösterdiği üstün başarılar dolayısıyla serdar tarafından verilen zeamet ve timarlar da

SULTAN İBRAHİM DÖNEMİ OLAYLARI

1648

- **İstanbul hükûmetinin gayrımeşru emirlerine karşı isyan edip Üsküdar'a doğru ilerleyen Sivas Valisi Varvar Ali Paşa, Çerkeş'te idam edildi (20 Mayıs).**
- **Venedik donanmasının Çanakkale Boğazı'nı abluka altına alması sonucu İstanbul-Girit yolu kapandı (24 Mayıs).**
- **İstanbul büyük bir depremle sallandı (29 Mayıs).**
- **Aylar süren Girit'in merkezi Kandiya Kalesi kuşatmasında bir sonuç alınamadı; bu savaşta Deli Hüseyin Paşa yaralandı.**

Kandiya Savaşı: Venedik donanmasının denizden koruduğu Girit adasındaki Kandiya Kalesi'ni kuşatan Deli Hüseyin Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, bir tepeye konulan 8 top ile Kandiya Kalesi'ni ateşe verdi. Erzakın bitmesi ve İstanbul'dan beklenen yardımın gelmemesi sonucu Osmanlı ordusu aç kaldı. Bir gece, kaleden çıkan 3700 Venedik askeri, yaptığı taarruz ile 1200 ölü verip geri çekildi. Bu çarpışmada Deli Hüseyin Paşa, çenesine isabet eden iki kurşunla yaralandı.

- **Azledilen Veziriazam Hezarpare Ahmet Paşa idam edildi. At Meydanı'nda teşhir edilen paşanın şişman cesedi parçalanıp "romatizma ilâcı" diye dağıtıldı. Bu yüzden Ahmet Paşa, "Hezarpare" (Binparça) unvanıyla anıldı (7-8 Ağustos).**
- **Sultan İbrahim, aklî dengesinin bozukluğu nedeniyle tahttan indirildi (8 Ağustos).**

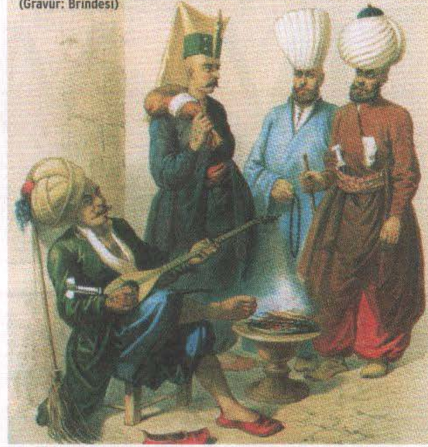

Sultan İbrahim

yine İstanbul'da istenilen kimselere tahsis edilmiştir. Bütün bunlardan başka, başta Topkapı Sarayı olmak üzere İstanbul'un hemen bütün köşkleri samur kürk ve değerli ipek kumaşlarla süsleniyordu; hattâ bazen, bu süslemeleri beğenmeyen sultan, bunları yaptırmakla görevlendirilen Defterdar Paşa'nın görevine son verip hapse atıyordu.

Oğlunun bütün bu çılgınca hareket ve davranışlarından huzursuzlanan deneyimli Valide Kösem Sultan, padişaha zaman zaman uyarılarda bulunmuşsa da kendisiyle alay edilmesi sonucunda saraydan ayrılıp Topkapı taraflarındaki bir bahçeye çekilmişti. Bununla beraber Valide Kösem Sultan, aleyhinde padişaha birtakım sözler söylenmesi üzerine, Bakırköy'deki İskender Çelebi Bahçesi'ne gönderildi.

YENİÇERİ OCAĞINDA AYAKLANMA

Yeniçeri Ocak ağalarının, kendilerinden istenilen kürk, anber ve paraları vermeyip reddetmeleri sonucunda Veziriazam Hezarpare Ahmet Paşa, onları sessiz sedasız bertaraf etmek niyetindeydi. Veziriazam, daima tedbirli hareket etmekte olan bu ağaları, oğlunun düğününe çağırıp bertaraf etmeyi plânladı. Ocak ağaları, beraberlerinde silâhlı çuhadarları olduğu hâlde, hep birlikte düğüne gittiler. Bu sırada veziriazamın yakın adamlarından Recep Ağa "Ne oturuyorsunuz, veziriazam, sizlere suikast düzenledi" demesi üzerine Kara Murat Ağa, "Biz, kolaylıkla ölmeyiz, artık bundan sonra kabahat bizden gitti" deyip hep birlikte düğünden ayrıldılar. Bu durum karşısında Ocak ağaları, lider seçtikleri Kara Murat Ağa'nın çevresinde toplandılar. Çok geçmeden Orta Camii'nde bir toplantı yaparak "Bize yöneltilen bütün bu olumsuz davranışları düzenleyen veziriazamdır, onu bertaraf edip kendimize uygun yeni bir veziriazam bulalım" şeklinde bir karar aldılar. Onlar bu kararlarını şeyhülislâma bildirip "Onun da kendilerini desteklemesini" istediler. Onların bu önerilerini kabul eden şeyhülislâm, bütün ulemaya tezkireler yazarak onları Fatih Camii'ne davet etti. Bir süre sonra bütün ulema, kazaskerler, süvari ocağı ağaları ve ocak ağaları, Fatih Camii'nde bir araya geldiler ve veziriazamı toplantıya çağırdılar. Veziriazam Hezarpare Ahmet Paşa, onların toplantısını öğrenince bir önlem olarak kaçıp gizlenmişti. Daha sonra ocak ağaları, bu kez Sultan İbrahim'in de tahttan indirilmesini kararlaştırdılar.

Yeniçeriler, Veziriazam Hezarpare Ahmet Paşa'yı ve Sultan İbrahim'i görevden almayı kararlaştırdılar (Gravür: Brindesi)

VEZİRİAZAMIN ÖLDÜRÜLMESİ VE SULTAN İBRAHİM'İN TAHTTAN İNDİRİLMESİ

Ocak ağaları, çok geçmeden eski Veziriazam Hezarpare Ahmet Paşa'yı yakalatıp yeni Veziriazam Sofu Mehmet Paşa'nın konağına getirdiler. Bütün mal ve servetinin yerleri söylettirildikten sonra ünlü cellât Kara Ali tarafından boğulmak suretiyle öldürüldü. Daha sonra ocak ağaları ve beraberindekiler saraya gittiler. Sultanın annesi Kösem Sultan, gelen heyetle görüşerek onlara birtakım nasihatlarda bulundu. Bu arada Muslihüddin Ağa, "devletin iç ve dış durumunu bütün açıklığıyla anlattı, rüşvetin alıp yürüdüğünü, hazinenin boşaldığını ve padişahın ise sefahât âlemlerine daldığını belirttikten sonra sultanın tahttan ayrılmaması hâlinde kendilerinin dağılıp gitmeyeceklerini kesin ve kararlı bir biçimde" ifade etti.

Bunun üzerine Kösem Sultan, "henüz yedi yaşında bulunan bir çocuğun şeriat hükümlerine göre, sultan olup olmayacağını" sorunca, "bunun şer'an mümkün olduğu" söylendi ve "derhal Şehzade Mehmet'in getirtilmesini" bildirdi.

Böylece Sultan İbrahim'in tahttan indirilmesi kesinleşmiş oldu.

IV. MEHMET
(Avcı)

SALTANAT SÜRESİ: 39 yıl 3 ay (8.8.1648 - 8.11.1687)

7 YAŞINDA PADİŞAH OLDU. DEVLET İŞLERİNİ ÖNCE BABAANNE KÖSEM SULTAN, DAHA SONRA ANNE TURHAN HATİCE SULTAN ÜSTLENDİ. BÜYÜDÜ, VAKTİNİN ÇOĞUNU AVLANMAKLA GEÇİRİR OLDU; AV, ONUN İÇİN VAZGEÇİLMEZ BİR TUTKUYDU ÂDETA. SADRAZAM KÖPRÜLÜ MEHMET PAŞA, TAM YETKİYLE İŞ BAŞINA GEÇTİ. İÇTE VE DIŞTA İSYANLARI BASTIRDI. ORDUYU DÜZENE SOKTU VE İHTİYAR SADRAZAM, 5 YIL İÇİNDE DEVLETİ ESKİ GÜCÜNE YENİDEN KAVUŞTURDU.

IV. Mehmet'in tuğralı beratı

On dokuzuncu Osmanlı padişahı IV. Mehmet, Sultan İbrahim'in oğludur. 1648 yılında yedi yaşındayken babasının tahttan indirilmesi üzerine padişah oldu. Ava düşkünlüğü ile ünlenen IV. Mehmet, 40 yıla yaklaşan padişahlığının yaklaşık 25 yılını İstanbul dışında, genellikle de Edirne'de geçirmiş, burada bulunduğu sürece Divan-ı Hümayun çalışmaları Edirne'de yapıldığından, İstanbul'un payitahtlığı doğal olarak ikinci sıraya düşmüştür. İstanbul'un sorunlarıyla vezirler, IV. Mehmet'ten daha çok uğraşmışlardır.

IV. MEHMET	
Doğum Tarihi	: 2.1.1642
Doğum Yeri	: İstanbul
Babası	: İbrahim
Annesi	: Hatice Turhan Valide Sultan
Tahta çıktığı tarih	: 8.8.1648
Tahta çıktığında yaşı	: 6 yaş 7 ay
Saltanatının sonu	: 8.11.1687
Tahtan ayrılma sebebi	: Görevden alındı
Saltanat süresi	: 39 yıl 3 ay
Ölüm tarihi	: 6.1.1693
Ölüm sebebi	: Nikris - depresyon - zehir (?)
Öldüğü yer	: Edirne
Gömülü olduğu yer	: İstanbul, Yenicami, Hatice Turhan Valide Sultan türbesinde

IV. MEHMET (1642-1693)

7 YAŞINDAKİ PADİŞAH

16 Ağustos 1648'de IV. Mehmet, Edirnekapı'dan kente giren bir çocuk padişah olarak İstanbullular tarafından ilgiyle izlendi. Saraya kadar uzayan yol boyunca kent halkı büyük bir kalabalık oluşturuyordu. Sultan İbrahim'in verilen fetva uyarınca 18 Ağustos günü sarayda boğulmasından sonra IV. Mehmet'in saltanat hakkı güvenceye alınmış oldu. Vezirazam Sofu Mehmet Paşa başına buyruk olmak, padişahın babaannesi olan Kösem Sultan ise ocak ağalarına dayanarak saltanat naibeliği yapmak istiyordu.

AT MEYDANI AYAKLANMASI

Çocuk padişahın yetkilerinin kullanımı konusunda çekişmeler başladı. Ocak ağalarının her işe karışmaları ve genel hoşnutsuzluklar sonucu, kent tarihinin en korkunç ayaklanmalarından olan Atmeydanı Olayı başladı (25 Ekim 1648). Günlerce süren bu olay, kente çok yönlü zarar verdi. Atmeydanı olayından sonra bir tür oligarşi kuran ocak ağaları, sipahilere ve onlara yandaşlık edenlere karşı kıyımı sürdürdüler, rüşvetle iş görmeyi ilke edindiler.

CELÂLİ İSYANLARI

Girit Savaşı'nın getirdiği koşullar, Anadolu'daki Celalî olayları ve başkaldıran eyalet paşaları, Çanakkale Boğazı'nın Venedik donanmasının ablukasında oluşu da kent yaşamını olumsuz etkilemekteydi. Göller yöresini haraca kesen Celalî Haydaroğlu'nu Abaza Hasan Ağa'nın yakalayıp İstanbul'a getirmesi ve bu azılı Celalînin asılması, halk arasında heyecan yarattı. Donanmanın Çanakkale'deki ablukayı kırmak için yapmış olduğu savaşta, donanmadaki yeniçerilerin dövüşe yanaşmamaları sonucu büyük kayıplar verilmişti. 11 Kasım 1648'de İstanbul'a dönen donanmanın toplar atarak Boğaziçi'ne girişi de çoşku uyandırdı. 21 Mayıs 1649'da Sofu Mehmet Paşa görevden alınarak yerine ocak ağalarından Kara Murat Ağa vezir yapıldı.

IV. Mehmet

IV. MEHMET DÖNEMİ OLAYLARI

1648

■ Sultan İbrahim'in 7 yaşındaki büyük oğlu IV. Mehmet tahta geçti (8 Ağustos).

IV. Mehmet'in tahta çıkışında cülus kabulü

■ Sultan İbrahim idam edildi (18 Ağustos).

■ Sultan İbrahim'in kanını bahane ederek isyan eden Sipahiler, Yeniçeriler tarafından cezalandırıldı. Sultanahmet Vak'ası denilen bu olay sonrası "Ağalar Saltanatı" başladı (28 Ekim).

■ Sultan İbrahim devrindeki nüfuzuyla ünlenen Cinci Hoca idam edildi ve servetine el kondu (29 Ekim).

■ Orta Anadolu'da isyan eden Kara Haydaroğlu Mehmet Bey, yakalanıp İstanbul'a getirildi ve idam edildi (12 Kasım).

1649

■ Veziriazam Sofu Mehmet Paşa görevden alındı; yerine Yeniçeri Ağası Kara Murat Ağa geçti (21 Mayıs).

■ Anadolu'da bir isyan hareketi başlatıp İzmit üzerinden Bulgurlu'ya kadar ilerledikten sonra geri çekilmeye mecbur olan Gürcü Nebi, bir baskın sonucu öldürüldü (7 Temmuz).

■ İkinci Kandiya kuşatması (29-30 Ağustos): Deli Hüseyin Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile Venedik ordusu arasında Girit adasındaki Kandiya Kalesi kuşatmasında cesaretle savaşan Osmanlı ordusu, Kandiya Kalesi'nin iki tabyasını ele geçirdi. Bu çarpışmada Osmanlı ordusu 20 bin şehit verdi. Kalenin ele geçirilmesi sonuçsuz kaldı.

1650

■ Venedik donanması, Çanakkale Boğazı'nı ikinci defa olarak abluka altına aldı (15 Mart).

■ Veziriazam Kara Murat Paşa'nın istifası nedeniyle Melek Ahmet Paşa göreve getirildi (5 Ağustos).

■ Çanakkale Boğazı'ndaki Venedik ablukasını yaran Türk filosu, Girit'e yardım kuvvetlerini götürdü (12 Kasım).

GÜRCÜ ABDÜNNEBİ OLAYI

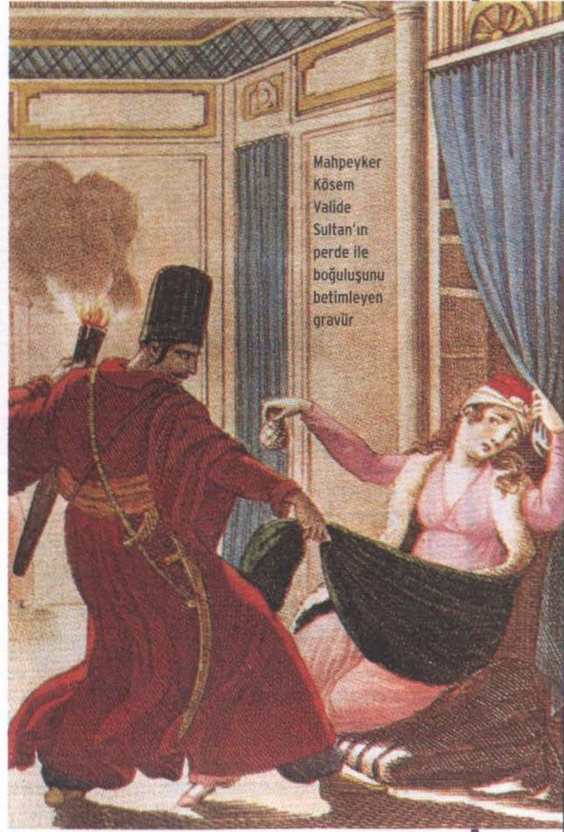
Bu sırada, Anadolu'da Atmeydanı Olayı'na tepki olarak ortaya çıkan Gürcü Abdünnebi Olayı, İstanbul'da kritik günler yaşanmasına neden oldu. Tüm ocak ve kolluk güçleri Üsküdar'a geçirildi. Kara Murat Paşa, 17 Temmuz 1649'daki Üsküdar cengini kazanmasına rağmen giderek ağırlaşan sorunları çözecek deneyimde değildi. Kara Murat Paşa'nın vezirazam olmasında büyük etkisi olan Müneccimbaşı Hüseyin Efendi'nin görevinden istifa etmesi sonucu, yerine vezirazamlığa Melek İbrahim Paşa geçirildi.

ESNAF AYAKLANMASI

İstanbul'da ilk kez bir esnaf ayaklanması yaşandı (21 Ağustos 1651). Bu ayaklanmanın nedeni, Hazine açığından dolayı yönetimin düşük ayarlı, meyhane akçesi denen paraları esnafa zorla bozdurtmak istemesiydi.

PADİŞAHIN ANNESİ, OĞLUNUN VESAYETİNİ ÜSTLENİYOR

Kösem Sultan'ın 2 Eylül 1651'de öldürülmesi üzerine bu tarihe kadar valide sultanlığını yapamayan Turhan Hatice Sultan, oğlunun vesayetini üstlendi. Ertesi gün saray avlusuna çıkarılan Sancak-ı Şerif altına, ulema, esnaf, halk ve askerler davet edildi.

Mahpeyker Kösem Valide Sultan'ın perde ile boğuluşunu betimleyen gravür

1651

■ Girit'e hareket eden Osmanlı donanması, Nakşa adasında bozguna uğradı (13 Haziran).

■ Veziriazam Melek Ahmet Paşa'nın, bütçe açığını kapatmak için karışık akçe bastırıp zorla altın toplamaya kalkışmasından dolayı İstanbul'daki esnaf ve halk ayaklandı. Bu yüzden veziriazam azledildi; yerine Abaza Siyavuş Paşa getirildi (21 Ağustos).

■ Saray entrikaları nedeniyle Valide Kösem Sultan öldürüldü (2-3 Eylül).

Kösem Sultan (1589 - 1651 İstanbul) : Bir süre Osmanlı Devleti üzerinde etkili olmuş, iki kez saltanat naipliği yapmış valide sultandır. Asıl adı Mahpeyker'dir. Saraya cariye olarak alındı. I. Ahmet'in gözüne girdi. 1604'te onunla evlendi. Padişahtan IV. Murat, Süleyman, İbrahim ve Kasım adlı şehzadeleri oldu. Özellikle IV. Murat'ın çocukluk döneminde büyük bir nüfuz kazandı. Ancak, İbrahim'in döneminde bu nüfuzunu zamanla yitirdi. İbrahim, genç cariyelerin etkisine girmeye başlayınca da Yeniçeri Ocağı'nın ileri gelenleriyle anlaşarak oğlunu tahttan indirtti. İbrahim'in oğlu ve Kösem Sultan'ın torunu Şehzade IV. Mehmet, padişah oldu. Kösem Sultan, IV. Mehmet'in saltanatının ilk dönemlerinde, Yeniçeri Ocağı'na dayanarak bir hükümdar gibi davrandı, her istediğini yaptırdı. Ancak bir süre sonra kendisine ve dayandığı yeniçeri ağalarına karşı, gelini Turhan Sultan'ın yürüttüğü muhalefet büyüdü, gelininden kurtulmak isteyen Kösem Sultan, IV. Mehmet'i ortadan kaldırmayı plânladı. Suikast plânı ortaya çıkarıldı ve Kösem Sultan, Topkapı Sarayı'ndaki dairesinde boğularak öldürüldü.

■ Ağalar saltanatına son verildi (3 Eylül).

■ Azledilen Siyavuş Paşa'nın yerine Gürcü Ahmet Paşa veziriazamlığa getirildi (27 Eylül).

1652

■ Veziriazam Gürcü Mehmet Paşa, yaşlılığı nedeniyle azledildi; eski Mısır Valisi Tarhuncu Ahmet Paşa veziriazam oldu ve Osmanlı Devleti'nde ilk bütçe taslağı yapıldı (20 Haziran).

1653

■ Yapılan bütçe ve kısıtlama, saraya mensup çıkar çevreleriyle bazı zenginleri rahatsız ettiğinden Veziriazam Tarhuncu Ahmet Paşa idam edildi; yerine Derviş Mehmet Paşa getirildi (21 Mart).

1654

■ Osmanlı donanması, Çanakkale Boğazı açıklarında Venedik donanmasına karşı parlak bir zafer kazandı ve böylece Girit yolu açıldı (16 Mayıs).

IV. Mehmet 26 yaşındayken (Ricaut)

Atmeydanı'nda toplanan yeniçeriler, ocak ağalarına ihanet edip saraya, sancağın altına koştular. Ocak ağaları oligarşisi böylece yıkıldı. Kaçan ağalar, hemen yakalanıp idam edildiler. Tarhuncu Ahmet Paşa, 27 Haziran 1652'de vezirazamlığa getirildi.

EKONOMİK ÖNLEMLER

Tarhuncu Ahmet Paşa, hazine açığını kapatmak ve gümrük gelirlerinin artırılması için, tersane ve saray harcamalarının azaltılmasını ve de yolsuzlukları önlemek istiyordu. Bu arada uyguladığı siyaset, rüşvetçi ve çıkarcıları rahatsız ettiği için bir sürü düşman kazandı. İlk olarak, ulemadan bir kesim harekete geçti. Çarşı esnafı ve sipahiler de harekete geçtiler. Bununla birlikte, devletin gelir ve gider hesaplarının çıkarılması için bir kurul oluşturuldu ve ilk kez bir bütçe defteri hazırlandı. Gelirlerin tam ve düzenli toplanamaması nedeniyle sürekli bir bütçe açığının doğduğu anlaşıldı.

Köprülü Mehmet Paşa

IV. MEHMET DÖNEMİ OLAYLARI

1654

■ Veziriazam Derviş Mehmet Paşa'nın felç geçirmesi üzerine, İstanbul hükûmetine kafa tutan meşhur Halep Valisi İpşir Mustafa Paşa göreve getirildi (28 Kasım).

■ Divan şairi ve hattat Cevrî İbrahim Çelebi öldü.

Cevrî divanının müellif hattı nüshasının ilk sayfası (Topkapı Sarayı Müzesi Kitaplığı)

1655

■ İstanbul'da gafil avlanmamak için Anadolu'dan birçok asker toplayıp tedbirli davranan yeni veziriazam İpşir Mustafa Paşa, Halep'ten Üsküdar'a ulaştı (25 Şubat); fakat daha sonra korktuğu başına geldi ve idam edildi. Yerine Kaptan-ı Derya Kara Murat Paşa ikinci defa veziriazam oldu (11 Mayıs).

■ Veziriazam Kara Murat Paşa'nın azliyle yerine Ermeni Süleyman Paşa geldi (19 Ağustos).

1656

■ Ermeni Süleyman Paşa azledildi; Girit Serdarı Gazi Deli Hüseyin Paşa veziriazam oldu (28 Şubat).

■ Çınar Vak'ası (Vak'a-i Vakvakiye) (4-14 Mart)

■ Deli Hüseyin Paşa'nın "6 günlük" sadareti sonrası Arnavut Zurnazen Mustafa Paşa göreve getirildi; o da asker istemediği için "4 saat" sonra azledilip veziriazamlık görevi ikinci kez Siyavuş Paşa'ya verildi (5 Mart).

■ Siyavuş Paşa'nın ölümü üzerine Boynueğri (boynu yaralı) Mehmet Paşa veziriazam oldu (26 Nisan).

■ Kaptan-ı Derya Sarı Kenan Paşa komutasındaki Osmanlı donanması, Çanakkale Boğazı önlerinde yapılan deniz savaşında Venediklilere yenildi (Bozcaada ve Limni adalarının düşman eline geçtiği bu bozgun, tarihimizde "Baştankaralar Vak'ası" diye anılır) (26 Haziran).

■ Boynueğri Mehmet Paşa'nın azli sonrası Köprülü Mehmet Paşa sadrazamlığa getirildi (15 Eylül).

1657

■ Venedik donanmasına karşı Çanakkale Boğazı önlerinde başarı kazanıldı (19 Temmuz). Çanakkale'ye asker çıkartan Venedik donanması ile Osmanlı ordusu arasında yapılan savaşta, Venedik ordusu ağır kayıplar verdi ve gemilere binmeye zorlandı. Osmanlı donanması ise taarruz ettiği Venedik donanmasına yenildi.

KÂTİP ÇELEBİ
(1609 İstanbul - 1657 İstanbul)

Asıl adı Mustafa'dır. Doğu ve Batı kitaplarında kendisine Hacı Kalfa, Hacı Halife de denilmektedir. On yedi yaşındayken divan kalemlerinden birine girdi. Bir yıl sonra silâhtar olan babasıyla birlikte Tercan (1624) ve Bağdat (1625) seferlerine katıldı. Bu seferlerden döndükten sonra, babasının Musul'da ölmesi üzerine İstanbul'a geldi (1628-1629). Ünlü bilginlerin derslerine devam etmeye başladı. Daha sonra da ordunun güney seferlerine katılarak Bağdat (1631), Halep, Hicaz (1634) ve Revan'a (1635) gitti; gezdiği yerlerde bilgi ve görgüsünü artırdı. Kâtip Çelebi'nin kendisini tamamen öğrenime ve araştırmaya verişi, 1638'de yakın akrabalarından birinin ölümü üzerine, ufak bir mirastan yararlanarak, devlet hizmetinden ayrılışına rastlar. Bu tarihten sonra, dilediği kitapları edinme ve medrese öğreniminden de daha geniş ölçüde yararlanma imkânı buldu. XVII. yüzyılın Osmanlı İmparatorluğu koşulları içinde pozitif bilimin ilk verilerini getiren Kâtip Çelebi, Doğu dillerinin (Arapça ve Farsça) yanı sıra, Fransızca ve Lâtince de öğrenerek, Batı'daki bilimsel gelişmeleri izleme olanağını kazandı; buna karşılık, Japonya'dan Irak ve Erzurum sınırına kadar uzanan ülkelerin tarih ve coğrafyasını anlatan "Cihan-nüma" adlı kitabı da Batı bilginlerine kaynaklık etti. Bir sonraki yüzyılda ünlü Fransız haritacısı D'Anville, Batı Asya haritalarını düzenlerken, Osmanlı İmparatorluğu bölümlerinde Kâtip Çelebi'nin Cihan-nüma'da ileri sürdüğü görüş

Kâtip Çelebi'nin Cihan-nümâ adlı eserinde Avrupa kıtasını gösteren harita

ve bilgileri esas aldı. Bu eserin önemli bölümlerinin Almanca, Fransız ve Lâtinceye çevrilerek Batı ülkelerinde yayımlanmış olması da, Kâtip Çelebi'nin bilim alanındaki etkinliğini gösterir. Bu özelliğiyle, kendisini Türk Rönesansı'nın ilk habercisi olarak değerlendirmek gelenek hâline gelmiştir. Yaşağıdı çağın bilim anlayışının dar sınırlarında kalmayarak, dünyanın yuvarlak olduğuna kanıtlar arayan ve Batı'daki astronomi araştırmaları üzerine yazılan eserleri çeviren Kâtip Çelebi, döneminin koşullarını aşan bir bilim dünyasının ilk yaratıcılarından biri kabul edilir. Yapıtlarından Cihan-nüma (1648), İbrahim Müteferrika tarafından 1733'te bazı eklemelerle yayımlanmıştır. Lâtinceye (Mathauss Norberg; Geographia Orientalis, 2 cilt, Londini Gotharum, 1818), Fransızcaya (Description de l'Asie Mineure, Extraite de la Géopraphie Turque de Hadji-Khalfa, Surnommé Kiatip Tchelebi) ve Almancaya (Von Hammer, Über die Geopraphie der Asiatischen Türkei; Jahrbücher der Literatur, Wien 1821) çevrilmiştir.

"Fezleke", 1592-1654 yılları Osmanlı tarihidir. "Tuhfet-ül Kibar fî Esfar-il-Bihâr", 1645-1656 yılları arasındaki deniz savaşlarını anlatır; ırmak ve denizlerin coğrafî durumlarını inceler. İngilizceye ve Fransızcaya çevrilmiştir. "Keşf-üz-Zünûn" 15 bine yakın kitabın konuları ve yazarları üzerine bilgi veren bibliyografya sözlüğü olup, yirmi yılda tamamlanmıştır. Lâtinceye, Fransızcaya çevrilmiş ve Millî Eğitim Bakanlığı'nca yayımlanmıştır (1941-1943).

Gemilerdeki yeniçerilerin karaya çıkmaları ve savaşa seyirci kalmaları, yenilgiyi hazırladı. Bu nedenle kaçan 800 Osmanlı askeri idam edildi. Üç gün süren savaşta topçu ateşi ile Venedik amiral gemisi batırıldı. Diğer Venedik gemileri de savaş alanından kaçtı.

■ **Bozcaada, Venediklilerden geri alındı (31 Ağustos).**

■ **Ünlü Türk bilgini, yazar Kâtip Çelebi öldü (24 Eylül).**

■ **Limni Savaşı (15 Kasım):** Kaptan-ı Derya Topal Mehmet Paşa komutasındaki Osmanlı donanması ile Venedik ordusu arasındaki savaşta, Limni adası, 65 günlük bir kuşatmadan sonra Osmanlıların eline geçti. Venediklilerin, ağırlıklarıyla adadan ayrılmalarına izin verildi.

Kâtip Çelebi (Hayat Tarih Mecmuası)

■ **"Ravzat-ül-Ehrar"ın yazarı ünlü Osmanlı tarihçisi Şeyhülislâm Kara Çelebizade Abdülaziz Efendi vefat etti (7 Aralık).**

1658

■ **Erdel serdarlığını üstlenen Veziriazam Köprülü Mehmet Paşa, Canova, Şebeş ve Logoş kalelerini ele geçirdi (1 Eylül).**

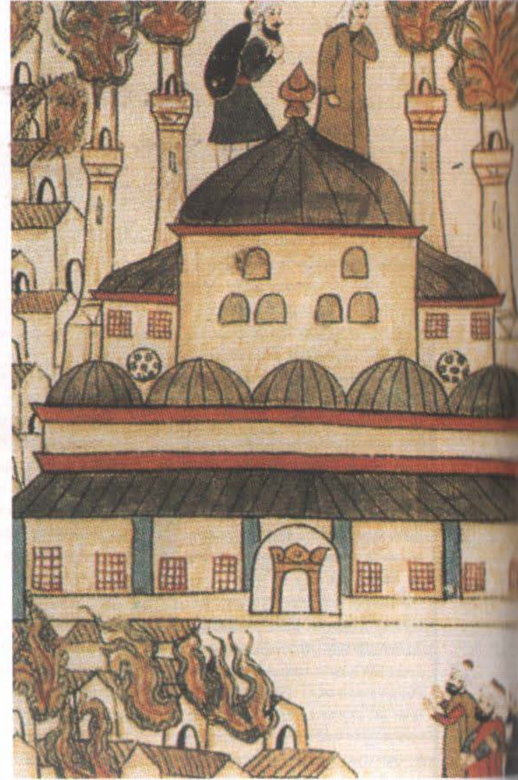
■ **Köprülü Mehmet Paşa'ya karşı olan Halip Valisi Abaza Kara Hasan Paşa önderliğinde Anadolu'daki 7 vali ve 50'ye yakın sancakbeyi, isyan etti (13 Kasım).**

■ **Hükûmet ordusu, Ilgın'da isyancılara yenildi (11 Aralık).** Serdar Murtaza Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile asi Abaza Hasan Paşa komutasındaki ordu arasında Ilgın'da yapılan savaşta Osmanlı ordusu, Abaza Hasan Paşa kuvvetlerine yenildi. Bu çarpışmada iki tarafın toplam kaybı 8 bin kadardı. Serdar Murtaza Paşa da Afyonkarahisar'a çekildi. Abaza Hasan Paşa ise Antep'e, oradan Halep'e gitti. Halep'te Murtaza Paşa'ya teslim oldu ve paşanın evinde öldürüldü.

■ **Sırasıyla Girit serdarlığı, kaptan-ı deryalık ve Rumeli beylerbeyliği yapan, devrin millî kahramanı Veziriazam Gazi Deli Hüseyin Paşa, rüşvet ve suiistimal ile suçlanıp haksız yere idam edildi (29 Aralık).**

Tarhuncu Ahmet Paşa, tüm çabasına rağmen sonuç alamadığı gibi, tahtta değişiklik yapmak istediği iftirasına uğradı ve 20 Mart 1653'te idam edildi.

Köprülü Mehmet Paşa 23 Şubat 1656'da, özel yetkilerle vezirazamlığa getirilene kadar olan sürede, Padişah IV. Mehmet'in, av ve eğlencelerle zaman geçirmesi, devlet yönetimiyle ilgilenmemesi nedeniyle, iç ve dış sorunlar iyice artmıştı.

İstanbul'da 1660 yılında çıkan yangınla ilgili, çarşı ressamlarınca yapılan bir minyatür

ÇINAR VAK'ASI

Bu dönemin en önemli olayı, tarihe "Vak'a-i Vakvakiye" diye geçen ve 4-14 Mart tarihleri arasında yaşanan Çınar Vak'asıdır. Bu olayın eylemleri 9 Mayıs 1656'ya kadar sürmüş; kent, uzun tarihinin en korkunç ve etkili ayaklanmalarından olan bu olayın sarsıntısını Köprülü Mehmet Paşa'nın iktidara gelmesinden sonra atlatabilmiştir.

1650'den başlayarak saray ağalarının yönetimdeki güçlerini artırmaları, bundan duyulan hoşnutsuzluk, süren Girit Savaşı'nın getirdiği ağır malî yük ve yeni vergiler, bir ayaklanma için uygun ortamı hazırlamıştı. Zurnazen Mustafa Paşa'nın, elaltından kapıkulu askerlerini ayaklanmaya kışkırtması, olayı çabuklaştırdı.

IV. MEHMET DÖNEMİ OLAYLARI

1659

- Abaza Hasan Paşa ve diğer isyancılar, Halep'te Serdar Murtaza Paşa tarafından kandırılarak bir ziyafet sonrası öldürülüp kesik başları İstanbul'a gönderildi (16-17 Şubat).
- Konotop zaferinde Rus ordusu imha edildi (12 Temmuz).
- Eflâk isyanı bastırıldı (12 Kasım).
- Çanakkale Boğazı'nın güvenliği için "Seddülbahir" ve "Kilidülbahir" kaleleri inşa edildi.

Çanakkale'de iki hisar arasından geçen gemi. (Minyatürlerde Gemiler)

1660

- Seyyidi Ahmet Paşa, asi Erdel Prensi Rakoci kuvvetlerini Szamos'ta kılıçtan geçirdi (23 Mayıs).
- İstanbul'da en büyük yangın (24 Temmuz):
İstanbul şehrinin büyüklüğüne ve ihtişamına son veren bu en büyük âfatte, yaklaşık 300 saray ve konak, 360 cami ve mescit, 100'den fazla mahzen, 100 han ve kervansaray, 40 hamam, 80 bin 200 ev ve birçok medrese, tekke, dükkân vs. yandı; yaklaşık 4000 insan öldü. Bu felâketin doğal sonucu olarak İstanbul halkı, kıtlık ve bulaşıcı hastalıklarla yüz yüze geldi.
- Erdel'de Varat Kalesi fethedildi (27 Ağustos).

1661

- Yarım yüzyıldan fazla süren bir aradan sonra Yeni Cami'nin yapımına yeniden başlandı (22 Temmuz).
- Veziriazam Köprülü Mehmet Paşa öldü (29 Ekim); yerine oğlu Fazıl Ahmet Paşa geçti (30 Ekim).

1662

- Avusturyalıların kışkırttığı ve Erdel prensliğine aday gösterdikleri Kemyanoş'un ordusu, Küçük Mehmet Bey kuvvetleri tarafından mağlup edildi. Kemyanoş, savaş meydanında öldü. Erdel meselesi bir kez daha Osmanlıların lehine sonuçlandı (23 Ocak).

1663

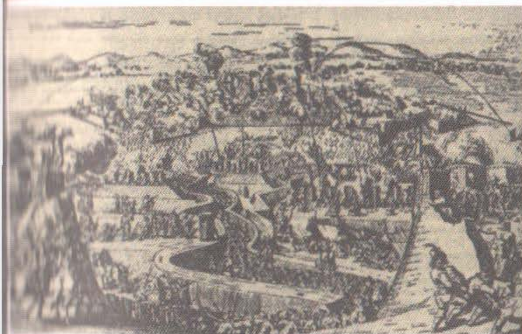
- Veziriazam Köprülü Fazıl Ahmet Paşa, "Uyvar seferi" denilen Avusturya seferi serdarlığına getirildi (12 Nisan).
- Uyvar Kalesi teslim alındı (24 Eylül).
Uyvar Savaşı : Fazıl Ahmet Paşa ve Kaplan Mustafa Paşa komutasındaki 80 bin kişilik Osmanlı, Tatar, Kazak, Eflâk, Boğdan ordusu ile 30 bin kişilik Montucuculi komutasındaki Avusturya ordusu arasında Kuzey Macaristan'daki Uyvar'da

Yeni Cami (Gravür: Bartlett)

YENİ CAMİ VE MISIR ÇARŞISI

II. Ahmet'in annesi Safiye Sultan'ın isteği üzerine 1598 yılında İstanbul Eminönü'nde yapımına başlandı. Mimar Davut Ağa'nın ölümü üzerine, yapıyı tamamlamakla Dalgıç (ya da Dalkılıç) Ahmet Çavuş görevlendirildi. Ancak, III. Mehmet'in ölümüyle Safiye Sultan, valide sultanlıktan düşünce, caminin yapımı yarım kaldı. IV. Mehmet'in annesi Turhan Sultan, 1660'ta Mimar Hacı Mustafa Ağa'yı yapımı bitirmekle görevlendirdi ve cami 1664'te tamamlandı. Yeni Cami, plânlarını yapan ve yapımında temel üstüne çıkan Davut Ağa'nın yapıtı olarak bilinir. Yeni Cami de, benzerlerinde olduğu gibi, bir külliyedir. Çevresinde türbeler, sebil, okul, darülkurra ve bir de kasr vardır. Revaklı bir avluya sahiptir ve genel görünüşüyle Süleymaniye Camii'ni andırır. Ana kubbe dört filayağı üzerine oturur. Cami, iç süslemesi ve çini işçiliğiyle tanınır. Özellikle mermerden oyularak yapılan minberi, değerli bir sanat ürünüdür. Mısır Çarşısı: Yeni Cami Külliyesi'nin bir parçası olarak yapılan çarşıya ilk zamanlarda "Valide Çarşısı" ve "Yeni Çarşı" adı verilmiş ise de 18. yüzyılın ortalarından itibaren "Mısır Çarşısı" denilmeye başlanmıştır. Bunun nedeni ise burada satılan malların Mısır yoluyla gelmekte olmasıydı.

Mısır Çarşısı (Gravür: Brindesi)

Türk ordusunun Uyvar'ı kuşatmasını gösteren bir gravür

yapılan savaşta, 38 gün süren kuşatma sonunda Uyvar Kalesi Osmanlı ordusunun eline geçti. Yenilen Montucuculi ise kaçtı. Kaledekiler 400 araba ile Komaron adasına gönderildi. Uyvar önündeki çarpışmalar, Avusturya tarihî belgelerine "Uyvar önünde bir Türk gibi" sözünün, bir atasözü olarak geçmesine neden oldu.

- **Novigrad Kalesi, 27 gün süren bir kuşatmadan sonra alındı (3 Kasım).**

1664

- **Zigetvar Kalesi, düşman kuvvetlerince kuşatıldı (25 Ocak).**

- **İlk temel atma tarihinden tam 63 yıl 9 ay 29 gün sonra tamamlanan Yeni Cami ibadete açıldı (8 Şubat).**

- **Yeni Cami külliyesinin bir parçası olarak yapılan Mısır Çarşısı inşaatı tamamlandı.**

- **IV. Mehmet'in büyük oğlu Şehzade Mustafa dünyaya geldi (5 Haziran).**

- **Kanije yakınlarındaki Yenikale fethedildi (30 Haziran).**

- **Saint Gothard Savaşı (1 Ağustos):**

Sadrazam Fazıl Ahmet Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile Montecuculi komutasındaki Avusturya, Alman, Fransız, İspanyol, Çek ordusu arasında Raab Suyu üzerinde ve Gratz'ın doğusundaki Saint Gothard'ın batısında yapılan savaşta, Raab Suyu'nu geçen Osmanlı ordusu, paniğe kapılan düşman ordusu karşısında gevşeyince Avusturya ordusunun karşı taarruzu ve top ateşi karşısında dayanamadı. Yenilen Osmanlı ordusu 4 bin kayıp verdi; birçok asker Raab Suyu'nda boğuldu. Bu savaş sonucu Avrupa'da Osmanlı ilerleyişi ilk kez durduruldu.

Topkapı Sarayı ve Sarayburnu (J. Velazquez, 1790)

Genelde ekonomik nedenlere bağlı olarak çıkan diğer ayaklanmalar gibi, Çınar Olayı da parasal nedenlere dayandırıldı. Fakat bunun yanında, yönetimin etkinliğini yitirmesi, saray ağalarının tepki uyandıran nüfuzu, kapıkulu askerlerinin disiplinsizliği ile olay korkunç tablolar sergileyerek gelişti. Kent, benzeri görülmedik cinayetlere tanık oldu; yaşam durdu, herkes günlerce evlere kapandı.

IV. Mehmet'in buhranlı dönemine rastlayan bu olayın ilk hareketi, 27 Şubat 1656'da dağıtılan ulufeden sonra ortaya çıktı. Çok geç ödenen bu ulufede ve bir hafta sonraki yenisinde züyuf akçe denen ve bakır oranı çok yüksek paraların dağıtılması asker arasında tepki uyandırdı. 4 Mart günü, askerin ayaklanacağı duyulunca esnaf, dükkânlarını kapattı, cemaat gelmediğinden camilerde namaz kılınamadı. Devlet adamları, saraya sığındılar. Yeniçeri, cebeci ve topçu askerleri ise Etmeydanı'nda toplan-

IV. MEHMET DÖNEMİ OLAYLARI

1664

■ **Vasvar Antlaşması (10 Ağustos):**

Osmanlı İmparatorluğu ile Avusturya İmparatorluğu arasında imzalanan barışı, kimi tarihçiler, gelecekte Habsburglara karşı Macaristan'da ortaya çıkacak ayaklanmaların temeli sayarlar. Bunun nedeni olarak da, Avusturya'nın bu antlaşmada Osmanlılar ile bir olarak Macarların haklarını çiğnemesini ve koşulların oldukça elverişli olmasına karşın Macarların barış görüşmelerine dahil edilmeyişini gösterirler. Gerçekten de Vasvar Antlaşması ile Macaristan toprakları, Avusturya ve Osmanlı İmparatorluğu arasında pay edilmiş, Transilvanya da Osmanlılara bağlı bir prenslik hâline getirilmiştir. Antlaşma 10 maddeden oluşuyordu. Önemli maddeleri şunlardır:

1. Uyvar ve Novigrad (Neugrad) kaleleri Osmanlılara verilecektir.
2. Her iki tarafın askeri Erdel'i terk edecektir.
3. Erdel kralının Avusturya topraklarına saldırıları önlenecektir.
4. Antlaşma yirmi yıl süreli olacaktır.
5. Avusturya imparatoru, padişaha 200 bin kara kuruş gönderecektir.
6. Padişah da imparatora bir elçi ve uygun hediyeler gönderecektir.

1665

■ **Yeni Saray da denen Topkapı Sarayı, bir cariye tarafından kundaklanarak yakıldı. Sarayın büyük bölümü yandı. Yakalanan cariye boğdurularak idam edildi. Harem, şimdiki İstanbul Üniversitesi binasının yerindeki Eski Saray'a nakledildi ve saray onarıma alındı (24 Temmuz).**

1666

■ **Girit seferiyle görevlendirilen Veziriazam Köprülü Fazıl Ahmet Paşa, Edirne'den hareket etti (15 Mayıs) ve 47 gemiden oluşan bir donanmayla Hanya'ya ulaştı (3 Kasım).**

1667

■ **Kandiya Kalesi, Osmanlı ordusu tarafından kuşatıldı (25-26 Mayıs); 6 ay 21 gün süren kuşatma, kış mevsiminin yaklaşması nedeniyle durduruldu (16 Aralık).**

1668

■ **Venediklilerin barış teklifi reddedildi ve kuşatma ikinci kez başladı (30 Haziran).**

■ **Kandiya kuşatmasından bir sonuç alınamayınca, duruma üzülen IV. Mehmet, bizzat sefere katılmaya karar vererek Edirne'den Girit'e hareket etti (18 Ağustos).**

1669

■ **Kandiya Kalesi üçüncü kez kuşatıldı (1 Haziran).**

■ **Düşman kuvvetleri, kaleyi teslime karar verip müzakere teklifinde bulundular (28 Ağustos).**

mışlardı. Burada, saraya yürüme kararı alındı. Yeniçeriler, cepheden geldiklerini, aylıklarının hakça ve zamanında dağıtılması gerektiğini belirttiler. Saraya haber gönderip padişaha ihanet edenlerin idamlarını istediler.

KATLİ İSTENENLERİN LİSTESİ PADİŞAHA VERİLİYOR

5 Mart günü yine Etmeydanı'nda toplanan askerler, sonuç alıncaya dek dağılmamak için yemin ettiler.

Padişah, öldürülmeleri istenen 31 kişiden kızlarağası ile kapıağasını hemen boğdurup Sur-ı Sultani'den aşağıya attırdı. Ayaklanmacılar, bunların ayaklarına ip bağlayıp Atmeydanı'na sürüklediler. Bir çınar ağacına başaşağı astılar. Palalarla doğradılar. 7 Mart günü saray kapısında toplandılar. Verdikleri listede yazılı olan valide kethüdasının, Melekî Kadın'ın, Musahip Yusuf Ağa'nın, hasodabaşının, mimar Mustafa Ağa'nın ve diğerlerinin de idamlarını veya kendilerine teslimini istediler. Padişah, iki zenci ağayı ve hasodabaşıyı da boğdurttu. Bunların cesetleri asilerce sürüklenip yine çınara asıldı. Olanları duyan halk, korkudan evlerine kapanmış, çarşı-pazar boşalmıştı. O gün veziriazamlığa getirilen Zurnazen Mustafa Paşa, dört saat sonra azledildi. Şeyhülislâmlığa önce Memekzade Mustafa Efendi, ardından Hocazade Mes'ud Efendi atandı. Yeni veziriazam Siyavuş Paşa ise İstanbul'da değildi. Yeniçeri ağası, sekbanbaşı, defterdar da değiştirildi. Kara listeye yazılanların konakları mühürlendi. Kent o kadar ıssızlaştı ki ortalıkta kimse görünmüyordu. 8 Mart günü Etmeydanı'nda toplanan ayaklanmacılar, idam edilmesi gerekenlerin çoğunun hâlâ serbest olduğunu bağırmaktaydılar. O gün çavuşbaşı yakalanıp idam edildi ve cesedi çınara asıldı. Kentte tellallar dolaştıran asiler, firarilerin yerlerini bildirenlere zeametler verileceğini duyurdular. Yakalananlar idam edildiler.

9 Mart günü Melekî Kadın ile dört adamı aynı akıbete uğradılar. Melekî Kadın'a halk arasında "Büyük Sultan" deniyordu. Konağı yağmalandı, serveti müsadere edildi. Çınara asılan cesetlerinin derisi yüzüldü, karınları deşildi. Asiler bunların etlerini ve yağlarını doğrayıp "ağrılara iyi gelir" diye sattılar.

KARIŞIKLIK SONA ERİYOR

10 Mart günü sipahilere ve yeniçerilere ulufeleri gümüş akçe olarak dağıtıldı. Kızıl akçeler de tedavülden kaldırılıp torbalarla denize atıldı. Yeni yeniçeri ağası kentte kol gezdi ve dükkânlar açılmaya başladı. 11 Mart günü Melekî'nin kocası da idam edildi. Çınardaki cesetler indirilip gömüldü.

■ **Kandiya'nın teslimi ve Girit'in Osmanlı Devleti'ne iadesiyle ilgili Osmanlı-Venedik Barış Antlaşması imzalandı (5 Eylül).**
Osmanlılarla Venedikliler arasında 25 yıldır Girit adasında devam eden savaşı sona erdirmek için yapılan bu barışa göre, Kandiya'nın Osmanlılara teslimi, Kandiya'nın boşaltılması, Suda ve Bosna'daki Klis kalelerinin Venediklilere verilmesi, İstanbul'da Galata'da Venedik elçisinin (balyos'unun) bulundurulması, Osmanlıların Akdeniz'deki adalarına Venediklilerin taarruz etmemeleri gibi konularda kararlar alındı.

■ **Kandiya Kalesi'nin 93 anahtarı, iki gümüş tepsi içinde Serdar-ı Ekrem Fazıl Ahmet Paşa'ya teslim edildi (27 Eylül).**

1670

■ **Girit valiliği, eski vali Ankebut Ahmet Paşa'ya verildi ve Fazıl Ahmet Paşa, Girit'ten Edirne'ye hareket etti (5 Mayıs).**

1672

■ **Bucaş Antlaşması (18 Ekim):**
Ukrayna'nın paylaşılması konusunda Lehistan'la Osmanlı Devleti arasında bir anlaşmazlık çıktı. Bu anlaşmazlık da bir savaşa neden oldu. Sadrazam Fazıl Ahmet Paşa'nın önerisiyle IV. Mehmet'in de katıldığı seferde Türk ordusu, birçok önemli Leh kentini ele geçirdi. Türk ordusunun Varşova'ya 100 km yakınlaşması üzerine telâşa kapılan Lehistan, Kırım hanı aracılığıyla barış istedi. Bucaş kasabasında imzalanan antlaşmaya göre, Podolya, Türklerin elinde kalırken; Galiçya, Lehistan'a bırakıldı. Ayrıca Ukrayna üzerindeki isteklerinden vazgeçen Lehler, Osmanlı Devleti'ne yılda "pişkeş" adıyla 220 bin duka altın vergi ödemeyi ve padişaha bağımlı olmayı kabul ettiler. Ancak, kimi Leh soylularının, koşulları ağır bularak antlaşmayı geri çevirmeleri üzerine Lehistan'a karşı yeniden savaş açıldı.

1673

■ **Lehistan'ın Bucaş Antlaşması'nı kabul etmemesi üzerine IV. Mehmet, ikinci kez Lehistan seferine çıktı (7 Ağustos).**

■ **Sarı Hüseyin Paşa, 30 bin askeriyle Hotin Kalesi önünde bozguna uğradı (10 Kasım).**

■ **IV. Mehmet'in ikinci oğlu Şehzade Ahmet (III. Ahmet) dünyaya geldi (31 Aralık).**

1674

■ **IV. Mehmet, Ukrayna seferine çıktı (16 Haziran).**

■ **Ladjin Kalesi ele geçiridi (18 Ağustos).**

■ **Ukrayna'nın Lehistan'a bırakılması koşuluyla yapılan barış anlaşması reddedildi (21 Ağustos).**

■ **IV. Mehmet, Ukrayna seferini tamamlayıp Edirne'ye hareket etti (18 Eylül).**

KÖPRÜLÜ FAZIL AHMET PAŞA

(1645 Vezirköprü - 1676 Kemerburgaz) : Köprülü Mehmet Paşa'nın büyük oğludur. Küçük yaşta İstanbul'a giderek Sahn-ı Seman (Fatih) Medresesi'nde öğrenim gördü. Dönemin ünlü bilginlerinden Osman Efendi ile Karaçelebizade Abdülaziz'den özel dersler aldı. Öğrenimini tamamladıktan sonra müderris oldu (1657). Bilginler arasındaki geçimsizlik ve dedikodular yüzünden müderrislik görevinden istifa etti (1659). Vezir rütbesiyle önce Erzurum, sonra da Şam valiliğine atandı. Suriye ve Lübnan'daki ayaklanmaları bastırdı. Yeni düzenlemeler yaparak, bazı vergileri kaldırdı, Halep'e atandı (1660). Ancak bu görevine başlamadan önce İstanbul'a çağrılarak babası tarafından sadaret kaymakamlığına atandı. Babasının ölümünden sonra da, onun vasiyeti üzerine IV. Mehmet tarafından sadrazamlığa getirildi (1661).

On beş yıllık veziriazamlığı sırasında Osmanlı Devleti sınırları en geniş biçimine ulaştı; ülkede düzen ve huzur egemen oldu, savaşlara karşın, iktisadî ve toplumsal alanda olumlu gelişmeler gözlemlendi.

Bu uzun ve yorucu çalışmalar sonucu sağlığı giderek bozulan Fazıl Ahmet Paşa, son iki yılını İstanbul'da geçirdi. Padişah ile birlikte Edirne'ye gittiği sırada hastalığı arttı ve Çorlu yakınlarındaki Karabiber çiftliğinde öldü. Cenazesi İstanbul'a gönderilerek Divanyolu'ndaki türbesine defnedildi.

(Resim: Etem Çalışkan)

IV. MEHMET DÖNEMİ OLAYLARI

1675

■ Lehistan Serdarı Şişman İbrahim Paşa, Leopol (Lemberg) Kalesi'ni kuşattıysa da, Leh ordusunun hücumu karşısında kuşatma kaldırıldı (24 Ağustos).

1676

■ Büyük devlet adamı Veziriazam Köprülü Fazıl Ahmet Paşa 40 yaşında öldü (2-3 Kasım).

■ Fazıl Ahmet Paşa'nın ölümü üzerine Merzifonlu Kara Mustafa Paşa veziriazamlığa getirildi (5 Kasım).

■ Köprülü Fazıl Ahmet Paşa tarafından yaptırılan Köprülü Külliyesi inşaatı tamamlandı.

1677

■ Çehrin Kalesi kuşatıldı ve Rusya'ya savaş ilân edildi (14 Ağustos).

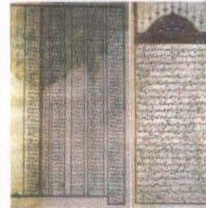
1678

■ IV. Mehmet, Rusya seferi için İstanbul'dan hareket etti (30 Nisan).

■ Çehrin Kalesi ikinci kez kuşatıldı (19 Temmuz).

■ Çehrin Kalesi ele geçirildi (20-21 Ağustos):

IV. Mehmet ve Sadrazam Kara Mustafa Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, Rusların elindeki Çehrin'e yaptığı seferde kalabalık Rus ordusunun durdurulan saldırısı karşısında Ruslar 10 bin ölü verdi. Çarpışma uzayınca Osmanlı ordusu yenildi. Yorgun Rus ordusu da Osmanlı ordusunu takip edemedi. Devam eden Çehrin kuşatmasındaki Kaleiçi çarpışmalarında Ruslar kılıçtan geçirildiler. Bir kısmı da kalenin yanındaki bataklıkta boğuldular. Çehrin Kalesi bir aylık kuşatmadan sonra Osmanlıların eline geçti.

Çehrin Seferi'nin günlüğü olan Miracü-z Zafer adlı eserin ilk sayfası ile Çehrin Seferi menzillerini gösteren sayfa (İslâm Ansiklopedisi)

Takip edilen Rus ordusu ile çarpışma, 7 gün 7 gece devam etti. Osmanlılar 15 bin, Ruslar 30 bin asker kaybetti. Bu çarpışma ilk Osmanlı-Rus savaşı oldu.

1680

■ İkinci Rus seferine çıkan IV. Mehmet, İstanbul'dan Edirne'ye hareket etti (29 Ekim).

1681

■ Osmanlı-Rus barışı (Bahçesaray Barışı) (11 Şubat):

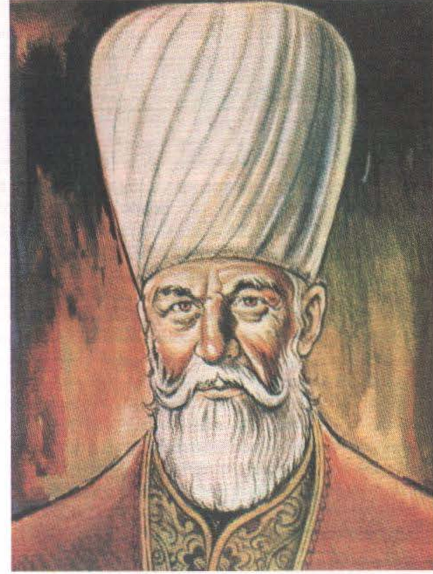
Osmanlılar tarafından Kırım hanına verilen yetki ile Kırım'ın merkezi Bahçesaray'da Ruslarla 1677-1681 savaşını sona erdirmek için yapılan bu barış antlaşmasında, iki devlet arasında Özi (Dinyeper) nehrinin sınır olması, verilmemiş olan üç yıl

Yakalanamayan Gümrük Emini Hasan Ağa'nın saklandığı Galata semtinde aranmadık ev bırakılmadı. Galata'da bir çeşme ve bir mektep yaptırmış olan Hasan Ağa da bulunup idam edildi. Ve idamlar bunu izleyen günlerde de sürdü. 15 Mart günü İstanbul'a ulaşan Siyavuş Paşa kentte düzeni sağlamaya çalıştı. Fakat azıtan askerlerin yağmaları önlenemiyordu. Bunlar İstanbul'un çevre köy ve kasabalarını da soymaya koyuldular. 25 Nisan günü Siyavuş Paşa'nın eceliyle ölümü üzerine boynuyaralı Mehmet Paşa sadrazam oldu. 26 Nisan günü bir ferman çıkartılarak, yollarda insanlara el sürenlerin, yanında kılıç ve silâh bulunduranların, bağıranların, kul (asker) ya da ahali denmeyip cezalandırılacakları duyuruldu. 9 Mayıs 1656'da ise ayaklanmacı önderleri bir bahane ile saraya alınıp idam edildi. Kent kapıları iki gün açılmadı ve aramalarda yakalanan 20 kişi daha asıldı.

Bu olaylara "Çınar Vak'ası" denmesi, öldürülenlerin çınara asılmalarındandır. Öte yandan dönemin din bilginleri, cesetlerin ve başların asıldığı bu ağacı, bir telmih sanatı yaparak cehennemin, meyveleri insan başı olan ünlü vakvak ağacına benzetmişler, bu nedenle de olaya "Vak'a-i Vakvakiye" demişlerdir.

KÖPRÜLÜ MEHMET PAŞA'NIN BAŞARILARI

Köprülü Mehmet Paşa, İstanbul'daki bu karışıklığa böylece son verdikten sonra, Çanakkale Boğazı'nda Venedik donanmasını yenerek Venediklilerden Semadirek, Bozcaada ve Limni adalarını geri aldı. Erdel sorununu çözümleyerek Yanova'yı ele geçirdi. Anadolu'da Abaza Hasan Paşa ayaklanmasını bastırdı.

IV. Mehmet'in Rus elçisini kabulünü gösteren bir resim

ile her yıl vergilerin verilmesi, Kiev'in Ruslara bırakılması, Özi-Aksu (Buğ) nehirleri arasında kale yapılmaması, Tatarların Dinyeper nehrinin iki yakasında sürülerini otlatması, Kazakların Dinyeper nehrinde balık avlamaları ve Karadeniz'e tuz almak için inmeleri, göçmenlerin kabul edilmemesi, Osmanlılarla Kırımlıların, Rusların düşmanlarına yardım etmemeleri gibi konularda kararlar alındı. Bu, ilk Osmanlı-Rus barışıdır.

■ **Sakız Faciası (24 Temmuz):** 18 gemilik bir Fransız filosu, hiçbir sebep olmaksızın şehri top ateşine tuttu. 4,5 saat süren top ateşi sonucu birçok insan öldü ya da yaralandı; şehirdeki binalar büyük hasar gördü. Bu nedenle Fransa, olaydan duyduğu üzüntüyü belirtti ve Osmanlı Devleti'ne tazminat ödemek zorunda kaldı.

1682

■ **Budin Beylerbeyi Vezir İbrahim Paşa, Orta Macaristan üzerine sefere çıktı (27 Temmuz).**

■ **Büyük Türk gezgini, "Seyahatname" yazarı Evliya Çelebi öldü.**

■ **Kaş Kalesi ve diğer 28 kale, Avusturyalılardan alınıp İmre Tökeli'ye teslim edildi (15 Ağustos).**

1683

■ **Avusturya seferine karar veren IV. Mehmet, İstanbul'dan Edirne'ye hareket etti (1 Nisan).**

■ **Belgrad'ta kalan IV. Murat'ın serdar-ı ekrem olarak sefer için görevlendirdiği Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, ordunun başına geçti (24 Mayıs).**

■ **İstonil Belgrad savaş meclisinde, Viyana kuşatmasına karar verildi (27 Haziran).**

EVLİYA ÇELEBİ

(1611 Unkapanı/İstanbul - 1682 ?): Pirinç levhalar üzerine oyma işleyen sanatçı bir babanın oğludur. Çocukluğunda, 117 yaşında ölen babası Derviş Mehmet Zilli'nin yanında çalıştı ve buradaki Rum çıraklardan Rumca öğrendi. Kanunî'nin Zigetvar seferinde önemli hizmetleri olan babasının geniş çevresindeki güngörmüş kişilerin serüvenlerini hikâye ettikleri aile sohbetlerinde bulunan Çelebi, dünyayı gezip görme merakına kapılarak 20 yaşındayken İstanbul içinde gezip gördüklerini kaleme aldı. Daha sonra Enderun'a alınarak yetiştirildi (1635-1639) ve sipahi oldu. Dönemin padişahı IV. Murat'ın Revan seferinden dönüşünde saraya alındıysa da padişahın ölümünden sonra ayrılarak ilk gezisi olan Bursa yolculuğuna çıktı. Daha sonra İzmit, Trabzon (1640) ve Girit'e (1645) giden Evliya Çelebi, elli yıl boyunca Avusturya, Hicaz, Mısır, Sudan, Habeşistan, Dağıstan gibi ülkelerde dolaştı. Bu gezilerinde önemli mektuplar götürmek ya da savaşa katılmak gibi çeşitli hizmetlerde bulundu; gördü ve gözlemlerini seyahatnamesinde tarih ve yer belirtmelerine özen göstererek yazdı. "Seyahatname", edebiyatımızın gezi türünde ilk büyük yapıtıdır. Gerçekçi bir gözle izlenen olaylar, süslü ve gerçekdışı abartmalara özenilerek yazılmamış, yalın ve duru bir anlatım içinde diline özgü inceliklerle bezenmiştir. Tarih, toplumbilim ve güzel sanatlar üzerinde belli bir bilgi düzeyine varacak kadar kendi kendini yetiştirdiği anlaşılan Evliya Çelebi'nin "Seyahatnamesi"nin bugün elimizde üç tam takım yazması vardır. Yazı dilinde, halkın çok kullandığı deyimler geniş ölçüde yer aldığı için konuşma diline çok yakın bir kuruluş özelliği göstermekte, Ahmet Mithat Efendi'nin, ilk basımı sıralarında belirttiği gibi, bu yönüyle de kalıcı bir nitelik kazanmaktadır. Tanzimat'tan sonra yapıtın bazı bölümleri "Müntahabat-ı Evliya Çelebi" adıyla yayımlanmış, daha sonra Ahmet Vefik Paşa ve Şemsettin Sami Bey'in ilgisini çekmişse de yapıt üzerinde ilk önemli çalışmayı Necip Asım Bey yapmıştır. Daha sonra Kilisli Doktor Rifat ve Kilisli Abdullah Nasuh beyler, altı yıl süren bir çalışma sonucu yapıtı kopya etmişlerdir. Seyahatname'nin ilk sekiz cildi Arap harfleriyle (1898-1928), son iki cildi Türk harfleriyle (1935-1938) basılmış ve Reşat Ekrem Koçu (1943-1951), Mustafa Nihat Özön (1944-1945), Mehmet Aksoy ve Server İskit (1962) tarafından seçme parçalar yayımlanmıştır.

IV. MEHMET DÖNEMİ OLAYLARI

Yanık Kalesi'nin alınışıyla ilgili bir gravür

1683

- İkinci Viyana Kuşatması (14 Temmuz-12 Eylül):

- Kırım Hanı Murat Giray'la Budin Beylerbeyi Arnavut Koca İbrahim Paşa'nın ihaneti yüzünden kaybedilen Alamandağı Meydan Savaşı üzerine ikinci Viyana kuşatması kaldırıldı ve ordu, perişan bir durumda geri çekildi.

- Viyana önlerinde dağılan ordu, Yanıkkale konağında toplandı ve hain vezir Arnavut Koca İbrahim Paşa idam edildi (14 Eylül).

- Tuna üzerindeki Ciğerdelen Kalesi civarında Budin Beylerbeyi Kara Mehmet Paşa, Sobieski kuvvetlerini yendi (7 Ekim).

- Estergon Kalesi, düşmana teslim edildi (1 Kasım).

- Veziriazam ve Serdar-ı Ekrem Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın idamına karar verilmesi üzerine üçüncü vezir Kara İbrahim Paşa göreve getirildi (15 Aralık).

- Veziriazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa idam edildi (25 Aralık).

1684

- Vişgrad Kalesi, düşman tarafından ele geçirildi (18 Haziran).

- Budin Beylerbeyi Kara Mehmet Paşa, Vayçen'de bozguna uğradı (27 Haziran).

- Venedik Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilân etti (15 Temmuz).

- Ayamavri Kalesi, Venedikliler tarafından teslim alındı; ayrıca Dalmaçya cephesindeki birçok kale kaybedildi (8 Ağustos).

- Preveze Kalesi, 7 günlük bir kuşatma sonrası çatışma olmaksızın düşmana teslim edildi (28 Eylül).

- Budin, 3 ay 19 gün sonra, düşmanın kuşatmanın kaldırmasıyla kurtuldu (2-3 Kasım).

Budin savaşı'nı gösteren bir resim

BÜYÜK İSTANBUL YANGINI

1660 Temmuz ayında, İstanbul'da Ayazma Kapısı'nda çıkan bir yangında, Unkapanı'ndan Süleymaniye'ye, Bedesten'e doğru yayılan ateş dalgaları, kenti mahşere döndürdü. 2.700 kişi öldü, 120 saray, 100 mahzen, 360 cami, 40 hamam, 80 bin 200 ev ve birçok medrese, tekke, dükkân vs. yandı. Yangından sonra, kentte kıtlık ve veba salgını başladı. Köprülü Mehmet Paşa, yangında açılmış olan Yahudi mahallerini kamulaştırarak, arsaların bir bölümünü Yeni Cami'nin külliyesine, bir bölümünü de Müslümanların iskânına ayırarak değerlendirdi.

İstanbul'da sık sık çıkan yangınlardan birini betimleyen gravür

FAZIL AHMET PAŞA DÖNEMİ

1660 yılında Köprülü Mehmet Paşa'nın Edirne'de ölmesi üzerine, IV. Mehmet sözünü tutarak yerine oğlu Fazıl Ahmet Paşa'yı getirdi. 1664'de Avusturya'dan Uyvar Kalesi alınarak Vasvar Antlaşması yapıldı. 1669 yılında Kandiye Kalesi ele geçirilerek Girit Osmanlılara bağlandı. IV. Mehmet, 1672'deki Lehistan seferine ve Kamaniçe Kalesi'nin alınmasına katıldı ve 1672 Eylül'ünde imzalanan Bucaş Antlaşması'ndan sonra Edirne'ye döndü. 1673 yılında ikinci Lehistan seferine çıktı ve Aksu'ya kadar uzandı. Zuravna Kalesi yakınlarında sürdürülen savaş, Ekim 1676'da Polonya kralının eski antlaşmayı kabule razı olmasıyla sona erdi. Fazıl Ahmet Paşa'nın ölümü üzerine Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'yı IV. Mehmet, sadrazamlığa getirdi. Kazak Hetmanı Doroşenko'nun Ruslara katılması ve Ukrayna'nın saldırıya uğraması üzerine Kara Mustafa Paşa'nın Çehrin Kalesi'ni ele geçirmesinden sonra, IV. Mehmet 1678'de İstanbul'a döndü. Rusların savaşı sürdürmesi üzerine, 1680'de ikinci Rusya seferi için Edirne'ye gitti. Bu sırada 1681'de Ruslar, barış önerisinde bulundukları için Rusya'yla yirmi yıl süreli bir saldırmazlık antlaşması imzalandı.

1685

- Bosna Beylerbeyi Fındık Mustafa Paşa, Venediklilerin Dalmaçya Valisi Pietro Valerio'nun ordusuna karşı büyük başarı kazandı (Sing Zaferi) (7 Nisan).
- Koron kuşatması sırasında Mora Serdarı Halil Paşa ve Siyavuş Paşa şehit oldu, Müslüman halk kılıçtan geçirildi (3 Haziran).
- Estergon Kalesi'ni kuşatan Macaristan Serdarı Melek İbrahim Paşa, kuşatmayı kaldırıp geri çekildi (16 Ağustos).
- 22 yıl Osmanlı hâkimiyetinde kalan Uyvar Kalesi, 50 günlük kuşatma sonrası düşmana teslim edildi (19 Ağustos).
- Kara İbrahim azledilip üçüncü vezir Sarı Süleyman Paşa veziriazamlığa getirildi (18 Aralık).

1686

- Venedikliler Navarin Kalesi'ni kuşattılar (2 Haziran); yardıma gelen Mora Seraskeri İsmail Paşa öldü ve kale, çatışma olmaksızın düşmana teslim edildi (15 Haziran).
- 160 yıl Osmanlı hâkimiyetinde kalan Budin Kalesi, Avusturya ordusu tarafından ele geçirildi (2 Eylül). Bu sonuç, Macaristan'ın elden çıkmasına yol açtı.

1687

- Mohaç bozgunu sonucu 20 bin şehit verildi; Valpo, Posega gibi 15 kale düşmana teslim edildi (12 Ağustos).
- Cephedeki ordu, Sadrazam ve Serdar Sarı Süleyman Paşa'ya karşı isyan hareketi başlatıp İstanbul'a doğru yürüyüşe geçti (5 Eylül). Veziriazam, bir gemiye binerek Tuna yoluyla İstanbul'a kaçtı. Halep Beylerbeyi Siyavuş Paşa, askerin isteği üzerine serdar vekilliğine getirildi ve durum padişaha bildirildi. Asi ordu, cepheyi terk ederek Belgrad'a çekildi ve Edirne üzerine yürüdü. Bu durum üzerine, Siyavuş Paşa veziriazamlığa atandı. Azledilen Sarı Süleyman Paşa idam edildi ve kesik başı, orduyu durdurmak ve askere göstermek için gönderildi. Buna rağmen ordu, İstanbul'a doğru yürüyüşe devam etti.
- Atina, Venedikliler tarafından zaptedildi (25 Eylül).
- İstanbul önüne gelen asi ordu tarafından, av merakı yüzünden devlet işlerini yüzüstü bırakmakla suçlanan padişah IV. Mehmet tahttan indirildi (8 Kasım).

IV. Mehmet'in Macar ressamlarınca yapılmış bir resmi

MERZİFONLU KARA MUSTAFA PAŞA

(1634 Merzifon-1683 Belgrad): Sipahi subayı Oruç Ağa'nın oğludur. Babası, IV. Murat'ın Bağdat seferinde öldüğünden, Köprülü Mehmet Paşa'nın yanında büyüdü ve onun kızıyla evlendi. Köprülü Mehmet Paşa sadrazamlığa getirilince, o da devlet görevlerinde hızla yükseldi. 1660'ta Silistre beylerbeyi, bir yıl sonra vezir rütbesiyle Diyarbakır valisi oldu. Kayınbiraderi Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın sadrazamlığı sırasında kaptan-ı deryalığa getirildi. Fazıl Ahmet Paşa, Uyvar ve Girit seferlerine çıktığında sadaret kaymakamlığı yaptı, bu arada üçüncü vezir olarak Divan'a girdi. Fazıl Ahmet Paşa'nın yanında Kamaniçe seferine katıldı; kalenin alınmasında büyük yararlılıklar gösterdi ve Lehistan ile yapılan Bucaş Antlaşması (1672) görüşmelerini yönetti. Kazak kalelerinden Taman'ı ele geçirdi (1674). Fazıl Ahmet Paşa'nın ölümü üzerine, sadrazamlığa atandı (1676). Rusların eline geçen Çehrin Kalesi'ni geri aldı (1678). Daha sonra Viyana üstüne yürüdü. Viyana, 14 Temmuz'da kuşatıldı. Ancak, gerekli önlemleri zamanında almaması ve Kırım Hanı Murat Giray ile anlaşmazlığa düşüp Kırım hanının kuvvetlerini çekmesi sonucu, kuşatma başarısızlıkla sonuçlandı. Mustafa Paşa, dağılan orduyu toplayarak, Budin'e geldi. Düşmanın ilerlemesini engellemek için kalelere asker yolladıktan sonra, Belgrat'a çekildi. Mustafa Paşa'nın bu başarısızlığı rakiplerine fırsat verdi ve onu IV. Mehmet'in gözünden düşürdüler. IV. Mehmet'in buyruğuyla Belgrad'da idam edildi ve mallarına el kondu.

Kara Mustafa Paşa'nın muhasaraya başlaması üzerine Viyana'dan kaçan Alman İmparatoru I. Leopold

II. VİYANA KUŞATMASI

Yeni Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, hırslı bir adamdı. Kanunî Sultan Süleyman'a nasip olmayan Viyana'nın fethini gerçekleştirmek istiyordu.

Avusturya imparatoru, Türklere karşı bütün Avrupa'yı ayağa kaldırdı. Hepsi yardım vadettiler. Fakat en büyük yardımı Papalık ve Lehistan yaptı.

Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, 1683'te seferi başlattı. İlk hedef Yanıkkale, asıl hedef Viyana idi. Edirne'den Viyana'ya 3 ay 18 günde gelindi ve 14 temmuz 1683'te Viyana kuşatıldı.

Kuşatma, 60 bin askerden oluşan bir ordu ile yapıldı. Ayrıca akın için çevreye yayılan Kırım süvarileri ve Osmanlı akıncıları da vardı. İlk günlerde çarpışmalar çok şiddetli oldu. Eylül ayına kadar devam eden saldırılarda Viyana boşalmaya başladı. Bu arada canla başla direnen askerlerin sayısı da iyice azalmıştı.

Fakat düşman, Viyana'nın dışında boş durmamış, 85 bin kişilik bir ordu toplamışlardı. Leh Kralı da 35 bin kişilik bir kuvvetle onlara katılmıştı. Bu kuvvetler, 7 Eylül'de Viyana'ya doğru harekete geçtiler. Maksatları Türk ordusunu iki ateş arasında bırakmaktı. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, kendisine yönelik iki ihanet yüzünden gerçekten iki ateş arasında kaldı.

Düşmanın Tuna'yı aşıp Viyana'ya gelmesini önlemek için, Kırım Hanı Murat Giray, İsken-

der köprüsünü tutacaktı. O, bu görevini yapmamıştı. Düşman ordusu, Tuna'yı engelsiz aştı ve 120 bin asker, 200 topla saldırıya geçti. Türk ordusu çok güç durumda kalmıştı. Fakat henüz bozgun yoktu. Bu sırada Merzifonlu Kara Mustafa'yı çekemeyen Budin Beylerbeyi İbrahim Paşa, kendi emrindeki kuvvetleri alıp Yanıkkale'ye çekildi. Böylece ordunun sağ kanadı çöktü. Buradan saldıran düşman, akşam üzeri üstünlük sağladı.

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, bozgun hâlinde, 14 Eylül'de Yanıkkale'ye geldi. Burada, ihanet eden İbrahim Paşa'yı idam ettirdi. Padişah da daha sonra Murat Giray Han'ı azlederek yerine Hacı Giray'ı atadı.

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa orduyu yeniden toparlamaya, düzenlemeye çalıştı. O sırada bu işi en iyi yapabilecek yine o idi. Fakat bozgunu fırsat bilen düşmanları, padişahı etkileyerek idam fermanını imzalattılar ve Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, 25 Aralık 1683 tarihinde Belgrad'da idam edildi. Yerine, onun aleyhine entrika çevirenlerin başında bulunan Kara İbrahim Paşa getirildi.

Viyana bozgunu Osmanlı Devleti'nin talihini ters çeviren bir felâket oldu. Avrupa yakasındaki önemli kaleler birer birer elden çıkmaya başladı. Ciğerdelen ve Estergon kalelerini alan düşman ordusu daha sonra Peşte'yi zaptetti. ve Budin'i kuşattı. Budin en önemli kalelerden biriydi. Bunun da düşmesi üzerine Macaristan üzerindeki hakimiyet kalktı. Türkler Orta Avrupa'yı terk etmeye başladılar.

Viyana ve onu takip eden bozgunlar halkı çok üzmüştü. Köprülüler'den sonra kudretli bir devlet adamı bulunamamıştı. Buna rağmen padişah, devlet işleriyle ilgilenmiyor, bu olayları umursamaz görünüyor ve av eğlencelerini hiç aksatmıyordu.

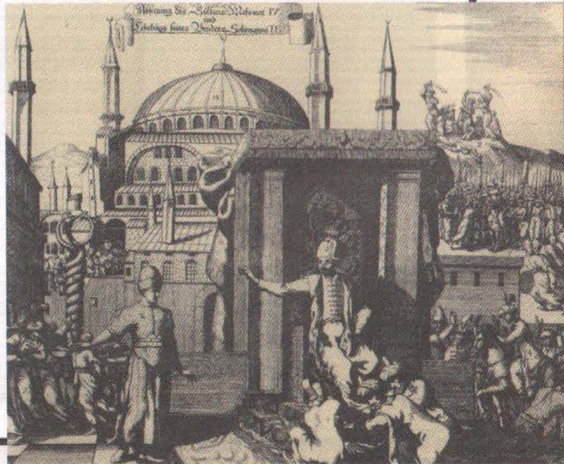
VİYANA KUŞATMASI SONRASI IV. MEHMET TAHTTAN İNDİRİLİYOR

14 Temmuz 1683'te başarısızlıkla sonuçlanan ikinci Viyana Kuşatması, IV. Mehmet döneminin en önemli olayıdır. Viyana kuşatması başarısızlığından sonra büyük toprak yitimi karşısında IV. Mehmet'in bu duruma karşı ilgisizliği halkta ve askerler arasında hoşnutsuzluğa neden oldu. Yeniçeriler, İstanbul'a doğru yürüyüşe geçerek padişahın değiştirilmesini istediler. Saray yetkilileri, ordunun İstanbul'a girmesi durumunda çıkacak olayları önlemek amacıyla 7 Kasım 1687'de IV. Mehmet'i tahttan indirerek, yerine kardeşi II. Süleyman'ı tahta çıkardılar.

Viyana Kuşatması (History of the Russo - Turkish War)

Edirne sarayına hapsedilen IV. Mehmet, yaşamının sonuna dek orada kaldı. IV. Mehmet Osmanlı tarihinde, Kanunî Sultan Süleyman'dan sonra saltanat süresi en uzun olan padişahtır. 7 yaşında tahta çıktı, 39 yıl görevde kaldı, 46 yaşında görevden alındı ve tahttan uzaklaştırılışından 5 yıl sonra 52 yaşında öldü (6 Ocak 1693). Cenazesi Edirne'den İstanbul'a getirilip annesinin İstanbul Yeni Cami'deki türbesine gömüldü.

IV. Mehmet'in azledilmesini betimleyen bir gravür
(Thesaurus Exoticorum, Hamburg, 1688)

II. SÜLEYMAN

SALTANAT SÜRESİ: 3 yıl 7 ay (9.11.1687 - 22.6.1691)

45 YAŞLARINDA PADİŞAH OLDU. KENDİSİNDEN SADECE ÜÇBUÇUK AY BÜYÜK OLAN AĞABEYİ IV. MEHMET'İN SALTANATI BOYUNCA SARAYDA ÖLDÜRÜLME KORKUSU İÇİNDE YAŞADI. VELİAHT KARDEŞLERİN ÇOCUK SAHİBİ OLMALARINA İZİN VERİLMEDİĞİ İÇİN ÇOCUĞU OLMADI. PADİŞAHIN EN İSABETLİ KARARI, KÖPRÜLÜ FAZIL MUSTAFA PAŞA'YI SADRAZAMLIĞA GETİRMESİYDİ.

II. Süleyman'ın tuğralı sınırnâmesi, 1688 (Türk ve İslâm Eserleri Müzesi)

Sultan İbrahim'in ikinci oğludur. Osmanlı padişahlarının yirmincisi olan II. Süleyman, ağabeyi IV. Mehmet tahta geçtiği zaman daha henüz 6 yaşındaydı ve IV. Mehmet'in padişahlığı boyunca sarayda hapis hayatı yaşadı. II. Süleyman'ın öz annesi Saliha Dilâşub Sultan yapı olarak "meczub-meşreb ve safdil" olduğundan saray entrikalarının dışında kaldı. Fakat büyük valide Kösem Sultan, IV. Mehmet'in annesi Turhan Hatice Sultan'ı devlet yönetiminden dışlamak istediği için Süleyman'ı tahta geçirmek üzere bir komplo düzenlemiş, bu komplo, başarısızlıkla sonuçlandığı için Kösem Sultan öldürülmüştü. Şehzade Süleyman çocuk olmasına karşın Şimşirlik Kasrı'nda diğer şehzadeler Ahmet ve Selim ile birlikte çok sıkı biçimde gözetim altına alındılar.

II. SÜLEYMAN	
Doğum Tarihi	: 15. 4. 1642
Doğum Yeri	: İstanbul
Babası	: İbrahim
Annesi	: Saliha Dilâşub Valide Sultan
Tahta çıktığı tarih	: 9. 11. 1687
Tahta çıktığında yaşı	: 45 yaş, 7 ay
Saltanatının sonu	: 22. 6. 1691
Tahtan ayrılma sebebi	: Ölüm
Saltanat süresi	: 3 yıl 7 ay
Ölüm tarihi	: 22. 6. 1691
Ölüm sebebi	: İstiska (Vücudunda su toplanma)
Öldüğü yer	: Edirne
Gömülü olduğu yer	: İstanbul, Süleymaniye, I. Süleyman'ın türbesinde

II. SÜLEYMAN (1642-1691)

Bu şehzadelerin anneleri de Eski Saray'a gönderildi. Şehzade Süleyman'ın, IV. Mehmet'in tahta geçmesinden itibaren başlayan hapis yaşamı aralıksız 39 yıl devam etti.

Ocak ağalarının baskısı ve Sadrazam Siyavuş Paşa'nın ocak ağalarıyla yaptığı toplantı sonucu, IV. Mehmet'in ordu tarafından istifaya zorlanması üzerine II. Süleyman, padişah adayı seçildi. IV. Mehmet, kendisinin yerine oğlu II. Mustafa'nın tahta geçmesi için çok çalıştıysa da başarılı olamadı. 9 Kasım 1687 tarihinde cülus töreniyle II. Süleyman'ın padişahlığı halka açıklandı.

YENİÇERİ VE SİPAHİ AYAKLANMASI

II. Süleyman'ın padişahlığının ilân edildiği günlerde, Sadrazam Siyavuş Paşa da ordu ile birlikte İstanbul'a gelmek üzereydi. Orduyu oluşturan yeniçeriler ve sipahiler de İstanbul'a girip ayaklanma girişimine hazırlanmaktaydılar. Yeniçeriler ve sipahiler, kendilerine gönderilen birikmiş ulufeleri az bularak, Siyavuş Paşa'nın çadırına hücum ettiler. Siyavuş Paşa, yüz yüze geldiği öldürülme tehlikesini güçlükle atlatarak yanındakilerle İstanbul'a girdi ve yeni padişaha sancak-ı şerifi teslim etti. Yeniçeriler ve sipahiler daha sonraki günlerde ayrı ayrı İstanbul'a girerek, Etmeydanı ve Atmeydanı'nda toplanmaya başladılar. 15 Kasım günü, her iki meydanda bulunan yeniçeri ve sipahiler, kentin servet sahibi kişilerini tek tek saptayıp konaklarını yağmalamaya, İstanbul Kaymakamı olan Fazlı Paşa'nın sarayından para sızdırmaya başladılar. İstanbul'da can ve mal güvenliği kalma-

Ulufelerini az bularak ayaklanan yeniçerilerden bir grup: Usta, Kalyoncu ve Tulumbacı (Gravür:Brindesi)

II. SÜLEYMAN DÖNEMİ OLAYLARI

1687

- Sultan İbrahim'in ikinci oğlu Sultan Süleyman, 46 yaşında tahta çıktı (8 Kasım).
- Eğri Kalesi, hiçbir çatışma olmaksızın düşmana teslim edildi (14 Kasım).

1687 yılında hiçbir çatışma olmaksızın düşmana teslim edilen Eğri'den bir görünüş

1688

- Veziriazam Siyavuş Paşa'nın yerine Nişancı İsmail Paşa atandı (2 Mart).
- Nişancı İsmail Paşa azledilerek Tekirdağlı Bekri Mustafa Paşa veziriazamlığa getirildi (2 Mayıs).
- İstolni Belgrad Kalesi elden çıktı (6 Eylül).

İstolni Belgrad Kalesi (Minyatür: Süleymanname)

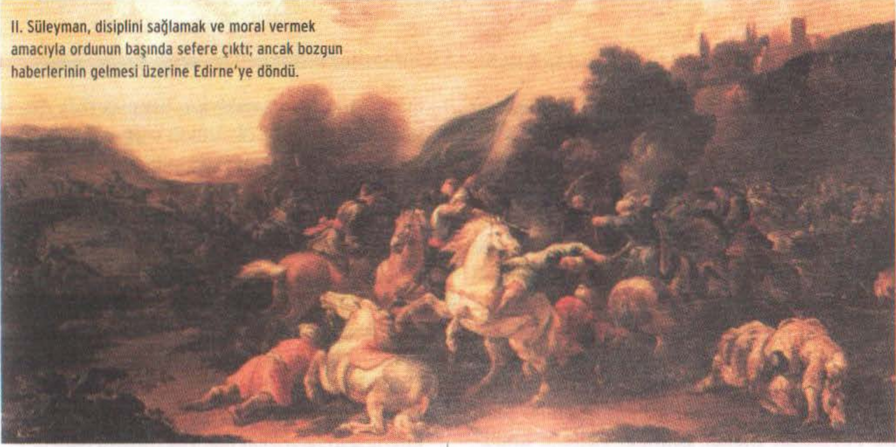

1688 yılında 29 günlük kuşatmadan sonra Avusturyalılara teslim edilip bir yıl sonra geri alınan Belgrad kenti (Batılı Gözüyle Balkanlarda Türk Şehir ve Eserleri)

- Belgrad Kalesi, 29 gün kuşatma altında kaldıktan sonra Avusturya ordusu tarafından ele geçirildi. Tuna'daki Türk gemileriyle kaçmaya çalışan halk, kılıçtan geçirildi (8 Eylül).

1689

- II. Süleyman, Avusturya seferi için Edirne'den hareket etti (6 Haziran).
- Tuna üzerindeki Gladova ve Orşova kaleleri geri alındı (8 Temmuz).

II. Süleyman, disiplini sağlamak ve moral vermek amacıyla ordunun başında sefere çıktı; ancak bozgun haberlerinin gelmesi üzerine Edirne'ye döndü.

dı. 22 Kasım'a kadar olaylar sürdü. Cülus bahşişi isteğiyle 22 Kasım'da Atmeydanı'ndan saraya haber gönderdiler. Emekli olanlarla birlikte sayıları bir hayli artmış olan askerlerin cülus bahşişi isteklerini karşılayabilmek için, bir kısmı Enderun hazinesinden, bir kısmı Mısır gelirlerinden, bir kısmı da sarayın değerli gümüş eşyaları ve iç hazinedeki gümüş, altın kılıçlar, eşyalar alelacele çıkarılıp eritilmek üzere Darphane'ye gönderildi. Bunlar yetmediği için İstanbul zenginlerinden "imdadiye" adı altında para alındı; bunun tahsili işinin ise ayaklanan askerlerin zorbabaşları tarafından yapılması kararlaştırıldı. Bu kararın neden olacağı belâ ve zulümler halkı korkuttuğundan insanlar İstanbul'dan kaçmaya başladılar.

AYAKLANMALAR YAYILIYOR

Ayaklanan kapıkullarının her gün yeni bir eyleme girişmeleri, çarşı pazarı yağmalamaları, kentte güvenliğin sağlanamaması, herkesi bezdirdi. Siyavuş Paşa zorlamalara dayanamaz oldu.

Aralık ayının ilk günlerinde "cebeci"ler de bahşişlerinin verilmediği için Atmeydanı'nda (Sultanahmet Meydanı) toplanmaya başladı. Aynı günlerde defter çalığı yeniçeriler de İstanbul'a gelip ayaklanmacılara katıldı. Zor durumda kalan Siyavuş Paşa, bu ayaklanmacılardan bir hafta süre isteyerek birkaç günlüğüne ortalığı yatıştırmaya çalıştı. Ama ne çare ki çok geçmeden yeniçeriler, sipahiler, diğer sınıflardaki askerler, işsizler ve serseriler Atmeydanı'nı doldurdular.

- **Arap Recep Paşa, Batucina'da yenildi (30 Ağustos).**

- **Macaristan Serdarı Arap Recep Paşa, Niş önlerinde bozguna uğradı (24 Eylül). Bu yüzden Recep Paşa idam edildi.**

- **Tekirdağlı Bekri Mustafa Paşa görevden alınıp Köprülü Fazıl Mustafa Paşa veziriazamlığa getirildi (25 Ekim).**

Köprülü Fazıl Mustafa Paşa : (1637 Vezirköprü - 1691 Yugoslavya): Köprülü Mehmet Paşa'nın oğlu, Fazıl Ahmet Paşa'nın kardeşidir. İstanbul'da iyi bir medrese öğrenimi gördükten sonra, eniştesi Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın desteğiyle vezir olup Divan-ı Hümayun'a katıldı (1680). Üç yıl sonra Niğbolu sancağı ile birlikte Silistre (Özi) valisi ve Lehistan'da Babadağ serdarı oldu (1683). Aynı yıl ikinci Viyana kuşatmasındaki başarısızlık nedeniyle Merzifonlu Kara Mustafa Paşa idam edilince, Edirne'ye çağrıldı (Mart 1684). Ancak Köprülüler ailesine düşman olan Sadrazam Kara İbrahim Paşa ile anlaşamayarak görevinden ayrıldı. Bir yıl sonra Venedikliler ile anlaşmazlık artınca, Sakız adası muhafızlığına atandı (1685). Mart 1686'da da Seddülbahir (Çanakkale) muhafızlığına getirildi. Kapıkulu askerlerinin ayaklanması üzerine ikinci vezirliğe atandı (Ekim 1687). Ayaklananların yatıştırılmasını sağlamakla birlikte, istekleri doğrultusunda padişahın tahttan indirilmesi ve yerine kardeşi II. Süleyman'ın getirilmesinde de rol oynadı (Kasım 1687). Ancak II. Süleyman'ın askerlere dağıtmak istediği bahşişi engellemesi ve ayaklanmanın elebaşlarını sert bir biçimde cezalandırması tepki toplamasına neden oldu. Yeniçerilerin direnmesi üzerine görevinden alınarak Seddülbahir muhafızlığına gönderildi (1688). Aynı yıl Hanya, Kandiye ve Sakız muhafızlıkları da yaptı. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki durumu giderek bozulmaktaydı. Belgrad kaybedilmiş, Arnavutluk ve Sırbistan'da ayaklanmalar başlamıştı. II. Süleyman, Fazıl Mustafa Paşa'yı geniş yetkilerle sadrazamlığa getirdi (Kasım 1689). Fazıl Mustafa Paşa ilk olarak, ayaklanmaların nedeni olan ağır savaş vergilerini hafifletti ve bir bölümünü de kaldırdı. Düşük ayarlı sikke basımını engelleyerek, savaş nedeniyle birtakım maddelere konulan narhın kaldırılmasını sağladı. Gereksiz harcamaları engelleyerek, kubbealtı vezirlerinin sayısını azalttı ve böylece sadrazamlığın bağımsız bir yapıya kavuşmasını sağladı. Yeniçeri ocağını düzene soktu, yeni askerler toplayarak ordunun güçlendirilmesine çalıştı. Macaristan seferine çıkarak Vidin, Niş ve Semendire'yi ele geçirdi (Temmuz 1690). Elden çıkmış olan Belgrad'ı da geri aldı (Ekim 1690). Tahta Şehzade Ahmet'in çıkarılması için gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra, ikinci Macaristan seferine çıktı (Haziran 1691). II. Süleyman'ın ölümü üzerine (22 Haziran 1691), II. Ahmet tahta çıktı. Bu arada geri çekilen Avusturya ordusuna karşı saldırıya geçen Fazıl Mustafa Paşa, Salankamen Savaşı'nda şehit düştü, bu olay üzerine askerler dağılmaya başlayınca Osmanlı ordusu savaşı kaybetti.

Yeniçeri ağası görevden alınıp yerine Harputlu Ali Ağa atandı. Çarşılar kapandı. Ayaklanmacılar açık buldukları veya kepenklerini söktükleri dükkânları yağmalamaya başladı. Asileri el altından yönlendiren Defterdar Ahmet Efendi tutuklandı. Bu sırada Harputlu Ali Paşa, zorbabaşı Fetvacı Hüseyin Çavuş'u bir baskınla öldürmeye kalkıştıysa da başarılı olamadı. Bir süre sonra Fetvacı Hüseyin, yeniçerileri yeniden ayaklandırdı. Asilerin dayatması üzerine Köprülü Fazıl Mustafa Paşa, seddülbahir muhafızlığına atandı, şeyhülislâm azledilip yerine Feyzullah Efendi getirildi. Asilerle anlaşmayı başaran Harputlu Ali Paşa görevinde kaldı.

Harputlu Ali Paşa, bir suikast düzenleyip Fetvacı Hüseyin Çavuş'u öldürttü. Yeniçeriler bunu öğrenince denetim sırasında Harputlu Ali Paşa'yı öldürdü. Bu olayın ardından önce Defterdar Hüseyin Paşa'nın, sonra Siyavuş Paşa'nın saraylarını yağmalamaya başladılar. Siyavuş Paşa'nın sarayında pencere demirlerine varıncaya kadar ne var ne yoksa söktüler. Hızlarını alamayan yeniçeriler çarşılara dağılarak yağmalamalarına devam ettiler.

HALK, İSYANCILARA KARŞI

Yeniçerilerin yağmalamasından bıkan şehir halkı, saray avlusunda, Ayasofya meydanı ve Atmeydanı'nda toplanmaya başladı. Bu şehir eşkıyalarına karşı saldırıya karar verildi. Ertesi gün pek çok zorba öldürüldü ve 4 aydan bu yana sürmekte olan terör sona erdi.

İsmail Paşa, olayların yatışmasından sonra vekâleten yürüttüğü sadrazamlığa asaleten atanarak, yağmalanan yerlere gidip tespitlerde bulunmaya başladı. Bu sırada İstanbul'a, Eğri ve Bosna'nın istilâ edildiği haberleri geldi. Ülke genelinde seferberlik ilân edildi. Sefere çıkmakta ayak direten Yeğen Osman Paşa, buyruğundaki yüzlerce leventin harekete geçmesinden çekinildiği için Bosna beylerbeyliğine atanarak İstanbul'dan uzaklaştırıldı. Hazinedeki para darlığı cepheye ordu sevkine olanak vermediği için Has Ahır'da saklanan değerli ne varsa Darphaneye aktarıldı.

HAZİNE AÇIĞINI GİDERMEK İÇİN YENİ VERGİLER KONUYOR

Bu gelişmeler boyunca sessiz kalan II. Süleyman, İsmail Paşa'yı görevinden azledip yerine sadrazam olarak Tekfurdağlı Bekri Mustafa Paşa'yı getirdi. Hazine açığını kapamak için vergi alınması koşuluyla içki satışlarının serbest bırakılmasına karar verildi. Yine aynı amaçla tütün vergisi de konuldu. Başka birtakım vergiler daha öngörüldü; vakıf gelirleri vergilendirildi, zenginlerin bir kese gümüş vermeleri, İstanbul halkından süvari birliklerinin teçhizatını sağlamaları istendi.

II. SÜLEYMAN DÖNEMİ OLAYLARI

1690

- **Rumeli'yi düşman istilâsından temizleyen Kırım Hanı Selim Giray, Edirne'ye geldi (23 Şubat).**
- **Eyüp yangını (7-8 Haziran):** Bir kaymakçı dükkânından çıkan yangında Eyüp semti ve Eyüp Camii tamamen yandı. Cami, üç ay süren onarım sonrası ibadete açıldı.
- **Kanije Kalesi, hiçbir çatışma olmaksızın düşmana teslim edildi (11 Temmuz).**
- **Veziriazam Fazıl Mustafa Paşa, Serdar-ı Ekrem göreviyle Edirne'den İstanbul'a hareket etti (13 Temmuz).**

1690 yılında hiçbir çatışma olmaksızın teslim edilen Kanije Kalesi

II. SÜLEYMAN ORDUNUN BAŞINDA SEFERE ÇIKIYOR

Saltanata yeni bir parlaklık kazandırmak amacıyla II. Süleyman'ın ordunun başında sefere çıkması için hazırlıklar yapıldı. II. Süleyman ve devlet erkanı Edirne'ye hareket ettiler. II. Süleyman, 10 Nisan 1689'da Macaristan seferi için Edirne'de saray önüne kurulan otağa çıktı. Sağlık durumu uzun bir sefere çıkmasına elvermeyecek derecede bozuk olan II. Süleyman, disiplini sağlamak ve moral vermek için ordunun başında Sofya'ya hareket etti. Başlangıçta aldığı fetih haberleriyle sevinen padişah, büyük bozgun haberinin gelmesi üzerine Edirne'ye döndü. Avusturya orduları Vidin'i, Üsküp'ü ve Tuna üzerinde Belgrad'ın doğu tarafında meşhur bir kale olan Feth ül-İslâm'ı istilâ etti. II. Süleyman, Tekfurdağlı Bekri Mustafa Paşa'yı azledip yerine Köprülü Fazıl Mustafa Paşa'yı sadrazamlığa getirdi.

13 Kasım 1690'da, Anadolu'da Ceridoğlu ve Gedik Ahmet Paşa ayaklanmalarını bastıran Hacı Ali Paşa'yı İstanbul kaymakamlığına atayan II. Süleyman, Sadrazam Fazıl Mustafa Paşa tarafından Vidin ve Niş'i düşman istilâsından kurtardığı haberini aldıktan sonra, Edirne'den İstanbul'a gelmek üzere hareket etti.

Fazıl Mustafa Paşa, düşman ordularını Tuna'nın öte yakasına atarak Belgrad'ı geri aldıktan sonra sonbaharda İstanbul'a geri döndü.

PADİŞAHIN ÖLÜMÜ VE ÖZELLİKLERİ

Sadrazam Fazıl Mustafa Paşa sefer hazırlıkları ile uğraşırken, II. Süleyman'ın sağlık durumu da ağırlaşmış bulunuyordu. Sadrazamın seferde iken padişahın İstanbul'da ölmesi durumunda, bazı zümrelerin IV. Mehmet'in yeniden tahta çıkarılmasına çalışacaklarına dair söylentiler ortalıkta dolaşıyordu. Bu söylentilerin etkisiyle tedbirli olmak için harekete geçen II. Süleyman, eski padişah IV. Mehmet ve veliaht durumundaki Şehzade Ahmet'in (II. Ahmet) de Edirne'ye götürülmelerine karar verdi. Edirne yolculuğu sırasında durumu daha da ağırlaşan II. Süleyman, Edirne Sarayı'nda 22 Haziran 1691'de hayata gözlerini kapadı. İstanbul'a getirilip Kanunî Sultan Süleyman Türbesi'ne gömüldü.

Tokatlı Ahmet Efendi'den hat öğrenen II. Süleyman'ın yazısı, güzel ve işlekti. Çocuğu olmayan II. Süleyman, yumuşak ve iyi huylu, hareket etmesini pek sevmeyen bir yapıdaydı. Fermanlarındaki tuğrasının yanına çiçek motifi koydurtan ilk padişah olarak anılır. İstanbul'un sorunlarıyla ziyadesiyle ilgilendi. Bu arada alım satımın arz-talep kuralına göre işlemesi gerektiğini ileri sürerek narhı kaldırdı.

- **Erdel'de Avusturyalılara karşı Zernescht zaferi kazanıldı (21 Ağustos).**

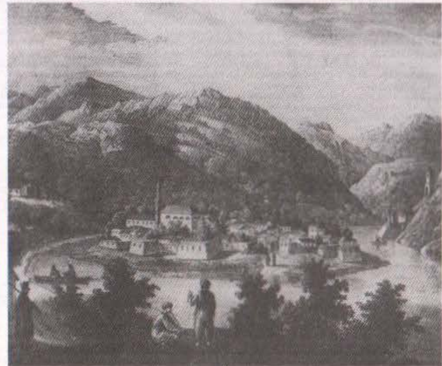
- **Belgrad geri alındı (8 Ekim):** Sadrazam Serdar Köprülü Fazıl Mustafa Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile Belgrad Kalesi'ni savunan Avusturya ordusu arasında yapılan savaşın 13. gününde bir top ateşi ile barut mahzeninin patlaması üzerine 4 bin Avusturyalı asker öldü. Kaleden açılan gedikten Osmanlı ordusunun yaptığı taarruzda yarım saat içinde Avusturya ordusu 5 bin kayıp verdi. Gemilerle Tuna nehrinden kaçmak isteyen 12 gemi dolusu Avusturya askeri esir alındı. Kale, Osmanlıların eline tekrar geçtiğinde, kaledeki 16 bin Avusturya askerinin tümü öldürüldü, 300 top ele geçirildi.

1691

- **Mısırçarşısı yangını (1-2 Ocak):** Yeniçarşı adı verilen Mısırçarşısı, tamamen yandı; maddî zarar çok büyük oldu ve birkaç gün çarşıya girilemedi.

- **Avlonya Kalesi, 31 gün süren kuşatma sonrası, Venediklilerden geri alındı (6 Mart).**

- **Tuna nehri üzerindeki Adakale, Osmanlı egemenliği altına girdi. 1923'te Romanya'ya geçen Adakale, 1972'de yapılan baraj sonrası sular altında kaldı.**

1691'de Osmanlılara geçen Adakale'den bir görünüm

- **II. Süleyman, 3 yıl 7 ay 4 günlük saltanattan sonra 50 yaşında hayata gözlerini kapadı (22 Haziran).**

II. AHMET

SALTANAT SÜRESİ: 3 yıl 7 ay 14 gün (22.6.1691 - 6.2.1695)

SARAYDA EĞİTİM GÖRMÜŞTÜ AMA TECRÜBESİZDİ.
İYİ NİYETİNE RAĞMEN, EN ZAYIF TARAFI, TELKİNLERE KAPILMASI VE ÇEVRESİNDEKİ İNSANLARIN SÖZLERİNE GÜVENEREK YANLIŞ KARARLAR VERMESİYDİ. BUNA RAĞMEN DEVLET İŞLERİNİN YÜRÜMESİ İÇİN ÇABA GÖSTERİR, HASTA OLDUĞU ZAMANLARDA BİLE DİVAN TOPLANTILARINI TAKİP EDERDİ.

II. Ahmet'in tuğralı beratı, 1693
(Topkapı Sarayı Müzesi)

Yirmi birinci Osmanlı padişahı II. Ahmet, Sultan İbrahim ve Hatice Muazzez Sultan'ın oğludur. II. Süleyman gibi, IV. Mehmet'in padişahlığı süresince sarayda hapis hayatı yaşadı. II. Ahmet şehzadelik yıllarını özel dairesinde yıldızbilimle uğraşarak geçirdi.

1691 yılında Sadrazam Köprülü Fazıl Mustafa Paşa, II. Süleyman'ı, ağır hasta olmasına karşın Avusturya seferine katılmaya ikna etmişti. Veliaht durumundaki II. Ahmet de kapalı bir arabayla Edirne'ye götürüldü. Sadrazamın hareketinden kısa bir süre sonra II. Süleyman'ın ölümü üzerine, II. Ahmet'in padişah olmasına karar verildi.

II. AHMET	
Doğum Tarihi	: 25.2.1643
Doğum Yeri	: İstanbul
Babası	: İbrahim
Annesi	: Hatice Muazzez Sultan
Tahta çıktığı tarih	: 22.6.1691
Tahta çıktığında yaşı	: 48 yaş, 4 ay
Saltanatının sonu	: 6.2.1695
Tahtan ayrılma sebebi	: Ölüm
Saltanat süresi	: 3 yıl, 7 ay
Ölüm tarihi	: 6.2.1695
Ölüm sebebi	: Verem
Öldüğü yer	: Edirne
Gömülü olduğu yer	: İstanbul, Süleymaniye, I. Süleyman türbesinde

II. AHMET (1643-1695)

Salankemen Savaşı

SALANKEMEN SAVAŞI

II. Ahmet, padişahlığı boyunca İstanbul'a hiç gitmedi. Fatih Sultan Mehmet gibi cülus ve kılıç alayı törenleri Edirne'de yapıldı. II. Ahmet'in saltanat yıllarında, ardı ardına bozgunlarla sonuçlanan Avusturya-Macaristan savaşları devam etti. Hicaz'da, Suriye'de ayaklanmalar, Kuzey Afrika'da devletin önleyemeyeceği karışıklıklar vardı.

FAZIL MUSTAFA PAŞA'NIN ŞEHİT DÜŞMESİ

Yeni padişah tahta çıktığı zaman Sadrazam Fazıl Mustafa Paşa, ikinci seferinin ilk savaşını veriyordu. Salankemen yakınlarında düşman ordusu ile karşı karşıya geldi. Kırım hanı da 100 bin kişilik bir ordu ile yaklaşmıştı. Kumandanlar, Fazıl Mustafa Paşa'yı Kırım ordusu gelmeden hücuma ikna ettiler. Mevcut kuvvetle savaşın kazanılacağından emindiler.

II. AHMET DÖNEMİ OLAYLARI

1691

- **Sultan İbrahim'in üçüncü oğlu II. Ahmet, Edirne'de tahta çıktı (22 Haziran).**

II. Ahmet

Yirminci Osmanlı padişahı II. Süleyman 22 Haziran 1691'de öldüğü zaman, onun yerine tahta çıkan küçük kardeşi (Sultan İbrahim'in üçüncü oğlu) Şehzade II. Ahmet, 47 yaşındaydı. Sarayda eğitim görmüştü ama hareketleri sınırlı olduğu, kafes içinde yaşatıldığı için devlet idaresinde tecrübe kazanamamıştı.

Sultan II. Ahmet, evvelki padişahlar gibi İstanbul'da Eyüp Sultan Camii'nde değil, Edirne'ye giderek oradaki Eski Cami'de kılıç kuşandı. Tahta çıkmasında birinci derecede rolü olan Fazıl Paşa'yı da sadrazamlıkta bıraktı.

- **Köprülü Fazıl Mustafa Paşa, Salankemen Savaşı'nda şehit oldu (19 Ağustos).**

Salankemen Savaşı: Sadrazam Serdar Köprülü Fazıl Mustafa Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile prens Ludvig komutasındaki 100 bin kişilik Avusturya ordusu arasında Tuna nehri kenarındaki Salankemen'de yapılan kanlı savaşta, birçok yeniçeri ağası şehit oldu. Fazıl Mustafa Paşa'nın, alnından giren bir kurşunla şehit olması üzerine, etrafındaki askerin "Serdar düştü" demesiyle, kazanılmış durumda olan bir savaş kaybedildi. Ordu hazinesi ile top ve cephane, Avusturya ordusunun eline geçti. Tuna nehrinde ise 800 kayık dolusu Avusturya'ya ait erzak ve cephane, Osmanlılarca yakıldı.

- **Arabacı Ali Paşa, sadrazamlığa ve serdarlığa getirildi (30 Ağustos).**

1692

- **Devlet adamı, "Vekayiname" yazarı ve tarihçi Nişancı Abdi Paşa, görevli bulunduğu Sakız'da öldü.**

Nişancı Abdi Paşa'nın Vekayiname adlı tarih kitabından bir sayfa (Topkapı Sarayı Kitaplığı)

Saldırı başladı ve ikindi üzeri çarpışmalar çok şiddetlendi. Düşman çok ağır kayıplar verdi ve bozulmak üzereydi. İşte tam bu sırada, Fazıl Mustafa Paşa'nın alnına bir kurşun isabet etti ve sadrazam kanlar içinde atından düştü. Bu olay, bir anda savaşın gidişini, hattâ Türk tarihinin akışını değiştiren bir felâket oldu. Asker şaşırdı, cesareti kırıldı. Büyük ordunun sanki bir anda ruhu kaybolmuştu. Durumu öğrenen Avusturyalılar ise birden cesaretlenip, toparlandılar. Yeniden hücuma geçerek Türkleri püskürttüler. Böylece kazanılmak üzere olan bir zafer, yenilgiye dönüştü.

Türk ordusunun can kaybı azdı. Fakat çekilirken top ve ağırlıklarını düşmana kaptırmıştı. Binlerce çadır ve ordu hazinesi de düşmanın eline geçmişti. Düşman, 100 bin kişilik ordusundan 50 binini kaybettiği için çekilen Türk ordusunu takip edememişti ama çekilen asker, Tuna'nın balçıklı kıyılarında perişan oldu. Güçbela Belgrad'a gidebildi.

II. Ahmet'in kaftanı

Bozgundan kısa bir süre sonra Kırım ordusu yetişti. Fakat artık yapabileceği bir şey yoktu. Kırım hanı, manzarayı büyük bir üzüntü ile seyretti. Ağırlıklarını yitiren Türk ordusu savaşacak durumda değildi. Düşman ise top-tüfek üstünlüğü sağlamış, düzenini yeniden kurmuştu.

Köprülü Fazıl Mustafa Paşa'nın Salankemen Savaşı'nda şehit düşmesinden sonra II. Ahmet, kısa aralıklarla Arabacı Ali Paşa'yı (1691), Hacı Ali Paşa'yı (1692), Bozoklu Mustafa Paşa'yı (1693), Sürmeli Ali Paşa'yı (1694) sadrazam olarak atadı. Bu sadrazamlar da görevlerini Edirne'de sürdürdüler veya cepheye gittiler.

MAĞLÛBİYETLER BİRBİRİNİ İZLİYOR

Köprülü Fazıl Mustafa Paşa'nın ölümü ve Osmanlı ordularının bozgunuyla sonuçlanan savaşlar, Osmanlılar için tam bir yıkım oldu. Kamaniçe'yi kuşatan Lehler, Tuna'ya doğru indiler. Varat Kalesi elden çıktı. Venedikliler de Dalmaçya'da sahilde bulunan Gabella Kalesi'ni ele geçirdiler. Venediklilerin Sakız adasına asker çıkarmasına da engel olunamadı.

- **Arabacı Ali Paşa'nın azli sonrası Çalık Ali Paşa, veziriazamlığa atandı (27 Mart).**
- **Avusturyalılar tarafından 8 ay 4 gün kuşatma altında tutulan Varat Kalesi, yardım gelmemesi ve açlık sebebiyle çatışma olmaksızın teslime mecbur kaldı (18 Temmuz).**

1693

- **IV. Mehmet (Avcı), tahttan uzaklaştırılışından 5 yıl sonra 52 yaşında öldü (6 Ocak). Cenazesi, Edirne'den İstanbul'a getirilip annesinin Yeni Cami'deki türbesine defnedildi.**
- **Çalık Ali Paşa'nın istifası sonucu boşalan veziriazamlığa Bozoklu Mustafa Paşa getirildi (27 Mart).**
- **Büyük İstanbul yangını (7 Haziran):** Cibali'de çıkan yangın, Zeyrek Camii civarı ile Atpazarı'na kadar yayıldı. Yangında 98'i dükkân olmak üzere 951 bina kül oldu.
- **Avusturyalılar tarafından 44 gün kuşatma altında tutulan Belgrad Kalesi, Veziriazam Bozoklu Mustafa Paşa tarafından kurtarıldı (12 Eylül).**

1694

- **Bozoklu Mustafa Paşa'nın yerine Sürmeli Ali Paşa veziriazam oldu (14 Mart).**
- **Gabella Kalesi düşman eline geçti (28 Haziran).**
- **Sakız Kalesi, çarpışma olmaksızın Venediklilere teslim edildi (21 Eylül).**

1695

- **II. Ahmet, 52 yaşında vefat etti (6 Şubat). Cenazesi, Edirne'den İstanbul'a getirilip Kanunî Sultan Süleyman türbesine defnedildi.**

1694 yılında Venediklilere bırakmak zorunda kaldığımız Sakız Adasının 17. yüzyılda yapılmış bir gravürü

İstanbul'da sık sık çıkan yangınlar, "Tulumbacılar" tarafından söndürülmeye çalışılırdı (Tablo: Münif Fehim)

SAKIZ ADASI ELDEN ÇIKIYOR

Sürmeli Ali Paşa, bütün makamlara kendi adamlarını yerleştirmekle uğraştığı bir sırada, Venedik donanması Sakız adasına asker çıkarmıştı. Anadolu kıyılarına çok yakın olduğu için bu adanın önemi büyüktü. Papalık, Malta ve Floransa gemileri de Venediklileri destekliyordu. Sakız Kalesi'ni koruyan Türk muhafızları ise 1300 kişiden ibaretti. Bunların, 12 bin kişilik, iyi donatılmış düşman kuvvetlerine uzun süre dayanması mümkün değildi. Yardım da yetişmeyince "vire" ile (çatışma olmaksızın) teslim oldular (21 Eylül 1694). Vireye göre, Sakız'daki Müslümanlar, gemilerle Çeşme'ye nakledildi.

Sadrazam o sırada Belgrad'da bulunuyordu. Sakız'ın düşmesine çok üzülen padişah, sadrazama bir mektup yazarak "Mademki Sakız düşmüştür, sen bütün Macaristan'ı fethetsen makbulüm değildir!" dedi. Sakız geri alınmazsa, bütün sorumluların en ağır şekilde cezalandırılacağını da bildirdi. Aynı zamanda Mısırlıoğlu Abrahim Paşa'yı Sakız serdarlığına tayin ederek, ona, o kış içinde adayı geri almasını emretti.

Bu olayların yanı sıra, Suriye'de Sürhanoğulları ve Manoğulları başkaldırdılar. Irak ve Hicaz yöresinde de Arap kabileleri yerel olaylar çıkardılar.

SIKÇA YAPILAN ATAMALAR SONUCU DEĞİŞTİRMİYOR

II. Ahmet, Kanunî Sultan Süleyman dönemindeki yönetim geleneklerini canlandırma isteğiyle Divan-ı Hümayun'un haftada dört gün toplanmasını emretmişti. II. Ahmet'in ve devlet ileri gelenlerinin oturduğu Edirne, yaşama bakış ve kültür düzeyi açısından İstanbul'dan farklı değildi. Bursa'dan kalabalık bir derviş grubuyla Edirne'ye gelen ve halkı tahrik eden, yönetimi ve yeniçerileri aciz bırakan Niyazi Mısrî ve mehdilik iddiasıyla ortaya çıkıp Eski Cami'de halkı kendisine biata çağıran bir deli, dönemin özelliğine örneklerdir.

Bu ortamda, Divan-ı Hümayun'un haftada dört gün toplanmasının, II. Ahmet'in sık sık atama ve uzaklaştırmalar yapmasının hiçbir yararı olmamıştır.

TOPRAK DÜZENİNDE DEĞİŞİKLİKLER YAPTI

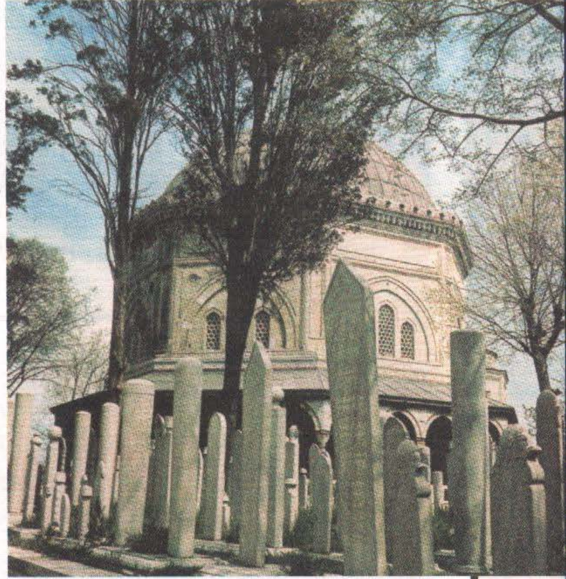
II. Ahmet toprak düzeninde de değişiklikler yaptı. Bazı eyaletlerde toprakları, babadan oğula geçmemek koşuluyla işleyenlere dağıttı. Önceki padişah II. Süleyman gibi, saray muhiti ile çevresindeki kıt görüşlü çıkarcı bir zümrenin etkisinde kalan II. Ahmet, kendisini çok akıllı, adil, yetkin bir padişah sanmaktaydı. İstanbul'a gitme isteği her seferinde türlü bahanelerle önlenerek kalabalık kadrolu Topkapı Sarayı'nın entrikalarına oyuncak edilmemeye çalışıldığı kabul edilir. Ama gene zayıf şahsiyeti yüzünden Edirne Sarayı'nda tecrit edilmiştir.

İSTANBUL'DA ÇIKAN OLAYLAR

Padişah Edirne'de oturduğundan, İstanbul'u, Sadaret kaymakamı ve İstanbul kadısı yönetiyordu. Bu nedenle kent, sorunları ile baş başa bırakılmış olarak bir dizi sıkıntı yaşadı. Yönetimdeki boşluklar yüzünden türeyen bazı zorbalar halkı yıldırmıştı. İstanbul'da çeşitli kundaklama eylemleri sonucu yangınlar çıkıyordu, kentte sayısız hırsız, soyguncu türemişti. İstanbul'da hava karardıktan sonra kimse dışarı çıkamıyordu. II. Ahmet bu sırada İstanbul Kaymakamı Hüseyin Paşa'yı azletti ve yerine Kıbrıs Muhafızı Kalaylıkoz Ahmet Paşa'yı atadı. Yeni kaymakam, gece ve gündüz, kendi rahatını bir tarafa bırakıp güvenlik önlemleri aldı. Bu çalışmalar sonucu Ahmet Paşa büyük üne kavuştu. Sadrazam Bozoklu Mustafa Paşa, II. Ahmet'in izniyle Kıbrıs Muhafızı Kalaylıkoz Ahmet Paşa'yı bu yüzden görevinden aldı ve Amcazade Hüseyin Paşa'yı İstanbul kaymakamlığına getirdi. İstanbul'da din önderleri ve medreselerin bağnaz ve bilgisiz müderrisleri, halka küçük bir işaretle her türlü eylemi yaptırabilecek güce gelmişlerdi.

ÖLÜMÜ VE KİŞİLİĞİ

Tahta çıktığı zaman 47 yaşındaydı. Bilinen eşleri Rabia Hatun ve Şayeste Hatun'dur. Bunlardan 2 erkek ve 3 kız çocuğu oldu.

52 yaşında Edirne'de ölen II. Ahmet'in naaşı İstanbul'daki Kanunî Sultan Süleyman türbesine defnedildi.

Sinirli, hırslı ama aynı zamanda merhametli ve bağışlamasını bilen bir hükümdardı. En zayıf tarafı, telkinlere kapılması ve çevresindeki insanların sözlerine güvenerek karar vermesiydi. Buna karşılık, devlet işlerinin yürümesi için gayret gösterir, hasta olduğu zamanlarda bile divan toplantılarını takip ederdi.

Sağlıksız bir bünyeye sahip olan II. Ahmet, Edirne'de öldüğü zaman Divan-ı Hümayun toplantıdaydı. II. Ahmet'in cenazesi İstanbul'a gönderilerek Kanunî Sultan Süleyman Türbesi'ne defnedildi. En basit konulara bile öfkelenen II. Ahmet, müzikten ve şiirden hoşlanırdı. II. Ahmet'in adına İstanbul'da yapılmış herhangi bir eser yoktur.

II. Ahmet

II. MUSTAFA

SALTANAT SÜRESİ: 8 yıl 7 ay (6.2.1695 - 22.08.1703)

BU DÖNEMDE AYAKLANMALAR BAŞGÖSTERMİŞ, EŞKIYALIK GİTTİKÇE YAYILMIŞTI. YİNE BU DÖNEMDE İSTANBUL'DAKİ BAŞLICA SORUN, HAYAT PAHALILIĞIYDI. DIŞARIDAN MAL ALINMASI VE DIŞARIYA MAL SATILMASI YASAKLANDIĞINDAN TİCARET OLANAKLARI HAYLİ KISITLIYDI. AVUSTURYA, VENEDİK, RUSYA VE LEHİSTAN İLE SORUNLAR YAŞANIYORDU VE EDİRNE VAK'ASI, II. MUSTAFA'NIN SALTANATININ SONU OLDU.

II. Mustafa'nın tuğralı fermanı

Yirmi ikinci Osmanlı padişahı II. Mustafa, IV. Mehmet'in Rabia Gülnûş Emetullah Valide Sultan'dan olan oğludur. II. Mustafa, babası IV. Mehmet'in Edirne'de oturmaya başladığı dönemin başında doğdu ve çocukluğu burada geçti.

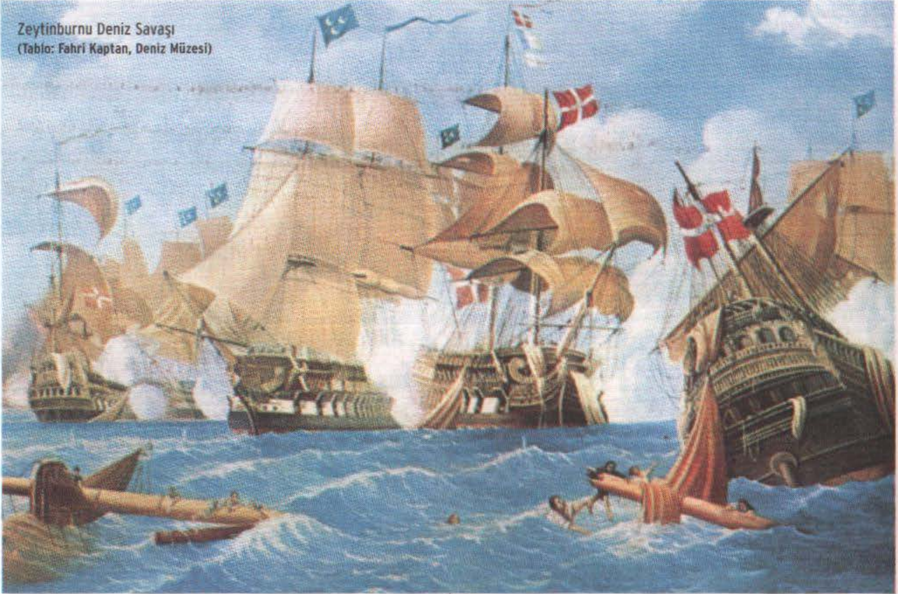
II. MUSTAFA'NIN PADİŞAH OLUŞU

1687'de babası tahttan indirildiği zaman hükümdarlık için ideal adaydı ve IV. Mehmet de yerine oğlunun geçirilmesi konusunda uyarıda bulunmuş fakat "ekber evlâd" olan kardeşi II. Süleyman tahta oturtulmuştu. Mustafa, 1687'de Topkapı Sarayı'nın Şimşirlik Kasrı'nda göz hapsine alındı. Amcası II. Süleyman 1689'da haremiyle birlikte Edirne'ye nakledilirken, Mustafa da babası ve küçük kardeşi Ahmet'le (III. Ahmet) Edirne Sarayı'na götürüldü.

II. MUSTAFA	
Doğum Tarihi	: 3.6.1664
Doğum Yeri	: Edirne
Babası	: IV. Mehmet
Annesi	: Rabia Gülnûş Emetullah Valide Sultan
Tahta çıktığı tarih	: 6.2.1695
Tahta çıktığında yaşı	: 30 yaş, 8 ay
Saltanatının sonu	: 22.8.1703
Tahttan ayrılma sebebi	: Zorunlu olarak uzaklaştırıldı
Saltanat süresi	: 8 yıl, 7 ay
Ölüm tarihi	: 29.12.1703
Ölüm sebebi	: İstiska - prostat (?)
Öldüğü yer	: İstanbul
Gömülü olduğu yer	: İstanbul, Yenicami, Hatice Turhan Valide Sultan türbesinde

II. MUSTAFA (1664-1703)

Zeytinburnu Deniz Savaşı
(Tablo: Fahri Kaptan, Deniz Müzesi)

II. Süleyman, 1691'de Edirne'de ölünce Mustafa'nın tahta çıkartılması bir kez daha gündeme geldi. Ancak yine "ekber evlâd" yaklaşımı ile II. Ahmet padişah oldu. II. Ahmet'in saltanatı boyunca (1691-1695) Mustafa da Edirne'de kaldı. Bu padişahın ölümcül hastalığı sırasında, yerine oğlu İbrahim'in tahta oturtulması ve Mustafa'nın padişahlık hakkından yoksun bırakılması, vezirler arasında tartışılmakla birlikte Mustafa, Edirne Sarayı'nın "cülus mahalli" olan mekânına taht kurdurup oturdu. Saraya gelen sadrazam, vezirler, ulema ve ağalar, misafir odasında toplanıp biat için huzura girdiler. Cülus töreni bitince Alay Köşkü'ne

II. MUSTAFA DÖNEMİ OLAYLARI

1695

■ IV. Mehmet'in büyük oğlu II. Mustafa, 31 yaşında tahta çıktı (6 Şubat).

■ Kaptan-ı Derya Mezemorto Hüseyin Paşa, Sakız adasını Venediklilerden Koyunadaları Savaşı'yla geri aldı (18 Şubat).

■ Veziriazam Sürmeli Ali Paşa görevden alındı; yerine Elmas Mehmet Paşa atandı (2 Mayıs).

■ II. Mustafa, Macaristan'ı geri almak için Avusturya seferine çıktı (30 Haziran).

■ Lippa Kalesi fethedildi (9 Eylül).

■ Osmanlı donanması, Midilli açıklarında Venediklilere karşı Zeytinburnu zaferini kazandı (18 Eylül).

■ Lugos Savaşı (22 Eylül):
Osmanlı ordusu ile Veterani komutasındaki Avusturya ordusu arasında Tamışvar'ın doğusundaki Lugos'ta yapılan 3 saatlik şiddetli savaşta, Osmanlı ordusunun taarruzu karşısında sıkışan Avusturya ordusu yenildi. Avusturya ordusunun büyük bir kısmı kılıçtan geçirildi. Geri kalanı esir alındı. Avusturya ordusu komutanı Veterani de ölenler arasındaydı. Lugos Kalesi, ağırlıklarıyla ele geçirildi. Fakat Rumeli Beylerbeyi Mahmut Paşa ile Diyarbakır Beylerbeyi Şahin Mehmet Paşa bu savaşta şehit oldular.

■ Azak Kalesi, 95 gün süren düşman kuşatması sonrası kurtarıldı (13 Ekim).
I. Deli Petro (Koca Petro) komutasındaki 300 topa sahip 200 bin kişilik Rus ordusunun, Azak Kalesi'ni savunan Osmanlı-Kırım birlikleri ile yaptığı savaşta, Kefe Beylerbeyi Murtaza Paşa ile Kaplan Giray'ın gösterdikleri kahramanlık sonucu Ruslar, 95 gün süren Azak Kalesi kuşatmasını kaldırıp geri çekilmek zorunda kaldılar. Bu kuşatmada Rus ordusu, 50 bin kayıp verdi.

Koyunadaları Deniz savaşı (Tablo: Hüsnü Tengüz)

geçti ve amcası II. Ahmet'in cenazesinin İstanbul'a götürülmesi için buyruk verdi.

Babası IV. Mehmet'in padişahlığı sırasında sevilen bir şehzade idi. İyi eğitim görmüş ve korkusuz yaşamıştı. Hayat görüşü ve yönetim tecrübesi de vardı. Tahta çıkışından üç gün sonra Edirne'de bir hatt-ı hümayun yayımladı. Bir çeşit siyasî program niteliğinde olan böyle bir hatt-ı hümayun o güne kadar hiçbir padişah tarafından yayımlanmamıştı.

Bu meşhur hatt-ı hümayununda, hem devletin zayıf taraflarını hem de kendisinin ne yapmak istediğini açıkça, önceden belirtiyor, babasını dahi tenkit ederek şöyle diyordu:

"... Padişahların hangisi zevk, sefa ve rahat uykusuna düşmüş ise, onların elleri altında olan Tanrı kulları rahat ve huzur görmemiştir. Biz bundan sonraki hayatımızda zevk ve sefayı kendimize haram eyledik. Pederim merhum sultan zamanından bu ana kadar padişahların zevk ve sefaları, ihmal ve tekasülleri yüzünden düşmanlar etrafımızı sardılar, memleketimize girdiler. Nice ümmet-i Muhammed'in erzakını yağma ve ehlü ıyâlini esir ettiler. Binaenaleyh, Avn-i Rabbanî ile onlardan intikam almak için, bizzat hareket etmek üzere, gazaya küllî niyet eyledim..."

II. Mustafa

DIŞ SORUNLAR

Tahta geçtiği sırada, Avusturya ile karada, Venedik ile denizde ve karada savaşlar, Lehistan ve Rusya ile sorunlar devam ettiğinden askerî merkez konumundaki Edirne'den ayrılamayan II. Mustafa, öncelikle savaş işlerine el attı. Başkent İstanbul'la ilgilenmedi. Bu ilgisizlik, IV. Mehmet döneminden beri süregeldiği için halk arasındaki hoşnutsuzluk giderek artmaktaydı.

SAKIZ ADASININ GERİ ALINMASI

Bu sırada Sakız'da savaş devam etmekteydi. Adayı kurtarmak için harekete geçen donanmanın serdarı İbrahim Paşa idi ama asıl kumanda, kurt bir denizci olan Mezomorto Hüseyin Paşa'daydı. Türk donanması ile Venedik donanması, Sakız adasının kuzeydoğusundaki Koyunadaları yakınında karşılaştılar.

1696

- **II. Mustafa'nın büyük oğlu Şehzade Mahmut dünyaya geldi (2 Ağustos).**

- **Azak Kalesi düşmana teslim edildi (6 Ağustos).**
Rus ordusunun, az muhafızı bulunan Azak Kalesi'ni kuşatmasıyla başlayan savaşta, bir evvelki Azak kuşatmasında kalenin top ateşi ile yıkılan yerleri onarılmamış olduğundan ve yardım gelmediğinden, kuşatmanın 65. gününde Osmanlı muhafızları, kaleyi Ruslara teslim etmek zorunda kaldılar. Böylelikle Ruslar, Karadeniz'e inmiş oldular.

- **Ulaş (Olasch) zaferi (27 Ağustos):**
II. Mustafa komutasındaki Osmanlı ordusu ile 60 bin kişilik Avusturya ordusu arasında Ulaş (Olasch) Kalesi'nde yapılan savaşta, Avusturya ordusunun taarruzuna Osmanlı ordusu, karşı taarruz ile cevap verdi. Avusturya ordusu, acı bir yenilgiye uğradı. Avusturya ordusunun kaybı 15 bin asker kadardı. Yeniçeri Ağası Baltazade Mahmut Paşa ve Tamışvar muhafızı Mustafa Paşa, bu çarpışmada şehit oldular.

1697

- **Bozcaada Deniz Savaşı (5 Temmuz):**
Mora'da yapılacak harekâtı desteklemek amacıyla Akdeniz'e açılan Osmanlı donanması komutanı Kaptan-ı Derya Mezomorto Hüseyin Paşa, A. Malinio yönetimindeki Venedik donanmasını Bozcaada önlerinde yendi. Bozcaada Savaşı'ndan sonra Venediklileri takip eden Mezomorto Hüseyin Paşa, deniz savaşlarında üst üste başarılar kazanarak Ege adaları ve kıyıları ile Çanakkale Boğazı'nın güvenliğini sağladı.

- **Sadrazam Elmas Mehmet Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusu, Zenta'da (Sente) bozguna uğradı (11 Eylül).**
II. Mustafa komutasındaki Osmanlı ordusu ile Prens Öjen (Eugen) komutasındaki Avusturya ordusu arasında Banat'ın batısındaki Zenta'da, Tizsa nehrinde kurulan köprü üzerinde yapılan şiddetli savaşta, Osmanlı ordusu köprü üzerinde sıkıştırılınca yenildi. Osmanlı ordusu bu savaşta 30 bin şehit verdi. Çok sayıda asker, Tizsa nehrinde boğuldu. Sadrazam Elmas Mehmet, Anadolu Beylerbeyi Mısıroğlu İbrahim, Tamışvar Muhafızı Koca Cafer, Adana Valisi Fazlı, Diyarbakır Valisi Kavukçu İbrahim, Maraş Valisi Yunus, Sığala Sancakbeyi Süleyman ve Amasya Sancakbeyi Mahmut paşalar şehit oldular.

- **Zenta Savaşı'nda şehit olan Veziriazam Elmas Mehmet Paşa'nın yerine Amcazade Hüseyin Paşa getirildi (18 Eylül).**

Mezomorto Hüseyin Paşa'nın taktikleri ve isabetli top atışları sonunda ve daha ilk anda iki düşman gemisi batırıldı. Venedik donanmasının başkumandanı, bir Türk güllesiyle öldü ve amirallik gemisi yandı. Savaş şiddetlendi. Sonunda 6 düşman ve 2 Türk gemisi sulara gömüldü. Bu savaşta Türkler çok az şehit vermiş, batan gemilerin leventlerini kurtarmışlardı. Venedikliler ise binlerce ölü vermiş ve büyük kumandanlarından da mahrum kalmışlardı. Venedik donanması daha fazla kayıp vermemek için çekilmek zorunda kaldı.

Türk donanması, düşman donanmasının peşini bırakmadı. Dokuz gün sonra onları Koyunadalarının güneyinde tekrar yakaladı. Bu sırada donanma, II. Mustafa'nın tahta çıktığını

II. MUSTAFA DÖNEMİ OLAYLARI

1698

■ Hattat Hafız Osman öldü.

Hafız Osman (1642 İstanbul - 1698 İstanbul) : Köprülüzade Mustafa Paşa'nın himayesinde yetişti. Büyük Derviş Ali ve Suyolcuzade Mustafa Eyyubî Efendi'den yazı dersi gördü. Ahkâm-ı sitteden (altı çeşit yazı) icazet aldı. Nefeszade İbrahim Efendi'den ders gördü. Şeyh Hamidullah'ın yazı üslûbunu bütün incelikleriyle öğrendi. Onun sanatından gelen özellikleri kendi buluşlarıyla zenginleştirdi. 1679'dan sonra sülüs ve nesih yolunda başarılı yapıtlar verdi. Şeyhi Sanî (İkinci Şeyh) unvanını kazandı. Yedikuleli Seyyid Abdullah'ın, Kürtzade Bursalı İbrahim'in, Bursalı Mehmet'in, Derviş Mehmet Kevkeb'in ve Yusufu Rumi'nin hocalığını yaptı. II. Mustafa'ya hat hocalığı yapan Hafız Osman'a Diyarbakır (başka bir söylentiye göre Filibe) şehri arpalık olarak verildi. Sümbüliye tarikatındandı. Yapıtları arasında birçok Kur'an, birçok En'am, Delâilül-Hayrat ile kıt'a, karalama, murakka vb. bulunmaktadır. Hafız Osman, levha şeklinde Hilye-i Şerif yazısının da ilk örneğini vermiştir.

Hattat Hafız Osman'ın yazdığı Mushaf'tan iki sayfa

■ İngiltere ve Hollanda'nın arabulucuğunda, Avrupa'da savaşan devletler arasında barış anlaşması yapılması, savaşan beş devletin (Osmanlı, Avusturya, Venedik, Lehistan, Rusya) delegelerinin Macaristan'ın Karlofça kasabasında toplanması uygun görüldü. Bu toplantıya katılmak için Osmanlı delegeleri Belgrad'dan Karlofça'ya hareket etti (20 Ekim).

1699

■ II. Mustafa'nın ikinci oğlu Şehzade Osman dünyaya geldi (2 Ocak).

■ Karlofça Antlaşması imzalandı (26 Ocak).

Osmanlı Devleti ile Avusturya İmparatorluğu, Venedik Cumhuriyeti, Polonya ve Rusya arasında imzalandı. 1683 yılında Viyana'nın ikinci kez kuşatılması başarısızlıkla sonuçlanınca, Osmanlı Devleti barış istemek zorunda kaldı. Barış görüşmeleri Belgrad yakınlarında Karlofça kasabasında yapıldı. Bu görüşmeler sonunda her devletle ayrı ayrı barış antlaşmaları yapıldı. Avusturya İmparatorluğu'yla imzalanan antlaşma, 20 maddeden oluşuyor ve başlıca şu koşulları içeriyordu:

öğrenmişti. Bu olay, top atışlarıyla kutlandı ama düşmana saldırmakta da gecikilmedi. Mezomorto Hüseyin Paşa bu defa onları kaçırmak istemiyordu. Papalık, Malta ve Toskana gemileriyle de desteklenen Venedik donanması, burada bir tek Türk gemisini bile batıramadı, buna karşılık 9 gemi kaybedip pek çok da ölü verdiler. Geri kalan gemileriyle akşam karanlığından istifade ederek Ege Denizi'nden ayrıldılar ve zorlukla Mora'ya ulaştılar.

Bu durumda Sakız Adasını savunan Venediklilerin deniz yoluyla yardım almalarına imkân kalmamıştı. Türk donanması birkaç gün sonra Sakız'a geldi ve adayı kolayca aldı (1695). Sakız'da bulunan bazı Venedik gemileri, bol mühimmat, buğday, darı gibi yiyecekler ele geçirildi. Kaçamayan Venedikli askerler de esir alındı.

AVUSTURYA SEFERİ

II. Mustafa, ilk Avusturya seferine Edirne'den 30 Haziran 1695'te hareket etti. Belgrad'a geldiğinde Kurs (Orta Macar) Kralı İmre Tökeli'yi, burada oturmasını sakıncalı bularak 20 kadar yakını ile bir Tuna şaykasına bindirip İstanbul'a gönderdi. Lugoş zaferini kazanarak "gazi" sanını alan II. Mustafa, Edirne'ye, buradan da İstanbul'a hareket etti. Kışı Topkapı Sarayı'nda geçirdi.

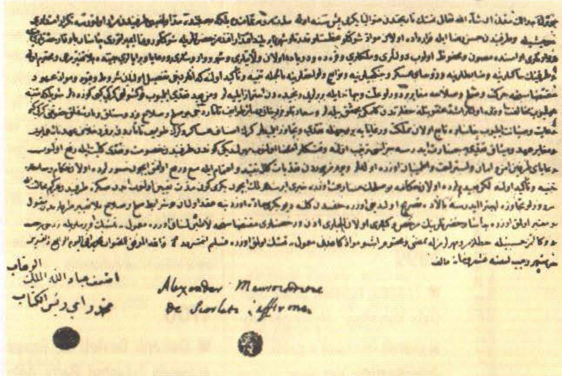

İÇ SORUNLAR

Padişahın İstanbul'da kaldığı beş ay zarfında, önemli ekonomik ve malî kararlar alındı. İlkin, artan savaş masraflarının karşılanması için müsadere işlerinin daha ciddî yürütülmesi, vergilerin toplanmasında titizlik gösterilmesi ve gerektiğinde ileriki yılların vergilerinin de tahsil edilmesi kararlaştırıldı. İstanbul'da hayat pahalılığına neden olan para kaçakçılığı ise dönemin en önemli sorunuydu. Darphane'de kesilen halis altınları toplayan Mısır tüccarları, bunları Kahire'de kesilen düşük ayarlı altınlarla değiştirdiklerinden piyasada saf altın ve gümüş para giderek azalmakta, bu yüzden de fiyatlar artmaktaydı. II. Mustafa, her çeşit paranın sürümde olmasına kısıtlama getirerek kendi adına ilk kez "tuğralı" altın ve gümüş paralar bastırttı. "İstanbul eşrefisi" yerine aynı ayarda ve vezinde "tuğralı cedit altın" bastırıldı. Cedit altın ve cedit kuruşların İstanbul dışına çıkartılması da yasaklandı.

1) Tamışvar eyaleti bütün sancaklarıyla Osmanlılarda kalacak, buna karşılık Erdel dahil bütün Macaristan, Avusturya'ya bırakılacaktır.
2) Hırvatistan'da sınır, savaştan önceki durumunu koruyacak, burada Sava ırmağı iki taraf arasında sınır olacaktır.
Polonya Krallığı ile yapılan antlaşma, 11 maddeden oluşuyor ve şu koşulları taşıyordu:
1) Osmanlı Devleti, Podolya eyaleti, Kamaniçe ve Ukrayna'yı Polonya'ya bırakacaktır.
2) Polonyalıların Boğdan'dan aldıkları topraklar, Boğdan'a geri verilecektir.
3) Kırım hanının Polonya'ya yaptığı akınlar önlenecek, Polonya'nın Kırım hanlarına verdiği vergi kaldırılacaktır.
Osmanlı Devleti ile Venedik Cumhuriyeti arasında yapılan antlaşma, 16 maddeden oluşmakta ve şu koşulları içermekteydi:
1) Korint kenti dışında Mora Yarımadası ve dolayındaki adalar ve Dalmaçya'da bazı bölgeler Venedik'e bırakılacaktır.
2) Venedikliler, İnebahtı körfezinin kuzeyinde elde ettikleri bütün kent ve kasabaları Osmanlılara geri vereceklerdir.
Karlofça'da Çarlık Rusyası ile yapılan görüşmelerden bir sonuç alınamadı, bu yüzden adı geçen devletle barış antlaşması imzalanamadı, yalnızca üç yıllık bir ateşkes antlaşması yapıldı.

■ Karlofça Antlaşması'nın imzalanması üzerine II. Mustafa; Avusturya, Venedik, Lehistan ve Rus elçilerini kabul etmek üzere Edirne'den İstanbul'a geldi (10 Eylül).

Karlofça Antlaşması metni

İstanbul Antlaşması'na göre Osmanlı Devleti'nin Karadeniz sınırları

ŞEHZADE MAHMUT'UN DOĞUMU

Kışı hazırlıkla geçirdikten sonra 7 Nisan 1696'da donanma ile Akdeniz'e açıldı. II. Mustafa, o yılki Avusturya seferi için 22 Nisan 1696'da Davutpaşa'dan Edirne'ye hareket etti. 2 Ağustos 1696'da Şehzade Mahmut'un doğumu üzerine Edirne'de, İstanbul'da şenlikler yapıldı. II. Mustafa İstanbul'da iken kararlaştırılan vergi düzenlemeleri de yürürlüğe konuldu. Gümrük vergileri yeniden belirlendi.

Avusturya seferinden 26 Ekim 1696'da Edirne'ye dönen II. Mustafa, İstanbul'a o kış gelmedi. Daha önce yanmış bulunan Galata Kulesi içindeki kilisenin boş arsasına bir cami yapılması valide sultanın dileği olduğundan, yapımı süratle tamamlanan cami, özenle döşendi, 1697'de ibadete açıldı. Halkın Galata Yeni Cami adını verdiği iki minareli bu cami, sonradan yıkıldı.

ZENTA YENİLGİSİ

II. Mustafa, 20 Mayıs 1697'de üçüncü kez Avusturya cephesine gitmek üzere Edirne'de otağa çıktı. 11 Eylül'de Zenta yenilgisiyle sonuçlanan bu seferde, Veziriazam Elmas Mehmet Paşa ve bazı komutanlar şehit düştü.

II. MUSTAFA DÖNEMİ OLAYLARI

Elçilik görevlisi olarak İstanbul'a gelen ressam Van Mour'un tablosu

1699

■ **Fransız ressam Jean-Baptiste Van Mour, elçilik görevlisi olarak İstanbul'a geldi.**

Jean-Baptiste Van Mour (9 Ocak 1671 Valenciennes - 22 Ocak 1737 İstanbul) : Sanatçı, elçinin siyasal yaşantısını konu alan eserlerin yanısıra ağırlıklı olarak İstanbul'la ilgili eserler gerçekleştirdi. Bu tablolarda peyzajlar, İstanbul halkının yaşantısı, Osmanlı sarayı ile ilgili sahneler ve kabul törenleri yer almaktaydı. Van Mour, elçi Comte de Ferriol ile birlikte Paris'e dönmedi ve İstanbul'da görev yapan diğer Fransız elçilerinin maiyetinde bulunarak yaşamının sonuna kadar İstanbul'da kaldı.

Galata'da ölen Van Mour, Sen Benoit Kilisesi'ne defnedildi.

1700

■ **Osmanlı Devleti ile Rusya arasında İstanbul Barış Antlaşması imzalandı (14 Temmuz).**

İstanbul Barışı : Osmanlılarla Ruslar arasında İstanbul'da yapıldı. Karlofça Barışı'na Ruslar katılmadığı için ayrı bir barış yapıldı. Bu barışa göre Azak Kalesi, Ruslara bırakıldı.

1701

■ **En büyük Türk denizcilerinden Mezomorto Hüseyin Paşa öldü (21 Temmuz).**

■ **İstanbul Bedesten'de çıkan yangında, Sipahiler Çarşısı, Bitpazarı ve Mercan Çarşısı tamamen yandı (3-4 Aralık).**

1702

■ **Amcazade Hüseyin Paşa'nın istifası sonrası veziriazamlığa Bağdat Valisi Daltaban Mustafa Paşa getirildi (4 Eylül).**

II. Mustafa'nın hocası Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'nin padişah üzerindeki sonsuz nüfuzundan yararlanarak her türlü devlet işlerine karışması, Amcazade Hüseyin Paşa'nın istifa sebebi oldu.

Amcazade Hüseyin Paşa (1644 Vezirköprü - 1702 Silivri) : Köprülü Mehmet Paşa'nın büyük kardeşi Hasan'ın oğlu, Fazıl Ahmet Paşa'nın amcasıdır. 1689'da vezirliğe yükseldi. Eyalet valiliği, Seddülbahir muhafızlığı, Sadaret kaymakamlığı gibi çeşitli görevlerde bulunduktan sonra, 1695'te kaptan-ı derya oldu. Vendiklilere karşı iki deniz savaşından sonra Sakız adasını geri almayı başardı. 1696'da Belgrad muhafızı oldu. Zenta yenilgisinden sonra sadrazamlığa getirildi (1697). Barış yanlısıydı, Avusturya ve bağ-

18 Eylül'de Amcazade Hüseyin Paşa veziriazam oldu.

Bozgunun başlıca nedeni, savaşın kritik bir anında yeniçerilerin sadrazama karşı ayaklanmaları olmuştu. - Kantemiroğlu, Elmas Mehmet Paşa'nın şehit düşmediğini, yeniçeriler tarafından öldürüldüğünü yazar.-

YENİ ATAMALAR, YENİ VERGİLER

II. Mustafa, süratle Temeşvar'a çekildi. Oradan da Edirne'ye döndü. Yeni birçok atamalar yapıldı. İstanbul kaymakamı olan Vezir Silâhtar Hasan Paşa, Halep beylerbeyliğine gönderildi.

Diğer yandan savaş giderlerini karşılamak için yeni bir uygulamaya geçilip İstanbul'dan başlanarak gayrimüslimlerden, bir yıl sonra ödeyecekleri cizye bedellerinin ilk taksidini peşin vermeleri istendi.

Hazine darlığı nedeniyle düşünülen yeni bir kaynak kahve vergisi oldu. Özellikle İstanbul'da kahve tüketimi aşırı düzeyde olup uygulanan verginin artırılmasında hazine açısından yarar görüldü.

KARLOFÇA ANTLAŞMASI

1699'da Avusturya, Rusya, Venedik ve Lehistan ile Karlofça Antlaşması'nın imzalanması üzerine bu devletlerden gelecek elçilerin Edirne'de değil, İstanbul'da huzura kabul edilmeleri gerekli görüldüğünden II. Mustafa, zorunlu olarak 10 Eylül 1699'da İstanbul'a geldi. Ancak Fransa, Osmanlı Devleti'nin, Avusturya, Rusya ve Venedik'le bir dizi ticarî hakları da içeren Karlofça Antlaşması'nı imzalamış olmasından rahatsızlık duydu.

4 Eylül 1702'de Amcazade Hüseyin Paşa azledilerek, Daltaban Mustafa Paşa sadrazam atandı. Hüseyin Paşa, II. Mustafa'nın izniyle Silivri'deki çiftliğine yerleşti. Ancak 22 Eylül'de burada öldü.

Veziriazam (Tablo: Van Mour)

laşıklarıyla barış görüşmeleri, onun sadrazamlığı sırasında yürütüldü ve Karlofça Antlaşması imzalandı. 1702'de kendi isteğiyle sadrazamlıktan ayrıldı, Silivri'deki çiftliğine çekildi ve orada öldü. Yeğen, Sarhoş, Mevlevî lakaplarıyla da tanınır. İstanbul'da Anadolu Hisarı yakınlarındaki yalısı (Meşruta Yalı) ünlüdür.

■ **İstanbul Boğazı Anadolu yakasında, Amcazade Hüseyin Paşa adına, Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı yapıldı.**

Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı: Asya yakasında ve Anadolu Hisarı'nın kuzeyinde, İstanbul Boğazı'nın günümüzde ayakta kalan en eski yalısıdır. Meşruta Yalı olarak da bilinir. 1699'da yapımına başlanmış, 1702 yılında tamamlanmıştır. Bugüne kalan yapı, eskiden Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı'nın selâmlık dairesinin divanhanesini teşkil ediyordu. Harem dairesi ise selâmlığın 70-80 m kadar güneyindeydi. Aralarındaki bahçe, arkadaki tepenin eteklerine kadar uzanıyordu. Haremin eski bir fotoğrafından hareketle iki katlı, iki büyük sofalı ve 15-20 odalı olduğu tahmin edilmektedir. Deniz cephesinde üç geniş oda çıkma yapıyordu. Yalının

1893 Rus Savaşı sırasında yerleştirilen Rumeli göçmenleri yüzünden tahrip olduğu ve kısmen yıktırıldığından ya da bir yangınla ortadan kalktığından söz edilir. Ancak, daha yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı sivil mimarlığının eşsiz bir eseri olarak dikkat çekmiş olmasına rağmen, Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı'nda en büyük tahribata, günümüze kadar süren ihmal neden olmuştur.

1956'de yetersiz bir onarım gören yapı, bugün, ortadan kalkma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

1703

■ **"Tatar fitnesi" diye adlandırılan Kırım isyanı, Çelebi Yusuf Paşa tarafından bastırılmıştı. Bu isyanda Kırım Hanı Devlet Giray, veziriazamın da kendisiyle beraber olduğunu söylediğinden Daltaban Mustafa Paşa azledilip yerine Rami Mehmet Paşa veziriazamlığa getirildi (24 Ocak).**

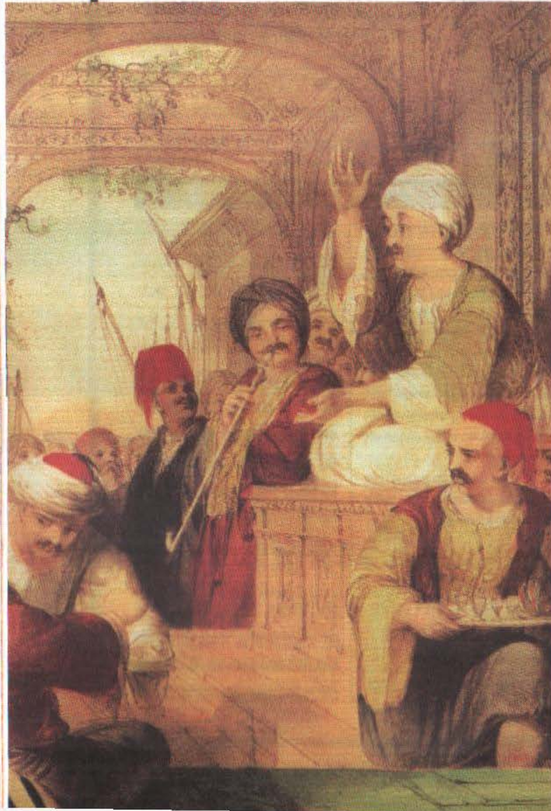
Daltaban Mustafa Paşa, azlinden üç gün sonra idam edildi. Bu olayda parmağı olan ve Mehmet Paşa'yı veziriazamlığa getirten de Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'dir.

■ **"Edirne Vak'ası"nın ardından II. Mustafa'nın 9 yıllık saltanatı sona erdi ve III. Ahmet padişah oldu (22 Ağustos).**

II. Mustafa döneminde hayat pahalılığı artmış; bu arada kadınların sokağa kalın yaşmak örtünerek çıkmaları yolunda hükümler çıkartılmıştı. (İstanbul'da Gündelik Hayat)

İstanbul'daki kahvehanelerde giderek yaygınlaşan kahve tüketimi, hazine darlığı nedeniyle yeni bir kaynak olarak görüldü ve kahve vergisi arttırıldı. (Gravür: Thomas Allom)

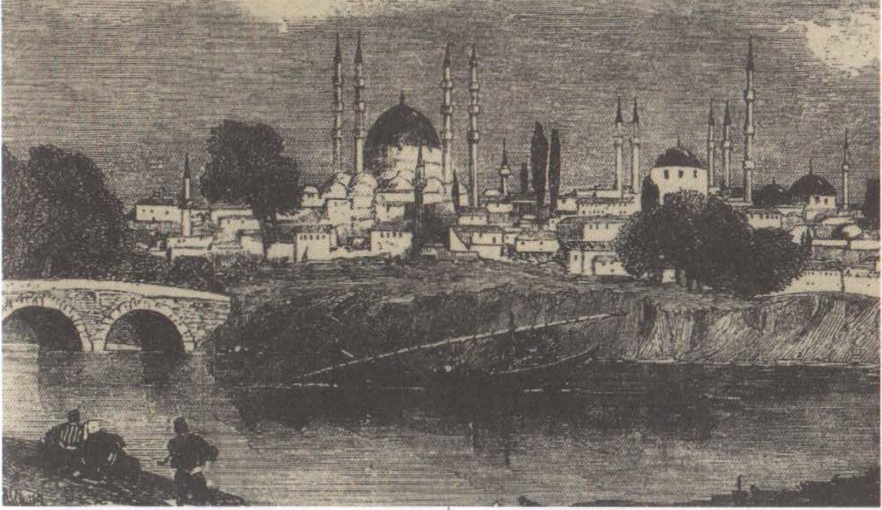

MAL ALIM SATIMI YASAKLANDI

II. Mustafa döneminde ayaklanmalar ve eşkıyalık, İstanbul'da ise hayat pahalılığı başlıca sorunlardı. Avrupa'dan mal getirilmesi ve başta savaş araç gereçleri olmak üzere İstanbul'dan mal çıkartılması yasaklandığından ticaret olanakları kısıtlanmıştı. Yeni vergiler de halkı ezmekteydi. Yerli çuha kullanımını, gayrimüslimlerin kırmızı elbise ve sarı mest giymemelerini, kadınların sokağa kalın yaşmak örtünerek çıkmalarını içeren hükümler çıkaran Rami Mehmet Paşa da, kendisini sadrazamlığa getiren Feyzullah Efendi'nin baskısından yılgınlık göstermekte gecikmedi. II. Mustafa ise sadrazama, hocasının dediklerini aynen yapmasını uyarıyor, Rami Mehmet Paşa'yı, Feyzullah Efendi'nin arabasının önünde sadrazam sıfatıyla yayan yürümek gibi bir zillete boyun eğdirtiyordu.

EDİRNE VAK'ASI

Sonuçta beklenen oldu ve tarihe Edirne Vak'ası, Feyzullah Efendi Vak'ası diye geçen ayaklanma, İstanbul'daki 200 cebecinin ulufelerini alamamaları ile başladı. Kaymakam Abdullah Paşa'nın gevşekliğinden yararlanan cebeciler, sahipsiz denebilecek durumdaki İstanbul'a egemen olmayı başardılar. 15 Temmuz 1703'te Atmeydanı'nda toplandılar. İstanbul'daki yeniçeriler, halktan yüzlerce insan da cebecilere katıldı. Ayaklanmanın gerisinde Rami Mehmet Paşa vardı. Ayaklanmacılar, padişahın İstanbul'a gelmesini, Şeyhülislâm Feyzullah Efendi ile oğullarının ve yakınlarının da yargılanmak üzere başkente gönderilmelerini isterlerken, Feyzullah Efendi buna engel oldu. Çünkü, İstanbul'daki ulemanın, kendisine ve her birine en üst ilmiye rütbelerini verdiği oğullarına diş bilediğini biliyordu. 18 Temmuz'da ulemanın ve esnaf temsilcilerinin de katılımı ile Etmeydanı'nda büyük bir toplantı oldu. Kentte dükkânlar kapandı. 20 bini asker sınıflarından, kalanı halktan 50 bin kişi ayaklanmaya katıldı. Topkapı Sarayı'ndan Sancak-ı Şerif ve Hırka-i Şerif çıkartılarak aralarında ulemadan, ocaktan temsilcilerin de bulunduğu bir heyet, Edirne'ye gönderildi. Bunlar, Feyzullah Efendi'nin Edirne'den sevk ettiği bostancılar tarafından tutuklanıp Eğridere'de hapsedildiler.

1703 yılında ulufelerini alamayan cebecilerin başlattığı ayaklanma yayılarak büyük bir eyleme dönüştü ve isyancılar padişahın bulunduğu Edirne'ye doğru harekete geçti. Yukarıda 1860 yılında basılan bir gravürde Edirne görülüyor.

Bunun üzerine örgütlenen muazzam kalabalık, 9 Ağustos günü Edirne'ye doğru harekete geçti. Yürüyüşü kul kethüdası Çalık Ahmet Ağa ile eski nişancı Ahmet Paşa yönetmekteydiler. Rami Mehmet Paşa'nın girişimi ile II. Mustafa, Feyzullah Efendi'yi azlettirdi, fakat Silivri'ye varan ayaklanmacılar, II. Mustafa'nın tahttan indirilip III. Ahmet'in padişah yapılmasını kararlaştırdıklarından yürüyüşlerini sürdürdüler. Padişahın tahttan indirilmesi için fetvalar yazıldı. Rami Mehmet Paşa'nın ikili oynadığı anlaşılınca, ihtilâl ordusundaki sadaret kaymakamı Ahmet Paşa, veziriazam ilân edildi. Bu arada Edirne'de bir savunma ordusu oluşturulmaya çalışılıyordu. Bunlara, Vezir Hasan Paşa serdar atandı. İki taraf, Çorlu'da karşılaştı. Fakat Hüseyin Paşa direniş göstermeden Havsa'ya çekildi. 19 Ağustos günü Havsa'ya gelen II. Mustafa, topladığı askerin kendisine destek vermeyeceğini anlayarak Edirne'ye döndü. Ertesi gün İstanbul ordusu Tunca kıyısına geldiğinden II. Mustafa, 22 Ağustos günü tahttan çekilerek yerini kardeşi III. Ahmet'e bıraktı. Feyzullah Efendi ile oğlu Fethullah Efendi, 3 Eylül günü Edirne'de parçalandılar.

II. MUSTAFA'NIN ÖLÜMÜ VE ŞAHSİYETİ

Edirne Vak'ası'nın en önemli sonucu ise, III. Ahmet'in kısa zamanda Edirne'yi terkedip saray ve yönetim kadroları ile İstanbul'a dönmesi oldu. Böylece 40 yıl kadar süren Edirne'deki saray yaşamı da sona erdi. Oğulları ile İstanbul'a getirilen ve Topkapı Sarayı Kafes Kasrı'na kapatılan II. Mustafa, 30 Aralık 1703'te öldü ve Yeni Cami Türbesi'ne gömüldü.

Babası gibi ava ve eğlenceye ilgi duyan II. Mustafa, edebiyatla uğraşmış ve İkbalî mahlasıyla şiirler yazmıştır. Celi, nesih ve sülüs tarzında hatları olan II. Mustafa'nın diğer merakları arasında okçuluk da vardı. Döneminin tarihini yazmak üzere Silâhtar Fındıklılı Mehmet Ağa'yı görevlendirmiş ve "Nusretname" adlı eser böylece hazırlanmıştır.

II. Mustafa adına İzmir'de basılan Cedit eşrefi

III. AHMET

SALTANAT SÜRESİ: 27 yıl 1 ay (22.8.1703 - 2.10.1730)

PADİŞAHIN EDİRNE'DE İKÂMETİ SEBEBİYLE İSTANBUL, YAŞANMAZ BİR KENT OLMUŞTU. III. AHMET, ÖNCELİKLE İSTANBUL'UN İMARIYLA VE ÇAPULCULARIYLA UĞRAŞTI. YENİ VERGİLER KOYDU. BİLHASSA DAMAT İBRAHİM PAŞA'NIN SADRAZAMLIĞINDA BİR REFAH VE HUZUR DÖNEMİ YAŞANDI. ÇEŞİTLİ BİLİM DALLARINDA BÜYÜK İLERLEMELER OLDU. AVRUPA'YLA İLİŞKİLER YOĞUNLAŞTI; BAZI TEKNİKLER ÜLKEYE GETİRİLDİ. FAKAT GÜZEL OLAN HER ŞEY, BİR GERİCİ AYAKLANMA SONUCU YERLE BİR EDİLDİ.

III. Ahmet'in tuğralı mülknamesi (Türk ve İslâm Eserleri Müzesi)

Yirmi üçüncü Osmanlı padişahı III. Ahmet, IV. Mehmet'in Rabia Gülnûş Emetullah Valide Sultan'dan olan oğludur. III. Ahmet, 9 Ağustos 1679'da Beylerbeyi'ndeki İstavroz Sarayı'nda özel bir törenle ilk dersi Seyyid Feyzullah Efendi'den alarak eğitim ve öğretime başladı.

TAHTA ÇIKIŞI

1687'den sonra 16 yıl boyunca İstanbul ve Edirne saraylarında, kafes hayatı denen göz hapsinde kaldı. Bu dönemde Edirne, Osmanlı Devleti'nin fiilî başkenti durumundaydı. İstanbul'da 1703'te cebecilerin başlattığı ayaklanma, Edirne Vak'ası denen bir ihtilâlle sonuçlandı.

III. AHMET	
Doğum Tarihi	: 31.12.1673
Doğum Yeri	: Hacıoğlu Pazarı Kışlağı
Babası	: IV. Mehmet
Annesi	: Rabia Gülnûş Emetullah Valide Sultan
Tahta çıktığı tarih	: 22.8.1703
Tahta çıktığında yaşı	: 29 yaş, 8 ay
Saltanatının sonu	: 2.10.1730
Tahttan ayrılma sebebi	: I. Mahmut lehine feragat
Saltanat süresi	: 27 yıl, 1 ay
Ölüm tarihi	: 1.7.1736
Ölüm sebebi	: Zehir (?)
Öldüğü yer	: İstanbul
Gömülü olduğu yer	: İstanbul, Yenicami, Hatice Turhan Valide Sultan türbesinde

III. AHMET (1673-1736)

Kasımpaşa'daki Tersane-i Amire'nin 19. yüzyılda yapılmış bir gravürü

III. Ahmet, ağabeyi II. Mustafa'nın yerine 22 Ağustos 1703'te Edirne Sarayı Hasodası'nda tahta çıktı. Ayaklanmacıların istekleri doğrultusunda yeni atamalarda bulundu ve İstanbul'a dönmek üzere ordugâha çıktı. Hocası Feyzullah Efendi'nin öldürülmesini engelleyemedi. 4 Eylül 1703'te, yaklaşık yarım yüzyıldır, kısa aralıklarla Edirne'de süregelen saray ve saltanat düzenini kapatarak tüm saray halkıyla birlikte İstanbul'a hareket etti.

İSTANBUL'UN DURUMU

Uzun zamandan beri denetim dışı kalmış olan İstanbul, huzurlu ve güvenlikli bir ortam değildi. Karışıklıklar, tutuklama ve idamlar sürdüğü gibi, hırsızlık ve soygun olayları da yay-

III. AHMET DÖNEMİ OLAYLARI

1703

- II. Mustafa'nın öz kardeşi III. Ahmet, 23. Osmanlı padişahı olarak 30 yaşında tahta çıktı (22 Ağustos).
- II. Mustafa'nın tahttan indirilmesinde etken olan ihtilâl idaresi, III. Ahmet tarafından, ihtilâlin elebaşıları birbirine düşürülerek tasfiyeye başlandı. Kavanoz Ahmet Paşa sadrazamlıktan alınıp Enişte Hasan Paşa sadarete getirildi (17 Kasım).
- II. Mustafa, tahttan indirilişinden 4 ay 8 gün sonra 40 yaşında öldü ve Yeni Cami'de babası IV. Mehmet'in türbesine gömüldü (29 Aralık).

1704

- Enişte Hasan Paşa'nın azli sonrası Kalaylıkoz Ahmet Paşa veziriazam oldu (28 Eylül).
- Rus Çarı Deli Petro'nun barış şartlarını yerine getirmede isteksiz davranması üzerine Karadeniz'deki ve sınırdaki tüm kalelerde güvenlik önlemleri alındı.
- Alman yönetimine karşı Macaristan'da Rakoçi Ferenç, isyan hareketi başlattı.
- Kalaylıkoz Ahmet Paşa azledilip Kaptan-ı Derya Baltacı Mehmet Paşa veziriazamlığa getirildi (25 Aralık).

1705

- Kasımpaşa'daki Tersane-i Amire'de gemi kalafatlanırken ihmal yüzünden kereste depolarının yanması sonucu olay yerine giden padişah, Kaptan-ı Derya Abdullah Paşa'yı bu olayın sorumlusu kabul edip ibret olsun diye hemen idam ettirdi.

1706

- Baltacı Mehmet Paşa'nın yerine Çorlulu Ali Paşa veziriazam oldu (3 Mayıs).

1707

- III. Ahmet'te çiçek ve özellikle lâle merakı başladı. Bu sebeple Saray-ı Hümayunda "Şimşirlik" denen yerde çiçek bahçesi tanzim edildi ve bu bahçede saray eğlencesi düzenlendi.
- Sadrazam Çorlulu Ali Paşa Camii'nin yapımı tamamlanıp ibadete açıldı.

1708

- İstanbul Eyüp'te çıkan yangında, İskele civarı yalılarıyla Eyüp Çarşısı tamamen yandı.

gındı. III. Ahmet'in geldiği günlerde bostancıların, yeniçerilerin ayaklanma girişimleri güçlükle yatıştırıldı. III. Ahmet, Yeniçeri ocağında, sarayda ve devlet örgütünde yeni atamalar yaptı. Suçlulardan bazıları idam edildi ya da sürgüne gönderildi. Ancak 1704 yılının ilk aylarında yönetime egemen olabildi. İstanbul'da hem para darlığı, hem mal kıtlığı vardı. Piyasadaki züyuf (düşük ayarlı) akçeleri toplatan padişah, yeni çil akçeler kestirdi ve halkın, ellerindeki düşük değerli paraları darphanede değiştirmelerine olanak verdi. Askerin ve halkın moralini yükseltmek düşüncesiyle Okmeydanı'nda atış müsabakaları düzenlendi, tersanede de yeni bir savaş gemisi denize indirildi. Bu vesileyle ziyafetler verildi. III. Ahmet kısa aralıklarla sadrazam değiştirdi.

DÜZMECE BİR EYLEM

1705'te, Sadrazam Baltacı Mehmet Paşa, İstanbul'daki Kubbe Veziri Hüseyin Paşa'yı azlettirmek için zorba bayrakları açtırıp düzmece bir eylem yaptırttı. Bayezid Camii'ndeki bu eylem sonucunda Hüseyin Paşa sürgüne gönderilirken yirmi kişi de idam edildi. Baltacı Mehmet Paşa'nın yerine 3 Mayıs 1706'da Çorlulu Ali Paşa sadrazam oldu.

Baltacı Mehmet Paşa'nın Prut Antlaşması nedeniyle suçlanması üzerine III. Ahmet'in annesine gönderdiği kendi el yazısıyla yazılmış savunma metni (Topkapı Sarayı Müzesi)

■ Üsküdar'da Yeni Valide Camii'nin yapımına başlandı. Bu camiyi yaptıran, IV. Mehmet'in eşi Emetullah Rabia Gülnûş Sultan'dır. Kendisi de, caminin yanında çok güzel bir yapı olan bir açık türbede yatmaktadır.

■ Cezayir'in en önemli limanlarından Oran kentinin anahtarları, III. Ahmet'e takdim edildi (14 Aralık).

Osmanlılarla İspanyollar arasında birkaç kez el değiştiren Oran Kalesi, en son Cezayir Dayısı Bektaş Hoca tarafından fethedildi ve İspanyolların Cezayir'le ilgisi kesildi.

1709

■ III. Ahmet, 4 yaşındaki kızı Fatma Sultan'ı, zekâsı ve yakışıklılığıyla ünlü istikbalin veziriazamı Silâhtar Ağası Şehit Ali Paşa'ya nikâhladı.

■ Silâhtar Ağanın baskısına dayanamayan Muşkaralı İbrahim Ağa (geleceğin büyük sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa) kendi isteği ile harameyn muhasebeciliğine atanıp saraydan çıkarıldı.

■ Lâle merakının gittikçe artması üzerine III. Ahmet, sarayın has oda sofası önünde yeni bir lâle bahçesi tanzim ettirip ışıklandırma için billûr avizelerle donattı.

■ Beşiktaş'taki Kara Mehmet Paşa Yalısı, sahilsaray olarak düzenlendi; bahçesinde lâleler yetiştirildi.

■ İsveç Kralı Demirbaş Şarl (Charles), Poltova'da Rus Çarı Deli Petro'ya mağlûp olması üzerine maiyetiyle birlikte Türkiye'ye iltica etti.

1710

■ Boğdan voyvodası Mihail'in ihaneti yüzünden Ruslar, bu prenslik toprağında mülteci olarak bulunan 2000 İsveç askerini kılıçtan geçirdi. Bu yüzden Boğdan voyvodası görevden alındı ve Türk-Rus ilişkileri gerginleşti. Fakat her iki tarafın savaştan çekinmesi sebebiyle daha önceki barış antlaşması yenilendi.

■ İsveç kralına gösterilen misafirperverliğin devlete ağır külfetler yüklediği, kralın Bender'deki ikâmetinin ileride Rusya ile yeni bir savaşa sebep olacağı gerekçesiyle Sadrazam Çorlulu Ali Paşa azledilip Köprülü Numan Paşa veziriazamlığa getirildi (16 Haziran).

PRUT SEFERİ VE ANTLAŞMASI

Prut Seferi: Osmanlı Devleti'nin Çarlık Rusyası'na karşı düzenlediği seferdir. Rusya ile 1700 yılında imzalanan İstanbul Antlaşması'ndan sonra Osmanlı Devleti ile Rusya arasında anlaşmazlıklar eksik olmamıştı. Poltava Savaşı ve XII. Şarl'ın Osmanlı Devleti'ne sığınması, bu anlaşmazlıkları daha da artırdı. Bu durumda Osmanlı Devleti, Çarlık Rusyası'na savaş ilân etti. Osmanlı ordusu, 1711 baharında İstanbul'dan hareket etti ve Temmuz ayında Çar I. Petro komutasındaki Rus ordusunu Prut nehri kenarında Gura Seresti isimli bataklıkta kuşattı. Rusların yardım ve iaşe alması, geri çekilmesi imkânsız hâle geldi. Bu durumda Çar I. Petro barış istemek zorunda kaldı.

Prut Antlaşması, Osmanlı Devleti ile Çarlık Rusyası arasında imzalandı. Antlaşmanın başlıca koşulları şunlardı:

1) Azak Kalesi, 1699 Karlofça Antlaşması'nın koşullarına uygun olarak Osmanlı Devleti'ne geri verilecektir.
2) Antlaşmalara aykırı olarak, Azak Kalesi yakınlarında yapılmış olan Taygan Kalesi, Dinyeper ırmağı üzerindeki Kemanka Kalesi ve Samara Kalesi yıkılacak ve bundan sonra o bölgelerde yeni kale yapılmayacaktır.
3) Ruslar, Lehistan işlerine ve Barabaş, Potkalı ve Kırım Hanlığı'na bağlı kazakların işlerine hiçbir şekilde karışmayacaklardır.
4) Ruslar, İsveç Kralı XII. Şarl'ın memleketine gitmesine karışmayacaklar ve krala saldırmayacaklardır.
5) Osmanlı topraklarına gelip giden Rus tüccarlarından başka Osmanlı İmparatorluğu topraklarında Rus elçisi bulunmayacaktır.
6) Osmanlı Devleti, Rus uyruklarını; Çarlık Rusyası da Osmanlı uyruklarını kendi devletine karşı tahrik etmeyeceklerdir.
7) Çarlık Rusyası eskiden olduğu gibi Kırım Hanlığı'na vergi verecektir. Antlaşma koşulları, I. Petro'nun ve Çarlık Rusyası ordusunun Prut seferi sırasında düştüğü umutsuz durum gözönünde tutulursa, Çarlık Rusyası için çok uygun ve elverişliydi. Bu elverişli koşulların elde edilmesinde Sadrazam Baltacı Mehmet Paşa'nın ve bazı yakın adamlarının rüşvet aldıkları ileri sürüldü ve bunlar ağır şekilde cezalandırıldılar.

Rus İmparatoriçesi I. Katerina'nın Baltacı Mehmet Paşa'yı çadırında ziyaretini betimleyen resim (Münif Fehim)

III. AHMET DÖNEMİ OLAYLARI

1710

■ Numan Paşa'nın azli sonrası Baltacı Mehmet Paşa ikinci kez sadrazam oldu (18 Ağustos).

1711

■ Veziriazam Baltacı Mehmet Paşa'nın komutasındaki Osmanlı ordusu, Prut seferine çıktı (9 Nisan).

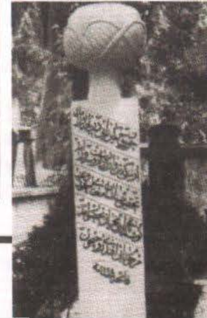
■ 3 gün süren Prut Savaşı'nda Kırım Hanı Devlet Giray'ın da yardımıyla Rus ordusu kuşatıldı. Rus ordusunun aman dilemesi sonucu Prut Barış Antlaşması yapıldı (21 Temmuz).

■ İstanbul'daki düşmanları tarafından, çarı elden kaçırmakla suçlanan Baltacı Mehmet Paşa görevden alındı; yerine Gürcü Yusuf Paşa veziriazam oldu (20 Kasım).

Baltacı Mehmet Paşa (1660 Osmancık - 1713 Limni): Osmanlı sadrazamıdır. Memleketi olan Osmancık'tan İstanbul'a gelince bir yakını aracılığıyla saray baltacıları ocağına girdi. Şehzadeliğinde III. Ahmet ile tanıştı. III. Ahmet padişah olunca onu önce imrahorluğa, sonra da kaptan-ı deryalığa atadı (1704). Aynı yıl içinde de sadrazam oldu. Ancak bu sadrazamlığı kısa sürdü. 1706'da azledilerek Erzurum valiliğine gönderildi. 1707'de Sakız adası muhafızı, 1709'da Halep valisi oldu. 1710 yılında ikinci kez sadrazamlığa getirildi. Bu sadrazamlığının en önemli olayı, Prut seferi ve Prut Antlaşması'dır. Prut Antlaşması'nı imzalayıp Edirne'ye dönünce azledildi ve Midilli adasına (1711), daha sonra Limni adasına sürüldü.

1712

■ Büyük divan şairi Nâbi öldü (10 Nisan).

Şair Nâbi'nin mezar taşı

■ İngiliz ve Hollanda elçilerinin aracılığıyla İstanbul'da 25 yıllık bir barış anlaşması imzalandı (16 Nisan).

■ Rusların anlaşma şartlarını yerine getirmemelerinden dolayı yeni bir Rus seferine karar verildi (11 Kasım).

■ Gürcü Yusuf Paşa'nın yerine Silâhtar Süleyman Paşa, veziriazamlığa getirildi (12 Kasım).

1713

■ Bender'de mülteci bulunan İsveç Kralı Demirbaş Char-

RUSYA'YA SAVAŞ AÇILDI

1710'da, Sarayburnu surları üstüne yaptırılan ve Topkapı Harem Sarayı olarak bilinen yeni ahşap harem dairesine yerleşen III. Ahmet, 16 Haziran'da Çorlulu Ali Paşa'yı sadrazamlıktan uzaklaştırdı. Köprülü Numan Paşa'nın iki aylık sadaretinden sonra Baltacı Mehmet Paşa'yı 18 Ağustos 1710'da ikinci kez bu makama atadı. Aynı yıl, Kırım Hanı Devlet Giray da başkente geldi. III. Ahmet'i ikna ederek Rusya'ya savaş açılmasını sağladı. Padişah, Alay Köşkü'nden geçit törenini izledikten sonra Baltacı Mehmet Paşa'yı sefere uğurladı.

ATAMALAR

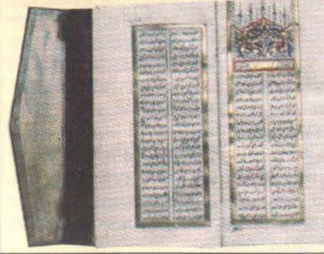
Prut'taki başarısına karşın Baltacı Mehmet Paşa'yı görevden alan padişah, Gürcü Yusuf Paşa'yı 20 Kasım 1711'de sadrazam yaptı. Bir yıl sonra 12 Kasım 1712'de Süleyman Paşa bu göreve geldi. Rusya ile yeni bir savaş olasılığı doğunca İstanbul'daki Rus elçi heyeti tutuklandı. Çelebi Mehmet Paşa'yı İstanbul kaymakamı atayan III. Ahmet, Edirne'ye gitti.

1714'te Eflâk'ta krallığını duyuran Voyvoda Konstantin, görevle giden Koca Mustafa Ağa'nın cesur girişimi sonucu tutuklanıp İstanbul'a getirildi. Yalı Köşkü'nde, padişahın huzurunda dört oğlu ve başboyarı ile birlikte boyunları vuruldu.

NÂBİ

Nâbi (1642 Urfa - 1712 İstanbul): Asıl adı Yusuf'tur. Medrese öğrenimi görerek yetişti; Arapça ve Farsça öğrendi. İstanbul'a geldiği zaman (1665), Musahip Mustafa Paşa'nın divan kâtibi ve kethüdası oldu. Padişahın Mısır valisine gönderdiği fermanı götürmeye memur edilince Hicaz'a da gitti. Koruyucusu Mustafa Paşa'nın ölümü üzerine, Halep'e yerleşti (1686-1710). Bir süre Halep'te valilik yapan Baltacı Mehmet Paşa'nın sadrazam olması üzerine İstanbul'a geldi. Anadolu başmuhasebeciliği, darphane amirliği görevlerinde bulundu. Gençlik gazellerinde belli söyleyiş özellikleri ve kalıpları içinde kişisel duyarlıkları işleyen Nâbi, daha sonra dünyayı ve olayları düşünüp değerlendirmeye başlar. Giderek, eskilerin "hikmet-i amiz" dedikleri bilgece şiir söyleme yoluna yönelir. Dönemin şairlerinden ayrılarak, toplumu sarsan olaylarla etkilenir, kendine özgü deyişlerle bu olayların bıraktığı izlenimleri yansıtır. Gazellerindeki yalınlık ve ifade güçlülüğü Nedim'e yol açar. Tanzimat döneminde, Ziya Paşa, Nâbi'nin bu nitelikleri üzerinde durarak "Harabat" önsözünde dil, söyleyiş yönlerinde şiire kazandırdıklarını övgüyle anar. "Hayriyye" adlı mesnevisinde, şiir öğeleri yok denecek kadar azalır; öte yandan, kendi görüşlerine göre belirlenen bir ahlâkın ilkeleri öğütlenir. Kendi oğluna öğüt verircesine, toplumun öteki bireylerini de doğru gördüğü bu ilkelere bağlamak ister. Dönemine göre, anlaşılır bir dil kullanır. Yapıtları ölümünden sonra basılmıştır.

Başlıca yapıtları: Divan (1841), Tuhfetül Haremeyn (seyahatname, 1849), Tarihi Kameniçe (1864), Hayriyye (1889), Surname (1944).

Şair Nâbi'nin Hayrâbâd adlı eseri

---

les'ın, memleketine gönderilmesine karar verildi (1 Şubat).

■ **Silâhtar Süleyman Paşa'nın yerine Kaptan-ı Derya Hoca İbrahim Paşa (6 Nisan); Hoca İbrahim Paşa'nın azledilip idam edilmesiyle de Silâhtar Ali Paşa veziriazam oldu (27 Nisan).**

■ **Osmanlı-Rus barışına kesin şeklini veren Edirne Antlaşması imzalandı (24 Haziran).** Prut Savaşı'nda yenilen Ruslarla, Prut ve İstanbul barışları yapılmasına rağmen Osmanlıların Ruslara savaş açmaması için Rus Çarı I. Deli Petro'nin teklifi ile Edirne'de yeniden bir barış antlaşması yapıldı. Bu barışa göre, Rusların Lehistan'daki askerlerini iki ay içerisinde çekmesi ve İsveç Kralı Demirbaş Şarl'ın İsveç'e dönmesini engellememeleri kabul edildi.

1714

■ **Mülteci İsveç Kralı Demirbaş Şarl, Dimetoka'dan memleketine dönmek üzere hareket etti (19 Eylül).**

■ **Akdeniz'deki korsanlık olayları yüzünden Venedik ile yapılan anlaşma bozuldu ve Venedik seferine karar verildi (8 Aralık).**

1715

■ **III. Ahmet ve Veziriazam Silâhtar Ali Paşa, ordunun başında İstanbul'dan Edirne'ye hareket etti (1 Nisan). Padişah, Edirne'de kaldı ve Ali Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, Serez-Selânik-Yenişehir üzerinden Mora'ya gitti (19 Nisan).**

■ **Mora'nın kuzeyini ele geçiren Osmanlı ordusu, Anabolu'dan (Nauplion) Güney Mora'ya hareket etti (7 Ağustos).**

■ **51 günde Mora fethini tamamlayıp Mora'yı Venediklilerden geri alan Osmanlı ordusu, Modon'dan hareket etti (22 Ağustos).**

■ **Suda, Carabusa ve İspirlonga kaleleri ele geçirildi; böylece Venedikliler Girit'ten tamamen uzaklaştırıldı (24 Eylül).**

1716

■ **Venedikliler himayeye kalkışan Avusturya'ya karşı Nemçe seferi açıldı (24 Nisan).**

NÂİMA (1655 Halep - 1716 Patras/Yunanistan)

Asıl adı, Mustafa Naim'dir. Halep'te iyi bir öğrenim gördü. 1680'lerde İstanbul'a geldi ve saraya teberdar (baltacı) olarak girdi (1688); II. Ahmet'in sadrazamlarından Hüseyin Paşa'nın ilgisini çekerek, Divan ve Sadaret kâtipliği görevlerine getirildi. Anadolu muhasebeciliği (1704), teşrifat nazırlığı, deftereminliği, başmuhasebecilik gibi önemli görevlerde bulundu. 16. yüzyıl başlarından itibaren genellikle nakil, öyküleştirme ve betimleme biçimlerine dayanan tarih anlayışı içinde Âli Çelebi, Kâtip Çelebi ve Müneccimbaşı gibi tarihçiler, gerçekçi yönteme bağlı belli gelişme gösterirler. Nâima'nın da, dilde sadeleşme çabaları, olayların neden ve sonuçlarını araştırma, onlara çözüm yolları arama eğilimleriyle bu gelişim içinde tarihçiliğin evrimine katkıda bulunduğu söylenebilir. Saraya bağlı vak'anüvis olduğu hâlde, bütün çıplaklığıyla anlattığı olaylar arasında ilişkiler kurarak, nesnel değerlendirmeler yapması ve gerektiği zaman eleştirmeden çekinmemesi başlıca özelliklerindendir. 1591-1659 yılları arasındaki olayları anlatan "Ravzatül-Hüseyin fi Hulâsatı Ahbâr-ı Hâfikayn" adlı kitabını, Sadrazam Amcazade Hüseyin Paşa'ya adamıştır. III. Murat ve IV. Mehmet dönemlerini yansıttığı bu kitapta, yalın dil anlayışı dikkati çeker. Naima Tarihi'nin, 17. ve 18. yüzyıllarda çeşitli basımları yapılmıştır. Son sadeleştirilmiş basımı, Zuhuri Danışman tarafından yapıldı (1967); daha sonra Fransızcaya çevrildi.

AVUSTURYA SEFERİ

Ali Paşa'nın Mora'daki zaferi nedeniyle Edirne'de ve İstanbul'da yedi gün yedi gece şenlik ve donanmalar yapıldı. Fakat İstanbul'daki asayişsizliği önleyemeyen Kürt Mehmet Paşa kaymakamlıktan uzaklaştırılıp yerine Sirke Osman Paşa getirildi. Bir taraftan da İstanbul'daki kapıkulu askerinin ilkbaharda sefere çıkma hazırlıkları sürüyordu. Sadrazam Ali Paşa, İstanbul'un en eski yapılarından olan Kurşunlu Mahzen'i yıktırıp buraya, III. Ahmet'e hediye etmek üzere yeni bir köşk yaptırdı. İstanbul'a dönen padişah fazla kalamadan, Sirke Osman Paşa'ya kent güvenliğiyle ilgili buyruklar verdikten sonra yine Edirne'ye gitti ve sadrazamı Avusturya seferine uğurladı. Petervaradin bozgunu, Ali Paşa'nın şehit olması ve Tamışvar Kalesi'nin yitirilişi ile başlayan çözülme, İstanbul'da paniğe neden oldu. Yeni Sadrazam Halil Paşa, ivedi olarak Kürt Mehmet Paşa'yı getirtip İstanbul kaymakamı yaptı. Başkentte yeni bir savaş için mühimmat ve leva-

II. Mustafa ve III. Ahmet'in annesi Emetullah Rabia Gülnûş Valide Sultan (Topkapı Sarayı Müzesi)

III. AHMET DÖNEMİ OLAYLARI

1716

■ **Petervaradin Savaşı'nda Osmanlı ordusu bozguna uğradı. Bu savaşta Veziriazam Silâhtar Ali Paşa şehit düştü (5 Ağustos).**

Petervaradin Savaşı: Osmanlı İmparatorluğu ile Avusturya İmparatorluğu arasında yapılan ve Osmanlı ordularının yenilgisiyle sonuçlanan savaşta Sadrazam Ali Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu 120 bin askerden, Prens Öjeni komutasındaki Avusturya ordusu 187 süvari bölüğü ve 62 piyade taburundan oluşuyordu. Her iki ordunun asıl kuvvetleri, 3 Ağustos'ta karşı karşıya geldiler. İki gün iki taraf da hazırlıkla vakit geçirdi, savaş 5 Ağustos'ta başladı. Savaşın başında Osmanlı ordusunun sağ kanadı, Avusturya ordusunun sol kanadını bozdu. Fakat Avusturya başkomutanı Prens Öjeni sol kanadına yardım gönderince bu kez Osmanlı sağ kanadı bozuldu. Bundan yararlanan Prens Öjeni genel bir saldırıya geçince Osmanlı ordusundaki bozgun yaygınlaştı. Ali Paşa bozgunu önlemek ve askerini yüreklendirmek için ileri atıldığı bir sırada vurularak öldü.

■ **Şehit düşen Silâhtar Ali Paşa'nın yerine Belgrad Muhafızı Hacı Halil Paşa, veziriazamlığa ve ordu komutanlığına getirildi (22 Ağustos).**

■ **Vak'anüvis (resmî devlet tarihçisi) Nâima, 62 yaşında öldü (Eylül).**

■ **Macaristan'daki son Türk vilâyet merkezi olan Tamışvar Kalesi düşman eline geçti (20 Ekim).**

1717

■ **III. Ahmet'in oğlu Şehzade Mustafa (III. Mustafa) dünyaya geldi (28 Ocak).**

■ **III. Ahmet'in kızı Fatma Sultan'la evlenen Nevşehirli İbrahim Paşa, saraya damat oldu (18 Şubat).**

■ **Belgrad Kalesi, çatışma olmaksızın Avusturya'ya teslim edildi (18 Ağustos).**

Belgrad Savaşı : Prens Öjeni komutasındaki Avusturya ordusunun Belgrad Kalesi'ni kuşatması üzerine Sadrazam Halil Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile Belgrad'da gece yarısı Avusturya ordusunun taarruzu ile başlayan savaşta kahramanca dövüşen Osmanlı ordusu yenildi. Osmanlı ordusu 16 bin şehit, 5 bin yaralı, 5 bin esir verdi. Avusturya ordusunun kaybı ise 10 bin ölü oldu. Prens Öjeni de yaralananlar arasındaydı. Osmanlı ordusu Niş'e kadar geri çekilmek zorunda kaldı. İki gün sonra da Belgrad Kalesi, Avusturya'ya teslim edildi.

■ **Veziriazam Hacı Halil Paşa'nın yerine Nişancı Mehmet Paşa getirildi (26 Ağustos).**

zım hazırlama çalışmaları hızlandırıldı. İstanbul Kadısı Tosyavî Mustafa Efendi'nin yerine Yahyazade Ahmet Efendi getirildi. Hindistan elçisi, Edirne'de padişahın huzuruna çıktıktan sonra İstanbul'a geldi ve günlerce ağırlandı. 1717 ilkbaharında Donanma-yı Hümayun'un sefere çıkış törenini İstanbul kaymakamı yönetti. Fakat o yılki savaşlarda da Osmanlı ordusunun bozguna uğraması ve Belgrad'ın düşmesinin ardından, Niş'e kadar olan bölgenin Muslüman ve Türk halkı, aç ve çıplak, Edirne'ye ve İstanbul'a doğru kaçma çabasına düştüler. III. Ahmet, Sofya'da olmasına karşın hiçbir önlem alınamadı. Sadrazam Halil Paşa'nın yerine 26 Ağustos 1717'de Nişancı Mehmet Paşa getirildi. Ordunun toparlanabilen birliklerine Edirne'de yerlerine dönüş izni verildi. İstanbul'a dönen donanmanın altmış toplu bir kalyonu Tophane önünde infilâk etti. Mürettebatla birlikte çevrede bulunan bin kişi öldü. İki kalyon da Yenikapı açıklarında çarpışarak battı. III. Ahmet, Macar sığınmacılarla Edirne'ye gelen Erdel Kralı II. Rakoçi'yi kabul etti. Avusturya cephesinde, Bosna ve Vidin'de elde edilen başarılardan ve 22 Temmuz 1718'de Pasarofça Antlaşması'nın imzalanmasından sonra padişah ve yeni sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa, İstanbul'a dönüş hazırlıklarına başladılar.

Pasarofça Antlaşması'na göre Osmanlı Devleti

1718

■ **Nişancı Mehmet Paşa'nın azliyle boşalan sadrazamlık makamına Nevşehirli Damat İbrahim Paşa getirildi (9 Mayıs).**

Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın mührü

■ **İstanbul Cibali'de çıkan ve şiddetli poyrazın etkisiyle gittikçe yayılan yangın, 27 saat içinde şehrin büyük bölümünü kül etti (17 Temmuz).**

■ **Venedik ve Avusturya ile Pasarofça Antlaşması imzalandı (21 Temmuz).**

Pasarofça Antlaşması: Osmanlı İmparatorluğu ile Avusturya İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu ile Venedik arasında imzalanan antlaşmadır. Osmanlı İmparatorluğu, 1683 yılında Viyana'nın ikinci defa kuşatılmasıyla başlayan ve 1699 yılında Karlofça Antlaşması ile sonuçlanan savaşlar sonunda Avusturya, Lehistan, Venedik ve Çarlık Rusyası karşısında ağır yenilgilere uğradı, önemli toprakları bu dört devlete, özellikle Avusturya'ya ve Venedik'e bırakmak zorunda kaldı. 1699 Karlofça Antlaşması'ndan sonra 20 yıl kadar bir süre boyunca Osmanlı Devleti'nin gütmeye başladığı politika, kaybettiği toprakları geri almak oldu. Bunun için önce Çarlık Rusyası ile daha sonra Venedik ve en nihayet Avusturya ile savaştı. Bu savaşlardan Osmanlı-Rus, Osmanlı-Venedik savaşları, Osmanlıların zaferiyle sonuçlandı. Fakat Osmanlı-Avusturya savaşlarında Osmanlı Devleti daha başlangıçta yenik düştü. 1716-1718 yılları arasında devam eden savaşlarda Osmanlı orduları yeni yenilgilere uğradı, dolayısıyla Osmanlı Devleti daha başka topraklarını da kaybetti. Sonunda da barış istemek zorunda kaldı. Barış görüşmeleri bugün Yugoslavya'da bulunan Pasarofça (Pazaroviç / Passaro Witz) kasabasında başladı. Burada Avusturya ve Venedik ile ayrı ayrı olmak üzere iki barış antlaşması imzalandı (21 Temmuz). Avusturya ile imzalanan barış antlaşması gereğince Tamışvar eyaleti ve Semendire sancağı (Belgrad ve dolayları) Avusturya'ya terk edildi; Avusturya tüccarlarının işlerini takip ve güvenliklerini sağlamak için Osmanlı limanlarında konsolosluk ve şehbenderlik açma ve tercüman bulundurma hakkı tanındı. Avusturya'ya, Fransa ve İngiltere'ye tanınanlara benzer bazı ticarî ayrıcalıklar verildi. Venedik ile imzalanan antlaşma gereğince de Mora, Osmanlılara geçti. Buna karşılık bu son savaşlar sırasında Dalmaçya, Hersek ve daha güneyde Karlıeli'nde Venedik'in ele geçirdiği bazı kaleler ile Korfu adası, Venedik'te kaldı.

Topkapı Sarayı'ndaki III. Ahmet Kütüphanesi (Tablo: Nusret)

HER TÜRLÜ MALA NARH KONDU

III. Ahmet, en çok İstanbul'un para piyasasıyla ilgilendi. 1721'de gündemdeki konu, fiyatların denetlenmemesiydi. Esnaf, türlü nedenle narhlara uymamaktaydı. Gemilerle getirilen zahirenin, yiyeceklerin denetimi de sağlanamıyordu.

Öte yandan, kentin dış ve kenar mahalleleri, hırsız şebekelerince soyulmaktaydı. Eyüp, Kasımpaşa, Hasköy, Beyoğlu ve Büyükdere'ye kadar Boğaz köylerinde ev basan, soygun düzenleyen, karşı koyanları öldüren çeteler kol geziyordu. Bir baskınla 18 soyguncu yakalandı. Bu arada III. Ahmet'in güvenini kazanıp bostancıbaşı olan Sıvaslı Mehmet, türlü kanunsuzluklara göz yummakta, İstanbul'un her köşe bucağına kaçak yapılar yaptırtmakta, Boğaz'ın iki yakasında sel yataklarının önlerine duvarlar ördürtüp akıntıyı keserek ahalinin evine, bahçesine zarar vermekte, hasbahçeleri gelenek dışı kullandırmakta ve herkesten işine göre rüşvet almaktaydı. Padişah, artan şikâyetler sonucu bostancıbaşını sürgüne gönderdi.

İSTANBUL'DAKİ İMAR ÇALIŞMALARI

1721'den itibaren Eyüp, Alibeyköy ve Beylikbahçe'de imar çalışmaları başlatıldı. İbrahim Paşa, İstanbul'un harap durumdaki tüm camilerini, deprem ve yangınlardan zarar görmüş saraylarını, hasbahçelerini tespit ettirerek her birinin onarımını ve imarını da sıraya koydu.

İstanbul'un bir başka sorunu da taşradan kaçak gelip kentin çevresine yerleşenlerin vergi ödemeksizin mal üretip el altından satmalarıydı. Oysa bunlar, kendi memleketlerinde baç ve gümrük resmi ödeyerek imal ettiklerini, İstanbul'a ve başka yerlere ihraç edebiliyorlardı. Bu alışkanlık, kamu bütçesine zarar verdiği gibi, piyasa kurallarına da aykırıydı.

III. Ahmet'in kaftanı

III. AHMET DÖNEMİ OLAYLARI

1718

■ **Osmanlı İmparatorluğu'nda 12 yıl süren ve "Lâle Devri" olarak adlandırılan dönem başladı.**

■ **İstanbul'da 3 dakika süren büyük bir deprem oldu (25 Mayıs).**
Üç dakika süren bu şiddetli sarsıntı, İstanbul'da birçok binalarla şehir sûrunun hemen baştanbaşa yıkılmasına sebep olduktan başka, İzmit'in büyük bir kısmını yıkmış ve Karamürsel'de de tahribata sebep olmuştur. Şehrin imarına son derece ehemmiyet veren Damat İbrahim Paşa, bundan bir müddet sonra İstanbul surlarını yeniden yaptırmış ve inşaatla tamirat 18 Kasım 1724'te tamamlanmıştır.

■ **İstanbul Gedikpaşa yangınında Kumkapı'dan surlara kadar birçok güzel saray ve konak tamamen yandı (21-22 Temmuz).**

1719

■ **III. Ahmet Kütüphanesi yapıldı (23 Kasım).**
III. Ahmet Kütüphanesi: III. Ahmet tarafından kurulan kütüphane, Topkapı Sarayı'nın (Saray-ı Cedîd) üçüncü avlusunda arzodasının tam arkasında bulunmaktadır.
Kaynaklardan bilindiğine göre aynı yerde evvelce Mimar Sinan tarafından, II. Selim için yapılan Havuzlubahçe Köşkü bulunuyordu. Basit bir resmi Hünernnâme'deki bir minyatürde görülen bu köşkün on iki somaki sütuna oturan bir kubbesi ve ortasında mermer bir havuz vardı. Osmanlı döneminde kütüphane mimarîsinin "altın çağı" olan 18. yüzyılda, III. Ahmet saraydaki dolaplarda ve köşklerde dağınık kitapları bir yerde toplamayı düşünmüş ve bakımsız hâldeki Havuzlubahçe Köşkü'nü yıktırarak yerinde hem kendi adıyla anılan hem de Enderun kütüphanesi denilen gösterişli kütüphane binasını yaptırmıştır. Yapıma 17 Şubat 1719'da başlanmıştır. Fındıklılı Silâhtar Mehmet Ağa'nın Vekâyiname'sinde bildirildiğine göre, III. Ahmet kütüphanenin temelini atmak üzere, dedesi I. Ahmet'in camiini yaptırırken kullandığı ve hasoda hazinesinde saklanan altın kazmayı kullanmıştır.
Yapımı çok kısa süre içinde tamamlanan binanın kapısı üstündeki Arapça kitabeden 1719'da yapıldığı öğrenilmekte, açılış töreninin ise 23 Kasım 1719 günü olduğu bilinmektedir. Aralık 1719 tarihli bir kayda göre, kütüphanenin yapımı 19.750 kuruşa mal olmuştur. Kütüphanenin kuruluşu ile birlikte düzenlenen vakfiyesinde, içindeki kitapların nerelerden toplandığı, buradan hangi günler istifade edileceği bildirilerek, hizmetlilerde aranacak vasıflar ile bunlara verilecek ücreti gösteren ve dışarıya kitap çıkarılmasını yasaklayan hükümler yer alır.
Yalnızca sarayda kalanlara açık olan III. Ahmet Kütüphanesi'nin, açılış tarihinde düzenlenmiş mükemmel bir de kataloğu vardır.

1720

■ **Damat İbrahim Paşa Külliyesi'nin yapımı tamamlandı.**

■ **Kuleli Bahçe Camii'nin yapımı sona erdi.**

YİRMİSEKİZ ÇELEBİ MEHMET EFENDİ

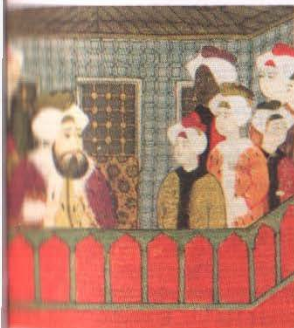
(? Edirne - 1732 Lefkoşa): Yeniçeri ocağında yetişti. Uzun süre "yirmisekizinci orta"da bulunduğundan, Yirmisekiz Çelebi Mehmet olarak tanındı. Askerlikten ayrıldıktan sonra, Tophane nazırlığı görevinde bulundu. 1717'deki barış görüşmelerinde Osmanlı Devleti'ni delege olarak temsil etti. Damat İbrahim Paşa'nın sadrazamlığı döneminde (1718-1730), sürekli elçi olarak Paris'e gönderildi (1720). Paris'ten dönünce defter eminliğine, ruznamei evvelliğe ve sonra başmuhasebeciliğe getirildi (1724). Uzun süre de Mısır'da kaldı. Patrona Halil Ayaklanması'nda (1730) Nevşehirli İbrahim Paşa taraftarı olduğundan görevleri elinden alındı ve canı bağışlanarak, Kıbrıs'a sürgün edildi. Paris'e giderken, sadrazam tarafından kendisine "Maarifine dahi layıkiyle kesbi ıttıla ederek tatbik kabiliyeti olanların yazılması" talimatı verilen Çelebi, Osmanlılar için Batı'ya açılan ilk pencere sayılan "Sefaretnamesi"nde, gördüklerini, Batı'nın ulaştığı aşamalar açısından değerlendirmeye çalıştı. Gözlemlerini tatlı bir anlatımla yazdı. Ayrıca, sonradan II. Mustafa'nın Çınarî İsmail Kalfa'ya çevirttiği Dominique Cassini'nin cetvellerini getirerek, ilk matematik kitabının hazırlanmasını sağladı. İlk kez 1841'de basılan "Paris Sefaretnamesi"ni Şevket Rado, 1970'te sadeleştirerek "Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi" adıyla yayımladı.

Büyük bir kafile ile elçi olarak görevlendirildiği Paris'e giden Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi (Sefaretnamei Mehmet Çelebi)

Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi maiyetiyle birlikte Paris'te iftar yemeğinde (Sefaretnamei Mehmet Çelebi)

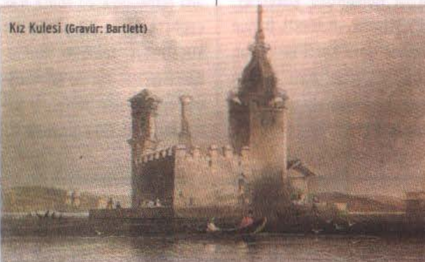
III. Ahmet, Aynalıkavak Kasrı'nda oğullarının sünnet düğününde

- III. Ahmet, oğullarına Okmeydanı'nda 15 gün 15 gece süren sünnet düğünü yaptırdı.

1721

- İstanbul Kız Kulesi'ne ilk defa olarak bir deniz feneri konuldu.
- İstanbul Balat'taki yangında yüzlerce ev yandı.
- Diplomat ve bilim adamı, yazar Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi, elçilik göreviyle gittiği Fransa'dan döndü.

Kız Kulesi (Gravür: Bartlett)

1722

- Kâğıthane deresi üzerinde Sadabad Sarayı yapıldı.

1723

- Safevî (İran) tahtındaki karışıklıklar üzerine Osmanlı ordusu, doğu cephesi harekâtına başladı. Gürcistan'da işgal edilen Tiflis ve Gori kaleleri anahtarları, III. Ahmet'e takdim edildi (9 Temmuz).

Kâğıthane'deki Sadabat eğlencelerini betimleyen bir minyatür (Hubanname-Zenanname)

- Silâhtar Tarihi yazarı Fındıklılı Mehmet Ağa öldü.
- İran'da Kirmanşah, Loristan ve Erdelan eyalet merkezleri, Osmanlı ordusu tarafından işgal edildi (15 Ekim).

İBRAHİM MÜTEFERRİKA VE TÜRK MATBAACILIĞI

III. Ahmet'in Hatt-ı Hümayunuyla Şeyhülislâm Abdullah Efendi'nin verdiği fetva gereği, dinî eserler dışında her türlü ilim kitaplarının basımına izin verildi. Bunun üzerine Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi ile İbrahim Müteferrika, müştereken ilk Türk matbaasını açtılar.

Şeyhülislâm Yenişehirli Abdullah Efendi'nin matbaanın kurulmasına cevaz veren fetvası:
Basma san'atında mahâret iddia eden Zeyd, lugat ve mantık ve hikmet ve hey'et ve bunların emsâli ulûm-i âliyyede te'lif olunan kitapların hurûf ve kelimâtının sûretlerini birer kalıba nakş idüp evrâk üzerine basma ile ol kitapların misillerini tahsîl ederem dese, Zeyd'in bu vechile amel-i kitâbete mübâşeretine şer'an ruhsat var mıdır?

el-cevâb:
Basma san'atında mahâreti olan kimesneler bir musahhah kitabın hurûf ve kelimâtını bir kalıba sahîhan nakş idüp evrâka basmağla zamân-ı kalîlde bilâ-meşakkat nüsha-i kesîre hâsıl olup kesret-i kütübe ve rahîs bahâ ile temellüke bâis olur. Bu vechile fâideyi müştemil olmağla ol kimesneye müsâade olunup onlar tashih ettikten sonra sûreti kalıba nakş olunursa bir amel-i müstahsen olur.
(Behcetü'l-fetâvâ, İstanbul 1266, s.552).

İbrahim Müteferrika
(Türkiye Gazeteciler Cemiyeti)

İbrahim Müteferrika'nın matbaasını betimleyen bir resim

İbrahim Müteferrika (1670 Macaristan - 1745 İstanbul): Aslen Macar olduğu bilinmektedir. Erdel'de papazlık öğrenimi gördü. 1692 yılında Macar isyanında Osmanlılara tutsak düştü. İstanbul'a gönderildi. İstanbul'da Müslüman oldu ve bir süre sonra da müteferrikalığa getirildi. Müteferrika olarak, Avusturya ordularının başkomutanı Prens Eugene ile Mora meselesi konusunda görüşmelere katıldı. Fakat Osmanlı tarihindeki asıl önemi, yazdığı risalelerden ve matbaanın kuruluşunda oynadığı rolden ileri gelir. Yazdığı risalelerde 15. yüzyıl sonlarından itibaren dünyada ve Avrupa'da meydana gelen gelişmeleri (Amerika kıtasının keşfi, dünya ticaretindeki gelişmeler, Avrupalıların yeni kıta ve denizlerdeki faaliyetleri gibi), Osmanlı toplumunun ve tüm İslâm âleminin bu gelişmeler karşısında gösterdiği ilgisizliğin tehlikelerini anlattı. Bu konularla ilgili olarak yazdığı "Risale-i İslâmiye" ve "Usul-ül Hikem fî Nizam-ül Ümem" adlı iki risalede, ilk defa Nizam-ı Cedit deyimini kullanarak, Avrupa'daki iktisadî gelişmeleri, askerî alanda taktik ve stratejik yenilikleri, yeni silâhları ve bunların Osmanlı ordusunca kabulünü savundu. 1727 yılında Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin oğlu Sait Mehmet Efendi ile birlikte, ilk Osmanlı matbaasını kurdu. Böylece Osmanlı Devleti'nde Türkçe basım yapan ilk yayımcı oldu. İbrahim Müteferrika'nın kurduğu bu matbaa, 1742 yılına kadar aralıksız çalıştı, bu süre içinde 17 yapıt bastı.

III. AHMET DÖNEMİ OLAYLARI

1723

■ **Romen devlet adamı, tarihçi, ansiklopedici, yazar ve besteci Kantemiroğlu (Dimitrie Cantemir) öldü.**
Soyunun Cengiz Han'a uzandığı söylenen Dimitrie, Boğdan voyvodasının oğlu olarak İstanbul'a gelmişti. 21 yıl burada yaşayan ve iyi bir müzik eğitimi verilen Kantemiroğlu, birçok beste yapmış, Türk müziğinin sayılı ustaları arasında yer almıştır. Ayrıca, kendi buluşu olan bir tür notayla zamanının çok sayıda bestesini de saptamıştır. Kantemiroğlu uzun süre Topkapı Sarayı'nda yaşamış, Boğdan voyvodası olduktan sonra İstanbul'dan ayrılmıştı. 1711 Prut savaşı sırasında, bağımsızlık hevesiyle Rusların yanında yer almış, yenilince de onlara sığınmıştı.

1724

■ **Azerbaycan Cephesi Seraskeri Köprülü Abdullah Paşa'nın gönderdiği kuvvetler, Hoy şehrini fethetti. Bunun üzerine Çors kenti de teslim oldu. Böylece Batı İran'ın önemli bölümü ele geçirilmiş oldu (6 Mayıs).**

■ **Batı İran'ın paylaşımı konusunda Osmanlı-Rus Barış Antlaşması imzalandı (24 Haziran).**
Osmanlı-Rus Barışı : Batı İran'ın Osmanlılarla Ruslar arasında paylaşılmasını sağlayan anlaşmaya göre, Deli Petro'nin Hazar Denizi çevresini alması üzerine Derbend-Bakû arası Rusya'ya; Revan, Hemedan, Kirmanşah ve Karabağ bölgeleri Osmanlılara; Erdebil ise İran'a verildi.

■ **Kafkas cephesinde Nahcivan fethedildikten sonra Irak cephesinde de 58 günlük bir kuşatmayı takiben Hemedan'a girildi. Ayrıca Azerbaycan cephesinde de Tebriz Kalesi kuşatıldı (31 Ağustos).**

■ **Erivan Kalesi, çatışma olmaksızın teslim alındı (3 Ekim).**

1725

■ **III. Ahmet'in Rabia Şermi Sultan'dan olan oğlu I. Abdülhamit dünyaya geldi (20 Mart).**

■ **Fransız mühendisi Davut Gerçek Ağa, İstanbul'da ilk defa olarak yangın tulumbası yapıp kullandı. Daha sonra Davut Gerçek Ağa'nın başında bulunduğu, Yeniçeri Ocağı'na bağlı bir Tulumbacı Ocağı kuruldu.**

İstanbul Bebek'teki Hümâyunâbad Sahil Sarayı (Gravür: Melling)

YENİ VERGİLER

İstanbul esnafının her türlü vergiden muaf olması, taşralı esnafın başkente hücumuna bir başka nedendi. Bir ferman çıkartılarak sonradan açılan tüm işyerleri vergi yükümlüsü kılındı. İstanbul'a göçlerin durmaması yüzünden taşrada nüfusun azaldığı, kalanların daha ağır vergi yükünden ezildikleri gerekçesiyle "en az on yıldır İstanbul'da oturmayanların memleketlerine dönmeleri" için de 1722'de bir ferman çıkartıldı.

Para operasyonu ve o yıllarda süren İran savaşları yüzünden 1727'de yeni vergiler konması kaçınılmaz oldu. Artık İstanbullulardan da birtakım vergilerin alınmaya başlanması, halkta hoşnutsuzluklar doğurdu. Başkentin medrese, ilmiyye, softa, tekke çevreleri ise giderek yaygınlaşan Lale Devri eğlencelerini onaylamamaktaydılar. 1727'de imzalanan Hemedan Antlaşması'nın ardından parasal sıkıntıları önleyecek, halkı memnun edecek çareler arandı.

- **İran'ın Tebriz (3 Ağustos) ve Gence (4 Eylül) şehirleri fethedildi.**
- **Loristan eyaleti ve eyalet merkezi Hürremabad, Osmanlı topraklarına katıldı (6 Eylül).**

1726

- **Afganlı Eşref Şah'ın, Hilâfet iddiasıyla Batı İran'ı tahliye isteği reddedildi (12 Mart).**
- **Andican Savaşı:** Ahmet Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile Eşref Han komutasındaki İran ordusu arasında Fergana'daki Andican'da yapılan savaşın ilk gününde Osmanlı ordusu üstün durumdayken Eşref Han'ın ordu içindeki aşiretlere, savaşı kazandığı takdirde kendilerine bağımsız hanlık vereceğini vadetmesi ile bütün aşiretlerin İran ordusu tarafına geçtiği görüldü. Böylece ikinci günkü savaşta Osmanlı ordusu yenildi. Ağır toplarını bırakan Osmanlı ordusu, Hemedan'a çekildi.
- **İstanbul Bebek'te cami, hamam ve Hümûyunâbad sahil sarayı yapıldı.**
- **İstanbul kadınlarının sokaklarda süslü ve açık saçık gezmeleri yasaklandı.**

1727

- **Matbaacılığın kabulü hakkında ferman yayımlandı (Temmuz).**
- **İstanbul çiçekçilerinde lâle soğanı karaborsanının görülmesi üzerine lâle soğanı fiyatlarına narh kondu. Uymayanlar, uzak ülkelere sürgünle cezalandırıldılar.**
- **İran'la Hemedan Barış Antlaşması imzalandı (4 Ekim).**
Hemedan Barışı : Andican Savaşı'ndan sonra Osmanlılarla İran arasında Hemedan'da yapılan barışa göre, Osmanlıların eline geçen yerler İran'a geri verildi. Fakat Tahmasb'ın İran Şahı olması üzerine bu barış uygulanmadı. Yerine İstanbul barışı hükümleri uygulandı. Bununla beraber savaş 1736 yılına kadar devam etti.

Lâle devrinin simgesi hâline gelen lâle

III. AHMET DÖNEMİNDE İSTANBUL

Üçüncü Ahmet devrinde İstanbul tabii güzelliklerini hemen hemen her köşesiyle koruyor durumdaydı. Boğaziçi, onun mavi ve hafif dalgalı sularıyla titreşen yeşil sahillerde dört beş beyaz özenli köşkten başka, dikkati çeken yapılar yoktu. Beşiktaş sahillerinin çamlıkları altında Saray-ı Asafî'nin (Sadrazam Sarayı) görkemli varlığı, Anadolu sahillerinde muntazam camilerin beyaz minarelerini, sonra etrafı çiçeklerle bezeli râyiha dolu koylar, Boğaz'ın güzelliğini tamamlıyordu. Sarayburnu ile İstanbul semtleri, bu tabiî güzellikler arasında pek özel bir mevkiydi. Sarayın sahilden başlıyarak Ayasofya önlerine kadar uzayan surları ortasında, yüksek serviler, ulu ağaçlar arasında kubbeleri ve revakları ile kıyıyı süsleyen yalı köşkleri ve İncili Köşkler, bütün bu köşklerin üzerinde kademeli yükselen Bağdat Köşkü'nün zarafeti, lâle bahçeleri yer alıyordu.

... Üsküdar ve Kadıköyü sahilleri de baştanbaşa köşklerle bezenmişti. bu kıyıdaki saray ve köşkler yüzden fazlaydı. Bunlardan, Silâhdar Ali Paşa'nın, Fatma Sultan'la nikâhlanmazdan önce yaptırdığı saray cidden temâşâya değerdi. Saray, deniz kenarında çok güzel bir noktada olup arkasında ormanlarla örtülü bir tepe bulunuyordu. Yüzden fazla odalarının herbiri olağanüstü tarzda bezemeliydi. Mermerler, yaldızlar, gayet ince resimler göz kamaştırıyordu. Pencere camları İngiltere'nin en değerli billûrlarından seçilmişti...

Özellikle hamam dairesi pek muhteşemdi. Kurnalar, çeşmeler, döşemeler hep mermerdi. Tavan yaldızlarla, duvarlar çinilerle kaplıydı. Hamamın yanında iki geniş daire vardı. En yüksekteki bir sed biçiminde idi. Dört köşesinden şelâleler akıyordu...

(Ahmed Refik, Lâle Devri, İstanbul Ansiklopedisi)

Üsküdar'daki Mihrimah Sultan Camii önündeki III. Ahmet Çeşmesi (Gravür: Bartlett)

III. Ahmet Çeşmesi (Tablo: Hüseyin Zekâi Paşa, Türkiye İş Bankası Koleksiyonu)

Topkapı Sarayı, Ayasofya ve III. Ahmet Çeşmesi (Gravür: Bartlett)

III. AHMET DÖNEMİ OLAYLARI

İbrahim Müteferrika'nın bastığı kitaplar toplu halde

1727

- **İlk Osmanlı matbaası faaliyete geçti ve ilk eser olarak "Vankulu Lûgatı" dizilmeye başlandı (16 Aralık).**

1728

- **Üsküdar'da III. Ahmet Meydan Çeşmesi yapıldı.**

III. Ahmet Meydan Çeşmesi: Üsküdar İskele Meydanı'nda Paşalimanı Caddesiyle Hakimiyetimilliye Caddesinin kesiştiği kavşakta yer alır. III. Meydan Meydan Çeşmesi, deniz kenarına yerleştirilmişti. Kervanların boğazı geçmek için toplandığı Üsküdar Meydanı, yolcuların konaklama ve gerekli sosyal hizmetleri karşılama amacına yönelik çeşitli yardım kurumları ve vakıflarıyla donatılmıştı. III. Ahmet Meydan Çeşmesi bu amaçla yapılan yapılardan biridir. Meydan düzenlemesi sırasında çeşme sökülüp bugünkü yerine getirilmiştir.

- **Topkapı Sarayı önünde III. Ahmet Sebili ve Çeşmesi yapıldı.**

III. Ahmet Sebili ve Çeşmesi: Topkapı Sarayı'nın Bâb-ı Hümayun kapısı önündeki Ayasofya Meydanı'nın merkezinde yer alır.

III. Ahmet Çeşmesi, İstanbul'un en çarpıcı yapılarından biridir. Yüzey bezeme işçiliği ve kütle değerlendirmesiyle dikkatleri üzerinde toplayan bu eşsiz Osmanlı yapısı, III. Ahmet tarafından Perayton adlı bir Bizans çeşmesinin yerine yaptırılmıştır.

1729

- **Büyük İstanbul yangınında şehrin sekizde biri yandı (27 Temmuz).**

1730

- **İran'da Ali Han, yıkılmakta olan Safevî saltanatını canlandırdı. Önce Afganlı Eşref Şah'ı mağlûp ettikten sonra Batı İran'da Osmanlıların fethettiği Nihavend, Hemedan ve Kirmanşah'ı geri aldı (2 Temmuz).**

- **Batı İran'da Osmanlıların fethettiği yerleri geri almak için başlayan İran taarruzlarından dolayı III. Ahmet, Doğu seferine çıkmak üzere İstanbul'dan hareket etti.**

- **Patrona Halil İsyanı (28 Eylül):**

Osmanlı tarihlerine "Lâle Devri" olarak geçen yenileşme hareketine son vermek amacıyla tutucu kesimin başlattığı ayaklanmaya önder-

DIŞ ÜLKELERE KİTAP SATIMI YASAKLANDI

İlk devlet matbaasının çalışmaya başladığı yıldan çok önce (1715'te) İstanbul'dan dışarıya kitap çıkartılması yasaklanmış bulunuyordu. Tarih-i Raşid'de, bu konuda sahafların güzel kitapları ülke dışına satmaları yüzünden birçok kitabın bulunamaz olduğu, konunun bilim çevrelerinde tartışıldığı, İstanbul'un bir ilim merkezi olduğu, buradan kitap kaçırılıp başka yerlere satılırsa bilimin bundan zarar göreceğinin anlaşıldığı, bunun üzerine İstanbul kaymakamına ve İstanbul kadısına, gümrük eminine emirler yazıldığı anlatılmaktadır.

LÂLE DEVRİ VE PATRONA HALİL İSYANI

Eskiye oranla kent yaşamının refah, eğlence ve imar açısından gerçek ilerleme gösterdiği III. Ahmet saltanatında, Lale Devri'nin özelliklerini oluşturan eğlenceler, Çırağan âlemleri, düğünler ve lüks, Damat İbrahim Paşa'nın sonsuz yetkisi ve yakınlarını üst düzey görevlere getirmesi, nihayet çok olumsuz bir tepkinin patlak vermesine yol açtı. 28 Eylül-1 Ekim 1730 günleri boyunca devam eden Patrona Halil İsyanı sonrası III. Ahmet tahttan indirildi. III. Ahmet'in bundan sonraki yaşamı Topkapı Sarayı'nın bir dairesinde kapalı olarak geçti.

Patrona Halil ve isyancılar (Tablo: Jean Baptiste Van Mour)

lik etmesi nedeniyle Patrona Halil ayaklanması denilmesi âdet olmuştur.

Bu ayaklanmanın çıkma nedenleri, kaynakların farklı yaklaşımları nedeniyle değişik biçimlerde yorumlanmıştır. Bunlar arasında önem sırasına göre en göze çarpıcı olanları şunlardır: Yenilikçi Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın Batı orduları biçiminde bir askerî ocak kurmak istemesi; Yeniçeri Ocağına ait askerlerin, sadrazamın bu tutumuna küsmeleri ve ayaklanmayı el altından körüklemeleri, Ocağa kayıtları yapılan küçük esnafın aldıkları ulufelerin sadrazamın bir emri ile kesilmesi; İstanbul'u imar etmek için konulan vergilerin esnafa ve halka ağır gelmeye başlaması. Kısaca askerin ve halkın huzursuzluğu ayaklanmanın çıkmasında rol oynayan önemli faktörler arasında yer alır. Bunların yanı sıra; ayaklanmanın çıkmasında bardağı taşıran son olaylar ise şöyle gelişmiştir: Sadrazam, önemli mevkilere kendi yakınlarını atamaya başlamıştır. Atananların, istedikleri kişilere görev vermesi, sadrazamın aleyhinde olan ulemayı etkilemiştir. İbrahim Müteferrika ile Sait Çelebi'nin matbaayı kurarak çalıştırmaya başlaması, tutucu ulemanın çıkarlarının kesilmesine yol açmıştır.

Bu arada İran ile yapılmakta olan savaşların Osmanlı Devleti'nin aleyhine dönmesi, hazırlanan ordunun bir türlü İstanbul'dan ayrılmaması, sadrazamın sefere gitmek yerine saray, yalı ve köşklerde eğlenceye dalması, İstanbul'un başsız kalmasına ve bu durumdan asilerin yeterince yararlanmasına neden oldu.

Sarayın bu başıboşluğundan yararlanan tutucular, kendilerine bir hamam tellâkı olan Patrona Halil ve arkadaşlarını önder olarak seçtiler. Patrona, kendisi gibi başıboş olan arkadaşları ile birlikte ayaklanmanın liderliğini üstlenirken Osmanlı Devleti'nin seyrini değiştirecek bir olaya karıştığının farkında bile değildi. Zira onun ipleri başkalarının elinde o, sadece sahnede rolünü yapmaya çalışan acemi aktörden başka birisi değildi. Olay tam bir ayaklanmaya dönüşünce önce Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve akrabaları idam edilerek asilere teslim edildi. Arkasından III. Ahmet tahttan indirilerek yerine I. Mahmut çıkarıldı. Bu arada Lâle Devri'nde yapılan bütün yenileşme hareketleri durduruldu. Saraylar, köşkler, kasrlar yerle bir edildi.

Damat İbrahim Paşa'nın İstanbul Şehzadebaşı'ndaki türbesi
(Tablo: Ahmet Münip, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi)

■ Patrona Halil Ayaklanması sonucu Lâle Devri padişahı III. Ahmet, 27 yıllık saltanatı sonrası 57 yaşında tahttan indirildi.

Münif Fehim'in Lâle Devri eğlencelerini betimleyen bir tablosu

LÂLE DEVRİ

Osmanlı İmparatorluğu'nun 1718-1730 yılları arasındaki dönemine verilen addır. III. Ahmet'in saltanat dönemi içinde yer alır. Bu dönemde sadrazamlığa getirilen Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ile yakın arkadaşları, 1718 Pasarofça Antlaşması'ndan sonra Osmanlı Devleti'ni yeni bir tasarıya göre Avrupa ölçüsünde yeniliklerle güçlendirme, bu arada İstanbul'u da onarmaya karar verdiler. Devlet, o sıralarda, gerek içerde gerekse dışarda uzun zamandır görmediği bir huzur ortamına girince, padişah ile çevresindekiler kendilerini zevk, eğlence, musiki, şiir ve bir yüzyıl önce Avrupa'da yaygınlaşan lâle yetiştiriciliğine adadılar. Lâle Devri'nin önemli bir kültür ve kalkınma dönemi olmasında Sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın iyi eğitim görmüş, güzel sanatlara ve edebiyata yatkın bir kişiliği olmasının büyük katkısı vardır. Sadrazamın emriyle, başta Aristoteles'in olmak üzere klâsik yapıtların birçoğu Türkçeye çevrildi. Eski İznik ve Kütahya çiniciliğini yeniden canlandırmak için, İstanbul ve Eğrikapı'da çini fabrikaları kuruldu (1725). Ayrıca, hatayi denilen bir kumaş türü üreten bir fabrika faaliyete geçti. Lâle Devri'nin en önemli kalkınma atılımlarından biri, İstanbul'da ilk basımevinin kurulmasıdır. Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin oğlu Sait Mehmet Çelebi, basımevlerini incelemek üzere gittiği Paris'ten döndükten sonra basımevinin yararlarını anlatan bir risaleyi Müteferrika İbrahim Efendi ile birlikte kaleme aldı ve sadrazama sundu. Şeyhülislâmın da basımevi kurulmasında sakınca görmemesi üzerine, Sultanselim semtinde ilk basımevi kuruldu (1727). Lâle Devri'nin getirdiği diğer bir önemli yenilik de İstanbul'da ilk kez itfaiye teşkilâtının kurulmasıdır. Lâle Devri'nde yazın çoğunlukla lâle bahçelerinde yapılan lâle eğlenceleri ve kışın konaklarda yapılan helva sohbetleri pek ünlüdür. Padişah, sadrazam ve diğer saray erkânının yanı sıra İstanbul'un ileri gelen zenginleri de yazın lâle bahçelerinde yapılan bu eğlencelere katıldı. Bu amaçla Boğaz kıyısında, Kâğıthane'de ve Haliç kıyılarında birçok köşk ve kasır yaptırılmıştı. Ama tüm bu eğlenceler, halk arasında hoşnutsuzluk yarattı; sadrazamın düşmanlarının da kışkırtmasıyla Patrona Halil adındaki elebaşının sürüklemesiyle patlak veren isyanda Damat İbrahim Paşa öldürüldü, padişah tahttan indirildi ve köşklerin pek çoğu yakıldı (1730).

III. Ahmet'in av partisi (Tablo: Jean Baptiste Van Mour)

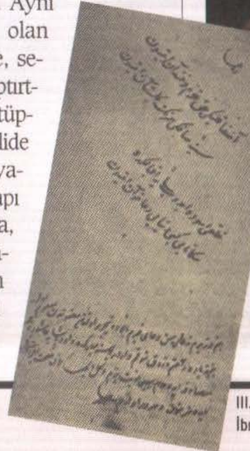

Sultan III. Ahmet'in Elçi d'Andrezel'i huzuruna kabulü (Tablo: Jean Baptiste Van Mour)

ŞAHSİYETİ VE HİZMETLERİ

III. Ahmet özellikle celi sülüs yazıda tanınmış bir hattattı. Aynı zamanda münşi ve şairdi, müziğe düşkündü. Harem yaşamını ve eğlenceyi seviyordu. Cariyeleri dışında on dört hasekisi, çoğu çocukken ölen yirmi iki şehzadesi, yirmi beş kızı olduğu saptanmıştır. Saltanatının 1718'e kadarki ilk evresinde önemli bir başarı yoktur. Fakat 1718 sonrası, İstanbul için bir aydınlanma ve açılma dönemi olmuştur. III. Ahmet, İstanbul'u kendi yaşam anlayışına uygun bir atmosfere kavuşturmak istemişti. Bu yaklaşım, İstanbul'a, tarihinin en önemli imar hareketlerinden birini yaşattı. Aynı zamanda bir su tutkunu olan III. Ahmet, su bentleri, çeşme, sebil, havuz ve çağlayanlar yaptırttı. Topkapı Sarayı içindeki kütüphaneden başka Turhan Valide Sultan Türbesi (Bahçekapı) yanında iki kütüphane, Topkapı Sarayı'nda suffa-i hümayunda, harem dairesinde, Galata Sarayı'nda, Topkapı Sarayı'nın yazlık bölümünde yaptırdığı inşaatlar, Haliç etrafındaki çevre düzenlemeleri ve Bebek Mescidi gibi yapılar, III. Ahmet'in İstanbul'a katkılarıdır. Revan Köşkü'nü özel çalışmaları için kullanmış, burada şiirler yazmış, hat çalışmıştır. Şiirlerinde "Necib", "Ahmet Han" mahlaslarını kullanmıştır.

III. Ahmet'in, damadı Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa'ya yazdığı bir mektup

I. MAHMUT

SALTANAT SÜRESİ: 24 yıl 2 ay (2.10.1730 - 13.12.1754)

SAVAŞLAR SON BULUNCA ANADOLU'DAKİ EŞKIYALARLA HİCAZ'DA VEHHABÎ AYAKLANMASI VE DİĞER İÇ SORUNLARLA UĞRAŞTI. HUMBARACI OCAĞI'NI KURDURUP MÜHENDİSHANE OKULU AÇTIRDI. BİRÇOK İMAR FAALİYETİNE GİRİŞTİ. KISACA, LÂLE DEVRİ'NDE BAŞLAYAN YENİLİK HAREKETLERİ BU DÖNEMDE DE SÜRDÜRÜLMEYE ÇALIŞILDI.

I. Mahmut tuğralı mülkname, 1753 (Türk ve İslâm Eserleri Müzesi)

Saliha Sultan ile II. Mustafa'nın oğlu I. Mahmut, yirmi dördüncü Osmanlı padişahıdır. Bazı kaynaklara göre doğum tarihi 10 Nisan 1696'dır. Babasının Edirne'de oturması nedeniyle Mahmut'un çocukluğu daha çok bu kentte geçti. 23 Ağustos 1703'te babası II. Mustafa tahttan indirilince onunla birlikte İstanbul Topkapı Sarayı'na getirilip Kafes Kasrı'nda göz hapsinde tutuldu. Tutukluluğu 1730'a değin aralıksız 27 yıl sürdü.

PADİŞAH OLUŞU

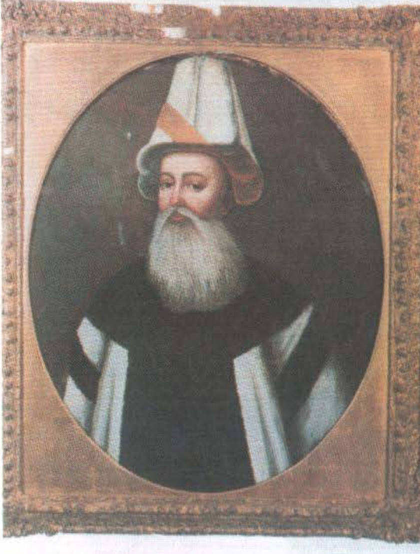
Ağır ve tehlikelerle dolu yaşam koşullarından dolayı kısırlaşmış veya amcası III. Ahmet'in emriyle kısırlaştırılmış olan I. Mahmut'un kardeşi III. Osman'ın da çocuğu olmamıştır.

I. MAHMUT	
Doğum Tarihi	: 2.8.1696
Doğum Yeri	: Edirne Sarayı
Babası	: II. Mustafa
Annesi	: Saliha Valide Sultan
Tahta çıktığı tarih	: 2.10.1730
Tahta çıktığında yaşı	: 34 yaş, 2 ay
Saltanatının sonu	: 13.12.1754
Tahttan ayrılma sebebi	: Ölüm
Saltanat süresi	: 24 yıl, 2 ay
Ölüm tarihi	: 13.12.1754
Ölüm sebebi	: Felç
Öldüğü yer	: İstanbul
Gömülü olduğu yer	: İstanbul, Yenicami, Hatice Turhan Valide Sultan türbesinde

I. MAHMUT (1696-1754)

III. Ahmet, Lale Devri'nin renkli yaşamından uzakta bir çeyrek yüzyıl geçirdikten sonra, Patrona Halil Ayaklanması'nda tahttan indirilmeye zorlanarak yeğeni Mahmut'u 30 Eylül 1730 gecesi, Kafes Kasrı'ndaki dairesinden getirtip öğütlerde bulundu. Kendi şehzadeleriyle birlikte ona biat edip padişahlığa getirdi.

Nevşehirli Damat İbrahim Paşa
(Anonim tablo: KÜSAV Müzayede Kataloğu)

I. Mahmut'un kaftanı

SADARETTEKİ DEĞİŞİKLİKLER

Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, 30 Eylül günü idam edilerek, yerine Silâhtar Mehmet Paşa bu göreve atandı.

Kente egemen olan ayaklanmacıların istekleri doğrultusunda, kürsü şeyhleri, yani vaizlere varıncaya değin bir dizi atamayı I. Mahmut, zorunlu olarak yaptı.

İSYANIN ELEBAŞILARI ÖLDÜRÜLDÜ

İstanbul'da Patrona Halil'in başına buyruk olarak sürdürdüğü yönetim günlerce sürdü. Öyle ki Patrona Halil, silâhlı olarak I. Mahmut'un katına sık sık çıkıp bazı önerilerde bile bulunabiliyordu. Bir ay kadar süren bu durumun sonunda Kasım ayı başlarına doğru, çoğunluğu Arnavut asıllı olan ayaklanmacılarla kapıkulu askerleri arasında sürtüşmeler başladı. Bunu önlemek için Patrona Halil, sadaret kaymakamı olmak istedi. Sarayda yapılacak çok gizli bir toplantıya katılmak üzere muhafızlarından ve silâhtan arındırılarak Sünnet Odası'na alınan Patrona Halil ve arkadaşları, bir baskınla öldü-

I. MAHMUT DÖNEMİ OLAYLARI

1730

- **III. Ahmet'in feragati sonucu I. Mahmut, 35 yaşında tahta çıktı (1-2 Ekim).**
- **Silâhtar Mehmet Paşa, veziriazam oldu.**
- **Patrona Halil ve yandaşları idam edildi (15 Kasım). Olay, tarihî kaynaklarda şöyle kaleme alınmıştır:**

"Bu senenin 28 Eylül Perşenbe günü başlayıp III. Ahmet'in feragatine sebeb olan Patrona ihtilâli I. Mahmut devrinde de devam ettikten sonra, asiler ceza görmeyecekleri hakkında şeyhülislâmdan aldıkları hüccet üzerine 11 Ekim Çarşanba günü Etmeydanı'ndaki çadırlarını kaldırmış, bu suretle 13 gün süren ihtilâl 14 üncü günü nihayet bulmuş ve bunun üzerine 14 Ekim Cumartesi günü padişahın emriyle çarşılar açılmıştır. Bununla beraber zorbalar saltanatı nihayet bulmuş değildir: Başlarında Patrona ile Muslu-Beşe bulunan bu baldırı-çıplaklar Damat İbrahim Paşa'nın imar ettiği Sadabad'daki "yüz yirmiden mütecaviz kasırlar"ın derhal yıkılmasını ve hattâ merhumun memleketi olan Nevşehir'in bile tahribini ilk iş olarak istemişlerse de padişah yalnız Sadabad'ın yakılmayıp yıkılmasına razı olduğu için Kâğıthane köşkleriyle bahçeleri üç günde yağma ve tahrib edilmiştir! Patrona Halil'in askere münhasır olması lâzımgelen cülûs bahşişini kendi avenesinden üç bin serseriye de teşmil ettirmiş olduğundan bahsedilir! Divan müzakerelerine bile iştirak eden bu hamam tellâkı, Başdefterdar İzzet Ali Bey'in konağını cebren işgal etmiştir! Vaktiyle kendisine veresiye et veren Yanaki isminde bir "kasap yazıcısı"nı da Boğdan voyvodalığına tayin ettirmiştir! Her hâlde böyle bir vaziyetin devamı devlet mefhumuyla te'lif edilemeyeceği için, nihayet meşhur Dar-üs-saâde Ağası Beşir Ağa'nın teşebbüsüyle Veziriazam Silâhtar Mehmet Paşa ve o sırada İstanbul'da bulunan Kırım Hanı I. Kaplan Giray elbirliği etmiş, padişahın verdiği beş bin altın bâzı Ocak ağalarına yedirilmiş ve işte bu sayede ustalıklı bir takım tertibat ittihaz edilmiştir: Bu tertibat mucibince bugün sarayda Patrona'ya vezaret payesiyle Rumeli beylerbeyliği tevcih edilmek üzere büyük bir ictima akdedilirken münasip bir yere 33 yeniçeri saklandığından bahsedilir; avenesiyle beraber saraya gelen Patrona Halil, Revan köşkünde huzura çıkmak üzere davet beklerken birdenbire bastırılıp imha edilmiş ve tabiî bütün adamları da temizlenmiştir. Kendisini "Halaskâr" (Kurtarıcı) diye alkışlatan bu Arnavut serserisinin beş-on günde topladığı servet, Garp menbâlarında üç milyon frank gösterilir!

- **Divan edebiyatımızın en büyük şairlerinden Nedim (Nedim Ahmet Efendi) 49 yaşında vefat etti.**

1731

- **Silâhtar Mehmet Paşa azledildi; Kabakulak İbrahim Paşa veziriazamlığa getirildi (22 Ocak).**
- **İstanbul'da, Patrona Halil'in kan davası nedeniyle şehri yağmalayan isyancılar öldürüldü (28 Ocak).**
- **Doğu cephesinde Kirmanşah geri alındı (30 Temmuz).**

NEDİM

(1680 İstanbul - 1730 İstanbul):
Asıl adı Ahmet'tir. Çocukluğunda medrese öğrenimi görerek Arapça öğrenmiş; müderrislik, mahkeme naipliği görevlerinde bulunmuştur. Kültür çalışmalarına önem veren Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın güvenini kazanmış; Müneccimbaşı Ahmet Efendi'nin "Sahâifül Ahbar"ı ile, Gaziantepli Ayni'nin Arapça tarihini Türkçeye çeviren kurulda görev almıştır (1725). Mahmut Paşa Mahkemesi naipliğine atanmış, Molla Kırımî (1727), Sadi Efendi (1728), Nişancı Paşa, Sekban Ali medreselerinde müderrislik ve bir aralık sadrazamın özel kütüphanesinde hafız-ı kütüplük de yapmıştır. 1730'da patlayan Patrona Halil Ayaklanması sırasında öldürülmüş, kimi kaynaklara göre ise isyancılardan kaçarken, evinin damından düşerek ölmüştür. Nedim, Lâle Devri şairidir. Devrin aşk, şarap, zevk ve sefa âlemlerinin getirdiği bir ortamda kıvrak ve neşeli şarkılar, gazeller yazmış; divan edebiyatına coşkunluğun şiirini getirmiştir. Saraya yakın olmanın sağladığı refah içindeki yaşantısı, şiirinin içerik ve biçim niteliklerini etkilemiş; onun dizeleriyle içe kapanık divan edebiyatında doğaya ve insana doğru açılmanın ilk ışınları belirmiştir. Bu açılma, şiirlerinde daha kıvrak ve yalın bir dil kurulmasına yol açmıştır. Nedim, aruz ölçüsünü kullanırken kalıplara boyun eğmez, aksine sözcüklerin diziminde çeşitli ustalıklar göstererek, söz ve ses uyumlarını birleştirmede başarı kazanır. Çok akıcı bir anlatımı olan Nedim, İstanbul Türkçesini ve halkın dilini de şiirinde kullanarak, dilin özelliklerinden de yararlanmıştır. Yansıttığı dünyanın gerçeğe yakınlığıyla, dilinin gerçeğe yakınlığı aynı orandadır. 158 gazel, 29 rubai, 37 kaside, 27 kıt'a, hece ölçüsüyle yazılmış bir de türküsü vardır. "Divan"ı, ilkin A. Refik'in önyazısıyla Halil Nihat (1922), daha sonra Abdülbaki Gölpınarlı (1951) tarafından basılmıştır.

Başlıca yapıtları: Divan, Şehit Ali Paşa'ya İstida, Nigârname.

Şair Nedim, Damat İbrahim Paşa ile Göksu sefasında
(Tablo: R. Rıfat, Topkapı Sarayı)

Tebriz (Minyatür: Matrakçı Nasuh)

■ Kabakulak İbrahim Paşa'nın azli sonucu Topal Osman Paşa göreve getirildi (10 Eylül).

■ Kirmanşah'ı geri aldıktan sonra Hemedan'a yürüyen Irak Seraskeri Ahmet Paşa, Hemedan yakınındaki Korican ovasında II. Tahmasb'ın 40 bin kişilik ordusunu yendi (16 Eylül).

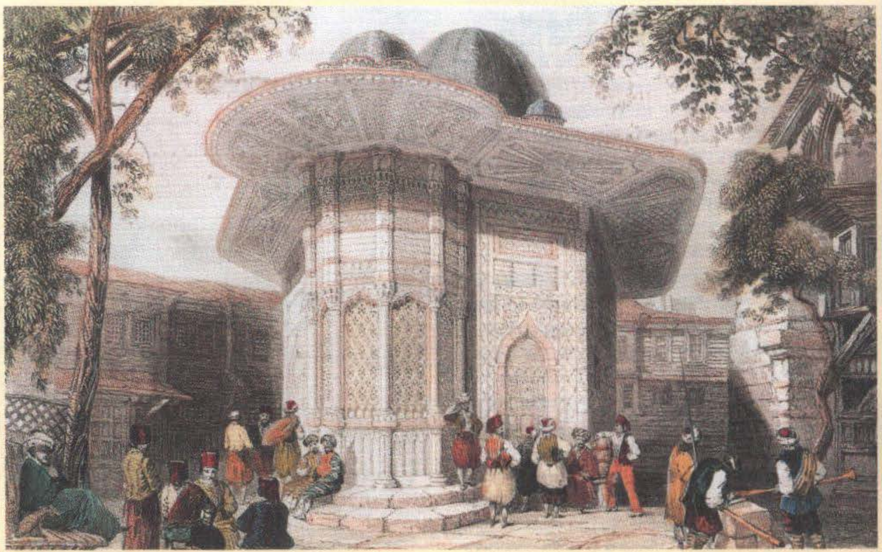
■ Tebriz'in fethiyle görevlendirilen Hekimoğlu Ali Paşa, Urmiye'yi ele geçirdi (11 Ekim).

■ Tebriz, çatışma olmaksızın işgal edildi (4 Aralık).

1732

■ **Osmanlı-İran barışı (10 Ocak): Ahmet Paşa (Hemedan) Barışı :** Korican Savaşı'nı kazanan Bağdat Valisi Ahmet Paşa'nın başdelegeliğinde Osmanlılarla İranlılar arasında Hemedan'da yapılan bu barış, Ahmet Paşa'nın adı ile de tanındı. Bu barışa göre Revan, Gence, Tiflis, Nahcivan, Dağıstan ve Şirvan Osmanlılara; Hemedan, Tebriz, Kirmanşah ve Luristan ise İran'a bırakıldı. Bu barış, alınan yerlerin İran'a bırakılması sebebiyle Osmanlılara göre başarısız oldu.

■ Topal Osman Paşa görevden alındı; Hekimoğlu Ali Paşa veziriazamlığa getirildi (12 Mart).

I. Mahmut tarafından annesi Saliha Sultan adına yaptırılan İstanbul Azapkapı'daki Saliha Sultan Sebili ve Çeşmesi (Gravür: Bartlett)

SALİHA SULTAN SEBİLİ VE ÇEŞMESİ

Beyoğlu ilçesinde, Galata semtinde, Arap Camii Mahallesi'nde Sokollu Mehmet Paşa Camii'nin önündedir. Azapkapı'daki Sokollu Mehmet Paşa Camii'nin kuzeyine, I. Mahmut tarafından annesi ve II. Mustafa'nın eşi Saliha Sultan adına yaptırılmıştır. Suyunu Topuzlu Bendi'ne bağlı Taksim Şebekesi'nden almaktadır. Sebil-çeşmenin, Hassa Mimarbaşı Kayserili Mustafa Ağa tarafından yapıldığı sanılmaktadır. Yabancı kaynaklarda Galata Çeşmesi olarak anılan Saliha Sultan Sebili ve Çeşmesi'nin Barlett ve Flandin tarafından yapılmış gravürleri vardır. Bu gravürlerde çeşmenin iki katlı ahşap konutlarla çevrildiği görülmektedir. 1910'da sebil-çeşme onarım için sökülmeye başlanmış, ancak savaş yıllarında onarıma ara vermek zorunda kalınmıştır. İkinci onarım 1952-1953 arasında gerçekleşmiştir. İlk onarıma Mimar Kemal Altan tarafından başlanmış, ikinci onarımı Mimar Ali Saim Ülgen gerçekleştirmiştir. 1954'te Karaköy'e doğru açılan yol nedeniyle çeşme, meydan çeşmesi olma niteliğini yitirmiş ve çukurda kalmıştır. Sıbyan mektebi de yol yapımı sırasında yıkılmıştır.

I. MAHMUT DÖNEMİ OLAYLARI

1732

■ Lâle Devri'nin ünlü minyatür sanatçısı Levnî öldü.

Abdülcelil Levnî

(? Edirne-1732 İstanbul): Osmanlı minyatür sanatçısı Levnî, genç yaşta Topkapı Sarayı'ndaki Nakışhane'ye kabul edildi ve orada çalışmaya başladı. Bir süre sonra nakkaşbaşı oldu. Levnî'nin yaşadığı dönem, Osmanlı tarihinde Lâle Devri'ne rastlar. Levnî, minyatürleriyle bu dönemi dile getirir. Minyatürlerinde yumuşak ve doğal renkler egemendir. Ayrıca, perspektife karşı belirgin bir eğilimi de vardır. Levnî'nin önemli yapıtlarından biri "Padişahlar Albümü"dür. Yapıtta Osman Gazi'den III. Ahmet'e kadar tüm padişahların minyatürleri yer

Levnî (Resim: Cemal Dündar)

alır. Yapıtlarının hemen hemen tümü, Topkapı Sarayı Müzesi'ndedir. Başyapıtı sayılan "Surname-i Vehbi" (III. Ahmet Surnamesi diye tanınır) adlı elyazmasında 140 kadar minyatürü ve süslemesi vardır. Şair Vehbi'nin yazdığı yapıt, III. Ahmet'in çocukları için yaptırdığı sünnet düğününü konu alır. Levnî'nin ayrıca dönemin giysilerini konu edinen iki albümü de vardır. Yirmi kadar şiirin de Levnî'ye ait olduğu sanılmaktadır.

■ Saliha Sultan Çeşmesi yapıldı.

■ İstanbul Tophane Meydanı'nda Tophane Çeşmesi yapıldı.

Tophane Çeşmesi: I. Mahmut tarafından yaptırılmıştır. Tarih kitabesi, şair Nahifî'ye aittir. İçinde yer aldığı kent mekânını heykelsi bir anıt olarak tanımlayıp boyutlandıran meydan çeşmeleri arasında Tophane Çeşmesi, özellikle bezemesinin motifleri ve kompozisyonu ile ayrılır. Tophane Çeşmesi, 1730'lu yılların meydan çeşmeleri gibi kare plânlı ve doğal olarak dört yüzlüdür. Çeşmenin geniş ve köşelerde eğrisel çizgilerle dönen dalgalı saçağı ise hemen fark edilebilen bir barok kurgudur. Gravürlerde abartılı oryantalist desenlere dönüşen bu saçak ve ahşap örtü, 1730'lu yılların karakteristik bir özelliğidir.

1733

■ Topal Osman Paşa, Nadir Ali Han'a karşı Bağdat zaferini kazandı.

Duçum (Çorum) Meydan Savaşı (20 Temmuz): Ayaklanıp Ahmet Paşa Barışı'nı tanımayan şah naibi Nadir Han'ın komutasındaki 100 bin kişilik İran ordusu ile Erzurum Valisi Topal Osman Paşa'nın komutasında imdada gelen 100 bin kişilik Osmanlı ordusu arasında Bağdat yakınındaki Duçum'da yapılan kanlı meydan savaşında, Bağdat kuşatmasını bırakıp savaşmak zorunda

rüldüler. O gün, Topkapı Sarayı'nın Enderun avlusu ve Sofa-i Hümayun denen bölümü savaş meydanına döndü. Sarayın iç kapı aralarında bekletilen diğer adamları da ikişer üçer çağrılarak öldürüldü. Asilerin parçalanan cesetleri ve kesik başları arabalarla saraydan çıkarılınca, pek çoğu da Anadolu'ya kaçan zorba kalabalıkları korkup dağıldılar.

YENİ İSYANLAR

Bu olaydan sonra 25 Kasım 1730'da I. Mahmut'un gerçek saltanatı başlayabildi. Her şeyden önce İstanbul sıkı bir denetime alındı. I. Mahmut, padişahlığının altıncı ayında 27 Mart 1731 günü, yeni bir ayaklanma ile karşı karşıya kaldı. Etmeydanı'nda kazan kaldıran cebecilerle yeniçeriler harekete geçmeden bazı önlemler alındı. Yer yer sokak çatışmaları çıktı ve asiler dağıtıldı. İzleyen günlerde yakalanan yüzlerce Arnavut, Boşnak ve Kürt sürgün edildi.

I. Mahmut'un tuğralı fermanı (Portakal Müzayede Kataloğu)

I. Mahmut'un Nadir Şah'a hediye etmek istediği kıymetli taşlarla süslü hançer. Ancak, şahın ölüm haberi üzerine gönderilen heyet geri çağrıldığından bu hediye de geri getirildi (Topkapı Sarayı Müzesi)

kalan İran ordusu, Osmanlılara yenildi. İran ordusu bu çarpışmada 40 bin ölü ve bütün malzemelerini savaş meydanında bıraktı. Nadir Han yaralanıp zorlukla kaçabildi. 7 ay devam eden Bağdat kuşatması da Ahmet Paşa'nın kaleden çıkıp saldırması ile sona erdi.

■ **Musul Savaşı:** Duçum Meydan Savaşı'nda yenilen İran şah naibi Nadir Han'ın Musul Valisi Mehmet Paşa komutasındaki Osmanlı birliğinin savunduğu Musul Kalesi'ne yaptığı taarruzda meydana gelen 5 saatlik çatışmada İran ordusu yine yenilerek geri çekildi.

1734

■ **Üsküdar'da Hendesehane ve Humbarahane açıldı.**

Humbaracı Ahmet Paşa'nın Fransız Konsolosluğu sarayı bahçesindeki heykeli

1735

■ **Kars Savaşı (22 Mayıs):** 80 bin kişilik Osmanlı ordusu ile şah naibi Nadir Han komutasındaki 70 bin kişilik İran ordusu arasında Kars'ta yapılan 5 saatlik savaşta yenilen İran ordusu, geri çekildi.

■ **Arpaçay Savaşı (14 Haziran):** 80 bin kişilik Osmanlı ordusu ile şah naibi Nadir Han komutasındaki 70 bin kişilik İran ordusu arasında Arpaçay'da yapılan savaşta Osmanlı ordusu yenildi. Doğu Seraskeri Köprülüzade Abdullah Paşa, savaş alanında çarpışırken şehit oldu. Osmanlı ordusu da Kars'a doğru geri çekildi.

Kars Kalesi (Minyatür: Seyyit Lokman, Şehenşahnâme)

Metnini şair Seyyit Vehbi'nin yazdığı, resimlerini ise Levnî'nin yaptığı Surname-i Vehbi'de yer alan Levnî'nin minyatürlerinden biri: Eğlenceler sonrası saraya dönen III. Ahmet, Topkapı Sarayı'nda.

SEYYİT VEHBİ (? İstanbul - 1736 İstanbul)

Müderrislik ve kadılık yaptı. II. Ahmet döneminde şairler başı olan Osmanzade Taip'in yakınları arasına girdi. Yayımlanmayan divanında topladığı şiirlerinde Nabi ve Nedim'in gazellerine öykünerek onlara nazireler ve tahmisler yazdı. Asıl ününü III. Ahmet'in oğullarıyla birlikte 5 bin fakir çocuğun sünneti dolayısıyla düzenlediği düğünü anlatan "Surname"si ile sağladı. Seyyit Vehbi'nin bu eserini Levnî resimledi. Dilde bir sadelik göstermiş olmakla beraber, duyuş ve düşünüşte hiçbir özgünlük gösteremedi. Faizî tarafından başlanan "Leyla ve Mecnun"u tamamlayan Seyyit Vehbi'nin, III. Ahmet Çeşmesi'ne yazdığı musammat kasidesi, şiirlerinin en bilinenlerinden sayılır. "Surname"si, Reşat Ekrem Koçu tarafından günümüz diliyle yayımlanmıştır (1939)

BEŞİR AĞA'NIN PADİŞAH ÜZERİNDEKİ NÜFUZU

Yıllardan beri sarayda nüfuz kazanmış bulunan Darüssade Ağası Beşir Ağa, I. Mahmut'u etkisi altına aldığından padişah onun önerileri doğrultusunda kararlar almaktaydı. Kendisini görevden uzaklaştırmak isteyen Veziriazam Kabakulak İbrahim Paşa'yı Beşir Ağa azlettirdi. Oysa sadrazam, çok başarılı işler yaptığı için ödüllendirilmesi gerekirken sürgüne gönderilmişti. 10 Eylül 1731'de sadrazamlığa atanan Topal Osman Paşa da yine Beşir Ağa'yla uzlaşamadığından azledildi ve Hekimoğlu Ali Paşa, 12 Mart 1732'de Beşir Ağa'nın tavsiyesiyle sadrazam yapıldı.

PARA AYARI YAPILDI

Sorun yaratan dışarıdan gelme "kesik" ve "züyuf" akçelerin girişini engellemek için İstanbul Üsküdar, Tophane, Beşiktaş, Galata, Kasımpaşa ve Eyüp semtlerinde birer sarraf görevlendirildi. İstanbul'dan halis akçenin çıkarılmasını, ayarı düşük paranın kente sokulmasını önleme işini bu sarraflar üstlendiler.

DOĞU CEPHESİ

I. Mahmut, İran cephesi savaşlarını özellikle de Tebriz'in işgali ile Bağdat'ın geri alınışını dikkatle izlerken İncili Köşk'te sık sık toplantılar düzenledi.

I. MAHMUT DÖNEMİ OLAYLARI

1736

- Silâhtar Seyyit Mehmet Paşa veziriazam oldu (9 Ocak).

- Veziriazam ve Serdar-ı Ekrem Seyyit Mehmet Paşa, Rus seferi için İstanbul'dan hareket etti (16 Haziran).

- 12 yıl süren ünlü Lâle Devri'ni başlatan padişah III. Ahmet, 63 yaşında öldü (1 Temmuz).

- Osmanlı-İran arasında, Kasr-ı Şirin Antlaşması'ndaki sınırlar esas olmak üzere barış antlaşması imzalandı (17 Ekim).

Lâle devrini simgeleyen lâleler ve Sultan III. Ahmet

- Kırım Hanı Fethi Giray, daha önce hanlık arazisine girip her tarafı yağmalayan Ruslara karşı parlak bir zafer kazandı (12 Kasım).

- III. Ahmet'in oğullarının sünnet düğününü anlatan "Surname-i Vehbi" yazarı divan şairi Seyyit Vehbi öldü.

1737

- Avusturya-Rus ittifakı açıklandı ve Avusturya, Osmanlılara savaş ilân etti.

- Eski sadrazam Bosna Valisi Hekimoğlu Ali Paşa, Batı'da Avusturyalılara karşı Banyaluka zaferini kazandı (4 Ağustos).

Banyaluka Meydan Savaşı: Hırvatistan'daki Banyaluka Kalesi'ni kuşatan Avusturya ordusu ile Osmanlıların elinde bulunan kalenin imdadına koşan Hekimoğlu Ali Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu arasında Banyaluka Kalesi önünde yapılan meydan savaşında, Osmanlı ordusu karşısında şaşıran Avusturya ordusu ağır yenilgiye uğradı. Osmanlı ordusunun taarruzu ile başlayan savaş, 10 saatte bitti. Bu imha savaşı sonunda yenilen Avusturya ordusunun kaybı 60 bin ölü ve esir, 15 top, 2300 çadır, 15 bin varil barut, çeşitli cephane, silâh ve yiyecek oldu.

- Veziriazam ve Serdar-ı Ekrem Silâhtar Seyyit Mehmet

JEAN ETIENNE LIOTARD (1703 - 1789):

İsviçrelidir. Paris ve İtalya'da öğrenim gördü. Bir süre İtalya'da kaldı.
1738'de bir grup İngilizle Doğu Akdeniz gezisine çıkan Liotard, İstanbul'a geldi ve 1742'ye kadar bu kentte kaldı. Bu süre içinde geniş bir Türk dost çevresi edindi, Türkçe öğrenmeye çalıştı, sakal bıraktı ve Türk giysileri giydi. Burada birçok kişinin portresini yaptı ve öncelikle Türk kıyafetlerini belgeleyen sayısız desen çizdi. İstanbul'da geçirdiği beş yıl, kendisine "peintre turc" (Türk ressam) unvanını kazandırdı.

Avusturya (1743), Fransa (1748) ve İngiltere (1753-1756) saray çevrelerinde yaşadıktan sonra Cenevre'ye döndü. Pastel ve yağlıboya portre ve natürmortlar yaptı. Ayrıca mine üzerine resim ve desenleri de vardır.
Liotard'ın eserleri, Cenevre, Paris, Londra ve Amsterdam'daki birçok müzede ve özel koleksiyonlardadır. İstanbul'da yaptığı eserler arasında Defterdar Sadık Ağa, kardeşi Mehmet ve İbrahim Ağa gibi Türk dostlarının portreleri vardır. Humbaracı Ahmet Paşa'nın da portrelerini yaptı. Liotard, Türk kadın kıyafetlerini belgeleyen birçok çizim yaptı. Cenevre Müzesi'nde "Peralı Frenk Hanım" portreleri, "Tef Çalan Genç Kadın", "Hamamda İki Kadın", "Sokağa Çıkan Kadın", "Kürklü Kadın" gibi birçok resmi vardır. Kadınları iş işlerken, kitap okurken, müzik aleti çalarken, dans ederken gösteren çok sayıda deseni ve pasteli Louvre Müzesi'ndedir. Eserlerinde, doğal Türk dekorlarını kullandı ve kendine özgü yumuşak fırça tekniğiyle kıyafetlerin tüm ayrıntılarını titizlikle yansıttı. Gerek İstanbul'da gerekse Avrupa'ya döndükten sonra birçok yabancının Türk kıyafetiyle portresini yaptı.

"Türk Ressamı" diye anılan Jean Etienne Liotard'ın bir tablosu

Jean Etienne Liotard'ın başka bir tablosu

Paşa'nın azliyle boşalan makama Bender Seraskeri Muhsinzade Abdullah Paşa getirildi (6 Ağustos).

■ **Muhsinzade Abdullah Paşa azledildi; yerine Yeğen Mehmet Paşa sadrazam oldu (19 Aralık).**

1738

■ **Osmanlı ordusu, Avusturyalılardan Mehadia ve Orsova kalelerini geri aldı. Bunun üzerine Ruslar da Özi ve Kılburun kalelerinden çekilmeye mecbur edildi (15 Ağustos).**
Mehadia Savaşı: Şebeş üzerine yürüyen Osmanlı ordusu ile Avusturya ordusu arasında Banat-Eflâk arasındaki Mehadia'da yapılan ilk savaşta Osmanlı taarruzu karşısında Avusturya ordusu yenildi. Pek çok top, cephane ve ganimet elde edildi. Semendire de kolayca Osmanlıların eline geçti.

■ **Hattat ve şair Nahifî, İstanbul'da öldü.**
Nahifî: İyi bir eğitim gördü, Hafız Osman'dan hat dersleri aldı. Bir yandan hattatlık yaparken, diğer yandan da önemli devlet görevlerinde bulundu. Elçi kâtibi olarak gittiği İran'da Farsçayı öğrendi. Daha sonra maliye işlerinde çalıştı; maliye bakanlığı sayılan şıkkı sani defterdarlığına kadar yükseldi. Muhammed Peygambere yazdığı kaside ve gazellerle rubailerden meydana gelen büyük ve âşıkane gazellerinin yer aldığı küçük "Divan"ındaki şiirleriyle üstün bir şair sayıldı. Özgün buluşları, hayallerindeki incelikler, söyleyiş ve dil yönlerinden Nedim ve Şeyh Galip ile kıyaslanacak değerde görüldü. "Hilyetül Envar", "Risalei Hızriyye" adlı yapıtlarından başka, Mevlâna'nın 6 ciltlik "Mesnevi"sini, mesnevi ölçüsüyle Türkçeye çevirdi. Döneminde büyük övgüyle karşılanan bu yapıtı, Kahire'de yapılan basımından (1851) yıllar sonra, Âmil Çelebioğlu tarafından yayımlandı (1969).

■ **İstanbul yaşamı ve kişileriyle ilgili resimleriyle tanınan ressam Jean Etienne Liotard, İstanbul'a geldi.**

1739

■ **Yeğen Mehmet Paşa'nın azli üzerine Vidin Seraskeri Hacı İvaz Mehmet Paşa sadrazamlığa getirildi (22 Mart).**

■ **Avusturya'ya karşı Hisarcık zaferi kazanıldı (22 Temmuz). Bunun üzerine Belgrad yolu açıldı ve kale kuşatıldı.**
Hisarcık Meydan Savaşı : Sadrazam Serdar-ı Ekrem İvaz Mehmet Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile Semendire'nin batısındaki Hisarcık Boğazı'nda Avusturya ordusu arasında yapılan ve 17 saat süren savaşta Avusturya ordusu ağır bir yenilgi sonrası bozguna uğrayarak kaçtı. Avusturya ordusu 12 bin ölü ve 12 bin esir verdi. Ölenlerin arasında 5 Avusturya generali de vardı. Osmanlı ordusu yorgun olduğu için Avusturya ordusunu takip edemedi.

I. Mahmut adına Gümüşhane'de kestirilen yirmilik (Yapı Kredi Bankası Koleksiyonu)

Belgrad'ın alınması haberi İstanbul'da sevinç yarattı. Bu yüzden ordunun İstanbul'a dönüşü çok görkemli oldu. Sadrazam İvaz Hacı Mehmet Paşa'ya öylesine saygı gösterildi ki Topkapı Sarayı'nın orta kapısından içeriye atla girmesine ilk defa olarak izin verildi. Yukarıda, Topkapı Sarayı'nın 19. yüzyılda Gaspare Fossati tarafından yapılmış bir resmi görülüyor

Ancak 1733-1735 savaşlarının kesin olmayan sonuçları, beraberinde yeni sürprizler getirdi; Tebriz ve Bağdat, yeniden İranlılara geçti. Bu gelişmeler sonucunda I. Mahmut, ordunun teknik açıdan eğitimine ait kararlara yöneldiğinden 1734'te Üsküdar'da Humbaracı Ahmet Paşa'nın yönetiminde Hendesehane ve Humbarahane açıldı. Böylesine çağdaş bir karar alınmasına rağmen Bayezid Camii avlusundaki küçük dükkânlarında ressamlık yapanlar, buradan çıkartıldılar, çalışmaları da yasaklandı.

I. Mahmut, İran Seraskeri Abdullah Paşa'nın Arpaçayı Savaşı'nda yenilip şehit düşmesi haberi İstanbul'a gelince, Ali Paşa'yı sadaretten azletti. Hemen ardından bu göreve 13 Temmuz 1735'te Bağdat Valisi Gürcü İsmail Paşa atandı. İstanbul'a gelişinden 3 ay kadar sonra 28 Kasım 1735'te yerine Silâhtar Seyyit Mehmet Paşa getirildi. İran'la 1736'da barış imzalanınca bu kez Rusya ile savaş ihtimali doğdu.

RUSYA VE AVUSTURYA SAVAŞLARI

Osmanlı ordusu, İran cephesinde Kuban'a doğru sevk edilirken İstanbul'daki Fransız, İngiliz, Hollanda elçileri, I. Mahmut'u etkilemeye uğraşıyorlardı ve sonunda Rusya'ya savaş ilân edilmesine yol açtılar. Osmanlı donanması Ka-

I. MAHMUT DÖNEMİ OLAYLARI

1739

- **Hotin Kalesi, hiçbir çatışma olmaksızın düşmana teslim edildi (19 Ağustos). Rus ordusu, bu başarı üzerine Yaş şehrine yürüdü ve kaleyi ele geçirdi.**

- **Osmanlılar, Belgrad'ın iadesi koşuluyla antlaşma masasına oturacağını belirtti (1 Eylül).**

- **Avusturya ve Rusya ile Belgrad antlaşmaları imzalandı (18 Eylül).**

Belgrad antlaşmaları: Osmanlı Devleti'nin Avusturya ve Rusya ile yaptığı iki ayrı barış antlaşmasıdır (1739). Türklerin Avusturya ve Rusya'ya karşı başlattığı savaş (1736), Fransa'nın arabuluculuğu ile imzalanan barış antlaşmalarıyla sonuçlandı. 23 maddeden oluşan Avusturya Barışı'na göre, 1718 Pasarofça Antlaşması ile Avusturyalıların eline geçen Belgrad, Bosna, Sırbistan ve Eflâk'ın bir bölümü (Küçük Eflâk) Osmanlı devletine geri verildi. Tuna ile Sava ırmakları ve Tamışvar eyaleti sıradağları, Türk-Avusturya sınırı olarak saptandı. Aynı gün Rusya ile yapılan antlaşma gereğince Ruslar, Kırım'da Azak dışındaki tüm topraklardan geri çekilecek; Dinyeper ile Dinyester ırmakları arasındaki bölgede küçük bir toprak parçası dışında işgal ettiği yerlerin tümünü Osmanlı Devleti'ne geri verecek; Kafkasya'nın Çerkezistan bölümü iki devlet arasında tampon bölge olarak kalacak, Rus bayrağı taşıyan savaş ve ticaret gemileri Karadeniz'e giremeyecek; Osmanlı Devleti, Don ırmağı ağzında bir kale yaptırabilecekti.

1740

- **Osmanlı-İsveç Savunma Antlaşması imzalandı (4 Ocak).**

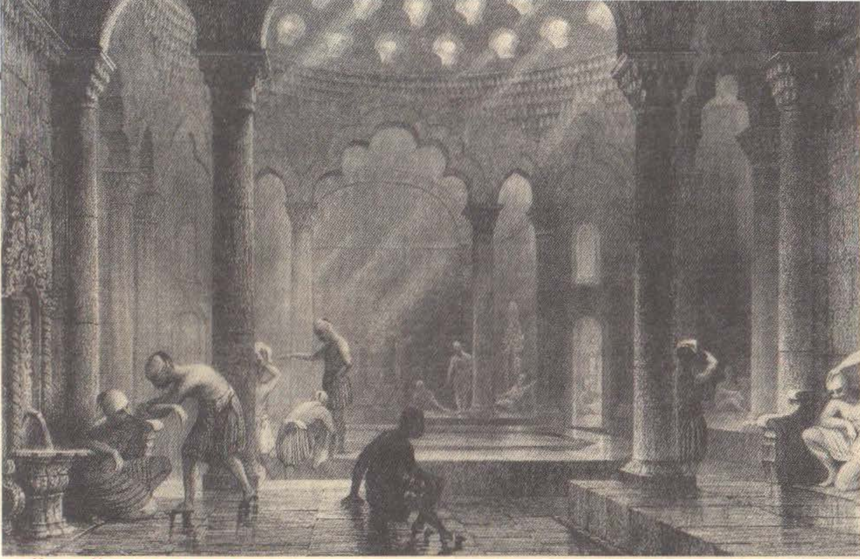
- **Fransızlarla kapitülâsyon antlaşması yapıldı (30 Mayıs).**

- **I. Mahmut, Adalet Fermanı'nı yayımlattı (Haziran).**

- **Hacı İvaz Mehmet Paşa görevden alındı, yerine Nişancı Hacı Ahmet Paşa veziriazamlığa getirildi (23 Haziran).**

- **Ayasofya ek binaları, sıbyan mektebi ve şadırvanı yapıldı.**

Ayasofya Sıbyan Mektebi : İnşa edildiği tarih, kitabesinden anlaşılamayan bu yapı, Ayasofya avlusunda, parka bakan bölümdedir. 1740'lı yılların hemen başında I. Mahmut tarafından yaptırıldığı bilinir.
Taş ve tuğla malzemenin almaşık kullanılması ile zarif bir görünüm kazanan bina, pek çok sıbyan mektebinde olduğu gibi iki katlı olarak inşa edilmiştir. Zemindeki kat iki bölümdür. Bugün camekânla kapatılmış iki kemer ile dışarı açılan mekânın ne amaçla yapıldığı belli değildir. Bu kattaki kapalı olan bölüm ise büyük ihtimalle "bevvap odası" olmalıdır. Üst kat kare bir mekândır ve taş bir merdivenle çıkılır. Merdivene komşu duvar ise üçer pencerelidir. Çatı, dört eğimli olmakla birlikte tam ortasında kasnağı pencereli, aydınlık feneri görüntüsünde bir kubbeye sahiptir.

Cağaloğlu Hamamı'na ait olduğu sanılan bir gravür (Allom)

CAĞALOĞLU HAMAMI

Cağaloğlu'nda, Yerebatan caddesi'nin sağ tarafında yer alan 18. yüzyıl hamamıdır. I. Mahmut tarafından Ayasofya Camii için gelir sağlamak amacıyla inşa edilmiştir. Hamamın inşa tarihi manzum kitabesine göre 1741'dir.

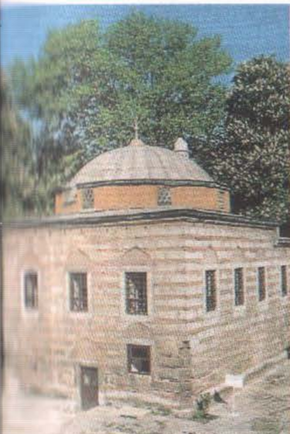
1916-1917'de Cağaloğlu Hamamı hakkında etraflı bir inceleme yapan H. Glück, işleticisinden aldığı bilgiye dayanarak bu eserin Hüsrev adlı bir mimara ait olabileceğini ihtiyat kaydıyla belirtmiştir.

Cağaloğlu Hamamı bir çifte hamamdır. Daha büyük olan erkekler kısmının girişi, cadde kotunun yükselmesi nedeniyle çukurda kalmıştır. Burada Osmanlı mimarîsinin hiçbir dönemine uymayan üslûpta mermerden bir dış kapı vardır. Üstünde kitabe olan bir kapıdan kare plânlı soyunma yerine geçilir. 14x14 m ölçülerindeki bu mekânı, geçişi dilimli tromplarla sağlanan büyük bir kubbe örter. Soyunma yerinin ortasında barok üslûpta mermer bir şadırvan havuzu bulunur. Büyük kemerlerin içlerinde yer alan dolgu duvarlarında, ortadaki büyük, yanlardakiler daha küçük olmak üzere üçer pencere bulunduğundan hamamın bu bölümü oldukça aydınlıktır. Kubbenin ortasında da bir aydınlık feneri vardır.

III. Mustafa, Ağustos 1768'de İstanbul'un su ve odun ihtiyacı nedeniyle bundan böyle şehrin içinde yeni hamam inşa ettirilmemesini bir fermanlı bildirdiğinden Cağaloğlu Hamamı, İstanbul'un son büyük çarşı hamamı olarak önemli bir yere sahiptir.

Cağaloğlu Hamamı'nın kitabesi

I. Mahmut tarafından yaptırılan Ayasofya Sıbyan Mektebi

Ayasofya Şadırvanı:

I. Mahmut tarafından, Ayasofya'nın birtakım ek binalarla donatılması sırasında, 1740'ta yaptırılmıştır. Şadırvan, Ayasofya'nın Osmanlı devrinde ana girişi durumuna gelen güneydeki yan kapısının yakınına yerleştirilmiştir.

Şadırvanın revağı, bir sekizgenin köşelerine oturtulmuş ve mukarnaslı başlıklarla donatılmış sütunların taşıdığı sivri kemerlerden oluşmaktadır. Mermerle örülmüş olan revak kemerlerinin üstünde, dış yüzde, Baltacızade Mustafa Paşa'nın celi sülüs hattıyla kabartma olarak yazılmış ve yaldızlanmış bir kuşak yazısı dolaşmaktadır.

Ayasofya Şadırvanı
(Gravür: Bartlett)

1741

■ **İstanbul Cağaloğlu'nda Cağaloğlu hamamı inşa edildi.**

radeniz'e çıktı. Bu gelişmeler olurken, eski padişah III. Ahmet, 1 Temmuz 1736'da Topkapı Sarayı'nda gözhapsindeyken öldü. 1737'de 20 yıllık bir barış dönemi, Avusturya'nın savaş açması ile sona erdi ve savaş koşullarının sıkıntıları öncelikle İstanbul'da boy gösterdi. Rusya'nın Özi'yi zaptetmesi ve Avusturya ordularının Niş, Banyaluka ve Bükreş'e üç ayrı koldan ilerlemesi sonucunda 6 Ağustos 1737'de sadrazam azledilerek Muhsinzade Abdullah Paşa, sadrazam ve serdar-ı ekrem olarak atandı. Yılın sonuna doğru ateşkes sağlandığından ordu, İstanbul'a döndü. Yeğen Mehmet Paşa, 19 Aralık 1737'de sadrazam oldu. II. Rakoçi Ferenc'in oğlu Erdel Prensi Rakoçi Jozsef, oturmakta olduğu Tekirdağ'dan İstanbul'a getirtilip I. Mahmut'un huzurunda krallık kürkü giydirilerek Erdel'e gönderildi. Niş'e kadar ilerleyen Avusturya ordusunun önünde, İstanbul'a kadar önemli hiçbir savunma noktasının kalmaması nedeniyle ateşkes antlaşmasına güvenilemeyeceği, ordunun ivedilikle hareket etmesi kararlaştırıldı.

I. Mahmut, 3 Nisan'da orduyu cepheye uğurladı. Avusturya ve Rusya cephelerinde ba-

Atıf Efendi Divanı'nın ilk iki sayfası (Atıf Efendi Kütüphanesi)

I. Mahmut (Topkapı Sarayı Müzesi)

I. MAHMUT DÖNEMİ OLAYLARI

1741

■ **İstanbul'un Vefa semtinde Âtıf Efendi Kütüphanesi kuruldu.**

Âtıf Efendi Kütüphanesi: Vefa'da, Vefa Caddesi'nde bulunan vakıf kütüphanesi, I. Mahmut döneminde üç kez başdefterdarlık yapmış, divan sahibi şair Âtıf Mustafa Efendi tarafından 1741'de kurulmuştur. Gelir kaynakları ve idaresi belirlenmiş olan kütüphanede üç hafız-ı kütüb, bir şeyhü'l-kurra, bir suyolcu, bir mücellit, bir marangoz ve bir ferraş (temizlikçi) görevlendirilmişti. Kütüphanenin yanına inşa edilmiş olan üç meşruta evde oturmaları şart koşulan hafız-ı kütübler, haftada beş gün kütüphanecilik görevinde bulunmanın yanısıra, kütüphanede cemaatle kılınacak namazlarda imamlık ve müezzinlik yapmakla yükümlüydü.
Âtıf Efendi'den sonra oğulları ve torunları, kütüphaneye kitap vakfettikleri gibi, Âtıf Efendi'nin kayınbiraderi Darphane-i Âmire Başkâtibi Hacı Ömer Efendi'nin kitapları da ölümünden sonra evinin satılması üzerine 1743'te Âtıf Efendi koleksiyonuna katılmıştır.

■ **İstanbul Bahçekapı'da Âşir Efendi Kütüphanesi yapıldı.**
Âşir Efendi Kütüphanesi : Bahçekapı'da, Âşir Efendi ve Sultanhamam caddelerinin birleştiği köşededir. I. Mahmut'un reisülküttablarından Mustafa Efendi, Bahçekapı'da kendi adına bir kütüphane kurmak istemiş ve bu amaçla 1741 ve 1747'de iki ayrı vakfiye düzenleyerek 1237 kitabını vakfetmiştir. Ancak 1749'da vefat etmesi üzerine yarım kalan bu kütüphane projesini, oflu Şeyhülislâm Mustafa Âşir Efendi (ö. 1804) yeniden ele alarak, babasının düzenlediği vakfiyede bazı küçük değişiklikler yapmak suretiyle gerçekleştirmiştir.
Kütüphanenin kitap koleksiyonu birçok bağışlarla oluşmuştur. Bu koleksiyon, 1914'te Sultanselim'deki Medresetü'l-Mütehassisin'e, daha sonra 1918'de Süleymaniye Kütüphanesi'ne nakledilerek "Reisülküttab Mustafa Efendi" ve "Âşir Efendi" bölümlerinde toplanmıştır.
İki katlı olan kütüphane, günümüzde dükkân olarak kiraya verilmiştir.

1742

■ **Hacı Ahmet Paşa'nın azli sonrası Anadolu Beylerbeyi Hekimoğlu Ali Paşa ikinci kez veziriazam oldu (21 Nisan).**

■ **Ahmet Paşa, Irak'a; Köse Ali Paşa da Azerbaycan'a serasker (başkomutan) olarak atandı.**

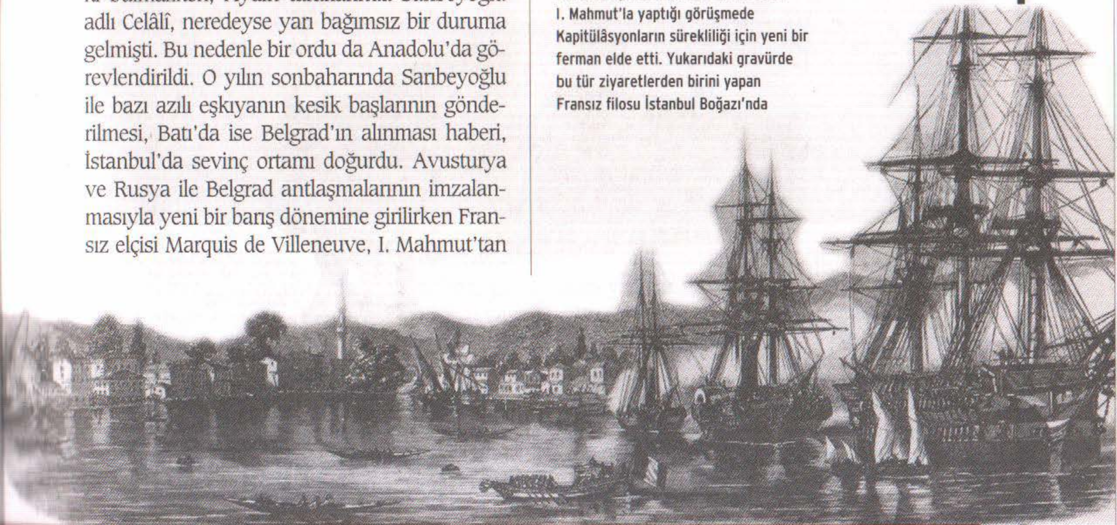
■ **Vezir ve valilerin hizmetindeki kadroları kaldırılan leventler, ülkede eşkıyalığa başlamış, âdeta anarşi unsuru hâline gelmişlerdi. Bu yüzden bu askerî sınıf ve ocakları kapatıldı (Kasım).**

şanlar kazanan ordunun dönüşünü kutlamak için büyük bir zafer alayı düzenlendi. Yeğen Mehmet Paşa, cepheden başarıyla döndükten sonra çok geçmeden Beşir Ağa'nın hışmına uğradı ve sürgüne gönderildi. Bu olay İstanbul'da üzüntüye neden oldu.

ANADOLU İSYANLARI

Uzayan seferler nedeniyle Anadolu'daki eşkıyalar köylere ve kasabalara göz açtırmıyordu. Her gün İstanbul'a yağan şikâyetler hiçbir yankı bulmazken, Aydın taraflarında Sarıbeyoğlu adlı Celâlî, neredeyse yarı bağımsız bir duruma gelmişti. Bu nedenle bir ordu da Anadolu'da görevlendirildi. O yılın sonbaharında Sarıbeyoğlu ile bazı azılı eşkıyanın kesik başlarının gönderilmesi, Batı'da ise Belgrad'ın alınması haberi, İstanbul'da sevinç ortamı doğurdu. Avusturya ve Rusya ile Belgrad antlaşmalarının imzalanmasıyla yeni bir barış dönemine girilirken Fransız elçisi Marquis de Villeneuve, I. Mahmut'tan kapitülasyonların sürekliliği için yeni bir ferman elde etti.

Ordunun İstanbul'a dönüşü çok görkemli oldu. Sadrazam İvaz Hacı Mehmet Paşa'ya gösterilen saygı o kadar büyüktü ki, Osmanlı tarihinde ilk defa olmak üzere bir sadrazamın, sarayın orta kapısından (Bâbüsselâm) atla içeri girmesine ve Bâbüssaade'ye kadar ilerlemesine izin verildi.

Fransız elçisi Marquis de Villeneuve, I. Mahmut'la yaptığı görüşmede Kapitülâsyonların sürekliliği için yeni bir ferman elde etti. Yukarıdaki gravürde bu tür ziyaretlerden birini yapan Fransız filosu İstanbul Boğazı'nda

1743

■ **İran'da Avşar saltanatını kurduktan sonra Afganistan ve Hindistan taraflarını istilâ ederek Asya'da bir cihangir rolü oynamaya başlayan Nadir Şah, Bağdat topraklarına girdi ve Hille taraflarını istilâ edip Kerkük Kalesi'ni ele geçirdi (29 Mayıs).**

■ **Hekimoğlu Ali Paşa azledildi; Yeniçeri Ağası Seyyit Hasan Paşa sadrazam oldu (23 Eylül).**

■ **Nadir Şah'ın saldırısı üzerine İran'a savaş açıldı. Nadir Şah, Musul'u kuşattı (27 Eylül).**

■ **Musul Savaşı (4 Ekim):** Musul Kalesi'ni kuşatan İran Şahı Nadir Şah komutasındaki İran ordusu ile Osmanlı ordusu arasında Musul'daki 7 saatlik kanlı savaşta, kaleye yapılan taarruzda İran ordusu yenilerek savaş alanında 5 bin ölü ve 5 binden fazla yaralı bıraktı. İran ordusu kuşatmayı bırakıp geri dönmeye mecbur kaldı.

1744

■ **İran'a karşı Irak, Doğu Anadolu ve Kafkas cepheleri açıldı. 71 gün süreyle Kars Kalesi'ni kuşatma altında tutan Nadir Şah, kaleyi almayı başaramayıp Kars önlerinden çekildi (9 Ekim).**

1745

■ **Yalova'da bir kâğıt fabrikası kuruldu.**

■ **Osmanlı ordusu, Revan Savaşı'nda İran ordusuna yenildi.**
Revan Savaşı: Kars Seraskeri Yeğen Mehmet Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile Nadir Şah komutasındaki İran ordusu arasında Revan Kalesi önünde yapılan savaşı, hasta yatağında idare eden Yeğen Mehmet Paşa vefat edince leventlerle gönüllüler, savaşı bırakarak ihanette bulundular. Zafer elde edilirken bu hareket, diğer askerlerin de moralini etkiledi. İran ordusunun taarruzu karşısında Osmanlı ordusu gerileyerek Kars'a çekildi. Nadir Şah, Osmanlılarla başa çıkamayınca istediği Kerden Barışı yapıldı. Kasr-ı Şirin barışının sınırları aynen kabul edildi.

I. Mahmut'un Nadir Şah'a gönderdiği barış şartlarını içeren mektubu

İRAN'LA İLİŞKİLER

1740'ta, İstanbul'da İspanya'nın da daimi elçi bulundurmasına izin çıktı. Mart 1741'de, İran Hükümdarı Nadir Şah'ın elçisi olan Hacı Han, aradaki barışı uzatmak için 3 bin kişilik maiyeti ve muhafız birliği ile İstanbul'a geldi. Elçinin geliş nedeni, I. Mahmut'a, Caferîliği beşinci mezhep olarak kabul ettirmekti. Hac sırasında Kâbe'nin çevresindeki dört mezhep minberlerinin yanına bir de Caferîlik minberi konulması isteği yüzünden görüşmeler sıkıntılı geçti. Bu olay, Osmanlı tarihlerinde "Beşinci Mezhep Kavgası" olarak yer aldı. İran elçisi İstanbul'dayken Rusya ve Avusturya elçileri de buraya geldiler.

İstanbul'da "Beşinci mezhep" sorununa bir çözüm bulunamayınca İran'la ilişkileri iyi bilen Hekimoğlu Ali Paşa, 1742'de ikinci kez sadrazamlığa getirildi.

İran'la ilişkiler, gittikçe gerginleşerek 1743 Şubat'ında yeni bir boyuta ulaştı ve sonunda Şah Hüseyin'in şehzadelerinden olup Sakız Adası'nda "mihman" (rehin) tutulan Şah Safî, İstanbul'a getirilerek Nadir Şah'ın meşru İran hükümdarını tanımadığı duyuruldu ve başına şahlık tacı olarak sorguçlu selimi destar konuldu.

Yanına katılan birliklerle İran sınırına gönderildi. Hekimoğlu Ali Paşa'nın 23 Eylül 1743'te azledilmesi üzerine Seyyit Hasan Paşa sadrazam yapıldı.

Doğu'da İran sınırı boyunca olagelen savaşlar 1744 yılı boyunca giderek şiddetlenerek sürdü ve ekim ayında Osmanlı güçlerinin üstünlüğü ile sonuçlandı. İstanbul'a gelen Hint elçisinin Nadir Şah'ı şikâyet etmesi, barışın gerçekleşme olasılığını geciktirdi. Sonunda savaşa gerek kalmadan 1746'da İran'la barış imzalandı.

İran Hükümdarı Nadir Şah tarafından padişaha armağan olarak gönderilen taht. Bu taht Nadir Şah'ın Hint Seferi sırasında ele geçirilmiştir. (Topkapı Sarayı Müzesi)

I. MAHMUT DÖNEMİ OLAYLARI

1745

■ **Halep Valisi Hekimoğlu Ali Paşa, Kars Cephesi serdarlığına atandı (Aralık).**

■ **Minyatür sanatçısı Abdullah Buharî, on yıldır çizdiği minyatürlerini bir albüm hâline getirdi.**

Abdullah Buharî : Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Geleneksel minyatür üslûbundan Batı resmine geçiş döneminde yetişen son tasvir sanatçıları arasında en tanınmış olanıdır. Eserlerini 1735-1745 yılları arasında verdiği, imzalı ve tarihli olanlarından anlaşılmaktadır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bir albüm şeklinde, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde de bir albümün içinde ve ayrıca parçalar hâlinde bulunan eserleri, devrenin kadın ve erkek tiplerini, kıyafetlerini aksettirmektedir. Bunun yanında gül, lâle gibi çiçek resimleri de yapmıştır. Tasvirlerinde, bilhassa figürlerin yüzlerinin işlenişinde, Batı etkisiyle onlara boyut kazandırmaya çalıştığı görülür.

Abdullah Buharî'nin bir minyatürü: Yıkanan Kadın, 1741 (Topkapı Sarayı Müzesi)

1746

■ **İran elçisi Fetih Ali Bey, İstanbul'a geldi (Ocak).**

■ **Seyyit Hasan Paşa azledildi yerine Sadaret Kethüdası Tiryaki Hacı Mehmet Paşa, veziriazam oldu (9 Ağustos).**

■ **İran'la barış antlaşması imzalandı (4 Eylül).**

Kerden Barışı : Beş yıl süren Osmanlı-İran savaşında İran, Osmanlılarla başa çıkamayacağını anlayınca barış istedi. Bu barışa göre, IV. Murat dönemindeki Kasr-ı Şirin Antlaşması'nda çizilen sınır, aynen kabul edildi.

1747

■ **Fransız asıllı Osmanlı subayı Humbaracı Ahmet Paşa'nın ölümü üzerine manevî oğlu Milanoğlu Süleyman Bey, humbaracıbaşılığa atandı (14 Mart).**

Humbaracı Ahmet Paşa (1675 Fransa - 1747 İstanbul): Müslüman olarak Osmanlı Devleti hizmetine girdi ve Ahmet adını aldı. Asıl adı Alexandre Compte de Bonneval'dir. Soylu bir Fransız ailesindendi. Ülkesinde askerlik mesleğine girdi. Fransa-İspanya savaşlarına katıldı. 29 yaşında Fransa'dan ayrılarak

Sayısız İstanbul yangınlarından birini betimleyen resim (Tablo: Civanyan)

İMAR ÇALIŞMALARI

I. Mahmut, kent imarına özel ilgi duyduğu için 4 Aralık 1743'te, Atmeydanı'na yakın Çatalçeşme'de yaptırdığı Defterdar Kapısı'nı yani Defterdarlık binasını hizmete açtı.

I. Mahmut tarafından yapımına başlanılan "yeni top fabrikası", topçubaşının çabasıyla tamamlandığı gibi, Tophane Meydanı da denize kazıklar çakılıp doldurularak genişletildi.

1752'de Gedikpaşa'da çıkan yangın, Kumkapı'ya kadar büyük bir alana zarar verdi. 20 saat süren bu yangından sonra, Beyazıt ve Koska'da da yangınlar çıktı. Bu tür yangınlar, halk arasında "Bugün de falan yer yanıyormuş!" türünden asılsız haberlerin ortalığa yayılmasına neden oldu. Yaygın kanıya göre yangınların, kundaklamalar sonucu ortaya çıkıyor oluşuydu.

Avusturya hizmetine girdi. 22 yıl Avusturya ordusunda çalıştı. Osmanlılara karşı yapılan savaşlara katıldı ve general oldu (1716). Prens Eugene ile anlaşamadığından 1727 yılında Venedik'e kaçtı, oradan da Osmanlılara sığındı (1729). Müslüman oldu. 1734'te Topal Osman Paşa tarafından İstanbul'a getirtildi, humbaracı ocağını yeniden düzenledi, daha sonra vezir oldu. Bu ocağın modernleşmesi çalışmalarından başka, Üsküdar'da açılan hendesehanede topçu subaylarına modern matematik dersleri verdi ve Osmanlı ordusunun modernleştirilmesiyle ilgili raporlar sundu. Anadolu ve Bosna'daki madenlerin işletilmesini, Akdeniz ile Kızıldeniz arasında, Marmara Denizi ile Sakarya Irmağı arasında birer kanal açılmasını önerdi. Ancak düşünceleri ilgi görmedi. İstanbul'da 17 yıl yaşadı. Son yıllarında ülkesine dönmek istedi ve bu amaçla Fransa hükûmetine başvuruda bulundu. Ancak beklediği izin gelmeden İstanbul'da öldü. Galata Mevlevihanesi'ne gömüldü.

Humbaracı Ahmet Paşa
(Tablo: Jean Etienne Liotard)

- **Tiryaki Hacı Ahmet Paşa'nın azli üzerine Kerkük'lü Boynueğri Seyyit Abdullah Paşa veziriazamlığa getirildi (24 Ağustos).**

1748

- **Nuruosmaniye Camii'nin yapımına başlandı.**

- **İstanbul Süleymaniye'de çıkan yangında 5 bine yakın ev yandı, binlerce kişi açıkta kaldı (3 Şubat).**

İstanbul Küçükpazar'da çıkan yangın, şiddetli rüzgârın etkisiyle bu semti tamamen kavurduktan sonra iki kola ayrılarak büyümüş, çevreye yayılmaya başlamıştı.

Yangın, bir yandan Süleymaniye'deki ahşap ev ve konakları sararken, diğer yandan Vefa'ya uzanmış, buradan da Yeniçerilerin bulunduğu Ağakapısı'na (Bugün İstanbul Üniversitesi'nin bulunduğu yer) dayanmıştı.

Bu büyük yangın, tam 19 saat sürdükten sonra söndürülebildi. Olay, İstanbul tarihine en büyük yangın felâketlerinden biri olarak geçerken, bilanço korkunçtu. Beş bine yakın ev yanmış, binlerce kişi açıkta kalmıştı.

Can kaybı ve yaralı sayısı ise belli değildi. Yangın söndürüldükten sonra buraya gelen padişah I. Mahmut, hâlâ dumanı tüten enkazların bulunduğu bölgeyi gezdikten sonra derhal imarına başlanmasını istedi. Tek teselli, Mimar Sinan'ın şaheseri Süleymaniye Camii'nin yangında zarar görmeyişiydi.

Bu büyük yangından önce, 1659'da çıkan yangın, Süleymaniye Camii'ne de zarar vermiş, caminin 4 minaresinin külâhları da ateş alarak alev alev yanmıştı. 1693 ve 1695 yıllarında çıkan yangınlar ise çevreye de yayılarak toplam 20 bin ev kül etmişti. Bu yangınlarla Süleymaniye harap olmuştu.

İstanbul'a büyük zarar veren yangınlar, itfaiye örgütü kurulduktan sonra da sürdü. Şehrin ahşap dokusu, yangınlar yüzünden sık sık değişirken, çeşitli yerlerde büyük ve boş alanlar hâlinde uzanan yangın yerleri de hiç eksik olmuyordu. Bu, yüzlerce yıl hep böyle olmuştur...

I. Mahmut'un gömüldüğü Yeni Cami

I. MAHMUT DÖNEMİ OLAYLARI

1752

■ Mehmet Emin Paşa'nın azliyle Köse Bahir Mustafa Paşa veziriazamlığa getirildi (1 Temmuz).

■ İstanbul ve Trakya'daki depremde pek çok insan öldü. Tarihî eserlerin çoğu yerle bir oldu. Bilhassa Edirne ve çevresinde etkili olan deprem, aralıklı olarak birkaç ay sürdü; bu nedenle halk, devamlı korku ve endişe içinde yaşadı (29-30 Temmuz).

1753

■ Balıklı Rum Hastahanesi açıldı.

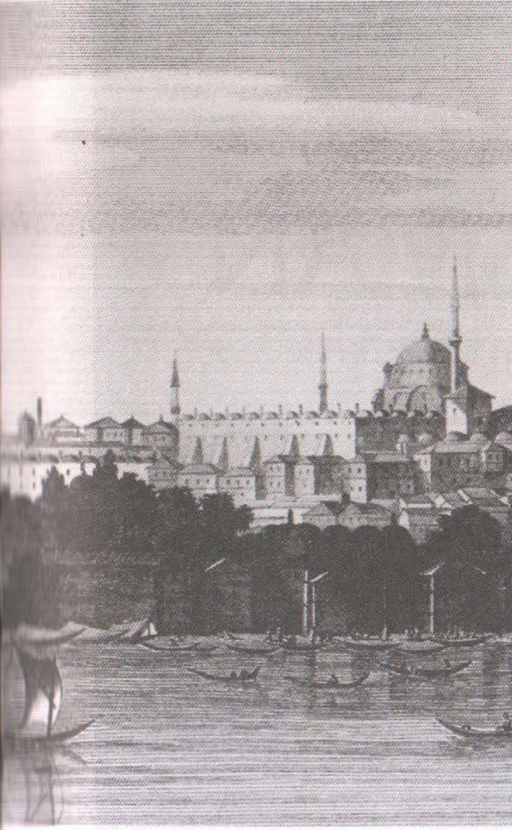
Balıklı Rum Hastanesi : Yedikule'de sur dışında kurulu özel hastane, daha önce 1454'te Karaköy'de, Büyükbalıklı Han'da faaliyete geçmiştir. Ahşap bina daha sonra kâgir olarak yenilenmiştir. Hastanenin mülkiyetinde olan ve günümüzde işyeri olarak kullanılan binanın geliri hastahaneye aittir. Burası Galata Limanı'na yakın olduğu için gemilerle gelenlerin getirdiği veba gibi bulaşıcı hastalıklar nedeniyle bir süre sonra hastahanenin sur dışına nakledilmesi kararlaştırılmıştır. Bugün hastahanenin bulunduğu Yedikule'deki Küçükbalıklı adıyla bilinen bölgedeki arazi, Froso adında saraylı bir cariye tarafından 8 bin altına satın alınarak hastaneye tahsis edilmiştir. 160.000 m2'lik bu alanda ahşap binalar yapılarak 1753'te hizmete girmiştir. 1795'ten itibaren ahşap binalar kâgir olarak yenilenerek daha başka binalar da eklenmiştir.

Balıklı Rum Hastanesi (İstanbul Ansiklopedisi)

1754

■ **I. Mahmut, 59 yaşında öldü; Yeni Cami'de, babası II. Mustafa'nın mezarı yanına gömüldü.**

SARAY AĞALARI VAK'ASI

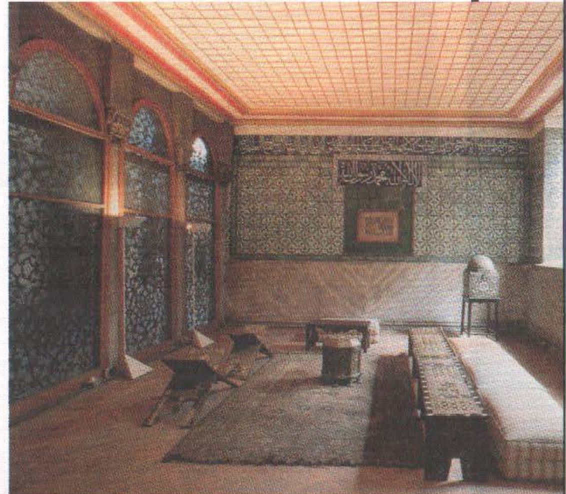
I. Mahmut, 1 Temmuz 1752'de aldığı ani bir kararla o sırada Paşa Kapısı'nda ulufe sergisi başında olan Sadrazam Divitdar Mehmet Paşa'yı görevinden azlederek yerine Bahir Mustafa Paşa'yı atadı. Başlatılan soruşturma sonunda da tarihe "Saray Ağaları Vak'ası" adıyla geçen olay ortaya çıkarıldı. Kızlarağası Beşir Ağa'nın, Sadrazam Divitdar Mehmet Emin Paşa'yı, padişahı ikna edip görevden aldıramayınca yeniçeri ağası ile gizlice anlaşıp yer yer yangınlar çıkarttığı ve bu yangınlardan birinde sadrazamın Süleymaniye'deki konağının da yandığı anlaşıldı. Mehmet Paşa, yeniçeri ağasına, sık sık yangın çıkmasının nedenini sorduğunda ondan olumlu bir cevap alamadı. Yeniçeri Ağası Macar Hasan Paşa sürgüne gönderildiği gibi, sarayda da soruşturma başlatıldı.

I. MAHMUT'UN ÖLÜMÜ VE HİZMETLERİ

I. Mahmut, uzun zaman fistülden rahatsızdı. Kış mevsimine girerken hastalandı. Birkaç hafta hasta yattıktan sonra 13 Aralık 1754'te öldü. Cenazesi, yaptırttığı caminin avlusundaki türbesine değil, III. Osman'ın buyruğu ile Bahçekapı'daki türbede babası II. Mustafa'nın yanına gömüldü.

I. Mahmut, İstanbul'un sorunlarına ilgi gösteren ve saltanatı boyunca başkentten ayrılmayan Kafes Kasrı'ndaki şehzadelik yıllarında daha çok mücevhercilikle uğraşan bir padişahtı. Törenler sırasında selimî kavuğuna, mücevherlerle işli üç sorguç takar, omzu, yaka ve kenarları siyah kürklü, kumaşı murassa işlemeli üstlük giyerdi.

I. Mahmut, dış ülkelerle savaşlar son bulunca Anadolu'da levent eşkıyalarıyla, Hicaz'da çıkan Vehhabî ayaklanması ve diğer iç sorunlarla uğraştı. Humbaracı Ocağı'nı kurdurdu. Subayların yetişmesi için mühendishane okulu açtırdı. Hükümdarlığı döneminde birçok cami, mescit, çeşme ve köşk yaptıran, Fatih Camii yakınındaki kütüphaneyi de kurduran I. Mahmut, Lâle Devri'nde başlayan yenilik hareketlerini sürdürmeye çalışıyordu. Aynı zamanda şair ve bestekâr da olan I. Mahmut'un günümüze dek kalan besteleri bulunmaktadır.

İstanbul Fatih'teki I. Mahmut Kütüphanesi

III. OSMAN

SALTANAT SÜRESİ: 2 yıl 11 ay (13.12.1754 - 30.10.1757)

III. OSMAN, UZUN YILLAR SARAYDA KAPALI BİR YAŞAM SÜRMENİN ETKİSİ NEDENİYLE SİNİRLİ, KARAMSAR, ACELECİ, SERT MİZAÇLI VE ŞÜPHECİ BİR YAPIYA SAHİPTİ. OLUMLU VE FAYDALI BİRÇOK İŞİ HOR GÖRÜP ELEŞTİRDİ. VE, DENGELİ BİR İNSAN OLMADIĞI İÇİN DE DEVLET YÖNETİMİNDE DAİMA ZARARLI OLDU.

III. Osman tuğralı ferman, 1757
(Türk ve İslam Eserleri Müzesi)

Osmanlı padişahı II. Mustafa'nın küçük oğludur; ağabeyi I. Mahmut'un ölümünden sonra tahta çıktı (13 Aralık 1754). Tahta çıktığında 56 yaşındaydı ve padişahlığı üç yıl sürdü.

III. Osman, padişahların tahta çıkışlarında yasa hükmü ile verilmekte olan "cülus"u bir fermanla kaldırdı. Ancak devlet hazinesinin iyi durumda bulunması nedeniyle ordu mensuplarına büyük bir cülus bahşişi dağıttı, hattâ yasada olmadığı hâlde emekli askerlere bile verdi.

III. OSMAN	
Doğum Tarihi	: 2.1.1699
Doğum Yeri	: İstanbul
Babası	: II. Mustafa
Annesi	: Şehsuvar Valide Sultan
Tahta çıktığı tarih	: 13.12.1754
Tahta çıktığında yaşı	: 55 yaşı, 11 ay
Saltanatının sonu	: 30.10.1757
Tahttan ayrılma sebebi	: Ölüm
Saltanat süresi	: 2 yıl, 11 ay
Ölüm tarihi	: 30.10.1757
Ölüm sebebi	: Felç
Öldüğü yer	: İstanbul
Gömülü olduğu yer	: İstanbul, Yenicami, Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi

III. OSMAN (1699-1757)

HÜKÛMET DEĞİŞİKLİKLERİ

III. Osman, ağabeyi I. Mahmut dönemindeki değerli devlet adamlarını sık sık değiştirirdi.

Tahta çıktığı sırada veziriazam bulunan Bahir Mustafa Paşa'yı kısa bir süre (2,5 ay) sonra görevinden alarak yerine, üçüncü kez (ikisi, II. Mahmut döneminde) eski veziriazam Hekimoğlu Ali Paşa'yı sadrazam atadı. Yeni padişah, son derece kararsız olduğundan çevresindekilerin etkisiyle hükûmet işlerine sürekli karışırdı; bu nedenle de Ali Paşa ile arası açılmaya başladı; hattâ III. Osman, ona güvenmediğinden bazı devlet adamlarını veziriazamla birlikte çalışmakla görevlendirince Ali Paşa, buna çok üzüldü ve padişahla münakaşa etmekten çekinmedi. Bir rivayete göre padişah, şehzadeleri öldürtmek isteyince Ali Paşa, buna şiddetle karşı çıkmış, buna kızan III. Osman'ın ona "hain" demesi üzerine Ali Paşa, "hainliği, katilliğe yeğlerim" diye cevap vermiş, bu nedenle de derhal görevinden alınmış, öldürülmek üzere Kızkulesi'ne gönderilmişse de Valide Şehsuvar Sultan'ın ricasıyla kalebend olarak Kıbrıs'a gönderilmişti.

Ali Paşa'nın sürgün edilmesinden sonra Başdefterdar Nailî Abdullah Paşa veziriazamlığa atandı, fakat üç ay sonra azledilip Sakız adasına sürgün edildi; bu kez veziriazamlığa, padişahı sürekli etki altında bulunduran Silâhtar Bıyıklı Ali Paşa atandı. Fakat onun çevirdiği çeşitli entrikaları tespit ettiren III. Osman, atanmasından iki ay sonra Silâhtar Bıyıklı Ali Paşa'yı görevinden alıp öldürttü. Onun yerine Sadaret Kethüdası Yirmisekiz Çelebi Sait Mehmet Efendi veziriazam atanmışsa da çok geçmeden azledilerek (Mayıs 1756) ikinci kez Köse Bahir Mustafa Paşa veziriazamlığa getirildi, fakat bir süre sonra o da azledilerek yerine Koca Ragıp Paşa atandı. Osmanlı veziriazamları arasında, yetenek ve deney sahibi olması nedeniyle özel bir yeri olan Ragıp Paşa, bozulmuş olan devlet yönetimini düzenlemede büyük çabalar gösterdi.

İSTANBUL YANIYOR

Sultan III. Osman döneminde İstanbul'da iki büyük yangın çıktı. Bunlardan ilki, 27-28 Eylül 1755 gecesi Hocapaşa yangını olup 36 saat devam etti.

İkinci büyük yangın ise, 4-5 Temmuz 1756 Cibali kapısının dışında çıkarak kollar hâlinde etrafa yayıldı. Bunun sonucunda Unkapanı, Süleymaniye, Vefa meydanı, Şehzadebaşı, yeniçerilerin Eski Odaları, Langa kapısı, Saraçhane, Etmeydanı, Aksaray, kısmen Yeni Odalar, Kadınlar Pazarı, Fatih, Sultan Selim, Alipaşa Çarşısı, Lütfipaşa, Ağakapısı ve Yenikapı semtleri büyük ölçüde yandı.

III. OSMAN DÖNEMİ OLAYLARI

1754

■ II. Mustafa'nın ikinci oğlu III. Osman, büyük kardeşi I. Mahmut'un ölümü üzerine 56 yaşında tahta çıktı (13 Aralık).

1755

■ Kış mevsiminin şiddetli geçtiği İstanbul'da Haliç dondu. Bilhassa Sütlüce'den Defterdar iskelesine kadar, buz üstünde yürüyerek geçenler oldu (11 Ocak).

■ Köse Bahir Mustafa Paşa'nın azlini takiben eski veziriazamlardan Anadolu Beylerbeyi Hekimoğlu Ali Paşa, sadrazam oldu (15 Şubat).

■ Hekimoğlu Ali Paşa'nın yerine Başdefterdar Nailî Abdullah Paşa (17 Mayıs), Nailî Abdullah Paşa'nın yerine Nişancı Bıyıklı Ali Paşa (24 Ağustos) veziriazam oldular.

■ 36 saat süren büyük İstanbul yangınında şehrin üçte ikisi yandı (27-28 Eylül).

■ Veziriazam Bıyıklı Ali Paşa, rüşvet suçlamasıyla idam edildi. Yerine Sadaret Küthüdası Yirmisekiz Mehmet Sait Paşa geçti (25 Ekim).

■ İzzî Tarihi adlı kitabıyla tanınan tarihçi Süleyman İzzî Efendi öldü.

Süleyman İzzî Efendi (?, ? - 1755 İstanbul): Baltacılar kâhyası Halil Ağa'nın oğludur. Divan-ı Hümayun kalemlerinde çalıştıktan sonra 1745'te Subhi'nin yerine vakanüvis atandı. 1747'de teşrifatçılık görevine getirildi. İzzî mahlasıyla şiirler yazdı. Divanından başka 1744-1751 yılları olaylarını veren ve çoğu kez kendi adıyla İzzî Tarihi denen Tarih-i Vekai adlı bir Osmanlı tarihi vardır. Bu kısa dönemin olaylarını iki ciltte ve çok ağır bir dille anlatmıştır. Bu yüzden eleştirilen İzzî, hattatlığı ve tarih düşürmesiyle de ünlenmişti.

■ Nuruosmaniye Camii'nin yapımı tamamlandı (5 Aralık).

Nuruosmaniye Camii : İstanbul'un büyük camilerinden olup Cağaloğlu'ndan Kapalıçarşı'ya giden yol üzerindedir. Caminin yapımına I. Mahmut zamanında başlandı (1748), III. Osman zamanında bitirildi (1755). Mimarı Mustafa Ağa ve yardımcısı Simon Kalfa'dır. Biri Cağaloğlu, diğeri Kapalıçarşı yönünde iki kapılı bir avlu içinde medrese, kütüphane, imaret, sebil, dükkân ve han gibi yapılardan oluşan bir külliyeyle donatılmıştır. Caminin dokuz kubbesi, ikişer şerefeli iki minaresi vardır. Büyüklüğü, genişliği, pencere ve merdivenlerinin çokluğu ve temelinin sağlamlığı önemli özelliklerindendir. XVIII. yüzyıl barok mimarisinin tipik bir örneğidir.

BARIŞ DÖNEMİ

Sultan III. Osman döneminde pek önemli iç ve dış olaylar meydana gelmedi. Bu dönemde, Belgrad Antlaşması'ndan (1739) sonra başlayan barış evresi devam etti. Bu dönemde Kiev-Burg arasında kurulan Yeni Sırbiye eyaletine Romanya'dan gelen göçmenler yerleştirilerek bunlar vergiden muaf tutularak yaşam düzeyleri yükseltildi.

HİZMETLERİ

Midilli adasındaki Sığrî limanı, Osmanlı ticaret gemilerine saldırılar düzenleyen Malta korsanlarına karşı bir kale ile bir deniz feneri yapılarak savunuldu. Bu arada Babıâli'nin yapımı tamamlandı, yine bu dönemde Ahırkapı feneri yapıldı. Bütün bunlardan başka Sultan I. Mahmut döneminde yapımına başlanan Nuruosmaniye Camii tamamlanarak ibadete açıldı.

III. OSMAN'IN ÖLÜMÜ

Uzun yıllar sarayda kapalı bir yaşam sürmek durumunda kalan III. Osman, bunun etkisiyle çok sinirli, sert tabiatlı, aceleci, karamsar ve hırslı olup güvenilmez bir yapıya sahipti. Sultan I. Mahmut döneminde yapılmış olan birçok olumlu ve faydalı işleri hor görüp sürekli olarak eleştirdi; dengeli bir insan olmadığı için devlet yönetiminde daima zararlı oldu. Haftada üç gün kıyafet değiştirerek geceleri İstanbul'un çeşitli semtlerini gezmeyi kendine âdet edindi, böyle günlerde kadınların sokağa çıkmasını ve süslenmelerini yasakladı. Rüşveti hiç sevmezdi, bu nedenle çok sevip takdir ettiği ve silâhtarlıktan sadrazamlığa getirdiği Ali Paşa'yı bile öldürtmekten çekinmedi. Sultan III. Osman, hastalanıp bir süre yattıktan sonra 30 Ekim 1757'de hayata gözlerini kapadı ve ağabeyi Sultan I. Mahmut'un mezarının yanına gömüldü.

III. Osman döneminde yapılan Ahırkapı Feneri'nin denizden görünüşü (Gravür: Le Petit, Paris, 1890)

1756

■ Yirmisekiz Mehmet Sait Paşa görevden alındı. Köse Bahir Mustafa Paşa veziriazamlığa getirildi (1 Nisan).
Yirmisekiz Mehmet Sait Paşa, beş aylık kısa görevden sonra sadrazamlıktan azledilmişti. III. Ahmet devrinde Fransa'ya elçi olarak gönderilen Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin oğluydu ve iyi bir öğrenim görmüştü. Devlet hizmetinde çeşitli yüksek görevlerde bulunan Yirmisekiz Mehmet Sait Paşa, 1755'te Bıyıklı Ali Paşa'nın idamıyla boşalan sadaret makamına atanmıştı. Son derece sinirli bir insan olan III. Osman, birkaç ay sonra aniden görevine son verip sürgüne yollamıştı.
Yirmisekiz Mehmet Sait Paşa'nın en iyi bilinen işlerinin başında, gençlik yıllarında ilk matbaanın kurulmasına öncülük edişi gelmektedir. İbrahim Müteferrika'nın matbaayı açması için gerekli izni almış ve para bulmuştu.

Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi

■ İstanbul yine yandı (4-5 Temmuz).
İstanbul Cibali'de çıkıp 48 saat süren ve dört kola yayılan yangında, 3851 muhtelif bina kül oldu.

1757

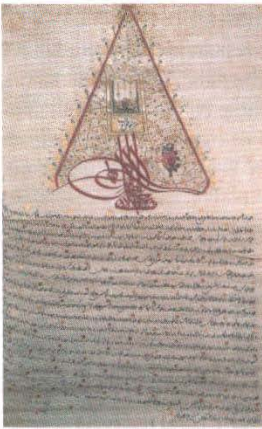
■ Köse Bahir Mustafa Paşa'nın azli sonrası Koca Ragıp Mehmet Paşa veziriazamlığa getirildi (11 Ocak).

■ III. Osman, 2 yıl 10 ay 18 gün saltanat sürdükten sonra 59 yaşında öldü. Yeni Cami'de büyük kardeşi I. Mahmut'un türbesinin yanına gömüldü (29-30 Ekim).

III. MUSTAFA

SALTANAT SÜRESİ: 16 yıl 3 ay (30.10.1757 -21.1.1774)

YENİLİKÇİ, REFORMCU BİR PADİŞAHTI. KOCA RAGIP PAŞA'DAN SONRA İŞBAŞINA GELEN SADRAZAMLAR ONUN YERİNİ DOLDURAMADILAR. BU YÜZDEN GEREK İDAREDE, GEREK ORDUDA DÜŞÜNDÜĞÜ ISLAHATI GERÇEKLEŞTİREMEDİ. SAKARYA NEHRİ - SAPANCA GÖLÜ - İZMİT KÖRFEZİ BAĞLANTILI BİR KANALIN AÇILMASINI ÇOK İSTİYORDU, FAKAT BAŞARAMADI. TEKNİK ÜNİVERSİTESİ VE DENİZ HARP OKULU'NUN KURULUŞU BU DÖNEME RASTLAR.

III. Mustafa'nın tuğralı fermanı, 1766 (Türk ve İslâm Eserleri Müzesi)

Lâle Devri'ne girilirken doğan Mustafa, çocukluğunu bu kısa dönemin renkli ortamında geçirdi. Babası III. Ahmet ile enişitesi Damat İbrahim Paşa'nın İstanbul'a dönük çalışmalarını izledi. 1730 Patrona Halil Ayaklanması'nda tahttan indirilen babasıyla birlikte Topkapı Sarayı'nın Kafes Kasrı'na kapatıldı. Bu tarihten tahta geçişine kadarki 27 yıl boyunca dış dünya ile her türlü bağı kesilmiş olarak yaşadı.

III. Mustafa, tahta çıktıktan sonra devlet işlerini ciddî bir şekilde yönetmeye ve gerekli emirleri vermeye başladı; özellikle malî konularda son derece hassas davrandı. Veziriazam Koca Ragıp Paşa, yeni padişahı sürekli etki altında tutmuştu, böylece hükûmet işlerine gerekli gereksiz karışanları bertaraf etti.

III. MUSTAFA		
Doğum Tarihi	:	28.1.1717
Doğum Yeri	:	İstanbul
Babası	:	III. Ahmet
Annesi	:	Mihrimah Sultan
Tahta çıktığı tarih	:	30.10.1757
Tahta çıktığında yaşı	:	40 yaş, 9 ay
Saltanatının sonu	:	21.1.1774
Tahttan ayrılma sebebi	:	Ölüm
Saltanat süresi	:	16 yıl, 3 ay
Ölüm tarihi	:	21.1.1774
Ölüm sebebi	:	Kalp yetmezliği
Öldüğü yer	:	İstanbul
Gömülü olduğu yer	:	İstanbul, Lâleli Camii'ndeki türbesinde

III. MUSTAFA (1717-1774)

III. Mustafa'nın annesi Mihramah Sultan adına yaptırdığı Salacak'taki Ayazma Camii'nin genel görünümü (Gravür:Allom)

ASKERÎ ALANDAKİ ISLAHATLAR

Modern, ileri görüşü ve yeniliği benimseyen yeni hükümdar III. Mustafa, Avrupa'da uygulanmaya başlanan askerî alandaki gelişmeleri, Osmanlı ordusunda da gerçekleştirmek istiyordu. Rusya'nın büyüyüp kuvvetlenmesini endişeyle izleyen Fransa, Türkiye'de sahip olduğu imtiyazları nedeniyle Osmanlı ordusunu modernleştirip kalkındırmak istiyordu, bu amaçla da Türkiye'ye bir heyet göndermeyi önermişti. Fakat Fransa'nın bu girişimini şüpheyle karşılayan Osmanlı hükûmeti, Fransa'nın bu önerisini kabul etmeyerek Türkiye'de bulunan bir Macar soylusu Baron dö Tot'un askerî alandaki çalışmalarıyla yetinmeyi yeğledi.

Baron dö Tot, Tophane'yi bir düzene koyduktan başka Hasköy'de de yeni bir modern top dökümhanesi yaptırdı. Ayrıca Tersane'de yeni gemiler inşa ettirdi. Bu yeniliklere önem veren III. Mustafa, bizzat Tophane'ye gidip top dökümünü izlediği gibi, top eğitimlerine de katıldı, eğitimle yakından ilgilendi.

III. Mustafa'nın Mısır'da bastırdığı sikke

III. MUSTAFA DÖNEMİ OLAYLARI

1757

- **III. Ahmet'in oğlu III. Mustafa, 41 yaşında tahta çıktı (30 Ekim).**
- **Koca Ragıp Mehmet Paşa, III. Mustafa'nın kız kardeşi Saliha Sultan'la evlendi.**

1759

- **Sakarya nehri - Sapanca Gölü - İzmit körfezi bağlantılı bir kanal açılmasına başlandı. Çalışmaların başlamasından bir süre sonra kanalın geçtiği arazinin sahipleriyle anlaşmazlık çıktı ve projeden vazgeçildi.**

1760

- **Lâleli Camii'nin temeli atıldı (10 Nisan).**

1761

- **Üsküdar'da III. Mustafa'nın, annesi Mihrimah Sultan adına yaptırdığı Ayazma Camii'nin yapımı tamamlanıp ibadete açıldı.**

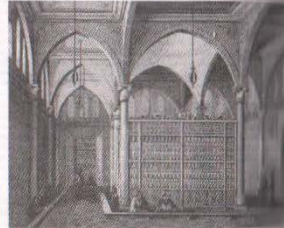
Ayazma Camii : Üsküdar'da Şemsipaşa ile Salacak semtleri arasında, Marmara'ya hâkim bir tepede, Kız Kulesi'nin hemen karşısında yer alır.

Cami, III. Mustafa tarafından annesi Mihrişah Emine Sultan ile ağabeyi Şehzade Süleyman adına yaptırılmıştır. Camiye vakıf olarak bir hamam ile birçok dükkân ve han yaptırılmış, ayrıca cami, hamam ve avluya bitişik çeşmeye Bulgurlu'dan su getirilmiştir. Cami, Şem'dânîzade Fındıklılı Süleyman Efendi'nin yazdığına göre Ocak 1761'de bir cuma günü Ragıp Paşa ve Veliyüddin Efendi'nin de hazır bulundukları bir törenle ibadete açılmıştır. Birkaç defa tamir gören caminin yıkılan minaresi de iki defa yeniden yapılmıştır. Yapı, son yıllarda bir onarım daha geçirmiştir.

- **III. Mustafa'nın oğlu Şehzade Selim dünyaya geldi (24 Aralık).**
- **Osmanlı - Prusya ticaret anlaşması imzalandı.**

1762

- **Sadrazam Ragıp Mehmet Paşa tarafından İstanbul Lâleli Koska'da bir okul ve büyük bir kütüphane yapıldı.**

Koca Ragıp Paşa'nın kurduğu İstanbul Lâleli'deki kitaplık

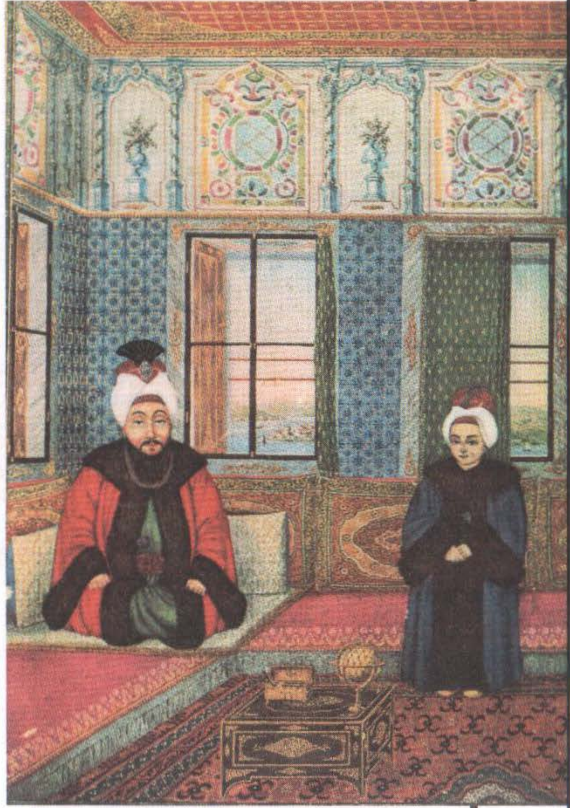
OSMANLI – RUS SAVAŞI (1768)
SAVAŞTAN ÖNCEKİ DURUM

Osmanlı hükûmeti, sürekli olarak barış siyaseti izlemesine rağmen Rusya ile daimî bir anlaşmazlık içinde bulunuyordu; fakat buna rağmen her iki devlet arasında cereyan eden olayların büyümesine engel olmaktaydı. Esasen Osmanlı hükûmeti, XVI. yüzyılın ikinci yarısından beri Lehistan krallığına seçilecek olanların Avusturya ve Rusya yanlısı olmamasına son derece özen göstermiş ve bu konuda başarılı da olmuştu.

Osmanlı hükûmeti daha sonraki dönemlerde de Rusların Lehistan'a müdahalesini istemiş, bu nedenle Prut Antlaşması'na bu konuda bir de madde koydurtmuştu.

Öte yandan Ruslar, Kırım'ı işgale hazırlanmakta, Özi ve Kafkasya'da askerî etkinliklerde bulunmaktaydı. Bu durum, ileride Ruslarla savaşa girileceğini apaçık göstermekteydi.

Bu nedenlerle bir önlem olarak Rus sınır bölgelerindeki kalelerin tahkimi ve buralara gerekli askerî kuvvetlerin yerleştirilmesi gerekliyken bu da yapılmadı. Modernleştirilmemiş bir orduyla girilecek bir savaşta, hiç olmazsa değerli ve tecrübeli bir komutanın bulunması, son derece gerekliydi; fakat bu sıralarda böyle vasıfta bir komutan da yoktu.

III. Mustafa ve Şehzade Selim (III. Selim) (Topkapı Sarayı Müzesi)

Fransız şairi Andre Chénier'nin İstanbul Bankalar Caddesi'ndeki doğduğu ev

■ **Fransız şair André de Chénier, İstanbul Galata'da dünyaya geldi.**
André de Chénier (1762 İstanbul - 1795 Paris): Günümüzdeki Saint Pierre Hanı'nın yerinde bulunan ve Fransız Ticaret Temsilciliği olarak kullanılan binalardan birinde doğduğu sanılmaktadır. Meslek olarak askerliği seçerek Strasbourg'a gitti. Sağlık nedenleriyle mesleğini bırakarak Paris'e döndü. Londra'da üç yıl elçilik katibi olarak çalıştı. Journal de Paris gazetesinde Jakobenler aleyhinde yazdığı yazılar nedeniyle 1794'te Saint Lazare Hapishanesi'ne kapatıldı. Buradayken sonradan çok ünlenen şiirler yazdı. Robespierre'in devrilmesinden iki gün önce giyotinle idam edildi.

1763

■ **III. Mustafa, vakıflarına gelir sağlamak amacıyla İstanbul Sultanhamam'da Büyük Yeni Han'ı yaptırdı.**

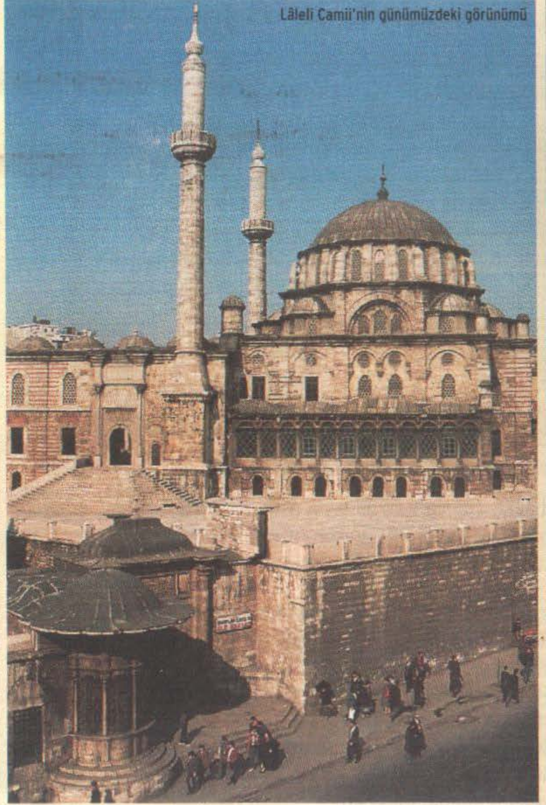

Fransız şair André de Chénier

■ **Koca Ragıp Paşa'nın ölümü üzerine Hamit Paşa veziriazamlığa getirildi (7 Nisan).**

■ **Altı aylık icraatından sonra Hamit Paşa görevden alındı, Köse Bahir Mustafa Paşa üçüncü defa veziriazamlığa getirildi (1 Kasım).**

LÂLELİ KÜLLİYESİ

İstanbul Lâleli semtinde III. Mustafa döneminde Mimar Mehmet Tahir tarafından yapıldı. Adını yakınındaki Lâleli Baba Türbesi'nden veya Lâleli Çeşme'den alan külliye, cami, imaret, çeşme, sebil, türbe, han, medrese ve dükkânlardan oluşur. Caminin kapı kitabesinde, 1783'te büyük bir hasar gördüğü ve onarıldığı öğrenilmektedir. Barok üslûpta yapılan cami, kare plânlıdır. Beşi son cemaat yerini örten toplam on sekiz kubbeli avlunun ortasında şadırvan bulunur. Büyük kubbe, altı yarım kubbeyle çevrelenir. Hünkâr mahfeli sol taraftadır. Tek şerefeli iki minaresi ve sekiz sütunlu şadırvanı olan caminin soldaki minaresi sonradan yapıldı. Önündeki türbede, III. Mustafa, III. Selim, Heybettullah, Mihrimah Sultan, Mihrişah Sultan ve Fatma Sultan gömülüdür. Türbenin içindeki çiniler, XVI. yüzyıla aittir. Cami külliyesinin bronz donanımlı sebili, günümüze oldukça iyi durumda ulaşmıştır.

Lâleli Camii'nin günümüzdeki görünümü

Lâleli Camii'nin Jean Baptiste Hilair tarafından yapılmış bir gravürü

III. MUSTAFA DÖNEMİ OLAYLARI

1764

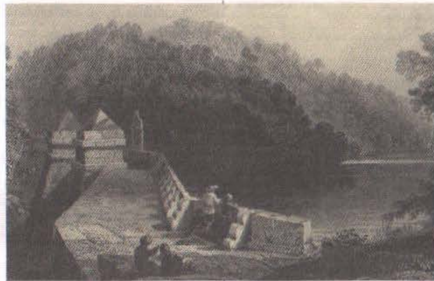
- **Lâleli Camii'nin yapımı tamamlandı ve ibadete açıldı (9 Mart).**

1765

- **Köse Bahir Mustafa Paşa azledilip Muhsinzade Mehmet Paşa veziriazamlığa getirildi (28 Mart).**

- **III. Mustafa, İstanbul Kemerburgaz'da Ayvat Bendi'ni yaptırdı.**

Ayvat Bendi : İstanbul'un kuzeyinde Kemerburgaz nahiyesinin takriben 4,5 km kuzeydoğusunda, Belgrad Ormanı içerisindeki Ayvat Deresi üzerindedir ve Kırkçeşme sistemine su verir.

İstanbul'un su sorununu çözmek üzere Belgrad Ormanı içine Ayvat Bendi gibi bendler yapılmıştı. Bu bendlerden birinin Bartlett tarafından çizilmiş bir gravürü

I. Süleyman (Kanunî) tarafından yaptırılarak 1563'te hizmete giren Kırkçeşme tesislerinin kuzey kolu üzerinde olan Ayvat Bendi, 1765'te III. Mustafa tarafından yaptırılmıştır. Kitabesi yoktur. Bent, yağışlı zamanlarda ihtiyaç fazlası suyu depolayarak şehre daha fazla su verilmesini sağlar. Ayvat Bendi, kemer-ağırlık baraj tipine örnek olarak gösterilir. Bazı yabancı kaynaklarda ise "Bizans Bendi" olarak tanımlanır.

Ayvat Deresi'nin başından alınan sular, üstü kapalı kanallarla güneydoğuya iletilmekte, Ortadere ve Bakraç Deresi'nden gelen kollar ile birleşerek, Kurt Kemeri ve Uzun Kemer üzerinden Başhavuz'da diğer koldan gelen sular ile birlikte depolanır.

1766

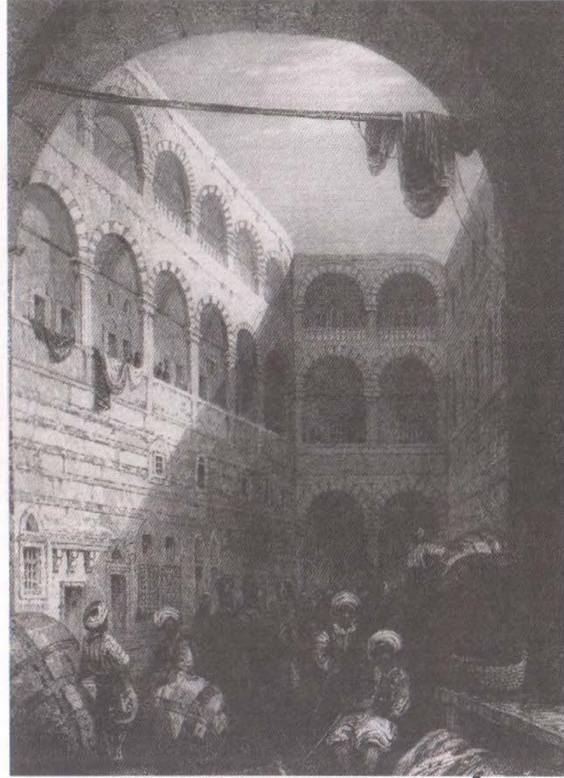
- **İstanbul'da iki dakika süren büyük depremde Fatih Camii ve diğer birçok cami hasar gördü. Şehir bir harabeye döndü. Yüzlerce insan öldü ve çok büyük maddî zarar (11 milyon kuruş) meydana geldi (22 Mayıs).**

SAVAŞA KARAR VERİLMESİ

Veziriazam Koca Ragıp Paşa'nın ölümünden sonra Muhsinzade Mehmet Paşa, veziriazamlığa atanmıştı. Yeni veziriazam, Rumeli ve Özi'de valilik yaptığı sıralarda ordunun ve sınırların durumunu çok iyi kavramış bulunuyordu. O, bu sıralarda İstanbul'da halkın büyük çoğunluğunun ve birtakım devlet adamlarının savaş istemeleri karşısında âdeta şaşkına dönmüştü.

Bununla birlikte Veziriazam Muhsinzade Mehmet Paşa, birdenbire, büyük bir devlete karşı savaş ilânının doğru olmadığını, ancak kalelerin tahkimi ve sınırlara asker ve mühimmat yerleştirildikten sonra savaşa girilebileceğini, aksi takdirde kuvvetlerin sınır bölgelerine ulaşmadan birçok istenilmeyen olayların cereyan edebileceğini, bu nedenlerle bu yıl gerekli askerî hazırlıkların yapılıp gelecek yıl savaşa girilmesini önerdi. Savaş yanlıları, veziriazamı "korkaklıkla" suçlayıp padişahı kışkırtmaları üzerine Muhsinzade Mehmet Paşa, görevinden alınıp yerine, Mahir Hamza Paşa veziriazamlığa atandı.

Yapılan bir toplantıda Rusya'ya savaş ilân edildi ve bir süre sonra hastalığı artan Veziriazam Mahir Hamza Paşa'nın yerine Yağlıkçızade Mehmet Emin Paşa veziriazamlığa atandı.

İstanbul Sultanhamam'da III. Mustafa tarafından yaptırılan Büyük Yeni Han'ın Bartlett tarafından çizilen gravürü

1768

■ **Muhsinzade Mehmet Paşa'nın yerine Silâhtar Hamza Mahir Paşa veziriazamlığa getirildi (7 Ağustos).**

■ **Lehistan'ı himaye için Rusya'ya sefer açıldı (8 Ekim).**

■ **Silâhtar Hamza Mahir Paşa görevden alınıp veziriazamlığa Yağlıkçızade Hacı Mehmet Emin Paşa getirildi (20 Ekim).**

1769

■ **Kırım Hanı Kırım Giray, Güney Rusya seferinde Rusları mağlûp etti (31 Ocak).**
100 bin Tatar atlısıyla hareket eden Kırım Giray, Rusları mağlûp edip Güney Rusya'yı üç koldan tahrip ve yağma ederek binlerce Rus'u esir aldı. Yüz köy ve kasaba yıkıp yaktığından ve her neferine 6-7 köle ve cariye ile 24 çocuk ve 60-80 koyun isabet ettiğinden bahsedilir. Bu müthiş kahrama karşı âciz kalan II. Katerina, daha sonra Siropulo isminde bir Rum hekimini elde edip Kırım Giray'ı zehirleterek öldürttü.

■ **Veziriazam Yağlıkçızade Hacı Mehmet Emin Paşa, Rus seferine çıkmak için İstanbul'dan hareket etti (27 Mart).**

■ **I. Hotin Zaferi (1 Mayıs):**
Hotin Kalesi'ne hücum eden Rusların, kale muhafızları tarafından bozguna uğratılması üzerine, III. Mustafa'ya "Gazi" unvanı verildi. Hotin Kalesi'ni yakan Prens Galçin komutasındaki 60 bin kişilik Rus ordusu ile kalenin imdadına koşan Teke Mutasarrıfı Abaza Mehmet Paşa'nın komutasındaki Osmanlı ordusu arasında Hotin'de yapılan savaşta Rus ordusu, ağır bir yenilgiye uğradı. Rus Prensi Galçin geri çekilmek zorunda kaldı.

■ **Boğdan Voyvodası Ligor, ordu erzakını teminde ihmal ve ihaneti görüldüğünden görevden alındı ve İstanbul'a getirilerek idam edildi.**

■ **Divan-ı Hümayun tercümanı Nikolaki, Rus casusu olduğu anlaşılarak idam edildi.**

■ **II. Hotin Zaferi (12 Ağustos):**
Rusların kaleyi kuşatmaları sırasında yardıma gelen Kırım Hanı III. Devlet Giray, Hotin Cephesi Seraskeri Moldovancı Ali Paşa ve Canik Muhassılı Ali Bey, Rusları bozguna uğrattı ve geri çekilmeye mecbur etti.

■ **Sadrazam Mehmet Emin Paşa, cinnet derecesine varan ruhsal durumunun bozukluğu nedeniyle Dimetoka'ya sürgün edildi; yerine Moldovancı Ali Paşa getirildi (12 Ağustos). Emin Paşa, daha sonra, seferde malzeme temininde orduyu zor durumda bıraktığı gerekçesiyle idam edildi.**

Çeşme Deniz Savaşı (Tablo: Hüsnü Tengüz)

Kaptan-ı Derya Cezayirli Hasan Paşa'nın İzmir Çeşme'deki heykeli

ÇEŞME DENİZ FACİASI

Osmanlı ve Rus Çarlığı donanmaları arasında yapılan ve Çeşme'de Osmanlı donanmasının yakılmasıyla sonuçlanan savaş. İngiliz subaylarının da katıldığı Rus Çarlığı'nın Baltık donanması ile Ege Denizi'ndeki Koyunadası açıklarında yapılan bir çarpışmadan sonra Osmanlı donanması Çeşme limanına çekildi.

Osmanlı donanmasının Çeşme limanındaki sıkışık düzende demirlediğini gören İngiliz Amiral Elphinstone, Rus Amirali uyararak onun hemen harekete geçmesini sağladı. Rus donanmasından 4 kalyon, 2 fırkateyn ve bir humbara gemisi, limanın ağzını kapattığı gibi akşama doğru 4 Türk kalyonuna saldırdı. Top ateşi bütün şiddeti ile devam ederken, iki ateş gemisi (burlota) gecenin karanlığından yararlanarak Osmanlı donanmasındaki gemilerden birini ateşe vermeyi başardı. Ateşin cephaneliğe sıçraması ile sıkışık düzende demirlemiş olan Osmanlı donanmasındaki gemiler, birinden diğerine ateş saçarak savaşmaya başladı. Osmanlı donanmasından yalnız Kaptan-ı Derya Hüsamettin Paşa'nın baştardası kurtularak kaçabildi. Denizde meydana gelen bu bozgunun önünü ancak tecrübeli denizci Cezayirli Hasan Paşa alabildi. Limni adasını geri aldığı gibi Çanakkale Boğazı'nı da ablukadan kurtardı. Ancak bu olay, savaşın gidişini Rusya lehine çeviren en büyük etken oldu.

Çeşme Deniz Savaşı (Tablo: Hüsnü Tengüz, Deniz Müzesi)

III. MUSTAFA DÖNEMİ OLAYLARI

1769

- **Veziriazam Moldovancı Ali Paşa, orduyu Dinyester nehri üzerinden geçirirken, yükselen sular nedeniyle köprü faciası yaşandı; yıkılan köprüdeki yüzlerce asker sulara gömüldü (16-17 Eylül).**

- **Türkler tarafından tahliye edilen Hotin Kalesi, Rusların işgaline uğradı (21 Eylül).**

- **Moldovancı Ali Paşa görevden alındı; İvazzade Halil Paşa veziriazamlığa getirildi (12 Aralık).**

1770

- **Mora Zaferi (9 Nisan):**
Mora Seraskeri Muhsinzade Mehmet Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile Rus-Rum ordusu arasında Mora'nın merkezi Tripoliçe'de yapılan savaşta, kaleyi savunan 10 bin kişilik Osmanlı kuvvetine saldıran 20 bin kişilik Rus-Rum kuvveti, yenilerek geri çekildi. Rus-Rum ordusu bu çarpışmada 3 bin kayıp verdi.

- **Çeşme Deniz Faciası (7 Temmuz):**

- **Kartal Savaşı'nda Osmanlı ordusu bozguna uğradı (1 Ağustos).**
Halil Paşa komutasındaki 100 bin kişilik Osmanlı-Kırım ordusu ile Romanzov komutasındaki Rus ordusu arasında Prut nehrinin Tuna nehrine döküldüğü yerde Larga'da (Kartal) yapılan 5 saatlik savaşta, Osmanlı ordusu ile aniden karşılaşan Rus ordusu şaşırdı. Rus ordusunun arkasını Kırım ordusu çevirdiği için Halil Paşa saldırsaydı ikinci bir Prut zaferi elde edilebilirdi. Rus ordusunun sayıca fazla olduğu sanılarak savunmaya geçildi. Yapılan savaşta Rus ordusu yenildi. Fakat Rus ordusu geri çekilemeyince taarruza kalkıp Osmanlı ordusunu bozguna uğrattı. Osmanlı ordusu 30 bin şehit verdi; 143 top ve 7 bin araba zahire kaybetti.

- **Limni adası geri alındı (22 Ekim).**
Üç aydır Limni Kalesi'ni kuşatan Rus donanmasına karşı imdada koşan Cezayirli Hasan Paşa komutasındaki 1100 seçkin Osmanlı askerinin ticaret gemilerine bindirilip Limni adasına getirilerek yapılan savaşta, Osmanlı birliği, gecenin karanlığında Limni adasının arkasında karaya ayak bastı. Ruslar, Limni adasının yardımına 12 bin Osmanlı askerinin geldiğini sanarak korktular ve kalenin kuşatılmasını kaldırarak gemilerine döndüler. Cezayirli Hasan Paşa'nın birliği, Rus donanması çekilirken yaptığı saldırıyla Rusları bozguna uğrattı. Bu zafer üzerine Cezayirli Hasan Paşa, kaptan-ı derya oldu.

Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa

1766 depreminde kubbesi çöken ve büyük hasar gören Fatih Camii'nin yerine yenisi yapıldı (Gravür: Comte de Choiseul - Gouffier)

Osmanlı hükûmetinin Rusya'ya savaş ilân etmesi üzerine İngiltere Kralı III. George, her iki devlet arasında arabuluculuk önerisinde bulundu ve bir mektup göndererek, barışın bozulmaması için büyük çaba gösterdi. Padişah III. Mustafa, bunu bazı bahanelerle kabule yanaşmadı. Bütün bunlara rağmen yıllardan beri Karadeniz'e inme plânları yapmakta olan Ruslara karşı hiçbir askerî önlem alınmadı ve gerekli hazırlıklar yapılmadı.

Kırım'a hâkim olmayı esas amaç edinen Ruslarla savaşa başlandığı zaman, onların ilk hedeflerinin Kırım olacağından hiç kuşku yoktu. Bu nedenle Ruslar, daha öncelerden beri Kırım halkına bağımsızlık vadederek onları Osmanlılardan ayırmak için gizli faaliyetlerde bulunmuşlardı.

III. Mustafa adına bastırılan gümüş çifte zolta (60 para) (Yapı Kredi - Vedat Nedim Tör Müzesi)

- İvazzade Halil Paşa azledildi; Bosna Valisi Silâhtar Mehmet Paşa veziriazamlığa atandı (25 Ekim).

1771

- Or Kalesi, Ruslara teslim edildi (24 Haziran). Kalenin teslimi sonucu Kırım elden çıktı.
- Özi Kalesi'ne yürüyen Rus ordusu, kale muhafızı Ali Paşa tarafından bozguna uğratıldı (2 Ağustos).
- III. Selim Giray, Ruslar karşısında uğradığı yenilgi sonrası beraberindeki az bir kuvvetle İstanbul'a geldi (Ağustos).
- Özi zaferinden sonra Yerköyü'nde 20 bin kişilik Rus ordusu, geri çekilmeye mecbur bırakıldı (12 Eylül).
- Casusları vasıtasıyla Osmanlı ordusunun durumu hakkında bilgi toplayan Ruslar, Maçin ve Tulça kalelerini ele geçirdikten sonra Osmanlı kuvvetlerine hücum etti; bu durum karşısında askeri toplayamayan sadrazam, Hacıoğlu Pazarcığı'na doğru geri çekildi (30 Ekim).
- Silâhtar Mehmet Paşa'nın azli sonrası Vidin muhafızı Muhsinzade Mehmet Paşa, ikinci kez veziriazamlığa getirildi (11 Aralık).
- 1766 yılındaki depremde büyük hasar gören Fatih Camii'nin yerine yenisi yapılarak ibadete açıldı.

1772

- Prusya ve Avusturya'nın aracılığı ile Bükreş'e bir barış görüşmesi önerildi (9 Kasım), görüşmede bir sonuca varılamadı.

Bükreş Barışı : Osmanlılarla Ruslar arasında Bükreş'te yapılan barışta, Reisülküttap Abdülrezzak Bahir Paşa, Osmanlıların başdelegesi idi. Bu barışa göre, Kırım'ın bağımsızlığı yerine Han ve Kadı'nın Osmanlılar tarafından tayin edilmesi, hutbelerde halife olarak Osmanlı padişahı adının okunması şartı ve iç işlerinde serbest olması, Kabartay'ın Rusya'ya verilmesi, Kırım hanlarının serbest seçimle başa geçmeleri, Gürcistan'da alınan yerlerin Osmanlılara verilmesi gibi konularda karara varıldı. Rus gemilerinin Karadeniz ve Akdeniz'de serbestçe dolaşmaları kabul edilmedi. Bu ikinci görüşmedeki kararlar da Osmanlılar tarafından kabul edilmeyince bir sonuca varılamadı.

III. Mustafa'nın İsveç Elçisi'ni kabulünü gösteren bir tablo (Anonim)

ORDUNUN CEPHEYE HAREKETİ

Veziriazam Serdar Yağlıkçızade Mehmet Emin Paşa, Kapıkulu ocaklarıyla birlikte 22 Mart 1769'da İstanbul'dan hareket etti. Öte yandan çok önceden savaş ilân edilmek suretiyle zaman kazanan Ruslar, bundan faydalanarak büyük askerî hazırlıklar yaparak 65 bin kişilik bir orduyu Prens Galiçin komutasında Podolya'da savaşa hazır bir duruma getirdi.

Osmanlı ordusu, Tuna ırmağı yörelerinde bulunduğu sırada Galiçin'in ordusuna bağlı 30 bin kişilik bir kuvvet, Dinyester ırmağını geçip Hotin Kalesi'ni kuşatma harekâtına giriştiyse de muhafız kuvvetleri karşısında yenilgiye uğramaktan kurtulamadı.

Öte yandan Rus kuvvetleri, Hotin kasabası-

III. MUSTAFA DÖNEMİ OLAYLARI

1773

■ **Mısır'da sultanlığını ilân eden asi Kölemen Cin Ali Bey kuvvetleri, Salihiyye Savaşı'nda mağlûp edildi. Tutsak edildikten sonra öldürülen Cin Ali Bey'in kesik başı İstanbul'a gönderildi (1 Mayıs).**

■ **Ruslar, Rusçuk önünde Dağıstanlı Ali Paşa ve Silistre önünde Osman Paşa tarafından çok ağır ve kanlı bozguna uğratıldı (29 Haziran).**

Silistre Zaferi : Osmanlı ordusu ile Tuna nehrini geçip Silistre Kalesi'ni kuşatan Rus ordusu arasında yapılan savaşta, kaleden çıkan Osmanlı askerleri, 6 saat boyunca boğaz boğaza çarpışıp Rus ordusuna ağır kayıplar verdirdi. Az sayıda oldukları için hemen kaleye döndüler. Rus ordusu, Osmanlı askerlerinin ikinci saldırısında bir saat içinde 8 bin ölü, bin yaralı ve 12 top kayıp verdi. Rus ordusu yenilerek perişan hâlde geri çekildi.

■ **Lehistan; Rusya, Avusturya ve Prusya arasında bölüşüldü.**

■ **Osmanlı ordusu, Hacıoğlu Pazarcığı'nı ateşe verdikten sonra Varna'ya yönelen Rus ordusunu yendi ve Rus askeri perişan bir hâlde Babadağı'na çekildi (20 Ekim).**

Birkaç kolda ilerleyerek Varna Kalesi'ni kuşatan Rus ordusu ile Osmanlı ordusu arasında Varna'da yapılan savaşta, kale muhafızlarının saldırıları karşısında Rus ordusu yenildi. Pek çok kayıp ve 20 top bırakan Rus ordusu, geri çekilmek zorunda kaldı.

■ **İstanbul Kasımpaşa'da deniz subayı yetiştirmek amacıyla Mühendishane-i Bahri-i Hümayun açıldı (18 Kasım).**

Yeniliklere oldukça yakınlık duyan padişah III. Mustafa, batıdan uzmanlar çağırtmış, özellikle Macar asıllı Baron de Tott, askerî alanda önemli değişiklikler yapmıştı. Bunlar gerçekleştirilirken, bahriyede de zamana uygun yenilikler düşünülmüştü. Batı dünyasında geleneksel tarzda denizcilik çok gerilerde kalmıştı. Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın önerisiyle de söz konusu okul açıldı. Bu, bir anlamda, ilk "deniz harp okulu"ydu.

1774

■ **16 yıl 2 ay 22 gün Osmanlı Devleti'ne padişahlık yapan III. Mustafa, 57 yaşında vefat etti (21 Ocak).**

Osmanlı armalı bir saat
(Kemal Özdemir - Osmanlı Arması)

nı ateşe verip yaktılar. Bu arada gönderilen Teke mutasarrıfı Abaza Mehmet Paşa, beş saat süren bir savaştan sonra düşman kuvvetlerini yenilgiye uğratıp kaleyi kurtarmayı başardı ve durumu, bu sırada Babadağı'na ulaşmış olan orduya bildirdi.

Hotin cephesi Rus komutanı Galiçin'in Hotin'i üçüncü kez kuşatma harekâtına girişeceği haberi üzerine Hotin cephesi seraskeri Abaza Mehmet Paşa, Ruslardan önce Dinyester ırmağını geçip savaşa girmişse de kurnazca yaptıkları geri çekilme taktiği sonrası Rusları izleyen Osmanlı kuvvetleri, çok geçmeden Rus kuvvetleri tarafından kuşatılmış, kuşatmayı güçlükle yaran bir kısım kuvvetler, bütün ağırlıklarını ve 40 topu bırakıp Hotin Kalesi'ne çekilmeyi başardılar. Bununla birlikte Rus kuvvetleri, terk edilen bütün ağırlık ve topların hile ile bırakıldığını düşünerek onlara hiç dokunmadı. Ruslar, çok geçmeden Dinyester'i geçip Hotin Kalesi'ni yeniden kuşatmaya başladı. Derhal harekâta girişen Osmanlı ve Kırım kuvvetleri, şiddetle direnmelerine rağmen Rus kuvvetlerini yenilgiye uğratmayı başardı; kaçan Rus birlikleri, Hotin'i kuşatan siperlerdeki askerlerin yanına sığınmak zorunda bırakıldı. Bu başarı üzerine III. Mustafa, "Gazi" unvanını aldı. Bu çarpışmalarda Hotin muhafızı Hasan Paşa şehit oldu, yerine Hotin cephesi seraskeri Abaza Mehmet Paşa atandı. Öte yandan Bender yakınlarındaki Yassıtepe'ye ulaşmış bulunan veziriazamın komutasındaki asıl orduda büyük ölçüde yiyecek sıkıntısı başgösterdi.

VEZİRİAZAMIN AZLİ VE BAŞARISIZLIK

Ordunun yiyecek sıkıntısına düşmesine neden olup gerekli önlemleri almayan veziriazam serasker Mehmet Emin Paşa, ordunun yiyecek sıkıntısı nedeniyle veziriazamlıktan ayrılma bahaneleri aramaya başladı; bu arada da hastalandı. Sonbahar dolayısıyla Rusların çekileceği beklenirken Dinyester ırmağının suları yükseldi ve yapılan köprülerin yıkılması üzerine, karşı kıyıdaki Osmanlı kuvvetlerine yardım yapılamadı, bu sırada artan Rus saldırıları karşısında bu kuvvetler çok zor bir duruma düştü, bunların pek çoğu çarpışa çarpışa şehit oldu. Çok geçmeden Osmanlı kuvvetleri tarafından boşaltılıp terk edilen Hotin Kalesi'ni işgal eden Rus kuvvetleri, Eflâk ve Boğdan'ı da istilâ ederek Tuna boyunca yayıldılar; böylece Özi ve Bender kaleleri Rus istilâsına açık bir hâle geldi.

Hotin Kalesi'nin kaybı üzerine veziriazam serdar Moldovancı Ali Paşa, görevinden alınarak yerine Halil Paşa veziriazamlığa getirildi.

MORA VE AKDENİZ'DEKİ RUS HAREKÂTI

Eflâk ve Boğdan'da Osmanlı-Rus savaşları sürüp giderken Osmanlı Devleti'ni iç sorunlarla uğraştırmayı plânlayan II. Katerina, Mora'daki Ortodoks halkı kışkırtıp isyan ettirme kararı aldı. Öte yandan Çar Büyük Petro tarafından inşa edilmiş olan Baltık Denizi'ndeki Rus donanmasının bir bölümü Akdeniz'e hareket etti.

Fransa hükûmetinin, Rus donanmasının Baltık Denizi'nden Akdeniz'e gelmekte olduğu haberini Osmanlı hükûmetine bildirmesine rağmen, Mora'daki ayaklanma hazırlıklarından habersiz bulunan Osmanlı hükûmeti, Rusların Akdeniz'de güvenli bir dayanak noktasının bulunmadığını düşünerek Fransa'nın uyarısını ciddiye almadı. Çok geçmeden ilk Rus donanması Mora kıyılarına ulaşarak Koron'u kuşatmaya başladı. Fakat Koron'da Türk kuvvetleri, kalelerini şiddetle ve azimle savunarak düşmana teslim etmediler. Fakat çok geçmeden Kastil muhafızı Mustafa Paşa'nın sevkettiği kuvvetler, karşı kıyıdaki İnebahtı (Lepanto)'dan yetişen yardımcı birliklerle birleşerek Patras'ı kuşatan isyancılara saldırıp onları kesin bir yenilgiye uğratmayı başardı. Bu başarıdan sonra harekete geçen 5 bin kişilik bir Türk birliği, Gaston ve öteki ilçeleri geri almayı başardılar; bu başarılar üzerine Rum ayaklanması da çözülüp gerilemeye başladı. Öte yandan Koron'u kuşatmaktan vazgeçen Rus kuvvetleri, Navarin'i işgal ettikten sonra çok sayıdaki Mora kuvvetleriyle birlikte Mudon'a saldırıya geçtiler, kalede ancak 800 kişilik bir Türk birliği vardı. Mora seraskeri Muhsinzade Mehmet Paşa, üstün sayıdaki düşmana karşı saldırıya geçti; bu sırada 300 fedai kaleden çıkarak bu kuvvetlere katıldı ve Rus askerlerini bozguna uğratıp toplarını ele geçirdiler, pek az zayiat veren asi kuvvetler ise, tam bir bozgun hâlinde kaçmak zorunda bırakıldı; bu arada Ali Ağa, Navarin Kalesi'ne kaçan Rus askerlerine karşı saldırıya geçti.

DONANMANIN MORA'YA HAREKETİ

Mora'da ayaklanmanın başlaması üzerine Osmanlı donanması, Kaptan-ı Derya Hüsamettin Paşa komutasında Çanakkale Boğazı'ndan Ege Denizi'ne açıldı. Mora'nın doğu taraflarına ulaşan Osmanlı donanması, Rus donanmasıyla giriştiği savaşta, geri çekilmek zorunda kaldıysa da kendisini Anopoli limanına dek izleyen Rus donanmasını geri çekilmeye mecbur etti; bununla birlikte, Kaptan-ı Derya Hüsamettin Paşa, donanma personeline güvenmeyerek düşman gemilerini izlemeye cesaret edemedi. Bu savaştan sonra Osmanlı-Rus donanmaları arasında birtakım çarpışmalar olduysa da kesin bir başarı kazanılamadı. Çok geçmeden Rusların Mora'dan çekilmek zorunda kalmaları üzerine serasker Muhsinzade Mehmet Paşa, kısa süre içinde isyancıları temizledi, bu başarılarından dolayı da Mora Fatihi unvanıyla anıldı.

ÇEŞME FACİASI

Osmanlı donanmasıyla birçok kez karşı karşıya gelen Rus donanması, Pire, Atina ve Eğriboz önlerine gelerek buralardaki halkı isyana kışkırttı. Bu arada Osmanlı donanmasının Midilli adasının güneyinde bulunduğunu öğrenen Ruslar, Türk donanmasını, İstanbul'dan yardım almadan önce savaşa zorlamak amacıyla harekete geçerek Koyunadaları önlerinde Osmanlı donanmasıyla karşılaştı. İki saat süren çarpışmalarda Rus kalyonunun cephaneliği ateş aldı; çıkan yangın, bitişik durumda bulunan Türk kalyonuna da sıçradı, böylece her iki kalyon yanarak battı. Çıkan yangının öteki Osmanlı gemilerine sıçramaması için donanma denize açılmaya başladı. Bu sırada İngiliz donanma gemileri, Türk gemilerine saldırıya geçmişse de çok geçmeden o da yangın tehlikesi dolayısıyla savaş alanından çekilmek zorunda kaldı. Bunun üzerine Osmanlı donanması geri dönüp Çeşme limanına demirledi. Çeşme limanındaki Osmanlı donanmasının sıkışık ve düzensiz bir durumda olduğunu tespit eden İngiliz amirali Elfinston, gizlice limana girerek birbirleriyle bitişik bir durumda bulunan gemileri ateşe verdi; çok geçmeden koca Osmanlı donanmasının büyük bir bölümü yanıp kül oldu (Temmuz 1770).

Çeşme faciasından önce düşmana karşı gerekli önlemleri almaması nedeniyle Kaptan-ı Derya Hüsamettin Paşa, görevinden alınarak yerine Cafer Bey atandı, bu sırada İzmir'de bulunan Cezayirli Hasan Bey'e, yangından kurtulabilen gemilerle derhal Çanakkale Boğazı'na gelmeleri emredildi.

RUSLARIN KIRIM'A SALDIRILARI

Ruslar, yönetim bakımından Osmanlı Devleti'ne bağlı olan Kırım'ı Osmanlılardan ayırmak amacıyla Osmanlılara bağlı eyaletleri sürekli olarak Osmanlı aleyhine kışkırtmaktaydılar. Rusların esas amacı, hanlarını birbirine düşürdükleri Kırım'ı istilâ ve işgal etmekti. Savaşın başlangıcında Rus ordusu, Or Kapı'da serasker Silâhtar İbrahim Paşa'nın komutasındaki 40 bin kişilik Osmanlı ordusu karşısında yenilgiye uğradı (1770). Bu yenilgiye rağmen Ruslar, bir yıl sonra Kırım'a yeniden saldırıya geçtiler.

Bu durum karşısında III. Selim Giray, İbrahim Paşa'yı beklemeksizin Or Kapısı önlerine gelerek düşman kuvvetleriyle çarpışmaya başladı. Yoğun top ateşi karşısında dayanamayan Tatarlar, Tuzla'ya çekilmek zorunda kaldılar. Ruslarla anlaşan Tatarlar, kale kapılarını açarak Rus askerlerini içeri aldılar. Böylece kalenin düşmesi üzerine Rus kuvvetleri Kırım'a girdi. Çok geçmeden Taman Kalesi de Ruslar tarafından işgal edildi. Bu yenilgi üzerine III. Selim Giray, bir miktar kuvvetle Bahçesaray'a, daha sonra Karadağ'a çekildi, daha sonra da bir gemiyle İstanbul'a geldi. Rusların Kırım'a girmesi ve hanlarının da İstanbul'a kaçması, halk arasında büyük bir panik yarattı ve pek çok karışıklıklara neden oldu.

BARIŞ GİRİŞİMLERİ

Babadağı ordu karargâhını savaş yapmadan terk edip çekilen Veziriazam Silâhtar Mehmet Paşa, görevinden alınarak yerine, bu sıra-

da Rusçuk'ta bulunan Muhsinzade Mehmet Paşa, ikinci kez veziriazam ve serdar olarak atandı. Savaş yanlısı olan III. Mustafa bile artık barış yapılmasını istemekteydi. Boğdan'daki barış görüşmelerinde Osmanlıların önerileri Ruslar tarafından kabul edilmedi. Böylece bir ay kadar süren görüşmeler sonuçsuz kaldı. Fakat Osmanlıların önerdiği yeni bir barış plânının kabul edilmesi üzerine Osmanlı heyeti, toplantının yapılacağı Bükreş'e gönderildi.

SAVAŞIN YENİDEN BAŞLAMASI

Bükreş barış görüşmelerinin sonuçsuz kalması üzerine Ruslar, Tuna boylarında, Kırım, Gürcistan ve Akdeniz'de askerî harekâta başladılar. Ancak, Rusçuk'a saldıran Rus kuvvetleri, bozguna uğrayıp ağır kayıplar vererek kaçmak zorunda kaldı. Birkaç koldan saldırılarını sürdüren Rus kuvvetleri, Hacıoğlu Pazarı'nı ateşe verdikten sonra Varna'ya yöneldi. Bunun üzerine karadan ve denizden bombardıman başlaması sonucunda Rus kuvvetleri, bütün ağırlıklarını bırakarak kaçmak zorunda bırakıldı. Çok geçmeden Silistre üzerinden Rusların işgalindeki Eflâk ve Boğdan'a yürünmesi kararlaştırıldı. Bu arada Ruslar, Hacıoğlu Pazarı'nı işgal etmişlerdi. Rusların pususuna düşen Abdullah Paşa'nın kuvvetleri ağır kayıplar verip Kozluca'ya çekildi. Böylece hiçbir direnişle karşılaşmaksızın ileri harekâtını sürdüren Rus kuvvetleri, Yenipazar'a ulaştı. Veziriazam Mehmet Paşa, Ruslarla barış yapmak zorunda kaldı. Öte yandan Rusya'daki Don Kazaklarının ayaklanması, başgösteren şiddetli veba salgını ve özellikle malî sıkıntının artması nedenleriyle Rus hükûmeti de bir an önce barış yapılmasını istemekteydi. Bütün bu olumsuz durumlar karşısında veziriazamın barış önerisi, Ruslar tarafından derhal kabul edildi.

III. MUSTAFA'NIN ÖLÜMÜ

Başarısızlıkla sürüp giden Osmanlı-Rus savaşının bütün acı ve huzursuzluğunu yaşayan III. Mustafa, bu savaşın Osmanlı Devleti bakımından son derece önemli bir dönüm noktası olduğunu anlamış, dolayısıyla bu savaştan en az zararla çıkılmasını benimsemiştir. Bu amaçla ülkenin her tarafına gönderdiği buyruklarla halkın dinî ve yurtseverlik duygularını harekete geçirdi; bunun sonucunda halk, her türlü fedakârlıkta bulundu ve cephelere büyük çapta malzeme ve asker sevkini yapmaktan geri kalmadı. Fakat bu kuvvetler, eğitimsiz oldukları için savaşlarda başarılı olunamadı. Fakat cephelerden gelen son acı yenilgi haberleri, kendisini büyük üzüntü ve ümitsizliğe düşürdü. Bunun ıstırabına dayanamayarak 21 Ocak 1774 günü hayata gözlerini yumdu.

Cezayirli Gazi Hasan Paşa

III. Mustafa'nın tuğrası

I. ABDÜLHAMİT

SALTANAT SÜRESİ: 15 yıl 3 ay (21.1.1774 - 7.4.1789)

BU DÖNEMDE GİTTİKÇE ZAYIFLAYAN OSMANLI DEVLETİ, ASKERÎ VE TEKNİK ALANDA AVRUPA'NIN HAYLİ GERİLERİNDE KALDI. BU NEDENLE AVRUPA DEVLETLERİ, OSMANLI HÜKÛMETİNİ KENDİ ÇIKARLARINA ALET ETMEK İSTEDİLER. OSMANLI DEVLETİ'NİN İMZALADIĞI ANTLAŞMALARIN EN AĞIRLARINDAN OLAN KÜÇÜK KAYNARCA ANTLAŞMASI DA YİNE BU DÖNEMDE İMZALANDI.

I. Abdülhamit tuğralı ferman, 1775 (Türk ve İslâm Eserleri Müzesi)

Rabia Şermi Sultan ile Sultan III. Ahmet'ten 1725 yılında dünyaya gelen I. Abdülhamit, tahta çıktığında 49 yaşındaydı. Saltanatının daha ilk yılında Osmanlı Devleti aleyhine bir anlaşma imzalamak zorunda kaldı.

KÜÇÜK KAYNARCA ANTLAŞMASI

Bükreş barış görüşmelerinin sonuçsuz kalması üzerine Ruslar yeniden askerî harekâta başladılar. Çeşitli cephelerde Osmanlı ordusuna karşı üstünlük sağladılar. Fakat Rusya'daki Don Kazaklarının ayaklanması, veba salgını ve malî sıkıntı nedeniyle Rus hükûmetinin de barışa razı olması üzerine Osmanlı temsilcileri, Küçük Kaynarca kasabasına gönderildi (Temmuz 1774). İki taraf heyetleri tarafından tespit ve kabul edilen maddelerin görüşülme önerisi, derhal kabul edildi ve iki gün boyunca yapılan iki oturumda, 28 maddeden oluşan ve Küçük Kaynarca Antlaşması adıyla tarihe geçen anlaşma, kabul edilip imzalandı (17 Temmuz 1774).

I. ABDÜLHAMİT	
Doğum Tarihi	: 20. 3. 1725
Doğum Yeri	: İstanbul
Babası	: III. Ahmet
Annesi	: Rabia Şermi Sultan
Tahta çıktığı tarih	: 21. 1. 1774
Tahta çıktığında yaşı	: 48 yaş, 10 ay
Saltanatının sonu	: 7. 4. 1789
Tahttan ayrılma sebebi	: Ölüm
Saltanat süresi	: 15 yıl, 3 ay
Ölüm tarihi	: 7. 4. 1789
Ölüm sebebi	: Felç
Öldüğü yer	: İstanbul
Gömülü olduğu yer	: İstanbul, Bahçekapı

I. ABDÜLHAMİT (1725-1789)

Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra Osmanlı Devleti

ÜLKEDEKİ GENEL DURUM

Osmanlı-Rus savaşı, 1768-1774 yılları arasında cereyan etmiştir. Ülkenin maddî ve manevî çöküşüne neden olmuş, dolayısıyla bir kısım topraklar kaybedildiği gibi, ülke içinde yer yer ayaklanmalar olmuş, Anadolu ve Rumeli'deki birçok yerde savaşın izleri çok ağır olmuştur.

MORA AYAKLANMASI

Mora'ya çok önceki yıllarda yerleşmiş bulunan Arnavutlar, bu dönemde buradaki Moralıları kovmaya kalktılar. Bunun üzerine Osmanlı hükûmeti, Kaptan-ı Derya Cezayirli Hasan Paşa'yı isyanı bastırmakla görevlendirdi. Cezayirli Hasan Paşa, hemen harekete geçerek isyancı Arnavutlara ağır bir darbe indirdi.

EYALETLERİN DURUMU

Vilâyet ileri gelenleri arasından halk tarafından seçilen âyanlar, hükûmetle halk arasında işlerin düzenli bir biçimde yürütülmesinde aracı rolündeydiler. Uzun süren Osmanlı-Rus savaşı nedeniyle artan giderlerin karşılanabilmesi için, valilerin buyruklarıyla âyanlar, para karşılığında atanmaya başladılar. Verdikleri parayı çıkarma çabasına bulunan âyanlar, bu kez, halkı koruma yerine baskı yapıp ezmeye ve sömürmeye başladılar. Hükûmet ise, herhangi bir ayaklanmaya meydan vermemek için, onların bu tutum ve davranışlarına ses çıkarmadı.

I. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ OLAYLARI

1774

■ **I. Abdülhamit 49 yaşında tahta çıktı (21 Ocak).**

■ **Rusya ile Küçük Kaynarca Antlaşması imzalandı (21 Temmuz).**

Küçük Kaynarca Antlaşması : Osmanlı Devleti ile Çarlık Rusyası arasında imzalandı. Osmanlı Devleti'nin imzaladığı antlaşmaların en ağırlarından biridir. Bazı tarihçilere göre Osmanlı Devleti'nin parçalanma ve dağılma dönemi bu antlaşma ile başlar. Küçük Kaynarca Antlaşması, 28 madde, bir sonuç ve iki maddelik bir ek bölümden oluşmaktaydı. Başlıca şartları şunlardı:

1) Kırım, Kuban, Bucak bölgeleri ve bu bölgelerde oturan kabileler tümüyle bağımsız olacak, Çarlık Rusyası ve Osmanlı Devleti onların işlerine karışmayacaklardır. Kırımlılar kendi hanlarını kendileri seçecekler, yalnız din bakımından hilâfet makamına bağlı olacaklardır.

2) Osmanlı Devleti'nde yaşayan Ortodokslar, din işlerinde tamamıyla serbest olacaklar, Çarlık Rusyası elçisinin bu konularda Osmanlı Devleti'ne yapacağı başvurular dikkate alınacaktır.

3) Karadeniz ve Akdeniz'de Çarlık Rusyası'na ait ticaret gemileri serbestçe dolaşacak, İngiliz ve Fransız gemilerine tanınan haklar, bu gemilere de verilecektir. Çarlık Rusyası, Osmanlı ülkelerinde istediği yerlerde konsolosluk açabilecektir.

4) Osmanlı Devleti, Çarlık Rusyası'na üç taksitte ödenmek üzere 15 bin kese (4.500.000 ruble) savaş tazminatı ödeyecektir.

■ **Muhsinzade Mehmet Paşa'nın ölümü üzerine (4 Ağustos) Sadaret Kaymakamı İzzet Mehmet Paşa veziriazamlığa getirildi (10 Ağustos).**

1775

■ **Sadrazam İzzet Mehmet Paşa, 11 aylık sadaretten sonra görevden alındı; yerine Derviş Mehmet Paşa getirildi (6 Temmuz).**

■ **Devlet Giray, Kırım hanı seçildi.**

■ **Bir İspanyol donanması, Cezayir'e hücum edip karaya asker çıkardı; fakat Cezayir dilaverleri tarafından İspanyollar yenilgiye uğratıldı.**

■ **Ressam Luigi Mayer İstanbul'a geldi.**

Almanya'da doğup İtalya'da yetişen ressam Luigi Mayer, İstanbul'a gelerek İngiltere Büyükelçisi Sir Robert Ainslie'nin maiyetinde çalıştı. Elçinin ressam olan kızı ile evlenen Luigi Mayer, 18. yüzyıl "Boğaziçi Ressamları"ndan olup, ün yapmış eserleri arasında İstanbul'un çeşitli açılardan çizilmiş panoramik görüntüleri de yer alır.

I. Abdülhamit'in saltanatının ikinci yılında İstanbul'da basılan altın

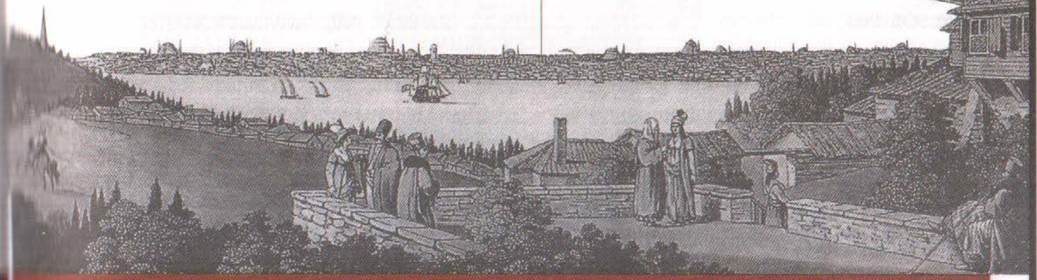

Bütün yöresel yönetimleri ellerine alan bu âyanlar, devlet hazinesine pek çok gelir elde ettikleri gibi, yine hazineye ait vergilerle valilerin savaş ve barış dönemlerindeki maaşlarını bizzat tahsil etmekte, ancak bundan valilere çok az miktarda para göndermekteydiler. Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra bu âyanlara karşı hiçbir önlem alınmamış, böylece onlar, devlet içinde devlet gibi hareket etmekten geri kalmamışlardır.

Özellikle 1768 seferini izleyen yıllarda ülkedeki eyaletlerin esasen bozuk olan düzenleri iyiden iyiye bozulmuştu. Valilerin her yıl atamaları yenileniyordu.

Bu nedenle vilâyetlere atanan bu valiler, başta veziriazam ve kethüdasına ve diğer gerekli kimselere para vermeleri gelenek hâline geldiği için, verdikleri paraları görevli bulundukları vilâyetlerden sağlamayı ön plâna almışlardı.

Devletin merkezî yönetiminin zayıflaması sonucunda Arnavutluk'taki sancaklarında, XVII. yüzyılın başlarından itibaren valilikler, babadan oğula geçer bir durum almıştı. Bunlar, İşkodra, Pizren, İlbasan, Yanya, Ohri ve Avlonya sancakları idiler. Bu durumu dikkate alan I. Abdülhamit, devletin bütünlüğüne ciddî zararlar verecek olan bu yöntemin üzerinde durulmasını ilgililere emretti.

İstanbul'un çeşitli açılardan panoramik çizimleriyle ünlenen Luigi Mayer'den bir İstanbul panoraması

1776

■ **Fransız General Baron de Tott, Fransa'ya döndü (Mart).** **François Baron de Tott** (1733 Champagne - 1793 Tarsca/Macaristan) : Macar asıllıdır. Topçu mühendisi olarak eğitim gördü. Fransız elçisi Vergennes ile birlikte İstanbul'a geldi ve bir süre elçilik tercümanlığı yaptı (1755). Daha sonra Kırım Hanlığı'nda Fransız konsolosu olarak çalıştı (1767-1768). İstanbul'a dönüşünde Rus donanmasına karşı Çanakkale Boğazı'nın tahkim edilmesini sağladı ve "Mühendishane-i Berrî-i Hümayun"un kurulması için katkıda bulundu. Kaynarca Antlaşması uyarınca Rusya'nın, Fransa'dan, Osmanlı Devleti'ndeki uzmanlarını geri çekmesini istemesi üzerine Tott, Fransa'ya döndü. Bundan sonra çeşitli görevlerde bulundu ve devrim sırasında Fransa'dan ayrılarak önce İsviçre'de, daha sonra da Macaristan'da yaşadı. Anılarını "Mémoires sur les Turces et les Tartares" (Türkler ve Tatarlar ile İlgili Anılar, 1784) adlı kitapta topladı.

MÉMOIRES
DU BARON DE TOTT,
SUR LES TURCS
ET LES TARTARES.
TROISIEME PARTIE.
A AMSTERDAM.
M. DCC. LXXXIV.

Baron De Tott'un "Türkler ve Tatarlarla İlgili Anılar" adlı kitabının kapağı, 1784

■ **İran'a savaş ilân edildi (2 Mayıs).**

■ **Mısır'da asi Zâhir Ömer, Kaptan-ı Derya Cezayirli Hasan Paşa tarafından yenilgiye uğratıldıktan sonra yakalanıp öldürüldü.**

■ **Valilerin maiyetinde bulunan ve türlü yolsuzlukları, çapulculukları, eşkıyalıkları görülen leventlerin ocaklarının kapatılması için bir ferman çıkarıldı.**

■ **İstanbul Bahçekapı'da I. Abdülhamit hayratının yapımına başlandı (şimdiki 4. Vakıf Han'ın yerinde).**

1777

■ **Derviş Mehmet Paşa'nın azli üzerine Darendeli Cebecizade Mehmet Paşa veziriazamlığa getirildi (5 Ocak).**

■ **İran ordusuna karşı Sine Zaferi kazanıldı (5 Mayıs).** Musul Valisi ve cephe seraskeri Hasan Paşa, Kürt beylerini de maiyyetine alarak ilk önce Osmanlı-İran sınırından 13 saat içerde bulunan Bâne Hâkimi Salih Han'ın üç saatlik bir muharebede mağlûp edip 10 topunu zaptettikten ve kasabayı da yağma ve tahrip ettirdikten sonra Sine Hâkimi Hüsrev Han komutasındaki 20 bin kişilik İran ordusuna karşı sevkettiği Çarhçı Mehmet Paşa parlak bir zafer kazandı. İranlılar iki bin ölü bıraktı ve İstanbul'a 233 kesik baş gönderildi.

1778'de ibadete açılan Beylerbeyi Camii'nin Preziosi tarafından 19. yüzyılda yapılan bir gravürü: Sultan Abdülmecit'in Beylerbeyi'ne gelişi

KIRIM SORUNU

Küçük Kaynarca Antlaşması sonucunda Kırım Hanlığı bağımsız bir duruma getirilmişti; hanlarını da Kırım halkı seçecekti. Rusların Kırım'ı istilâ ve işgalleri sırasında İstanbul'a kaçan III. Selim Giray'ın yerine Sahip Giray hanlığa seçilmişti. Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra Kırım bilginleri ve ileri gelenlerinden bir heyet, İstanbul'a gelip yüzyıllarca sürmüş olan beraberlikten sonra ayrılmanın ıstırabından son derece etkilenmiş olarak "Osmanlı Devleti'nin kendilerini himaye etmesini, hanlarının yine padişah tarafından atanmasını, hutbe ve paraların padişah adına olmasını" istemişlerdi. Doğal olarak onların bu isteklerinin kabulüne, Küçük Kaynarca Antlaşması'na göre imkân yoktu.

I. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ OLAYLARI

1777

- **Tımarlı (topraklı) Süvari hakkında ayrıntılı bir yasa çıkarıldı (Eylül).**
- **Ruslar, tamamen bağımsız bir devlet olan Kırım'ın iç işlerine karışmaya başladı. Şahin Giray, Kırım Hanlığı'na getirildi.**

1778

- **Osmanlı hükûmeti bir toplantı yaparak, Rusların, anlaşmaya aykırı olarak Kırım'daki faaliyetlerini görüştü (Ocak).**
- **Şahin Giray, Rusya'ya güvenerek Kırım'da hanlığını ilân etti. Rusya, Şahin Giray'ı koruma amacıyla Kırım'a asker soktu; bunun üzerine Selim Giray, Kırım'dan firar etti. Öyle ki Rusya, bu sebeple Osmanlılarla savaşmayı bile göze alabileceğini resmen açıkladı.**
- **Hacı Ali Paşa, Kırım seraskerliğine atandı (Ağustos).**
- **I. Abdülhamit; Çerkez, Abaza ve diğer dağlı halklara bir ferman göndererek Rusların, memleketlerini istilâ edeceklerini bildirdi.**
- **Polonya'nın bölüşümü sonrası, toprakları ellerinden giden Polonyalılar, perişan bir hâlde Türkiye'ye iltica ettiler. Bu olay, Osmanlı hükûmeti tarafından protesto edildi.**
- **I. Abdülhamit'in, annesi Rabia Sultan adına yaptırttığı Beylerbeyi Camii ibadete açıldı (15 Ağustos).**

Beylerbeyi Camii: Boğaziçi'nin Anadolu yakasında, Beylerbeyi İskelesi'nin önündeki meydanın doğusunda, tam deniz kıyısında yer almaktadır.

Caminin bulunduğu yerde daha önce İstavroz Sarayı'nın hırka-i şerif dairesi bulunmaktaydı. İnşaata 3 Nisan 1777'de başlanmış, caminin açılış töreni ise 15 Ağustos 1778'de yapılmıştır. Yapının 1778'de inşa edildiğini belirten üç kitabesi vardır. Bu kitabelerden dış kapı üzerinde bulunanı, caminin, I. Abdülhamit'in annesi Rabia Sultan'ın anısına yaptırıldığını belirtmektedir.

Yapı, 1810-1811'de bir değişikliğe uğramış, II. Mahmut'un buyruğuyla son cemaat yeri değiştirilerek yeniden yapılmış, bu arada minaresi yıkılarak, iki yeni minare inşa edilmiştir. II. Mahmut, ayrıca bir muvakkithane ile deniz kıyısında dört cepheli bir çeşme yaptırmış, caminin önündeki rıhtımı genişleterek duvarla çevreletmiştir. Beylerbeyi Camii, 1969'da esaslı bir

Öte yandan Kırım işlerine müdahale fırsatı kollayan Ruslar, yeni Kırım Hanı Devlet Giray'a karşı bazı eylemler düzenlettikten sonra güya hanı koruma amacıyla Kırım'a asker sevketmişlerdi. Bunun üzerine kendisini güvencede hissetmeyip İstanbul'a kaçan Devlet Giray'ın yerine 1777 yılında Şahin Giray getirildi.

Tatar ve Ruslardan oluşan bir heyetin İstanbul'a gelip "Şahin Giray'ın hanlığının onaylanması" önerisini Osmanlı hükûmeti reddederek, halkın istediği III. Selim Giray'ı Kırım hanı atayıp gönderdi. Kırım'da, biri Osmanlı ve halkın, diğeri de Rus yandaşı olmak üzere iki han oldu.

Bu olaylar üzerine Ruslar, Kırım'a kuvvet gönderdi, yapılan çarpışmalarda Ruslar galip geldi ve III. Selim Giray, Kırım'ı terk etmek zorunda kaldı. (1778). Buna rağmen Kırım'ın kurtarılması amacıyla askerî hazırlıklara devam edildi, siyasî girişimlerde de bulunularak İstanbul'daki Rus elçisiyle birçok kez görüşmeler yapıldı fakat olumlu bir sonuç elde edilemedi.

OSMANLI - İRAN İLİŞKİLERİ

Ruslarla olan anlaşmazlıklar, Küçük Kaynarca ve daha sonra da imzalanan Aynalıkavak antlaşmaları sonucunda giderildikten sonra bu kez doğuda İran'la yeni bir anlaşmazlık ortaya çıktı. İran'daki iç karışıklıkların yanı sıra İran hükümdarı Kerim Han, 1778 yılında Osmanlı-Rus siyasî, askerî gerginliğinden faydalanarak Osmanlı Devleti aleyhine Ruslarla bir ittifak yapmaktan geri kalmadı. Bu ittifaka göre, Ruslar Rumeli, Kerim Han da Doğu Anadolu yönlerinden Osmanlılara karşı saldırıya geçeceklerdi. Fakat bununla birlikte Kerim Han'ın bir süre sonra ölümü üzerine İran'da iç karışıklıklar başladı. Daha önce çarpışmalar sırasında İranlılar tarafından tutsak alınıp daha sonra salıverilen Süleyman Paşa, vezirlik rütbesiyle Bağdat valiliğine atandı, onun adilâne yönetimi sayesinde Irak'ta güven ve sükûn sağlanabildi.

I. Abdülhamit

onarım görmüştür. 13 Mart 1983 gecesi, bitişiğindeki İsmail Paşa Yalısı'nda çıkan yangın, Beylerbeyi Camii'nin ahşap kubbesinin yanarak çökmesine neden olmuş ve cami kısmen hasar görmüştür. Beylerbeyi Camii, Vakıflar İdaresi'nce tamir edilerek 29 Mayıs 1983'te tekrar ibadete açılmıştır. Beylerbeyi Camii'nin mimarı Mehmet Tahir Ağa, bina emini ise Şehremini Hafız el-Hac Mustafa Efendi'dir.

1779

■ **Osmanlılarla Ruslar arasında İstanbul'da Aynalıkavak Tenkihnamesi imzalandı (21 Mart).**

Aynalıkkavak Tenkihnamesi : Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılan antlaşmadır. Küçük Kaynarca Antlaşması'nın (1774) tartışmalı maddelerini açıklığa kavuşturmak için, Fransa'nın aracılığıyla İstanbul'da Aynalıkavak Kasrı'nda imzalanan tenkihnameye göre:

1) Kırım, bağımsız bir devlet olmaya devam edecek;

2) Hanlar, Kırım halkı tarafından seçilecek;

3) Osmanlı padişahlarının Kırım halkı ve hanlar üzerindeki halifelik hakkı eskisi gibi kalacak;

4) Seçilen han, Osmanlı yönetimince koşulsuz olarak tanınacak;

5) Osmanlı Devleti, Kırım'ı yeniden kendisine bağlamak için herhangi bir girişimde bulunmayacak;

6) Kırım'da olağanüstü bir durum ortaya çıktığında iki devlet kendi aralarında anlaştıktan sonra sorunu birlikte çözmeye çalışacak;

7) İngilizler ile Fransızlara, Karadeniz ve Akdeniz'de tanınan hak ve ayrıcalıklar, Ruslara da tanınacak;

8) Ruslar, Kırım'daki askerlerini geri çekecekler;

9) Eflâk ve Boğdan, İstanbul'da birer maslahatgüzar bulunduracaklardı.

Osmanlı Devleti, bu antlaşmayla Rus yanlısı Şahin Giray'ın hanlığını tanırken, ayrıca Eflâk ve Boğdan sorununda da Ruslara ödün vermiş oluyordu. Tenkihname, Türk-Rus anlaşmazlığını çözmekten uzak kaldı; çok geçmeden de Rus ordusu Kırım'ı ele geçirip bu hanlığın bağımsızlığına son verdi.

■ **Sadrazam Kalafat Mehmet Paşa azledildi; yerine Seyyit Mehmet Paşa atandı (21 Ağustos).**

■ **I. Abdülhamit'in oğlu Şehzade Mustafa dünyaya geldi (8 Eylül).**

■ **I. Abdülhamit'in hayır eseri olarak Emirgân Camii'nin yapımına başlandı.**

1780

■ **Osmanlı Devleti'ni paylaşmak üzere Rusya-Avusturya arasında anlaşma sağlandı.**

■ **Rusların Silistre eyalet merkezinde konsoloslok açmalarına izin verildi.**

ASKERÎ ISLAHAT

Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra Sultan I. Abdülhamit, askerî bir ıslahatın kesinlikle yapılması gereğine inanmıştı. Bu nedenle, bozulmuş olan merkezdeki kalem teşkilâtını bir düzene sokarak bu daireye yetenekli kimseleri getirdi. Humbaracı Ahmet Paşa ve Baron dö Tot döneminde yeni bir düzen getirilerek Humbaracı ve Topçu birliklerinin eğitimlerine son derece önem verildi.

DONANMANIN TAKVİYESİ

Venedik Cumhuriyeti, bir denizci devlet olarak donanmasının kuvvet ve kudretini 18. yüzyıl ortalarına doğru büyük ölçüde yitirmişti. Akdeniz'de Osmanlı donanmasına karşı koyabilecek bir deniz gücü kalmamıştı. İngilizlerin ıslah ederek geliştirdikleri Rus donanması, onların öncülüğünde Akdeniz'e gelip Çeşme'de demirli bulunan Osmanlı donanmasını ateşe vererek yok etmişti.

Bu yüzden Akdeniz adaları, bütün kıyılar ve özellikle Çanakkale Boğazı'nda ciddî bir tehlike oluşmuştu. Fakat bu sıralarda Kaptan-ı Deryalığa atanan Cezayirli Hasan Paşa, her türlü engellemeyi ortadan kaldırarak Çanakkale Boğazı'nı başarıyla savundu ve I. Abdülhamit'in kendisini desteklemesi sonucunda donanmayı ıslah etmek suretiyle kuvvetli bir duruma getirmeye çalıştı. Donanmanın ve personelinin modern ve çağdaş esaslara göre hazırlanmasının gerekli olduğu düşüncesinden hareketle eski ağır gemilerin yerine, İngiliz ve Fransız sistemine uygun gemilerin yapılması için her iki ülkeden gemi ustaları getirtti. 1775 yılında Denizcilik Okulu'nda yeni bir yapılanma başlatıldı. Bu dönemde Tımarlı Sipahiler hakkında bir yasa çıkarıldı ve Yeniçeri ocağının yabancılardan arıtılması hususunda da ayrı bir yasa düzenlendi. Veziriazam Halil Hamit Paşa, bütün bunlardan başka donanma işleriyle de il-

I. Abdülhamit donanmayı kuvvetli hale getirmeye çalıştı ve eski ağır gemilerin yerine çağdaş gemilerin yapılması için Batı'dan ustalar getirtti.

I. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ OLAYLARI

1780

■ **Divan edebiyatının ünlü kadın şairi Fıtnat Hanım öldü.**

Zübeyde Fıtnat Hanım: Divan edebiyatının ünlü kadın şairimizdir. Şeyhülislâm Mehmet Esat Efendi'nin kızıdır. Müziğe ve edebiyata düşkün bir aile içinde yetişti. Bu aile, pek ünlü bir ilmiye ailesiydi, pek çok şeyhülislâm, kazasker vb. yetiştirmişti.

Fıtnat Hanım, Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'nin torunu Rumeli Kazaskeri Derviş Mehmet Efendi ile evlendi. Şiirde, büyük devlet adamı, şair, Sadrazam Damat Koca Ragıp Paşa'nın etkisinde kaldı. Çalışmalarıyla, kadınların seslerini hiç duyuramadıkları bir zamanda, Osmanlı sanat yaşantısını etkileyebildi. Divanının incelenmesinden, pek mükemmel bir öğrenim gördüğü, üç Doğu dilini iyi bildiği anlaşılmaktadır. Şiirlerinde şekil ve dil mükemmelliği vardır; lirizm bakımından da oldukça kuvvetlidir. Türk kadın şairlerinin en iyisi sayılabilir. Şiirlerinde, kullandığı dilin ustalığına karşın, yazanın kadın olduğu pek anlaşılmaz.

Divan Edebiyatı'nın ünlü kadın şairlerinden Zübeyde Fıtnat Hanım

1781

■ **Seyyit Mehmet Paşa'nın ölümü üzerine Erzurum Valisi İzzet Mehmet Paşa, ikinci kez veziriazam olarak atandı.**

■ **Emirgân Camii, ibadete açıldı.**

Emirgân Camii: Emirgân'da, Emirgân-Boyacıköy Caddesi'yle, Doğru Muvakkithane Sokağı'nın köşesinde yer almaktadır.

Emirgân Camii, ana kapısı üzerindeki ta'lik hatla yazılmış manzum kitabeye göre 1781'de, I. Abdülhamit tarafından, erken yaşta ölen şehzadelerinden Mehmet ve onun annesi Hümâşah Kadın anısına yaptırılmıştır. Cami, bugün mevcut olan bir meydan çeşmesiyle, günümüze ulaşmayan hamam, fırın, değirmen gibi yapılarla birlikte, bir külliye şeklinde 17. yüzyıla kadar Feridun Bey Bahçesi diye tanınan, o günden sonra "Emirgûn", "Mirgûn", "Emirgân" diye anılan yerde, Emurgûneoğlu Yusuf Paşa'nın yaptırdığı görkemli sahilsarayın yerine inşa edilmiştir. Fakat bugün burada mevcut olan yapı, II. Mahmut döneminden kalmadır. Kısacası bu yapıda I. Abdülhamit döneminden, saygı ifadesi olarak tekrar kullanılan yapım kitabesi dışında bir şeyin kalmadığı görülmektedir. Günümüzde ise temiz ve bakımlı olarak işlevini sürdürmektedir.

1782

■ **İstanbul Cibali'de çıkan ve gittikçe yayılan yangında 50 saat içinde 20 bin ev yandı (21-22 Ağustos).**

Alman ressam Melling'in çizdiği Beşiktaş Sarayı

gilenerek 1784 yılında "donanma düzeni ve savaş hazırlığı" hakkında ayrı bir yasa düzenledi.

Fransız hükûmeti Osmanlılarla daha yakın ilişki kurmak için Baron dö Tott'u, Osmanlı ordusunun ıslahıyla görevlendirdi.

Osmanlı hizmetine girdikten sonra topçu ocağının ıslahı, İstanbul ve Çanakkale boğazlarının savunması, özellikle Boğaziçi'ndeki kalelerin düzenlenmesi, Haliç'te yeni bir top dökümhanesinin yapılması gibi faydalı ve önemli işler yapan Baron do Tot, bunlardan başka mühendishanenin çekirdeğini oluşturacak olan modern bir matematik okulunu da kurdu. Ordudaki bütün bu olumlu değişimler, hükûmet tarafından değerlendirilerek, Fransa'nın başvurusunun yeniden ele alınmasına ve orduda yürütülen yeni düzenlemeler için Fransız hükûmetinden yeni uzmanlar istenmesine karar verildi.

■ **İzzet Mehmet Paşa azledildi, yerine Rumeli Beylerbeyi Hacı Yeğen Mehmet Paşa getirildi (25 Ağustos).**

■ **Osmanlı-İspanyol antlaşması imzalandı (14 Eylül).**
Osmanlı-İspanyol Antlaşması: Osmanlılarla İspanya arasında yapılan tarafsızlık ve ticaret antlaşmasıdır. Bu antlaşmaya göre Osmanlılar, Fransa ve Sicilya; İspanyollar ise Fas ve Yemen dışındaki devletlerle savaştığı zaman tarafsız kalınmasına; Cezayir, Tunus ve Trablusgarp'ın İspanya ile anlaşma yapmakta serbest olmalarına, İspanya'daki Müslüman esirlerin serbest bırakılmasına, İspanya'nın Malta ve Ceneviz korsanlarının Osmanlı denizlerinde zarar vermelerine engel olmasına karar verildi.

■ **Yeğen Mehmet Paşa'nın yerine Halil Hamit Paşa veziriazam oldu. Cezzar Ahmet Paşa, Bosna valiliğine atandı (31 Aralık).**

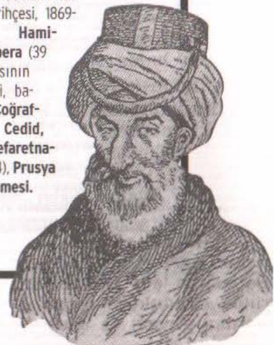
■ **Alman ressam ve mimar Anton Ignaz Melling, İstanbul'a geldi.**
Osmanlı Sarayı'na ressam olarak girdi. Hatice Sultan'ın ressamı ve padişahın mimarı olarak kendisine büyük ayrıcalıklar tanındı. Ortaköy'de Neşatâbâd Sarayı'nın bahçesini, III. Selim için Boğaz'ın Rumeli yakasında birçok yalı ve köşk yaptı. İstanbul'daki yaşam biçimini ve Osmanlı geleneklerini yansıtan baskılar hazırladı. 1803'te İstanbul'dan ayrıldı. İstanbul'daki çalışmalarını Paris'te bastırdı.

1783

■ **Rus çariçesi, Kırım'ın bağımsızlığının kaldırılması ve Kırım'ın bir Rus ülkesi olduğu konusunda bir beyanname yayımladı.**

■ **Ruslar, Kırım'ı işgal edip ilhakını açıkladılar (Nisan).**

■ **18. yüzyıl Osmanlı devlet adamı ve yazar Ahmet Resmî Efendi, İstanbul'da öldü (31 Ağustos).**
Ahmet Resmî Efendi (1700 Girit - 1783 İstanbul): 1733'te İstanbul'a geldi. Reisülküttap Mustafa Efendi'nin damadı oldu. Elçi olarak Viyana (1757) ve Berlin'de (1763) bulundu; sadaret kethüdası (dahiliye nazırı) oldu (1771). Kaynarca Antlaşması'nın imzalanmasında başmurahhas olarak görev aldı (1774). Gezilerini konu alan Nemçe ve Prusya sefaretnamelerini yazdı. Sefaretnameleri 1884 ve 1889 yıllarında İstanbul'da basıldı ve Almancaya çevrildi. Diğer yapıtları: **Sefinet-ür-Rüesa** (Kanunî döneminden, kendi dönemine kadar reisülküttaplık yapmış 66 kişinin biyografisi, 1852), **Hülâsat-ül-itibar** (1769-1774 Osmanlı-Rus Savaşı tarihçesi, 1869-1889), **Hamilet-ül-Kübera** (39 kızlarağasının biyografisi, basılmadı), **Coğraf-ya-yı Cedid, Nemçe Sefaretnamesi** (1884), **Prusya Sefaretnamesi.**

Jean Baptiste Hilaire tarafından yapılan bir gravür: Tophane İskelesi

MÜHENDİSHANENİN AÇILIŞI

Mühendishane'nin açılması için Veziriazam Halil Hamit Paşa, Fransız hükûmetine başvurmuştu. Göreve atanmasından kısa bir süre sonra, Prusyalı bir Müslüman olan istihkâm mühendisi Mehmet'i, maaşını kendisi ödeyerek devlet hizmetine aldı. 1776 yılında tersanedeki bir havuzu kaldırarak yerine bir hendese odası açtırarak 10 öğrenci ile eğitime başlandı. Veziriazamın bu başvurusu üzerine, Ruslara karşı doğudaki çıkarlarını korumayı amaç edinen Fransız hükûmeti, Ruslarla olan dostça siyasetlerine rağmen Osmanlılara yeniden askerî uzmanlar göndermekten geri durmadı. Bir süre sonra Osmanlı kalelerinde nasıl savunma yapıldığını tespit etmek için İstanbul'a gönderilen istihkâm subayı Antuvan Şabo, Halil Hamit Paşa tarafından kabul edildi. Bu Fransız subayı, beraberindeki coğrafya uzmanı Poâre ve bir mühendisle birlikte Özi, Hotin, Çanakkale ve Soğacak kalelerinin savunmaları hakkında plân ve projeler hazırladı. Şabo'nun ülkesine geri dönmesinden sonra Veziriazam Halil Hamit Paşa, Fransa'dan Jan de Laffite Klave ve daha sonra

I. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ OLAYLARI

1783

■ **Hekimbaşı Abdülaziz Efendi öldü (Eylül).**

Hekimbaşı Abdülaziz Efendi (1736 İstanbul - 1783 İstanköy) : Lâtince tıp terimlerini ilk kez Türkçeye aktaran ve büyük formlardaki besteleriyle tanınan hekim ve bestecidir. Çok iyi bir öğrenim gördü. Tıp, müzik ve edebiyatta üstün yeteneklere sahipti. 1765'te III. Mustafa'nın hekimbaşısı oldu. I. Abdülhamit döneminde 1776'da görevinden uzaklaştırıldı. Ölümünden birkaç ay önce Üsküdar kadılığına atandıysa da, ileri gelen devlet adamlarını uluorta eleştirmesi üzerine İstanköy'e sürüldü. Farsçadan ve İtalyancadan çeşitli çevirileri vardır. Ama en önemli çalışması Hermann Boerhaave'nin Lâtince yazılmış **Aphorismi de cognoscendis et curandis morbis** (Hastalıkların Tanı ve Tedavi Yöntemleri Üzerine Dersler) adlı kitabının **Kıtaat-ı Nekave fî Tercemet-i Kelimat-ı Boerhaave** adlı çevirisidir. Lâtince tıp terimleri, ilk kez, değerli tıp bilgileri içeren bu kitapla Türkçeye girdi. Farsça ve Türkçe şiirlerini bir Divan'da toplayan Abdülaziz Efendi'nin günümüze ulaşabilmiş beş bestesi, onun aynı zamanda güçlü bir besteci olduğunu ortaya koymaktadır. En ünlü yapıtı "Söyle güzel ruh-i musavver misin" mısraıyla başlayan bayati yörüksemaisidir.

■ **Kırım'da Osmanlı hükümdarı adına okunan hutbe kaldırıldı (Aralık).**

■ **Gürcistan'da Tiflis Hanı Ergeli Han, Rus himayesine girdi; böylece Rusya'nın burayı istilâsına doğru yeni bir adım atıldı.**

■ **Jean Baptiste Hilaire İstanbul'a geldi.**

Jean Baptiste Hilaire (1753 Metz - 1822 ?): Fransız gezgin ve ressam Hilaire, iki kez geldiği Osmanlı Devleti topraklarına ait çizimleri, o dönemin mimarisi ve yaşamı hakkında günümüzde önemli birer belge niteliğindedir.

Kostümleri içeren ve İstanbul halkının orijinal giyimlerine sadık kalarak çizdiği tipler arasında Musevî tüccar, Musevî kadın, simitçi, ciğerci gibi satıcıların yanısıra bostancı, haseki, saray aşçısı gibi görevliler de bulunur. Mimarî anıtlara ait çizimleri ise günümüze ulaşan ya da ulaşmayan bazı yapıları o dönemki hâlleriyle yansıtması açısından önemlidir.

I. Abdülhamit'in bir guvaş portresini yaptığı bilinen Hilaire'in, ülkesine dönerken beraberinde götürdüğü küçük tablo ve desenleri, daha önce basılan kitabın da etkisiyle büyük ilgi çekmiştir.

1784

■ **Osmanlı hükûmeti, Kırım'ın Ruslar tarafından işgalini resmen kabul ettiğini içeren bir belgeyi Rus elçisine verdi (9 Ocak).**

■ **Kaptan-ı Derya Cezayirli Hasan Paşa tarafından İstanbul Kasımpaşa'da Kalyoncular Kışlası yapıldı.**

Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa tarafından 1783'de yaptırılan Kalyoncu Kışlası

da yüzbaşı Monniye gibi uzmanlar getirerek bir İstihkâm Okulu açtırdı.

Tersaneden başka bir yerde, ayrı bir Mühendishane bulunmadığı için bu uzmanlar, Tersane Mühendishanesi'nde çalışmalarına başladılar. Bu Mühendishane Okulu'nda Gelenbevî İsmail Efendi ile Kasapzade İbrahim Efendi matematik hocası olarak görev yaptılar. Bir ay süreyle uzmanlar, İstanbul surlarında araştırmalar yaparak İstanbul Boğazı'nın savunması hususunda rapor hazırladılar. Karadeniz kıyılarındaki kaleleri (Amasra, Zonguldak, Sinop, Gelincik ve Anapa kaleleri) incelemekle görevlendirilen Jan de Laffite Klave, Türk heyetiyle beraber Kefe, Yalta, Sivastopol, Özi, Varna ve Burgaz liman ve kalelerini incelediler.

Klave, İstihkâm Okulu'nun kurulmasında büyük hizmetlerde bulundu. Osmanlı ordusunun modernleşme çalışmalarında görev almak isteyen Fransız uzmanlar Türkiye'ye gelmek istiyorlardı. Türk askerlerinin savaşlarda yenilgiye uğramalarının en önemli nedeni olarak, çağdaş savaş tekniğini bilmemelerinden kaynaklandığını düşünen Lüksemburg dükü, Girit veya Rodos adasına bir birlik yerleştirmeyi istiyordu.

Fransız hükûmeti de, bir miktar yetişmiş Türk askerinin Fransa'ya gönderilerek top, havan ve humbara yapılmasının öğretilebileceğini ileri sürüyordu. Dükün, eğitim yerinin adalardan biri olması önerisini kuşkuyla karşılayan vezirizam, düke olumsuz cevap gönderdi. I. Abdülhamit'i devirme plânları hazırladığı gerekçesiyle Veziriazam Halil Hamit Paşa görevinden alındıysa da onun yürütmekte olduğu ıslahat faaliyetleri bir süre daha sürdürüldü. Fransız hükûmeti, Osmanlı hizmetindeki askerî uzmanlarını Eylül 1788'de geri çağırınca, bu okul hocalarından Gelenbevî İsmail Efendi ile derslere devam edildi.

Kırım'ın Osmanlı Devleti'nden ayrılmasından sonra Rusya'nın ilhak ve işgal plânları hazırlaması, Kırım sorununun Osmanlı Devleti aleyhine bir duruma yönelmesine yol açtı. Osmanlı Devleti askerî teşkilâtı modern olmaması sebebiyle savaşamayacak bir durumdaydı. Bunu gören Rusya, görünüşte de olsa Fransa'nın kendisine yakınlığını kazanmış, böylece Osmanlı Devleti, bütün Avrupa devletlerinin destek ve yardımından yoksun bir duruma düşmüştü.

I. Abdülhamit

■ Yeğen Mehmet Paşa, Mısır valiliğine atandı (Aralık).

1785

■ Sadrazam Halil Hamit Paşa'nın azli sonrası Şahin Ali Paşa veziriazam oldu (31 Mart). Daha sonra Halil Hamit Paşa, sürgün edildiği Bozcaada'da idam edildi.

■ I. Abdülhamit'in oğlu Mahmut (II. Mahmut) dünyaya geldi (20 Temmuz).

1786

■ Şahin Ali Paşa görevden alındı. Mora Valisi Koca Yusuf Paşa veziriazamlığa getirildi (24 Ocak).

Geleceğin II. Mahmut'u, şehzade Mahmut

■ Rusların da muvafakatı ile Kırım Hanı Şahin Giray'ın Türkiye'ye iltica talebi kabul edildi. Daha sonra Rodos'a sürgün olarak gönderilen Şahin Giray, devlet haini sıfatıyla idam edildi.

1787

■ Osmanlılarla İsveç arasında İstanbul Beykoz Kasrı'nda dostluk anlaşması imzalandı (11 Temmuz).

■ Rusya'ya savaş ilân edildi (13 Ağustos).
Kırım'ın istilâsı üzerine Rusya ile olan ihtilâf, barış yoluyla hâlledilemediğinden, savaşa karar verildi. Rus elçisi Polçakof ve tercüman Pizani, Yedikule'de hapsedildi ve Osmanlı limanlarında bulunan Rus gemilerinin müsaderesi için her tarafa emirler gönderildi.

■ Rusya'nın müttefiki olan Avusturya, Osmanlılara savaş ilân etti.

■ Sınır boyundaki Özi Muhafızı İsmail Paşa, Rusların elindeki Kılburun Kalesi'ni ele geçirmek için nehrin öte yakasına geçirdiği 6 bin kişilik Osmanlı kuvveti, Ruslar tarafından pusuya düşürülerek tamamen şehit edildi. Bu olay, yurdun her yerinde derin üzüntüye sebep oldu.

Osmanlı armalı bir Kur'an mahfazası

Halen Kırım hanı bulunan Şahin Giray, tam anlamıyla Rusların elinde bir oyuncak durumunda olduğu için Kırım halkının nefretini üzerinde toplamıştı. Bu arada Osmanlı Devleti'nin itiraz ve protestosuna hiç aldırış etmeyen II. Katerina, müttefiki Avusturya ile birlikte Osmanlı hükûmetine "Kırım işlerine karışmamasını" bildirdi. Sonunda bu konularda yapılan müzakerelerden sonra her iki devletin sözkonusu istekleri kabul edildi.

KIRIM'IN İŞGALİ

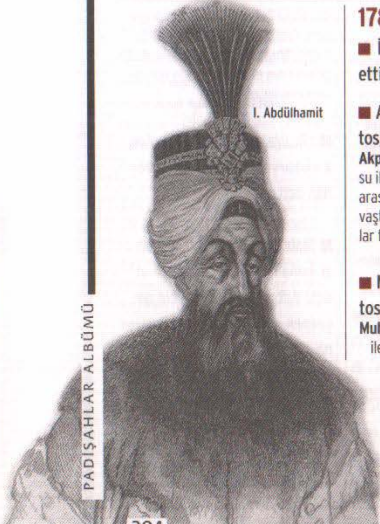
Avrupa'daki siyasî olayları fırsat bilen II. Katerina, bir beyanname ilân ederek isteyenlerin bütün mal ve eşyalarıyla Kırım'dan ayrılabileceklerini, hiç kimsenin din ve mezhebine karışılmayacağını, ancak Kırım'da kalacakların çariçeye bağlılık andı içmeleri gerektiğini belirtti. Bunun üzerine Avrupa'daki siyasî durumdan habersiz olan Osmanlı hükûmeti, dost bildiği Fransa hükûmetine "İngiltere ile birlikte aracı olmasını" bildirdi. Fakat Rus hükûmeti, her iki devletin de sözkonusu aracılığını kabul etmedi.

Böylece Ruslar, Küçük Kaynarca Antlaşması'nı izleyen yıllarda giriştiği plânlı ve sistemli siyasî faaliyetler sonucunda, önemli stratejik bir konumda bulunan Kırım'ın işgalini adım adım gerçekleştirerek ülkesine katmak suretiyle Karadeniz'e çıkmayı başardı. Esasen Rusların Kırım'ı işgal ve ilhakı, Küçük Kaynarca Antlaşması'nın tam anlamıyla bozulması demekti. Ayrıca Ruslar, sözkonusu antlaşmanın ilgili maddesine dayanarak Ege Denizi'ne geçirdikleri ticaret gemileriyle buradaki adalarda yaşayan Rumları ve Adriyatik Denizi kıyılarındaki Karadağlıları gizlice silâhlandırarak Osmanlı Devleti'ne karşı isyana kışkırtmaktan geri kalmadılar.

RUSLARA SAVAŞ İLÂNI

Küçük Kaynarca Antlaşması'nın imzalanmasını izleyen yıllarda Osmanlı-Rus anlaşmazlıkları sürüp gitmekteydi. Özellikle Osmanlı ordusunun tam anlamıyla düzensiz, başıbozuk bir duruma düşmesi sonucunda Ruslar, büyük kazançlar elde etmişlerdi.

I. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ OLAYLARI

I. Abdülhamit

1788

- **İsveç, Rusya'ya savaş ilân etti (9 Şubat).**
- **Akpalanka Savaşı (25 Ağustos):**
Akpalanka Savaşı : Osmanlı ordusu ile 6 bin kişilik Avusturya ordusu arasında Akpalanka'da yapılan savaşta, Avusturya ordusu, Osmanlılar tarafından kılıçtan geçirildi.
- **Muhadiye Savaşı (30 Ağustos):**
Muhadiye Savaşı : Osmanlı ordusu ile Avusturya ordusu arasında Banat-Eflâk arasındaki Muhadiye'de yapılan ikinci savaşta, geri çekilen Avusturya ordusunun üzerine Serasker Cenaze Hasan Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu taarruz etti. Avusturya ordusu yenilerek Muhadiye'de tutunamadığı için Şebeş Boğazı'na doğru kaçtı. Muhadiye de Osmanlıların eline geçti. Avusturya ordusu takip edilerek birçok kale ele geçirildi.
- **Avusturya'ya karşı Şebeş zaferi kazanıldı; İmparator II. Joseph esaretten güçlükle kurtuldu (21 Eylül).**
- **Yaş ve Hotin kaleleri Ruslar tarafından ele geçirildi.**
- **Osmanlı donanması Özi Kalesi önünde yakıldı ve kale Ruslar tarafından kuşatıldıktan sonra ele geçirildi (17 Aralık).**
Özi Savaşı : Özi Kalesi'ni 10 bin askerle savunan Osmanlı ordusu ile 40 bin kişilik Rus ordusu arasında Ukrayna'daki Özi Kalesi'nde yapılan savaşta, Cezayirli Hasan Paşa komutasındaki Osmanlı donanması Özi Kalesi önünde Rus donanmasına yenilip geri çekildi. İki ay süren kuşatmada Rus ordusunun yaptığı üç taarruz bir sonuç vermedi. Sonunda iki tarafın büyük kaybı ile Özi Kalesi, Rus ordusunun eline geçti. Ruslar, burada yaşayan 25 bin kişilik halkı vahşice öldürdüler. Kale muhafızı Hamit Hüseyin Paşa esir düştü. Bu kalenin elden çıkışına üzülen I. Abdülhamit, felç geçirdi.

1789

- **Özi felâketini öğrenen I. Abdülhamit, üzüntüden felç geçirdi ve birkaç gün sonra 65 yaşında vefat etti. Bahçekapı'da kendi yaptırdığı türbesine defnedildi (7 Nisan).**

I. Abdülhamit Kitaplığı (Gravür: Cochin - D. Née)

Osmanlı hükûmeti, bir toplantı yaparak durumu müzakere etti ve Şeyhülislâm Müftizade Ahmet Efendi'den bir fetva alınıp "Rusya'ya savaş ilân edilmesi ve Rus elçisinin gözaltına alınmasına" karar verildi. Bu sırada toplantıya katılanlardan bir kısmı "barış yapılması için biraz daha beklenilmesini", bir kısmı da "derhal savaş ilân edilmesini" savunuyorlardı. Daha sonra Veziriazam Koca Yusuf Paşa, "Rusya"ya savaş ilânı kararını" şeyhülislâmla birlikte saraya gidip I. Abdülhamit'e arzettiler. Padişah, derhal savaş hazırlıklarına başlanılması emrini verdi. Böylece Osmanlı-Rus ilişkileri resmen kesilip savaş durumu başlamış oldu.

MISIR SORUNU

Cezayirli Hasan Paşa'nın Mısır'a atanması, Kölemen beylerinin birbirleriyle çatışması nedeniyle çok sıkıntılı durumlara düşmüş olan halkı son derece sevindirdi. Cezayirli Hasan Paşa, geniş yetkilerle Mısır'a gönderildi. Daha sonra Cezayirli Hasan Paşa, Kölemenlerin yarattığı sıkıntılara son verileceğini, ağır vergilerin kaldırılacağını, büyük hükümdar Kanunî Sultan Süleyman'ın yasalarının uygulanacağını, herkesin adaletle yönetileceğini, halka zulüm ve kötü davranışlarda bulunmuş olan İbrahim Bey ve Murat Bey'in kesinlikle cezalandırılacaklarını ilân etti; onun bu bildirisi, halkta büyük sevinç ve ferahlık yarattı. Öte yandan otoritelerinin sarsıldığını ve sonlarının iyi olmayacağını gören İbrahim Bey ve Murat Bey savaşa karar verdiler. Cerze'de yapılan şiddetli bir savaş sonunda, kesin bir yenilgiye uğratıldılar (1786). Savaşta büyük başarı göstermiş olan Abdi Paşa, Mısır valiliğine atandı. Böylece Mısır'da uzun süreden beri meydana gelen olaylar bastırıldı ve ülke doğrudan doğruya merkeze bağlanmak suretiyle huzur ve sükûna kavuşturuldu.

Osmanlı Devleti, Rusya'ya savaş açma hazırlıklarının başladığı bu dönemde Mısır sorununun uzayıp gitmesini istemiyordu. Bu nedenle İbrahim ve Murat beyleri affetti. Böylece Mısır sorununu başarıyla çözmeyi başaran Kaptan-ı Derya Cezayirli Hasan Paşa, İstanbul'a döndü.

Fakat bununla birlikte 18. yüzyılın sonlarında Mısır, Osmanlı ülkesi sınırları içinde bulunan ve stratejik konuma ve zengin doğal kaynaklara sahip olan bir yerdi. Bu nedenle İngiltere, Fransa ve Rusya, bu ülkeye sahip olma siyasetini uygulama evresine koydular.

DEVLETİN MALÎ DURUMU

1787 yılında Rusya'ya savaş ilân edildiği sırada, devlet hazinesi para bakımından oldukça sıkıntı içindeydi. Koca Sinan Paşa, devletin malî durumunu gözönüne almaksızın savaşa girmede acele etmişti. Bu malî sıkıntıyı giderebilmek amacıyla devlet adamlarının yardımda bulunmaları ve ülke içinde para temini yolları düşünüldü, fakat bu konularda kesin bir karara varılamadı. Bu arada nakit paranın bulunamaması nedeniyle süs eşyaları dışında altın ve gümüş eşyanın satışı yasaklandı.

Devlet hazinesinde para olmaması nedeniyle hükûmet, bu kez, borç para sağlamak amacıyla Fas sultanına başvurduktan başka, Cezayir ve Tunus ocaklarıyla bile ilişki kurulmuşsa da olumlu bir sonuç alınamadı. Çok geçmeden "kadın süs eşyası ile altın ve gümüşlü silâhlar dışındaki eşyanın haram olduğu" hususunda şeyhülislâmdan bir fetva alındı; böylece bütün ülkedeki vilâyet ve sancaklardan toplanan altın ve gümüş eşyalar darphaneye getirilerek para basıldı. Bu girişim sonucunda ordunun gerekli ihtiyaçları sağlanabildi.

ORDUNUN DURUMU

Kapıkulu ocaklarına asker sağlayan Devşirme Yasası'nın kaldırılması üzerine, bu yoldan Yeniçeri ocağına eleman alınması da durmuş oldu. Bu nedenle savaşlarda kalelerde hizmette bulunduktan sonra ocağa, her sınıftan gelişi güzel asker alınmaya başlandı. Bu askerler, askerî eğitim görmeksizin savaşlara katılırlar, dönüşlerinde de yine ocağa kayıtlı olarak kendi sanatlarıyla meşgul olurlardı. İşte böylece ordunun yaya birliklerini oluşturan Yeniçeri ocağı, savaşlarda asker ihtiyacı nedeniyle dışardan alınan elemanlarla doldurulmuş, disiplin ve düzenden yoksun bu başıbozuk kitleler, savaşlarda çoğu kez çarpışmaktan çok esnaflık ve hattâ çapulculuktan başka bir iş yapmaz olmuşlardı. Ocakta disiplin ve düzen de bozulmuştu. Ancak onların faaliyetleri savaşlarda değil, şehir ve kasabalarda olmaktaydı.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında defter kayıtlarına göre, Yeniçerilerin sayısı 70 binden fazlaydı. Fakat bunların çoğu sefere katılmadığı için orduya gerekli asker sağlanamıyordu. Merkez ordusunun topçu teşkilâtı askerleri, yaya birliklerine oranla çağdaş bir biçimde eğitilip yetiştirildikleri için bunlar, 1787 seferinde oldukça başarılıydı.

DONANMANIN DURUMU

Amcazade Hüseyin Paşa ve Mezomorto Hüseyin Paşa'nın büyük çabalarıyla, Karlofça Antlaşması'ndan sonra ıslah edilen Osmanlı donanması, Akdeniz'in en güçlü donanmasına sahip olan Venedikliler karşısında üstün duruma geçmiş, böylece Osmanlı yönetiminde bulunan Akdeniz kıyı ve adaları güvence altına alınmıştı. Fakat Osmanlı-Rus savaşı sırasında Baltık Denizi'ndeki Rus donanmasının Akdeniz'e gelip Çeşme limanında düzensiz bir şekilde bulunan Osmanlı donanmasını imha edercesine ateşe vermesi sonucunda durumu ciddileşti.

Küçük Kaynarca Antlaşması'na kadar Karadeniz, Osmanlı ülkesinin bir iç denizi durumunda iken bu antlaşma sonunda Rusların Karadeniz'e inmeleri, Azak Denizi kıyıları ile Sivastopol'da büyük tersaneler inşa etmeleri, Osmanlı Devleti için Karadeniz'de de ciddî bir tehlike yaratıyordu.

AVUSTURYA'NIN OSMANLILARA SAVAŞ İLÂNI

Rusya ve Avusturya, Petersburg'ta yaptıkları görüşmelerde (1760), Osmanlı ülkesini aralarında bölüşme konusunda bir anlaşma yapmışlardı. İşte bu antlaşmadan sonra Rusya, Kırım'ı işgal ve ilhak etti, Avusturya ise Kırım ilhakını onaylaması amacıyla Osmanlı hükûmetine baskı yaptı.

Osmanlı hükûmetinin Rusya'ya savaş ilânından altı ay geçmesine rağmen Rusya'nın müttefiki Avusturya, sessizliğini korumuş, hattâ Fransız elçisinin verdiği güvence sonucunda da Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilân etmeyeceği kanısına varılmıştı.

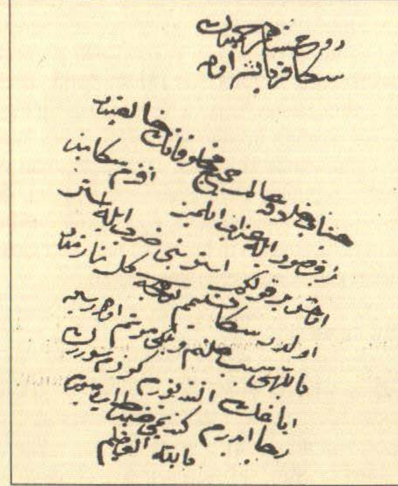
Fakat işler, düşünüldüğü gibi olmadı. Zira Avusturya hükûmeti, İstanbul'daki elçisi Herbert Rathkeal ile Osmanlı hükûmetine bir nota göndererek "Avusturya'nın, Rusya'nın müttefiki olması nedeniyle onlarla birlikte savaşa katılacaklarını" bildirmek suretiyle Osmanlı Devleti'ne resmen savaş ilân etti (9 Şubat 1788). Bu olay, Osmanlı kamuoyunda, özellikle savaş yanlıları arasında büyük şaşkınlık yarattı. Bu nedenle Osmanlı hükûmeti, Avrupa devletlerine gönderdiği beyannamelerde Avusturya'nın bu olumsuz davranış ve vefasızlığını dile getirdi.

Bir süre sonra I. Abdülhamit'ten sancağı alan Veziriazam Koca Yusuf Paşa, Davutpaşa ordugâhından süratle Edirne'ye hareket etti (22 Mart 1788). Bu arada özellikle sınır kalelerine yiyecek maddeleri sevkedildi. Ordu, hareket hâlindeyken "Bosna Valisi Bekir Paşa, Bosna kuvvetlerinin Avusturya topraklarına başarılı akınlarda bulunup düşman kuvvetlerini bozguna uğrattıklarını ve tutsaklar aldıklarını, ayrıca Avusturyalıların kışkırtmaları sonucunda isyan ederek Belgrad-Bosna yolunu tutan Sırpların etkisiz duruma getirildiklerini" bildirdi.

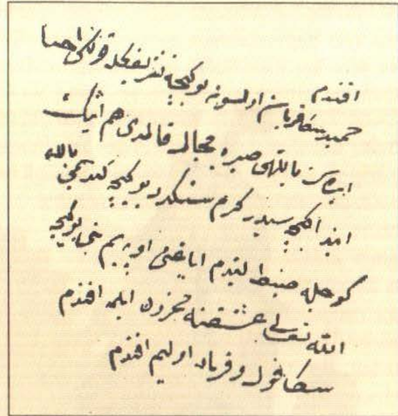
Bu haberden sonra Belgrad Muhafızı Abdi Paşa da "Semendire'ye iki kez saldıran Avusturya birliklerinin ağır kayıplar verdirilerek bozguna uğratıldıklarını, ayrıca, Sava ırmağının karşı kıyısına çıkarılan başka bir Avusturya kuvvetinin âdeta yok edildiklerini" bildirdi.

Ordunun Sofya yörelerine ulaştığı sırada, yine bir kısım Avusturya kuvveti, Bosna'daki Osmanlı sınırını geçerek Dubiçe Kalesi'ne saldırıya girişmişti. Bunun üzerine onlara karşı sevkedilen kuvvetler, Avusturya kuvvetlerini kesin bir yenilgiye uğrattılar. Yine bu sırada Avusturyalıların kışkırtmaları sonucunda İpek, Niş, Semendire ve Pasarofça taraflarında Koçu adlı bir çete reisi, çevresine topladığı kuvvetlerle isyana başlayıp yolları tutmuştu. Bu nedenle harekete geçen Süleyman Fevzi Paşa, kısa sürede isyancıları bertaraf etmek suretiyle ordunun ilerleme yollarını güven altına aldı. İleri yürüyüşünü sürdüren ordu, Niş'e ulaştığı zaman, burada yapılan toplantıda kararlaştırıldığı üzere, Vidin'e hareket edildi ve sonunda şehir önlerine ulaşıldı (18 Temmuz 1788). Burada maaşı bahane ederek hazineyi yağmalama girişimlerinde bulunmak isteyen Yeniçerilere, alınan önlemlerle bu fırsat verilmedi.

I. ABDÜLHAMİT'İN AŞK MEKTUPLARI

'Ruhsar'ım, Hamid'in sana kurban ola!
Alemlerin yüce yaratıcısı, bütün mahlûkların da yaratanıdır ve bir kusur ile azap eylemez... Efendim, sana bağlanmış bir kulunum; ister vur, ister beni öldür, sana teslimim... Bu gece gel, yalvarıyorum... Allah'a andolsun ki hastalığıma, belki de ölümüme sebep olursun... Ayağın altına yüzüm gözüm sürerek rica ederim... Ulu Tanrı'ya yeminler ediyorum ki, kendimi zaptedemiyorum..."

Ayağını öpeyim...
"Efendim, Hamid sana kurban olsun! Bu gece teşrifinle kulunu ihya edesin... Billâhi sabredecek gücüm kalmadı... Hem ayın ilk gecesidir, lûtuf senindir... Bu gece kendimi zor zaptettim... Ayağını öpeyim, Allah aşkına üzme efendim! Sana kul ve kurban olayım efendim!.."

I. Abdülhamit'in gözdesi Ruhsar'a yazdığı aşk mektupları
(Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi) Hürriyet Gazetesi, 1 Ekim 1995

MUHADİYE VE ŞEBEŞ'İN FETHİ

Kethüda Hasan Paşa, veziriazamdan aldığı takviye kuvvetiyle Tamışvar eyaletinin önemli konumdaki Muhadiye Boğazı'na karşı harekâta başladı ve Muhadiye'yi kolaylıkla ele geçirmeyi başardı (30 Ağustos 1788). Bunun üzerine Çerkez Hasan Paşa ve Kethüda Hasan Paşa, derhal düşman üzerine sevkedildi. Şebeş kasabası yörelerinde giriştikleri savaşta düşman yenilgiye uğratıldı. Daha sonra ordu erkânı, düzenlenen bir toplantıda kış mevsiminin yaklaşması dolayısıyla yeni bir askerî herakâta girişilmeyip geri dönülmesini kararlaştırdı.

RUS CEPHESİ

Osmanlı-Rus savaşı, Özi Kalesi muhafızının Kılburun Kalesi'ni geri almak amacıyla giriştiği saldırı harekâtıyla başlamış bulunuyordu. Esasen Osmanlı hükûmeti, Rusya'ya savaş ilân ettiği sırada ordu, savaşa hazır değildi, hattâ altı ay geçmesine rağmen yine de tam anlamıyla bir savaş hazırlığı yapılamamıştı. Bununla birlikte Halil Hamit Paşa, Ruslarla bir savaşın kaçınılmaz bir duruma geldiğini anladığı için sınır kalelerini asker, yiyecek ve savaş malzemeleri bakımından oldukça güçlendirmişti.

Bu arada Boğdan'ın işgali harekâtını sürdüren Ruslar, Avusturya kuvvetlerine yardım amacıyla Yaş kasabasını işgal etti. Bunun üzerine yolu kapanan Hotin, yine bu Rus ve Avusturya kuvvetleri tarafından kuşatıldıktan sonra istenilen yardımın gelmemesi sonucunda Rus kuvvetleri tarafından teslim alındı; kalede bulunanlar ise Bender ve İsmail'e gittiler (Kasım 1788).

Kara savaşlarının başlaması üzerine, Osmanlı donanması, Kaptan-ı Derya Cezayirli Hasan Paşa'nın komutasında İstanbul'dan hareketle Karadeniz'e çıktı (1788). Donanma, önce Rusların kuşatmakta olduğu Özi Kalesi önlerine ulaştığı sırada, Rus donanmasıyla giriştiği birkaç çarpışmada oldukça kayıplar verdi. Bu nedenle kaptan-ı derya, karada kuşatılması ihtimaliyle bir kısım gemileri Özi limanında bıraktıktan sonra asıl Rus donanmasını arama harekâtına başladı. Bunu fırsat bilen Ruslar, bir kısım gemilerini Özi limanına sevkederek Osmanlı gemilerini buradan ayrılmak zorunda bıraktı (Temmuz 1788). Bu arada Cezayirli Hasan Paşa, Osmanlı donanmasına karşı saldırıya geçen Rus donanmasını Yılan adası açıklarında yenilgiye uğratmayı başardı. Bunun üzerine Rus donanması, Sivastopol'a geri çekilmek zorunda kaldı.

Kuzeydeki Osmanlı sınırlarının kilit noktası konumunda bulunan Özi Kalesi, Rus kuvvetleri tarafından kuşatılmaktaydı. Bu kalenin hem denizden hem de karadan düzenlenecek birer harekâtla kuşatmadan kurtarılması gerçekleştirilebilirdi. Ancak burada denizin sığ olması nedeniyle ince donanma gerekliydi. Daha önceki deniz savaşlarında Osmanlı ince donanmasının büyük kayıplar vermesi nedeniyle Kaptan-ı Derya Cezayirli Hasan Paşa, hükûmetten ince donanma ve askerî birlikler istedi.

Özi Kalesi kuşatmasına yardım için giden Osmanlı Donanması'nın Yılan adası önlerindeki savaşı (Tablo: Hüsnü Tengüz)

Bu sırada Özi Kalesi'ni karadan kuşatan Ruslar, deniz yönünden de kaleyi kuşatmaya başladı.

Rus kuvvetleri, kışa rağmen Özi Kalesi'ni hergün biraz daha sıkıştırmaktaydı. Çok geçmeden Potemkin, Özi'yi zaptetmek amacıyla, önce kale önlerindeki siperleri ırmak yönünden ele geçirmek için saldırıya geçti. Kaledeki Türk muhafızları çarpışa çarpışa şehit oldular; ancak bundan sonradır ki Özi Kalesi, kale kadısının ihaneti sonucunda, düşman kuvvetlerinin eline geçebildi (17 Aralık 1788). Kuşatma savaşlarında 20 binden fazla zayiat veren Ruslar, üç gün üç gece yağmaya tâbi tuttuğu Özi'de halk ve asker olmak üzere 25 bin kişiyi öldürdü.

Topkapı Sarayı Hareminde I. Abdülhamit odasındaki çeşme

OSMANLI - İSVEÇ ANTLAŞMASI

Osmanlı hükûmeti, Ruslara savaş ilân edince Ruslara karşı bir durum alan İngiltere ve Prusya, Baltık Denizi'ne bir donanma göndermek ve para vermek suretiyle İsveç'i Ruslara karşı savaşa kışkırtmışlardı. Bunun üzerine İsveç kralı, İstanbul'daki elçisi aracılığıyla Osmanlı hükûmetine başvurarak "Ruslara karşı denizden ve karadan askerî harekâta başlayıp onları güç duruma düşüreceğini, böylece kuvvetlerinin bir bölümünü kendilerine karşı tutmak zorunda bırakacağını, böylece Osmanlılara yardım edeceğini, buna karşılık kendilerine yıllık 3 bin kese akça verilmesi" önerisinde bulundu. Buna karşı Osmanlı hükûmeti, Rusya'ya karşı savaş hazırlıklarını sürdürmekle birlikte krala "böyle bir yardımın yapılamayacağını, ancak savaşa girdikleri takdirde istenilen para yardımının yapılacağını" bildirdi. Daha sonra her iki devlet, dört maddeden oluşan bir antlaşma imzaladı.

I. ABDÜLHAMİT'İN ÖLÜMÜ

Özi Kalesi'nin Ruslar tarafından işgali sebebiyle üzüntüsünden hastalanan I. Abdülhamit, çok geçmeden felç olup yatağa düştü; buna rağmen yine de devlet işleriyle ilgilenmekten geri kalmadı. Niyahet I. Abdülhamit, 7 Nisan 1789'da hayata gözlerini yumdu. Bütün başarısızlıklarına karşılık, Osmanlı padişahları arasında iyi niyeti ve gayreti ile tanınan I. Abdülhamit, şehzadeliği döneminde sarayda kapalı bir yaşam sürmüştü, bu nedenle kendisinden büyük işler beklenmesi mümkün olamazdı. Bununla birlikte o, devlet işleriyle daima yakından ilgilenir, her sorun hakkında fikir ve görüşlerini vezirlerine bildirirdi. Saltanatı döneminde o, yetenekli ve işbilir veziriazam atamaya çok dikkat etmiş, devlet yönetiminde gerekli ıslahatı yapabilmeleri için onlara sınırsız yetkiler vermiştir. Dindar, saf ve temiz kalpli olması nedeniyle çok çabuk etki altında kalmış, bu nedenle birçok kötü ve olumsuz işlere alet olmuştur. Fakat halka karşı daima şefkatli ve ılımlı davranmıştır.

Osmanlı arması
(Kemal Özdemir - Osmanlı Arması)

III. SELİM

SALTANAT SÜRESİ: 18 yıl 2 ay (7.4.1789 - 29.5.1807)

BÜTÜN ENGELLEMELERE RAĞMEN YENİLİK HAREKETLERİNİ BAŞLATTI. BU DÖNEMDE İMAR HAREKETLERİ DURMADI; ASKERÎ BİNALAR VE OKULLAR YAPILDI. DENİZ KUVVETLERİ VE DENİZ TİCARETİ GELİŞTİ. MODERNLEŞME YAYGINLAŞTI. III. SELİM USTA BİR HATTAT, ŞAİR VE BESTEKÂRDI. GÜNÜMÜZDE HÂLÂ İCRA EDİLEN VE ZEVKLE DİNLENEN BESTELER YAPTI.

III. Selim'in tuğralı beratı

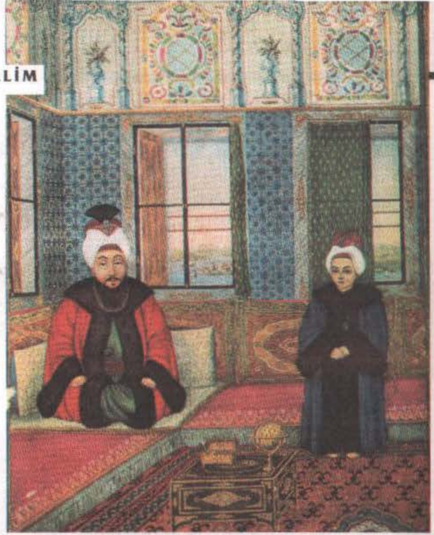
Padişah III. Mustafa ile Gürcü kökenli Mihrişah Sultan'ın oğlu olan III. Selim, Osmanlı İmparatorluğu'nun 28. padişahıdır. Hoşgörülü bir padişah olan amcası I. Abdülhamit'in gözetiminde iyi bir eğitim ve öğretim görerek büyüdü. Özellikle müzik ve edebiyatla yakından ilgilendi. III. Selim daha padişah olmadan, devletin iç durumunu ve köklü bir yeniliğe ihtiyacı olduğunu anlamıştı. Zaten o, daha şehzadeliği sırasında, Avrupa'nın gelişmişliğini merak etmiş, bunun nedenlerini araştırmak için, Fransız elçisi Choiseul Gouffier ile dostluk kurmuş ve arkadaşı İshak Efendi'yi incelemeler yapmak üzere Fransa'ya göndermişti. I. Abdülhamit zamanındaki yenilikleri yeterli bulmayan III. Selim, "Ben şimdi saltanatta olsam işler başka türlü olurdu" demiştir.

III. SELİM	
Doğum Tarihi	: 24. 12. 1761
Doğum Yeri	: İstanbul
Babası	: III. Mustafa
Annesi	: Mihrişah Valide Sultan
Tahta çıktığı tarih	: 7. 4. 1789
Tahta çıktığında yaşı	: 27 yaş, 3 ay
Saltanatının sonu	: 29. 5. 1807
Tahttan ayrılma sebebi	: Feragat
Saltanat süresi	: 18 yıl, 2 ay
Ölüm tarihi	: 28. 7. 1808
Ölüm sebebi	: Boğduruldu
Öldüğü yer	: İstanbul
Gömülü olduğu yer	: İstanbul, Lâleli, III. Mustafa Türbesi

III. SELİM (1761-1808)

III. Selim, I. Abdülhamit'in ölümü üzerine tahta çıktı (1789). Daha önce imparatorluğu yöneten dört yaşlı padişahtan sonra genç bir padişahın tahta çıkması halkta memnunluk yaratmıştı. Tahta çıktığında Avusturya ve Rusya ile yapılan savaş (1787-1792) devam ediyordu. Bu nedenle III. Selim daha şehzadeliğinden beri düşündüğü köklü yenileşme hareketlerini, bu savaşın bitimine kadar ertelemek zorunda kaldı.

III. Selim şehzadeliği sırasında, babası III. Mustafa ile (Topkapı Sarayı Müzesi)

YENİLİK HAREKETLERİ BAŞLIYOR

III. Selim, uygulamayı düşündüğü yenilikler konusunda fikirlerini kişisellikten çıkarmak amacıyla, bu konuda devlet adamlarının da düşüncelerini almak istedi. 20 Müslüman ve 2 Hristiyandan oluşan devlet adamı ve yabancı danışman, yapılacak yeniliklerle ilgili düşüncelerini birer rapor hâlinde padişaha sundular.

III. Selim tahta çıktığında devam eden savaşlar nedeniyle yapmayı düşündüğü yenileşme hareketlerini bir süre erteledi

III. Selim bu raporları bizzat inceledi. Raporları hazırlayanların hepsi de, çeşitli alanlarda yeniliklerin gerekli ve yararlı olacağını belirtiyorlarsa da ayrıldıkları bazı noktalar vardı. Bu raporları hazırlayıp sunanların birleştikleri ortak nokta, öncelikle askerî alanda yeniliklerin yapılmasıydı. Ancak, bu yeniliklerin yapılması için izlenmesi gerekli yolda birbirlerinden ayrılıyorlardı. Bu konuda üç ayrı görüş ileri sürüldü:

1) Kanunî dönemindeki askerî yöntemleri ve kanunları geliştirmek, askerleri ona göre yetiştirmek yeterlidir.

III. SELİM DÖNEMİ OLAYLARI

1789

- **III. Mustafa'nın oğlu III. Selim, I. Abdülhamit'in ölümü üzerine tahta çıktı (7 Nisan).**

- **Veziriazam Koca Yusuf Paşa görevden alınıp yerine Vidin seraskeri Meyyit/Cenaze Hasan Paşa getirildi (7 Haziran).**

- **Rusya'ya karşı Osmanlı-İsveç ittifakı kuruldu (11 Temmuz).**
Rusya'ya karşı kurulan Osmanlı-İsveç ittifakına göre; Osmanlı İmparatorluğu, İsveç Krallığı'na yılda iki bin kese altın vermek suretiyle malî yardımda bulunacak; iki taraf birbirinden habersiz barış antlaşması imzalamayacaktı.

- **Osmanlı ordusu, Fokşan'da, Rus ve Avusturya ordularına yenildi (1 Ağustos).**
Kemankeş Mustafa Paşa komutasındaki 20 bin kişilik Osmanlı ordusu, 10 bin kişilik Rus-Avusturya orduları karşısında Fokşan'da (Boğdan'ın batısı) yenilgiye uğradı. Bu savaşta, Osmanlı askerinin büyük bir kısmı şehit ve esir düştü.

- **Fokşan yenilgisinden sonra geri çekilen Osmanlı ordusu, Tuna nehrinin kollarından Buza çayını geçerken büyük kayıp verdi (22 Eylül).**

- **İsmail Kalesi üzerine yürüyen Rus kuvvetleri yenilgiye uğratıldı (23 Eylül).**

- **Avusturyalılar, Belgrad'a girdi (8 Ekim).**

- **Veziriazam Cenaze Hasan Paşa görevden alınıp yerine İsmail seraskeri Cezayirli Gazi Hasan Paşa getirildi (3 Aralık).**

1790

- **Osmanlı İmparatorluğu ile Prusya arasında ittifak antlaşması imzalandı (31 Ocak).**

- **Veziriazam Cezayirli Gazi Hasan Paşa, Şumnu'da öldü (30 Mart).**

- **Yergöğü Savaşı kazanıldı (8 Haziran).**
Rusçuk yakınlarındaki Yergöğü Kalesi'ni savunan Çavuşzade Abdullah Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, Prens Koburg komutasındaki Avusturya ordusunu yenilgiye uğrattı. Bu savaşta yenilen Avusturya ordusunun kaybı, 5 bin ölü, 1000 esir ve 50 top oldu. Osmanlı ordusu pek çok ganimet ele geçirdi.

- **Rusçuk Barışı imzalandı (18 Eylül).**
Yergöğü Savaşı'nda yenilgiye uğrayan Avusturya'nın isteği üzerine, Rusçuk Barışı yapıldı. Barış 9 ay sürdü.

- **Kili ve İsmail kalelerini Ruslar ele geçirdi.**

1791

- **Veziriazam Rusçuklu Hasan Paşa idam edildi. Bosna Valisi Koca Yusuf Paşa, ikinci kez veziriazamlığa getirildi (15 Şubat).**

Sadrazam Koca Yusuf Paşa'yı elinde mührü ile gösteren bir tablo (Topkapı Sarayı Müzesi)

2) Ocaklar, eski hâliyle bırakılmalı, fakat halkı kuşkulandırmamak ve taassubu tahrik etmemek için, Kanunî dönemi uygulamalarından olduğu söylenerek, Avrupa yöntemleri alınmalı.
3) Yeniçeri Ocağı kaldırılmalı veya bir kenarda bırakılarak, tamamen zamanın ihtiyaçlarına göre ve batı usulünde yeni bir ordu kurulmalı.

Bu üç ayrı düşünceden üçüncüsünün uygulanmasına karar verildi.

NİZAM-I CEDİT ORDUSU KURULUYOR

Yeniçeri Ocağı'nın dışında bağımsız bir asker ocağının kurulması tehlikeli görüldüğünden ilk Nizam-ı Cedit birliği, Bostancı Ocağı'na bağlı "Bostancı Tüfekçisi Ocağı" adı altında kuruldu. Kelime olarak "Yeni Düzen" anlamına gelen "Nizam-ı Cedit" ile kastedilen, bir "Talimli Asker" örgütüydü. Hazırlanan kanunnameye göre, bu Nizam-ı Cedit ordusu 12 bin kişiden oluşacaktı. Bunun 1600'ü İstanbul'da, geri kalanı Anadolu ve Rumeli'nin çeşitli yerlerinde yetiştirilecekti. İstanbul'da Levent Çiftliği ile burada inşa edilen kışla, Nizam-ı Cedit'e tahsis edildi. Nizam-ı Cedit ordusunu eğitmek için Fransa, Prusya ve İngiltere'den danışmanlar getirildi. Yeni ordunun giderlerini karşılamak için İrâd-ı Cedit hazinesi kuruldu (1793).

III. Selim döneminde basılan sikke

Nizam-ı Cedit askerleri, yaptıkları ilk resmigeçit töreninde, III. Selim'i selâmlarken...

YENİLİKLER KONUSUNDA İLK ÖDÜN VERİLİYOR

Yapılan yenilikçi uygulamalar Yeniçerilerin hoşuna gitmemişti. Çok geçmeden Yeniçeri Ocağı'nın, Nizam-ı Cedit ordusuna karşı düşmanca bir tutum alması üzerine III. Selim, bazı vezirlerin önerisiyle, yeni ordunun sayısını ve görev alanını sınırlı tutmak suretiyle, yenilikler konusunda ilk geri adımını atarak, ödün vermek zorunda kaldı (1795).

■ **Maçin Savaşı (10 Temmuz):** Veziriazam Koca Yusuf Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, Dobruca'nın kuzeyindeki Maçin'de, Rus ordusuna yenildi. Osmanlı ordusu Hırsova'ya çekildi.

■ **Avusturya ile Ziştovi Antlaşması imzalandı (4 Ağustos).**
Üç yıldır devam eden Osmanlı-Avusturya savaşına son vermek için, Osmanlılar ile Avusturya arasında Tuna nehri üzerindeki Ziştovi'de antlaşma imzalandı. Antlaşmanın önemli maddeleri şunlardır:
1) İki devlet arasında denizde ve karada yeniden barış ve dostluk kurulacak.
2) İki devlet arasında ticaret serbestliği devam edecek.
3) Avusturya, bu savaşta ele geçirdiği yerleri Osmanlı Devleti'ne geri verecek.
4) Hotin Kalesi, Osmanlı-Rus barışına kadar geçici olarak, Avusturya'da kalacak.
5) Avusturya, Rusya'ya yardım etmeyecek.
6) Avusturya, Eflâk ve Boğdan'ı boşaltacak.
7) İki devlet arasında karşılıklı olarak orta elçi gönderilecek.

1792

■ **Rusya ile Yaş Antlaşması imzalandı (10 Ocak).**
1787'de başlayan ve yaklaşık üç buçuk yıl devam eden Osmanlı-Rus savaşı, Yaş Antlaşması ile sona erdi. Antlaşmanın önemli maddeleri şunlardır:
1) Osmanlı İmparatorluğu, Kırım'ın Rusya'ya ait olduğunu ve Gürcistan'daki egemenlik hakkını tanıyacak.
2) Dinyester ırmağı, iki ülke arasında sınır olacak.
3) Rusya, Prut ile Dinyester nehirleri arasında kalan toprağın dışındaki yerleri (Bender, Akkerman, Kili ve İsmail kaleleri) geri verecek.
4) Rusya, savaş tazminatı almayacak.
5) Eflâk ve Boğdan'ın ayrıcalıkları devam edecek.
6) Osmanlı İmparatorluğu, Rus ticaret gemilerini Cezayir ve Tunus korsanlarına karşı koruyacak. Eğer koruyamaz ve Rus ticaret gemileri zarar görürse bu zararı ödeyecek.

■ **İstanbul'da Humbaracılar Kışlası açıldı.**

■ **Veziriazam Koca Yusuf Paşa görevden alındı, yerine Damat Melek Mehmet Paşa getirildi (4 Mayıs).**

■ **İstanbul'da büyük bir yangın çıktı (13 Eylül).**
Bir helvacı dükkânında başlayan yangın 18 saat sürdü. Ağa Kapısı civarı, Dökmeciler, Tahtakale'nin iki tarafı, Mercan Çarşısı, Tarakçılar ve Uzunçarşı tamamen yandı.

1793

■ **Nizam-ı Cedit Ocağı kuruldu (24 Şubat).**
III. Selim, 1792 Yaş Antlaşması ile barış döneminde, artık iyice bozulmuş olan Yeniçeri Ocağı dışında, yeni bir ordu kurmaya karar verdi. Nizam-ı Cedit adındaki bu ordu, Avrupa orduları gibi eğitilecek ve çağdaş silâhlarla yeni savaş yöntemlerini uygulayacaktı. Başlangıçta 12 bin kişiden ibaret bu ordu, Avrupa'dan getirilen subayların denetiminde, İstanbul'da ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinde eğitilmeye başlandı.

III. Selim tarafından 1792 yılında Humbaracı askerleri için Sütlüce'de yaptırılan Humbaracılar Kışlası

MÜHENDİSHANE-İ BERRİ-İ HÜMAYUN KURULUYOR

Bu arada yine topçu subayı yetiştirmek amacıyla 1795'te İstanbul'da yeni bir okul açıldı. Okulun öğretim süresi dört yıldı. Okulda ders nazırı, baş hoca gibi akademik unvanlara yer verildi. Bu okulun en ünlü baş hocası İshak Efendi'nin döneminde, III. Selim'in de yakından ilgilenmesi sonucu okulda birçok yenilikler yapıldı. Burada Fransız askerî okullarının öğretim programları uygulanmaya çalışıldı.

FRANSA'YA SAVAŞ İLÂN EDİLİYOR

Üç yıl sonra 1798'de Mısır seferine çıkan Napolyon Bonapart'ın, İskenderiye'yi ele geçirmesi üzerine, III. Selim, İngiltere ve Rusya ile anlaşarak, Fransa'ya savaş ilân etti. İngiliz ve Rus donanmaları Akdeniz'e girdiler. Amiral Nelson komutasındaki İngiliz donanması, ani bir baskınla, Ebukır denilen yerde, Fransız donanmasını batırdı. Donanması yok olan Napolyon, Osmanlı İmparatorluğu'nu barışa zorlamak için, Suriye üzerine yürüdü. Burada Akkâ Kalesi'ni kuşatan Napolyon, Cezzar Ahmet Paşa komutasındaki Nizam-ı Cedit askerleri tarafından yenilgiye uğratıldı. Bu yenilgi üzerine Napolyon, yerine General Kleber'i bırakarak gizlice Fransa'ya gitti.

Bir süre sonra Osmanlı ordusu Mısır'a girdi. 1801'de yapılan antlaşma sonucu, Mısır yeniden Osmanlı yönetimine girdi. Bu sırada III. Selim tarafından saygı ve destek gören Şeyh Galip'in ölümü (1799), başta padişah olmak üzere saray çevresi ve İstanbul'da üzüntü yarattı.

Mahmud Raif Efendi'nin Mühendishane Matbaası'nda bastırdığı coğrafya kitabından "Cedid Atlas" bölümü

SIRP İSYANI BAŞLADI

Sırbistan, Fatih Sultan Mehmet zamanında Osmanlı topraklarına katılmıştı. O dönemde Osmanlı egemenliğindeki bütün Hristiyanlara tanınan dil ve din özgürlüğü, Sırplara da tanınmıştı. Sırpların devlete olan bağlılığı 1699 Karlofça Antlaşması'ndan sonra azalmaya başladı.

III. SELİM DÖNEMİ OLAYLARI

1793

- **Nizam-ı Cedit Ocağı'nın giderlerini karşılamak için, İrad-ı Cedit Hazinesi kuruldu.**

- **Rasih Paşa, Petersburg'a; Agâh Efendi, Londra'ya elçi olarak atandılar.**

- **Yusuf Agâh Efendi, sürekli elçilik göreviyle İngiltere'ye gönderildi (24 Temmuz).**

Daha önce dış ülkelere yollanan elçiler, belirli bir amaçla gidip kısa zamanda geri dönerdi. Reformcu padişah III. Selim, Avrupa'daki gelişmeleri yakından izleyebilmek amacıyla, İngiltere'ye yerleşik bir elçi atamaya karar verdi. Bu iş için, çeşitli devlet görevlerinde deneyimli, iki yabancı dil konuşabilen Yusuf Agâh Efendi uygun bulundu. Birkaç ay içinde hazırlıklarını tamamlayarak bu ülkeye giden Osmanlı elçisi, Kral III. George tarafından törenle kabul edildi.

- **Arabistan'da Vehhabî isyanı çıktı.**

- **Baruthane ıslah edildi.**

- **Divan şairi Enderunlu Fazıl, "Zenan-nâme" (Kadınlara İlişkin) adlı eserini tamamladı.**

Enderunlu Fazıl'ın 1793 yılında tamamladığı Zenan-nâme isimli kitabının ilk sayfaları

1794

- **Veziriazam Melek Mehmet Paşa görevden alındı, yerine İzzet Mehmet Paşa getirildi.**

- **Karadeniz Boğazı kaleleri tamir edildi.**

1795

- **İstanbul'da büyük bir yangın çıktı (8 Temmuz).**

Hasır İskelesi'nde çıkan ve 11 saatte Balıkpazarı, Taşçılar, Balmumcular, Keresteciler, Zeytinyağcılar, Nalburlar, Kutucular, Kantarcılar, Sepetçiler çarşılarıyla pirinç mahzenleri ve Ahi Çelebi Camii civarı tamamen yandı.

- **Küçükçekmece'de Azadlı Baruthanesi kuruldu.**

- **İstanbul'da Kasımpaşa Mevlevihanesi inşa edildi.**

- **Mühendishane-i Berri-i Hümayun bünyesinde Mühendishane Matbaası kuruldu.**

Mühendishane Matbaası: Nizam-ı Cedit hareketinin bir parçası olarak eğitime açılan Mühendishane'de, yenilikleri yaygınlaştırmak amacıyla bir de matbaa kurulması düşünüldü. Bunun için bir süredir kapalı durumdaki İbrahim Müteferrika'nın kurduğu matbaanın araç ve gereçleri 1797'de satın alındı ve Hasköy'deki Mühendishane'ye nakledildi. Matbaa takımları elden geçirilip Fransızca kitap basmak amacıyla Lâtin hurufatı da temin edildi. Burada basılan ilk kitaplar Mahmut Raif Efendi'nin "Tableau des nouveaux reglemens de l'Empire Ottoman" (1798), Mütercim Âsım'ın "Tıbyan-ı Nafi der Tercüme-i Bur-

Fransız İhtilâli'nin getirdiği milliyetçilik düşüncesinin Sırplar arasında yayılması, Avusturya ve Rusya'nın kışkırtıcı faaliyetleri, XVIII. yüzyılda Osmanlı-Avusturya savaşları nedeniyle Sırbistan topraklarının savaş alanı hâline gelmiş olması, Sırbistan'daki yeniçerilerin baskıları, Sırp isyanının başlıca nedenleri olmuştur.

Kara Yorgi'nin çevresinde toplanan Sırplar, 1804'te ayaklandılar. Kara Yorgi, gerçek amacını gizlemek için, asi yeniçerilere karşı ayaklandığını söyleyerek bu konuda padişahtan emir aldığı şeklinde propaganda yaptı. İlk zamanlarda, Osmanlı Hükûmeti de bu propagandaya inandı. Bu nedenle Bosna Valisi Bekir Paşa'ya, Kara Yorgi'ye yardımcı olması bildirildi. Osmanlı kuvvetlerinden ve Müslümanlardan da yardım gören Kara Yorgi, Belgrad'a girdi. Yeniçeri zorbaları kaçmak zorunda kaldı. Belgrad'ın zaptı ve yeniçerilerin ezilmesi üzerine, Osmanlı Hükûmeti, Sırplara dağılmalarını bildirdi. Bunun üzerine Kara Yorgi, gerçek amacını açığa vurdu. İstekleri kabul edilmedikçe emrindeki güçlerin dağılmayacaklarını bildirdi.

Kara Yorgi, Sırbistan'da ıslahat yapılmasını, Belgrad paşasının yanında bir Sırp temsilci bulundurulmasını, eski vergilerin alınmamasını, genel af ilân edilmesini, Sırplara verilecek ayrıcalıkların bir Avrupa devletinin garantisi altında olmasını istedi.

III.Selim, Topkapı Sarayı'nda düzenlenen bir bayramlaşma töreninde

han-ı Katı" (1799) ve Antoine Fanton'un "Tarif de douane"dır (1802). Mühendishane Matbaası, yer darlığı dolayısıyla 1802'de Kapalıfırın semtine, 1803'te de Üsküdar'da Harem İskelesi Yokuşu'nun başındaki Boyacı Han'ına taşındı. Burada Dârü't-tıbâati'l-Cedideti'l-Ma'mure adıyla faaliyet gösteren matbaanın nazırlığını yine Abdurrahman Efendi yürüttü. Burada ilk olarak Mehmet Birgivî'nin "Risale-i Birgivî" (1803), Mahmut Raif Efendi'nin "Cedid Atlas Tercümesi" (1803) ve Seyyit Mustafa'nın "Diatribe de l'ingénieur" (1803) adlı kitapları basıldı. Bu matbaa 1824'te İstanbul tarafına taşındıktan sonra çeşitli adlar alarak günümüze kadar geldi.

Mühendishane Matbaası'nda basılan ilk kitaplardan Mahmud Raif Efendi'nin "Tableau des nouveaux reglemens de d' Empire Ottoman" adlı eserinin kapağı (İstanbul Ansiklopedisi)

1796

■ **Devlet adamı, şair ve mutasavvıf Aziz Ali Efendi, ilk daimi elçi sıfatı ve orta elçi unvanıyla Prusya'ya gönderildi.**

1797

■ **Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa, Pazvantoğlu İsyanını bastırmakla görevlendirildi (26 Kasım).**

Pazvantoğlu'nun asıl adı Osman'dır. 1758'de Vidin'de doğdu. Pazvantlıktan (mahalle bekçiliği) Vidin âyanlığına yükselen Ömer Ağa'nın oğludur. 1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rusçuklu Hasan Paşa'nın öldürülmesi üzerine ayaklanan babasının, Veziriazam Koca Yusuf Paşa'nın emriyle idam edilmesinden sonra bir süre gizlendi. Savaş bitince ortaya çıkıp "yamak" (sınır muhafızlığı yapan yeniçeri) yazıldı. Kısa zamanda Vidin yamakları arasında cesaretiyle tanındı. 1795'te ayaklanma çıkardıkları için kaleden kovulan Belgrad yamaklarının da kendisine katılmasıyla, Pazvantoğlu iyice güçlendi. Eflâk ve Boğdan'a saldırıp, buraları haraca bağladı. Rumeli'de dağ eşkıyası olarak anılan Türk, Bulgar, Arnavut ve Sırp çetelerini de çevresine topladı. 1797'de Niğbolu ve Ziştovi'yi ele geçirdi. Pazvantoğlu, Nizam-ı Cedit Ocağı'nın kurulmasına karşı çıktığı için, Yeniçeri Ocağı'nın desteğini de kazandı. Bu arada zor durumda kalan Babıâli, affettiğini bildirdiği Pazvantoğlu'nu bir yandan Vidin muhafızlığına atarken, diğer yandan da Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'yı onu cezalandırmakla görevlendirdi. Küçük Hüseyin Paşa, Vidin-Rusçuk arasında yapılan savaşta, Pazvantoğlu'na yenildi ve geri çekilmek zorunda kaldı.

1798

■ **"Muhayyelât" adlı eseriyle ünlenen şair, yazar ve devlet adamı Aziz Ali Efendi, Berlin'de öldü.**

■ **Mısır seferine çıkan Napolyon Bonapart, İskenderiye'yi işgal etti (2 Temmuz).**

■ **Rahmaniye Savaşı (13 Temmuz):**

İskenderiye'den Kahire'ye doğru hareket eden Napolyon'a karşı, Mısır Valisi Ebubekir Paşa ile Kölemen beylerinden Murat ve İbrahim beyler birlikte harekete geçtiler. 13 Temmuz Cuma günü Kahire yolundaki Rahmaniye'de yapılan savaşta, Osmanlı kuvvetleri yenilgiye uğradı.

Kara Yorgi, istekleri kabul edilmeyince Rusya ve Avusturya'dan yardım istedi. Sırp Meclisi (Skopçine), Kara Yorgi'yi, başknez seçti. Bu sırada Karadağ da isyan hareketine katıldı. 1806'da başlayan Osmanlı-Rus savaşı, Sırpların işini kolaylaştırdı.

NİZAM-I CEDİT ASKERLERİ RUMELİ'YE GEÇİYOR

Nizam-ı Cedit'in iyice güçlenip yerleşmesini, İstanbul ve Anadolu'dan sonra Rumeli'de de kurulmasını isteyen III. Selim, 25 bin Nizam-ı Cedit askerini, Karaman Beylerbeyi Kadı Abdurrahman Paşa komutasında Rumeli'ye gönderdi. Gerçekte Nizam-ı Cedit'e karşı olan Veziriazam Hafız İsmail Paşa, Şehzade Mustafa ile gizlice anlaşıp, Rusçuk âyanı Tirsinikli İsmail Ağa'ya gönderdiği adamlar aracılığıyla onu direnişe çağırdı. Rumeli'deki diğer âyanları da çevresine toplayan Tirsinikli, Edirne üzerine yürüdü. Yeniçeri Ocağı'nın ve ilmiye sınıfının ileri gelenleriyle bazı tutucu devlet adamları da bu gizli girişime katıldılar.

Gelişmelerin ciddî bir ayaklanma hareketine dönüştüğünü gören III. Selim, Kadı Abdurrahman Paşa'yı geri çağırdı. Nizam-ı Cedit askerinin geri çekilmesinden sonra, ayaklanmacılar Tekirdağ'a kadar ilerlediler. Bu sırada Tirsinikli'nin öldürülmesi ve yerine Alemdar Mustafa Paşa'nın Rusçuk âyanı olması, Eğribozlu İbrahim Paşa ile Serez âyanı İsmail Bey'in olumlu çabaları ve Hafız İsmail Paşa'nın görevden alınıp Keçiboynuzu İbrahim Hilmi Paşa'nın veziriazamlığa getirilmesi sonucu, ayaklanma İstanbul'a sıçramadan yatıştırıldı. 1806 yılında meydana gelen bu olayda, emrinde 30 bin kişilik bir Nizam-ı Cedit kuvveti bulunan III. Selim'in duygusal davranıp tutuculara ikinci kez ödün vermesi, yenilik taraftarlarını düş kırıklığına uğrattığı gibi isyancıların da güçlenmelerini sağladı.

1806 OSMANLI - RUS SAVAŞI

Napolyon'un Mısır seferi ile bozulan Osmanlı-Fransız dostluğu, 1804 yılından sonra yeniden gelişmişti. Osmanlı İmparatorluğu; Balkan milletlerini isyana kışkırtan Rusya'ya ve Mısır'ı ele geçirmek isteyen İngiltere'ye karşı,

Akkâ Savaşı'nı betimleyen bir tablo

III. SELİM DÖNEMİ OLAYLARI

1798

■ Ehramlar Savaşı (21 Temmuz):
Murat Bey emrindeki Osmanlı ordusu, Mısır ehramları (piramitler) önünde yapılan savaşta yenilgiye uğradı. Ehramlar Savaşı'nı kazanan Napolyon Bonapart, askerlerine hitaben: "- Askerler, bu ehramların üstünden size kırk asır bakıyor!" şeklindeki meşhur sözünü işte bu savaş alanına geldiği zaman söylemiştir.

■ Napolyon Bonapart, Kahire'ye girdi (23 Temmuz).

■ Ebukır Savaşı (1 Ağustos):
Amiral Nelson komutasındaki İngiliz donanması, Amiral Brueys kumandasındaki Fransız donanmasını, Ebukır'da batırdı. Fransız donanmasının batırılmasıyla, Napolyon Bonapart'ın Fransa'yla bağlantısı kesildi.

■ Veziriazam İzzet Mehmet Paşa görevden alındı, yerine Kör Yusuf Ziya Paşa getirildi (30 Ağustos).

■ Fransa'ya savaş ilân edildi (2 Eylül).
Napolyon Bonapart emrindeki Fransız ordusunun Kahire'yi işgal etmesi üzerine, Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere ve Rusya ile bir anlaşma yaparak, Fransa'ya savaş ilân etti.

1799

■ Galata Mevlevihanesi şeyhi ve asrın büyük şairi Şeyh Galip öldü (3 Ocak).
Şeyh Galip: Asıl adı Mehmet'tir. 1757'de İstanbul'da doğdu. Mevlevî tarikatından Mustafa Reşit'in oğludur. Din, tasavvuf, edebiyat bilgisini Mevlevî tarikatı çevresinde geliştirdi. İlk şiirlerinde "Esat", 1784'ten itibaren de "Galip" mahlasını kullandı. Konya'da Mevlâna dergâhında başlayan çilesini, babasının isteği üzerine İstanbul'da tamamladı. 1791'de Galata Mevlevihanesi şeyhliğine getirildi. Ölümüne kadar bu makamda bulundu. Mevlevîliği benimseyen, yenilikçi ve sanatsever padişah III. Selim'in yakın ilgisini ve desteğini gördü.

Şeyh Galip (Resim:Etem Çalışkan)

■ Napolyon Bonapart, Akkâ'da yenilgiye uğradı (16 Mayıs).
Napolyon Bonapart, Mısır'da tutunabilmek için Suriye'yi almak amacındaydı. Mısır'daki kuvvetlerinden 18 bin askerle hareket ederek, Akkâ Kalesi'ni kuşattı. Cezzar Ahmet Paşa komutasındaki Nizam-ı Cedit askerleri, Napolyon emrindeki Fransız kuvvetlerini yenilgiye uğrattı.

■ Osmanlı kuvvetleri Ebukır Savaşı'nda yenilgiye uğradı (25 Temmuz).
Veziriazam Yusuf Ziya Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetleri, Ebukır Kalesi'nde yapılan savaşta, Napolyon Bonapart komutasındaki Fransız ordusuna yenildi. Köse Mustafa Paşa esir düştü. Ebukır Kalesi, Fransızların eline geçti.

Fransa'ya yaklaşma ihtiyacını duydu. Napolyon'un 1805'te Rus ve Avusturya ordularını Osterliç'te yenmesi, Osmanlı İmparatorluğu'nu Fransa'ya daha çok yaklaştırdı. Fransa ile gelişen dostluktan cesaret alan III. Selim, Rus yanlısı Eflâk ve Boğdan beylerini görevden aldı. Boğazlar, Rus donanmasına kapatıldı. Rusya, bu durumu protesto ederken, İngiltere de Rusya'nın yanında yer aldı.

İstanbul'a gelen İngiliz ve Rus elçileri, Eflâk ve Boğdan beylerinin eski görevlerine iadesini ve Boğazların açılmasını istediler. Bu durum üzerine eski beyler görevlerine dönerken, Boğazlar da Rus gemilerine yeniden açıldı.

Rusya, isteklerinin kabul edilmeyeceğini düşünerek, savaş ilân etmeden doğrudan Eflâk ve Boğdan'ı işgale başladı. Hotin, Bender, Kili ve Akkerman kalelerini ele geçiren Rus orduları, İsmail Kalesi önünde durdurulabildi.

Rusya'nın müttefiki olan İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'ndan, Fransa ile ilişkisini kesmesini, Eflâk ve Boğdan'ın Rusya'ya bırakılmasını istedi. III. Selim, İngiliz isteklerini kabul etmedi. Bu sırada bir İngiliz donanması İstanbul önlerine geldi. Ancak, karadan destek görmedikçe bir sonuç alınamayacağını anlayan İngiliz donanması geri çekilmek zorunda kaldı. İngilizler, bu başarısızlıklarını gidermek için Mısır'a asker çıkardılar. Ancak, Mısır Valisi Mehmet Ali

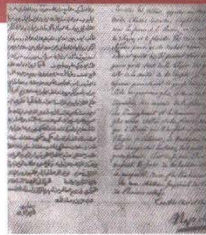

Sadrazam Koca Yusuf Paşa'nın elçi kabülü (Topkapı Sarayı Müzesi)

Paşa'nın karşı koyması sonucu Mısır'dan atıldılar (1807). Osmanlı-Rus savaşında bu olaylar yaşanırken, İstanbul'da yobazlardan ve cahil kesimden bir kısım insanların, din elden gidiyor yönünde kopardıkları yaygara sonrası Kabakçı Mustafa İsyanı patlak verdi.

KABAKÇI MUSTAFA İSYANI VE III. SELİM'İN TAHTTAN İNDİRİLMESİ

III. Selim'in tahta çıkması ile başlattığı yenilikleri, yeniçeriler, din adamları ve esnaf, çıkarlarına uygun bulmuyorlardı.

Fransız İmparotoru Napolyon'un III.Selim'e yazdığı mektup

■ Napolyon Bonapart, Mısır'dan Fransa'ya kaçtı (22 Ağustos).
İngiliz donanmasının Mısır'la Fransa arasındaki bağlantıyı kesmesi, Akkâ'da uğranılan yenilgi, Napolyon'un Mısır'da tutunabilmesini zorlaştırmıştı. Bu arada büyük bir Osmanlı ordusunun Mısır'a yaklaşması, Avrupa'da Avusturyalılara karşı Fransız ordularının yenilgiye uğraması, Fransa'da Direktuvar Hükûmeti'nin sarsılması üzerine, Napolyon Bonapart, yerine General Kleber'i bırakıp gizlice Fransa'ya kaçtı.

1800

■ Yediada Cumhuriyeti kuruldu (21 Mart).
Yediada (Cezair-i Seba), Yunanistan'ın batı ve güney kıyıları önünde sıralanan adalara, büyük yedi adadan dolayı verilen addır. 1798-1802 Osmanlı-Fransız savaşında, Rusya'nın Fransa'ya karşı Osmanlı İmparatorluğu ile ittifak kurması üzerine, Yediada, Osmanlı-Rus donanmasınca işgal edildi (1799). Görüşmeler sonunda Rusya, burada Osmanlı egemenliğinde ve korumasında özerk Yediada Cumhuriyeti'nin kurulmasını kabul ettiler.

■ Heliyopolis Savaşı:
Osmanlı ordusu, Kahire'nin kuzeydoğusunda Heliyopolis'te, General Kleber komutasındaki Fransız ordusuna yenildi.

■ General Kleber öldürüldü (14 Haziran).
Fransız Generali Kleber, Halepli Süleyman adında biri tarafından öldürüldü. Fransızların başına, en yaşlı general olan ve Müslüman bir kadınla evlenip Müslümanlığı kabul etmiş olan Abdullah Menü geçti.

■ I. Abdülhamit ve III. Selim döneminin ünlü sadrazamı Koca Yusuf Paşa öldü.
Koca Yusuf Paşa: 1786'da I. Abdülhamit tarafından sadrazamlığa getirildi. 1789'a kadar kaldığı bu görev sırasında Rus ve Avusturya savaşlarında orduyu kısa sürede savaşa hazırladı ve serdar olarak Avusturya cephesine gitti. Daha sonra Rus cephesinde görev aldı. III. Selim'in tahta çıkmasıyla görevinden uzaklaştırıldı. Vidin seraskerliği, kaptan-ı derya ve çeşitli bölgelerde valilik görevlerinde bulundu. Osmanlı ordularının Avusturya orduları karşısında başarısızlığa uğraması üzerine tekrar sadrazam ve serdar-ı ekremliğe getirildi. Devletin içinde bulunduğu kötü durumu da göz önünde tutan Koca Yusuf Paşa, barış yapılmasının gerekliliğini savundu. Avusturya ile 1792'de Ziştovi ve Rusya ile aynı yıl Yaş antlaşmalarını imzaladı. Daha sonra Osmanlı ordusunun Batı orduları düzeyine yükseltilebilmesi için harekete geçti. Orduyu geliştirmek amacıyla Avrupa'dan öğretmenler getirtti. Ancak bütün bu çabalarına karşın, I. Abdülhamit döneminde kazanmış olduğu nüfuz nedeniyle sadrazamlıktan uzaklaştırılarak; önce Anapa muhafızlığına, daha sonra da Cidde valiliğine atandı.

ÜSKÜDAR SELİMİYE CAMİİ:

Üsküdar ilçesinde, Selimiye'de, Selimiye Kışlası'nın yanında yer alır. III. Selim tarafından bir okul, bir muvakithane, çeşme ve sebille birlikte, kapı kitabesine göre 1805'te yapımı tamamlandı. "Hadîkatü'l-Cevâmi"de caminin yapımına 1801'de başlandığı ve inşaatın 5 Nisan 1805'te bitirildiği belirtilmektedir. Yapı biter bitmez minareleri kalın bulunmuş ve taşlarının yontulmasıyla bir ölçüde inceltilmiştir. 1823'teki bir lodos fırtınasında minarelerden biri tamamen, diğeri de kısmen yıkıldığından her iki minare de yenilenmiştir. Selimiye Camii, geniş bir avlunun ortasında yer almaktadır. Avlunun dört yanında birer giriş bulunmaktadır. Bunlardan biçimi ve ölçüsüyle en belirgin olan kuzey girişine, sokak kotu aşağıda kaldığı için her iki yandan birer rampa ile çıkılmaktadır. Bu giriş, cami esas girişiyle aynı aks üzerindedir. Avlunun güney tarafında ve güneydoğu köşesinde hazire bulunmaktadır. Selimiye Camii'nin mimar veya mimarları bilinmemektedir. Yapının tamamlanması Ahmet Nurettin Efendi'nin başmimar olduğu döneme rastlamaktadır.

III. SELİM DÖNEMİ OLAYLARI

1801

■ El-Ariş Antlaşması imzalandı (27 Haziran).

Bu antlaşma ile Mısır, yeniden Osmanlı yönetimine girdi. İngiliz donanması, Mısır'daki Fransız askerlerini, Fransa'ya taşıdı.

1802

■ Osmanlı-Fransız dostluk antlaşması imzalandı (25 Haziran).

Paris Büyükelçisi Amedî-Galip Efendi, Fransa Dışişleri Bakanı Talleyrand ile 10 maddelik bir antlaşma imzaladı. Bu antlaşma ile Karadeniz, Fransız ticaretine açıldı.

1803

■ Tarihçi Ahmet Cavit öldü.

Enderun'dan yetişen Ahmet Cavit, İstanbul şehreminliği görevinde bulundu. Osmanzade Taib'in, veziriazamların yaşam öykülerini içeren eserine ek bir bölüm yazdı. Bu bölümde Koca Ragıp Paşa'nın veziriazamlığa atanmasından (1757) Yusuf Ziya Paşa'nın veziriazamlığa ilk gelişine kadar (1798) geçen dönemi yazdı.

■ Vehhabîler, Taif şehrini kuşattı (18 Şubat).

■ Suud ibni Abdülaziz, Mekke'ye girdi (30 Nisan).

1804

■ Sırp isyanı başladı.

Tarihçi Ahmet Cavit'in "Müntehabât-ı Câvid Bey" adlı eserinin ilk sayfası (İslâm Ansiklopedisi)

■ İstanbul Tophane'de çıkan yangında bütün çarşı ve topçu kışlaları kül oldu.

1805

■ Yapımına 1801'de başlanan İstanbul Üsküdar'daki Selimiye Camii ibadete açıldı (5 Nisan).

■ Görevinden ayrılan Veziriazam Kör Yusuf Ziya Paşa'nın yerine, Bostancıbaşı Hafız İsmail Paşa getirildi (24 Nisan).

■ Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Mısır valiliği onaylandı (8 Temmuz).

Mehmet Ali Paşa, 1770'de Kavala'da doğdu. Kavala bekçibaşısı İbrahim Ağa'nın oğludur. Küçük yaşta babasını kaybetti. Bir süre sonra Leon adında bir Fransız tüccarının yanında iş buldu. Ondan büyük ilgi ve iyilik gördü. Fransızlara karşı sevgisi bu olayla başladı. Mısır'ın Fransızlar tarafından işgali üzerine, her taraftan buraya gönüllüler gönderildi. Mehmet Ali de bu gönüllüler arasındaydı. Mehmet Ali bir süre sonra Mısır'daki Kavala başıbozuk askerlerinin kumandanı oldu. Fransızlar, Mısır'ı boşaltınca gönüllülerden çoğu memleketlerine gittikleri hâlde, Mehmet Ali, Mısır'da kendisi için iyi bir gelecek gördüğünden, buradan ayrılmadı.

Mısır Valisi Hüsrev Paşa, emrindeki düzenli asker sayısını artırınca, bütün başıbozukları Mısır'dan uzaklaştırmak istedi. Fakat başıbozuk askerleri, verilmeyen maaşları bahane ederek isyan ettiler. Hüsrev Paşa kaçtı. Yerine tayin edilen valiler de Mısır'da tutunamadılar. Mısır'daki karışıklıkla-

Dinî musikide Selim Dede adını kullanan III. Selim güzel ney çalardı ve "suzidilârâ" makamını bulmuştu.

Bu nedenle yapılan tüm yenilik hareketlerine karşı çıkmaktaydılar. 1806'da Rusya ile başlayan savaş nedeniyle ordunun İstanbul'da bulunmayışı, yenilik hareketlerine karşı olanlara fırsat verdi. Başta, dönemin şeyhülislâmı Abdullah Efendi ve veziriazam kaymakamı Köse Musa Paşa olmak üzere, harekete geçtiler. Bu sırada III. Selim, Rumelikavağı'ndaki yeniçerilere Nizam-ı Cedit elbisesi giydirilmesine karar verdi. Bunun üzerine Ataullah Efendi ve Köse Musa Paşa'nın kışkırtması üzerine yeniçeriler, Kabakçı Mustafa adında bir yeniçerinin başkanlığında ayaklandılar.

Köse Musa Paşa, isyanı, III. Selim'e önemsiz bir olaymış gibi duyurdu. Nizam-ı Cedit askerlerine de kışlalarından çıkmamalarını emretti. Daha sonra topçular ve cebeciler de isyancılara katıldılar. III. Selim isyanı öğrenince bir çatışmaya yol açmamak için, Nizam-ı Cedit askerinin kaldırıldığını ilân etti. Ancak, asiler bununla yetinmediler ve Nizam-ı Cedit'e taraftar olanların idamını istediler. Kentte günlerce süren terör sonunda kaçamayan Nizam-ı Cedit askerleri yakalanıp öldürüldüler. Sayıları onbinleri bulan ayaklanmacılar karşısında derin üzüntü duyan padişah, kendisine önerilen tüm tedbirleri reddetti. 1807 senesinin 29 Mayısında sekbanbaşına, ayaklanmanın kendisine karşı yapıldığını söyleyip Şehzade Mustafa'ya, gelip kendi yerine tahta çıkmasını söyleyerek, tahttan ayrıldı.

Sarayı kuşatan ve III. Selim'in tahttan indirilmesine yol açan asiler, IV. Mustafa tahta çıktıktan sonra yenilik hareketlerinden yana olanların çoğunu öldürdüler. Kaçabilenler, Rusçuk Âyanı Alemdar Mustafa Paşa'ya sığındılar.

SANATÇI RUHLU PADİŞAH III. SELİM

Çeşitli kaynaklarda, büyük yenilikçi diye tanımlanan III. Selim, gerçekte sanatçı ruhlu kişiliğine uygun olarak duygulu, duyarlı ve yumuşak huylu bir padişahtı. Büyük bir imparatorluğu yönetebilme konusunda gerekli kararlılığı ve siyasî esnekliği gösterememesi, kendi acı sonunu hazırladı. Yaşamı boyunca müzik ve şiir, III. Selim'in yakından ilgilendiği konular oldu. Güzel tambur ve ney çalardı. İlhami mahlasıyla şiirler yazdı. Topkapı Sarayı'nda Sadullah Ağa başta olmak üzere, dönemin ünlü müzik adamlarının katıldığı çalışmalar yapılırdı. III. Selim, klâsik Türk müziğine Suzidilârâ makamını kazandırdı. Mevlevî tarikatını benimsemiş olan III. Selim, sık sık Galata Mevlevîhanesi'ne giderek ayin dinler, şair Şeyh Galip ile söyleşilerde bulunurdu.

rın, Mehmet Ali'den çıktığı anlaşıldı. Bu sebepten, kendisine Cidde valiliği verilerek Mısır'dan uzaklaştırılmak istendi. Fakat Mehmet Ali, Cidde'ye gitmedi. Sonuçta, Babıâli, Mehmet Ali'nin kuvvetli otoritesinden faydalanmak düşüncesiyle kendisini Mısır valiliğine getirmek zorunda kaldı.

■ **Tarihçi Vasıf'ın, "Vasıf Tarihi" adlı kitabı yayımlandı.**

1806

■ **Nizam-ı Cedit ordusu, Anadolu'dan Üsküdar'a geldi (2 Haziran).**

■ **Veziriazam Hafız İsmail Paşa görevden alındı, yerine Keçiboynuzu Ağa İbrahim Hilmi Paşa getirildi (14 Kasım).**

■ **Sırplar, Belgrad'ı ele geçirdi (13 Aralık).**

■ **Rusya'ya savaş ilân edildi (22 Aralık).**

■ **İstanbul Göksu'da günümüzde Küçüksu Çeşmesi olarak bilinen, III. Selim'in annesi Mihrişah Sultan adına yaptırılan Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi açıldı.**

III. Selim'in, annesi Mihrişah Sultan için 1806'da yaptırdığı bu meydan çeşmesi, Boğaziçi yaşamında, Göksu ve Küçüksu dereleri arasındaki ünlü mesirenin varlığına bağlı olarak İstanbul literatüründe özel bir yer taşır. III. Selim'in, 1792'de Küçüksu Kasrı'nı tamir ettirdikten sonra arkasındaki ağaçlık mesirenin deniz kıyısına yaptırdığı bu pitoresk çeşme, Boğaziçi resimlerini en çok süsleyen yapılardan biridir. Fakat Küçüksu Çeşmesi sadece Boğaziçi'ndeki konumundan dolayı değil, tasarımı ve üslubu ile de İstanbul'un su mimarisinde barok ve ampir üslupları arasındaki geçiş dönemi bezemesi açısından da üzerinde durulması gereken bir anıttır.

1807

■ **İngiliz donanması İstanbul'a geldi (20 Şubat).**

1806 Osmanlı-Rus Savaşı devam ederken, Rusya'nın müttefiki olan İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'ndan, Fransa ile ilişkisini kesmesini, Eflâk ve Boğdan'ın Rusya'ya bırakılmasını istedi. III. Selim, İngiliz isteklerini kabul etmedi. Bu sırada, bir İngiliz donanması İstanbul önlerine geldi. İstanbul'da halk ve asker heyecanla savunma önlemleri aldı. Ancak, karadan destek görmedikçe bir sonuç alınamayacağını anlayan İngiliz donanması, geri çekilmek zorunda kaldı.

■ **İskenderiye, İngilizlere teslim oldu (20 Mart).**

■ **Ordu, Rus seferine çıktı (12 Nisan).**

■ **İstanbul'da Kabakçı Mustafa isyanı çıktı (25 Mayıs).**

III. Selim'in yeniliklerine karşı çıkanların kışkırtmaları sonucu yeniçeriler, Kabakçı Mustafa'nın başkanlığında ayaklandılar. III. Selim, isyanı öğrenince bir çatışmaya yol açmamak için, Nizam-ı Cedit'in kaldırıldığını ilân etti.

■ **III. Selim tahttan indirildi (29 Mayıs).**

IV. MUSTAFA

SALTANAT SÜRESİ: 1 yıl 2 ay (29.5.1807 - 28.7.1808)

III. SELİM'DEN SONRA 29 MAYIS 1807 TARİHİNDE TAHTA ÇIKTIĞI ZAMAN 28 YAŞINDAYDI. 14 AYLIK SALTANAT SÜRESİ, OSMANLI DEVLETİ'NİN ACI OLAYLARLA GEÇEN BİR DÖNEMİDİR. GERİCİLİK HAREKETLERİNE ARKA ÇIKMASI VE İLERLEMEYİ DURDURMASI EN BÜYÜK HATASIDIR. BAŞARILI HİÇBİR İCRAATI OLMAMIŞTIR.

IV. Mustafa'nın tuğralı fermanı

Padişah I. Abdülhamit ile Ayşe Sineperver Sultan'ın oğludur. Daha şehzadeliği zamanında saltanat tutkusunu açığa vurmaktan kaçınmadı. III. Selim'e karşı onun yenilikçi faaliyetlerinden hoşnut olmayan çevrelerle ve yeniçerilerle işbirliği yaparak tahtı ele geçirmeye çalıştı. Kabakçı Mustafa'nın başlattığı ayaklanma onun saltanat düşlerinin gerçekleşmesine fırsat verdi. III. Selim'in yerine tahta çıkan IV. Mustafa (29 Mayıs 1807), imparatorluğun genel durumundan habersiz, devleti yönetme yeteneğinden yoksundu. Saltanatının ilk sıralarında, yenilik hareketlerine karşı olanları memnun edecek uygulamalarda bulundu. III. Selim zamanında başlayan yenilik hareketlerini durdurdu. III. Selim ve yakınlarının yaptığı işleri kötüleyen bir hattı hümayun yayımladı.

IV. MUSTAFA	
Doğum Tarihi	: 8. 9. 1779
Doğum Yeri	: İstanbul
Babası	: I. Abdülhamit
Annesi	: Ayşe Sineperver Valide Sultan
Tahta çıktığı tarih	: 29. 5. 1807
Tahta çıktığında yaşı	: 27 yaş, 9 ay
Saltanatının sonu	: 28. 7. 1808
Tahttan ayrılma sebebi	: Zorunluluk
Saltanat süresi	: 1 yıl, 2 ay
Ölüm tarihi	: 16. 11. 1808
Ölüm sebebi	: Boğduruldu
Öldüğü yer	: İstanbul
Gömülü olduğu yer	: İstanbul, Bahçekapı, Hamidiyye Türbesi

IV. MUSTAFA (1779-1808)

IV. MUSTAFA ASİLERLE ANLAŞMA YAPIYOR

IV. Mustafa'nın tahta çıkışıyla birlikte yeniliklere karşı olanlar, İstanbul'a ve hükûmete egemen oldular. Köse Musa Paşa'nın teşvikiyle, asilerle padişah arasında bir anlaşma yapıldı. Buna göre; yeniçeriler, isyana katıldıklarından ve birçok zarar ve ziyana sebep olduklarından dolayı affedilecekler, buna karşılık, onlar da bir daha devlet işlerine karışmayacaklardı. Ancak, asiler bu anlaşmaya rağmen devlet işlerine karışmaya devam ettiler.

ASİLER ÖDÜLLENDİRİLİYOR

Atmeydanı'nda yapılan bir toplantıda Kabakçı Mustafa, Turnacıbaşılık rütbesiyle, boğazın Rumeli kaleleri kumandanlığı görevine getirildi. Asilerin diğer ileri gelenlerine de çeşitli görevler ve memuriyetler verildi. İsyana katılanların aylıkları artırıldı. Ancak hazinede para olmadığından yamakların bu konudaki istekleri reddedildi.

İstanbul'da idamlarına karar verilen yenilik taraftarları, Rusçuk Âyanı Alemdar Mustafa Paşa'nın görevli bulunduğu Rusçuk'a kaçtılar. Rusçuk'un 19. yüzyılda yapılmış bir gravürü

Köse Musa Paşa ve diğerleri, isyan sırasında öldürülen ve sürgün edilenlerin, devlete geçmesi gereken servetlerine ve topraklarına el koydular. Şeyhülislâm Ataullah Efendi ile Köse Musa Paşa, iktidarın gerçek sahibi durumuna geldiler.

NİZAM-I CEDİT TARAFTARLARI, ALEMDAR MUSTAFA PAŞA'YA SIĞINIYOR

İstanbul'da, idamlarına karar verilen ve orduda kalamayan bazı yenilik taraftarları, Rusçuk Âyanı Alemdar Mustafa Paşa'nın yanına kaçtılar. Alemdar Mustafa Paşa'nın yanına kaçanlardan Tahsin, Refik, Behiç, Ramis ve Galip adındaki kişiler, tarihte "Rusçuk Yarânı" adı ile anılırlar. Bu kişiler, devleti gericilerin elinden kurtarmak, III. Selim'i yeniden tahta çıkarmak amacıyla faaliyete geçtiler. Alemdar Mustafa Paşa'yı, İstanbul üzerine yürümeye teşvik ettiler ve bunun yollarını aradılar. Bu arada Baş Çuhadar'a mektuplar yazarak, Alemdar Mustafa Paşa'nın IV. Mustafa'ya bağlılığını bildirdiler. Diğer yandan Alemdar Mustafa Paşa ile Edirne'de ordunun başında bulunan Veziriazam Çe-

IV. MUSTAFA DÖNEMİ OLAYLARI

1807

■ **I. Abdülhamit'in oğlu IV. Mustafa tahta çıktı (29 Mayıs).**

■ **IV. Mustafa ile Yeniçeri Ocağı arasında anlaşma yapıldı (31 Mayıs).**
Osmanlı tarihinde benzeri görülmemiş olan bu anlaşma; Kabakçı Mustafa isyanından dolayı, Yeniçeri Ocağı'nın sorumlu tutulmayacağını, buna karşılık Yeniçeri Ocağı'nın da devlet işlerine karışmayacağını öngörüyordu. İki suret olarak düzenlenen anlaşmanın birini padişah, diğerini de ocak ağaları imzalamıştır. Padişahın imzaladığı anlaşma sureti, törenle Ağa Kapısı'na götürülüp merasimle okunmuş ve ağalara kaftanlar dağıtılmıştır. Fakat asiler buna rağmen devlet işlerine karışmaktan geri kalmadılar. Kabakçı Mustafa, Turnacıbaşı rütbesiyle boğazın Rumeli kaleleri kumandanlığına tayin edildi ve arkadaşlarına da önemli görevler verildi.

■ **Veziriazam Keçiboynuzu Ağa İbrahim Hilmi Paşa görevinden alındı ve yerine Anadolu Beylerbeyi Çelebi Mustafa Paşa getirildi (18 Haziran).**

■ **Rusya ile Slobozia Barışı yapıldı (25 Ağustos).**
Osmanlılar ile Ruslar arasında Napolyon Bonapart'ın isteği üzerine Yergöğü Kalesi yakınındaki Slobozia'da yapılan görüşmeler sonunda barış konusunda anlaşma yapıldı. Osmanlı heyetinin başında Galip Efendi bulunuyordu. Barışın süresi 1801 Nisan ayına kadar geçerliydi. Osmanlılara uygun olarak yapılan bu barışa göre; Rus ordusu 35 gün içinde Eflâk ve Boğdan'ı boşaltacak. Ruslar çekildikten sonra, Osmanlılar Tuna nehrinin kuzeyine geçebilecek. Rus donanması Bozcaada'dan çekilecekti. Ancak, Fransa ile Rusya arasında yapılan Tilsit Antlaşması'ndan (1807) sonra Rusya, Slobozia barışının koşullarını yerine getirmedi.

■ **İngilizler, İskenderiye'deki kuvvetlerini geri çektiler (14 Eylül).**
20 Mart 1807'de İskenderiye'yi işgal eden İngilizler, Mehmet Ali Paşa'nın kuvvetleri karşısında başarılı olamadılar ve İskenderiye'yi boşaltıp gittiler.

1808

■ **Alemdar Mustafa Paşa, Babıâli'yi bastı. III. Selim öldürüldü. IV. Mustafa tahttan indirildi (28 Temmuz).**
III. Selim'i tekrar tahta çıkarmaya karar veren Alemdar Mustafa Paşa, 14 Temmuz'da Edirne'den yola çıktı. 28 Temmuz günü Babıâli'yi basıp veziriazamlık mührünü aldı. III. Selim'i yeniden tahta çıkarmak için Topkapı Sarayı'na gitti. Durumun kötüye gittiğini anlayan IV. Mustafa, III. Selim ile Şehzade Mahmut'un öldürülmelerini emretti. Saraya girdiğinde III. Selim'in cesediyle karşılaşan Alemdar, sağ olarak bulduğu II. Mahmut'u tahta çıkardı. Saray imamı Ahmet Kâmil Efendi tarafından harem dairesine götürülerek, göz altına alınan IV. Mustafa'nın hayatına dokunulmadı.

Alemdar Mustafa Paşa'nın, Resimli Kitap Dergisi kapağında yayımlanan bir resmi

lebi Mustafa Paşa'nın arasını buldular.

Rusçuk Yarânı, daha sonra ordu işleri için Alemdar Mustafa Paşa adına İstanbul'a gittiler. Sarayda Baş Çuhadar Gürcü Fettah ve Hazinedar Nezir Ağa gibi padişaha yakın kişilerle bağlantı kurmayı başardılar. IV. Mustafa'nın asilerden yakındığını ve onlara dayanarak keyfî bir şekilde hareket eden Şeyhülislâm Ataullah Efendi'den rahatsız olduğunu öğrenen Refik ve Behiç efendiler, bu durumdan yararlanmasını bildiler. Alemdar Mustafa Paşa'nın bağlılığından söz edip İstanbul'a gelecek olursa, Kabakçı Mustafa'yı cezalandıracağı ve Ataullah Efendi'yi görevinden alacağı konusunda güvence verdiler. Bu güvenceye inanan saraydaki ağalar, padişahın izniyle yazdıkları gizli bir mektubu, Behiç Efendi vasıtasıyla Alemdar Mustafa Paşa'ya gönderdiler.

İstanbul'a gelmeye hazırlanan Alemdar Mustafa Paşa, Kabakçı'yı öldürmekle görevlendirdiği Pınarhisar Âyanı Uzun Hacı Ali Ağa'yı önceden, İstanbul'a gönderdi. Boğaz kaleleri kumandanı olarak, Rumelifeneri'nde oturan Kabakçı Mustafa'yı öldüren Hacı Ali Ağa, daha sonra Çorlu'da Alemdar Mustafa Paşa'ya katıldı.

ALEMDAR MUSTAFA PAŞA İSTANBUL'DA

Alemdar Mustafa Paşa, 19 Temmuz 1808'de Davutpaşa'ya vardı. Burada orduyu ve sancak-ı şerifi karşılamaya gelen IV. Mustafa tarafından huzura kabul edildi. Alemdar, Rusçuk yaranından Ramiz Efendi'nin, IV. Mustafa'yı tutuklatma önerisini, mertliğe yakıştıramadığından kabul etmedi. 21 Temmuz 1808'de Babıâli'ye gelen Alemdar Mustafa Paşa, veziriazam ile görüşerek Ataullah Efendi'yi görevinden uzaklaştırdı. III. Selim'in tahttan indirilmesinde rol oynayan ulemayı da çeşitli yerlere sürgün etti. Zorbaların tam anlamıyla sinmelerini sağladı.

Bazı konularda vezirazamla anlaşmazlığa düşünce, 15 bin askeriyle Babıâli'yi bastı. Çelebi Mustafa Paşa'dan mührü zorla aldı.

IV. MUSTAFA TAHTTAN İNDİRİLİYOR

Alemdar Mustafa Paşa, III. Selim'i yeniden tahta çıkarmak için, bu kez Topkapı Sarayı'nı bastı. Ancak, sarayın iç kapısını hemen kapattıran IV. Mustafa, önce III. Selim ile öz kardeşi Şehzade Mahmut'un öldürülmelerini emretti. III. Selim bu sırada ney çalıyordu. Hiçbir silâhı yoktu; kendini birkaç saniye elindeki ney'le savunabildi. Mürteciler, hükümdarın cesedini Alemdar'ın önüne attılar. Müthiş teessüre düşen ve ümitlerin yok olduğunu sanan Alemdar Mustafa Paşa, cesedin üzerine kapanıp ağlarken, maiyetindekiler Veliaht Şehzade Mahmut'un hayatının kurtarılması için acele edilmesini Alemdar'a ihtar ettiler.

Gerçekten bu dakikalarda katiller, Sultan Mahmut ile bir ölüm kalım mücadelesine girişmişler, genç şehzade, dama çıkarak kendini bir müddet için koruyabilmişti. Şehzadenin dairesini idare idare eden Cevri Kalfa, katillerin gözlerine kızgın kül serperek onları geçici olarak kör etmişti. Bu sıralarda sarayın kapılarını kırıp içeri giren Alemdar, katilleri kılıçtan geçirdi. IV. Mustafa tahttan indirildi ve yerine kardeşi II. Mahmut tahta çıktı. II. Mahmut, amcasının oğlu olan III. Selim tarafından yetiştirilmiş ve onun inkılâpçı fikirleriyle büyümüş bir şehzade idi.

Tahttan indirilen IV. Mustafa, Topkapı Sarayı'ndaki dairesine hapsedildi.

IV. Mustafa

II. MAHMUT

SALTANAT SÜRESİ: 30 yıl 11 ay (28.7.1808 - 1.7.1839)

GERİLEME DEVRİNİN EN BÜYÜK PADİŞAHI KABUL EDİLİR. SALTANATI, İÇTE KARGAŞA VE İSYANLARLA GEÇTİ. BU DÖNEMDE BAŞARISIZ SAVAŞLAR BİRBİRİNİ İZLEDİ. BUNA RAĞMEN, BOZUKLUKLARI DÜZELTMEK, HATALARI GİDERMEK AMACIYLA ÇOK CESUR KARARLAR ALDI. II. MAHMUT'UN, YENİÇERİ OCAĞI'NI KALDIRMASI, YALNIZ ONUN ÇAĞININ DEĞİL, BÜTÜN OSMANLI TARİHİNİN EN ÖNEMLİ OLAYLARINDAN BİRİDİR.

II. Mahmut'un tuğralı fermanı, 1809 (Türk ve İslâm Eserleri Müzesi)

Padişah I. Abdülhamit ile Nakşidil Sultan'ın oğludur. Şehzadeliği döneminde amcası III. Selim'in yenilikçi düşüncelerinden etkilendi. III. Selim'i yeniden tahta çıkarmak için İstanbul'a gelen, ancak sarayda onun ölüsüyle karşılaşan Alemdar Mustafa Paşa tarafından tahta çıkarıldı. II. Mahmut, kendisini tahta çıkaran Alemdar Mustafa Paşa'yı veziriazam tayin etti. II. Mahmut'un saltanatının ilk yılında, Alemdar Mustafa Paşa, devletin yönetiminde tek söz sahibi oldu. Alemdar Mustafa Paşa, Rusçuk yarânını önemli görevlere getirdi. III. Selim'in öldürülmesinde suçlu görülenler ve Kabakçı isyanına katılanlar cezalandırıldı. Alemdar Mustafa Paşa, III. Selim'in yenilik hareketlerini devam ettirme düşüncesindeydi. Ancak, öncelikle ülkede bozulan otoritenin yeniden kurulması gerekiyordu.

II. MAHMUT	
Doğum Tarihi	: 20. 7. 1785
Doğum Yeri	: İstanbul
Babası	: I. Abdülhamit
Annesi	: Nakşidil Valide Sultan
Tahta çıktığı tarih	: 28. 7. 1808
Tahta çıktığında yaşı	: 23 yaş
Saltanatının sonu	: 1. 7. 1839
Tahttan ayrılma sebebi	: Ölüm
Saltanat süresi	: 30 yıl, 11 ay
Ölüm tarihi	: 1. 7. 1839
Ölüm sebebi	: Siroz - verem
Öldüğü yer	: İstanbul, Çamlıca, Esma Sultan Köşkü
Gömülü olduğu yer	: İstanbul, Divanyolu, II. Mahmut Türbesi

II. MAHMUT (1785-1839) (Tablo: Peculir)

Alemdar Mustafa Paşa, bu otoriteyi sağlamak amacıyla, Anadolu ve Rumeli âyanlarını İstanbul'a çağırdı. Toplantı sonunda âyanlar ile "Sened-i İttifak" denilen bir sözleşme yapıldı. Sened-i İttifak'a göre, merkezin emirleri kesinlikle uygulanacak, devletin asker toplamasına karşı gelinmeyecek, vergiler, devletin koyduğu kurallara göre toplanacaktı. Sened-i İttifak, onaylanmak için II. Mahmut'a sunulduğunda bazı yakınları, "Bu sözleşme sizin hükümranlığınıza dokunur, lâkin reddi de mümkün değildir. Şimdilik tasdik olunmalı" dediler. Bu olay, II. Mahmut'un, Alemdar Mustafa Paşa'ya ve âyanlara kin bağlamasına neden oldu.

Alemdar Mustafa Paşa'yı, hayatı pahasına da olsa kendisiyle birlikte 300-400 yeniçeriyi havaya uçuran barutu ateşlerken gösteren tablo

SEKBAN-I CEDİT OCAĞI KURULUYOR

Alemdar Mustafa Paşa, Sened-i İttifak'ın imzalanmasından sonra, askerî alanda yeniliğe başladı. Yeniçerilerin tepkisini çekmemek için, "Sekban-ı Cedit" adı verilerek, Nizam-ı Cedit ordusu yeniden kuruldu. Sekban-ı Cedit askerlerine "Şubara" denilen dilimli bir Rumeli başlığı giydirildi. Aylıklarının yüksek olması nedeniyle, kısa zamanda ocağa çok sayıda asker yazıldı. Sekban-ı Cedit'in giderek güçlenmesi, yeniçerileri endişelendirmeye başladı.

YENİÇERİLERİN AYAKLANMASI VE ALEMDAR MUSTAFA PAŞA'NIN ÖLDÜRÜLMESİ

Alemdar Mustafa Paşa'nın bazı uygulamaları, birçok kişinin tepkisini çekti. Sekban-ı Cedit'in kurulması nedeniyle yeniçeriler, Sened-i İttifak nedeniyle de II. Mahmut, Alemdar'dan hoşnut değildi. Ulema sınıfı azalan saygınlığından yakınırken, yeniçeriler de Sekban-ı Cedit'in güçlenmesini kuşkuyla karşılamaktaydı. As-

II. MAHMUT DÖNEMİ OLAYLARI

1808

■ **II. Mahmut tahta çıktı. Alemdar Mustafa Paşa veziriazam oldu (28 Temmuz).**

■ **III. Selim'in cenazesi kaldırıldı (29 Temmuz).**
III. Selim'in cenazesi, bütün vezirlerin ve ulemanın katılmasıyla, Lâleli Camii'ne götürülüp babası III. Mustafa'nın türbesine defnedildi.

■ **Sened-i İttifak imzalandı (29 Eylül).**
Alemdar Mustafa Paşa, İstanbul'a hâkim olduktan sonra, Anadolu ve Rumeli âyanlarını toplantıya çağırdı. Toplantı sonunda "Sened-i İttifak" adlı bir sözleşme imzalandı. Sözleşmeyi imzalayan âyanlar, padişaha bağlı kalacaklarına, vergi ve asker toplamada yardımcı olacaklarına söz verdiler. Ayrıca, İstanbul'da padişaha karşı çıkacak bir ayaklanmayı bastırmaya gelecekleridi. Bunlara karşılık padişah da, vergileri düzenlemeyi ve âyanların haklarına saygılı olmayı kabul ediyordu. II. Mahmut, hükümdarlığına gölge düşüren böyle bir sözleşmeyi, çaresizlik sebebiyle kabul etmek zorunda kaldı.

■ **Sekban-ı Cedit Ocağı kuruldu (14 Ekim).**
Alemdar Mustafa Paşa, yeniçerilerin tepkisini çekmemek için, Sekban-ı Cedit adıyla, Nizam-ı Cedit Ocağı'nı yeniden kurdu.

■ **Alemdar Mustafa Paşa öldürüldü (15 Kasım).**
Sekban-ı Cedit'in giderek güçlenmesinden endişelenen yeniçeriler ayaklandılar ve Babıâli'ye saldırdılar. Alemdar Mustafa Paşa, uzun süre isyancılara karşı direndiyse de, II. Mahmut'tan beklediği yardım gelmeyince, cephaneliği ateşleyerek hayatına son verdi.

■ **IV. Mustafa idam edildi (16 Kasım).**
Alemdar Mustafa Paşa'nın ölümünden sonra, asilerin IV. Mustafa'yı yeniden tahta çıkarmak amacıyla saraya yürümeleri üzerine II. Mahmut, IV. Mustafa'yı idam ettirdi.

■ **Sekban-ı Cedit Ocağı kapatıldı (18 Kasım).**

■ **Sadaret Kaymakamı Memiş Paşa veziriazam oldu (22 Kasım).**

1809

■ **Veziriazam Memiş Paşa görevden alındı, yerine Kör Yusuf Ziya Paşa getirildi (1 Ocak).**

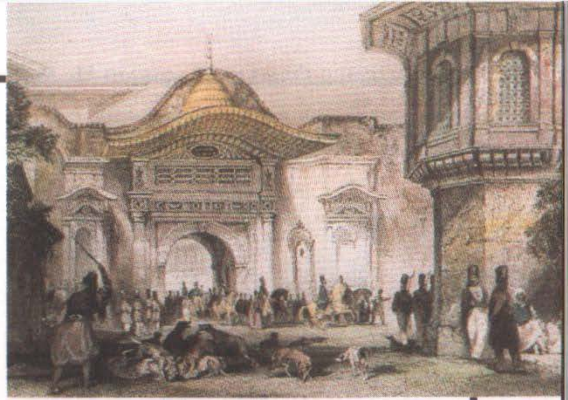
■ **Kale-i Sultaniye Barışı imzalandı (5 Ocak).**
İngilizlerle Çanakkale (Kale-i Sultaniye)'de yapılan antlaşmaya göre:
- İki devlet arasında düşmanlığa son verilecek.
- İngilizler, Osmanlılardan aldıkları yerleri geri verecek.
- Kapitülasyonlar devam edecek.
- Osmanlı tüccarları, İngiltere'de dost işlemi görecek.
- Eski gümrük vergisi %3 olarak devam edecek.
- İngiliz gemileri, izin almadan boğazlardan geçemeyecekti.

■ **Ruslara karşı Tatariçe Zaferi kazanıldı (24 Ekim).**

kerlikle ilgileri kalmadığı gerekçesiyle ocak defterine kayıtlı yeniçerilerin ocaktan çıkarılması, esame satışının yasaklanması, yeniçerilerin Alemdar Mustafa Paşa'ya düşmanlıklarını artırdı. "Rumeli'den geldi bir çıtak / Bayram ertesi ya kılıç oynayacak ya da bıçak" gibi deyişler yazan yeniçeriler, Alemdar'a olan tepkilerini ortaya koydular. Alemdar, yakınlarının uyarılarını dikkate almadığı gibi, yeniçerilerin tehditlerini de önemsemedi. Alemdar'ı öldürmeye kararlı olan yeniçeriler, harekete geçmek için ramazan ayını uygun buldular. Çünkü iftar zamanı evlere davetli olmaları nedeniyle, Alemdar'ın yanındaki asker sayısı azalıyordu. Nihayet, ramazanın 26. günü (15 Kasım 1808) isyan başladı. Alemdar, Babıâli'yi kuşatan yeniçerilere karşı uzun süre direndi. Beklediği yardım gelmeyince, cephaneliği ateşleyerek, çatıya çıkmış olan 300-500 yeniçeriyle birlikte öldü.

YENİÇERİLER SARAYA HÜCUM EDİYOR

II. Mahmut, yeniçerilerin saraya hücum edeceklerini düşünerek, savunma önlemleri aldı. Kaptan-ı Derya Ramiz Paşa ve Kadı Abdurrahman Paşa, emirlerindeki sekbanlarla saraya geldiler. Saraya saldıran yeniçeriler, püskürtüldü. Bu arada IV. Mustafa'nın yeniden tahta çıkarılacağı söylentileri üzerine II. Mahmut, IV. Mustafa'yı öldürttü. Saraydan çıkan sekbanlar, üç koldan yeniçerilere karşı hücuma geçtiler. Bu arada donanma da isyancıları topa tuttu. Ağa Kapısı'na düşen gülleler, yeniçerilerin moralini bozdu ve dağıldılar. Ancak, 17 Kasım sabahı bir kısım isyancı, Kandıralı Mehmet adında birinin kışkırtmasıyla tersaneyi ele geçirdi. Üsküdar ve Levent çiftliğindeki sekban kışlaları da aynı şekilde ele geçirildi. Yeniçerilerin duruma hâkim olduğunu gören Kaptan-ı Derya Ramiz Paşa ve Kadı Abdurrahman Paşa, bir gemiyle saraydan kaçtılar. İstanbul'a hâkim olan yeniçeriler, suçladıkları yöneticilerin bir listesini II. Mahmut'a gönderip bunların idamını ve Sekban-ı Cedit'in kaldırılmasını istediler. Yeniçerilerin isteklerinin yerine getirilmesi üzerine ayaklanma sona erdi.

Alay Köşkü ve Babıâli kapısı (Gravür: Thomas Allom)

1810

■ Cihad-ı ekber ilân edildi (25 Haziran).
Devam etmekte olan Osmanlı-Rus savaşında, Varna'nın kuşatılması ve Silistre'nin düşman eline geçmesi üzerine, Fatih Camii'nde padişahın hatt-ı hümayunu okundu ve cihad-ı ekber ilân edildi.

■ Rus ordusu Şumnu'da yenilgiye uğratıldı (4 Ağustos).
Osmanlı ordusu, Şumnu'da yapılan savaşta, Rus ordusunu yenilgiye uğrattı. Rus ordusu, Rusçuk'a çekilmek zorunda kaldı.

■ Rusçuk ve Yerköyü kaleleri, Ruslara teslim oldu (27 Eylül).

■ İstanbul Topkapı Sarayı yakınındaki Alay Köşkü'nün onarımı tamamlandı.

Alay Köşkü: İstanbul Topkapı Sarayı'nın Soğukçeşme tarafındaki köşe kulesinin üzerinde yapılan köşktür. III. Murat tarafından 1616'da yaptırıldı. 1810'da onarılarak bugünkü durumuna getirildi. Padişahlar her tür alayları, geçit törenlerini, idamları buradan izler, başkaldıranlarla buradan konuşurdu. Ampir üslubunda yapılan köşkün her birinde üstü kabartma süslü birer pencere bulunan yedi cephesi vardır.

■ Divan şairi Enderunlu Fazıl öldü.
Enderunlu Fazıl (1759 ?, Akka - 1810 İstanbul): Akkâ'da isyan eden büyükbaba ve babasının öldürülmesi üzerine İstanbul'a getirilerek Enderun'a alındı (1775). Kadınlarla serüvenlerinden ötürü saraydan çıkarılınca on iki yıl İstanbul'da uyumsuz ve sefil bir yaşam sürdü. Padişah III. Selim ve dönemin ileri gelenlerine kasideler sunarak göze girmeye çalıştı. Sonunda hacegânlık rütbesi verildi. Halep Defterdarlığı, arkasından Erzurum'u teftişle görevlendirildi. İstanbul'da bulunduğu sıra, kimi hicivleri yüzünden Rodos'a sürüldü (1799). Orada eski Reisülküttap Atıf Efendi'nin idam edilmesi sırasında korkudan gözleri kör oldu. İstanbul'a dönmesine izin verildi. Perişan bir on yıl daha geçirerek öldü. Divan'ından başka, "Defter-i Aşk" (Aşk Defteri), "Hûban-nâme" (Güzellere Yazılı), "Zenan-nâme" (Kadınlara İlişkin) adlarında, yaşadığı dönemin geleneklerini anlatan mesnevileri vardır.

1811

■ Veziriazam Kör Yusuf Paşa görevden alındı, yerine Lâz Ahmet Paşa getirildi (10 Nisan).

■ Veziriazam Lâz Ahmet Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, Yergöğü Savaşı'nda Ruslara yenildi.

■ Sirozî İsmail Bey komutasındaki Osmanlı ordusu, Kalafat Savaşı'nda Rusları yenilgiye uğrattı.

1812

■ Bükreş Antlaşması imzalandı (28 Mayıs).
1806'da başlayan Osmanlı-Rus savaşı, Bükreş Antlaşması ile sona erdi. Bu antlaşma ile Sırplara bazı haklar tanınması, Osmanlı İmparatorluğu'nun aleyhine oldu. Çünkü bu olay, diğer Balkan milletlerine de umut ve cesaret verdi.

II. Mahmut
(Tablo: Hippolite Berteaux, Topkapı Sarayı Müzesi)

OSMANLI - RUS SAVAŞI VE EDİRNE ANTLAŞMASI

1806'da başlayan ve 1807'de kesintiye uğrayan Osmanlı-Rus savaşı, 1811'de yeniden başladı. Rus orduları, Kuzey Bulgaristan'ı işgal ettiler. İbrail ve İsmail kaleleri Rusların eline geçti. Rusların ilerlemesi, ancak Şumnu'da durdurulabildi. Osmanlı ordularının bazı başarılar kazanması, sonucu değiştirmedi. Bu sırada Rusya, Fransa ile arası açılınca barış istedi. 1812'de imzalanan Bükreş Antlaşması'na göre:

1) Dinyester ve Prut ırmakları arasındaki Besarabya arazisi Rusya'ya bırakıldı.
2) Eflâk ve Boğdan, Osmanlı İmparatorluğu'na geri verildi.
3) Sırplara bazı haklar tanındı.
4) Prut ırmağı iki ülke arasında sınır kabul edildi.

SIRP İSYANI YENİDEN BAŞLADI

Bükreş Antlaşması ile Sırplara bazı imtiyazlar tanınmıştı. Ancak, Kara Yorgi, bağımsızlığa yakın haklar istediğinden, isyana devam etti. Bunun üzerine Sırbistan'a gönderilen Osmanlı kuvvetleri, Kara Yorgi'yi yenilgiye uğrattılar. Kara Yorgi, Avusturya'ya kaçmak zorunda kaldı.

Kara Yorgi'den sonra Sırpların başına geçen Miloş Obronoviç, isyanı yeniden başlattı. II. Mahmut, Rusya'nın müdahalesine yol açmamak için, Miloş'u Sırp prensi olarak tanıdı (1817).

II. MAHMUT DÖNEMİ OLAYLARI

1812

■ Veziriazam Lâz Ahmet Paşa görevden alındı, yerine Hurşit Ahmet Paşa getirildi (5 Eylül).

■ Medine, Vehhabîlerden geri alındı (2 Aralık).
Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu Tosun Paşa emrindeki kuvvetler, daha önce Vehhabîlerce işgal edilmiş olan Medine'yi geri aldı.

1813

■ Hicaz, Vehhabîlerden temizlendi ve Mekke geri alındı (23 Ocak).

■ Sırp isyanı bastırıldı. Kara Yorgi, Avusturya'ya kaçtı (2 Ekim).
1812 Bükreş Antlaşması ile Sırplara bazı imtiyazlar tanınmıştı. Ancak Kara Yorgi, bağımsızlığa yakın haklar istediğinden, isyana devam etti. Bunun üzerine Sırbistan'a gönderilen Osmanlı kuvvetleri, Kara Yorgi'yi yenilgiye uğrattı. Kara Yorgi, Avusturya'ya kaçmak zorunda kaldı.

1815

■ Veziriazam Hurşit Ahmet Paşa görevden alındı, yerine Mehmet Emin Rauf Paşa getirildi (1 Nisan).

1818

■ Veziriazam Mehmet Emin Rauf Paşa görevden alındı, yerine Bursa Mutasarrıfı Derviş Mehmet Paşa getirildi (5 Ocak).

■ Deriyye fethedildi (26 Eylül).
Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa, Vehhabîlerin merkezi olan Deriyye'yi fethetti. Vehhabî emîri Abdullah İbni Suud ile dört oğlu yakalanıp İstanbul'a gönderildi.

1819

■ Mütercim Âsım Efendi öldü (27 Kasım).
Dil bilgini, tarihçi, şair ve yazar Ahmet Âsım Efendi, 1755'te Gaziantep'te doğdu. Âsım Efendi, dönemin bilim ve kültür merkezlerinden biri olan Gaziantep'te öğrenim gördü. Mahkeme kâtipliği, Antep Mutasarrıfı Mehmet Nuri Paşa'nın divan kâtipliği görevlerinde bulunduktan sonra İstanbul'a geldi. Türkçe, Arapça ve Farsçayı çok iyi bilen Âsım Efendi, İstanbul'un bilim çevrelerinde dikkati çekti ve müderrislik mesleğine girdi. "Burhân-ı katı" adlı Farsça sözlüğü, Türkçeye çevirerek III. Selim'e sundu (1799). "Kaamus-ül muhit" adlı Arapça sözlüğü Türkçeye çevirdi. 1807'den ölümüne kadar vakanüvislik görevini sürdürdü. Ziştovi Antlaşması'ndan II. Mahmut'un tahta çıkışına kadar olan dönemi, kendi adıyla anılan iki ciltlik tarihinde konu edindi. Mütercim Âsım Efendi, Karacaahmet Mezarlığı'nda Harmanlık adı verilen yerde gömülüdür.

HİCAZ'DAKİ VEHHABÎ AYAKLANMASI BASTIRILDI

II. Mahmut, 1812'de yeniden ayaklanan Vehhabîlere karşı, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'dan yardım istedi. Mehmet Ali Paşa'nın oğlu Tosun Paşa'nın emrindeki kuvvetler, Vehhabîlerin merkezi Deriyye'yi işgal ederek ayaklanmayı bastırdı (1818).

YUNAN İSYANI BAŞLADI

Rumlar, Fatih döneminde Osmanlı egemenliği altına alınmışlardı. Devletin adil ve hoşgörülü yönetiminden yararlanan Rumlar, geleneklerini, dil ve inançlarını korumuşlardı. Rumlar, diğer azınlıklara göre daha imtiyazlıydılar. Devlet yönetiminde görev almak Hristiyanlara kapalı olduğu hâlde, Rumlara, divan tercümanlığı, Eflâk ve Boğdan voyvodalıkları gibi yüksek görevler de veriliyordu.

Ticaret ve gemicilikle uğraşan Rumlar, ekonomik yönden çok iyi durumdaydılar. XVIII. yüzyılda Ruslarla olan ilişkiler, Rumlar arasında bağımsızlık fikirlerinin yayılmasına neden oldu.

1789 Fransız İhtilâli'nin getirdiği milliyetçilik akımı, Rumlar üzerinde de etkili oldu.

Türk - Yunan Savaşı'nda Osmanlı askerleri, süngü takmış, düşman üzerine yürürken (Tablo: Zonaro)

Tepedelenli Ali Paşa

1820

■ Veziriazam Derviş Mehmet Paşa görevden alındı, yerine Bursa ve Kocaeli Mutasarrıfı Seyyid Ali Paşa getirildi (5 Ocak).

■ Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa isyan etti (20 Ağustos).

1821

■ Yunan isyanı başladı (12 Şubat).
Rusya'nın kışkırtması ve Etniki Eterya Cemiyeti'nin çalışmaları sonucunda, Rumlar ayaklandı. Mora'da başlayan ayaklanma kısa zamanda gelişti. Top yerleştirilmiş Rum ticaret gemileri, isyanı adalara yaymaya çalıştı.

■ Veziriazam Seyyid Ali Paşa görevden alındı, yerine Çirmen Mutasarrıfı Benderli Ali Paşa getirildi (28 Mart).

■ Veziriazam Benderli Ali Paşa görevden alındı, yerine sadaret Kaymakamı Hacı Salih Paşa getirildi (30 Nisan).

■ Osmanlı-İran (Kaçar) Savaşı başladı (15 Kasım).
Osmanlı İmparatorluğu'nun Tepedelenli ve Yunan isyanlarıyla uğraşmasını fırsat bilen İranlılar, Osmanlı topraklarına saldırdılar. Doğubayezit, Toprakkale, Eleşkirt, Bitlis, Muş ve Erciş'i işgal eden İranlılar, bir süre sonra orduda kolera çıkması sebebiyle barış istediler.

1822

■ Yunanistan, bağımsızlığını ilân etti (13 Ocak).
Yunan isyanının merkezi olan Mora'daki Pidavro kasabasına yakın bir ormanda toplanan millî meclis, Yunanistan'ın bağımsızlığını ilân etti.

■ Sakız adasında isyan çıktı. (23 Mart).
Yunan isyanının etkisiyle Sakız'da çıkan isyan, Osmanlı kuvvetleri tarafından bastırıldı.

■ Veziriazam Hacı Salih Paşa görevden alındı, yerine İstanbul Boğazı muhafızı Hamdullah Paşa getirildi (10 Kasım).

■ Yanya Mutasarrıfı Tepedelenli Ali Paşa öldürüldü.
1774'te Yanya'da doğan Tepedelenli Ali Paşa, Tepedelen mütesellimi Veli Paşa'nın oğludur. 1785'te Yanya mutasarrıflığına getirilen Tepedelenli Ali Paşa, bölgesindeki Dağlı ve Kırcalı eşkıyasını temizlemede, Pazvantoğlu ayaklanmasını bastırmada önemli rol oynadı. Tepedelenli, bu hizmetlerine karşılık, çocuklarına da önemli görevler sağladı. Bütün bunların sonucunda Güney Arnavutluk ile Yunanistan'ı, Tepedelenli ailesinin yurtluğu durumuna getirdi. Rumeli'de "Yanya Sultanı" diye anılan Tepedelenli Ali Paşa'nın başına buyruk hareketleri, Babıâli'yi rahatsız etmeye başlayınca II. Mahmut, Tepedelenli'yi görevden aldı. Padişahın buyruğunu dikkate almayan Tepedelenli, Etniki Eterya Cemiyeti ile işbirliği yapmak için bağlantı kurdu. Mora, Adalar, Sırbistan, Eflâk ve Boğdan'da genel bir ayaklanma çıkarmak üzere eylemlere girişti. Tepedelenli'nin bu faaliyetleri haber alınınca, hakkında "hain" sıfatıyla idamına ferman çıktı. Bunun üzerine Tepedelenli, Osmanlı yönetimine karşı resmen ayaklandı (20 Ağustos). Hükûmet kuvvetlerine karşı 16 ay direnen Tepedelenli ve oğulları, sonunda teslim oldular ve öldürüldüler.

Türk - Yunan Deniz Savaşı

Milliyetçilik akımını, Balkanlardaki amaçlarını gerçekleştirmek doğrultusunda Rusya da destekliyordu. Rumlar, başlatacakları isyanı yönetmek amacıyla, "Etniki Eterya" adında gizli bir cemiyet kurdular. Cemiyetin başkanı, Rus çarının yaveri olan Aleksandr İpsilanti idi. Rumlar, isyana hazır olmakla beraber, Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa'dan çekindikleri için, bir süre beklediler. Tepedelenli Ali Paşa'nın bazı nedenlerden ayaklanması ve sonuçta öldürülmesi, Rumlara bekledikleri fırsatı verdi. Rumlar, ilk isyanı Eflâk'ta başlattılar (1820). Eflâklıların, Rumlara yardımcı olmamaları nedeniyle isyan çabuk bastırıldı. İkinci isyan 1821'de Mora'da çıktı ve kısa zamanda yayıldı.

Yunan isyanı, Avrupa'da büyük ilgiyle karşılandı. Rumlara yardım için Avrupa'dan Mora'ya birçok gönüllüler geldi. Osmanlı kuvvetleri isyanı bastıramayınca II. Mahmut, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'dan yardım istedi. Mehmet Ali Paşa, oğlu İbrahim Paşa'yı, ayaklanmayı bastırmakla görevlendirdi. Nisan 1826'de Misolongi Kalesi ele geçirildi.

YENİÇERİ OCAĞI KALDIRILIYOR

II. Mahmut, bu arada yeni bir ordu kurma girişimini yeniden gündeme getirdi. Batılı anlamda bir eğitim görmek istemeyen yeniçerilere rağmen Eşkinci Ocağı kuruldu. Yeni askere yeni üniforma ve silâh verilip talimlere başlanıldı. Eşkinci Ocağı, yeniçeri ortalarından (bölük) seçilen kişilerden oluşmuştu. Bu arada yeniçerilere güvenmeyen padişah ve hükûmet, yeni bir isyana karşı topçu, humbaracı, lâğımcı ve tersane ocaklarının desteğini sağladı.

Eşkinci Ocağı'nda talime başlandıktan kısa bir süre sonra yeniçeriler, "biz bu talimi istemeyiz" diyerek ayaklandılar. Saray bu kez isyana karşı hazırlıklıydı. Devlete bağlı kalan ocaklar saraya çağrıldı. II. Mahmut, tüm İstanbul halkının yeniçerilerle savaşa katılmalarını sağlamak için sancak-ı şerifi çıkarttı. Bağlı ocaklar ve silâhlandırılan halk, yeniçerilerin Etmeydanı'ndaki kışlalarını kuşattılar. Yapılan mücadele sonucunda yeniçerilerin büyük kısmı öldürüldü. Yakalananlar idam edildi. Böylece 15 Haziran 1826'da Yeniçeri Ocağı kaldırıldı. Bu olaya

II. MAHMUT DÖNEMİ OLAYLARI

1823

- **Veziriazam Hamdullah Paşa görevden alındı, yerine Silâhtar Ali Paşa getirildi (10 Mart).**
- **Sultan Abdülmecit doğdu (25 Nisan).**
- **Veziriazam Silâhtar Ali Paşa görevden alındı, yerine Bursa ve Kocaeli Mutasarrıfı Mehmet Sait Galip Paşa getirildi (13 Aralık).**

1824

- **İbrahim Paşa, Mora valisi oldu (1 Nisan).**

Yunan isyanının devam ettiği sırada, II. Mahmut, isyanın bastırılmasıyla Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'yı görevlendirdi. Mehmet Ali Paşa, isyanın bastırılmasına kadar, oğlu İbrahim Paşa'ya, kaptan-ı deryalık ve Mora valiliklerinin verilmesini istedi. Kaptan-ı deryalık isteği kabul edilmemekle beraber, İbrahim Paşa tam yetkiyle Mora valisi oldu.

Enderunlu Vasıf'ın Divan-ı Gülşen- Efkâr-ı Vâsıf-ı Enderuni'nin ilk sayfası

- **Veziriazam Mehmet Sait Galip Paşa görevden alındı, yerine Silistre Valisi Benderli Mehmet Selim Sırrı Paşa getirildi (14 Eylül).**
- **Vidin Valisi Mehmet Reşit Paşa, Rumeli Beylerbeyi oldu (13 Kasım).**
- **Divan şairi Enderunlu Vasıf öldü.**

Enderunlu Vasıf: Sarayda yetişti. İlk öğrenimini Galatasaray'da yaptıktan sonra 1803'te Silâhtar Süleyman Paşa'nın kaftancısı oldu. IV. Mustafa tarafından Enderun'a alınarak hünkâr başlalası yapıldı (1816). Enderun'da çeşitli görevlerde bulunduktan sonra kendi isteğiyle ayrıldı (1818). Kendisine "mütevellilik" ve "haceğânlık" verildi. Eski şiirin dil anlayışından ayrılarak İstanbul Türkçesinden yola çıkan Enderunlu Vasıf, günlük hayatı şiire sokmasıyla önem kazandı. Şiirlerini topladığı Divan'ı 1841'de basıldı.

1825

- **İbrahim Paşa ordusu Mora'ya çıktı (24 Şubat).**

Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa komutasındaki Mısır donanması, Mora'nın güneyindeki Modon Kalesi önlerine asker çıkardı.

1826

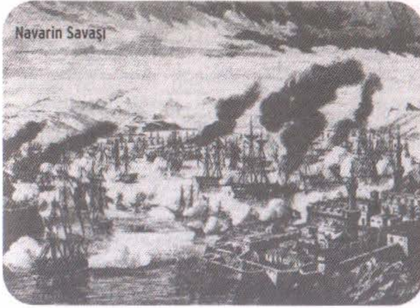
- **Nusretiye Camii ibadete açıldı (8 Nisan).**
- **Yeniçeri Ocağı kaldırıldı (15 Haziran).**
- **İstanbul Hocapaşa'da yangın çıktı (2 Ağustos).**

"Vak'a-i Hayriye" (Hayırlı Olay) dendi.

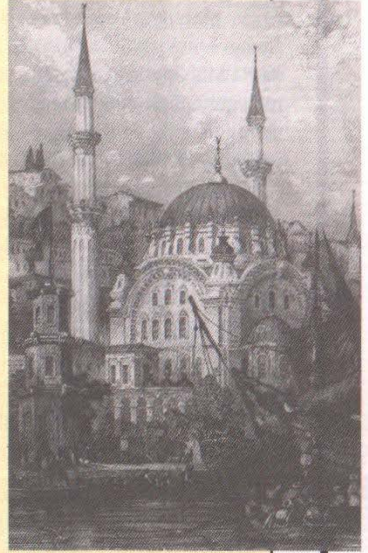
Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla, II. Mahmut'un, düşündüğü yenilikleri gerçekleştirme konusunda, önündeki en büyük engel de ortadan kalkmış oldu.

OSMANLI VE MISIR DONANMALARI NAVARİN'DE YAKILDI

İbrahim Paşa'nın Mora'daki başarıları üzerine Rusya, İngiltere ve Fransa, Akdeniz'de bulunan donanmalarını Mora kıyılarına gönderdiler. Navarin'de bulunan Osmanlı ve Mısır donanmalarını kuşatan İngilizler, Fransızlar ve Ruslar, Mora'nın boşaltılmasını ve Yunanistan'ın bağımsızlığının tanınmasını istediler. İstekleri kabul edilmeyince, Navarin'deki Osmanlı ve Mısır donanmalarını yaktılar (20 Ekim 1827).

Navarin Savaşı

NUSRETİYE CAMİİ

XIX. yüzyıla ait büyük selatin camilerinden biri olan Nusretiye Camii, halk arasında daha çok Tophane Camii olarak tanınır. Caminin bulunduğu yerde daha önce III. Selim tarafından yaptırılmış Tophane-i Âmire Arabacılar Kışlası Camii bulunmaktaydı. Bu cami 1823'teki Firuzağa yangınında 48 yapı ile birlikte yanmış, yerine II. Mahmut tarafından Nusretiye Camii yaptırılmıştır. Yapımına 1823'te başlanarak 1826'da bitirilen Nusretiye Camii'nin açılışında büyük bir tören düzenlenmiş; sultan, saltanat kayığıyla Tophane İskelesi'ne çıkmış, iskeleden mahfil kapısına kadar yerlere serilmiş kıymetli kumaşlar üzerinde atıyla ilerlemiş, ayrıca bir yüzünde tuğrasının, diğer yüzünde Nusretiye Camii'nin resmi olan hatıra madalyası bastırtmıştır. II. Mahmut, aynı yılın Haziran'ında Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmayı başarınca da, çok hayırlı saydığı bu olayın anısına camiye "başarı" ve "Allah'ın yardımı" anlamına gelen "Nusretiye" adını verdi. Barok veya rokoko ile ampir üslupları arasında bir geçiş yapısı olan caminin mimarı Kirkor Amira Balyan'dır.

36 saat süren yangın sonunda Babıâli binası dahil olmak üzere, İstanbul'un büyük bir bölümü kül oldu.

■ **Tarihçi Şanizade Mehmet Ataullah Efendi öldü.**
Türk bilim adamı ve tarihçi Ataullah Efendi, 1771'de İstanbul'da doğdu. Öğrenimini Süleymaniye Medresesi'nde tamamladı. Mühendishane-i Berri-i Hümayun'da geometri ve astronomi okudu. Mühendislik, kadılık gibi görevlerde bulunduktan sonra, Mütercim Âsım'ın ölümü üzerine vakanüvisliğe getirildi (1819). Lâtince tıp terimlerini Türkçeye çevirdi. Arapça ve Farsçayı da çok iyi bilen Şanizade, müzikle de ilgilendi. Tıp konusunda "Mir'atül Etıbbâ" ve "Mir'atül Eban", anatomi üzerine "Mi'yarül Etıbbâ" ve fizyoloji üzerine "Usûlül Tabia" gibi eserleri vardır. En ünlü eseri ise 1808-1821 arası olaylarını içeren dört ciltlik "Şanizade Tarihi"dir.
Sarayın hekimbaşısı Behçet Efendi'nin etkisiyle görevden alındı (1824). Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ve tekkelerin kapatılması sırasında, Bektaşî olduğu gerekçesiyle Tire'ye sürgün edildi. Mezarı Tire'de bulunmaktadır.

Tarihçi, hekim ve matematikçi Şanizade Mehmet Ataullah Efendi

■ **Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusu kuruldu.**

■ **Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasında Akkerman Barışı imzalandı (7 Ekim).**

1827

■ **İlk tıp okulu açıldı (14 Mart).**
II. Mahmut'un isteği üzerine açılan okul, Vezneciler'de Tulumbacıbaşı Konağı'nda öğretime başladı. Okulun öğrenim dili Fransızcaydı.

■ **Osmanlı ordusu Atina'ya girdi (5 Haziran).**

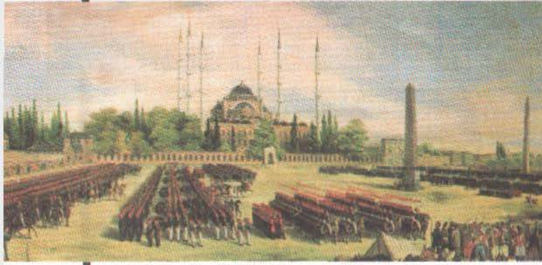
■ **Osmanlı ve Mısır donanmaları Navarin'de yakıldı (20 Ekim).**

Navarin'de Çengeloğlu Tâhir Paşa'nın, üç ambarlı düşman gemisi ile çatışmasını gösteren resim

■ **Buharla çalışan ilk gemi satın alındı. Buharla çalıştığı için Buğu Gemisi denen bu gemiyle II. Mahmut, Rodos'a gidip gelmiştir.**

ASAKİR-İ MANSURE-İ MUHAMMEDİYE ORDUSU KURULDU

II. Mahmut, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra yayımladığı emirle, "Asakir-i Mansure-i Muhammediye" adıyla yeni bir ordu kurulduğunu ilân etti. Komutanlığına "serasker" unvanı ile eski yeniçeri ağalarından Ağa Hüseyin Paşa'yı atadı. Yeni ordu, önce İstanbul'da "tertip" adı verilen sekiz alay olarak kuruldu. Asker, üniforma olarak dar ceket, topuklara kadar inen pantolon ve potin giyiyordu. Serpuş olarak fes kabul edilmişti. Askerler tüfek ve kılıç taşıyordu. Ordunun mevcudu, II. Mahmut'un son dönemlerinde 118.400 kişiye ulaştı. Orduya girenler 12 yıl askerlik yapmak zorundaydı. Orduyu eğitmek amacıyla Prusya'dan piyade, topçu ve süvari subayları getirtildi. Avrupa'daki harp okullarına öğrenciler gönderildi.

II. Mahmut'un "Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusu
(Tablo: François Dubois, Dolmabahçe Sarayı Koleksiyonu)

1829 Edirne Antlaşması'na göre Osmanlı Devleti

OSMANLI - RUS SAVAŞI BAŞLADI

Navarin Olayı'ndan sonra İngiltere ve Fransa siyasî ilişkilerini keserken, Rusya savaş ilân etti (1828). Eflâk ve Boğdan'ı işgal eden Ruslar, hızla Tuna'ya doğru ilerlerken, doğudan da saldırıya geçerek Kars ve Ardahan'ı ele geçirdiler. 1829'da Rus ilerleyişi daha hızlı oldu. Doğuda Erzurum'a giren Ruslar, batıda Silistre'yi alarak, Edirne'ye kadar geldiler. Bu durum karşısında Osmanlı İmparatorluğu, Rusya ile Edir-

II. MAHMUT DÖNEMİ OLAYLARI

1828

- **Osmanlı-Rus savaşı başladı (26 Nisan).**

- **Veziriazam Benderli Selim Paşa görevden alındı, yerine Kaptan-ı Derya Darendeli İzzet Mehmet Paşa getirildi (24 Ekim).**

1829

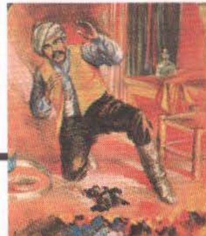
- **Veziriazam Darendeli İzzet Mehmet Paşa görevden alındı, yerine Rumeli valisi ve İnebahtı muhafızı Reşit Mehmet Paşa getirildi (28 Ocak).**

- **Kıyafet Nizamnamesi yayımlandı (3 Mart).**
Devlet memurları için fes, ceket ve pantolon giyme mecburiyeti getirildi.

- **Yunan Devleti kuruldu (15 Ağustos).**

- **Edirne Antlaşması imzalandı (14 Eylül).**

- **Uzun Mehmet, Zonguldak'ta maden kömürünü buldu (18 Aralık).**
Osmanlı donanmasında buharlı gemilerin kullanılmaya başlanmasından sonra, yurt dışından maden kömürü alınması zorunluluğu doğmuştu. Askerliğini donanmada tamamlayan Uzun Mehmet adlı köylü, buğday öğütmek için gittiği Köseağzı yöresinde kara taşlar bulmuştu. Bir çuvala doldurduğu taşları yüklenip İstanbul'a değin yürümüştü. İlgililer, onun getirdiği örneklerin maden kömürü olduğunu saptayınca da 5 bin kuruş ödül almış, ayrıca ömür boyu maaş bağlanmıştı. Ancak, başarısını kıskanan Ereğli kaymakamı tarafından, kısa süre sonra zehirletilerek öldürülmüştü.

Uzun Mehmet

- **Divan şairi Keçecizade İzzet Molla öldü.**
Keçecizade İzzet Molla (1785 İstanbul - 1829 Sivas): Medrese öğrenimi gördükten sonra ilmiye sınıfına geçti. Galata kadılığına kadar yükseldi. Yetişmesinde Halet Efendi'nin yardımı oldu. Koruyucusunun Konya'da idam edilmesinden sonra Keşan'a sürüldü. Bir yıl sonra İstanbul'a dönmesine izin verilerek yeniden devlet hizmetine alındı. Ancak kısa süre sonra Osmanlı-Rus Savaşı'na karşı olduğunu açıkladığından bu kez de Sivas'a sürgün edildi (1827). Af fermanı çıkarıldığı sırada sürgünde öldü. Mevlâna'ya ve Nakşibendilerin piri olan Şah Muhammet Nakşibent'e karşı beslediği saygıyı gazellerinde belirten İzzet Molla'nın şiirlerinde, Şeyh Galip ve Nabi'nin etkileri sezilir. Nazirelerinde bile teknik ustalığı belli olur. Özellikle eleştiri ve hırpalayıcı yönleri ağır basan yergiler yazmıştır. "Hazan-ı Âsar" (1841) adını taşıyan divanı, "Gülşen-i Aşk"ı (1848), Keşan'da sürgün yıllarını anlatan "Mihnet Keşan"ı (1852) ölümünden sonra basılmış yapıtlarıdır.

ne Antlaşması'nı imzaladı (14 Eylül 1829). Antlaşmanın önemli maddeleri şunlardır:

1) Yunanistan'ın bağımsızlığı tanınacak.
2) Eflâk, Boğdan ve Sırbistan'a imtiyazlar verilecek.
3) Rus ticaret gemileri Boğazlardan serbestçe geçebilecek.
4) Rusya'ya savaş tazminatı ödenecek.

Kavalalı Mehmet Ali Paşa

CEZAYİR, FRANSIZLAR TARAFINDAN İŞGAL EDİLDİ

Cezayir, 1533'te Osmanlı topraklarına katılmıştı. Burası İstanbul'dan gönderilen beylerbeyleri tarafından yönetiliyordu. Burada beylerbeylerinin zamanla nüfuzları azalınca, yeniçerilerin seçtiği "dayı"lar söz sahibi olmuşlardı. 1797'de Cezayir dayısı İzmirli Hüseyin Paşa, Fransa'ya borç para vermişti. Fransa, bu borcu ödememişti. 1827'de Cezayir dayısı, bu alacak konusunu tartıştığı Fransız elçisine hakaret edince, Cezayir ile Fransa ilişkileri gerginleşti. 1829'da savaş ilân eden Fransa, 1830'da Cezayir'i işgal etti. Bu sırada önemli iç ve dış sorunlarla karşı karşıya bulunan Osmanlı İmparatorluğu, bu işgali protesto etmekle yetinmek zorunda kaldı.

MISIR VALİSİ MEHMET ALİ PAŞA İSYAN ETTİ

Mısır'a zorla vali olan Mehmet Ali Paşa, kısa zamanda güçlü bir ordu ve donanma meydana getirmişti. Yunan isyanı sırasında II. Mahmut, Mehmet Ali Paşa'dan yardım istemişti. Mehmet Ali Paşa bu yardıma karşılık, Mora valiliğini oğlu İbrahim Paşa'ya istemiş ve bu istek kabul edilmişti. Ancak, Yunanistan bağımsızlığını kazanınca bu istek yerine getirilememişti. Mehmet Ali Paşa, Mora'ya karşılık Suriye valiliğini istedi. II. Mahmut bunu kabul etmedi. Mehmet Ali Paşa'nın, oğlu için Suriye valiliğinde ısrar etmesi, padişaha sormadan Mora'dan askerlerini çekmesi, 1828 Rus savaşında, istenildiği hâlde asker göndermemesi, gerçek amacının ne olduğunu gösteriyordu. Bu arada devlet adamları da II. Mahmut'u, Mehmet Ali Paşa aleyhine kışkırtıyorlardı.

Takvim-i Vekayi'nin ilk sayısı

1830

■ **Sultan Abdülaziz doğdu (8 Şubat).**

■ **Yunanistan'ın bağımsızlığı onaylandı (24 Nisan).**
Yunanistan'ın bağımsızlığının onaylanması konusunda İngiltere, Fransa ve Rusya'nın verdikleri nota, istemeyerek de olsa Osmanlı İmparatorluğu tarafından kabul edildi.

■ **Cezayir, Fransızlar tarafından işgal edildi (5 Temmuz).**

■ **Sırbistan'a özerklik verildi (29 Ağustos).**

1831

■ **Takvim-i Vekayi adıyla ilk Türkçe gazete yayımlandı (1 Kasım).**
II. Mahmut'un fermanıyla yayımlanan gazetenin ilk sayısında II. Mahmut'un Çanakkale gezisi, Şehzade Abdülmecit'in derse başlama töreni, Arnavutluk isyanına ait haberler yer aldı. İlk sayısı beş bin adet basılan gazete, bütün devlet dairelerine, subaylara, taşradaki yöneticilere ve elçiliklere gönderildi. Gazetenin başına Mekke kadılığı da yapmış olan Esat Efendi getirildi.

1832

■ **Sisam adasına özerklik verildi (10 Aralık).**

■ **İbrahim Paşa komutasındaki Mısır ordusu, Konya'da yapılan savaşta Osmanlı ordusunu yendi. Veziriazam Reşit Mehmet Paşa esir düştü (21 Aralık).**

1833

■ **Veziriazam Reşit Mehmet Paşa görevden alındı, yerine Anadolu Valisi Mehmet Emin Rauf Paşa getirildi (18 Şubat).**

■ **Kütahya Antlaşması imzalandı (8 Nisan).**

■ **Hünkâr İskelesi Antlaşması imzalandı (8 Temmuz).**

■ **İstanbul'da yangın çıktı (30 Ağustos).**
Cibali kapısında çıkan yangında İstanbul Şehzade Camii'ne kadar olan yerler tamamen yandı.

1834

■ **Mekteb-i Ulûmu Harbiye açıldı.**
II. Mahmut'un buyruğu ile açılan okulun amacı, batı tekniklerine uygun olarak, orduya subay yetiştirmekti.

1838

■ **Veziriazama, başvekil sıfatı verildi (30 Mart).**

■ **Baltalimanı Antlaşması imzalandı (16 Ağustos).**
II. Mahmut, Mısır sorununun çözümünde İngiltere'nin desteğini sağlayabilmek için, bu ülkeye büyük ekonomik ayrıcalıklar tanıdı.

1839

■ **Nizip Savaşı (24 Haziran).**
Hafız Mehmet Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, İbrahim Paşa komutasındaki Mısır ordusuna Nizip'te yenildi.

■ **II. Mahmut öldü (30 Haziran).**

II. Mahmut, Mehmet Ali Paşa'yı görevden almaya hazırlanırken, Mehmet Ali Paşa harekete geçerek, oğlu İbrahim Paşa komutasında bir orduyu Suriye üzerine gönderdi. Bunun üzerine II. Mahmut, Mehmet Ali Paşa'yı asi ilân etti ve Ağa Hüseyin Paşa'yı, isyanı bastırmakla görevlendirdi. Suriye'yi kolayca ele geçiren İbrahim Paşa, Ağa Hüseyin Paşa'yı da yenerek Adana'yı aldı (1832). Konya'da, Veziriazam Reşit Paşa komutasındaki ikinci bir Osmanlı ordusunu yenilgiye uğrattı. Mısır kuvvetleri, Kütahya'ya geldi.

KÜTAHYA ANTLAŞMASI İMZALANDI

II. Mahmut, bu tehlike karşısında, yabancı devletlerin desteğini aradı. Fransa'nın, Mehmet Ali Paşa'yı desteklediğini bildiği için, İngiltere'den yardım istedi. İngiltere, bu isteğe olumsuz cevap verince, II. Mahmut, "Denize düşen yılana sarılır" diyerek, Rusya'dan yardım istedi. Çar I. Nikola, 15 bin kişilik bir kuvveti İstanbul'a gönderdi. Osmanlı İmparatorluğu'nun, Rusya'nın koruyuculuğu altına girmesinden çekinen İngiltere ve Fransa, harekete geçtiler. II. Mahmut ile Mehmet Ali Paşa arasında, Kütahya'da bir anlaşma yapılmasını sağladılar (1833). Buna göre; Mehmet Ali Paşa'ya Mısır valiliğinin yanı sıra Suriye valiliği, oğlu İbrahim Paşa'ya da Adana valiliği verildi.

Avrupa devletlerinin, Mehmet Ali Paşa isyanıyla ilgilenmeleri, Mısır sorununu ortaya çıkardı.

HÜNKÂR İSKELESİ ANTLAŞMASI İMZALANDI

II. Mahmut, Mehmet Ali Paşa'nın yeni bir saldırısı karşısında, Fransa ve İngiltere'ye güvenilemeyeceğini düşünerek, Rusya ile Hünkâr İskelesi Antlaşması'nı imzaladı (1833). Buna göre: Osmanlılar ve Ruslar, bir savaş sırasında birbirlerine yardım edecekler; Rusya bir saldırıya uğrarsa, Osmanlı İmparatorluğu Boğazları kapatacak; antlaşma, sekiz yıl geçerli olacaktı.

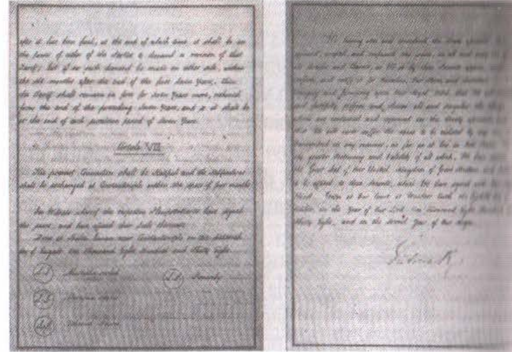
Boğazların durumu ile diğer Avrupa devletlerinin de ilgilenmeleri, boğazlar sorununu ortaya çıkardı.

Hünkâr İskelesi Antlaşması'nın yapıldığı yalıyı resmeden tablo (Anonim)

BALTALİMANI ANTLAŞMASI İMZALANDI

II. Mahmut, Kavalalı Mehmet Ali Paşa'ya karşı, İngiltere'nin desteğini sağlamak amacıyla, bu ülkeyle Baltalimanı Antlaşması'nı imzaladı (16 Ağustos 1838). Antlaşmanın başlıca maddeleri şunlardır:

Baltalimanı Muahedesi'nin Kraliçe Victoria tarafından imzalanan nüshası

1) İngiliz tüccarları ve ortakları, Osmanlı İmparatorluğu'nun her yerinden istedikleri malı, iç ve dış ticaret amacıyla alabilecek ve satabilecek.

2) İngiliz tüccarları ve ortakları, iç ticarette en imtiyazlı Müslüman tüccarın ödediği kadar vergi verecek.

3) İngiliz tüccarları ve ortakları, yurt dışına çıkarmak istedikler mallar için % 9 iskele, % 3 gümrük; dışarıdan getirecekleri mallar için % 3 gümrük ve % 2 ek vergi verecek.

Baltalimanı Antlaşması ile İngiltere, büyük ekonomik çıkarlar elde etti ve ticarette en imtiyazlı ülke durumuna geldi. Bu antlaşma ile Osmanlı İmparatorluğu'nun dış ticaretinde kapatılamayacak açıklar meydana geldi. İç ticarette de yabancı tüccarların hâkimiyeti arttı.

II. Mahmut'un Cuma Selâmlığından çıkışı

II. MAHMUT'UN YENİLİKLERİ KAPSAMLI VE KALICI OLDU

Bu dönemde Divan teşkilâtı kaldırıldı. Memurlar, dahiliye ve hariciye diye iki kısma ayrıldı. Veziriazama, başvekil; sadaret kethüdasına, dahiliye nazırı; reisülküttaba, hariciye nazırı denildi. Memurlara maaş bağlandı. Müsadere usulü kaldırıldı. Askere almanın ve vergi toplamanın kuralları belirlendi. 1831'de nüfus sayımı ve emlâk yazımı yapıldı. 1834'te posta teşkilâtı kuruldu. Kılık ve kıyafette değişiklik yapıldı. Memurlara ceket, fes ve pantolon giydirildi. Osmanlı vatandaşı olan herkese din ve mezhep hürriyeti tanındı. Yeniliklere bizzat padişah öncülük etti. II. Mahmut, sakalını kısaltarak, yeni kıyafetle ülke içinde gezilere çıktı. Elçiliklerde verilen davetlere katılıp, opera ve balolara gitti. Padişahın resminin devlet dairelerine asılması, II. Mahmut'tan itibaren gelenek hâline geldi.

Eğitim alanındaki yenilik, daha çok askerî amaçlara yönelik olarak yapıldı. 1827'de ordunun doktor ihtiyacını karşılamak için Tıbbiye-i Şahane açıldı. 1831'de Mızıka-yı Hümayun, 1834'te devlet memuru ve tercüman yetiştirmek üzere Mekteb-i Maarif-i Adliye ve Mekteb-i Ulûmu Edebiye adında iki orta dereceli okul açıldı. İstanbul'da Müslüman çocuklar için ilköğretim zorunlu hâle getirildi.

NİZİP SAVAŞI VE II. MAHMUT'UN ÖLÜMÜ

1833'te imzalanan Kütahya Antlaşması, II. Mahmut ile Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa arasındaki gerginliği sone erdirmemişti. II. Mahmut, bir valisine yenilmenin ve büyük toprak kaybetmenin üzüntüsü içindeydi. Mehmet Ali Paşa ise elde ettiklerini yeterli bulmamaktaydı. Bu arada İngiltere ve Rusya da, Mehmet Ali Paşa'nın güçlenmesinden çıkarları gereği kaygı duymaktaydılar. II. Mahmut, İngiltere ve Rusya'nın kendisini desteklemesi üzerine, Mısır valiliğine Hafız Mehmet Paşa'yı atadı ve Mehmet Ali Paşa'yı asi ilân etti. Hafız Mehmet Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetleriyle, İbrahim Paşa komutasındaki Mısır kuvvetleri Nizip yakınlarında karşı karşıya geldiler. Mısır ordusu sayıca kalabalık olmakla beraber yorgun, bakımsız ve donatımsızdı. Modern savaş yöntemlerinden habersiz olan Hafız Mehmet Paşa, danışmanlığını yapan Alman generali Von Moltke'nin önerilerini dikkate almadı. Bu yüzden 24 Haziran 1839'da yapılan savaşta Osmanlı ordusu yenildi.

II. Mahmut, Nizip yenilgisini öğrenmeden 30 Haziran 1839'da 54 yaşında öldü. Cenazesi Topkapı Sarayı'na getirildi. Daha sonra büyük bir törenle İstanbul Divanyolu'ndaki türbesine gömüldü. II. Mahmut, gerçekleştirdiği yeniliklerle imparatorluğun çöküşünü engellemeye çalıştı. Büyük bir iradeyle giriştiği yenilik hareketleriyle, imparatorluğa yeni bir canlılık kazandırdı.

SULTAN ABDÜLMECİT

SALTANAT SÜRESİ: 22 yıl (1.7.1839 - 25.6.1861)

16 YAŞINDA TAHTA ÇIKTI. BATI KÜLTÜRÜYLE YETİŞTİ. BALOYA VE TİYATROYA GİDEN İLK PADİŞAH OLDU. ZAMANINDA İMAR HAREKETLERİNE HIZ VERİLDİ. DOLMABAHÇE SARAYI, KÜÇÜKSU KASRI, GALATA KÖPRÜSÜ, ONUN ZAMANINDA YAPILDI. İLK ÖZEL TÜRKÇE GAZETE TERCÜMAN-I AHVAL BU DÖNEMDE ÇIKTI.

Sultan Abdülmecit'in tuğralı fermanı (Türk ve İslâm Eserleri Müzesi)

Padişah II. Mahmut'un Bezmiâlem Valide Sultan'dan olan oğludur. Şehzadeliği döneminde Batı kültürüyle yetişti. İyi Fransızca konuşur ve Batı müziğinden hoşlanırdı. 1 Temmuz 1839'da tahta çıktığında, Mısır sorunu, Nizip yenilgisiyle çıkmaza girmişti. Babasının cenaze töreni sırasında, Sadrazam Mehmet Emin Rauf Paşa'dan padişahın mührünü zorla alan Meclis-i Valâyî Ahkâm-ı Adliye Başkanı Koca Hüsrev Paşa, kendisini sadrazam ilân ettirdi (2 Temmuz 1839). Nizip yenilgisinden henüz haberi olmayan Sultan Abdülmecit, sorunu çözmek için orduya ve donanmaya harekâtı durdurmaları için emir verdi. Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'yı bağışladığını ve anlaşmak istediğini bildirmek için, Köse Akif Efendi'yi Mısır'a gönderdi.

SULTAN ABDÜLMECİT	
Doğum Tarihi	: 25. 4. 1823
Doğum Yeri	: İstanbul
Babası	: II. Mahmut
Annesi	: Bezmiâlem Valide Sultan
Tahta çıktığı tarih	: 1. 7. 1839
Tahta çıktığında yaşı	: 16 yaş, 2 ay
Saltanatının sonu	: 25. 6. 1861
Tahttan ayrılma sebebi	: Ölüm
Saltanat süresi	: 22 yıl
Ölüm tarihi	: 25. 6. 1861
Ölüm sebebi	: Verem
Öldüğü yer	: İstanbul, Ihlamur Kasrı
Gömülü olduğu yer	: İstanbul, Sultan Selim Camii haziresindeki türbesinde

SULTAN ABDÜLMECİT (1823-1861)

Bu arada Kaptan-ı Derya Giritli Ahmet Paşa, donanmayı Mısır'a kaçırıp Mehmet Ali Paşa'ya teslim etti (3 Temmuz 1839). Osmanlı ordusunun Nizip'te yenilgiye uğradığı haberi İstanbul'a gelince İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya ve Prusya, verdikleri ortak bir nota ile Mısır sorununun kendilerine danışılmadan çözülmemesini istediler. Bu nota, Babıâli tarafından kabul edildi.

TANZİMAT FERMANI İLÂN EDİLİYOR

Tanzimat Fermanı'nın hazırlanmasında büyük katkıları olan sadrazam Mustafa Reşit Paşa (Tablo: Feyhaman Duran)

Londra ve Paris'te, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ıslahat hazırlıkları konusunda görüşmelerde bulunan Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa, bir ıslahat programının gerekliliğine Sultan Abdülmecit'i inandırdı. Tanzimat Fermanı (Gülhane Hatt-ı Hümayünu), Mustafa Reşit Paşa tarafından, İstanbul Gülhane Parkı'nda başta padişah olmak üzere, sadrazam, bütün ileri gelen devlet adamları, yabancı elçiler ve kalabalık bir halk topluluğu önünde okundu (3 Kasım 1839). Tanzimat Fermanı ile

Tanzimat Fermanı'nın okunuşuyla ilgili bir gravür

ülkede şu yeniliklerin yapılacağı bildiriliyordu:

1) Osmanlı ülkesinde ırk, din ve mezhep ayrımı olmaksızın bütün vatandaşların can ve mal güvenliği sağlanacak.
2) Herkes mülkiyet hakkına sahip olacak, bu hak, kişi yararına devlet tarafından korunacak.
3) Herkesten kazancına göre vergi alınacak.
4) Devlet giderleri belirli bir bütçe ile sınırlandırılacak.
5) Askerlik işleri belli bir düzene konulacak
6) Mahkemeler, herkese açık olacak ve hiç kimse yargılanmadan cezalandırılmayacak.
7) Devlet memurlarına maaş bağlanacak.

SULTAN ABDÜLMECİT DÖNEMİ OLAYLARI

1839

- **Abdülmecit tahta çıktı (1 Temmuz).**
- **Sadrazam Mehmet Emin Rauf Paşa görevden alındı, yerine Meclis-i Valây-ı Ahkâm-ı Adliye Başkanı Koca Hüsrev Mehmet Paşa getirildi (2 Temmuz).**
- **Kaptan-ı Derya Giritli Ahmet Paşa, Osmanlı donanmasını Mısır'a kaçırdı (3 Temmuz).**
- **Gülhane Hatt-ı Hümayunu ilân edildi (3 Kasım).**
Hariciye Nazırı (Dışişleri Bakanı) Mustafa Reşit Paşa tarafından hazırlanan Tanzimat Fermanı, Gülhane meydanında okundu. Yapılan törene Sultan Abdülmecit, vezirler, ulema, önde gelen devlet memurları, Rum ve Ermeni patrikleri, Yahudi başhahamı, yabancı devlet elçileri, esnaf kuruluşları ve kalabalık bir halk topluluğu katıldı.

1839 yılında ilân edilen Tanzimat Fermanı'nın "Takvim-i Vekayi" gazetesindeki ilânı

1840

- **Sadrazam Koca Hüsrev Mehmet Paşa görevden alındı, yerine Mehmet Emin Rauf Paşa getirildi (8 Haziran).**
- **Mısır sorunu ile ilgili olarak İngiltere, Avusturya, Prusya ve Rusya devletleriyle Londra Antlaşması imzalandı (15 Temmuz).**
- **Ceride-i Havadis Gazetesi, İstanbul'da yayımlanmaya başladı (1 Ağustos).**
Türkiye'de yayımlanan ilk özel gazete olan Ceride-i Havadis, William Churchill adında bir İngiliz tarafından kuruldu. Başlangıçta on günde bir çıkan gazete, daha sonra haftada bir çıkmaya başladı. Hükûmetten parasal yardım ve destek görerek yarı resmî bir nitelik kazandı.
- **Şehzade Murat doğdu (21 Eylül).**
- **Akkâ Kalesi alındı ve Mehmet Ali Paşa'nın Suriye'deki hâkimiyetine son verildi (3 Kasım).**
Akkâ Kalesi önünde yapılan savaşta, İbrahim Paşa komutasındaki Mısır ordusu yenilgiye uğratıldı. Akkâ Kalesi geri alındı. Mehmet Ali Paşa, Londra Antlaşması hükümlerini yerine getirmeyi kabul etti.

Ceride-i Havadis'in 14 Ağustos 1860 tarih ve 1000 numaralı nüshasının ilk sayfası

8) Rüşvet ve kayırma cezalandırılacak.

Tanzimat Fermanı'nın ilânından sonra padişah, bu fermana ve ona bağlı olarak yapılacak kanunlara saygılı olacağına yemin etti. Böylece Osmanlı devlet yönetiminde ilk defa olarak, her kuvvetin üstünde, bir kanun kuvvetinin varlığı kabul edilmiş oldu. Tanzimat Fermanı'nın ilânındaki amaç, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde yaşayan tüm insanları, hak ve ödevler bakımından eşit hâle getirip kaynaştırmak ve bunun sonucunda bir Osmanlı milleti meydana getirmekti.

MISIR SORUNU ÇÖZÜMLENİYOR

Tanzimat Fermanı'nın uyandırdığı olumlu hava, Mısır sorununun çözümünü kolaylaştırdı. İngilizler, Mısır sorununu bir Avrupa sorunu hâline getirdiler. İngiltere'nin girişimi sonucu Londra'da bir toplantı yapıldı. Toplantıya İngiltere, Prusya, Avusturya ve Rusya katıldı. Görüşmeler sonunda, Mısır sorununun çözümüne ilişkin Londra Antlaşması imzalandı (15 Temmuz 1840). Antlaşmaya göre:

1) Mısır valiliği, babadan oğula geçmek üzere Mehmet Ali Paşa'ya verilecek.
2) Mehmet Ali Paşa, ele geçirdiği Osmanlı topraklarını ve donanmayı geri verecek.

Fransa'ya güvenen Mehmet Ali Paşa, Londra Antlaşması'nı tanımadı. Bunun üzerine harekete geçen Osmanlı ve İngiliz donanmaları, Suriye ve Mısır kıyılarını abluka altına aldılar. Osmanlı kuvvetleri, Mısır kuvvetlerini yenilgiye uğrattı. Bunun üzerine Mehmet Ali Paşa, Londra Antlaşması'nı tanımak zorunda kaldı. Böylece Mısır sorunu, kısa bir süre için de olsa, çözümlenmiş oldu.

BOĞAZLAR SORUNU

Londra Antlaşması'nın imzalanmasından bir yıl sonra, Rusya ile yapılan Hünkâr İskelesi Antlaşması sona erdi. Bunun üzerine, Fransa'nın önerisiyle, Avrupa devletleri, yeniden Londra'da toplandılar. Toplantıya Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya ve Prusya katıldılar. Toplantıda, Boğazlar sorunu görüşüldü ve Londra Boğazlar Antlaşması imzalandı (13 Temmuz 1841). Buna göre:

Abdülmecit'in kız kardeşi Adile Sultan'ın 12 Haziran 1845'te Haydarpaşa Çayırı'nda yapılan düğünü

1841

■ **Mısır valiliği veraset yoluyla Mehmet Ali Paşa'ya ve çocuklarına verildi (24 Mayıs).**

■ **Londra Boğazlar Antlaşması imzalandı (13 Temmuz).**

■ **Sadrazam Mehmet Emin Rauf Paşa görevden alındı, yerine Dârendeli Topal İzzet Mehmet Paşa getirildi (4 Aralık).**

1842

■ **Askerî Baytar Mektebi açıldı (22 Ocak).**
Topçu atlarının ahırlarına yakın iki büyük odada veteriner öğrenimine başlandı. Öğretim süresi üç yıl olan okulda, 12 öğrenci ile başlayan birinci devre eğitim, 1845'te tamamlandı. Türk, Ermeni, Arap ve Arnavutlardan oluşan öğrenciler, günde iki saat teorik ders gördükten sonra, hayvanların klinik tedavilerine katılıyorlardı.

■ **Sadrazam Dârendeli Mehmet Paşa görevden alındı, yerine Mehmet Emin Rauf Paşa getirildi (30 Ağustos).**

■ **Şehzade II. Abdülhamit doğdu (21 Eylül).**

1843

■ **Askere alma usulü değiştirildi (6 Eylül).**
Daimî askerlik kaldırılıp gelişigüzel asker toplanmasına son verilerek kur'a usulü getirildi.

1844

■ **Sultan Abdülmecit denetleme gezisine çıktı (25 Haziran).**
Eser-i Cedid ismindeki vapurla seyahate çıkan Sultan Abdülmecit, İzmit, Mudanya, Bursa, Gelibolu, Çanakkale, Midilli ve diğer bazı adaları ziyaret etti. Buralarda kalelerin güçlendirilmesini ve askerle halkın durumlarını inceledi ve şikâyetleri dinledi.

■ **Şehzade Mehmet (V. Mehmet) doğdu (2 Kasım).**

1845

■ **Adile Sultan evlendi (12 Haziran).**
II. Mahmut'un, Zernigar Kadın'dan doğan kızı, Tophane müşiri Mehmet Ali Paşa ile evlendi. Adile Sultan, Osmanlı hanedanından, Divan'ı olan tek kadın şairdir.

■ **Lübnan'da ıslahat yapmakla görevlendirilen Hariciye Nazırı Mehmet Şekip Efendi, Beyrut'a ulaştı (14 Eylül).**

1846

■ **Sultan Abdülmecit, Varna gezisine çıktı (29 Nisan).**

■ **Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa, İstanbul'a geldi (19 Temmuz).**

■ **Sadrazam Mehmet Emin Rauf Paşa görevden alındı, yerine Hariciye Nazırı Koca Mustafa Reşit Paşa getirildi (28 Eylül).**

Sultan Abdülmecit'in gençliği

1) Boğazlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altında kalacak.

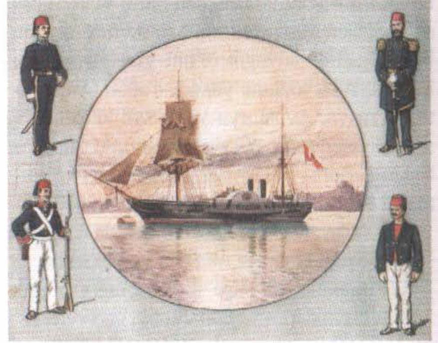
2) Boğazlar, bütün savaş gemilerine kapalı olacak.

Londra Boğazlar Antlaşması'yla Boğazlar sorunu da belli bir dönem için çözümlenmiş oldu.

Uluslararası antlaşmalar sonucu, Mehmet Ali Paşa, Suriye ve Adana'yı kaybetti; fakat, Mısır'ın yönetimini, çocuklarına ve torunlarına kazandırdı. Bu olay, Osmanlı İmparatorluğu'nun, bir valisinin ayaklanmasını bastıramayacak kadar güçsüz olduğu sonucunu ortaya çıkardı. Rusya, Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki himaye hakkını kaybetmekle beraber, Karadeniz'deki güvenliğini sağladı. İngiltere, Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'da güçlü bir devlet kurmasını önleyerek, Hindistan deniz yolunu korumuş oldu. Mısır sorununda Mehmet Ali Paşa'yı destekleyen Fransa, kendi çıkarlarına uygun bir sonuç elde edemedi.

TANZİMAT FERMANI HAYATA GEÇİRİLİYOR

Gerçekleştirilen yeniliklerin başlıcaları şunlardır: Merkezî yönetimi güçlendirmek amacıyla, valilerin yetkileri azaltıldı. Vilayet ve kazalarda kurulan meclislerde halkın yönetime katılması sağlandı. Her eyaletten, yörelerinin gereksinmelerini bildirmek üzere ikişer temsilci İstanbul'a çağrıldı. İstanbul'dan her bölgeye gönderilen imar meclisleri çalışmaya başladı. Maliye, Fransa'daki teşkilâtlanma temel alınarak düzenlendi. Malî yetkiler, idare amirlerinden alınarak defterdarlara verildi. Vergilerin belirlenmesi vilayet meclislerine, toplanması da "muhassıl" adı verilen vergi memurlarına bırakıldı. İltizam yöntemi kaldırıldı. Aşar vergisi her yıl eşit olarak alınmaya başlandı. Hristiyanlardan alınan vergilerin toplanmasında patrikhanelerin aracılığı kabul edildi. Ticaret meclisleri kuruldu. 1840'ta "kaimei mutebere" adıyla ilk kâğıt para çıkarıldı. Karşılığının olmaması, kısa zamanda sahtelerinin basılması nedeniyle halkın itibar etmediği bu para, piyasadan geri çekildi. Mu-

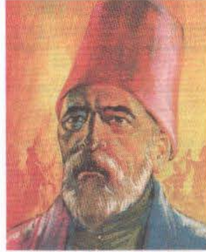
İstanbul tersanesinde inşa edilip 1847'de denize indirilen Mecidiye Vapuru (Tablo: Hüsnü Tengüz)

SULTAN ABDÜLMECİT DÖNEMİ OLAYLARI

1846

■ **Ünlü besteci Hammamizade İsmail Dede Efendi öldü (30 Kasım).**

İsmail Dede Efendi 1778'de İstanbul'da doğdu. Babası Süleyman Ağa, Cezzar Ahmet Paşa'nın mühürdarı olarak uzun yıllar Filistin ve Lübnan'da görev yaptı. Daha sonra İstanbul'a yerleşen Süleyman Ağa, Şehzadebaşı'ndaki Acemoğlu hamamını işletti. Bu nedenle Dede Efendi'ye "Hammamizade" denmiştir. İlk müzik eğitimini Uncuzade Mehmet Emin Efendi'den aldı. Başdefterdarlıkta memurluk görevini sürdürürken, bir yandan da Yenikapı Mevlevihanesi'ne devam etti. 1799'da "çile"sini tamamlayarak "dede" odu. İlk bestelediği şarkısı "Zülfündedir benim baht-ı siyahım", çok geçmeden saraya ulaştı ve III. Selim'in dikkatini çekti. Bir süre sonra saray fasıl heyetine girdi.

Hammamizade İsmail Dede Efendi (Tablo: Cemal Dündar)

İsmail Dede Efendi, III. Selim, II. Mahmut ve Sultan Abdülmecit'ten büyük destek gördü. 1846'da hacca giden İsmail Dede Efendi, burada koleraya yakalandı ve öldü.

1847

■ **Maarif-i Umumiyye Nezareti kuruldu.**

■ **İstanbul tersanesinde inşa edilen "Mecidiye" gemisi denize indirildi.**

1848

■ **Sadrazam Koca Mustafa Reşit Paşa görevden alındı, yerine İbrahim Sârım Paşa getirildi (28 Nisan).**

■ **Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa öldü (2 Ağustos).**

Mehmet Ali Paşa

■ **Sadrazam İbrahim Sârım Paşa görevden alındı, yerine Koca Mustafa Reşit Paşa getirildi (12 Ağustos).**

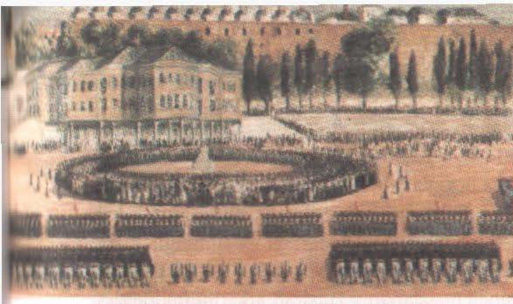
1849

■ **Eflâk ve Boğdan (Memleketeyn) sorunu ile ilgili olarak Baltalimanı Antlaşması imzalandı (1 Mayıs).**

Osmanlılarla Ruslar arasında imzalanan bu antlaşmaya göre; her iki devlet, Eflâk ve Boğdan'ı ihtilâllerden koruyacak, iki devletin göstereceği adaylardan halkın seçeceği voyvodalar, yedi yıl görev yapacak, ihtilâl fikrinin kalkmasından sonra Osmanlı ve Rus birlikleri, Eflâk ve Boğdan'dan çekilecekti.

■ **Mülteciler sorunu çözümlendi (25 Aralık).**

Avusturya ve Rusya'nın baskıla-

Tanzimat Fermanı'nın okunuşunu betimleyen bir resim
(Tablo: Feyhaman Duran)

hassıl uygulamasıyla umut ettiği vergiyi toplayamayan devlet, bir süre sonra yeniden iltizam sistemini uygulamaya başladı.

Hukuk alanında gerçekleştirilen yeniliklerle, batının hukuk sistemi benimsenmeye başlandı. Daha çok Fransız kanunlarından yararlanıldı. 1840 yılından itibaren lâik kanunlar çıkarılmaya başlandı. 1846'da Karma Ticaret Mahkemesi, 1847'de Karma Hukuk ve Ceza Mahkemeleri kuruldu. Bu mahkemelerde, Avrupa yargı yöntemleri uygulandı. Zenci esareti yasaklandı. Meslek değiştirmeyi yasaklayan 1834 tarihli kanun uygulamadan kaldırıldı. Bunlara paralel olarak, 1840'taki yeni bir Ceza Kanunnamesi ile Ticaret Kanunnamesi hazırlandı. Bunların hazırlanmasında Fransız hukuk sisteminden yararlanıldı. 1843'te askerlik yasası çıkarılarak, kura yöntemi benimsendi. Askerlik süresi 4-5 yıl olarak sınırlandı.

1845'te Maarif Meclisi kuruldu. 1847'de "Mekâtibi Umumiye Nezareti" (Umum Mektepler Nazırlığı) kuruldu. Daha çok ortaokul düzeyindeki rüştiyelerin (ortaokul) açılmasına önem verildi. Her 500 haneli bir yere rüştiye açılması ilke olarak kabul edildi. 1846'da Darülmuallimîn (Erkek Öğretmen Okulu) açıldı. Tanzimat eğitiminin en önemli özelliği, lâik ağırlıklı oluşudur. Yine 1846'da Darülfünun (Üniversite) binasının temeli atıldı. 1850'de Darülmaarif adı verilen lise açıldı. 1851'de ilk bilim akademisi sayılan Encümen-i Daniş açıldı.

Devletin bütün kurumlarında başlatılan yenileşme hareketleri, karşılaşılan tepkiler nedeniyle istenilen sonucu vermedi. Bu yüzden Sultan Abdülmecit, zaman zaman tutucu kesimden olan kişilere de görevler vermek zorunda kaldı.

SULTAN ABDÜLMECİT YURT GEZİLERİNE ÇIKIYOR

Sultan Abdülmecit, aracısız bir şekilde halkın sorunlarını dinleyen ilk Osmanlı padişahıdır. Tanzimat'ın ülke genelinde uygulanmasında karşılaşılan zorlukları yerinde görmek ve incelemek amacıyla yurt gezilerine çıktı. 1844'te İzmit, Mudanya, Bursa, Gelibolu, Çanakkale, Limni, Midilli ve Sakız'ı ziyaret etti. 1846'da gerçekleştirdiği Rumeli gezisinde Silistre'ye kadar gitti.

rından kaçan Macar ve Leh milliyetçileri, Osmanlı topraklarına sığındılar. Osmanlı İmparatorluğu'nun bu mültecileri kabul etmesi, özellikle Fransa ve İngiltere'de olumlu etkiler uyandırdı. Avusturya ve Rusya'nın, mültecilerin geri verilmesiyle ilgili talepleri, Babıâli tarafından şiddetle reddedildi. Mülteciler sorunuyla ilgili Türk görüşü, Hariciye Nazırı Ali Paşa'nın verdiği notada, gerçekçi temellere dayalı olarak açıklandı. Avusturya ve Rusya elçilerinin katılımıyla, Sadrazam Mustafa Reşit Paşa'nın konağında toplanan konferansta, Türk tezinin kabul edilmesi sonucu mülteciler sorunu çözümlendi.

■ **Rüşvete karşı yemin yöntemi uygulanmaya başlandı (11 Aralık).**
Sultan Abdülmecit, Babıâli'de yapılan toplantıda, rüşvetle mücadele etmek için yemin etti. Bundan sonra bütün devlet memurlarına, rüşvet almamak için Kur'an'a el basıp yemin ettirilme yöntemi getirildi.

1850

■ **İstanbul'da yaşanan şiddetli kış nedeniyle Haliç dondu.**

1851

■ **Encümen-i Daniş açıldı (18 Temmuz).**
Sultan Abdülmecit, 1850'de Babıâli'deki söylevinde cehaletin yok edilmesi için her türlü önlemin alınmasını istedi Bu buyruk üzerine ilgili kurullarda konu görüşüldü ve tartışıldı. Sonuçta İstanbul'da açılacak darülfünun (üniversite) için gerekli hazırlıkları yapmak ve ders kitaplarını yazmak üzere Encümen-i Daniş'in çalışmaya başlaması kararlaştırıldı. Encümen-i Daniş'in açılışı, 18 Temmuz 1851'de Sultan Abdülmecit ile Sadrazam Mustafa Reşit Paşa'nın da katıldığı bir törenle gerçekleşti. Cevdet Paşa'nın eseri olan Kavaid-i Osmaniye (Osmanlıca Gramer Kuralları), Encümen-i Daniş'in ilk eseri olarak Sultan Abdülmecit'e sunuldu.

1852

■ **Sadrazam Koca Reşit Paşa görevden alındı, yerine Mehmet Emin Rauf Paşa getirildi (26 Ocak).**

■ **Sadrazam Mehmet Emin Rauf Paşa görevden alındı, yerine Koca Reşit Paşa getirildi (5 Mart).**

■ **Sadrazam Koca Reşit Paşa görevden alındı, yerine Hariciye Nazırı Mehmet Emin Ali Paşa getirildi (5 Ağustos).**

■ **Sadrazam Mehmet Emin Ali Paşa görevden alındı, yerine Kaptan-ı Derya Damat Ali Paşa getirildi (3 Ekim).**

1853

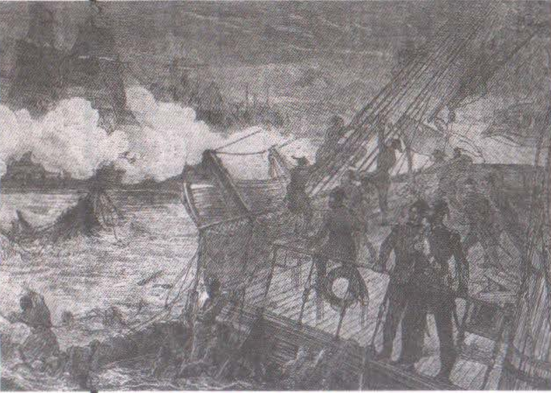
■ **Rus Bahriye Nazırı Prens Mençikof, olağanüstü elçi göreviyle İstanbul'a geldi (28 Şubat).**

■ **Sadrazam Damat Ali Paşa görevden alındı, yerine Meclis-i Vâlâ reisi Giritli Mustafa Nailî Paşa getirildi (13 Mayıs).**

■ **Rusya Hariciye Nazırı Kont De Nesselrode, Osmanlı İmparatorluğu'na nota verdi (21 Mayıs).**

LÜBNAN SORUNU ORTAYA ÇIKIYOR

İngiltere ve Fransa'nın Orta Doğu'da çıkar çatışmaları ve kışkırtmaları sonucunda, Lübnan'da Dürzîler ile Marunîler arasında olaylar çıktı. Babıâli'nin 1842 ve 1845'te yaptığı düzenlemelerle Lübnan, biri Dürzî, diğeri Marunî, iki kaymakamın yönetiminde iki kazaya ayrıldı. Bu sistem, 1860 yılına kadar Lübnan'da bir barış durumu sağladı. Fransa'nın ve Katolik Kilisesi'nin Hristiyanları desteklemesi ve onlara sağladığı olanaklar yüzünden 1860'ta Dürzîler ile Hristiyanlar arasında çatışmalar çıktı. Çatışmalarda çok sayıda Hristiyan öldürüldü. Yabancı devletlerin müdahalesini önlemek isteyen Babıâli, Hariciye Nazırı Fuat Paşa'yı olağanüstü görevle Lübnan'a gönderdi. Fuat Paşa, aldığı sert önlemlerle olayları yatıştırdı. Buna rağmen Fransa, 6 bin kişilik bir kuvveti Lübnan'a çıkardı. Sonuçta, Osmanlı İmparatorluğu, Fransa, İngiltere, Avusturya, Rusya ve Prusya arasında imzalanan 9 Haziran 1861 tarihli Beyoğlu Protokolü ile Lübnan; imtiyazlı, bağımsız bir sancak durumuna getirildi. Bu protokole göre Lübnan sancağı, Babıâli tarafından atanan bir Hristiyan mutasarrıf tarafından yönetilecek ve Lübnan'da çeşitli cemaatlerin temsil edildiği on kişilik bir meclis bulunacak; asayişi kendi jandarması sağlayacaktı. Özel bir vergi sisteminin uygulanacağı sancak, Beyrut, Sayda ve Trablusşam'ı kapsıyordu.

Sinop baskınıyla ilgili bir gravür (History of the Russo Turkish War)

MACAR VE LEH YURTSEVERLERİ OSMANLI TOPRAKLARINA SIĞINIYOR

1848 İhtilâli sonrası Fransa'da krallığın devrilmesi ve cumhuriyetin ilânı, işçi haklarına ilişkin yeni düşünceler, kısa zamanda tüm Avrupa'ya yayıldı. 1848 İhtilâli'nin etkisiyle Macarlar, Avusturya'ya; Lehler, Rusya'ya karşı ayaklandılar. Macar ve Leh yurtseverlerinin işbirliği sonucunda, Macaristan'da ortak bir Macar-Leh ordusu kuruldu. Avusturya İmparatoru Franz Joseph, başarıyla savaşan bu orduya karşı Çar I. Nikola'dan yardım istedi. Avusturya'ya

SULTAN ABDÜLMECİT DÖNEMİ OLAYLARI

1853

- İngiliz ve Fransız donanmaları Beşike Körfezi'ne geldi (25 Haziran).
- Prut nehrini geçen Rus ordusu, Eflâk ve Boğdan'a girdi (3 Temmuz).
- Sadrazam Giritli Mustafa Nailî Paşa görevden alındı (8 Temmuz).
- Giritli Mustafa Nailî Paşa yeniden sadrazamlığa getirildi (10 Temmuz).
- Rusya ile ilişkilerin bozulması üzerine toplanan olağanüstü meclis, savaş kararı aldı (26 Eylül).
- Rusya'ya savaş ilân edildi (4 Ekim).
- Eflâk ve Boğdan'ın boşaltılması hakkında, Osmanlı ordusu, Rus ordusuna ültimatom verdi (14 Ekim).
- Osmanlı-Rus savaşı başladı (23 Ekim).
- Osmanlı ordusu, Tuna üzerinde bulunan Kalafat'ı işgal etti (27 Ekim).
- Batum civarındaki Saint-Nicolas kalesi fethedildi (28 Ekim).
- İngiliz ve Fransız donanmaları İstanbul'a geldi (2 Kasım).
- Olteniça Zaferi kazanıldı (5 Kasım).
- Olteniça'daki Osmanlı askerleri geri çekildi (11 Kasım).
- Osmanlı kuvvetleri Ahıska'da yenilgiye uğradı (26 Kasım).
- **Sinop Baskını (30 Kasım):** Patrona Osman Paşa komutasındaki Osmanlı donanması, fırtına sebebiyle sığındığı Sinop limanında, Rus donanmasının baskınına uğradı. Osmanlı savaş gemileri yandı, 2700 asker şehit oldu. Patrona Osman Paşa, Ruslara esir düştü.
- Osmanlı ordusu, Kars'ın doğusundaki Baş-gedikler mevkiinde Ruslara yenildi (1 Aralık).
- İstanbul Ortaköy Camii'nin yapımı tamamlandı.

Ortaköy Camii

İstanbul Boğaziçi'nde, Ortaköy iskelesi yanında ve deniz kıyısındadır. Abdülmecit tarafından Mimar Karabet Balyan'a yaptırılmıştır. Barok üslubundadır. Büyük kubbe, dört kemer üzerine oturtulmuştur. Tek şerefeli iki minaresi vardır. Cami içindeki yazılar, Abdülmecit tarafından yazılmıştır.

giren Rus ordusu karşısında tutunamayan Macar ve Leh yurtseverleri, Osmanlı topraklarına sığındılar. Osmanlı İmparatorluğu'nun mültecileri kabul etmesi, Avusturya ve Rusya'nın baskılarına rağmen mültecileri geri vermemesi, Batı ülkelerinde Osmanlı İmparatorluğu hakkında olumlu etkiler uyandırdı.

KIRIM SAVAŞI BAŞLIYOR

Bu arada Rusya, Tanzimat Fermanı'nın ilânı ile başlatılan yenileşme çabalarını yakından izliyordu. Bilhassa, Osmanlı ordusunun modernleştirilmesi çalışmaları, Çar I. Nikola'nın hemen harekete geçmesine neden oldu. I. Nikola, Osmanlı İmparatorluğu'nu "Hasta Adam" olarak görüyor, bu hasta adamın bir an önce ölmesini bekliyordu. I. Nikola, geleneksel Rus politikasına uyarak, İstanbul'a ve Boğazlara yerleşmek, Balkanlarda Rusya'dan yana devletler kurmak amacındaydı. Ancak, bu sırada Avrupa'nın siyasî durumu, çarın bu düşüncelerini gerçekleştirmesine uygun değildi. Çar I. Nikola, İngiltere ile anlaşırsa, Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki düşüncelerini gerçekleştirebileceğine inanıyordu. Bu amaçla çar, İngiliz elçisine, "Kollarımız arasında bir hasta adam var. Çok hasta. Size açıkça söylemeliyim ki, gereken hazırlığı yapmadan önce onu günün birinde kaybetmemiz büyük bir felâket olacaktır" dedi ve

Kırım Harbi'ni betimleyen bir resim (Münif Fehim)

Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili düşüncelerini şöyle açıkladı : "İstanbul'un Ruslar tarafından devamlı işgalini isteyecek değilim. Ama bu şehrin Fransızlar, İngilizler ya da başkaları tarafından işgal edilmesine de razı olamam. Eflâk ve Boğdan himayem altında bulunuyor. Bu durum sürebilir. Mısır'ın İngiltere için önemini kabul ediyorum" dedi ve Osmanlı İmparatorluğu'nu İngiltere ile paylaşmak düşüncesini ileri sürdü.

1854

- İngiliz ve Fransız donanmaları Karadeniz'e açıldı (3 Ocak).
- Çatana Zaferi kazanıldı (5 Ocak).
Rumeli ordusu Erkân-ı Harbiye Reisi Ahmet Paşa komutasındaki 10 bin kişilik Osmanlı ordusu, Çatana'da yapılan savaşta Rus ordusunu yenilgiye uğrattı. Yardıma gelen Rus birlikleri de yenildi.
- İngiltere ve Fransa, Eflâk ile Boğdan'ın boşaltılması hakkında Rusya'ya ültimatom verdiler (27 Şubat).
- Keçecizade Fuat Efendi, Epir ve Teselya isyanlarını bastırmakla görevlendirildi (1 Mart).
- Osmanlı-Yunan siyasî ilişkileri kesildi (9 Mart).
- Rusya'ya karşı Osmanlı-İngiliz-Fransız ittifakı kuruldu (12 Mart).
- Ruslar, Dobruca'yı işgal etti (23 Mart).
- İngiltere ve Fransa, Rusya'ya savaş ilân etti (27 Mart).
- İlk müttefik kuvvetleri Gelibolu'ya geldi (31 Mart).
- Yunan asilerine karşı Narda Zaferi kazanıldı (1 Nisan).
- Ruslara karşı Kalafat Zaferi kazanıldı (17 Nisan).
- Müttefikler Odesa'yı bombaladı (22 Nisan).
- Epir ve Teselya isyanları nedeniyle İngiltere ve Fransa, Yunan hükûmetini uyardı (22 Nisan).
- Yunanistan'ı itaat altına almak, Atina ve Pire'yi işgal etmek üzere Fransa bir kolordu gönderdi (5 Mayıs).
- Rus ordusu Silistre'yi kuşattı (15 Mayıs).
- Müttefik kuvvetleri, Gelibolu'dan Varna'ya hareket etti (24 Mayıs).
- Sadrazam Giritli Mustafa Nailî Paşa görevden alındı, yerine Kaptan-ı Derya Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa getirildi (29 Mayıs).
- Rus Başkumandanı Paskiyeviç, Silistre kuşatmasında yaralandı (9 Haziran).
- Silistre müdâfilerinin huruç hareketinde yeni Rus Başkumandanı Prens Gorçakof yaralandı ve düşman yenilgiye uğratıldı (13 Haziran).
- Eflâk ve Boğdan hakkında Avusturya ile Boyacıköy Antlaşması yapıldı (14 Haziran).
- Silistre, Rus kuşatmasından kurtuldu (25 Haziran).
- Ruslar, Yerköyü Savaşı'nda yenilgiye uğratıldı (8 Temmuz).

Çarın bu sözlerine İngiliz elçisi, "Niçin hastayı tedavi etmeyi düşünmüyoruz ki?" karşılığını verdi. İngiltere'nin o günkü siyaseti, Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünün korunmasıydı. Çünkü, sömürgelerine giden yollar Osmanlı topraklarından geçiyordu. Bu yolların güvenliği açısından Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğü korunmalıydı. Bu nedenle İngiltere, Rusya'nın önerisini kabul etmedi. Bunun üzerine Rusya, tek başına hareket etmeye karar verdi.

Çar I. Nikola, Osmanlı İmparatorluğu'na müdahale için, kutsal yerler konusunu ortaya attı. Kudüs ve Filistin'in bazı yerleri Hristiyanlarca kutsal sayılırdı. Kutsal yerler, 1535'te, Fransa ile imzalanan Kapitülasyon Antlaşması ile Fransız Katolik papazların yönetimine bırakılmıştı. IV. Murat döneminde, Rum Ortodoks Kilisesi, bu hakları Katoliklerin elinden almıştı (1634). Bu tarihten sonra iki mezhep, 1853 yılına kadar bu konuda birbirleriyle çatıştılar. Aynı yıl Katolikler, kutsal yerlerle ilgili yeni haklar elde ettiler. Bunun üzerine Çar I. Nikola, Küçük Kaynarca Antlaşması'nın Rusya'ya sağladığı haklara dayanarak, kutsal yerler sorununun hemen çözümlenmesini istedi.

Bu amaçla Prens Mençikof'u İstanbul'a gönderdi. Mençikof, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Ortodoks Kilisesi'nin imtiyazları hakkında değişmeyecek güvenceler istedi. Osmanlı Hükûmeti, Rusların bu isteğini İngiltere ve Fransa'ya bildirdi. Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu üzerinde nüfuz kazanmasını istemeyen İngiltere ve Fransa'nın tavsiyesi üzerine Rus istekleri geri çevrildi.

1855 yılında ibadete açılan Dolmabahçe Camii'nin genel görünümü

Rusya, Babıâli'ye bir nota vererek, isteklerinin kabul edilmesini, aksi hâlde Eflâk ve Boğdan'ı işgal edeceğini bildirdi. Bu sırada İngiliz ve Fransız donanmaları da Çanakkale açıklarına geldi. Rus ordusu 3 Temmuz 1853'te Eflâk ve Boğdan'a girdi. Babıâli'de 26 Eylül'de toplanan olağanüstü mecliste savaş kararı alındı ve 4 Ekim 1853'te Rusya'ya savaş ilân edildi. Ömer Paşa komutasında Tuna'yı geçen Osmanlı ordusu, Kalafat'ı işgal edip, Rusları Oltaçina'da yenilgiye uğrattı. Babıâli'nin isteği üzer-

SULTAN ABDÜLMECİT DÖNEMİ OLAYLARI

1854

- **Kırım seferine karar verildi (21 Temmuz).**
- **Türk ordusu Bükreş'e girdi (6 Ağustos).**
- **Türk ve müttefik orduları Kırım'a çıktı (13 Eylül).**
- **Müttefik orduları, Eskihisar civarından Sivastopol'a hareket etti (19 Eylül).**
- **Müttefikler Alma nehri dolaylarında bir Rus ordusunu yenilgiye uğrattılar. Avusturya, Eflâk ve Boğdan'ı işgale başladı (20 Eylül).**
- **Ruslar, Sivastopol limanının girişini kapattı (23 Eylül).**
- **Sivastopol'a doğru ilerleyen müttefik orduları, Kaça çayını geçti (23 Eylül).**
- **Müttefikler Belek çayını geçti (24 Eylül).**
- **Müttefikler Sivastopol'u kuşatmaya başladı (25 Eylül).**
- **Müttefikler Balaklava limanını işgal etti (26 Eylül).** Müttefikler, Balaklava'da yapılan savaşta, Rus ordusunu yenilgiye uğrattılar. Kazanılan bu zaferin sonrasında, Balaklava limanında bulunan İngiliz donanmasıyla bağlantı kuruldu.
- **Müttefikler, Sivastopol etrafında siper kazmaya başladı (10 Ekim).**
- **Müttefikler, Sivastopol'u bombalamaya başladı (17 Ekim).**
- **Balaklava'ya saldıran Ruslar yenilgiye uğratıldı (25 Ekim).**
- **İnkerman zaferi kazanıldı (5 Kasım).**
- **Sadrazam Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa görevden alındı, yerine Koca Reşit Paşa getirildi (23 Kasım).**
- **Eflâk ve Boğdan hakkında Avuturya-İngiltere ve Fransa arasında antlaşma yapıldı (2 Aralık).** Yapılan antlaşmaya göre, Avusturya, işgal etmiş olduğu Eflâk ve Boğdan'ı Ruslara karşı koruyacak, Eflâk ve Boğdan topraklarında müttefik ordularının hareketlerine engel olmayacaktı.

1855

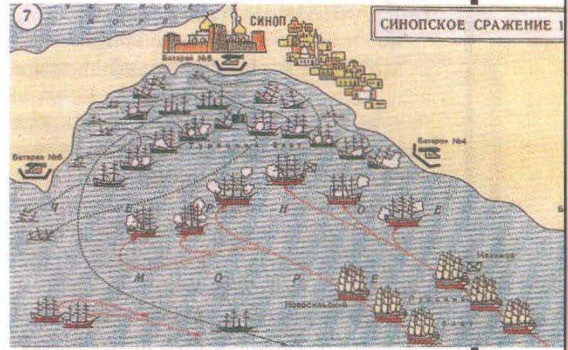
- **Azak ve Karadeniz'deki Rus limanları, müttefik donanmalar tarafından kuşatıldı (15 Ocak).**
- **Torino Antlaşması ile Sardunya Krallığı, ittifaka katılıp Kırım'a asker göndermeye karar verdi (26 Ocak).**
- **Türk-İngiliz askerî sözleşmesi imzalandı (3 Şubat)**
- **Başkumandan Ömer Paşa, Gözleve Zafer'ini kazandı (17 Şubat).**
- **Rus Çarı I. Nikola intihar etti (2 Mart).**

ine Çanakkale'deki İngiliz ve Fransız donanmaları, İstanbul'a geldi. Doğu cephesinde ise Ahıska'ya kadar ilerleyen Abdülkerim Nadir Paşa, Ruslara yenildi ve geri çekilmek zorunda kaldı. Bu sırada Ruslar, Batum'a erzak ve cephane götürmekte olan Patrona Osman Paşa komutasındaki 12 parçalık Osmanlı filosunu Sinop'ta yaktılar (30 Kasım 1853).

Sinop baskını, İngiltere ve Fransa'nın harekete geçmesine neden oldu. Osmanlı İmparatorluğu ile bir ittifak antlaşması imzalayan İngiltere ve Fransa, Rusya'ya savaş ilân ettiler. 22 Nisan 1854'te müttefik donanması, Odesa'yı bombaladı. Müttefikler, Türklere yardım için Varna'ya asker çıkardılar. Bu arada Avusturya da, Eflâk ve Boğdan'ı boşaltması için Rusya'yı zorlamaya başladı. Avusturya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında Boyacıköy Antlaşması imzalandı (14 Haziran 1854). Antlaşmaya göre; Avusturya, Eflâk ve Boğdan'daki Rus işgalinin kalkmasına yardım edecek, barış antlaşması imzalanıncaya kadar burayı koruyacak ve sonra boşaltacaktı.

Ömer Paşa'nın emrindeki kuvvetler, Silistre ve Yerköyü'nde Rusları yenilgiye uğrattı ve Bükreş'e girdi.

Müttefikler, Rusya'yı barışa zorlamak için, Kırım'a asker çıkardılar. Kırım'a çıkan müttefikler, Sivastopol'u kuşattılar. 1854 yılı sonunda

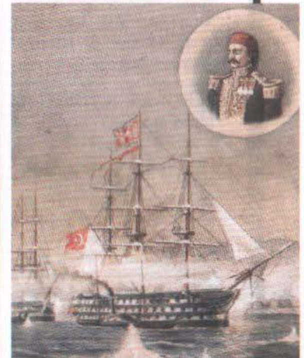
Sinop baskınını tasvir eden Rusça bir kroki

İtalya birliğini kurmaya çalışan Piyemonte (Sardunya) Krallığı da, müttefiklerin yanında savaşa girdi. Sivastopol kuşatması 1854-1855 kış mevsimi boyunca devam etti. 1855 baharında yeniden askerî harekâta başlayan müttefikler, Yeşiltümsek ve Aktabya'yı ele geçirdiler. Rusların gönderdiği takviye kuvvetler, Traktir'de yenilgiye uğratıldı. 9 Eylül 1855 günü müttefikler, Sivastopol'a girdiler. Bu sırada Çar I. Nikola ölmüş, yerine II. Aleksandr geçmişti. Yeni çar, barış istedi. İngilizler, Sivastopol'a girdikten sonra, buradaki liman ve tersaneleri yaktılar.

- **Osmanlı-Sardunya ittifak antlaşması imzalandı (15 Mart).**
- **Dolmabahçe Camii ibadete açıldı (23 Mart).** Dolmabahçe Camii'nin yapımına Sultan Abdülmecit'in annesi Bezmiâlem Valide Sultan tarafından başlandı;, ölümü üzerine Sultan Abdülmecit tarafından tamamlandı. Projesi Garabet Balyan'a aittir. Yapının en belirgin özelliği, net bir kurgu ve geometriye sahip olmasıdır. Cami, kare plânlı altyapı üzerine kubbeli ve yüksek bir kitledir.
- **Sadrazam Koca Reşit Paşa görevinden istifa etti. Hariciye Nazırı Mehmet Emin Ali Paşa sadrazam oldu (2 Mayıs).**
- **Müttefikler, Kerç Boğazı'na asker çıkardılar (24 Mayıs).**

Ihlamur Kasrı
(Tablo: Süleyman Sami Kulları)

- **Ihlamur Kasrı yapıldı.**
- **Müttefikler, Karasu (Çarnayya) hattını işgal ettiler (25 Mayıs).**
- **Ruslar, başta Anapa Kalesi olmak üzere, Karadeniz kıyılarındaki kaleleri tahrip edip geri çekilmeye başladılar (28 Mayıs).**
- **Müttefikler, Sivastopol'un doğusundaki Yeşiltümsek ve Aktabya'yı ele geçirdiler (7 Haziran).**
- **Osmanlı İmparatorluğu, tarihinde ilk kez dış borç aldı (28 Haziran).** Kırım Savaşı'nın ağır masrafları nedeniyle Babıâli, ilk kez dışardan borç almak zorunda kaldı. Londra'da imzalanan antlaşma ile İngiltere ve Fransa'dan 5 milyon İngiliz altını alındı ve bu borç için % 4 faiz, % 1 amortisman kabul edildi. Alınan borca, Mısır'ın yıllık vergisi, İzmir ve Suriye gümrüklerinin geliri karşılık gösterildi.
- **Kırım Savaşı'nda İngiliz Başkumandanı Mareşal Lord Raglan öldü (28 Haziran).**
- **Sivastopol yoğun şekilde bombalanmaya başlandı (5 Eylül).**

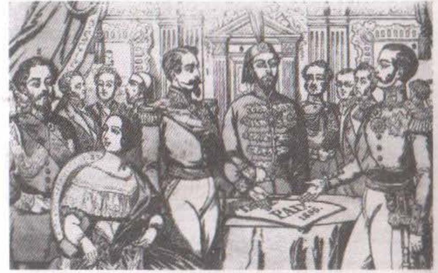

Sivastopol bombardımanına katılan "Üç ambarlı Mahmûdiye" ve Ateş Mehmet Paşa (Tablo: Hüsnü Tengüz)

PARİS ANTLAŞMASI İMZALANDI

Kırım Savaşı sonrası barış konferansı Paris'te toplandı. Konferansa Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere, Fransa, Avusturya, Rusya ve Piyemonte katıldı. Konferans sonunda Paris Antlaşması imzalandı (30 Mart 1856). Antlaşmanın önemli maddeleri şunlardır:

1) Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa devletler hukukundan yararlanacak ve toprak bütünlüğü, Avrupa devletlerinin garantisi altında olacak
2) Karadeniz, tarafsız hâle getirilecek, sadece ticaret gemilerine açık tutulacak.
3) Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya, Karadeniz'de savaş gemisi bulundurmayacak ve tersane kuramayacaklar.
4) İki taraf, savaşta ele geçirdikleri yerleri geri verecek.
5) Tuna'da ticaret serbest olacak.
6) Eflâk ve Boğdan, özerk bir yönetime sahip olacak.
7) Osmanlı İmparatorluğu'nun, Paris Konferansı sırasında ilân ettiği 1856 Islahat Fermanı, Avrupa devletlerince dikkate alınacak, fakat Avrupa devletleri bu fermana göre yapılacak ıslahatlara karışmayacaklardı.

Paris Antlaşması ile, Rusya'nın, Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki istekleri geçici bir süre önlenmiş oldu. İngiltere ve Fransa, Akdeniz'de güvenliklerini korudular. Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa devletlerinin garantisi altına girmekle, artık kendini koruyamayacak durumda olduğunu kabul etmiş oluyordu. Kırım Savaşı sırasında Osmanlı İmparatorluğu, ilk defa olarak Avrupa devletlerinden borç para aldı. Kısa vadeli ve yüksek faizli bu borçlanma giderek, yeni borçlanmalara ve devletin ekonomik bağımlılığına yol açtı.

1856 yılında imzalanan Paris Antlaşması, Kırım Savaşı'na son verdi. Antlaşmanın imzalanmasıyla ilgili bir gravür

ISLAHAT FERMANI İLÂN EDİLİYOR

Islahat Fermanı, Kırım Savaşı'nın sonlarına doğru hazırlanarak, Paris Antlaşması'ndan önce ilân edildi. Bu ferman, yabancı devletlerin hazırladığı ve Osmanlı İmparatorluğu'nun kabul etmek zorunda kaldığı bir ıslahat programıdır. Islahat Fermanı, Sadrazam Ali Paşa tarafından, Babıâli'de tüm nazırlar, yüksek dereceli memurlar, şeyhülislâm, patrikler, hahambaşı ve azınlık temsilcilerinin önünde okunup ilân

SULTAN ABDÜLMECİT DÖNEMİ OLAYLARI

1855

- Malakof istihkâmı ele geçirildi, Rus direnişi kırıldı (8 Eylül).
- Müttefikler, Sivastopol'a girdi (9 Eylül).
- Türkiye'de ilk telgraf hattı işlemeye başladı (9 Eylül).
İngilizlerin yardımıyla kurulan telgraf hattı, ilk olarak İstanbul-Edirne-Varna arasında kuruldu. Daha sonra Kırım'daki Balaklava'ya bağlandı. Kırım'dan çekilen ilk telgrafta, Sivastopol'un işgal edildiği müjdesi İstanbul'a bildirildi.
- Kars'ı kuşatan Rus ordusu, başlattığı genel hücumda bozguna uğradı (29 Eylül).
- Kılburun Zaferi kazanıldı (17 Ekim).
- Kars Kalesi açlık yüzünden düşmana teslim oldu (28 Kasım).

1856

- Barış esaslarına ait Viyana Protokolü imzalandı (1 Şubat).
- Islahat Fermanı ilân edildi (18 Şubat).
- Paris Barış Kongresi açıldı (25 Şubat).
- Kırım Savaşı'na son veren Paris Antlaşması imzalandı (30 Mart).
- Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğü, Avrupa devletlerinin garantisi altına alındı (15 Nisan).
- Müttefiklerin Türkiye'deki kuvvetlerini geri çekmeleri konusunda yeni mühlet mukavelesi imzalandı (13 Mayıs).

Dolmabahçe Sarayı
(Tablo: Luigi Querena, 1875)

- Dolmabahçe Sarayı açıldı.

1857

- Besarabya sınırıyla ilgili olarak Paris Antlaşması imzalandı (19 Haziran).
- Sadrazam Koca Reşit Paşa görevden alındı, yerine Giritli Mustafa Nailî Paşa getirildi (6 Ağustos).
- Sadrazam Giritli Mustafa Nailî Paşa görevden alındı, yerine Koca Reşit Paşa getirildi (22 Ekim).
- Rus ressam İvan Konstantinoviç Ayvazovski, ikinci kez İstanbul'a geldi.
İvan Konstantinoviç Ayvazovski (1817-1900): Ermeni asıllı Rus ressamdır. Resim yeteneğini kendi çabasıyla ve özellikle Fransız ressamı Joseph Vernet'in Ermitage Müzesi'nde bulunan deniz manzaralarını kopya ederek geliştirdi. Petersburg Güzel Sanatlar Akademisi'ne girerek, Philippe Tanneur'un öğrencisi oldu. Roma ve Paris'te resim çalışmalarına katıldı. 1844'te Petersburg'a geri döndü. Ordu ressamlığına getirilen

edildi (28 Şubat 1856). Islahat Fermanı'nda yer alan başlıca maddeler şunlardır:

1) Halkın can, mal, ırz ve namus dokunulmazlığı, din ve mezhep ayrımı gözetilmeksizin devletçe korunacak.

2) Din ve mezhep değiştirmede zorlama olmayacak

3) Devlet, kişilerin ve toplulukların tasarruf hukuklarına saygı gösterecek.

4) Hristiyanları küçük düşürücü deyim ve ifadeler kullanılmayacak.

5) Cizye kaldırılacak; vergiler, din ve mezhep farkı gözetilmeksizin herkesten alınacak.

6) Hristiyanlar asker olabilecek; askere gitmeyenler, belli bir ücret ödeyecekler.

7)Hristiyanlar, devlet memuru olabilecek.

8)Suçlu mülklerine devletçe elkonulması yöntemi kaldırılacak.

9)Ticaret, ceza ve cinayet davaları için karma mahkemeler kurulacak.

10)Rüşvetle iş görmek kesinlikle yasaklanacak.

11)Batı kültürüne önem verilecek; bilim, öğretmen ve sermaye olarak Avrupa'dan yararlanılmaya bakılacaktır.

Tanzimat Fermanı'nda olduğu gibi, Islahat Fermanı'nda da temel düşünce, tüm yurttaşları din ve ırk ayrımı gözetmeksizin kaynaştırmak ve devletin geleceğiyle ilgili bir Osmanlı toplumu meydana getirmekti. Bu amaca ulaşmak için Müslümanlarla Hristiyanları ayıran özellikleri kaldırmayı ön plânda tutan Islahat Fermanı, din, vergi, askerlik, devlet memuru olabilme gibi konuları çözümlemeye yöneldi.

1856 yılında yayımlanan Islahat Fermanı

DOLMABAHÇE SARAYI AÇILDI

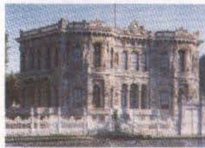
Abdülmecit, tahta çıktığında, Osmanlı İmparatorluğu'nun tüm görkemini yansıtacak ve batılılaşmanın etkisindeki yeni düzeni simgeleyecek bir saray yaptırma düşüncesiyle ahşap Beşiktaş Sarayı'nı yıktırdı. Aynı yerde batı özelliklerini taşıyacak yeni bir saray yapılması işini mimar Garabet Amira Balyan ve oğlu Nkogos Balyan'a verdi (1848). 1856'da açılan Dolmabahçe Sarayı, büyük bir orta yapıyla iki kanattan oluşur. Sarayın ana yapısı mabeyni hümayun (selâmlık), muayede salonu, haremi hümayun ve veliaht dairelerinden oluşur. Bodrumla birlikte üç katlı olan yapının, 285 odası ve 46 salonu vardır. Beden duvarları taştan, iç duvarlar tuğladan, döşemeleri ahşaptandır.

Rus ressamı Ivan Konstantinoviç Ayvazovski

Ayvazovski'nin adı, son Rus romantik ressamları arasında yer alır. Sultan Abdülaziz zamanında İstanbul'a çağrılan Ayvazovski, Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki padişah portreleriyle, Dolmabahçe Sarayı'ndaki tabloları yaptı. İstanbul Resim ve Heykel Müzesi ile özel koleksiyonlarda tabloları vardır. Pars Tuğlacı'nın "Ayvazovski İstanbul'da" (1983) adlı incelemesinde, bu konuda geniş bilgilere yer verilmiştir.

- **Küçüksu Kasrı'nın yapımı tamamlandı.**

1857 yılında yapımı tamamlanan Küçüksu Kasrı

1858

- **Sadrazam Koca Mustafa Reşit Paşa öldü (7 Ocak).**
- **Hariciye Nazırı Ali Paşa, sadrazamlığa getirildi (11 Ocak).**
- **Cidde'de bazı kışkırtmalar sonucu olaylar çıktı (13 Temmuz).**
- **Eflâk ve Boğdan'ın yeniden teşkilâtlanmasına ait Paris Antlaşması imzalandı (19 Ağustos).** Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasında imzalanan antlaşmaya göre; Eflâk ve Boğdan birleştirildi. Eflâk ve Boğdan, iç işlerinde serbest olacak ve Osmanlı İmparatorluğu'na yılda 1,5 milyon kuruş vergi verecekti.
- **Osmanlı-Karadağ sınır protokolü imzalandı (8 Kasım).**

1859

- **Süveyş Kanalı'nın kazı çalışması başladı (24 Nisan).**
- **Sultan Abdülmecit'i ortadan kaldırmaya yönelik darbe girişimi (Kuleli Vak'ası) ortaya çıkarıldı (14 Eylül).**

Sultan Abdülmecit'i ortadan kaldırmak, şeriata dayalı bir yönetim kurmaya yönelik darbe girişiminde bulunanlar, Kuleli Kışlası'nda yargılandıkları için bu olaya "Kuleli Vak'ası" denilmiştir. Tanzimat Fermanı'nın getirdiği yeniliklere ve özellikle de azınlıklara eşit haklar tanınmasına karşı çıkan İslâmcı çevreler, Fedailer Cemiyeti adında gizli bir cemiyet kurdular. Cemiyetin varlığını ve eylem hazırlığında olduğunu haber alan hükûmet, cemiyetin Tophane'deki Kılıç Ali Paşa Camii'ndeki toplantısını basıp, elebaşlarını yakaladı. Kısa süren yargılama sırasında sanıklar, amaçlarının padişahı ortadan kaldırmak ve şeriat ilkelerine dayalı bir hükûmet kurmak olduğunu itiraf ettiler. Mahkeme, sanıklardan dördünü ölüm cezasına çarptırdı. Sultan Abdülmecit, bu cezayı ömür boyu hapse çevirdi.

ÇEŞİTLİ ALANLARDA YENİLİKLER DEVAM EDİYOR

Kırım Savaşı sonrasında Sultan Abdülmecit, yenilik hareketlerini devam ettirdi. 1856'da askerlik teşkilâtı, yedi ordu esası üzerine kuruldu. Hristiyanlar askere alınmaya başlandı. 1857'de Maarif-i Umumiye Nezareti kuruldu. Avrupa'ya öğrenciler gönderildi. Mülkiye ve Telgraf mektebi gibi meslek okulları açıldı. Yeni Arazi Kanunnamesi yayımlandı. Devletin gelir ve giderleri bir bütçeye bağlandı. Tersane yeniden düzenlendi.

İLK DIŞ BORÇLANMA GERÇEKLEŞİYOR

Kırım Savaşı başladığında devletin malî durumu son derece kötüydü. Savaşın getirdiği ağır masrafları karşılamada zorlanan devlet, ilk kez dış borç alma zorunda kaldı (24 Ağustos 1854). Londra'da imzalanan antlaşma ile İngiltere ve Fransa'dan beş milyon İngiliz altını alındı. Alınan borca Mısır'ın yıllık vergisi, İzmir ve Suriye gümrüklerinin geliri karşılık gösterildi. Daha sonra 1855, 1858 ve 1860'ta yeni dış borçlar alındı. Bu arada Beyoğlu sarraflarından alınan borçlar da 80 milyon altın lirayı aştı. Bunlar için rehin verilen mücevherlerle borç senetlerinin bir bölümü yabancı tüccar ve bankerlerin eline geçti. Aşırı borçlanmayı sert bir şekilde eleştirmesi nedeniyle Sadrazam Âli Paşa görevden alındı (18 Ekim 1859).

DIŞ BASKILAR ARTIYOR

Ekim 1859'da İngiltere, Fransa, Avusturya, Prusya ve Rusya, Babıâli'ye bir nota vererek, Islahat Fermanı'nda belirtilen yeni düzenlemelerin bir an önce gerçekleştirilmesini istediler. Bunun gerçekleşmesi için ayrı ayrı müdahalede bulunacaklarını da ifade ettiler. Bu konuda Rusya ilk adımı atarak, Bosna-Hersek ve Bulgaristan'daki Hristiyanların durumunu uluslararası bir kurulun incelemesini istedi. Bu sorun çözülmeden Lübnan olayları yeniden alevlendi (1860). Ardından Şam olayları çıktı. Bu karışıklıklar sırasında Hollanda ve Amerikan konsolosları öldürüldü.

CİDDE OLAYLARI

1858'de Cidde'de, bazı kışkırtmalar sonucu, büyük bir topluluğun Hristiyanlar üzerine yürümesi ile olaylar başladı. Dinî bir şekil alan kavgayı, güvenlik güçleri önleyemedi. Bu arada İngiliz ve Fransız konsolosları öldürüldü. Cidde önlerine gelen İngiliz ve Fransız savaş gemileri, intikam amacıyla şehri bombaladılar. Olaylarda elebaşı olarak gördükleri kişileri yakalayıp idam ettiler. Bu durum açıkça, Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenlik hakkının çiğnenmesiydi. Aynı ülkeler Paris Antlaşması'nda, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa hukukundan yararlanmasını öngörmüş ve toprak bütünlüğünün korunmasını garanti etmişlerdi. Ancak

SULTAN ABDÜLMECİT DÖNEMİ OLAYLARI

1859

- Eflâk ve Boğdan'ın bir voyvoda tarafından yönetilmesi kabul edildi (25 Eylül).
- Sadrazam Âli Paşa görevden alındı, yerine Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa getirildi (18 Ekim).
- Sadrazam Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa görevden alındı (23 Aralık).
- Tanzimat Meclisi Başkanı Mütercim Mehmet Rüştü Paşa, sadrazam oldu (24 Aralık).

1860

- Lübnan'da çıkan olayların büyümesi üzerine Hariciye Nazırı Fuat Paşa, Lübnan'a gitti (27 Mayıs).
- Sadrazam Mütercim Mehmet Paşa görevden alındı (27 Mayıs).
- Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa sadrazam oldu (28 Mayıs).
- Avrupa'dan Suriye'ye asker gönderilmesine ilişkin Paris mukavelesi imzalandı (5 Eylül).
- İlk özel Türk gazetesi olan Tercüman-ı Ahval, yayın hayatına girdi (21 Ekim).

Agâh Efendi

Agâh Efendi tarafından çıkarılan Tercüman-ı Ahval'in ilk sayısı

Şinasi ve Agâh Efendi tarafından çıkarılan gazete, önceleri haftada iki kez, 1861'den sonra daha sık yayımlandı. Gazetenin yazarları arasında Ahmet Vefik Paşa, Sarı Tevfik Bey, Mehmet Şerif Bey bulunuyordu. Ziya Paşa'nın eleştirilmesi nedeniyle gazete, Mayıs 1861'de iki haftalığına kapatıldı. Bu olay, Türk basınında ilk gazete kapatma olayıdır.

1861

- Son Osmanlı Padişahı Mehmet Vahdettin doğdu (2 Şubat).
- İmtiyazlı bir sancak hâline getirilen Lübnan'ın yeni teşkilâtına ait Beyoğlu Protokolü imzalandı (9 Haziran).
- Sultan Abdülmecit 39 yaşında öldü (25 Haziran).

bu devletler, Cidde olaylarında gösterdikleri tavırla, kendileri bu kararı çiğnemiş oldular.

EFLÂK VE BOĞDAN OLAYLARI

Eflâk ve Boğdan'da XIX. yüzyılın başlarından itibaren milliyetçilik fikirleri gelişmeye başladı. Kırım Savaşı'ndan sonra Eflâk ve Boğdan'da, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılma istekleri güçlendi. 1857'de toplanan Eflâk ve Boğdan meclisleri, iki beyliğin, "Romanya" adıyla birleştirilmesine karar verdiler. Osmanlı İmparatorluğu, bu duruma itiraz ederek, meclislerin dağıtıldığını ilân etti. Fransa, Eflâk ve Boğdan'ın birleşmesini destekliyordu. Fransa'nın baskısı sonucu, 1858'de Paris'te bir konferans toplandı. İngiltere ve Avusturya, konferansta Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında yer aldılar. Konferansta şu kararlar alındı:

1)Eflâk ve Boğdan, Osmanlı egemenliğinde kalmak şartıyla, "Eflâk ve Boğdan Birleşik Prensliği" unvanını alacak.

2)Her iki beyliğin ayrı beyleri ve meclisleri olacak.

3) Beyler, kendi meclisleri tarafından seçilecek ve bu seçim padişah tarafından onaylanacak.

4) Eflâk ve Boğdan, Osmanlı İmparatorluğu'na vergi vermeye devam edecek.

Konferansta, beyliklere iç işlerinde sağlanan haklar, gerçekte iki beyliğin birleşmesi yolunda atılan bir adım oldu. 1859'da Boğdan ve Eflâk meclisleri, Aleksandr Cuza'yı, ortak prens (voyvoda) olarak seçtiler. Böylece, Cuza'nın şahsında Eflâk ve Boğdan birleşmiş oldu. Osmanlı İmparatorluğu, büyük devletlerin baskısı sonucu, bu durumu kabul etmek zorunda kaldı.

SULTAN ABDÜLMECİT'İN ÖLÜMÜ

Sultan Abdülmecit tahta çıktığında halk bu durumu sevinçle karşıladı. Ancak, içkiye, eğlenceye aşırı düşkünlüğü ve savurganlığı, halkın kendisine olan sevgisinin azalmasına neden oldu. Sultan Abdülmecit'in en büyük şansı, Mustafa Reşit, Ali ve Fuat paşalar gibi devlet adamlarının hükûmette görev almasıydı. Sultan Abdülmecit 25 Haziran 1861'de Ihlamur Köşkü'nde öldü. Öldüğünde 39 yaşındaydı.

Vasiyeti üzerine Yavuz Sultan Selim'in türbesinin yanına gömüldü. Sultan Abdülaziz'in hastalığını ve ölümünü Cevdet Paşa, "Tezakir"de özetle şöyle anlatır: "21 Haziran 1861 Cuma günü padişah, selâmlığa çıkamadı. O gün hâlsizliği fazla olduğundan giyinemeyip elbisesi ile yatıp kalktı. Yani o gün gerçekten hasta hâline girdiğini kabul edebildi.

O gün sadrazam ile serasker ve kaptan paşalar Mabeyn-i Hümayun'da bulunup hekimler de toplanarak konsültasyon yaptılar. Bugüne kadar padişahın hastalığı teşhis edilememişti. Çünkü padişahı kendi hekimi olan Konstantin Karatodori'den başka bir hekim muayene etmemişti. O da şimdiye kadar yaptığı muayenelerde göğüste ve başka yerlerde bir şey olmadığını açıklar, hekimlere de böyle söylerdi. Bugün de öyle söylüyormuş. Diğer hekimler içeri girip padişahı muayene etmişler ise de vücudu gerektiği gibi teftiş ve araştırmaya tâbi tutamadıklarından onlar da bir şey anlayamamışlar, akciğerler ve diğer organlar sağlam olduğuna göre bu derece zayıflığın nereden gelebileceğine bir anlam veremedikleri için konsültasyonda perişan konuşmalar yapılırken hekimlerden biri orada bulunan eski Girit valisi Hekim İsmail Paşa'nın yanına varıp: "Böyle konsültasyon olmaz. Gerektiği gibi keşif ve muayene olunmalıdır. Bu kadar milyon halkın padişahı olan zâtın illetinin teşhis olunamaması ayıptır." diye şikâyet etmiş. O da Serasker Rıza Paşa'ya söyleyince Rıza Paşa içeri girip padişahı ikna edip aldığı müsaade üzerine hekimlerden Zografos adlı hekim, padişahın yanına girip usulü üzere muayene ettikde ne görsün, akciğer veremi olup tüberkül peyda etmiş. Üst taraf bütün bütün bitmiş. Bu hâli görünce gelip beriki odada oturan hekimlere haber vermiş ve açılan görüşmelerden sonra iş işten geçmiş olduğu meydana çıkmış. Ertesi salı günü 25 Haziran 1861 saat on ikide kendisinden geçip saat üçe kadar son nefesini vermekle meşgul olmuş. Erkenden sadrazam, serasker ve kaptan paşalara haberler gönderildiğinden gelip padişahı ölüm döşeğinde bulmuşlar. Saat üçte Allah'ın lütfu olan ruhu cennet bahçesine doğru yola çıkmış.

Sultan Abdülmecit

SULTAN ABDÜLAZİZ

SALTANAT SÜRESİ: 14 yıl 11 ay (25.6.1861 - 30.5.1876)

SULTAN ABDÜLAZİZ, AŞIRI HARCAMAYA VE EĞLENCEYE DÜŞKÜN BİR PADİŞAHTI. BU DÖNEMDE AVRUPA'DAN ALINAN BORÇLARLA SARAYLAR, KÖŞKLER YAPILDI; BU ARADA İÇ İSYANLAR NEDENİYLE ASKERÎ HARCAMANIN ARTMASI, PARASAL SIKINTIYI DAHA DA ARTIRDI. DIŞ BORÇLARIN ÖDENMESİ İÇİN BORÇLANMA YOLUNA GİDİLDİ. KISACA, OSMANLI MALİYESİ, İFLÂSINI İLÂN ETTİ.

Sultan Abdülaziz'e ait tuğralı berat (Tevfik Kuyaş Koleksiyonu)

Padişah II. Mahmut'un Pertevniyal Valide Sultan'dan olan oğlu Sultan Abdülaziz, Osmanlı İmparatorluğu'nun 32. padişahıdır. Şehzadeliğinde daha çok güreş, binicilik, av gibi sporlarla, müzik ve resimle uğraştı. Tanzimatın getirdiği batılı yaşam şekline karşı oluşu, tutucu çevrelerin kendisine umut bağlamalarına sebep oldu. 25 Haziran 1861'de Sultan Abdülmecit'in ölümü üzerine tahta çıktı.

SULTAN ABDÜLAZİZ	
Doğum Tarihi	: 8. 2. 1830
Doğum Yeri	: İstanbul, Eyüp
Babası	: II. Mahmut
Annesi	: Pertevniyal Valide Sultan
Tahta çıktığı tarih	: 25. 6. 1861
Tahta çıktığında yaşı	: 31 yaş, 5 ay
Saltanatının sonu	: 30. 5. 1876
Tahttan ayrılma sebebi	: Tahttan indirildi
Saltanat süresi	: 14 yıl, 11 ay
Ölüm tarihi	: 4. 6. 1876
Ölüm sebebi	: İntihar
Öldüğü yer	: İstanbul Ortaköy, Feriye Sarayı
Gömülü olduğu yer	: İstanbul, Divanyolu, II. Mahmut Türbesi

SULTAN ABDÜLAZİZ (1830-1876)

1861 yılında Bursa'da basılan lira

MALÎ SORUNLAR

Sultan Abdülaziz tahta çıktığında ilk iş olarak iyice kötüleşen durumu düzeltmek için malî önlemler almak zorunda kaldı. Bu dönemde iç ve dış borçlar artmış, karşılıksız para basılması, devlet borçlarını daha da artırmıştı. Sadrazamlığa getirilen Fuat Paşa, maliye nazırlığını da üstlenerek gerekli düzenlemelere girişti. Düzenli yıllık bütçeler hazırlandı. Değerini kaybeden kâğıt para, tedavülden kaldırıldı. Savurganlığa karşı önlemler alındı. Sultan Abdülaziz de sarayın harcamalarını kısmak, cariyelerin sayısını azaltmak zorunda kaldı. Ayrıca, devlet gelirlerini artırmak amacıyla çıkarılan yeni vergileri onayladı.

MISIR ZİYARETİ

Sultan Abdülaziz, 3 Nisan 1863'te Mısır seyahatine çıktı. Abdülaziz'e Mısır gezisinde yeğenleri Şehzade Murat, Abdülhamit ve Reşat Efendilerle Sadrazam Keçecizade Mehmet Fuat Paşa refakat etti. Bu sırada Mehmet Ali Paşa'nın torunu ve İbrahim Paşa'nın oğlu İsmail Paşa, Mısır ve Sudan valisi idi. Mısır'da halk, padişahı büyük gösterilerle karşıladı. Sultan Abdülaziz, at üzerinde Kahire'yi dolaştı. İsmail Paşa, kendisi ve Sadrazam Fuat Paşa için, padişahınkinden daha az süslü iki at hazırlatmıştı. İsmail Paşa'nın, bir validen başka bir şey olmadığını Mısır halkına göstermek isteyen Fuat Paşa, ata binmedi. O binmeyince, protokolde ona eşit olan İsmail Paşa da ata binemedi ve padişahın arkasında Kahire caddelerini yaya dolaştı.

Abdülaziz'in at üstünde askerî birlikleri teftişini gösteren tablo

DIŞ BASKILAR ARTIYOR

Sultan Abdülaziz, batılı devletlerin baskıları karşısında Tanzimat hareketini devam ettirmek zorunda kaldı. Bunu göstermek için de tutucuların sevmediği Fuat Paşa'yı sadrazamlığa getirdi. Sultan Abdülaziz, padişahlığının ilk yıllarında önemli iç ve dış sorunlarla karşılaştı. Tanzimat ve Islahat fermanlarının getirdikleriyle yetinmeyen azınlıkların istekleri giderek arttı. Avrupa devletleri de bu istekler doğrultusunda, Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki baskılarını yoğunlaştırdılar. Ayrıca batılı devletlerin kışkırtmalarıyla Lübnan'da Maruniler ile Dürzîler ara-

SULTAN ABDÜLAZİZ DÖNEMİ OLAYLARI

1861

- **Sultan Abdülaziz tahta çıktı (25 Haziran).**
- **Sadrazam Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa görevden alındı, yerine Âli Paşa getirildi (6 Ağustos).**
- **Piva Savaşı kazanıldı (21 Kasım).**
Ömer Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, Piva'da yapılan savaşta, Hersek asilerini yenilgiye uğrattı. Yenilen asiler dağıldılar.
- **Sadrazam Âli Paşa görevden alındı, yerine Hariciye Nazırı Keçecizade Mehmet Fuat Paşa getirildi (22 Kasım).**

1862

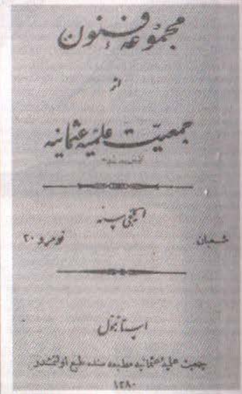
- **Sırplar, Belgrad Kalesi'ne saldırdılar. Muhafız Âşir Paşa, şehri bombaladı (15 Haziran).**
- **Tasvir-i Efkâr Gazetesi yayın hayatına girdi (27 Haziran).**
Şinasi'nin imtiyaz sahibi ve başyazarı olduğu gazetenin başlığı altında "Havadis ve maarife dair Osmanlı gazetesi" sözcükleri yer alıyordu. Gazete haftada beş gün yayımlanıyordu. Şinasi'nin siyasî nedenlerle Paris'e kaçması üzerine 200 sayıdan sonra Namık Kemal, onun da Avrupa'ya gitmesi üzerine Recaizade Ekrem tarafından çıkarılan gazete 833. sayıda kapandı.

تصویر افکار

حوادث داخلیه

Tasvir-i Efkâr Gazetesi'nin ilk sayısı

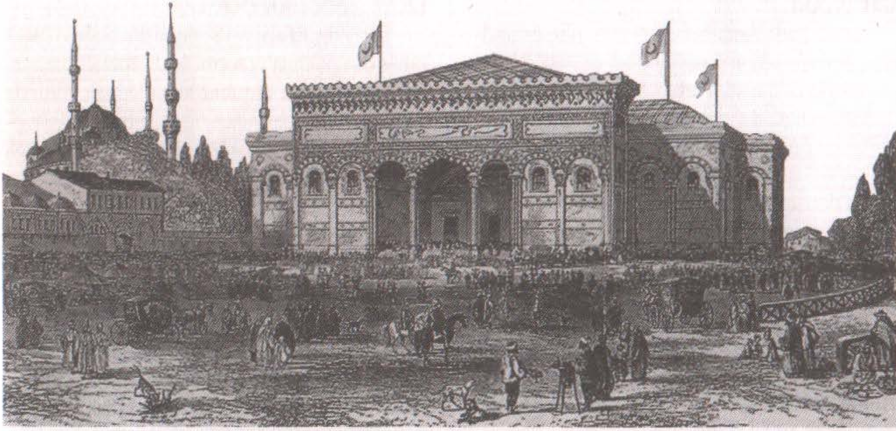
- **Osmanlı Devleti'nde yayımlanan ilk Türkçe bilim ve kültür dergisi olan Mecmua-i Fünun, Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'nin yayın organı olarak Temmuz ayında yayımlandı.**
- **Piyasadaki kâğıt paralar tedavülden çekilmeye başlandı (1 Temmuz).**
- **Ömer Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, Rieka'da Karadağ ordusunu yenilgiye uğrattı (23 Ağustos).**
- **İşkodra Barışı yapıldı (31 Ağustos).**
Karadağ Savaşı'nı sona erdirmek için Osmanlılar ile Karadağ arasında yapılan İşkodra Barışı'na göre; Karadağ, eskisi gibi iç işlerinde ser-

مجموعهٔ فنون

جمعیت علمیهٔ عثمانیه

استانبول

İlk Türkçe bilim ve kültür dergisi olarak yayımlanan Mecmua-i Fünun'un Ocak 1864 tarihli 20. sayısının kapağı (Nuri Akbayar Koleksiyonu)

"Sergi-i Umum-i Osmani", Sultanahmet Meydanı'nda Osmanlılarca açılan ilk sanayi sergisidir (İllüstration Tettu Arşivi)

sında yeniden çatışmalar çıktı. Bu sırada Rusya da, Balkanlardaki Panislâvizm faaliyetlerine hız verdi, İslâvları kışkırttı.

KARADAĞ İSYANI

1858'de çıkan Osmanlı-Karadağ savaşı, Avrupa devletlerinin müdahalesiyle sona ermişti. İstanbul'da toplanan konferansta, taraflar arasında anlaşmaya varılmıştı. Ancak, Karadağ bu sonuçtan memnun kalmamıştı. 1861'de Hersek isyanı çıkınca Karadağlılar, isyancılara yardım etmeye başladılar. Bunun üzerine Osmanlı kuvvetleri, Hersek ve Karadağ üzerine harekete geçti. Osmanlı hükûmeti, amacının Balkanlarda huzuru sağlamak olduğunu bildirince, Avrupa devletleri bu defa tarafsız kaldılar. Osmanlı kuvvetleri, Karadağ kuvvetlerini yenilgiye uğrattı. 1862'de Avrupa devletleri, Osmanlı kuvvetlerinin duruma hâkim olduğunu görünce, yine müdahalede bulundular.

Osmanlı İmparatorluğu ile Karadağ arasında, İşkodra Antlaşması yapıldı. Buna göre; Karadağ'ın eski sınırları ve özerkliği Osmanlı İmparatorluğu'nca tanınacaktı.

best olacak; Prens Mirko, dönmemek üzere Karadağ'ı terk edecek; Karadağ, sadece ticaret için Bar limanından faydalanacak; Karadağ'a silâh sokulmayacak; Hersek'e giden İşkodra yolu Osmanlı askerlerinin denetiminde olacak; Karadağ'ın komşuları ile doğan sınır anlaşmazlıkları Babıâli'nin aracılığı ile çözümlenecek, Karadağ'a, Osmanlı pasaportu ile girilecek.

■ **Sırbistan'daki Türk kaleleri hakkında İstanbul Protokolü imzalandı (8 Eylül).**

■ **Türkiye'de ilk defa posta pulu kullanıldı.**

1863

■ **Darülfünun açıldı (14 Ocak).** Darülfünun-u Osmani adı verilen okulda, Kimyager Derviş Paşa, Ahmet Vefik Paşa, Cevdet Paşa, Müneccimbaşı Osman Efendi gibi dönemin önde gelen hocaları ders verdiler. İlk olarak Çemberlitaş'ta Nuri Efendi Konağı'nda faaliyet gösteren okul, konak yanınca kapatıldı (1865). Okul bir süre sonra Türbe semti yakınlarındaki bir binada yeniden açıldı (1870).

■ **İstanbul'da Sultanahmet Meydanı'nda, Türkiye'nin ilk sanayi sergisi açıldı.**

■ **İlki 1851'de Londra'da açılan Avrupa'daki sonayi sergilerine Osmanlılar, 28 Şubat 1863'te Sergi-i Umum-i Osmani adıyla açtıkları bir sergiyle katıldılar.** İmparatorluk bu sergiyi açmakla çöküş hâlindeki Osmanlı ekonomisinin sorunlarına çözüm aramak ve Batı ekonomileri karşısındaki rekabet gücünü kazanmayı amaçlıyordu. Sergi, Sultanahmet Meydanı'nda, sonradan kaldırılan özel binalar kurularak açıldı.

■ **Sultan Abdülaziz, Mısır seyahatine çıktı (3 Nisan).**

■ **Sadrazam Yusuf Kâmil Paşa görevden alındı, yerine Keçecizade Mehmet Fuat Paşa getirildi (1 Haziran).**

■ **Sadrazam Keçecizade Mehmet Fuat Paşa istifa etti (2 Kasım).**

■ **Meclis-i Vâlâ Reisi Yusuf Kamil Paşa ikinci kez sadrazam oldu (5 Kasım).**

1864

■ **Eflâk ve Boğdan'ın birleşmesini tamamlayan İstanbul Protokolü imzalandı (28 Haziran).**

Kırım Harbi'nde müttefikimiz Fransa'nın Veliaht Prensi Lui Napolyon'un şerefine 14 Nisan 1864'te verilen ziyafet

SIRP İSYANI

1856 Paris Antlaşması, Sırbistan'ın özerkliğini, antlaşmada imzası bulunan devletlerin garantisi altına almıştı. Paris Antlaşması sonrasında Sırbistan'daki Osmanlı garnizonlarının kaldırılması, Sırpları daha da cesaretlendirdi. 1861'de Sırplar, Türkleri ve Türk askerini Sırbistan'dan çıkarmak amacıyla harekete geçti. Osmanlı-Sırp ilişkilerinin gerginleşmesi üzerine, Avrupalı devletler olaya karıştı. Bunların baskısı sonucu, Babıâli, 1867'de Sırbistan'daki bütün kalelerden Türk askerini çekmeyi kabul etti. Ancak, Sırbistan'da Osmanlı hâkimiyetinin devam ettiğini göstermek için, Belgrad Kalesi'nde Sırp bayrağının yanında Türk bayrağının bulunması kabul edildi.

II. Mahmut dönemindeki tahta (ahşap) Beylerbeyi Köşkü'nün yerine Abdülaziz zamanında ünlü mimar Sarkis Balyan tarafından yapılan Beylerbeyi Sarayı

EFLÂK - BOĞDAN OLAYLARI

1859'da Eflâk ve Boğdan meclisleri, ortak prens olarak Cuza'yı seçmişlerdi. Babıâli, dış baskılar sonucu, bu durumu kabul etmek zorunda kalmıştı. 1862'de Bükreş'te ilk ortak meclis toplandı. Böylece, Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı olmakla beraber Eflâk-Boğdan birliği gerçekleşti ve Romanya Prensliği kurulmuş oldu.

BOSNA-HERSEK İSYANI

1875'te iç ve dış kışkırtmalar sonucu, Bosna-Hersek'te ayaklanma çıktı. Babıâli, Avrupa devletlerinin olaya karışmasını önlemek için, isyancıları yatıştırma yoluna gitti. Bu ise, isyancılara cesaret verdi ve isyan daha da genişledi. Babıâli, bu defa isyanı, kuvvet kullanarak bastırmak istedi. Ancak, Karadağ ve Sırbistan'ın, isyancılara yardım etmesi nedeniyle isyan hemen bastırılamadı. İsyanın giderek yayılması, Balkanları tehdit etmeye başladı. Olayların gelişmesi üzerine Avusturya, Almanya ve Rusya, Babıâli'den, Bosna-Hersek'e bazı imtiyazlar tanımasını istemeye karar verdiler. Babıâli, buna fırsat vermemek için, bir fermanla Bosna-Hersek'e yeni imtiyazlar tanıdı. Ancak, isyan sona ermedi. 1876'da isyan, giderek iç savaşa dönüştü. Aynı tarihte Avusturya, Rusya ve Almanya, Bosna-Hersek'e daha çok imtiyaz tanınmasını istediler. Ancak, o günkü politikaları

SULTAN ABDÜLAZİZ DÖNEMİ OLAYLARI

1865

■ **Osmanlı dönemine dair çizdiği kıyafet resimleri ile tanınan ressam Arif Mehmet Paşa 28 Aralık 1865'te öldü.**

Arif Mehmet Paşa: Sultan II. Mahmut devriyle başlayan Türk resminin ilk ünlü simalarından olan Ârif Mehmet Paşa, Türkiye'de Batı tarzı resim sanatının öncülerindendir. 7 Şubat 1808'de İstanbul'da doğdu. On dört yaşında Maliye Kalemi'ne, on sekiz yaşında ise yeni kurulan Asakir-i Mansure-i Muhammediye'ye kendi arzusu ile kâtip girdi. İstanbul'da nefer ve başçavuş olarak dört yıl hizmet ettikten sonra yüzbaşı rütbesiyle Üsküp, Kosova ve Humus'a gitti. İstanbul'a döndükten sonra sırasıyla kolağalığa, mirlivâlığa ve ferikliğe yükseldi. 1853'te Zaptiye, ardından Arabistan müşiri oldu. Harput, Erzurum, Silistre ve Edirne valiliği yaptı. Ordudaki görevinin yanı sıra Türk kültürü ve Türk tarihine araştırmacı ressam olarak yer aldı. Arif Mehmet Paşa, Türk kıyafetinin zengin konuları üzerinde Türk tarihî kaynaklarına inen kırk yıllık bir çalışma sonunda Osmanlı devlet adamlarının kıyafetlerini resimle tesbit etmiş, bunlara ilâve olarak üç ciltlik açıklamalı Mecmûa-i Tesâvîr-i Osmaniyye adında önemli bir eser hazırlamıştır. Bu eserin 1. cildi Türkçe ve Fransızca olarak yayımlanmıştır. "Türkiye'de ilk resimli kitap" olarak takdim edilen eserin renkli figür ve on altı parça resim levhaları Fransızca metniyle Paris'te (1863), Türkçe metni ise İstanbul'da (1863) basılmıştır. Aslında on iki cilt olarak hazırlanan eserin sadece 1. cildi yayımlanabilmiş, diğer ciltleri kaybolmuştur.

Ressam Arif Mehmet Paşa

■ **İstanbul Barışı imzalandı (8 Mart).**

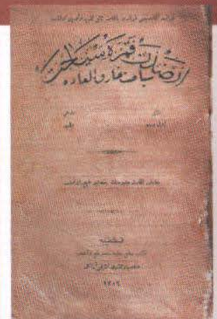
Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere, Fransa, Rusya ve Yunanistan arasında imzalanan bu barışa göre; İngiltere'nin himayesinde bulunan Korfu, Kefalonya, Zenta, Ayamavra, İtaka, Çerigo ve Pakso adaları Yunanistan'a verildi.

■ **İstanbul Hocapaşa'daki yangın, büyük zarara yol açtı.**

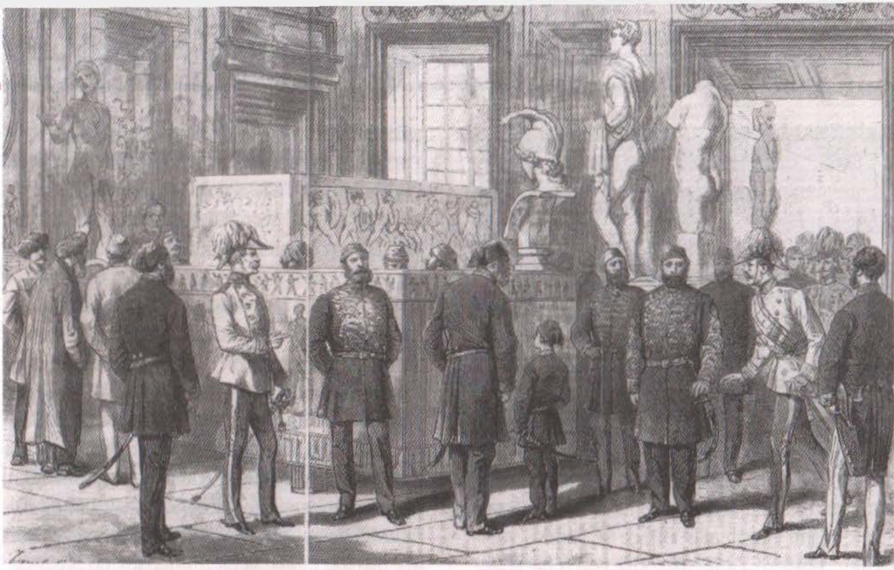
■ **Jules Verne'in Ay'a Seyahat adlı romanının ilk Türkçe çevirisi yayımlandı.**

■ **Beylerbeyi Sarayı yapıldı.**

İstanbul'da, Boğaziçinde, Beylerbeyi kıyısındadır. 1865'te Abdülaziz tarafından Serkis Balyan Kalfa'ya yaptırılmıştır. Gerek iç, gerek dış görünüşüyle zarif ve süslüdür. Yapılışında, eski Türk mimarlığının bazı esasları gözetilmiştir. Sarayda ilk olarak Fransız imparatoriçesi Eugenie, 1877'de de Grandük Nikola misafir edilmişlerdir. Cumhuriyet devrinde de bazı misafir devlet başkanları burada kalmışladır.

Jules Verne'in "Ay'a Seyahat" adlı romanının ilk Türkçe baskısının iç kapağı

Sultan Abdülaziz ve beraberindeki heyet üyelerinin Viyana'da Ambras Galerisi'ni ziyareti (Illustration, 17 Ağustos 1867)

gereği İngiltere, Fransa ve İtalya buna karşı çıktı. Bu durum, Osmanlı İmparatorluğu'nu bir süre için rahatlattı.

BULGAR İSYANI

XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren, Bulgarlar arasında Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılma düşünceleri belirmeye başlamıştı. Rusya'nın teşvikiyle, bu düşünce zamanla daha da gelişti. Bulgarlar ilk olarak, bağımsız bir Bulgar kilisesinin kurulması için ayaklandılar. Ancak, gerçek amaçları, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmaktı.

Mithat Paşa, Niş ve Tuna valilikleri sırasında, Bulgaristan'daki Panislâvizmin etkisini durdurmak için uğraştı. Halk arasındaki huzursuzluğun nedenlerini araştırıp çözüm yolları bulmaya çalıştı. Ancak, ne yapılırsa yapılsın, Bulgarları memnun etmek mümkün olmadı. Rusların sürekli kışkırtmaları sonucu Bulgarlar, 1876'da Filibe ve Pazarcık yakınlarında isyanı başlattılar. Rusların silâhlandırdığı Bulgar köylüleri, Türk köylerini basarak halkı öldürmeye başladı ve isyan kısa zamanda yayıldı.

1866

- **Memleketeyn (Eflâk-Boğdan) beyliğine seçilen Aleksandr Cuza'nın görevi, Babıâli tarafından onaylandı (23 Şubat).**
- **Prusya hanedanından Prens Charles de Hohenzollern, Memleketeyn (Romanya) beyi seçildi. (19 Nisan)**
- **Mısır veraset usulü değişti (28 Mayıs).**
- **Mısır valilerine "Hıdiv" unvanı verildi (2 Haziran).**
- **Sadrazam Keçecizade Mehmet Fuat Paşa görevden alındı (4 Haziran).**
- **Mütercim Rüştü Paşa sadrazam oldu (5 Haziran).**
- **Girit'te isyan çıktı. Asiler, Girit'in Yunanistan'a katıldığını ilân ettiler (2 Eylül).**
- **Girit'te yeni düzenlemeler yapmakla görevlendirilen eski sadrazam Giritli Mustafa Nailî Paşa, İstanbul'dan hareket etti (8 Eylül).**
- **Memleketeyn beyliğine seçilen Prusya prenslerinden Charles de Hohenzollern'in durumu Babıâli tarafından onaylandı (26 Ekim).**

1867

- **Muhbir Gazetesi yayın hayatına girdi (1 Ocak).** Diyarbakırlı Filip Şahinoğlu tarafından çıkarılan, başyazarlığını Ali Suavi'nin yaptığı gazetede zaman zaman Ziya Paşa da yazılar yazdı. Muhbir Gazetesi, 27 Mayıs 1867'de hükûmet tarafından kapatıldı. Ali Suavi Kastamonu'ya, Ziya Paşa da Kıbrıs mutasarrıflığına gönderildi. Avrupa'ya kaçan Ali Suavi, 31 Ağustos 1867'den itibaren, Yeni Osmanlılar Cemiyeti adına gazeteyi Londra'da çıkarmaya başladı. Gazetenin ilk sayısının başında "Muhbir, doğruyu söylemenin yasak olmadığı bir memleket bulur, yine çıkar" sloganı yer alıyordu. Ali Suavi yönetiminde 50 sayı yayımlanan gazete, Mustafa Fazıl Paşa'nın parasal desteği kesmesi üzerine 3 Kasım 1868'de kapandı.

"Muhbir" Gazetesi'nin ilk sayfası

- **Mütercim Rüştü Paşa'nın istifasıyla boşalan sadrazamlığa, Hariciye Nazırı Mehmet Emin Ali Paşa getirildi (11 Şubat).**
- **Yeni Osmanlılar Cemiyeti, Paris'te çalışmalara başladı (24 Mart).**
- **Belgrad ve diğer kaleler Sırbistan'a bırakıldı (10 Nisan).**
- **Namık Kemal ve Ziya Paşa, Avrupa'ya kaçtı (17 Mayıs).**

GİRİT İSYANI

Girit'i kendi topraklarına katmak isteyen Yunanistan'ın kışkırtmaları sonucu, 1866'da büyük bir isyan çıktı. Asiler, geçici bir hükûmet kurarak, Girit'in Yunanistan'a bağlandığını ilân ettiler. Osmanlı kuvvetleri isyanı bastırmak için harekete geçince Avrupa devletleri işe karıştı. Babıâli, yabancı devletlerin müdahalesini önlemek amacıyla, Girit'e yeni bir düzen vererek, sorunu çözmek istedi. Sadrazam Ali Paşa, Girit'e giderek, yapılacak düzenlemeyi açıkladı. Buna göre; vergiler azaltılacak; valinin yanında, biri Müslüman, diğeri Hristiyan iki danışman bulunacak; yerel ve genel meclisler kurulacak; resmî yazışmalar Türkçe ve Rumca yapılacaktı. Böylece, Girit'e özerklik veren bir yönetim şekli getirilmiş oldu. Yeni düzenlemenin uygulanmaya başlamasıyla isyan yatıştı. Ancak, Yunanistan bu durumdan memnun olmadı. Çünkü amacı, adayı kendine bağlamaktı. Bu nedenle adaya gönüllüler göndermeye devam etti. Sadrazam Ali Paşa, Yunanistan'ı savaşla tehdit edince, Avrupa devletleri araya girdi. 1869'da Paris'te bir kongre toplandı. Alınan karara göre; Yunanistan, adaya gönüllüler göndermekten vazgeçecek ve zarara uğrayan Müslümanlara tazminat ödeyecekti. Ayrıca adanın yeni statüsünü belirleyen bir ferman yayımlandı. Buna göre, adanın yönetimi padişah tarafından valiye veriliyordu. Valinin, biri Müslüman diğeri Hristiyan iki yardımcısı bulunacak, Girit'in iki resmî meclisi olacaktı. Kurulacak karma meclis, tarım, ticaret, endüstri ve bayındırlık işlerini plânlayacaktı.

1867'de Fransa'daki uluslararası sergi nedeniyle Avrupa'nın çeşitli ülkelerine bir dizi seyahat yapan Abdülaziz'in ilk durağı Fransa'nın Lyon kentiydi. 30 Haziran 1867'de Sultan Abdülaziz'in, III. Napolyon tarafından Lyon garında karşılanışı (Illustration, 13 Temmuz 1867)

YEMEN İSYANI

Yemen, XIX. yüzyılın başlarında, daha çok mahallî yönetimlerin egemen olduğu bir bölgeydi. Devletin bölge üzerindeki etkisi oldukça zayıflamıştı. Bu arada İngilizler, Hindistan yolunun kontrolünü daha iyi sağlayabilmek için, Aden'i işgal ederek, ülkenin denizle bağlantısını kesmişlerdi. Yemen'de durumun kötüye gittiğini gören Babıâli, Bağdat Valisi Mithat Paşa'ya Necid'de Ahsa sancağını kurdurarak, Yemen'le yeniden ilgilenmeye başladı.

SULTAN ABDÜLAZİZ DÖNEMİ OLAYLARI

1867

- **Divan şairi Leskofçalı Galip öldü.**

Leskofçalı Galip: Asıl adı Mustafa olup Üsküp Valisi İsmail Paşa'nın oğludur. Öğrenimini Leskofça'da yaptı. Afyonkarahisar'da sürgünde bulunan babasının affedilmesiyle birlikte İstanbul'a yerleşti. Sadaret Kalemi'nde, Bosna Valisi Veliyettin Paşa'nın kâtipliğinde bulundu. Mithat Paşa'nın Tuna valiliği sırasında onun yanında başkâtiplik ve Tuna Gazetesi'nde yazarlık yaptı. Halep ve Girit'teki görevlerinden sonra, 1867'de Rüsumat muhasebeciliğine getirildi. Bu arada divan şiiri geleneğini canlandırmak ve yaşatmak amacıyla kurulan Encümen-i Şuara topluluğuna katıldı. Kendisi divan şiiri geleneğinin son ustalarındandır.

- **Sultan Abdülaziz, Avrupa seyahatine çıktı (21 Haziran).**
- **Sultan Abdülaziz, Messina'ya geldi (25 Haziran).**
- **Sultan Abdülaziz, Napoli'ye geldi (28 Haziran).**
- **Sultan Abdülaziz, Tulon'da karaya çıktı (29 Haziran).**
- **Sultan Abdülaziz, Paris'e geldi (30 Haziran).**
- **Sultan Abdülaziz, Paris'ten Londra'ya hareket etti (10 Temmuz).**
- **Sultan Abdülaziz, Londra'ya geldi (12 Temmuz).**
- **Sultan Abdülaziz, İstanbul'a dönüş için Londra'dan hareket etti (23 Temmuz).**
- **Sultan Abdülaziz, Brüksel'den geçti (24 Temmuz).**
- **Sultan Abdülaziz, Coblentz'de Prusya kralı ve kraliçesi tarafından karşılandı (25 Temmuz).**
- **Sultan Abdülaziz, Viyana'ya geldi (28 Temmuz).**
- **Sultan Abdülaziz, Budapeşte'ye geldi (31 Temmuz).**
- **Sultan Abdülaziz, Vidin'e geldi (3 Ağustos).**
- **Sultan Abdülaziz, Rusçuk'a geldi (4 Ağustos).**
- **Sultan Abdülaziz, Rusçuk'tan Varna'ya hareket etti (6 Ağustos).**
- **Sultan Abdülaziz, İstanbul'a geldi (7 Ağustos).**
- **Sadrazam Âli Paşa, olağanüstü görevle Girit'e hareket etti (2 Ekim).**
- **Sadrazam Âli Paşa, Girit'e geldi (4 Ekim).**

1868

- **Girit'te ilk ıslahat esasları ilân edildi (4 Ocak).**
- **Girit'in idarî ve adlî teşkilâtına ait yeni esaslar getirildi (15 Şubat).**
- **Sadrazam Âli Paşa, Girit'ten İstanbul'a geldi (29 Şubat).**
- **Şura-yı Devlet (Danıştay) kuruldu (1 Nisan).**

Ancak, Asir'de Osmanlı yönetimine karşı ayaklanan Emir Muhammed bin Ayz, İngilizlerin de yardımıyla 1870 yılında Yemen'e girerek Sana'yı ele geçirdi. 1873'te ise Yemen isyanını bastıran Gazi Muhtar Paşa, Sana'yı geri aldı. Yemen, yönetim bakımından yeniden teşkilâtlandırıldı ve merkeze bağlandı.

LÜBNAN OLAYLARI

Lübnan halkının büyük kısmını Maruniler ve Dürzîler meydana getiriyordu. 1860'ta Katolik Maruniler ile Müslüman Dürzîler arasında çatışmalar çıktı. Bu olayda, bölgede çıkar çatışması içinde olan İngiltere ve Fransa'nın kışkırtıcı faaliyetlerinin etkisi vardı. Çatışmalarda çok sayıda Katolik Marunî öldürüldü. Yabancı müdahalesini önlemek için Babıâli, Hariciye Nazırı Fuat Paşa'yı olağanüstü yetkiyle Lübnan'a gönderdi. Fuat Paşa, aldığı sert önlemlerle olayları yatıştırdı. 1861'de İstanbul'da toplanan Avrupa Komisyonu, "Lübnan Nizamnamesi" (Beyoğlu Protokolü) ile bölgede yeni bir yönetim şeklinin kurulmasına karar verdi. Buna göre; Lübnan, imtiyazlı bir sancak oldu. Lübnan Sancağı, Babıâli tarafından atanan bir Hristiyan mutasarrıf tarafından yönetilecek ve Lübnan'da çeşitli cemaatlerin temsil edildiği on kişilik bir meclis bulunacaktı. Asayişinin kendi jandarması tarafından sağlanacağı ve özel bir vergi sisteminin uygulanacağı sancak, Beyrut, Sayda ve Trablusşam'ı kapsıyordu.

Keçecizade Fuat Paşa'nın, kendi yalısında verdiği baloyla ilgili bir tablo

MISIR SORUNU

Sultan Abdülaziz'in 1863'te Mısır'a yaptığı gezinin bir amacı da, bu eyaletin merkeze olan bağlılığını güçlendirmekti. Ancak, bu geziden beklenilen sonuç alınamadı. Mısır Valisi İsmail Paşa'nın isteği doğrultusunda valiliğin babadan oğula geçmesi kabul edildi. Mısır valilerine "hıdiv" unvanı verildi (1867). Böylece, Mısır hıdivleri kendi iç işlerinde tam yetkiye kavuştular. 1873'te çıkarılan bir fermanla da bu hakları onaylandı.

İstanbul'daki Alman Lisesi binası

■ **İstanbul'da Alman Lisesi açıldı (11 Mayıs).**
Alman ve İsviçrelilerden oluşan Alman mektebi, idare cemiyeti tarafından açıldı. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda kapanan okul, 1924'te yeniden öğrenime açıldı.

■ **Son halife Abdülmecit Efendi doğdu (29 Mayıs).**

■ **Ecnebilere mülkiyet hakkı verildi (9 Haziran).**

■ **Galatasaray Lisesi (Mekteb-i Sultanî) açıldı (1 Eylül).**
Türkiye'de ilk kez Batı örneğine göre ve lise düzeyinde kurulan okul olan Galatasaray Lisesi, 1 Eylül 1868'de öğretime başladı. Okul, 1867'de Paris'e yaptığı gezide liseleri inceleyen Sultan Abdülaziz'in isteği ve Sadrazam Âli Paşa ile Hariciye Nazırı Saffet Paşa'nın çabalarıyla kuruldu. Okulun açılma amacı, her dinden ve her ulustan öğrencileri bir okul çatısı altında kaynaştırmak ve Osmanlılık kavramına sağlam bir temel hazırlamaktı. Okul, 341 öğrenciyle öğretime başladı. Öğrencilerin üçte biri Türk'tü ve sınavla parasız öğrenim görme olanağı sadece Türk çocuklarına tanınmıştı. Lise düzeyindeki öğrenim süresi 5 yıldı. Daha sonra ilk ve orta kısımlar kurularak, öğrenim süresi 12 yıla çıkarıldı. Öğretim Türkçe ve Fransızca olarak yapılıyordu. Fransız İmparatoru III. Napolyon, okula zengin bir kütüphane hediye etti.

■ **Türk-Yunan siyasî ilişkileri kesildi (2 Aralık).**

■ **Babıâli, Yunanistan'a ültimatom verdi (11 Aralık).**

■ **Kandilli rasathanesi kuruldu.**

■ **Hürriyet Gazetesi çıktı.**
Türk milletinin siyasî haklarını korumak ve meşrutiyeti kurmak için harekete geçen Yeni Osmanlılar Cemiyeti, Muhbir Gazetesi'nden bir yıl sonra Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın kalemleriyle 28 Haziran 1868 yılında yine Londra'da Hürriyet adlı bir gazete çıkardı. 20 cm x 30 cm boyutlarında ve haftada bir yayımlanan gazete, ilk on sayısı dörder sayfa olmak üzere daha sonraki sayılarında sayfa adedi değişerek iki yıl yayımlandı. İlk 63 sayısı Namık Kemal ve Ziya Paşa tarafından hürriyet, meşrutiyet, Yeni Osmanlılık ve Osmanlı Devleti'nin sorunları üzerine yazılarla kamuoyu oluştururken, 63. sayısından sonra bu durum biraz değişti. Fikir uyuşmazlığı nedeniyle Namık Kemal'in gazeteden ayrılmasıyla Ziya Paşa tarafından çıkarılan bu dönemde Hürriyet Gazetesi'nde daha önceki dönemin tersine şahsî saldırı içeren, özellikle Âli Paşa'ya yönelik bir yayın politikası izlendi. Sonunda Babıâli hükûmetinin İngiliz hükûmeti nezdindeki girişimleri sonucunda İngiliz yasalarına aykırı yayın yaptığı gerekçesiyle kapatılıp Ziya Paşa tarafından Cenevre'de çıkarılmaya devam edildi ve bir süre sonra 1870'te buradaki yayın hayatına da son verdi.

Hürriyet Gazetesi'nin ilk sayfası

İmparatoriçe Eugénie, İstanbul'a geldiğinde Boğaz'da havai fişeklerle karşılanmıştı (Illustration, 6 Kasım 1869)

İMPARATORİÇE EUGÉNIE İSTANBUL'DA

Sultan Abdülaziz döneminde Serkis Balyan tarafından yapılan bugünkü Beylerbeyi Sarayı'nda ağırlanan yabancı konuklar arasında ilk büyük misafir İmparatoriçe Eugénie'dir.

Sultan Abdülaziz'in Fransa seyahatine iade olarak İmparatoriçe Eugénie 13 Ekim 1869 günü Aigle vapuru ile İstanbul limanına gelmiştir. Sadrazam tarafından Çanakkale'de karşılanan yat, Beylerbeyi önünde demirledikten sonra Donanma-yı Hümayun, imparatoriçeyi 101 pare topla selâmlamıştır. Bu sırada Sultan Abdülaziz, hünkâr elbisesi giymiş bir hâlde on iki çifte saltanat kayığıyla imparatoriçeyi karşılamış, onu alarak Beylerbeyi Sarayı'na götürmüştür. İstanbul'u ziyaretinde Sultan Abdülaziz'le el ele yürüyen imparatoriçeye valide sultan tarafından paha biçilmez derecede kıymetli şeyler hediye edilmiş, o da Sultan Abdülaziz'e, pırlantalarla süslü bir çerçeve içinde resmini vermiştir. İmparatoriçe Eugénie, kendisine tahsis edilen Beylerbeyi Sarayı'nın 24 numaralı odasında kalmış, bu odaya bitişik hamamı kullanmıştır. İmparatoriçe Eugénie, 42 yıl sonra 1911 Temmuz'unda (85 yaşında iken) tekrar İstanbul'a gelerek kaldığı yerleri bir daha ziyaret etmiştir.

SULTAN ABDÜLAZİZ'İN AVRUPA SEYAHATİ

Sultan Abdülaziz, Fransa İmparatoru III. Napolyon'un daveti üzerine, Avrupa seyahatine çıktı. 21 Haziran 1867'de Sultaniye vapuru ile İstanbul'dan hareket eden Sultan Abdülaziz'e bu seyahatinde veliaht Murat Efendi, ikinci veliaht Abdülhamit Efendi, padişahın on yaşındaki oğlu Yusuf İzzettin Efendi ve Hariciye Nazırı Fuat Paşa refakat ettiler. 30 Haziran'da Paris'e gelen Sultan Abdülaziz, İmparator III. Napolyon tarafından askerî törenle karşılandı.

Ertesi gün imparator ile birlikte Uluslararası Paris sergisinin açılış törenine katıldı. Paris'te on gün kalan padişah, bu süre içinde, resmî ve özel ziyafetlere katılıp Paris'in görülecek yerlerini gezdi. Bu arada Avusturya ve Prusya'nın Paris elçileri tarafından Viyana ve Berlin'e davet edildi. 10 Temmuz'da Paris'ten hareket eden padişah, 12 Temmuz'da Londra'ya geldi. Londra'da bulunduğu günlerde kraliçe ile görüşüp onuruna düzenlenen ziyafetlere, balolara ve konserlere katıldı. Ordu ve donanmanın geçit törenlerini izledi. Avam Kamarası'nı ziyaret etti. Kraliçe Victoria, padişaha İngiltere'nin en büyük nişanı olan Diz-bağı nişanını taktı. 23 Temmuz'da Londra'dan hareket eden Sultan Abdülaziz, 24 Temmuz'da Brüksel'de Belçika Kralı II. Leopold tarafından karşılandı. Onu-

SULTAN ABDÜLAZİZ DÖNEMİ OLAYLARI

1869

■ **Hariciye Nazırı Keçecizade Mehmet Fuat Paşa öldü (12 Şubat).**

Keçecizade Fuat Paşa: Şair Keçecizade İzzet Molla'nın oğludur. Tıbbiye'yi bitirip Trablus seferine askerî doktor olarak katıldı. Dönüşte 1837'de Tercüme Odası'na girdi. Macar mülteciler sorununu çözmek amacıyla 1849'da Bükreş'e gönderildi. 1852'de Hariciye Nazırlığı'na atandı. 1854'te Yanya'da Yunanlılara karşı askerî başarı kazandı. 1861'de sadrazam oldu. 1867'de Sultan Abdülaziz'in Avrupa gezisine katıldı. Kalp hastalığı nedeniyle tedavi için gittiği Fransa'nın Nice kentinde 1869'da öldü, İstanbul Çemberlitaş'ta kendi adıyla anılan türbesine gömüldü. Fuat Paşa, Tanzimat döneminin önde gelen kişilerindendir. Zamanında eyalet örgütü yerine valiler tarafından yönetilen vilâyet örgütünün kurulması ve çağdaş kurumların benimsenmesi için çaba gösterdi.

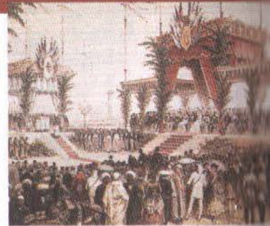
(Tablo: Feyhaman Duran)

■ **Girit sorunu ile ilgili Paris Konferansı kararları açıklandı (18 Şubat).**

■ **İstanbul'da atlı tramvay hizmete girdi (4 Eylül).**
Bu tarihe kadar toplu taşıma aracı olmayan İstanbul'da ulaşım atla, faytonla veya yaylı arabalarla sağlanıyordu. Konstantin Karapano Efendi tarafından kurulan İstanbul Tramvay Şirketi'nin ilk hattı Azapkapı-Galata-Tophane-Beşiktaş arasındaydı. Atlı tramvayların yollarda ilerleyebilmesi, önde koşan ve elindeki boruyla yayaları uyaran "vardacı"larla sağlanıyordu.

■ **İmparatoriçe Eugénie İstanbul'a geldi.**

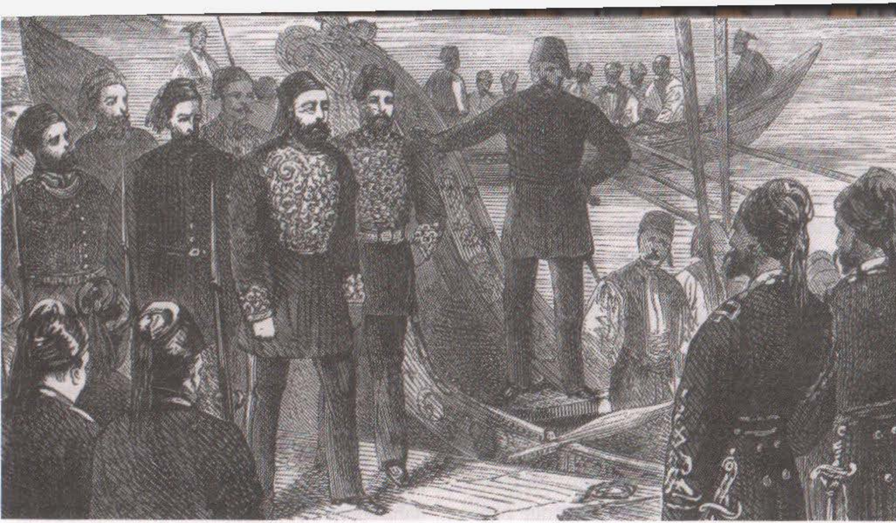
■ **Süveyş Kanalı açıldı (16 Kasım).**
Akdeniz'le Kızıldeniz'i birleştirmek, özellikle Uzak Doğu ülkeleriyle ticareti geliştirmek isteyen Avrupa ülkeleri açısından büyük önem taşıyordu. 1832'de Kahire'ye konsolos olarak atanan Fransız diplomat Ferdinand de Lesseps, yapılacak kanalın sağlayacağı yararları, Mısır Valisi Said Paşa'ya anlattı. Said Paşa'nın çabalarıyla Osmanlı hükûmeti, kanal açılması için gerekli imtiyazı Ferdinand de Lesseps'e verdi. Ferdinand de Lesseps, önce "Süveyş Uluslararası Deniz Kanalı" adıyla bir şirket kurdu. Kanal için hazırlanan projeler arasından İtalyan mühendis Luigi Negrelli'nin projesini seçti. 25 Nisan 1859'da kanalın kazılmasına başlandı. Kanalın açılmasında İtalya'dan getirilen binden fazla işçi ile yaklaşık 50 bin Mısırlı işçi çalıştı. Çalışmalar on yıl sürdü. Kanal, 16 Kasım 1869'da Fransa İmparatoru III. Napolyon'un eşi Eugénie ve kalabalık bir davetli topluluğunun katıldığı törenle hizmete açıldı.

1870

■ **Mithat Paşa sürgüne gönderildi.**

■ **Bulgar Kilisesi'nin bağımsızlığı Babıâli tarafından onaylandı (11 Mart).**

Mithat Paşa'nın sürgüne gidişi

runa verilen öğle yemeğinden sonra, Viyana'ya hareket edildi. Sultan Abdülaziz, 25 Temmuz'da Prusya Kralı I. Wilhelm tarafından Coblentz'de karşılandı. 28 Temmuz'da Viyana'ya gelen Sultan Abdülaziz'i, Viyana istasyonunda Avusturya-Macaristan İmparatoru I. François-Joseph karşıladı. 31 Temmuz'da Viyana'dan Tuna vapuru ile hareket eden Sultan Abdülaziz, Budapeşte, Vidin, Rusçuk ve Varna'ya uğradıktan sonra 7 Ağustos'ta İstanbul'a döndü. Bu gezinin iki yönden olumlu sonuçları oldu. Birincisi, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'ya göre ne kadar geri kalmış olduğunun bizzat Sultan Abdülaziz tarafından görülmüş olması; ikincisi ise, Avrupa ülkelerinde Osmanlı İmparatorluğu hakkında olumlu bir görüşün oluşmasıdır.

YENİLİKLER BİRBİRİNİ İZLİYOR

1864'te Vilâyet Nizamnamesi ve Ticaret-i Bahriye Kanunu çıkarıldı. Eğitim alanındaki yeniliklerin ilki, Fransızca eğitim yapan Galatasaray Sultanisi (Lisesi)'nin açılması oldu (1868). Eğitim alanında yeni düzenlemeler getiren "Maarif-i Umumiye Nizamnamesi" yayımlandı (1869). Bunu, askerî idadi ve rüştiyelerin açılması, Tıbbıye-i Mülkiye Mektebi'nin öğrenime başlaması izledi. Ordu için yeni silâhlar alındı, donanma güçlendirildi.

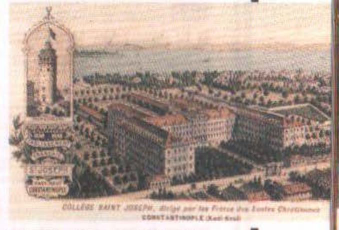
■ **Beyoğlu'nda yangın çıktı (5 Haziran).**

■ **İlk ciddî mizah gazetesi olan Diyojen'in Türkçe sayısı çıktı (24 Kasım).**
Diyojen, ilk Türkçe mizah gazetesidir. Önce Fransızca, daha sonra da Rumca yayımlanan haftalık gazetenin ilk Türkçe sayısı, 24 Kasım 1870'te çıktı. Gazetenin başlığında, fıçı içine oturmuş filozof Diyojen'in Büyük İskender'le konuşmasını canlandıran bir resim, onun altında da ünlü "Gölge etme, başka ihsan istemem" sözü yer alıyordu. Teodor Kasap'ın yönettiği gazetede Direktör Ali Bey, Namık Kemal, Ebuzziya Tevfik ve Ahmet Mithat Efendi'nin genellikle imzasız yazıları yer aldı. Gazete 23. sayıdan itibaren haftada iki, 143. sayıdan sonra da üç kere yayımlandı. Halkın anladığı bir dil kullandığı ve Bektaşî sohbetlerinin alaycı üslûbu ile eleştiriler yaptığı için çok tutuldu ve beğenildi. Gazetenin son sayısı 9 Ocak 1873'te çıktı.

Diyojen Gazetesi'nin ilk sayısı

■ **Basiret Gazetesi yayımlandı.**
İstanbul'da cuma ve pazar günleri dışında yayımlanan günlük Basiret Gazetesi'nin sahibi ve yönetmeni Basiretçi Ali Efendi idi. Diğer gazetelerden daha özenli, haberleri daha güvenilir bir gazete olarak ilgi gördü. Yazarları arasında Ahmet Mithat, Ali Suavi, Suphi Paşazade Ayetullah, Muharrir İsmail Efendi, Mustafa Celalettin Paşa ve Halet Bey gibi ünlü isimler vardı. Basiret, 1870-1871 Prusya-Fransa Savaşı'nda yazılarıyla Prusya'yı destekledi. Bu nedenle Prusya Başbakanı Bismarck, gazetenin sahibini Prusya'ya davet etti ve kendisine yeni baskı makineleri armağan etti. Ali Suavi'nin, Çırağan Sarayı baskınından, bir gün önce gazetede üstü kapalı bir şekilde söz etmesi üzerine gazete kapatıldı; sahibi Kudüs'e sürgün edildi.

■ **St. Joseph Lisesi açıldı.**
Tanzimat Fermanı ile başlayan batılılaşma hareketleri çerçevesinde Fransa'ya açılımın başlaması Fransız okullarının da açılmasına yol açtı. 1841 ve 1842 yıllarında Karaköy'deki St. Benoit papazlarınca okullarının ilk sınıflarına ders vermek için Fransa'dan çağrılan din adamlarından (Frére'ler) Fr. Morc ve Fr. Vauthier, 1857 yılında Beyoğlu İmam Sokak'ta sadece gündüz

kısmı olan bir papaz okulu açtılar. İstanbul dışında oturan ailelerin çocuklarını kabul edebilmek için yatılı kısmı da olan Moda'daki Hotel Baltacı'yı 4 Mayıs 1864'te kiralayıp okul eğitimi orada sürdürüldü. Daha sonra Yoğurtçu Çeşmesi'ndeki arsanın üzerine Papaz Alzon'un aracılığıyla Emin Paşa'dan Abdülaziz'in onayını taşıyan ferman alındı. Ve bugünkü binanın yapımına 16 Ağustos 1870'te başlandı ve 1 Kasım 1870'te öğretime açıldı.

Rumeli ve Anadolu demiryollarının yapımına başlandı. Tuna ve Dicle'de gemi işletmesi başladı. Şura-yı Devlet kuruldu (1869). Mahkemeler yeniden düzenlenerek bağımsız hâle getirildi. İdare-i Aziziye adıyla bir denizyolları işletmesi kuruldu. İstanbul Boğazı'nda gemi çalıştırmak üzere Şirket-i Hayriye'ye imtiyaz verildi.

TÜRK MEDENÎ KANUNU SAYILABİLECEK MECELLE HAZIRLANDI

Osmanlı İmparatorluğu'nda "Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye" adıyla 1868'de yürürlüğe giren medenî kanun, Ahmet Cevdet Paşa'nın başkanlığında toplanan bir kurul tarafından hazırlandı. Mecelle, Tanzimat sonrası Nizamiye Mahkemeleri'nde uygulandı. Mecelle'nin kaynağını İslâm hukuku oluşturuyordu. Mecelle, bir maddelik giriş, doksan dokuz maddelik genel hükümler ile on altı kitaptan oluşmuştu.

Çadır Köşkü

Mecelle, hukuk muhakemeleri usulü, borçlar hukuku ve aynî haklar konusunda ilk kanun olması yönünden önemlidir. Ancak, Mecelle'de kişi, aile ve miras hukuku kurallarına yer verilmemiştir.

MEŞRUTİYET YANLISI GENÇ OSMANLILAR HAREKETİ ORTAYA ÇIKTI

Genç Osmanlılar hareketi, Tanzimat'ın batılılaşma ortamında yetişmiş genç aydınların, Tanzimat bürokrasisine karşı hürriyetçi muhalefeti şeklinde gelişti. Şinasi'nin, Tasvir-i Efkâr'da başlattığı toplumsal ve siyasal eleştiriyi, daha sonra Namık Kemal ve arkadaşları devam ettirdi. 1865'te Tercüme Odası'ndan yetişmiş gençler gizli bir cemiyet kurdular. Cemiyetin kurucuları, Sağır Ahmetbeyzade Mehmet, Kayazade Reşat, Minapirzade Nuri, Suphi Paşazade Ayetullah ve Namık Kemal idi. Cemiyete daha sonra Ziya Paşa, Ali Suavi ve Ebuzziya Tevfik gibi aydınlar da katıldı. Genç Osmanlıların, Avrupa'daki faaliyetlerinde Mısırlı Prens Mustafa Fazıl Paşa'nın önemi büyüktür.

1866'da hıdivliği kaybetmesinden dolayı padişaha ve sadrazama kırgın olan Mustafa Fazıl Paşa, Genç Osmanlı muhalefetini destekledi. Paris'ten, Sultan Abdülaziz'e, imparatorluğun durumunu açıklayan, hürriyetçi ve meşrutiyetçi reformlar talep eden bir mektup gönderdi. Bu

SULTAN ABDÜLAZİZ DÖNEMİ OLAYLARI

1871

■ **İstanbul Yıldız Sarayı bahçesindeki Çadır Köşkü'nün yapımı tamamlandı.**

■ **Karadeniz'in tarafsızlığına son veren Londra Antlaşması imzalandı (13 Mart).**
Rusya'nın, 1856 Paris Antlaşması'nın Karadeniz'e ait hükümlerini dikkate almayacağını bildirmesi üzerine, İngiltere araya girdi. Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere, Fransa, Prusya, İtalya ve Rusya arasında Londra'da bir antlaşma imzalandı. Bu antlaşma ile Karadeniz'in tarafsızlığı sona erdi.

■ **Sadrazam ve Hariciye Nazırı Mehmet Emin Âli Paşa öldü (7 Eylül).**

■ **Bahriye Nazırı Mahmut Nedim Paşa sadrazam oldu (8 Eylül).**

■ **Şair, yazar Şinasi öldü (13 Eylül).**
Şinasi (1820 İstanbul - 1871 İstanbul): İlköğrenimini mahalle sıbyan mektebinde ve Feyziye Okulu'nda yaptı. Tophane Müşirliği Mektubi Kalemi'ne girdi. Arapça, Farsça, Fransızca öğrendi. Maliye konusunda staj yapmak üzere devlet hesabına gittiği Paris'te (1849), daha çok dil ve edebiyat üzerinde çalıştı. Lamartine, Littré, Renan gibi dönemin ünlü yazarlarıyla tanıştı. Bir ara Société Asiatique'e üye seçildi. Fransa'dan döndükten sonra bir süre Tophane Müşirliği Kalemi'nde çalıştı, Maarif Meclisi üyeliği yaptı. Memurluğun yanı sıra kendini gazete ve basım işlerine verdi. Fransızcadan manzumeler çevirdi ve ilk oyun denemelerine girişti. Agâh Efendi ile birlikte ilk Türkçe gazeteyi (Tercümanı Ahval, 1860) çıkardı. Daha sonra yayımladığı Tasvir-i Efkâr (1862) gazetesinde devlet yönetimini eleştiren yazılarından ötürü Maarif Meclisi üyeliğinden çıkarıldı. İkinci kez Fransa'ya giderken gazetenin yönetimini Namık Kemal'e bıraktı (1865). Paris'te bulunduğu süre Jön Türkler ile ilişki kurmaktan çekindi, siyasî çalışmalardan uzak kalarak kendini dil ve edebiyat araştırmalarına verdi. Dönüşünde de basım işleriyle uğraştı. Kendisinden önceki şairane yazma heveslerine bağlı gereksiz süs ve abartmalara, uzun cümlelere düşkünlüğünü düzyazıdan temizlemeye çalışarak dilin sadeleşme sorununu ilk kez ortaya çıkaran Şinasi, dil, makale, haber ve düzen anlayışıyla gazetecilikte de önemli girişimlerde bulundu. Manzume ve kasidelerinde ilk kez kullandığı kavramlarla kendisinden sonraki yenilik hareketlerine öncülük etti. Tanzimat edebiyatının kurucularından olan Şinasi, Batı şiirinden çeviriler yaptı ve Batı'daki edebiyat türlerine tanıttı. "Şair Evlenmesi" (yazılışı, 1859) oyunuyla tiyatro türünde de ilk çalışmayı yaptı.
Başlıca yapıtları: "Tercüme-i Manzume" (çeviri şiirler, 1859), "Şair Evlenmesi" (bir perdelik komedi, 1860), "Durub-i Emsal-i Osmaniye" (atasözleri, 1863), "Müntahabat-ı Tasvir-i Efkâr" (seçme makaleleri, 2 cilt, ölümünden sonra, 1885).

Şinasi (Tablo: Feyhaman Duran)

■ **Valide Camii yapıldı.**
19. yüzyılda İstanbul'da Sultan Abdülaziz'in, annesi Pertevniyal Valide Sultan tarafından yaptırıldı. Aksaray'da yapılan bu camiyi, Mimar Serkis Kalfa, Çırağan Sarayı'nın süslemelerinden örnek alarak hazırladı, Ortaköy ve Dolmabahçe camilerine benzetti.

Gümüş buhurdanlık

mektup, Namık Kemal ve arkadaşları tarafından çoğaltılarak dağıtıldı. Şubat 1867'de sadrazam olan Ali Paşa, Namık Kemal ve Ziya Paşa'ya taşrada görev vererek onları pasifize etmek istedi. Ali Suavi ise Kastamonu'ya sürüldü.

Mustafa Fazıl Paşa'nın çağrısı üzerine Namık Kemal, Ziya Paşa, Reşat, Nuri, Agâh ve Mehmet beyler Paris'e kaçtılar. Daha sonra Ali Suavi de onlara katıldı. Ali Suavi, daha önce İstanbul'da yayımladığı Muhbir'i, Londra'da yeniden çıkarmaya başladı. Bir süre sonra Ali Suavi ile anlaşmazlığa düşen Namık Kemal ve Ziya Paşa, cemiyetin resmî yayın organı olarak "Hürriyet"i çıkardılar. Gazetede, parlamento ve temsilî hükûmet konuları işlenirken, Sadrazam Ali Paşa iç ve dış politika, özellikle de maliye politikasında eleştirildi. Ali Suavi daha sonra Paris'te "Ulum"u yayımladı. Gazetede ilk defa işlediği Türklük fikri, Osmanlı İmparatorluğu'nda büyük ilgi uyandırdı. Fransız hükûmeti, Sultan Abdülaziz'in Avrupa seyahati sırasında Genç Osmanlıları Fransa'dan çıkardı. Mustafa Fazıl Paşa'nın, Sultan Abdülaziz ile görüşüp kendini bağışlatması üzerine, Genç Osmanlılar korumasız kaldılar. Cemiyet üyelerinden Mehmet, Reşat ve Nuri beyler, Cenevre'de "İnkılâp" adıyla bir gazete çıkarmaya başladılar. İnkılâp Gazetesi, sadece Babıâli'yi eleştirmekle kalmayıp doğrudan Sultan Abdülaziz'i hedef aldı. Sadrazam Ali Paşa'nın ölümünden sonra Genç Osmanlılar, İstanbul'a dönmeye başladılar. Sadece Ali Suavi, Abdülaziz döneminin sonuna kadar Avrupa'da kaldı.

Genç Osmanlılar, Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk defa ilkeli ve teşkilâtlı bir muhalefeti başlattılar. Meşrutiyet yönetimini savundular. Vatan, millet, anayasa, hürriyet gibi kavramları Osmanlı siyasî edebiyatına onlar kazandırdılar.

İzmir Hükûmet Konağı

Valide Camii

■ **Sadrazam Mehmet Emin Ali Paşa**
Divan-ı Humayun kaleminden yetişmiş Osmanlı sadrazamıdır. Viyana ve Petersburg elçiliklerinde kâtiplik, daha sonra Mustafa Reşit Paşa'nın Londra büyükelçiliğinde elçilik müsteşarlığı yaptı. 1846'da hariciye nazırı oldu. İlk sadrazamlığı 1852'de Mustafa Reşit Paşa'nın azlinden sonra gerçekleşti. Beş kez sadrazam olan Ali Paşa ayrıldığı dönemlerde de hariciye nazırlığı yapmıştır. Fuat Paşa'nın 1869'da ölümü üzerine hariciye nazırlığını da üstlendi. Sadrazam olduğu dönemlerde de 1856 Paris Antlaşması'nı imzalayıp ve Islahat Fermanı'nı ilân etti. Girit'in Yunanistan'a katılmasını önlemiş, Fransa'nın Prusya'ya yenilmesi, Rusya'nın Karadeniz'in tarafsızlığını çiğnemesi üzerine 1871'de toplanan Londra Konferansı'nda yeni bir antlaşma imzalamak zorunda kaldı.

1872

■ **Antakya'da deprem oldu (16 Nisan).**

■ **Sadrazam Mahmut Nedim Paşa görevden alındı, yerine Mithat Paşa getirildi (31 Temmuz).**

■ **Kuzguncuk'ta yangın çıktı (7 Ağustos).**

■ **Mısır hıdivine, dış borçlanma yetkisine ait ferman verildi (28 Eylül).**

■ **Sadrazam Mithat Paşa görevden alındı, yerine Mütercim Rüştü Paşa getirildi (19 Ekim).**

■ **Taaşşuk-i Talat ve Fitnat yayımlandı.**
Şemsettin Sami'nin eseri olan Taaşşuk-i Talat ve Fitnat, Türk edebiyatının roman türündeki ilk ürünüdür.

■ **Çırağan Sarayı'nın yapımı tamamlandı.**
İstanbul'da Boğaziçi'nin Rumeli kıyısında, Beşiktaş ile Ortaköy arasında yer alan saray, Abdülaziz döneminde Nkogos Balyan'ın projesine göre, oğulları Sarkis ve Agop Balyan'a yaptırıldı. Saray klâsik üslûpta olmakla beraber, batı mimarlığının etkilerini de taşıyordu. Sultan Abdülaziz ve V. Murat tahttan indirildikten sonra burada gözetim altında yaşadılar. Çırağan Vak'ası sırasında Ali Suavi bu sarayın bahçesinde öldürüldü.

■ **İzmir Hükûmet Konağı yapıldı.**

1873

■ **Sadrazam Mütercim Rüştü Paşa görevden alındı, yerine Sakızlı Ahmet Esat Paşa getirildi (15 Şubat).**

Sadrazam Mithat Paşa

Vatan yahut Silistre'nin ilk sahnelenişi

OSMANLI MALİYESİ İFLÂS EDİYOR

Aşırı harcamaya ve eğlenceye düşkün olan Sultan Abdülaziz, alınan malî önlemlerin sağladığı geçici ferahlıktan cesaret alarak, harcamalarını 1867'den sonra artırmaya başladı. Saray halkı yine kalabalıklaştı. Avrupa'dan alınan borçlarla saraylar, köşkler yapılmaya başlandı. İç isyanlar sebebiyle askerî harcamaların da artması, parasal sıkıntının daha da artmasına neden oldu. 1871'de Ali Paşa'nın ölümünden sonra sadrazam olan Mahmut Nedim Paşa, padişahın keyfî tutumuna kayıtsız şartsız teslim oldu. Sarayın istediği parayı sağlayabilmek için her yola başvurdu. Sonunda dış borçların faizinin yarısını nakit, yarısını da hisse senedi çıkarıp, borcu borçla ödemek zorunda kaldı. Böylece Osmanlı maliyesinin iflâsını ilân etmiş oldu (1875).

SULTAN ABDÜLAZİZ TAHTTAN İNDİRİLİYOR

Selânik Olayı sonrasında İstanbul'da medrese öğrencileri ayaklandı (10 Mayıs 1876). Üç gün süren öğrenci olayları sonrasında Sultan

Sultan Abdülaziz

SULTAN ABDÜLAZİZ DÖNEMİ OLAYLARI

1873

■ **Sadrazam Sakızlı Ahmet Esat Paşa görevden alındı, yerine Maliye Nazırı Şirvanizade Mehmet Rüştü Paşa getirildi (15 Nisan).**

■ **Darüşşafaka açıldı (28 Haziran).**
Adı "şefkat yurdu" anlamına gelen Darüşşafaka, yetim ve yoksul çocukların eğitimi ve yetiştirilmeleri amacıyla açıldı. Okula 54 öğrenci alındı. İptidai sınıflarıyla 8 yıl olan okulda ilk 6 yıl, iptidai-rüştiye-idadi sınıflarını, son 2 yıl ise "âli" sınıfları oluşturmaktaydı. Ayrıca son sınıf Telgraf Fen Mektebi adını taşıyordu. Okulun öğretim kadrosu çoğunlukla asker kökenli paşalardan oluşuyordu.

■ **"Vatan yahut Silistre" oyunu sahnelendi.**
Namık Kemal'in 4 perdelik oyunu Vatan yahut Silistre, Güllü Agop tiyatrosunda oynandı. Oyunun yarattığı heyecanlı hava Namık Kemal, Ahmet Mithat ve Ebüzziya Tevfik'in sürgüne gönderilmelerine neden oldu.

1874

■ **Sadrazam Şirvanizade Mehmet Rüştü Paşa görevden alındı (13 Şubat).**

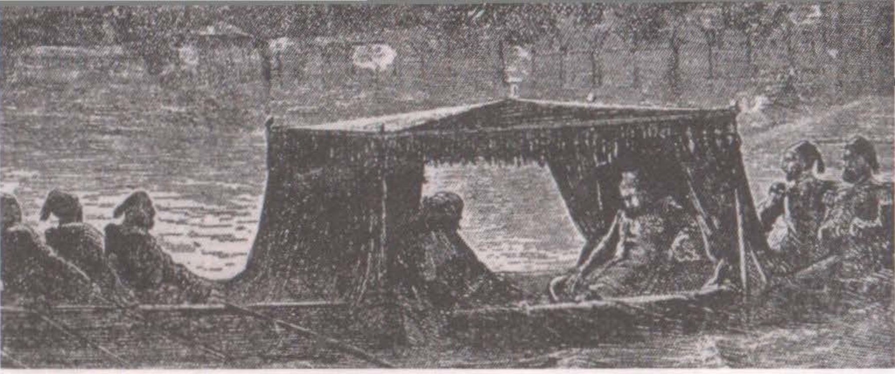
■ **Serasker Hüseyin Avni Paşa sadrazam oldu (15 Şubat).**

1875

■ **Tünel, işletmeye açıldı (17 Ocak).**
1867'de İstanbul'a gelen Fransız mühendis Eugene Henri Gavand, Galata'yı Pera'ya (Beyoğlu) bağlayacak bir proje hazırladı. 1869'da bu proje ile ilgili olarak Osmanlı hükûmeti ile bir anlaşma imzaladı. 1871'de tünelin kazılmasına başlandı. Genişliği 6,6 m, yüksekliği 4,6 m, uzunluğu 573 m olan Tünel, 17 Ocak 1875'te işletmeye açıldı. Şeyhülislâm, yeraltından giden arabalarda insan taşımanın caiz olmadığı yolunda fetva verince, önceleri yalnız hayvan taşındı. Bir süre sonra herhangi bir tehlikenin olmadığı görüldüğünden, fetva değiştirildi ve yolcu taşımaya da başlandı. Tünelin rayları çift hat olarak döşenmişti. Her hatta, üzeri açık iki vagondan oluşan birer katar vardı. Bunlar kayış biçiminde bir kablo ile birbirine bağlıydı. İki katar aynı zaman hareket ediyor, biri Galata'dan Beyoğlu'na çıkarken, diğeri de Beyoğlu'ndan Galata'ya iniyordu.

Tünel'in 1884 tarihinde girişi ve içten görünümü

Sultan Abdülaziz'in tahttan indirildikten sonra Topkapı Sarayı'na götürülüşü

Abdülaziz, Mahmut Nedim Paşa'yı görevden aldı, yerine Mütercim Rüştü Paşa'yı sadrazamlığa getirdi. Hükûmette görev alan Mithat Paşa, Serasker Hüseyin Avni Paşa, Şeyhülislâm Hayrullah Efendi ve Sadrazam Rüştü Paşa, devletin içinde bulunduğu durumu değerlendirip, Sultan Abdülaziz'i tahttan indirmeye karar verdiler. Şeyhülislâmın hazırladığı fetvada, Sultan Abdülaziz'in siyasetten anlamadığı ve devlet malını israf ettiği ileri sürülüyordu. Bu sırada Avrupa devletleri de hazırladıkları Berlin memorandumunu, Babıâli'ye vermeyi kararlaştırmışlardı.

29-30 Mayıs 1876 gecesi Dolmabahçe Sarayı, karadan asker, denizden donanma tarafından kuşatıldı. Sultan Abdülaziz tahttan indirildi, yerine V. Murat tahta çıkarıldı. Abdülaziz önce Topkapı Sarayı'na, daha sonra Feriye Sarayı'na götürüldü.

Abdülaziz'in son cuma selâmlığı
(The Graphic 27 Mayıs 1876, Celsus Picture Library)

- Hersek'te isyan çıktı (13 Nisan).
- Sadrazam Hüseyin Avni Paşa görevden alındı (25 Nisan).
- Bahriye Nazırı Sakızlı Esat Paşa sadrazam oldu (26 Nisan).
- Sadrazam Sakızlı Esat Paşa görevden alındı, yerine Şura-yı Devlet Reisi Mahmut Nedim Paşa getirildi (26 Ağustos).

1876

- Bosna-Hersek isyanı ile ilgili olarak "Andrasi Raporu" Babıâli'ye sunuldu (31 Ocak).
- Bulgar isyanı çıktı (2 Mayıs).
- Fransız ve Alman konsolosları Selânik'te öldürüldü (6 Mayıs).
- İstanbul'da öğrenciler, hükûmete karşı gösteri yaptı (10 Mayıs).
- Sadrazam Mahmut Nedim Paşa görevden alındı (11 Mayıs).
- Mütercim Rüştü Paşa sadrazam oldu (12 Mayıs).
- Rusya, Avusturya ve Almanya, Babıâli'ye verilmek üzere Berlin memorandumunu hazırladılar (13 Mayıs).

Abdülaziz'in tahttan indirilmesiyle ilgili Don Kişot dergisinde çıkan bir karikatür: Türk Taşınması

- Sultan Abdülaziz tahttan indirildi (30 Mayıs).
- Hattat Kazasker Mustafa Efendi öldü (15 Kasım).

1876 yılında ölen Hattat Kazasker Mustafa Efendi'nin bir çalışması

V. Murat

SALTANAT SÜRESİ: 3 ay (30.5.1876 - 31.8.1876)

PADİŞAHLIK İSTEMEDİĞİNİ DEFALARCA SÖYLEYİP KENDİSİNİ HAVUZA ATARDI. MERDİVENLERİ GERİ GERİ İNİP ÇIKMAK, ATA TERS BİNMEK, HUZURUNA ÇIKANLARI KUCAKLAYIP ÖPMEK GİBİ DAVRANIŞ BOZUKLUKLARI GÖRÜLÜNCE ŞEYHÜLİSLÂM HAYRULLAH EFENDİ'NİN FETVASIYLA GÖREVDEN ALINDI. ÇIRAĞAN SARAYI'NA KAPATILDI. SAĞLIĞI DÜZELDİ. 1904 YILINA DEK ÖMRÜNÜN GERİ KALAN 28 YILINI MUSİKİYLE VE TORUNLARINA DERS VEREREK GEÇİRDİ.

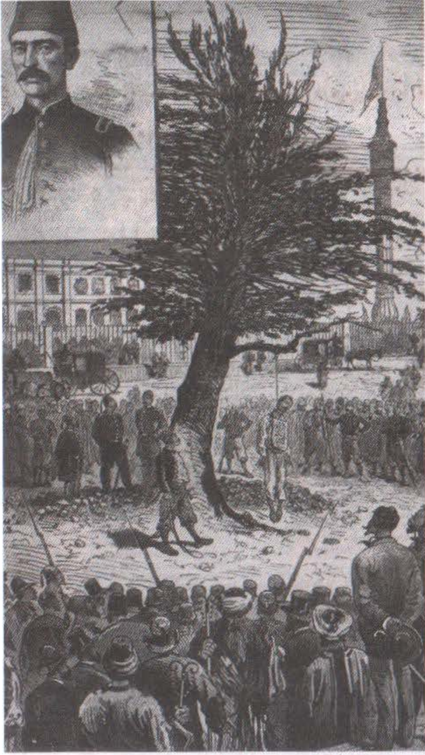
V. Murat'ın tuğralı fermanı

Sultan Abdülmecit ile Şevkefza Sultan'ın büyük oğludur. Sultan Abdülaziz'in yeğeni ve II. Abdülhamit'in de ağabeyi olan Sultan V. Murat, Osmanlı padişahlarının otuz üçüncüsüdür. Şehzadeliğinde eğitim ve öğretimine büyük önem verilen V. Murat, dönemin ünlü bilginlerinden dersler aldı. Ethem Paşa ile Kemal Paşa'dan ve daha sonra Gardet isminde bir Fransız'dan aldığı derslerle Fransızcasını ilerletti. Musikiye yetenekli olan V. Murat, birçok şarkı besteledi. İçkiye aşırı denecek ölçüde tutkundu.

V. Murat, amcası Abdülaziz'in tahta çıkması üzerine veliaht ilân edildi. Sultan Abdülaziz'in Mısır ve Avrupa gezisine, kardeşi Şehzade Abdülhamit Efendi ile birlikte katıldı. Ancak, amcasının veraset yöntemini değiştirip kendi oğlu Yusuf İzzettin Efendi'yi veliaht ilân etmek istemesi üzerine, Genç Osmanlılar ile işbirliği yaptı. Sultan Abdülaziz'in bir an önce tahttan indirilmesi için başlatılan çalışmaların içinde yer aldı. 10 Mayıs 1876'da el altından gizlice dağıttığı paralarla medrese öğrencilerinin ayaklanma niteliğini taşıyan gösterileri hazırladı.

V. MURAT	
Doğum Tarihi	: 21.9.1840
Doğum Yeri	: İstanbul
Babası	: Sultan Abdülmecit
Annesi	: Şevkefza Valide Sultan
Tahta çıktığı tarih	: 30.5.1876
Tahta çıktığında yaşı	: 35 yaş, 8 ay
Saltanatının sonu	: 31.8.1876
Tahttan ayrılma sebebi	: Ruh sağlığının bozukluğu nedeniyle görevden alındı.
Saltanat süresi	: 3 ay
Ölüm tarihi	: 29.8.1904
Ölüm sebebi	: Şeker hastalığı
Öldüğü yer	: İstanbul Çırağan Sarayı
Gömülü olduğu yer	: İstanbul, Yenicami arkasında, Turhan Sultan Türbesi bitişiğinde Havatin Türbesi'nde annesi Şevkefza Sultan'ın yanına gömüldü.
Cedid	

V. MURAT (1840-1904)

Serasker Hüseyin Avni Paşa'yı ve Hariciye Nazırı Râşit Paşa'yı öldüren Çerkez Hasan Bey'in, Beyazıt'ta dut ağacına asılarak idam edilişini gösteren temsilî resim

V. MURAT TAHTA ÇIKIYOR

V. Murat, Mithat Paşa ile yaptığı gizli görüşme sonucu, Sultan Abdülaziz'in 30 Mayıs 1876 günü tahttan indirilmesi kararlaştırıldı. Belirlenen günde Abdülaziz tahttan indirilince, Hüseyin Avni Paşa, Dolmabahçe Sarayı'nın veliaht dairesinde bulunan V. Murat'ı dışarı çıkardı. Önce Serasker Kapısı'na gidildi ve burada yeni padişaha biat edildi. Biat töreni daha sonra Dolmabahçe Sarayı'nda devam etti (30 Mayıs 1876). Olayların hızla gelişmesi nedeniyle Topkapı Sarayı'ndaki tarihî taht getirilemediği için, V. Murat, atalarının tahtına oturma olanağını bulamadı.

V. MURAT'IN RUH SAĞLIĞI BOZULUYOR

V. Murat'ın ruh sağlığının iyice bozulmasında, tahta çıktığı ilk gün yaşadığı olayların etkisi büyük oldu. 4 Haziran 1876'da Sultan Abdülaziz'in intiharı, Hüseyin Avni Paşa tarafından dairesinden alınıp arabaya götürülürken süngülü askerlerin arasından geçmesi, kayıkla Dolmabahçe'den Sirkeci'ye geçirilirken atılan

V. Murat

V. MURAT DÖNEMİ OLAYLARI

1876

■ **V. Murat tahta çıktı (30 Mayıs)**

■ **Sultan Abdülaziz öldü (4 Haziran).**
30 Mayıs 1876'da tahttan indirilen Sultan Abdülaziz, önce Topkapı Sarayı'na, daha sonra da kendi isteği üzerine Feriye Sarayı'na (Çırağan'la Ortaköy arasında) götürüldü (2 Haziran 1876). Sakalını düzeltmek bahanesiyle aldığı makasla bilek damarlarını keserek intihar etti (4 Haziran 1876). Cenazesi aynı gün Topkapı Sarayı'na kaldırılıp, orada düzenlenen bir törenle Sultan Mahmut Türbesi'ne defnedildi.

■ **V. Murat'ta psikolojik rahatsızlıklar görülmeye başladı (6 Haziran).**

■ **V. Murat'ı tahta çıkaranlar arasında meşrutiyet konusunda tartışma çıktı (8 Haziran).**

V. Murat

■ **Çerkez Hasan Olayı (16 Haziran):**
Çerkez Hasan, Kafkasya'dan göç edip Rumeli'ye yerleşen Zevş Burak Çerkezlerindendi. Orduya katıldıktan sonra Sultan Abdülaziz'in kadınlarından olan kız kardeşi Neşerek Kadınefendi'nin yardımıyla hızla yükseldi. Abdülaziz'in büyük oğlu Yusuf İzzettin Efendi'nin yaveri oldu. Abdülaziz'in tahttan indirilmesinden sonra, Hüseyin Avni Paşa tarafından Bağdat'a atandı; gitmeyi reddedince tutuklandı. Bağdat'a gideceğine dair söz verip Hassa Müşiri Redif Paşa'dan bir günlük izin aldı. Hüseyin Avni Paşa'yı öldürmek için, Mithat Paşa'nın Beyazıt'taki konağını bastı. Burada toplantıda bulunan Hüseyin Avni Paşa ile Hariciye Nazırı Raşit Paşa'yı vurdu. Daha sonra Bahriye Nazırı Kayserili Ahmet Paşa'yı yaraladı. Yakalanan Çerkez Hasan, yargılanıp rütbeleri söküldükten sonra idam edildi (18 Haziran 1876).

■ **Sırbistan-Karadağ savaşı başladı (2 Temmuz).**

■ **V. Murat tahttan indirildi (31 Ağustos).**

V. Murat adına İstanbul'da bastırılan çeyrek lira

Sultan Abdülaziz'in cenaze töreni

cülus toplarının sesleri, sağanak hâlinde yağan yağmurun altında karaya çıkılması gibi heyecan uyandıran kuşku dolu olaylar, zaten içkinin tesiriyle bilinci bulanık olan V. Murat'ın tam bir bunalıma girmesine neden oldu.

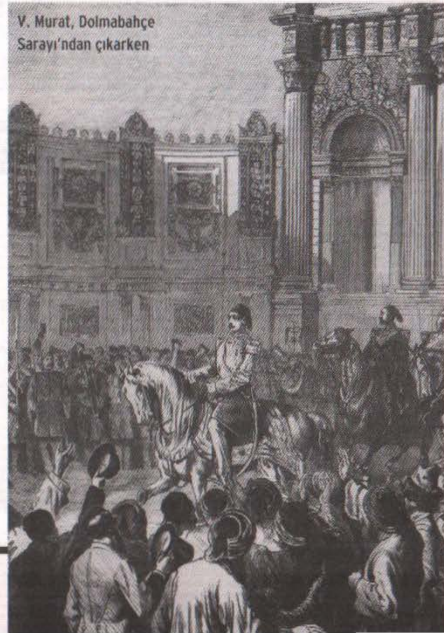
V. MURAT'IN RAHATSIZLIĞI GİDEREK ARTIYOR

Yaşadığı olayların etkisinden kurtulamayarak girdiği bunalımdan bir türlü kurtulamayan padişahın durumu, özellikle Sultan Abdülaziz'in ölümü ve Çerkez Hasan Olayı'ndan sonra çılgınlığa dönüştü. Merdivenleri geri geri inip çıkmak, ata ters binmek, huzuruna çıkanları kucaklayıp öpmek, Yıldız Sarayı'nda padişahlık istemediğini söyleyip kendini havuza atmak gibi doğal olmayan davranışları nedeniyle kılıç alayı ertelendi, Cuma selâmlıklarına çıkması yasaklandı.

V. MURAT TAHTTAN İNDİRİLİYOR

Hükûmet, padişahın durumunu halktan gizli tutmaya çalıştıysa da başarılı olamadı. Bu sırada halk arasında padişahın durumuyla ilgili çeşitli söylentiler giderek yaygınlaştı. Bunun üzerine Avusturya'dan akıl hastalıkları uzmanı bir doktor getirildi. Avusturyalı doktor, V. Murat'ın iyileşebilmesi için Viyana'daki kliniğinde altı ay kalması gerektiğine dair bir rapor verdi. Zor durumda kalan hükûmet, aklı başında bir padişahla meşrutiyetin ilân edilebileceğini anlayarak, veliaht Abdülhamit Efendi ile bağlantı kurdu. Mütercim Rüştü Paşa ve Mithat Paşa, veliaht Abdülhamit Efendi ile gizli bir görüşme yaparak anlaştılar. Şeyhülislâm Hayrullah Efendi'nin fetvasıyla, V. Murat tahttan indirildi (31 Ağustos 1876).

Tahttan indirilen V. Murat, Çırağan Sarayı'na kapatıldı. Bir süre sonra ruh sağlığı düzelen eski padişah, günlerini şarkılar besteleyerek ve torunlarına ders vererek geçirdi. 1904'te şeker hastalığından ölünce, cenazesi Yenicami Türbesi'nde annesi Şevkefza Sultan'ın yanına gömüldü.

V. Murat, Dolmabahçe Sarayı'ndan çıkarken

II. ABDÜLHAMİT

SALTANAT SÜRESİ: 32 yıl 8 ay (31.8.1876 - 27.4.1909)

DEVLET İŞLERİNDE KİMSEYE GÜVENMEZDİ. SALTANATI BOYUNCA ÜLKEYİ "MUTLAKIYET"LE İDARE ETTİ. HÜRRİYET FİKİRLERİNİN GELİŞTİĞİ BİR DÜNYADA, GİZLİ TEŞKİLÂT KURARAK HÜRRİYETLERİ KISITLADI. FAKAT CUMHURİYET DÖNEMİNE KALAN KURUMLARIN ÇOĞU, ONUN ZAMANINDA YAPILDI. ÜLKENİN HER YERİNDE PEK ÇOK OKUL AÇILDI. YÜZLERCE ÖĞRENCİ AVRUPA'YA GÖNDERİLDİ. SANAYİ, TİCARET VE ZİRAAT ODALARI KURULDU.

II. Abdülhamit'in tuğralı beratı (Divan Edebiyatı Müzesi)

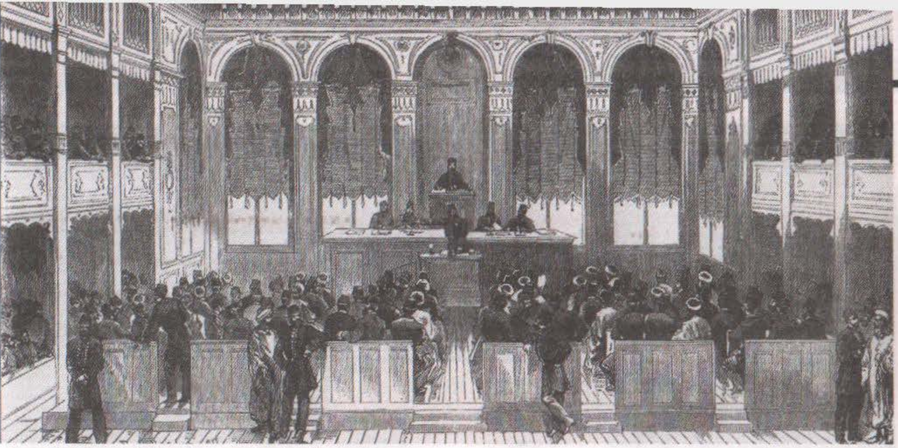
Osmanlı padişahlarının otuz dördüncüsü olan II. Abdülhamit, Sultan Abdülmecit'in Tirimüjgân Sultan'dan olan oğludur. Tanzimat'ın batılılaşma ortamı içinde yetişti. Amcası Abdülaziz'in Mısır ve Avrupa gezilerine katıldı. Telâşlı ve kuşkucu bir yapıya sahipti. Devlet işleriyle yakından ilgilenir, bütün önemli kararları tek başına alırdı. Aynı zamanda güçlü bir belleği vardı. Usta bir marangoz olup, zamanının önemli bir bölümünü sarayın marangozhanesinde geçirirdi.

II. ABDÜLHAMİT'İN TAHTA ÇIKIŞI

V. Murat'ın hastalığının ilerlediği günlerde, Mithat Paşa ile gizlice görüşen II. Abdülhamit, tahta çıktığında meşrutiyet yönetimini kabul edeceğini vadetmişti. Bunun üzerine V. Murat tahttan indirilip Çırağan Sarayı'na kapatılırken, II. Abdülhamit 31 Ağustos 1876'da padişah ilân edildi. II. Abdülhamit, tahta çıkışından bir hafta sonra, görkemli bir törenle Eyüpsultan'da kılıç kuşandı. Daha sonra atla Eyüp'ten Topkapı Sarayı'na doğru hareket eden II. Abdülhamit, yoluna, atalarının türbelerini ziyaret ederek devam etti.

II. ABDÜLHAMİT	
Doğum Tarihi	: 21.9.1842
Doğum Yeri	: İstanbul
Babası	: Sultan Abdülmecit
Annesi	: Tirimüjgân Sultan
Tahta çıktığı tarih	: 31.8.1876
Tahta çıktığında yaşı	: 33 yaş, 11 ay
Saltanatının sonu	: 27.4.1909
Tahttan ayrılma sebebi	: Tahttan indirildi
Saltanat süresi	: 32 yıl, 8 ay
Ölüm tarihi	: 10.2.1918
Ölüm sebebi	: Kalp yetmezliği
Öldüğü yer	: İstanbul, Beylerbeyi Sarayı
Gömülü olduğu yer	: İstanbul, Divanyolu, II. Mahmut Türbesi

II. ABDÜLHAMİT (1842-1918)

Dolmabahçe Sarayı'ndaki Türk Parlamentosu'nda bir oturum

I. MEŞRUTİYET'İN İLÂNI

II. Abdülhamit tahta çıktığında devam etmekte olan Bosna, Hersek ve Bulgar isyanlarına, Sırbistan ve Karadağ savaşları da eklenmişti. Bu ayaklanmaları destekleyen Rusya, Şark Meselesi'ni kendi çıkarlarına göre çözmek için fırsat kolluyordu. İstanbul'daki siyaset ve aydın çevrelerinde ise anayasal ve meşrutî bir yönetime geçilmesi tartışılıyordu. II. Abdülhamit, Yeni Osmanlılara verdiği sözü tutarak, Mithat Paşa'yı sadrazamlığa getirdi. Mithat Paşa'nın başkanlığındaki bir kurul tarafından, Belçika ve Prusya anayasaları örnek alınarak, ilk Türk anayasası olan Kanun-i Esasî hazırlandı. Bu arada 1856 Paris Antlaşması'nda imzası bulunan devletler, Balkanlardaki durumu görüşmek üzere İstanbul'da toplandılar (Tersane Konferansı). Konferansın ilk günü, Kanun-i Esasî ilân edildi (23 Aralık 1876). Konferansa başkanlık eden Hariciye Nazırı Saffet Paşa, "İşittiğiniz top sesleri, Kanun-i Esasî'nin ilân edildiğini bildiriyor. Bu tarihten sonra Osmanlı Devleti, meşrutî bir hükûmet olmuştur..." diyerek, durumu konferansa katılan ülkelerin temsilcilerine bildirdi.

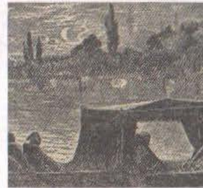
Kanun-i Esasî'nin önemli maddeleri şunlardı:

- Padişahlık makamına, Osmanlı ailesinin en yaşlı erkek evlâdı getirilir.
- Padişah, kutsal ve sorumsuzdur.
- Bakanlar Kurulu, padişah tarafından atanır ve görevden alınır.

II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ OLAYLARI

1876

- **II. Abdülhamit tahta çıktı (31 Ağustos).**
- **II. Abdülhamit, Eyüpsultan'da kılıç kuşandı (7 Eylül).** Saltanat kayığı ile Dolmabahçe'den Eyüp'e geçen padişah, orada kılıç kuşandıktan sonra, Eyüp'ten Topkapı Sarayı'na gitmiş, yolda atalarının türbelerini ziyaret etmiş ve Topkapı'dan tekrar kayıkla Dolmabahçe'ye geçmiştir.
- **Rusya, Osmanlı ordularının Sırbistan ve Karadağ'daki harekâtının durdurulması hakkında, Babıâli'ye ültimatom verdi (31 Ekim).**
- **Mütercim Rüştü Paşa'nın istifa etmesi üzerine Mithat Paşa ikinci kez sadrazam oldu (19 Aralık).**
- **İstanbul (Tersane) Konferansı açıldı. Kanun-i Esasî (Anayasa) ilân edildi (23 Aralık).** Sırp ve Karadağ orduları yenilgiye uğrayınca, Rusya, Babıâli'ye verdiği ültimatom ile savaşın durdurulmasını istedi (31 Ekim 1876). Avrupa devletleri, yeni bir savaşın çıkmasını istemediklerinden, Balkan sorunlarını görüşmek üzere İstanbul'da bir konferans toplanmasını kararlaştırdılar. Konferans, Haliç Tersanesi'ndeki Bahriye Nezareti'nde toplandı. Konferansa başkanlık eden Hariciye Nazırı Saffet Paşa, Kanun-i Esasî'nin (Anayasa) ilânı ile Avrupalıların iç işlerimize karışmalarının önleneceğini umuyordu. Bu amaçla konferansın toplandığı ilk gün Kanun-i Esasî'yi ilân ederek, bu konferansın çalışmalarına engel olmak istedi. Fakat buna rağmen konferans görüşmeleri devam etti. Konferansa katılan Avrupalı devletler (Rusya, İngiltere, Fransa, Avusturya, İtalya); Sırbistan ve Karadağ'dan Osmanlı kuvvetlerinin çekilmesini, Bosna-Hersek ve Bulgaristan'a özerklik verilmesini istediler. Bu istekler, İngiliz temsilcisi Salisbury'nin kabul edilmesi yolundaki tüm uyarılarına rağmen, Meşrutiyet'in de coşkusuyla Mithat Paşa hükûmeti tarafından reddedildi. Bunun üzerine konferans dağıldı.

Dolmabahçe Sarayı'nın Muayede Salonu'nda Kanun-i Esasî'nin ilânını tasvir eden ilistrasyon

1877

- **Tersane Konferansı kararlarının incelenmesi ve görüşülmesi için Babıâli'de, Meclis-i Umumî toplandı (18 Ocak).**
- **Mithat Paşa sadrazamlıktan alındı ve sınır dışı edildi. Şura-yı Devlet Reisi Ethem Paşa, sadrazam oldu (5 Şubat).**
- **Sırbistan ile İstanbul Antlaşması imzalandı (28 Şubat).**
- **İlk Meclis-i Mebusan törenle açıldı (19 Mart).** Halk arasında "93 Meclisi" ismiyle anılan ilk Meclis-i Mebusan, Dolmabahçe Sarayı'nın muayede salonunda açılmış, daha sonra toplantılarına Darülfünun binasında devam etmiştir.
- **Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilân etti (24 Nisan).**

• Bakanlar Kurulu'nun önemli kararlar alabilmesi için padişahın iznini almak gerekir.
• Padişah, yeniden seçim yapmak koşuluyla meclisi feshedebilir.
• Her 50.000 erkek için bir temsilci seçilir.
• Seçim gizli olarak yapılır.
• Üyeler dört yıl için seçilir.
• Mebuslar, seçildikleri bölgenin değil bütün milletin vekilidirler.

Kanun-i Esasî'nin en büyük özelliği, Osmanlı devlet yönetimine parlamento kavramını getirmiş olmasıdır. Kanun-i Esasî'ye göre oluşturulacak olan Âyan Meclisi'nin üyelerini padişah seçecekti. Mebusan Meclisi ise, halk tarafından seçilen milletvekillerinden oluşacaktı. Yeni Osmanlıların çabaları sonucu ilân edilen meşrutiyet yönetiminden beklenenler şunlardı:
• Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde yaşayan azınlıklara, kendilerini temsil hakkı verilirse, bunlar kendi haklarını koruyabilecek.
• Avrupa devletlerinin, azınlık hakları bahanesiyle Osmanlı İmparatorluğu'nun iç işlerine karışmaları önlenecek.
• Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde yaşayan çeşitli topluluklar arasındaki ayrılıkların kalkması sonucu bir Osmanlı milleti oluşacak.

Tersane (İstanbul) Konferansı'nın dağılmasından sonra II. Abdülhamit, Mithat Paşa'yı görevden aldı ve Kanun-i Esasî'nin 113. maddesine dayanarak yurt dışına sürgüne gönderdi. Yapılan seçimler sonunda Osmanlı Mebuslar Meclisi 18 Mart 1877'de toplandı.

1877-1878 OSMANLI-RUS SAVAŞI

Balkan sorunlarını görüşmek amacıyla Tersane Konferansı'nın ilk günü, Kanun-i Esasî ilân edilmişti. Kanun-i Esasî'nin konferansa yetiştirilmesinin amacı, Avrupalı devletlerin Balkanlardaki azınlıklara verilecek ayrıcalıklar konusundaki aşırı isteklerini engellemekti. Ancak, Avrupalı devletler, Kanun-i Esasî'nin ilânını dikkate almadılar. Osmanlı İmparatorluğu'nu Balkanlarda önemli ödünler vermeye zorlayan bir program sundular.

Plevne Savaşı

■ Delibaba Savaşı (21 Haziran):
Gazi Ahmet Muhtar Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, Erzurum'un doğusundaki Delibaba'da yapılan savaşta, Rus ordusunu yenilgiye uğrattı.

■ Karakilise Savaşı (4 Temmuz):
Osmanlı ordusu ile Rus ordusu arasında Doğu Anadolu'da Karakilise'de (Ağrı) yapılan savaşta, büyük kayıp veren Ruslar, sınıra doğru geri çekildiler.

■ Birinci Plevne Savaşı (18 Temmuz):
Gazi Osman Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu Plevne'yi ele geçirdi. Rus ordusunun Plevne'ye yaptığı saldırı, bozguna uğramalarıyla sonuçlandı.

■ İkinci Plevne Savaşı (30 Temmuz):
Gazi Osman Paşa, Plevne'ye ikinci kez saldıran Rusları yenilgiye uğrattı. Bu yenilgi sonrası büyük korkuya kapılan Rus Çarı II. Aleksandr, Hristiyanlık mahvoluyor diyerek, Romanya Kralı I. Carol'dan yardım istemek zorunda kaldı.

■ Şipka Geçidi aşılamadı (21 Ağustos).
Plevne'ye yardım amacıyla gönderilen Süleyman Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, Rusların savunduğu Şipka Geçidi'ni aşamadı.

■ Ahmet Muhtar Paşa'ya "Gazi" unvanı verildi (9 Kasım).

■ Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa vuruldu ve Ruslara teslim oldu (10 Aralık).
Plevne'yi üç ay savunan Gazi Osman Paşa, dışardan yardım alamayınca, Rus kuşatmasını yarmaya karar verdi. Birinci ve ikinci kuşatma çemberini aşan Gazi Osman Paşa, üçüncü çemberi aşmaya çalışırken vuruldu ve teslim oldu. Gazi Osman Paşa'nın Plevne'de gösterdiği başarıyı öven Rus Çarı II. Aleksandr ve Romanya Kralı I. Carol, kendisini tebrik edip, kılıcını iade etti.

Şipka Geçidi'nden genel bir görünüm

1878

■ Sadrazam Ethem Paşa görevden alındı, yerine Dahiliye Nazırı Ahmet Hamdi Paşa getirildi (11 Ocak).

■ Edirne Mütarekesi imzalandı (31 Ocak).

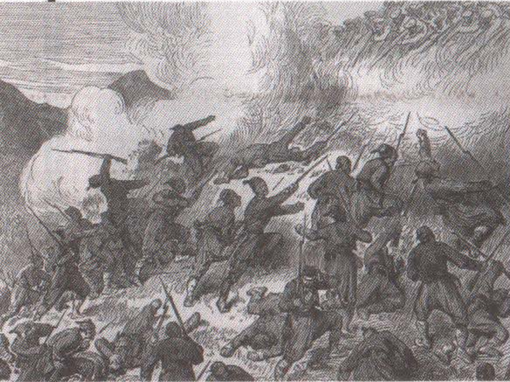

Ayastefanos Antlaşması'nın imzalanması

■ Sadrazam Ahmet Hamdi Paşa görevden alındı, yerine Maarif Nazırı Ahmet Vefik Paşa getirildi (4 Şubat).

■ II. Abdülhamit, Meclis-i Mebusan'ı tatil etti (13 Şubat).

■ Ayastefanos Antlaşması imzalandı (3 Mart).

■ Sadrazam Ahmet Vefik Paşa görevden alındı, yerine Rüsumât Emini Mehmet Sadık Paşa getirildi (18 Nisan).

Süleyman Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, Şipka Geçidi'ni aşamadı

Babıâli, Tersane Konferansı'nın kararlarını reddetti. II. Abdülhamit'in isteğiyle sorun, olağanüstü bir mecliste yeniden görüşüldü ve bir kez daha reddedildi. Alınan karar, Tersane Konferansı'nın son toplantısında ilgili devletlere bildirildi. Bunun üzerine Avrupalı devletlerin elçileri, İstanbul'dan ayrıldılar. Rusya'nın savaş açmasını istemeyen İngiltere'nin girişimiyle hazırlanan Londra Protokolü de Mebuslar ve Âyan meclislerinde reddedildi. Bunun üzerine Rusya, savaş ilân etti (24 Nisan 1877).

Rus orduları, Balkanlar ve Kafkasya üzerinden saldırıya geçtiler. Sırbistan, Bulgaristan, Karadağ, Bosna ve Hersek'te yeniden isyanlar başladı. Ruslar, Romanya ile ittifak yaparak 350 bin kişilik bir kuvvetle Tuna üzerinden ilerlemeye başladılar. Ruslar, Kafkasya'da da 160 bin kişilik bir kuvvete sahiptiler. Osmanlı ordusunun mevcudu ise her iki cephede 300 bine yaklaşıyordu. Fakat bu kuvvetlerin önemli bir kısmı isyanlar nedeniyle çeşitli bölgelere dağılmıştı. Doğudan ilerleyen Ruslar, Erzurum'a kadar geldiler. Aziziye tabyalarına giren Ruslar, Erzurum halkının savaşa katılmasıyla bozguna uğradılar. Balkanlarda ilerleyen Rus orduları, Gazi Osman Paşa tarafından Plevne'de durduruldu. Türk tarihinin en önemli savunma savaşlarından biri Plevne'de oldu. Ruslar, Plevne'ye yaptıkları ilk saldırıda 4000 kayıp verdiler. Bunun üzerine Rus Çarı II. Aleksandr, Plevne'ye geldi. Çarın yönettiği ikinci saldırı da püskürtüldü ve Ruslar yenilgiye uğradı. Hatta Çar II. Aleksandr, "Hristiyanlık mahvoluyor" diyerek, Romanya Kralı I. Carol'dan yardım istedi. Rus ordularına karşı uzun süre direnen ve kuşatmayı yarıp Plevne'den çıkmaya karar veren Gazi Osman Paşa, vurulup teslim oldu. Çar II. Aleksandr, gösterdiği büyük başarıdan dolayı Gazi Osman Paşa'yı kutladı. Kılıcını ve üniformasını taşımakta serbest olduğunu bildirdi. Daha sonra onu büyük bir törenle Rusya'ya gönderdi.

Şıpka Geçidi'nde Bulgarların ihanetine uğrayan Süleyman Paşa komutasındaki Osmanlı or-

II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ OLAYLARI

1878

■ **Ali Suavi, V. Murat'ı yeniden tahta çıkarmak için Çırağan Sarayı'nı bastı (20 Mayıs).**

■ **Sadrazam Mehmet Sadık Paşa görevden alındı, yerine Mütercim Rüştü Paşa getirildi (28 Mayıs).**

■ **Rusya'ya karşı Osmanlı-İngiliz ittifak antlaşması imzalandı. Sadrazam Mütercim Rüştü Paşa görevden alındı, yerine Hariciye Nazırı Mehmet Esat Safvet Paşa getirildi (4 Haziran).**

■ **Tercüman-ı Hakikat Gazetesi çıktı (27 Haziran).**
Ünlü gazeteci ve yazar Ahmet Mithat Efendi tarafından İstanbul'da çıkarılan Tercüman-ı Hakikat, önceleri haberden çok, halkın anlayabileceği bir dille ekonomiden felsefeye, edebiyattan doğa bilimlerine kadar her konuda bilgi veren bir dergi havasındaydı. Tercüman-ı Hakikat, öncelikle geriсiliğe karşı halkı uyarma ve uyandırma görevini yerine getirmeyi amaçlıyordu.

■ **Berlin Antlaşması imzalandı (13 Temmuz).**

■ **Sadrazam Mehmet Esat Safvet Paşa görevden alındı, yerine Maliye Komisyonu Reisi Tunuslu Hayrüddin Paşa getirildi (4 Aralık).**

1879

■ **Sadrazam Tunuslu Hayrüddin Paşa görevden alındı, yerine Sicil-i Ahvâl Komisyonu başkanı Ahmet Arif Paşa getirildi (29 Temmuz).**

■ **Sadrazam Ahmet Arif Paşa görevden alındı, yerine Adliye Nazırı Küçük Sait Paşa getirildi (18 Ekim).**

1880

■ **Tanzimat edebiyatının önemli isimlerinden Ziya Paşa öldü (18 Mayıs).**
Ziya Paşa: Asıl adı Abdülhamit Ziyaettin'dir. 1829'da İstanbul'da doğdu. Mekteb-i Ulum-i Edebîye'yi bitirdi (1845). Sadaret kalemine memur oldu. Şiirle ilgilendiği bu dönemde, Divan edebiyatı türünde şiirler yazdı. Reşit Paşa'nın yardımıyla saraya kâtip olarak girdi. Âli Paşa'nın sadrazamlığı sırasında saraydan uzaklaştırıldı. Kıbrıs ve Amasya mutasarrıflıkları ile Meclis-i Vâlâ üyeliğinde bulundu. Meşrutiyet yönetimini kurmak isteyen Genç Osmanlılar Cemiyeti'ne girdi. Mısırlı Prens Mustafa Fazıl Paşa'nın daveti üzerine Paris'e kaçtı (1867). Bir süre sonra Londra'ya geçti. Burada Genç Osmanlıların yayın organı olarak çıkmaya başlayan Hürriyet Gazetesi'nde Namık Kemal ile birlikte çalıştı. Sadrazam Âli Paşa'nın ölümü üzerine İstanbul'a döndü (1871). Abdülaziz'in tahttan indirilmesinden sonra Maarif müsteşarı oldu (1876). II. Abdülhamit döneminde vezir rütbesiyle Suriye valiliğine atandı. Daha sonra Konya ve Adana valiliklerinde bulundu. Son görevi sırasında Adana'da öldü. Şiirlerinde, Divan edebiyatı geleneğine bağlı kalan Ziya Paşa, yazılarında ve şiirlerinde zulme, haksızlığa, suiistimale, geriliğe ve gericilere şiddetli eleştiriler yöneltti.

dusu yenildi. Plevne'nin düşmesinden sonra Balkanları geçen Rus ordusu, Edirne'ye geldi. Bu sırada Bulgaristan ve Sırbistan'da yaşayan Müslüman halk, İstanbul'a doğru göç etmeye başladı. Rusların İstanbul'a yaklaşmaları üzerine II. Abdülhamit ateşkes istedi.

II. Abdülhamit, Rusların öne sürdüğü barış koşullarının, Mebuslar ve Âyan meclislerinde görüşülerek bir karara varılmasını önerdi. Ancak, Mebuslar Meclisi böyle bir sorumluluğu almak istemedi. Kanun-i Esasî gereğince seçilen ikinci meclis, Ocak 1878 başlarında toplandı. Mecliste yenilginin getirdiği gerginlik nedeniyle, başta sadrazam olmak üzere devlet adamları sert biçimde eleştirildi. Yenilgiye uğrayan komutanların yargılanmaları istendi. Bunun üzerine II. Abdülhamit, meclisin, görevini yerine getirmediğini açıklayarak, 13 Şubat 1878'de meclisi süresiz tatil etti.

AYASTEFANOS VE BERLİN ANTLAŞMALARI

İngiliz donanmasının Marmara Denizi'ne girmesi üzerine Ruslar, Ayastefanos'a (Yeşilköy) kadar ilerlediler. Rus başkomutanı, barış görüşmelerinin Ayastefanos'ta yapılmasını önerdi. Rusya'nın amacı, gücünü Avrupa devletlerine ve Balkan milletlerine göstermekti. 3 Mart 1878'de Rusya ile imzalanan Ayastefanos Antlaşması'nın önemli maddeleri şunlardı:

1) Sırbistan, Karadağ ve Romanya'ya bağımsızlık verilecek.

2) Tuna'dan Ege'ye kadar uzanan topraklarda Bulgaristan Krallığı kurulacak. Osmanlı memur ve askeri, Bulgaristan'dan tamamen çekilecek.

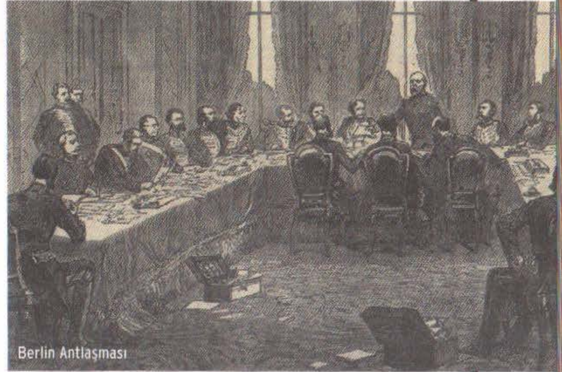
3) Batum, Kars, Ardahan ve Doğubeyazıt, Rusya'ya bırakılacak.

4) Bosna-Hersek'e özerklik verilecek.

5) Doğu Anadolu'da Ermenilerin oturduğu yerde ıslahat yapılacak.

6) Rusya'ya savaş tazminatı ödenecek.

İngiltere, Bulgaristan'ın Ege'ye inmesine karşı çıkıp; Balkanlarda, İslâv olmayan toplulukların tehlikeye düştüğünü öne sürdü. Ayrıca, Rusya'nın Ege Denizi ve Akdeniz'e inmesi hâlinde Boğazlar, Süveyş Kanalı ve Basra Körfezi'nin tehlikeye düşeceğini hatırlattı.

Berlin Antlaşması

- Sadrazam Küçük Sait Paşa görevden alındı, yerine Ticaret ve Ziraat Nazırı Cenânîzade Mehmet Kadri Paşa getirildi (9 Haziran).
- Sadrazam Cenânîzade Mehmet Kadri Paşa görevden alındı, yerine Küçük Sait Paşa getirildi (12 Eylül).

1881

- Almanya ve İngiltere'nin desteğini alan Fransa, Tunus'u işgal etti (12 Mayıs).
- Yıldız Mahkemesi'nde Mithat Paşa'nın yargılanmasına başlanıldı (27 Haziran).
- Teselya ile Narda kazası, Yunanistan'a terk edildi (2 Temmuz).
- Muharrem Kararnamesi yayımlandı (20 Aralık).

Osmanlı maliyesi 1875'te iflâsını ilân etmişti. Bunun üzerine Osmanlı İmparatorluğu, dış borçlarının uzun vadede ödenmesi amacıyla, alacaklı devletlerin temsilcileriyle yaptığı anlaşma sonucunda, Muharrem Kararnamesi ilân edildi.

- Namık Kemal'in "Cezmi" adlı romanı yayımlandı.
- Sanayi-i Nefise Mektebi (Güzel Sanatlar Okulu) açıldı.

1882

- Sadrazam Küçük Sait Paşa görevden alındı, yerine Kütahyalı Abdurrahman Nurüddin Paşa getirildi (2 Mayıs).
- Sadrazam Kütahyalı Abdurrahman Nurüddin Paşa görevinden istifa etti (10 Temmuz).
- İngiliz donanması İskenderiye'yi bombaladı (11 Temmuz).
- Küçük Sait Paşa sadrazam oldu (12 Temmuz).
- İngilizler, Mısır'ı işgal etti (15 Eylül).
- Sadrazam Küçük Sait Paşa görevden alındı yerine Ahmet Vefik Paşa getirildi (30 Kasım).
- Sadrazam Ahmet Vefik Paşa görevden alındı, yerine Küçük Sait Paşa getirildi (2 Aralık).

1883

- Yenişehirli Avni Bey, İstanbul'da öldü.

1884

- Mithat Paşa ve Damat Mahmut Celâlüddin Paşa, Taif zindanında boğularak öldürüldüler (7 Mayıs).
- Beyazıt Devlet Kütüphanesi açıldı (24 Haziran).
- Bestekâr Hacı Arif Bey öldü (28 Haziran).

Berlin Antlaşması'na göre Osmanlı toprakları

İngiltere'nin girişimiyle Berlin'de yeni bir kongre toplanması kararlaştırıldı. Berlin Kongresi, Avrupa devletlerinin bir araya geldiği son kongre oldu. Bir ay süren bu kongre sonunda Berlin Antlaşması imzalandı (13 Temmuz 1878).

Berlin Antlaşması, Ayastefanos Antlaşması'nı Avrupa devletlerinin çıkarları doğrultusunda değiştirdi. Antlaşmanın önemli maddeleri şunlardı:

1) Ayastefanos Antlaşması'na göre kurulan Bulgar Krallığı üçe ayrılarak;
a) Bulgaristan, Balkanların kuzeyinde Osmanlı hâkimiyetinde bir prenslik olacak.
b) Makedonya, ıslahat yapmak koşuluyla Osmanlı hâkimiyetine bırakılacak.
c) Doğu Rumeli, ayrıcalıklı bir il olacak ve padişahın tayin edeceği bir Hristiyan vali tarafından yönetilecek.
2) Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsız olacak.
3) Bosna-Hersek, Osmanlı topraklarından sayılacak, fakat geçici bir süre Avusturya tarafından yönetilecek.
4) Batum, Kars, Ardahan, Rusya'ya bırakılacak; Doğubeyazıt, Osmanlı İmparatorluğu'na geri verilecek.
5) Doğu Anadolu'da, Ermenilerin oturduğu yerlerde ıslahat yapılacak.
6) Rusya'ya savaş tazminatı ödenecek.

Berlin Antlaşması sonrasında Osmanlı İmparatorluğu hızla dağılmaya başladı.

TEK BAŞLI YÖNETİM

II. Abdülhamit, Mebuslar Meclisi'ni süresiz tatil ettikten sonra, devlet yönetimini yavaş yavaş eline aldı. Yıldız Sarayı'nı devlet yönetimi-

II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ OLAYLARI

1885

- **Doğu Rumeli, Bulgaristan ile birleşti (18 Eylül).**

- **Sadrazam Küçük Sait Paşa görevden alındı, yerine Evkaf Nazırı Kıbrıslı Kâmil Paşa getirildi (25 Eylül).**

1886

- **İstanbul Antlaşması imzalandı (5 Nisan).**

Doğu Rumeli sorununun çözümü için Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere, Fransa, Avusturya, Almanya, İtalya ve Rusya arasında imzalanan İstanbul Antlaşması'nın önemli maddeleri şunlardır:
1) Bulgar prensine Doğu Rumeli valiliği verilecek.
2) Müslüman köyler Osmanlı görevlilerince yönetilecek.
3) Bulgar prensinin tayin edeceği memurlardan kurulu bir komisyon, güvenlik işlerini yürütecek.

İstanbul Antlaşması (A. Ferdinandus)

4) Berlin Antlaşması'nda yer alan Doğu Rumeli ile ilgili bütün koşullar eskisi gibi yürütülecek.

1887

- **Hilâl-i Ahmer Cemiyeti kuruldu (14 Nisan).**

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, yani bugünkü adıyla Kızılay, 14 Nisan 1887'de idare heyetini seçerek faaliyetine başladı. Mecruhin ve Zuafâ-i Askeriyeye İmdad ve Muavenet Cemiyeti adıyla kurulduysa da aynı yıl adı "Hilâl-i Ahmer Cemiyeti" olarak değiştirildi. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı, 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı sırasında yararlı çalışmalar yapan bu cemiyet, II. Abdülhamit döneminde faaliyetine ara verdiyse de II. Meşrutiyet döneminde yeniden yapılanarak faaliyete geçti.

- **Yazar, bilim adamı Beşir Fuat intihar etti.**

1853'te İstanbul'da doğdu. 1873'te Mektebi Harbiye'yi bitirdi. Bir süre sarayda yaverlik görevinde bulundu. 1875 Karadağ, 1877 Rus savaşlarına katıldı. Girit isyanının bastırılmasına gönüllü olarak gitti (1878). Kolağası rütbesindeyken askerlikten ayrıldı (1884). Fransızca, Almanca ve İngilizce öğrendi. Subaylığı sırasında başladığı yazarlığı, askerlikten ayrıldıktan sonra daha yoğun şekilde devam ettirdi. Çeşitli dergi ve gazetelerde felsefe, edebiyat, tiyatro, dil ve askerlik konularında 200 kadar makale yayımladı. Makale ve kitaplarında Batı'daki fen, felsefe ve edebiyatın yeni akımları üzerinde durdu. Pozitif bilimlerin deney ve gözlem yöntemine duyduğu inançla, kendini biyolojik ve psikolojik deneylere adadı. Bilek damarlarını keserek, ölünceye kadar hissettiklerini yazdı. Cesedinin, araştırmalar için Tıbbiye'ye verilmesini vasiyet etti.

- **Hattat Şevki Efendi öldü.**

1888

- **Namık Kemal öldü (2 Aralık).**

1890

- **Cihangir Camii onarıldı.**

Kanunî Sultan Süleyman'ın 1553'te ölen oğlu Cihangir anısına, Mimar Sinan'a yaptırdığı cami, çeşitli tarihlerde altı kez yandı. Yanındaki mektep, tekke ve imaretle birlikte külliye oluşturan cami, II. Abdülhamit zamanında büyük ölçüde onarıldı.

- **Devlet adamı, tarihçi Mustafa Nuri Paşa öldü.**

nin merkezi durumuna getirdi. Çevresinde özel danışma komiteleri oluşturdu. Sadrazamları, Kanun-i Esasî ile tanınan yetkileri yanında, geleneksel yetkilerinden de yoksun bıraktı. Geniş bir hafiye örgütü oluşturdu. Basına sansür koydu. Hassa alaylarını Türk olmayan Müslümanlardan seçti. Meşrutiyet ve hürriyet yanlıları hapsedildi ya da memleketin Fizan, Yemen, Irak, Suriye ve Doğu Anadolu gibi uzak bölgelerine sürgün edildiler.

MİTHAT PAŞA YARGILANIYOR

II. Abdülhamit, durumunu sağlamlaştırınca, Mithat Paşa'yı Abdülaziz'in ölümünden sorumlu tuttu. Bu konuda olağanüstü bir mahkeme kurulmasına karar verildi. Yıldız Sarayı'nın bahçesinde kurulan bir çadırda mahkeme faaliyete geçti. Mahkemede sanık olarak yargılanmalarına karar verilen kişiler şunlardı: V. Murat, annesi Şevkefza Sultan, Mithat Paşa, eski sadrazam Mütercim Rüştü Paşa, eski Tophane müşiri ve serasker Damat Mahmut Celalettin Paşa, V. Murat'ın mabeyin müşiri ve eniştesi Damat Nuri Paşa, Abdülaziz'in mabeyincilerinden Fahri, Seyit, Namıkpaşazade Ali, Miralay İzzet ve Binbaşı Necip Bey. İlk duruşma 27 Haziran günü yapıldı.

Mahkemenin kararı 29 Haziran'da sanıkların yüzüne okundu. Başta Mithat Paşa, Mütercim Rüştü Paşa ve Damat Celalettin Paşa için verilen karar idamdı.

NAMIK KEMAL

1840'ta Tekirdağ'da doğan Namık Kemal, Müneccimbaşı Mustafa Asım Bey'in oğludur. Büyükbabası Abdüllatif Paşa tarafından büyütüldü. Onun değişen görev yerleri nedeniyle sürekli bir eğitim göremedi. 1857'de İstanbul'a geldi. 1863'te Tercüme Odası'na memur oldu. Şinasi ile tanışınca onun etkisinde kalarak, batı edebiyatı ve kültürüne yakın ilgi gösterdi. Tasvir-i Efkâr'a yazılar yazmaya başladı. Genç Osmanlılar Cemiyeti'ne girdi. Hükûmeti eleştiren makaleleri nedeniyle İstanbul'dan uzaklaştırılıp Erzurum vali yardımcılığına atandı. Mısırlı Prens Mustafa Fazıl Paşa'nın çağrısı üzerine, arkadaşı Ziya Paşa ile birlikte Paris'e kaçtı (1867). Daha sonra Londra'ya geçti. Burada Genç Osmanlıların düşüncelerini yaymak için çıkarılan Hürriyet Gazetesi'ni yönetti. 1870 Prusya-Fransa savaşının başlaması üzerine İstanbul'a döndü. 1872'de İbret Gazetesi'ni çıkardı. Burada yazdığı bir makale nedeniyle gazetesi kapatıldı, kendisi de Gelibolu mutasarrıflığı ile İstanbul'dan uzaklaştırıldı.

İstanbul'a döndüğünde yazdığı "Vatan yahut Silistre" adlı dramı, Osmanlı tiyatrosunda oynandı. Halk arasında büyük ilgi gören bu oyunun sonrasında, Kıbrıs'a sürgün edilip Magosa Kalesi'ne hapsedildi. Abdülaziz'in ölümünden sonra serbest bırakıldı, İstanbul'a döndü. Kanun-i Esasî'yi hazırlamakla görevli kurulda, Ziya Paşa ile birlikte çalıştı. II. Abdülhamit'e verilen bir jurnal üzerine yeniden tutuklandı. Yargılama sonunda suçsuz bulunmakla beraber, Midilli adasına sürgün edildi. Namık Kemal, Sakız adası mutasarrıfı iken burada öldü. Mezarı, Gelibolu'dadır.

■ **Ertuğrul fırkateyni battı (16 Eylül).**

II. Abdülhamit, 1887'de İstanbul'a gelen Japon imparatorunun amcasının yaptığı ziyaretin iade edilmesi ve Japonya ile iyi ilişkilerin kurulmasını sağlamak amacıyla, bu ülkeye bir savaş gemisi gönderilmesini istedi. Bu gezi için Ertuğrul savaş gemisi seçildi. Gemi, ahşap ve yelken donanımlı olup saatte 10 mil hız yapabilmekteydi. 14 Temmuz 1889'da İstanbul'dan yola çıkan gemi, 7 Haziran 1890'da Yokohama'ya geldi. Japon İmparatoru Meji, Amiral Osman Bey komutasındaki Türk heyetini, Tokyo'daki imparatorluk sarayında kabul etti. Burada kendisine II. Abdülhamit'in gönderdiği hediyeler sunuldu. Ertuğrul savaş gemisi, yurda dönüş için 15 Eylül 1890'da Yokohama'dan ayrıldı. Aynı günün gecesi Oşima adası yakınlarında şiddetli bir fırtınaya yakalandı. 16 Eylül günü kayalıklara çarparak parçalandı. Olayda 540 denizci hayatını kaybetti, 6'sı subay 69 kişi kurtuldu. Olay, Türk denizcilik tarihine "Ertuğrul Faciası" adıyla geçti.

1891

■ **Servet-i Fünun Dergisi çıktı (17 Mart).**

Ahmet İhsan Tokgöz tarafından çıkarılan haftalık edebiyat, aktüalite ve magazin dergisidir. II. Abdülhamit'in desteği ile dönemin en modern baskı makineleri ile basıldı.

Servet-i Fünun dergisinin ilk sayısının kapağı

Bol resimli baskılar için Avrupa'dan uzman klişeci getirtildi. Bir dergi olarak bünyesinde Recaizade Ekrem, Halit Ziya, Nabizade Nâzım gibi dönemin birçok ünlü yazarına yer verdi. İlk defa bir fotoğraf yarışması düzenleyerek okurların katkısını sağlayan derginin yaptığı bir diğer yenilik, sayfalarında çıplak kadın tablolarına yer vermesidir. 16 Ekim 1901'de Hüseyin Cahit Yalçın'ın Fransız İhtilâli'ni konu alan bir çeviri yazısının jurnallenmesi sonucu kapatıldı.

■ **Ahmet Vefik Paşa öldü.**

Ahmet Vefik Paşa:

1823'te İstanbul'da doğdu. Dış işlerinde görevli babasının Paris'e gitmesi nedeniyle ortaöğrenimine orada devam etti. Elçilik, Valilik, Sadaret Müsteşarlığı, Maarif Nazırlığı, Mebusan Meclisi Reisliği gibi çeşitli görevlerde bulunduktan sora 1878'de sadrazam oldu. 1879'da bu

Ahmet Vefik Paşa

görevinden alınıp Bursa valiliğine getirildikten sonra tekrar sadrazamlığa atandı. Bu görevde çok kısa kaldı. Lehçe-i Osmanî adlı sözlüğü ile ün yapan Ahmet Vefik Paşa, dil ve tarih alanında önemli çalışmalar yaptı. Fransız yazar Molière'den yaptığı çeviri oyunlarla Türk tiyatrosunun gelişimine katkıda bulundu. Valiliği sırasında Bursa'da açtığı tiyatro ile halkın tiyatroyu sevmesine katkıda bulundu.

II. Abdülhamit, mahkeme kararının incelenmesi için özel bir kurul topladı. Cezalar bu kurul tarafından da onaylandı. Ancak, Avrupa'dan gelen baskılar karşısında II. Abdülhamit, idam cezalarını sürgüne çevirdi. Hükümlüler, cezalarını çekmek için 28 Temmuz 1881'de Taif'e gönderildiler. Daha sonra Mithat Paşa ve Damat Mahmut Celalettin Paşa, Taif zindanında boğularak öldürüldüler (1884).

İstanbul Büyükada'daki Hamidiye Camii

ALİ SUAVİ, II. ABDÜLHAMİT'E KARŞI DARBE GİRİŞİMİNDE BULUNDU

Sultan Abdülaziz döneminde Avrupa'ya kaçan ve Yeni Osmanlılar safında siyasî çalışmalarda bulunan Ali Suavi, meşrutiyetin ilânından sonra İstanbul'a geldi. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından sonra, II. Abdülhamit'e karşı mücadeleye girişti. Ayasofya Camii'ndeki vaazları ve Basiret Gazetesi'ndeki yazılarıyla bir taraftar kitlesi oluşturdu. Bunların büyük bir kısmı, Rus savaşı sırasında Rumeli'den gelen göçmenlerdi. Ali Suavi'nin amacı, V. Murat'ı yeniden tahta çıkarmaktı. Ali Suavi, 20 Mayıs 1878 günü Çırağan Sarayı önünde toplanan 500 Rumeli göçmeninin 100 kadarı ile birleşerek, hareketi başlattı. Nöbetçiler kısa bir çatışma sonunda etkisiz duruma getirildi. Olayın haber alınması üzerine saraya gelen polis kuvvetleri, duruma hâkim oldular. Beşiktaş karakolunda görevli komiser Hasan, Ali Suavi'yi kafasına sopayla vurarak öldürdü. Çırağan Olayı'nda Ali Suavi dahil 21 kişi öldü, 30 kişi yaralandı. II. Abdülhamit, Ali Suavi'yi öldüren komiser Hasan'a paşa unvanı verdi.

II. ABDÜLHAMİT'E İKİNCİ DARBE GİRİŞİMİ

II. Abdülhamit'e ikinci darbe girişimi, Kleanti Skalyeri-Aziz Bey komitesi tarafından örgütlendi. Gizli örgütün amacı, V. Murat'ı yeniden tahta çıkarmaktı. Komitenin başkanı İstanbul'da

II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ OLAYLARI

1892

■ **Hamidiye Camii'nin yapımı tamamlandı.**
Diğer bir adı da Büyükada Camii olan Hamidiye Camii, II. Abdülhamit tarafından Büyükada'da Maden Mahallesi'nde set üzerinde inşa edilmiştir. Dönemin zevkine uygun olarak kesme küfeki taşından inşa edilmiştir. Şerefe ve külâhı da taştandır.

1893

■ **Yazar Nabizade Nâzım 29 yaşında öldü (6 Ağustos).**

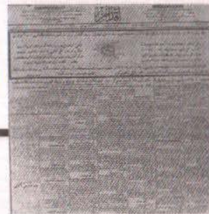
■ **Orhun Yazıtları okundu (25 Kasım).**
Türk tarihinin ve edebiyatının ilk yazılı belgesi kabul edilen Orhun Yazıtları, Danimarkalı Türkolog Wilhelm Thomsen tarafından okundu.

1894

■ **İstanbul'da deprem oldu (17 Ağustos).**
Depremde en büyük zararı Kapalıçarşı gördü.

■ **Aşiret Mekteb-i Hümayunu açıldı (14 Eylül).**

■ **İkdam Gazetesi, yayın hayatına girdi (5 Temmuz).**
Ahmet Cevdet tarafından dilde sadeleşme ve Türkçülük akımının öncüsü olarak yayımlanmış günlük gazetedir.
Sarayla uyumlu bir yayın sürdürmesine rağmen arada bir kapatılan bu gazete, II. Abdülhamit tarafından desteklenerek rotatif baskıya ilk geçen gazetelerdendir. II. Meşrutiyet döneminde 40 bin tiraja yükselen, kapatıldığı dönemlerde Yeni İkdam veya İktiham adları ile yayınına devam eden İkdam'da; Halit Ziya Uşaklıgil, Ahmet Rasim, Cenap Şahabettin, Ahmet Emin Yalman, Hüseyin Cahit Yalçın ve Ali Naci Karacan gibi ünlü kalemler de yetişti. 31 Aralık 1928'de yayın hayatı son buldu.

İkdam Gazetesi'nin 25 Temmuz 1923 sayılı nüshası

■ **Dolmabahçe Saat Kulesi'nin yapımı tamamlandı.**
Dolmabahça Saat Kulesi: Dolmabahçe Sarayı'nda Bezm-i Âlem Valide Sultan Camii ile Saltanat Kapısı arasındaki bahçe üzerinde 1894 yılında II. Abdülhamit tarafından yaptırılmıştır. Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesiyle inşası yarım kalan Aziziye Camii'nin arta kalan taşlarından yapılmıştır. Bu taşların tomruk taşı olduğu ve Bakırköy'den getirildiği ve mimarisinin Balyanlar'a ait olduğu bilinmektedir. 30-34 metre yükseklikte olup 94 spiral taş merdivenle tepesine çıkılmaktadır.

1895

■ **Sadrazam Cevat Paşa görevden alındı, yerine Küçük Sait Paşa getirildi (8 Haziran).**

■ **İstanbul'da Ermeniler olay çıkardı (30 Eylül).**

■ **Bestekâr Medenî Aziz Efendi öldü.**
1842'de Medine'de doğdu. Medine'de doğmuş olmasından dolayı Medenî adı verilen Aziz Efendi, 14 yaşında İstanbul'a geldi. Kazasker Mustafa İzzet Efendi'den müzik öğrendi. Sultan Abdülaziz'in ilgi ve desteğini gördü. Günümüze kırk kadar eseri ulaştı.

Medenî Aziz Efendi

Dolmabahçe Saat Kulesi

Prodos Mason locasının üstadıazamı Kleanti Skalyeri, ikinci başkanı ise Evkaf Nezareti'nde görevli Aziz Bey'di. Komite, 1878 Temmuz ayında yapılan bir ihbar sonunda ele geçirildi. Kleanti Skalyeri ve bazı üyeler, yurt dışına kaçtılar. Yakalananlara çeşitli hapis cezaları verildi.

PERA PALAS

Batı standartları ile yapılan Pera Palas, 1895 yılı Ocak ve Şubat aylarında verilen ziyafetlerle hizmete açıldı. Daha önce 1892 yılında yapılıp 1992 yılında 100. kuruluş yılı kutlanan Pera Palas'ın açılışı hakkında eski kaynakların tersine İstanbul'da yayımlanan Moniteur Ottoman adlı Frenk gazetesi, kuruluş tarihini 1895 olarak bildirmektedir. Pera Palas, İstanbul'un böyle konforlu bir otel ve restorana ihtiyacı olduğunu ilk fark eden üç Ermeni vatandaş tarafından İstanbul Tepebaşı'ndaki arsası alınarak 1893 yılında yapımına başlandı. Açılışından, I. Dünya Savaşı'na kadar geçen dönem, otelin en şaşaalı dönemidir. I. Dünya Savaşı içinde otel, yabancı subay ve ajanları barındırırken, Aralık 1917'de Osmanlı ordularının seçkin siması Mustafa Kemal Atatürk'ü konuk etmeye başladı. Uluslararası Yataklı Vagonlar Şirketi'nin (La Compagnie Internationale des Vagons-Lits) Asayan Mıgırdıç Efendi'den Pera Palas'ın yan işletmesini teslim alma tarihi, otelin açılış tarihi 1895'ten bir yıl sonra olmuştur. Çeşitli dönemlerde çeşitli müşteri trafiğine sahip olan Pera Palas bugün de hizmetlerine devam etmektedir.

İstanbul'daki Pera Palas Oteli

- Ahmet Cevdet Paşa, İstanbul'da öldü.
- Pera Palas, İstanbul Tepebaşı'nda hizmete açıldı.

1896

- İstanbul'da Ermeniler, Osmanlı Bankası'na saldırdılar (26 Ağustos).

Osmanlı Bankası

- Sadrazam Sait Paşa görevden alındı (30 Eylül).

Türk - Yunan Savaşı (Tablo: Şerif Renkgörür, Askerî Müze)

- Kâmil Paşa sadrazam oldu (2 Ekim).
- Sadrazam Kâmil Paşa görevden alındı, yerine Dahiliye Nazırı Halil Rifat Paşa getirildi (7 Kasım).

1897

- Yunanistan'a savaş ilân edildi (18 Nisan).
- Milona Meydan Savaşı (19 Nisan):
- Çatalca Meydan Savaşı (8 Mayıs):
Prens Konstantin komutasındaki Yunan ordusu, Yunanistan'daki Çatalca'da (Pharsala), Osmanlı ordusunun taarruzu karşısında ağır yenilgiye uğrayıp Dömeke'ye çekildi.
- Dömeke Meydan Savaşı (16 Mayıs):
Gazi Ethem Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, Dömeke'de yapılan üç günlük savaşta, Yunan ordusunu yenilgiye uğrattı.
- İstanbul Antlaşması imzalandı (18 Eylül).
- Girit'e özerklik verildi (18 Aralık).

1898

- Şale Köşkü'nün yapımı tamamlandı.
- Gülhane Askerî Tıp Akademisi açıldı (30 Aralık).
- Süleyman Nutki Paşa, Deniz Müzesi'ni kurdu.

Süleyman Nutki Paşa

KIBRIS'IN İNGİLİZLER TARAFINDAN İŞGALİ

Ayastefanos Antlaşması imzalandığında, İngiltere başbakanı olan Disraeli, barış koşullarını öğrenince, Akdeniz'de kuvvetler dengesinin bozulduğunu öne sürerek, Kıbrıs ve İskenderun'un işgal edilmesini ve Osmanlı İmparatorluğu ile ittifak yapılmasını istedi. İstanbul'daki İngiliz Büyükelçisi Iayard, Kafkaslardan gelişen Rus tehlikesine karşı, Osmanlı İmparatorluğu'na yardım etmeyi ve ittifak kurmayı teklif ederken iki koşul ileri sürdü. Bu koşullar şunlardı:

- Osmanlı İmparatorluğu'nun Asya'daki topraklarında yaşayan Hristiyanların durumunu düzeltmek için Babıâli, resmen teminat vermelidir.
- İngiltere'nin yardım sözünü yerine getirebilmesi için, Suriye ve Anadolu sahillerine yakın bir yer, İngiltere'ye verilmelidir. Bu konuda Kıbrıs, uygun bir yerdir. İngiltere, adayı sadece askerî amaçla kullanacak; Rusya, Anadolu'da işgal ettiği yerleri terk ederse, İngiltere adadan çekilecektir.

Babıâli, bu öneriyi önce kabul etmek istemedi. Ancak, İngiliz elçisinin gerekirse adanın zorla işgal edileceğini bildirmesi üzerine, İngiltere'nin Kıbrıs ile ilgili isteği 4 Haziran 1878'de kabul edildi. Yapılan antlaşmaya göre:

1) Kıbrıs, hukuken Osmanlı toprağı sayılacak, yönetimi ise İngiltere'ye ait olacak.
2) İngiltere, Rusya'nın Doğu Anadolu'ya saldırması hâlinde gerekli yardımı yapacak.

Temmuz 1878'de İngiliz askerleri Kıbrıs'a çıktı.

FRANSIZLAR TUNUS'U İŞGAL EDİYOR

1830'da Cezayir'i işgal eden Fransa, aynı tarihte Tunus'ta malî kuruluşlar oluşturarak, Tunus beylerini aşırı ölçüde borçlandırdı. Alınan borçları ödeyemez duruma gelen Tunus'ta 1869'da "Milletlerarası Borç Komisyonu" kuruldu. Bu komisyon, alacaklarını tahsil için Tunus'un gelirlerine el koydu. 1878'de Berlin'de barış görüşmeleri devam ederken, Almanya Başbakanı Bismark, Fransa'ya Tunus'u teklif etti. Bunun nedeni, 1870'te Fransızlardan aldıkları Alsas-Loren'i unutturmaktı. Bu arada İngiltere de, Kıbrıs'ın kendileri tarafından işgalini kabul etmesi karşılığı olarak Fransa'nın Tunus'u almasına ses çıkarmayacağını bildirdi. Almanya ve İngiltere'nin desteğini alan Fransa, 1881'de Tunus'u işgal etti. Osmanlı İmparatorluğu, bu olayı protesto ettiyse de sonuç değişmedi.

İstanbul Sultanahmet Meydanı'ndaki Alman Çeşmesi
(Tablo: Bedri Kulları, Ankara Resim ve Heykel Müzesi)

II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ OLAYLARI

1899

- **Yazar Direktör Ali Bey öldü (3 Şubat).**
- **Şişli Eftal Hastanesi açıldı (5 Nisan).**

Şişli Etfal Hastanesi

- **Bağdat demiryolunun imtiyazı Deutsche Bank'a verildi (27 Kasım).**
- **Mahmut Celalettin Paşa öldü.**

1900

- **Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa öldü (5 Nisan).**

1832'de Tokat'ta doğdu. Kırım Savaşı'nın çıkması üzerine kurmay okulunu bitiremeden teğmen rütbesiyle Tuna cephesine gönderildi. Savaştan sonra kurmay öğrenimini yüzbaşı rütbesiyle tamamladı. Genelkurmay Başkanlığı'nda görev aldı. Lübnan'da görev yaparak binbaşılığa yükseldi. Girit isyanının bastırılmasında büyük başarı göstererek albay oldu (1866). Yemen ve Rumeli ordularında general olarak görev yaptı. 1877 Osmanlı-Rus Savaşı başlayınca, Vidin ve Rahova'yı savunmakla görevlendirildi. Plevne savunmasında büyük kahramanlık gösterdi. Dışardan yardım alamayınca, yarma harekâtıyla kuşatmayı aşmaya çalıştı. Üçüncü çemberi yarmak için savaşırken yaralandı ve tutsak düştü (10 Aralık 1877). Ayastefanos Antlaşması'nın imzalanmasından sonra İstanbul'a geldi. II. Abdülhamit tarafından Yıldız Sarayı'nda kabul edilerek, hassa müşirliğine atandı. Daha sonra Genelkurmay Başkanı (Serasker) oldu. 1897 Yunan Savaşı sırasında, ordu genel müfettişi sıfatıyla Selânik'e gönderildi (1897). Tüm resmî törenlerde padişahın yanında yer aldı. Öldüğünde vasiyeti uyarınca Fatih Camii'nin bahçesine gömüldü.

- **Azerbaycan okullarındaki Türk dili yasağı kaldırıldı (29 Ekim).**
- **Türkçe Sözlük Kamus-ı Türkî yayımlandı.**

Şemsettin Sami'nin Türkçe sözlüğü olan Kamus-ı Türkî, yayımlandığı dönemin yazı dilinde kullanılan Türkçe, Arapça, Farsça ve batı kökenli dilleri kapsamaktadır. Sözlükte yaklaşık 30 bin sözcük yer almaktadır. Günümüzde de önemini koruyan bir kaynaktır.

1901

- **İstanbul Sultanahmet Meydanı'ndaki Alman Çeşmesi'nin yapımı tamamlandı (27 Ocak).**
- **Fransız donanması Midilli'ye asker çıkardı (5 Kasım).**
- **Sadrazam Halil Rifat Paşa öldü (9 Kasım).**
- **Sait Paşa sadrazam oldu (18 Kasım).**

1902

- **Bağdat demiryolu sözleşmesi imzalandı (21 Ocak).**

İNGİLİZLER MISIR'I İŞGAL EDİYOR

İngiltere, Mısır'ı doğudaki sömürgelerine ulaşmada önemli bir üs olarak görmekteydi. Bu nedenle Akdeniz'de olduğu gibi Mısır'da da üstünlük kurma düşüncesindeydi. 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla Mısır'ın siyasî ve ekonomik önemi daha da arttı. Bu tarihte Mısır Hıdivi olan İsmail Paşa, İngiltere ve Fransa'dan borç para almıştı.

Bir süre sonra İsmail Paşa, borçlarını ödeyemez duruma geldi. Bunun üzerine İngiltere ve Fransa, bir komisyon kurarak, Mısır'ın malî durumunu denetlemeye başladılar. Bu olay, Mısır halkı arasında büyük tepkiye neden oldu. Ahmet Urabi Paşa yönetiminde ayaklanan askerler, yönetimi ele geçirdiler. Ülkede çıkan karışıklıklardan yararlanan İngilizler, 15 Eylül 1882'de Mısır'ı işgal ettiler.

DÜYUN-İ UMUMİYE İDARESİ KURULUYOR

Osmanlı İmparatorluğu, ilk olarak 1854 Kırım Savaşı sırasında Avrupa devletlerinden borç almıştı. Alınan borçlar, kısa vadeli ve yüksek faizliydi. Bunun yanı sıra, alınan paralar, gelir getirici alanlara yatırılmamıştı. Bu nedenle Osmanlı hükûmeti, 1875'te borçlarını ödeyemeyeceğini bildirdi. 1877-1878 Rus Savaşı ve bu savaşın sonundaki yüklü tazminat, Osmanlı Devleti'nin malî durumunu daha da kötüleştirdi. Alacaklı devletler, borçlar konusunu Berlin Kongresi'nde de gündeme getirdiler. Giderek artan baskılar üzerine Babıâli, 23 Ekim 1880'de, alacaklı devletlerin İstanbul'daki elçilerine birer nota gönderip, borçların ödenme şeklini görüşmek üzere temsilcilerini İstanbul'a davet etti. Babıâli'nin davetini kabul eden yabancı alacaklılar, bir yıl sonra temsilcilerini İstanbul'a gönderdiler. Yapılan görüşmeler sonunda borçların ödenmesi hakkında bir anlaşma yapıldı.

Galatasaray Spor Kulübü'nün ilk oyuncuları Galatasaray Lisesi öğretmeni, şair Tevfik Fikret'le

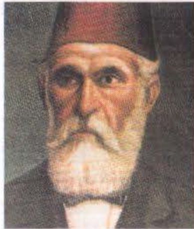
Hıdiv Kasrı

1903

- Sadrazam Sait Paşa görevden alındı, yerine Rumeli Islahat Komisyonu Başkanı Avlonyalı Mehmet Ferit Paşa getirildi (14 Ocak).
- Üç ay süren büyük Makedonya ihtilâli başladı (2 Ağustos).
- Avrupalı devletler, Makedonya ıslahatı hakkında hazırladıkları programı Babıâli'ye verdiler (25 Kasım).
- Beşiktaş Jimnastik Kulübü kuruldu.
- Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane (Tıp Fakültesi) açıldı.

1904

- V. Murat öldü (29 Ağustos).

- **Tanzimat devri yazarlarından Şemsettin Sami, İstanbul'da öldü.**

Tanzimat devrinin ünlü yazarlarından Şemsettin Sami, 1850'de Yanya'da doğdu. 1872'de Matbuat Kalemi'nde başlayan resmî görevinin yanı sıra Ebuzziya Tevfik'in çıkardığı "Hadika" ve "Sirac" gazetelerinde çalıştı. İlk Türk romanı olan "Taaşuk-i Talat ve Fitnat"ı yayımladı. 1876'da Sabah, 1878'de Tercüman-ı Şark gazetelerinin başyazarlığını yaptı. Önemli eserlerinden "Kamus-ül âlâm"da batı ve doğu kaynaklarından yararlanarak coğrafya ve tarih ile ilgili özel adları, ünlü kişilerin yaşam öykülerini konu edindi. Kamus-ı Türkî adını verdiği Türkçe sözlüğü, Osmanlı İmparatorluğu'nun konuşma ve yazma dilini Türkçe diye adlandıran ilk eser oldu.

1905

- II. Abdülhamit'e bombalı suikast düzenlendi (21 Temmuz).
- Galatasaray Spor Kulübü kuruldu (20 Ekim).
- Makedonya malî ıslahatı nedeniyle Avrupalı devletler (Almanya hariç), Midilli ve Limni gümrük ve posta-telgraf dairelerini işgal ettiler (26 Kasım).
- Rum asıllı Türk gazeteci Teodor Kasap öldü.

1906

- İngiliz işgalindeki Mısır'ın sınırlarının belirlenmesi sırasında ortaya çıkan Akabe sorunu çözümlendi (1 Ekim).

1907

- Gümrük resmi artırıldı (25 Nisan).
- Fenerbahçe Spor Kulübü kuruldu.
- Galatasaray Lisesi'nde yangın çıktı.
- Zengibar Sultanı Seyit Ali, İstanbul'u ziyaret etti.
- Hıdiv Kasrı'nın yapımı tamamlandı.

Babıâli, bu anlaşmayı 20 Aralık 1881'de "Muharrem Kararnamesi" adlı bir kararname ile yayımladı. Yapılan anlaşmaya göre, alacaklıların menfaatlerini korumak için, Osmanlı Maliye Nezareti dışında "Düyun-i Umumiye İdaresi" kuruldu. Merkezi İstanbul olan Düyun-i Umumiye'nin yedi üyesi vardı. Üyelerden beşi İngiliz, Hollandalı, Fransız, Alman, Avusturyalı ve İtalyan alacaklılar, ikisi de Osmanlı alacaklıları tarafından 5 yıl için seçilmekteydi. Düyun-i Umumiye'nin idare merkezi bugünkü İstanbul Erkek Lisesi'ydi. Düyun-i Umumiye kısa zamanda İstanbul dışında birçok şube açtı. Düyun-i Umumiye, borçlara karşılık olarak tütün, pul, tuz, ipek, damga resmi gibi devletin tüm sağlam gelir kaynaklarına el koydu.

BULGARİSTAN KRALLIĞI KURULUYOR

Berlin Antlaşması'na göre, Doğu Rumeli, bir Hristiyan vali tarafından yönetilmek üzere Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştı. Ancak, bir süre sonra Rusya, bölgedeki Bulgarları, Bulgaristan ile birleşmeleri için kışkırtmaya başladı. Osmanlı Devleti'nin bölgeye asker göndermesi isteğine Bulgaristan ve Doğu Rumeli halkı karşı çıktılar. Bunun sonucunda, Doğu Rumeli'de isyan çıktı (1885). İsyancılar, Doğu Rumeli'nin Bulgaristan ile birleştiğini ilân ettiler. Bu durum, Berlin Antlaşması'na aykırıydı.

Hicaz demiryolunun yapım çalışmaları

Bunun üzerine, Berlin Kongresi'ne katılan ülkelerin temsilcileri toplandı. Görüşmeler sonunda Doğu Rumeli'nin Bulgaristan Prensliği'ne verilmesi kabul edildi. Müslüman halkın bulunduğu Rodop, 1886'da Osmanlı idaresine bırakıldı

Rusya'nın, Bulgaristan'ı kendi nüfuzuna almak istemesi, yeni olayların çıkmasına neden oldu. İngiltere ve Avusturya, Bulgaristan Prensliği'ni desteklediler. Alman asıllı Ferdinand, Bulgar prensi seçildi. Bu durum karşısında Osmanlı Devleti, Ferdinand'ı 1896'da Bulgar prensi olarak tanımak zorunda kaldı. Böylece, Bulgaristan Krallığı'nın temeli atıldı. Bulgaristan Krallığı, 1908'de bağımsızlığını ilân ederek, Osmanlı Devleti'nden ayrıldı.

1897 OSMANLI-YUNAN SAVAŞI ÇIKIYOR

1896'da Girit Rumları, adayı Yunanistan'a bağlamak amacıyla ayaklandı. Bu durumdan yararlanmak isteyen Yunanistan, adaya asker çıkardı. Avrupa devletleri, çıkabilecek bir savaşa engel olmak için araya girdiler ve Yunanistan'a,

II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ OLAYLARI

1908

- **Reval görüşmesi gerçekleşti (9 Haziran).**
- **Sadrazam Avlonyalı Ferit Paşa görevden alındı, yerine Sait Paşa getirildi (22 Temmuz).**
- **İkinci Meşrutiyet ilân edildi (23 Temmuz).**
- **Sadrazam Sait Paşa istifa etti. Kâmil Paşa sadrazam oldu (4 Ağustos).**
- **Hicaz demiryolu açıldı (30 Ağustos).** Şam-Hayfa arasında 1464 km uzunluğundaki demiryolunun yapımına 1900'de başlandı. Hattın giderlerini karşılamak için devletin sağladığı malî kaynakların yanında tüm İslâm dünyasından yardımlar toplandı, pullar bastırıldı. Demiryolu, bölüm bölüm işletmeye açılarak 1908'de tamamlandı.
- **Yeni Gazete çıktı (2 Eylül).**
- **Makedonya ıslahatı üzerindeki Avrupa kontrolü kaldırıldı (3 Ekim).**
- **Avusturya, Bosna-Hersek'i kendi topraklarına kattığını ilân etti. Bağımsızlığını ilân eden Bulgar Prensliği, Bulgaristan Krallığı adını aldı (5 Ekim).**
- **Girit, Yunanistan'a katıldığını ilân etti (6 Ekim).**
- **İkinci Meşrutiyet dönemi Meclis-i Mebusan'ı açıldı (17 Aralık).**
- **Osmanlı Ressamlar Cemiyeti kuruldu.**

Mustafa Kemal'in de görevli olduğu Hareket Ordusu subayları

1909

- **Sadrazam Kâmil Paşa görevinden istifa etti. Dahiliye Nazırı Hüseyin Hilmi Paşa, sadrazam oldu (13 Şubat).**
- **Fecr-i Âti Encümen-i Edebisi Beyannamesi yayımlandı (25 Şubat).**
- **Magazin dergisi Şehbal yayın hayatına girdi (1 Mart).**
- **31 Mart İsyanı başladı. Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa istifa etti. Hariciye Nazırı Tevfik Paşa sadrazam oldu (13 Nisan).**
- **Adana'da Ermeniler olay çıkardı (14 Nisan).**
- **Hareket Ordusu İstanbul'a geldi (24 Nisan).**
- **II. Abdülhamit tahttan indirildi (27 Nisan).**

İlmiye sınıfına mensup milletvekillerinden Elmalılı Küçük Hamdi Efendi'nin kaleme aldığı Hâl Fetvası

Dömeke Meydan Savaşı anısıyla ilgili ipek işleme (Askerî Müze)

adadaki askerlerini geri çekmesini bildirdiler. Yunanistan'ın bu isteği geri çevirmesi üzerine, Osmanlı-Yunan savaşı başladı (1897). Milona, Çatalca (Pharsala), Velestin çarpışmalarında yenilgiye uğrayan Yunanlılar, tüm kuvvetlerini Dömeke'de toplamaya başladılar. Ethem Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, Dömeke'de Yunan ordusunu yenilgiye uğrattı. Avrupa devletleri yeniden araya girdiler. Yapılan antlaşmaya göre; Yunanistan, Girit'teki askerleri geri çekecek ve Osmanlı Devleti'ne savaş tazminatı ödeyecek, Osmanlı hükûmeti de, bir Yunan prensini Girit'e vali tayin edecekti. Bu son maddeye göre, Girit bir bakıma elden çıkmış oluyordu.

AVUSTURYA, BOSNA-HERSEK'İ KENDİ TOPRAKLARINA KATIYOR

Berlin Antlaşması'na göre, Bosna-Hersek'in yönetimi, geçici olarak Avusturya'ya bırakılmıştı. Avusturya, İkinci Meşrutiyet'in ilânı sırasında çıkan karışıklıklardan yararlanarak Bosna-Hersek'i kendi topraklarına kattığını ilân etti. Osmanlı Devleti, bu olayı protesto etmekle yetindi. Bir süre sonra Osmanlı Devleti, Avusturya ile anlaştı. Yenipazar sancağı Osmanlılarda kalmak üzere, Bosna-Hersek'in, Avusturya'ya ait olduğu kabul edildi.

ALMANYA İLE İLİŞKİLER GELİŞİYOR

Alman İmparatoru II. Wilhelm, yeraltı ve yerüstü zenginliklerini, Alman gezgin ve bilim adamlarının raporlarından öğrendiği Osmanlı Devleti ile yakından ilgilenmeye başladı. 1890'da Başbakan Prens Bismark'ın istifası üzerine, İmparator II. Wilhelm, Almanya'nın dış politikasını istediği gibi yönetmeye başladı. II. Wilhelm'in teşvikiyle Alman tüccar ve iş adamları, Anadolu ile yakından ilgilenmeye başladılar.

Osmanlı Devleti 1880'de Almanya'ya öğrenim için subaylar gönderdi. Bu şekilde Almanya ile kültürel ve askerî ilişkiler gelişmeye başladı. Askerî alanda ıslahatlar için, Almanya'dan subaylar getirildi. 1881'de Fransa'nın Tunus'u, bir yıl sonra da İngiltere'nin Mısır'ı işgal etmesi, Osmanlı Devleti'ni dış politikada Almanya'ya daha çok yaklaştırdı. 6 Ekim 1888'de Haydarpaşa-İzmit demiryolunu işletme ve İzmit-Ankara demiryolunu inşa etme hakkı Deutsche Bank'a verildi. 1889'da Alman İmparatoru II. Wilhelm, İstanbul'a geldi. Bu ziyaret, hem ekonomik hem de siyasî amaç taşıyordu. 26 Ağustos 1896'da Osmanlı Devleti ile Almanya arasında bir ticaret antlaşması imzalandı. Bu antlaşma, Alman ekonomisinin Osmanlı topraklarına yayılmasını kolaylaştırdı.

1896'da Eskişehir-Konya demiryolu tamamlandıktan sonra, Konya-Bağdat demiryolu için, Avrupa devletleri birbirleriyle rekabete girdiler. 1898'de II. Wilhelm'in İstanbul'a ikinci kez gelişi, Bağdat demiryolu işinin Almanlara verilmesinde etkili oldu. Babıâli, Almanya'ya Kudüs ve çevresinde bazı haklar vererek, hem bölgedeki rekabeti hızlandırdı hem de Almanya'yı biraz daha kendi yanına çekti. 27 Kasım 1899'da Osmanlı hükûmeti, Konya-Bağdat-Basra demiryolu yapımının Almanlara verildiğini resmen açıkladı. 18 Mart 1902'de Osmanlı hükûmeti ile bir Alman şirketi olan "Anadolu Demiryolu Kumpanyası" arasında, Bağdat demiryolunun yapılmasıyla ilgili antlaşma imzalandı. Antlaşmaya göre:

- Antlaşma 99 yıl için geçerli olacak.
- Anadolu Demiryolu Kumpanyası, yapılacak demiryolunun iki yanındaki 20'şer km'lik alan üzerinde bulunan tüm madenleri işletecek, ormanlardan yararlanabilecek ve arkeolojik kazılar yapabilecek.
- Demiryolu şirketi Bağdat, Basra ve Basra Körfezi'nde limanlar kurup işletebilecek.

Demiryolunun yapımı ilerleyip Almanya, Orta Doğu ve Basra Körfezi'ne doğru yaklaşmaya başlayınca İngiltere, Fransa ve Rusya, Osmanlı Devleti aleyhindeki faaliyetlerini hızlandırdılar.

TANZİMATLA BAŞLAYAN YENİ DÜZENLEMELERE DEVAM EDİLDİ

II. Abdülhamit döneminde, Tanzimat ile birlikte başlayan yeni düzenlemeler devam ettirildi. Haberleşme alanında önemli yatırımlar yapıldı. 1882'de 23.380 km olan telgraf hatları, 1904'te 49.716 km'ye ulaştı. 1883'te telgrafçılık öğrenimi için yurt dışına öğrenci gönderildi. Bu öğrencilerin çoğu gittikleri Avrupa ülkelerinde "Genç Türk Muhalefeti"ne katılınca, 1892'de yurt dışına öğrenci gönderilmesine son verildi. Posta hizmetleri geliştirildi. II. Abdülhamit döneminde, Osmanlı topraklarında posta taşıma hakkı, Osmanlı Posta İdaresi'ne verildi. 1888'de taşınan mektup sayısı 11.5 milyonken, bu sayı 1904'te 24.4 milyona ulaştı. 1881'de Mısır ve Yunanistan postaneleri kapatıldı. Buna paralel olarak, Osmanlı Posta İdaresi, yurt dışına da hizmet vermeye başladı.

Osmanlı Devleti genelde bir tarım ülkesiydi. Tarımdan, Ticaret ve Nafia Nezareti sorumluydu. II. Abdülhamit zamanında bu nezarete, bir Ermeni olan Amasyan Efendi getirildi. Amasyan Efendi, taşradaki çiftçileri modern tarım yöntemleri konusunda bilgilendirmek için, taşraya tarım müfettişleri gönderdi. Yine bu dönemde, tarım öğrenimi için Avrupa'ya öğrenciler gönderildi. 1892'de Halkalı Ziraat Mektebi açıldı. Tarım işleri, 1893'te kurulan Orman-Maadin ve Ziraat Nezareti'ne bağlandı. 1895'te Veteriner Okulu açıldı. Ardından Bursa ve Selânik'te tarım okulları açıldı.

Konya, Adana, Sivas, İzmit, Şam, Halep ve Manastır'da örnek çiftlikler kuruldu. İngiltere, ABD ve Almanya'dan tarım makineleri getirtildi. 1876'da İstanbul'da kurulan Ticaret Cemiyeti ile Ziraat Cemiyeti, tarımın gelişmesi konusunda önemli çalışmalarda bulundular. 1888'de Ziraat Bankası kuruldu. Banka, kısa zamanda tarım sermayesi için en büyük kaynak durumuna geldi. Kısa sürede 400 şube açtı. Üretimde kalitenin ve miktarın artması için yurt dışından, geliştirilmiş buğday, arpa, tütün ve pamuk tohumları getirildi. 1888'de Bursa'da İpekçilik Enstitüsü kuruldu.

Ulaşım konusunda, özellikle demiryollarının yapımına önem verildi. II. Abdülhamit, demiryolu yapımına İngiltere ve Fransa'dan sonra, Almanya'nın da katılmasını sağladı. 1888'de ülkede 1780 km'lik bir demiryolu şebekesi vardı. 1908'de ülkedeki demiryolu uzunluğu 5883 km'ye ulaştı.

II. Abdülhamit döneminde, eğitim konusuna da büyük önem verildi. Maarif Nezareti'nin teşkilâtı genişletildi. Maarif müdürlükleri ve müfettişlikleri kuruldu. Çeşitli meslek okulları açıldı. Mülkiye, Maliye, Hukuk ve Ticaret mektepleri geliştirildi. 1881'de Sanayi-i Nefise Mektebi (Güzel Sanatlar Okulu) açıldı. Bu dönemde kültürel alanda da gelişmeler oldu. Çok sayıda halk kütüphanesi açıldı. İslâmcılık, Türkçülük ve Batıcılık gibi düşünce akımları gelişti.

II. ABDÜLHAMİT YÖNETİMİNE KARŞI OLUŞAN MUHALEFET

II. Abdülhamit'in Mebuslar Meclisi'ni süresiz tatil etmesi, Kanun-i Esasî'yi yürürlükten kaldırmamakla beraber uygulatmayışı, meşrutiyet taraftarlarının yeniden harekete geçmelerine neden oldu. Askerî Tıbbiye Okulu öğrencilerinden Ohrili İbrahim Temo, Arapkirli Abdullah Cevdet, Diyarbakırlı İbrahim Sükûti, Kafkasyalı Mehmet Reşit, Bakülü Hüseyinzade Ali, gizli "İttihad-ı Osmanî Derneği"ni kurdular (1889). Derneğin amacı, meşrutiyet yönetimini uygulatmak, padişahın sorumluluklarını denetim altına almaktı. Aynı yıl Paris'teki Jön Türklerin lideri Ahmet Rıza Bey ile ilişki kuruldu. Cemiyetin, II. Abdülhamit'i tahttan indirmek düşüncesinde olduğu anlaşılınca, üyelerinin çoğu tutuklandı. Bunun üzerine cemiyet, dış ülkelerde teşkilâtlanmak zorunda kaldı. Avrupa'ya giderken, buralarda çıkardıkları gazetelerde, II. Abdülhamit'i ve yönetimini eleştiren yazılar yazdılar. Paris'te Meşveret, Cenevre'de Mizan ve Osmanlı, Kahire'de Kanun-i Esasî ve Hak gazeteleri, cemiyetin başlıca yayın organlarıydı. 1902'de toplanan kongrede Jön Türkler ikiye bölündüler. Ahmet Rıza Bey'in çevresinde toplananlar "İttihat ve Terakki Cemiyeti"ni kurdular. Cemiyet daha sonra 1906'da Selânik'te kurulan "Osmanlı Hürriyet Cemiyeti" ile birleşti ve "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti" adını aldı.

II. MEŞRUTİYET'İN İLÂNI

İngiliz Kralı VII. Edward ile Rus Çarı II. Nikola'nın, 9 Haziran 1908'de Reval'de buluşmaları ve Makedonya'nın, Osmanlı yönetiminden ayrılması konusunda anlaşmaları, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni harekete geçirdi. Cemiyet, Avrupa

II. Meşrutiyet anısına "Padişahım çok yaşa" yazılı kitap

devletlerinin müdahalesini önlemek için, meşrutiyetin yeniden ilânını gerçekleştirmeye karar verdi.

Cemiyete bağlı subaylardan Resneli Niyazi Bey, 400 adamıyla Resne'de dağa çıktı. Onu Binbaşı Enver (Paşa) ve Yüzbaşı Eyüp Sabri (Akgöl) ve diğerleri izledi. Olayları önlemek için İstanbul'dan gönderilen Şemsi Paşa, Manastır'da öldürüldü. Onun yerine görevlendirilen Müşir Tatar Osman Fevzi Paşa kaçırıldı. Cemiyet, II. Abdülhamit'e Kanun-i Esasî'yi yürürlüğe koyması ve Mebuslar Meclisi'ni açması konusunda son bir kez uyarı telgrafı çekti. Olayların giderek genişlemesinden endişelenen II. Abdülhamit, Kanun-i Esasî'nin yürürlüğe girdiğini ilân etti (23 Temmuz 1908).

31 MART OLAYI

İkinci Meşrutiyet'in ilânından beş ay sonra Mebuslar Meclisi açıldı. Ülkede büyük bir özgürlük havası esmeye başladı. Meclis'in açılmasından bir süre sonra, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin karşıtları, Ahrar adıyla bir siyasî grup oluşturdular. Bunlar, Meclis'te konuşmalarıyla, gazetelerde yazılarıyla İttihat ve Terakki'yi şiddetle eleştirmeye başladılar. İttihat ve Terakki'nin karşıtları daha çok tutucu kişilerdi. Bunlardan Volkan Gazetesi sahibi Derviş Vahdeti ile gazetenin başyazarı Hasan Fehmi, yazılarıyla müthiş bir din propagandası yaparak halkı kışkırtıyorlardı. Bu arada Avusturya ve Rusya elçileri de, "Siz Müslümansınız, meşrutiyet sizin neyinize" diyerek halkı kışkırtmaktaydılar. Bütün bu kışkırtıcı faaliyetler, İstanbul'da büyük bir ayaklanmanın çıkmasına neden oldu. 8 Nisan 1909'da Hasan Fehmi, Galata köprüsünde vuruldu. Bunu bahane eden muhalifler, olayı büyüttüler. İttihat ve Terakki Cemiyeti, Selânik'ten getirdiği Avcı taburlarına güvendiği için, giderek artan gösterileri fazla ciddiye almadı. Halbuki, Ahrar Fırkası ile İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti, Avcı taburları arasında gizliden propaganda yapıp askerin bir kısmını elde etmişlerdi. 31 Mart 1909 (13 Nisan) günü, Avcı taburlarından bazı bölükler, Mebuslar Meclisi'nin kapısını tutarak "şeriat isteriz!" diye bağırmaya başladılar. Kışkırtmalar sonucu diğer askerler de isyancılara katıldılar. İsyan büyüdü. Asiler, özellikle genç subayları ve gazetecilerden bazılarını öldürdüler.

II. Abdülhamit

Bu karışıklık sırasında asiler, İttihat ve Terakki'nin ileri gelenlerinden Tanin Gazetesi Başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın'a benzettikleri Lâzkiye Mebusu Emin Arslan'ı ve Adliye Nazırı Nâzım Paşa'yı öldürüp Bahriye Nazırı Rıza Paşa'yı yaraladılar.

HAREKET ORDUSU İSTANBUL'A GELDİ

İsyan haberi Selânik'te duyulunca, genç subaylar ile İttihat ve Terakki Cemiyeti hemen harekete geçtiler. 14 Nisan 1909'da Selânik'te bir miting düzenlenip olayın önemi üzerinde duruldu. 3. Ordu bünyesinde hazırlanan ve gönüllülerden oluşan özel birlikler (Hareket Ordusu), trenle Selânik'ten İstanbul'a hareket etti. Yeşilköy'e ulaşan Hareket Ordusu'nun komutanı Mahmut Şevket Paşa, kurmay başkanı da Kolağası Mustafa Kemal'di. Hareket Ordusu, 24 Nisan 1909 günü Sirkeci, Aksaray, Edirnekapı yönlerinden İstanbul'a girdi. Taksim, Beyoğlu, Harbiye, Kurtuluş ve Feriköy'de yapılan sokak çatışmaları sonucunda isyancılar dağıtıldı ve elebaşları yakalandı. Suçlular yargılanıp şiddetle cezalandırıldı. Bu arada, isyanı kışkırtanların başında gelenlerden Volkan Gazetesi'nin sahibi ve İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti'nin başkanı Derviş Vahdeti de idam edildi.

II. ABDÜLHAMİT TAHTTAN İNDİRİLDİ

Hareket Ordusu, Yeşilköy'e geldiğinde Mebuslar ve Âyan Meclisi üyeleri de Yeşilköy'e geldiler ve burada Meclis-i Millî olarak toplandılar. Eski sadrazam Sait Paşa'nın başkanlığında toplanan Meclis, Hareket Ordusu'nun lehinde bir duyuru yayımladı. Meclis, ayaklanmayı kışkırttığı ileri sürülen II. Abdülhamit'i tahttan indirmeye karar verdi (25 Nisan 1909). Âyan Meclisi üyesi Gürcü Arif Hikmet Paşa, Draç mebusu (milletvekili) Arnavut Esat Toptani Paşa, Ermeni cemaati temsilcisi Aram Efendi, Musevî cemaatinden Selânik mebusu Emanuel Karasu Efendi'den oluşan bir heyet, Meclis adına II. Abdülhamit'e, tahttan indirildiğini bildirdi (27 Nisan 1909). II. Abdülhamit, Selânik'te Alatini Köşkü'ne gönderildi. Balkan Savaşı başlayınca II. Abdülhamit, İstanbul'a getirildi (1 Kasım 1912). Yaşamının kalan kısmını Beylerbeyi Sarayı'nda tamamlayan II. Abdülhamit, 10 Şubat 1918'de öldü. Cenazesi Divanyolu'ndaki II. Mahmut Türbesi'ne gömüldü.

V. Mehmet
(Reşat)

SALTANAT SÜRESİ: 9 yıl 2 ay (27.4.1909 - 3.7.1918)

TRABLUSGARP SAVAŞI, BALKAN SAVAŞLARI, BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI GİBİ, OSMANLI DEVLETİ'NİN VARLIĞINA SON VERECEK KADAR ÖNEMLİ VE BÜYÜK OLAYLARIN YAŞANDIĞI BİR DÖNEMDİR. BU DÖNEMDE BÜTÜN GÜÇ VE KUVVET, İTTİHAT VE TERAKKİ PARTİSİ'NDE TOPLANMIŞTI. V. MEHMET, SADECE ÖNÜNE KONULAN KARARLARI VE KANUNLARI İMZALAMAKLA YETİNDİ.

V. Mehmet Reşat'ın tuğralı beratı

Osmanlı padişahlarının otuz beşincisi olan V. Mehmet Reşat, Sultan Abdülmecit'in oğludur. Annesinin adı, Gülcemal Kadın Efendi'dir. Padişah olduğunda 65 yaşındaydı. Özel ve düzenli bir eğitim görerek Arapça ve Farsça öğrenmişti. Çok uzun süren şehzadelik ve veliahtlık dönemini İran edebiyatıyla ve bilhassa Mesnevî okumakla geçirdiği söylenir. Mevlevîliğe olan yakın ilgisi bundan kaynaklanmaktadır. Trablusgarp Savaşı, Balkan savaşları, Birinci Dünya Savaşı gibi olaylar onun padişahlık döneminde yaşandı. Ancak yaşanan bu olaylar üzerinde V. Mehmet'in olumlu ya da olumsuz hemen hiçbir etkisi olmadı. II. Abdülhamit döneminde yaşadığı uzun bir gözaltı dönemi, onu bu olaylar karşısında herhangi bir tavır almaktan alıkoydu. Saltanatının ilk aylarında Doğu Anadolu'da ve Adana'da Ermeni ayaklanmaları çıktı. Her iki bölgedeki ayaklanma da bastırıldı.

V. MEHMET (REŞAT)	
Doğum Tarihi	: 2. 11. 1844
Doğum Yeri	: İstanbul
Babası	: Sultan Abdülmecit
Annesi	: Gülcemal Kadın Efendi
Tahta çıktığı tarih	: 27. 4. 1909
Tahta çıktığında yaşı	: 64 yaş, 6 ay
Saltanatının sonu	: 3. 7. 1918
Tahttan ayrılma sebebi	: Ölüm
Saltanat süresi	: 9 yıl, 2 ay
Ölüm tarihi	: 3. 7. 1918
Ölüm sebebi	: Kalp yetmezliği
Öldüğü yer	: İstanbul, Yıldız Sarayı
Gömülü olduğu yer	: İstanbul, Eyüp, Bostan iskelesindeki türbesinde

V. MEHMET REŞAT (1844-1918)

Trablusgarp Komutanı Mustafa Kemal, arkadaşlarıyla

ARNAVUTLUK İSYANI

Avusturya, İtalya, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ'ın kışkırtmaları nedeniyle, Arnavutlar uzun bir süredir Osmanlı hâkimiyetine karşı ayaklanmak için fırsat kolluyorlardı. Kosova Valisi Mazhar Bey'in, Üsküp'ü imar etmek için dahilî bir gümrük vergisi getirmek istemesi ve bunun üzerine sakal ve yumurta vergileri de getirileceği şeklindeki söylentiler, Arnavutluk'ta isyan çıkmasına sebep oldu. İsyanı bastırmak amacıyla Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa, seksen iki piyade taburuyla Arnavutluk'a geldi. Halkın elindeki bütün silâhlar toplandı. İsyan bastırıldı. Bununla beraber Arnavutlar arasında, Osmanlı Devleti'nden ayrılma düşüncesi ve isteği önlenemedi.

TRABLUSGARP SAVAŞI

Siyasî birliğini 1870'te tamamlayan İtalya, diğer Avrupa ülkelerine göre, sömürgecilikte geç kalmıştı. Dünyanın zengin bölgeleri, daha önce güçlü devletlerce paylaşılmıştı. Bu nedenle İtalya, sömürge elde etme konusunda, zayıf ülkelerin elinde bulunan topraklara göz dikti. Bu politika gereği, Osmanlı Devleti'nin zayıf durumundan yararlanmak istedi. Trablusgarp, Osmanlı

V. MEHMET (REŞAT) DÖNEMİ OLAYLARI

1909

- V. Mehmet (Reşat) tahta çıktı (27 Nisan).
- Sadrazam Tevfik Paşa istifa etti. Hüseyin Hilmi Paşa sadrazam oldu (5 Mayıs).

Le Petit Journal'in kapağında yer alan, Sultan Reşat'ın tahta çıkışını gösteren resim

- Kanun-i Esasî (Anayasa)'de yapılan değişiklikle padişahın yetkileri kısıtlandı (21 Ağustos).
- Haydarpaşa Gar binası açıldı (4 Kasım).

Haydarpaşa Garı

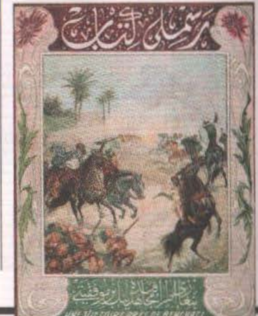
- Ünlü Fransız pilot Louis Bleriot (Bleryo), İstanbul'da gösteri uçuşu yaptı (11 Aralık).
- Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa istifa etti (28 Aralık).

1910

- Roma elçisi Hakkı Bey sadrazam oldu (12 Ocak).
- Çırağan Sarayı yandı (19 Ocak).
- Cerrahpaşa Hastanesi açıldı.
- Arnavutluk'ta isyan çıktı (1 Nisan).
- Girit Meclisi, Yunan kralına sadakat yemini etti (9 Mayıs).
- Cem Dergisi yayımlandı (10 Aralık).
- Osmanlı Sosyalist Fırkası kuruldu.
- Ressam Osman Hamdi Bey öldü.

1911

- Babıâli yangınında bazı bakanlık binaları zarar gördü (4 Ocak).
- Abide-i Hürriyet açıldı (23 Temmuz).
- Trablusgarp Savaşı başladı (29 Eylül).

Resimli Kitap Dergisi kapağında Trablusgarp Savaşı'yla ilgili bir resim

V. Mehmet Reşat

Devleti'nin Afrika'daki son toprak parçası olup, İtalya'nın güneyinde bulunuyordu. 1911'de Osmanlı Devleti'ne bir ültimatom veren İtalya, Trablusgarp'ın kendisine teslim edilmesini istedi. İtalya, bu konuda, İngiltere ve Fransa'nın desteğini sağlamıştı. İsteğinin kabul edilmemesi üzerine, Osmanlı Devleti'ne savaş açtı.

İtalyanlar, güçlü donanmalarının desteğinde Trablusgarp kıyılarına asker çıkardılar. Mısır, İngilizlerin işgalinde bulunduğundan, Osmanlı Devleti karadan Trablusgarp'a yardım gönderemedi. İtalya, denizde de çok güçlü olduğundan, bu yolla da yardım göndermek imkânsızdı. Bu nedenlerle, Trablusgarp'ın savunulması, oradaki kuvvetlere ve yerli halka bırakıldı. Ayrıca, Mustafa Kemal ve Enver Bey gibi, genç ve vatansever bazı subaylar gizlice Trablusgarp'a gittiler. Mustafa Kemal, Derne'de; Enver Bey, Bingazi'de kuvvetleri örgütlediler. İtalyanlar, üstün kuvvetlere sahip olmalarına rağmen, kıyılardan içeri gidemediler. Mustafa Kemal, Derne ve Tobruk'ta önemli başarılar kazandı.

İtalya, Osmanlı Devleti'ni barışa zorlamak için, Rodos ve Oniki Ada'yı işgal etti; Çanakkale Boğazı'nı topa tuttu. Ancak, bu çabalarından bir sonuç alamadı. Bu sırada, Balkan Savaşı'nın çıkması üzerine, Osmanlı Devleti, yakın ve daha büyük tehlike karşısında, İtalya ile anlaşmak zorunda kaldı. İsviçre'nin Uşi şehrinde bir antlaşma yapıldı (1912).

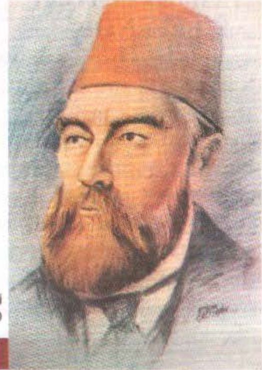
UŞİ ANTLAŞMASI ŞARTLARI

1- Trablusgarp ve Bingazi, İtalya'ya bırakıldı.

2- İtalya, savaş sırasında işgal ettiği Oniki Ada'yı Osmanlı Devleti'ne geri verdi. Ancak, adaların, Yunanlılar tarafından işgal edilebileceği düşüncesiyle, Balkan Savaşı'nın sonuna kadar İtalyanlarda kalması uygun görüldü.

İtalya, sonradan bu adaları Osmanlı Devleti'ne geri vermekten vazgeçerek, kendi topraklarına kattı. 1947'ye kadar adaları elinde tutan İtalya, İkinci Dünya Savaşı'nı kaybedince, buraları Yunanistan'a verdi.

Trablusgarp Savaşı sonunda, Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki varlığı sona erdi. Trablusgarp Savaşı'ndan cesaret alan Balkan devletleri, Osmanlı Devleti'ne karşı topluca saldırıya geçti.

Ahmet Mithat Efendi
(Tablo: Etem Çalışkan)

İtalyanların batırdığı Avnullah Korveti

■ Sadrazam Hakkı Paşa görevinden istifa etti (29 Eylül).

■ Âyan reisi Sait Paşa sadrazam oldu (30 Eylül).

■ Mustafa Kemal, Trablus'a geldi (18 Aralık).

1912

■ Avnullah Korveti batırıldı (24 Şubat).
Beyrut açıklarında kıyı koruma görevi yapan küçük Avnullah korveti, üç İtalyan kruvazörü tarafından batırıldı.

■ Türk Ocağı kuruldu (25 Mart).

■ Sadrazam Sait Paşa istifa etti (16 Temmuz).

■ Âyan reisi Gazi Ahmet Muhtar Paşa sadrazam oldu (22 Temmuz).

■ Balkan Savaşı başladı (8 Ekim).

■ Uşi Antlaşması imzalandı (15 Ekim).

■ Kırcaali-Paşmaklı Savaşı kaybedildi (19 Ekim).

■ Komanova Savaşı kaybedildi (23 Ekim).

■ Kırkkilise (Kırklareli) Savaşı kaybedildi (23 Ekim).

■ Sadrazam Gazi Ahmet Muhtar Paşa istifa etti. Kâmil Paşa sadrazam oldu (29 Ekim).

■ Sultan Abdülhamit, Selânik'ten İstanbul'a getirildi (1 Kasım).

■ Lüleburgaz Savaşı kaybedildi (2 Kasım).

■ Çatalca Savaşı kazanıldı (15 Kasım).

■ Ahmet Mithat Efendi öldü (28 Aralık).
Tanzimat döneminin ünlü yazar ve gazetecisi Ahmet Mithat Efendi, 1844'te İstanbul'da doğdu. İlköğrenimine 1854'te Vidin'de başladı. Rüştiye'yi Niş'te bitirdi. 1864'te Rusçuk'ta Tuna Vilâyeti Mektubi Kalemi'ne girdi. Çalışkanlığı ile Tuna Valisi Mithat Paşa'nın dikkatini çekti. 1869'da Tuna gazetesinin başyazarı oldu. Aynı yıl Mithat Paşa ile birlikte Bağdat'a gitti. Burada, vilâyet matbaasının ve resmî vilâyet gazetesi Zevra'nın müdürlüğünü yaptı. 1871'de İstanbul'a döndü ve oturduğu evin alt katında kurduğu matbaada kendi kitaplarını basmaya başladı. 1872'de Namık Kemal ile tanıştı. Bu sırada Devir ve Bedir adlı iki gazete çıkardı. 1873'te Abdülaziz yönetimi tarafından Rodos'a sürgün edildi. Rodos'ta üç yıl kaldı. V. Murat tahta çıkınca bağışlandı ve İstanbul'a döndü (1876). İttihat Gazetesi'ni yayımlamaya başladı. Bu arada siyasî tutumunu yumuşattı ve II. Abdülhamit'e yakınlaştı. Devletin resmî gazetesi olan Takvim-i Vakayi'nin ve devletin basımevi olan Matbaa-i Amire'nin müdürlüğüne atandı. 1878'de Tercüman-ı Hakikat gazetesini kurdu. Ahmet Mithat Efendi yazarlığı bıraktıktan sonra Darülfünun'da dersler verdi, hayır kurumlarında çalıştı.

Balkan Savaşı sırasında Yunan cephesindeki Türk askerleri

BALKAN SAVAŞLARI

Yunanistan, Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan, yakın bir tarihte Osmanlı Devleti'nden ayrılarak, bağımsız olmuşlardı. Balkan devletleri, kendi aralarındaki anlaşmazlıklara son verip, Osmanlıları Rumeli'den atmak amacıyla anlaştılar. Bu antlaşmanın yapılmasında Rusya'nın büyük rolü oldu. Sırbistan ve Bulgaristan arasında yapılan gizli anlaşmaya, daha sonra Yunanistan ve Karadağ devletleri de katıldı. Balkan devletleri, bu sırada devam etmekte olan Trablusgarp Savaşı'nı bir fırsat olarak gördüler. Balkan Savaşları, Karadağ'ın, Osmanlı Devleti'ne savaş ilân etmesiyle başladı (8 Ekim 1912).

I. BALKAN SAVAŞI

Karadağ'ın Arnavutluk ve Yenipazar sancaklarını işgali üzerine diğer Balkan devletleri, Osmanlı Devleti'ne ültimatom vererek, Rumeli'deki vilâyetlerin özerkliklerini ve bütün Osmanlı ordusunun terhisini istediler. Yunanistan, Girit'i kendi topraklarına kattığını ilân etti. Yunan donanması, Ege adalarından bazılarını ele geçirerek, Anadolu'dan Rumeli'ye asker gönderilmesine engel oldu.

Savaş başladığı sırada, Balkanlardaki Osmanlı orduları düzensiz bir durumda bulunuyordu. Ordu içinde particilik ve ikilik vardı. Balkanlardaki anlaşmalar açıkça farkedildiği hâlde, Os-

V. MEHMET (REŞAT) DÖNEMİ OLAYLARI

1913

- İttihat ve Terakki Fırkası, Babıâli'yi basarak iktidarı ele geçirdi (23 Ocak).
- Yanya şehri, düşman orduları tarafından teslim alındı (6 Mart).
- Edirne, Bulgar Kralı Ferdinand tarafından ele geçirildi (24 Mart).
- Balkan Savaşı sonrası Londra Antlaşması imzalandı (30 Mayıs).

Londra Antlaşması'na göre; Edirne'nin Bulgarlara verilmesine, Midye-Enez hattının sınır olmasına, Arnavutluk sınırının büyük devletlerce çizilmesine, Osmanlı Devleti'nin Girit adası üzerindeki haklarının sona ermesine, esirlerin karşılıklı iadesine karar verildi.

- Sadrazam Mahmut Şevket Paşa öldürüldü. Mısırlı Prens Sait Halim Paşa sadrazam oldu. İttihat ve Terakki Partisi'nin en şiddetli baskı devri başladı (11 Haziran).
- İkinci Balkan Savaşı başladı (19 Temmuz).
- Edirne kurtarıldı (21 Temmuz).
- Bulgaristan ile İstanbul Antlaşması imzalandı (29 Eylül).
- Yunanistan ile Atina Antlaşması imzalandı (14 Ekim).
- Liman von Sanders başkanlığında bir Alman askerî heyeti İstanbul'a geldi (14 Aralık).

1914

- Enver Bey, paşalığa terfi ettirildi ve Harbiye Nazırı oldu (3 Ocak).
- Vilâyât-ı Şarkiyye'de ıslahat yapılması hakkında Yeniköy Mukavelesi imzalandı (6 Şubat).

İstanbul'da ilk elektrikli tramvay, kurban kesilerek hizmete giriyor

- Türkiye'de ilk uçak postası hizmete girdi (12 Şubat).
- İstanbul'da ilk elektrikli tramvay çalışmaya başladı (20 Şubat).
- Osmanlı Devleti ile Sırbistan arasında İstanbul Antlaşması imzalandı (14 Mart).
- İngiltere, Osmanlı Devleti'nin parasını ödeyip ısmarladığı iki savaş gemisini teslim etmekten vazgeçti (21 Temmuz).

Balkan Savaşı sırasında Sirkeci Garı'nda bir Türk birliği

manlı yöneticileri, ordunun büyük kısmını terhis etmişlerdi. Ordular arasında düzenli bir haberleşme sistemi mevcut değildi. Dört Balkan ülkesinin saldırısı karşısında Osmanlı orduları, hemen her yerde yenilgiye uğradı. Edirne'yi kuşatan Bulgar ordusu, Kırklareli ve Lüleburgaz savaşlarını kazandıktan sonra, Çatalca önlerine kadar geldi. Edirne'de Şükrü Paşa, şehri kahramanca savundu. Makedonya, Bulgar, Sırp ve Karadağ ordularınca işgal edilirken, Yunanlılar, Ege adalarına asker çıkardılar. Osmanlı Devleti ile karadan bağlantısı kesilen Arnavutluk, bağımsızlığını ilân etti.

BABIÂLİ BASKINI

Birinci Balkan Savaşı'nda yenilen Osmanlı Devleti, Rumeli'de büyük toprak kaybına uğramış ve Bulgar ordusu Çatalca'ya kadar gelmişti. Bu gelişme üzerine büyük devletlerin aracılığı ile 1912 yılı sonunda, Londra'da bir konferans toplandı. Balkan devletleri, Edirne dahil, bütün Rumeli'yi istediler (17 Ocak 1913). Hürriyet ve İtilâf Partisi yanlısı Sadrazam Kâmil Paşa'nın, Edirne'yi verme eğiliminde olduğunu düşünen İttihatçılar, uzun bir süreden beri hazırladıkları hükûmet darbesini gerçekleştirmeye karar verdi. 23 Ocak 1913 günü Enver Bey (Paşa), Talat Bey (Paşa), Yakup Cemil, Ömer Naci, Sapancalı Hakkı, Mustafa Necip, Hilmi ve Mümtaz beylerle birlikte, 30-40 kadar İttihatçı, Babıâli'yi bastılar. İttihatçılara direnen Sadaret Yaveri Nafiz Bey, Harbiye Nazırı'nın yaveri Kıbrıslı Tevfik Bey ve bazı görevliler, çıkan ilk çatışmada öldürüldüler. Hükûmetin güçlü adamı Harbiye Nazırı Nâzım Paşa, Yakup Cemil tarafından tabancayla öldürüldü. Sadrazam Kâmil Paşa istifaya zorlandı. İttihat ve Terakki yanlısı Mahmut Şevket Paşa, sadrazamlığa getirildi. Babıâli Baskını'nı düzenleyenlerin başında yer alan Enver Bey (Paşa), bundan sonra "Hürriyet Kahramanı" olarak anılır oldu.

II. BALKAN SAVAŞI

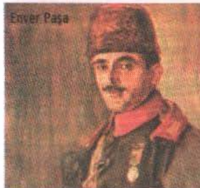
Londra Antlaşması'na göre Bulgaristan, diğer devletlerden daha çok toprak elde etmişti. Bundan memnun olmayan Sırbistan ve Yunanistan, Bulgaristan'a saldırdı. Bulgaristan'ın bu durumundan yararlanmak isteyen Romanya da savaşa girdi. Bulgar orduları yenilmeye başladı.

Balkan devletleri arasındaki bu çatışmadan yararlanan Osmanlı ordusu, Midye-Enez hattını geçti. Bulgarlar, geri çekilmek zorunda kaldı. Edirne ve Kırklareli geri alındı. II. Balkan Savaşı sonunda, Bulgaristan ile İstanbul, Yunanistan ile Atina antlaşmaları yapıldı (1913). Yine bu savaşın sonunda Balkan devletleri, Osmanlı Devleti'nden aldıkları toprakları, Bükreş Antlaşması ile aralarında paylaştılar (1913).

Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında yapılan İstanbul Antlaşması'na göre:

1- Edirne, Kırklareli ve Dimetoka, Osmanlılarda kaldı. Kavala ve Dedeağaç, Bulgaristan'a bırakıldı.

- Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun, Sırbistan'a savaş ilân etmesiyle Birinci Dünya Savaşı başladı (28 Temmuz).
- Osmanlı Devleti ile Almanya arasında gizli ittifak antlaşması imzalandı (2 Ağustos).
- Goben ve Breslav adındaki iki Alman zırhlısı, Osmanlı Devleti'ne sığındı (11 Ağustos).
- Osmanlı Devleti, tek taraflı olarak kapitülâsyonların kaldırıldığını ilân etti (9 Eylül).
- Harbiye Nazırı Enver Paşa, başkumandan vekili -başkumandan padişahtır- tayin edildi (21 Ekim).
- Alman amirali Suşon komutasında Karadeniz'e çıkan Yavuz (Goben) ve Osmanlı donanması, Rus limanlarını bombaladı (29 Ekim).
- Burdur ve Isparta'da deprem oldu (4 Kasım).
- Osmanlı Devleti, Almanya'nın yanında Birinci Dünya Savaşı'na girdi (11 Kasım).
- Cihad-ı Ekber ilân edildi.
- Yeşilköy'deki Rus Abidesi yıkıldı (14 Kasım).
- Rus donanması, Trabzon'u bombaladı (17 Kasım).
- Osmanlı donanmasına bağlı Mesudiye Zırhlısı, bir torpil yarası alarak Çanakkale Boğazı'nda battı (13 Aralık).

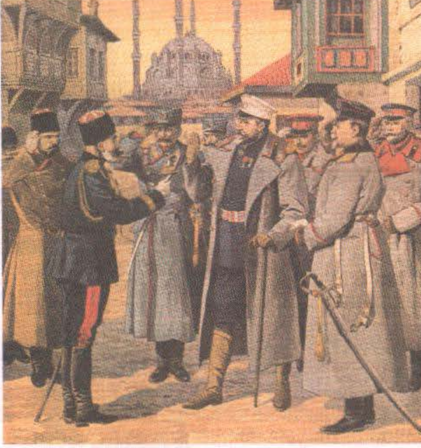
- Sarıkamış Harekâtı başladı (21 Aralık).
- Darülbedayi açıldı.

Darülbedayi'nin açılış programı

- Şair ve romancı Recaizade Mahmut Ekrem öldü.

1915

- Kanal (Süveyş) Harekâtı başarısızlıkla sonuçlandı (2 Şubat).
- Çanakkale Deniz Savaşı kazanıldı (18 Mart).
- İngilizler ve Fransızlar, Seddülbahir ve Arıburnu'na asker çıkardılar (25 Nisan).
- Seddülbahir Savaşı kazanıldı (26 Nisan).
- Kabatepe Savaşı kazanıldı (4 Mayıs).
- Van, Muş ve Bitlis, Rusların eline geçti (6 Mayıs).

Edirne'nin Bulgarlara teslimini gösteren temsilî bir resim

2- İki devlet arasında Meriç nehri sınır kabul edildi.

Kıyılarımıza yakın Ege adalarının geleceği ile ilgili karar, Avrupa devletlerine bırakılmıştı. Bu devletlerin verdikleri karar ise; Bozcaada, İmroz ve Meis'in dışında kalan adaların Yunanistan'a verilmesi oldu. Osmanlı Devleti, bu kararı kabul etmedi. Ancak, Yunanlıların bu adaları ellerinde bulundurdukları günlerde Birinci Dünya Savaşı başladığından bir şey yapılamadı.

Birinci Balkan Savaşı'nda, orduların iyi yönetilmemesi, azınlıkların ihaneti, orduda particilik ve ikiliğin bulunması, yenilginin başlıca sebepleri oldu. Balkan Savaşları, Osmanlı Devleti'nin, Balkan devletlerini bile yenemeyecek kadar güçsüz olduğunu gösterdi. Yine bu savaşın sonunda, Ege Denizi ve Balkanlarda Osmanlı varlığı sona erdi. Balkan Savaşı sırasında ve sonrasında, yüzyıllardır Rumeli'de yaşayan binlerce Türk, İstanbul ve Anadolu'ya göç etmek zorunda kaldılar.

I. DÜNYA SAVAŞI SAVAŞIN SEBEPLERİ

XIX. yüzyılın sonlarına doğru siyasî birliklerini tamamlayan Almanya ve İtalya, kısa zamanda sanayilerini geliştirdiler. Ancak, ham madde ve pazar sorunlarının çözümü için sömürge elde etmede geç kalmışlardı. Bu nedenle ekonomik sıkıntı içinde bulunuyorlardı. Almanya, 1870'te aldığı Alsas-Loren bölgesi yüzünden, Fransa ile anlaşmazlık hâlindeydi. Afrika'da ve Okyanus adalarında sömürgeler elde etmeye çalışan Almanya, buralarda da İngiltere ile karşı karşıya geldi.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Rusya, Balkanlara yerleşme konusunda siyasî bir çatışma içindeydiler. Almanya, bu konuda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu destekliyordu. Çünkü, Balkanlara egemen olacak bir Rusya, Almanya için sorun çıkarabilirdi. Bu durum, Almanya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki amaçlarını gerçekleştirmesine engel olabilirdi. Almanya'nın bu tutumu, Rusya'yı, İngiltere ve

V. MEHMET (REŞAT) DÖNEMİ OLAYLARI

1915

- **Muavenet-i Milliye muhribi, bir gece baskınında Çanakkale Boğazı girişinde İngilizlerin Goliath zırhlısını batırdı (13 Mayıs).**

- **Mustafa Kemal Paşa, Anafartalar'da İngilizlere karşı büyük bir zafer kazandı (7 Ağustos).**

- **Barbaros Hayrettin Zırhlısı batırıldı (9 Ağustos).**

- **Tevfik Fikret öldü (19 Ağustos).**
26 Aralık 1867'de İstanbul'da doğan Tevfik Fikret, toplumsal içerikli şiirleriyle, Türkiye'de Batılı sanat anlayışının yerleşmesinde büyük rol oynadı. 1888'de Mekteb-i Sultani'yi (Galatasaray Lisesi) birincilikle bitiren Tevfik Fikret, çeşitli yerlerde memurluklarda bulundu. 1891'de Mirsad Dergisi'nin açtığı şiir yarışmasında birincilik kazandı ve edebiyat çevrelerinde adını duyurdu. 1892'de Mekteb-i Sultani'ye Türkçe öğretmeni olarak atandı. 1894'te Malûmat Dergisi'ni çıkaranlar arasında yer aldı. 1896'da Servet-i Fünun Dergisi'nin yazı işleri müdürlüğüne getirildi. Aynı yıl Türkçe öğretmeni olarak Robert Kolej'e girdi. 1906'da yaptırdığı ve Aşiyan adını verdiği evine yerleşti. 1908'de ilân edilen II. Meşrutiyet'in savunucularından oldu. Hüseyin Kâzım Kadri ve Hüseyin Cahit (Yalçın) ile Tanin Gazetesi'ni kurdu. Gazetenin İttihat ve Terakki'nin yayın organı durumuna getirilmesine karşı çıktı ve gazeteden ayrıldı. Daha sonra Mekteb-i Sultani müdürlüğüne getirildi. 13 Nisan 1909'da meydana gelen 31 Mart Olayı'nı protesto etmek amacıyla bu görevinden ayrıldı. Aşiyan'a çekilen Tevfik Fikret, şeker hastalığına yakalandı. Kolundan olduğu bir ameliyat sonrası öldü.

Tevfik Fikret

- **Bulgaristan, İttifak Devletleri'nin yanında savaşa girdi (14 Ekim).**

- **Irak Cephesi'nde İngilizlere karşı Selmanpâk Savaşı kazanıldı. General Townshend kumandasındaki İngiliz ordusu, Kût-ül Amare'ye çekildi (22 Kasım).**

- **İtilâf Devletleri kuvvetleri Çanakkale Cephesi'nden çekilmeye başladılar (19 Aralık).**

1916

- **Çanakkale savaşları sona erdi. İngilizler ve Fransızlar, Çanakkale'deki son kuvvetlerini de geri çektiler (3 Ocak).**

- **Veliaht Yusuf İzzettin Efendi intihar etti (1 Şubat).**

- **Kût-ül Amare'de kuşatılan General Townshend, 17 bin kişilik kuvvetiyle teslim oldu (29 Nisan).**

Fransa'ya yaklaştırdı. Almanya'nın Osmanlı Devleti'ne yakınlaşması, İngiltere'yi huzursuz ediyordu. Çünkü, Süveyş Kanalı'nın açılmasından sonra büyük önem kazanan Mısır'ın tehlikeye düşmesi, İngiltere'yi korkutuyordu.

İTTİFAK VE İTİLÂF GRUPLARININ OLUŞMASI

Millî çatışmalar, askerî antlaşmalar ve ekonomik nedenlerle, güçlü devletler, yanlarına bazı küçük devletleri de alarak iki gruba ayrıldılar.

Almanya, 1883'te Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve İtalya ile birleşerek, Üçlü İttifak'ı kurdu (Savaş başladıktan sonra Osmanlı Devleti ile Bulgaristan bu gruba girerken, İtalya, İtilâf grubuna geçti). Bu birleşme karşısında İngiltere, Fransa ve Rusya da kendi aralarında Üçlü İtilâf'ı kurdular (1893-1907) (Sonradan bu gruba Sırbistan, Romanya, Yunanistan, Japonya, İtalya ve ABD katıldı). Bu iki grup, her alanda birbirleriyle yarışıyor ve savaşa hazırlanıyorlardı. Savaşı başlatmak için ufak bir kıvılcım yeterli olacaktı.

SAVAŞIN BAŞLAMASI

28 Haziran 1914'te Avusturya-Macaristan veliahtı Ferdinand, Saraybosna'da bir Sırp tarafından öldürüldü. Bu olay, Birinci Dünya Savaşı'nı başlatan kıvılcım oldu. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Sırbistan'ı cezalandırmak için savaş ilân etti. Birkaç gün içinde her iki taraf devletleri, birbirlerine savaş ilân ettiler. Ancak, İttifak Devletleri içinde yer alan İtalya, bir süre bekledikten sonra İtilâf Devletleri arasına katıldı.

Kapitülâsyanların kaldırılmasıyla ilgili olarak Sultanahmet Meydanı'nda yapılan kutlamalardan bir görünüş

OSMANLI DEVLETİ'NİN SAVAŞA GİRMESİ VE CEPHELER

Osmanlı Devleti, Balkan Savaşları'ndaki yenilginin etkisiyle orduyu ve donanmayı ıslah etmeye çalışırken, bir yandan da iki gruba ayrılmış olan Avrupa'da bazı ittifak teşebbüslerinde bulundu. İttifak teşebbüslerinin başarısızlıkla sonuçlanması, Osmanlı Devleti'ni Almanya'ya yaklaştırdı.

- Edirne müdafii Şükrü Paşa öldü (5 Haziran).
- İngilizler tarafından satın alınmış olan Mekke Emiri Şerif Hüseyin, Osmanlı Devleti'ne karşı isyan etti (27 Haziran).
- Ruslar, Bayburt'u işgal ettiler (15 Temmuz).
- Ruslar, Gümüşhane'yi işgal ettiler (20 Temmuz).
- Ruslar, Erzincan'ı işgal ettiler (24 Temmuz).
- Sina Cephesi'nde, 4. Ordu'nun İkinci Kanal Harekâtı da başarısızlıkla sonuçlandı (27 Temmuz).
- Tamburî Cemil Bey öldü (4 Ağustos).
- Mustafa Kemal Paşa, Bitlis ve Muş'u Ruslardan geri aldı (7-8 Ağustos).
- Binbaşı Yakup Cemil kurşuna dizildi (11 Eylül).
- Türk kuvvetleri, Sina Cephesi'ndeki El-Ariş'ten geri çekilmeye başladı (16 Aralık).

1917

- Müzik öğretmeni yetiştirmek amacıyla Darülelhan açıldı (1 Ocak).
- Sadrazam Sait Halim Paşa istifa etti. Dahiliye Nazırı Talat Paşa, sadrazam oldu (3 Şubat).
- Kudüs, İngilizler tarafından işgal edildi (9 Şubat).
- Rumî takvim ile Gregorien takvimi arasındaki on üç günlük fark düzeltildi (21 Şubat).
- İngiliz uçakları, İstanbul'u bombaladı (9 Mart).
- Bağdat, İngilizler tarafından işgal edildi (11 Mart).
- Rusya'da Bolşevik İhtilâli başladı (12 Mart).
- Gazze Savaşı kazanıldı (26 Mart).
- Saint-Jean de Maurienne Antlaşması imzalandı (17 Nisan).
- Yıldırım Orduları Grubu kuruldu (Aralık).

1918

- Medine müdafii Fahrettin Paşa teslim oldu (13 Ocak).
- Çanakkale Boğazı'nı abluka altında bulunduran düşman gemilerine karşı, Osmanlı donanması, baskın düzenledi. Yavuz zırhlısı yaralandı, Midilli kruvazörü battı (20 Ocak).
- II. Abdülhamit öldü (10 Şubat).
- Brest-Litowsk Antlaşması imzalandı (3 Mart).
- Kerkük, İngilizlerin eline geçti (7 Mayıs).
- Padişah V. Mehmet Reşat öldü (3 Temmuz).

V. Mehmet Reşat, Eyüp'te kendi yaptırdığı türbeye defnedildi.

Almanya ile ittifak görüşmeleri 27 Temmuz'da İstanbul'da başladı. 2 Ağustos 1914'te Türk-Alman ittifakı imzalandı. İtilâf Devletleri taraftarı olarak bilinen Maliye Nazırı Cavit Bey ile Bahriye Nazırı Cemal Paşa ve hükûmetin birçok üyesi, gizli görüşmelerden haberdar edilmemişler, ancak ittifak imzalandıktan sonra kendilerine haber verilmiştir. Bu ittifaka göre:

1) İki devlet, Avusturya ile Sırbistan arasında çıkan bir anlaşmazlıkta tarafsız olacaklar.

2) Rusya'nın aldığı askerî tedbirler sonunda, Avusturya ile Rusya savaşa girişir ve Almanya da Avusturya'nın yardımına gitmek zorunda kalırsa, Osmanlı Devleti de savaşa katılacaktır.

3) Osmanlı Devleti tehdit altında kalırsa, Almanya, Osmanlı Devleti'ni silâhla savunacaktır.

4) İttifak, 1918 yılı sonuna kadar devam edecek ve taraflardan biri feshetmezse, beş yıl için yeniden yürürlükte olacaktır.

I. Dünya Savaşı başladığında Osmanlı Devleti, tarafsız kalmaya karar verdi. Bununla beraber, seferberlik ilân edip kapitülâsyonları kaldırdı. İtilâf Devletleri de, Osmanlı Devleti'nin tarafsız kalmasını destekliyorlardı. Böylece, İngiltere'nin Orta Doğu yolu güvenlikte olacak ve yeni cepheler açılmayacaktı. İtilâf Devletleri, bunu sağlayabilmek için, Osmanlı Devleti'ne her türlü yardımı yapmaya hazır olduklarını bildirdiler.

Bu sırada yönetimi elinde bulunduran İttihat ve Terakki Partisi, İttifak Devletlerini daha güçlü görmekteydi. İttihat ve Terakki'nin güçlü adamı olan Enver Paşa, Almanya'nın bu savaşı kesin olarak kazanacağına inanıyordu. Almanya'nın yanında savaşa girilirse, daha önce kaybedilmiş olan yerler geri alınabilirdi.

Savaşın başlamasından bir süre sonra, Akdeniz'de bulunan iki Alman savaş gemisi Goben ve Breslav, İngiliz donanmasından kaçarak, Osmanlı Devleti'ne sığındılar. Osmanlı Devleti, tarafsızlığını korumak için, bu gemileri satın aldığını bildirdi.

Almanya, savaşın kendi üzerindeki yükünü hafifletebilmek için, Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesinden yanaydı. Böylece, İtilâf Devletleri yeni cepheler açacak, güçleri bölünecek ve Almanya'nın yükü azalacaktı. Almanlar, bu konuda, Osmanlı Devleti'ne sığınmış olan iki gemiden yararlandılar. Türk bayrağı çekerek Karadeniz'e çıkan Goben ve Breslav, Rus limanlarını bombaladılar. Bu olay üzerine Rusya, Osmanlı Devleti'ne ültimatom verdi. Osmanlı Devleti ise, bu ültimatoma, 16 Kasım 1914'te savaş ilân ederek karşılık verdi. Bir süre sonra Bulgaristan da, Almanya yanında savaşa girince, Osmanlı Devleti ile Almanya, karadan birleşmiş oldular.

Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesiyle, savaş çok geniş alanlara yayıldı. Bu durum, Üçlü İttifak Devletleri için büyük kazanç oldu. Kafkas Cephesinin açılmasıyla, Rus kuvvetlerinin bir kısmını üzerine çeken Osmanlı Devleti, Doğu Avrupa'da İttifak Devletleri'nin yükünü azalttı. Almanların bu konuda en büyük beklentisi ise, Osmanlı padişahının halifelik gücünden yararlanmak ve halifenin cihat ilân etmesi ve bunun sonucunda İngiliz sömürgelerindeki Müslümanların ayaklanması idi. Ancak, V. Mehmet Reşat, cihat ilân ettiği hâlde bu çağrıya uyan olmadı. Çünkü, Müslümanların çoğu İngiliz sömürgelerinde yaşıyordu. Hint Müslümanları, İngilizlerin yönetiminde bize karşı savaşırken, Araplar da İngilizlere yardım ederek, Yemen'de, Hicaz'da ve Suriye'de, Türk askerlerine karşı savaştılar.

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale, Kafkasya, Filistin, Mısır, Hicaz, Irak, Romanya, Galiçya ve Makedonya cephelerinde savaştı.

KAFKAS CEPHESİ

Savaşın ilânı ile birlikte Ruslar, saldırıya geçerek, Türk topraklarına girdiler (Kasım 1914). Başkomutan Vekili Enver Paşa, Kafkaslardan yapılacak bir saldırının, bölgedeki Müslüman halkın ayaklanmasına ve bu suretle sağlanacak destekle başarıya ulaşılacağına inanıyordu. Aslında, Enver Paşa'yı bu düşünceye yönelten Almanlardı. Enver Paşa'nın cepheye giderek doğrudan yönettiği Sarıkamış Harekâtı, büyük felâketle sonuçlandı. 1915'te yeniden saldırıya geçen Ruslar, 1916 yılı başlarında Erzurum, Muş, Bitlis, Trabzon ve Erzincan'ı ele geçirdiler.

Çanakkale Savaşlarından sonra, Doğu Cephesinde görevlendirilen Mustafa Kemal, Rusları yenerek Muş ve Bitlis'i geri aldı. 1917'de Rusya'da ihtilâl çıkınca, bölgeyi boşaltan Rusların işgal ettikleri yerler yeniden ele geçirildi. Rusya, savaştan çekildi ve Üçlü İttifak Devletleri ile Brest-Litovsk Antlaşması'nı

Enver Paşa

V. Mehmet Reşat'ın Dolmabahçe Sarayı'ndaki fotoğrafı (Fotoğraf: Photo Apollon)

imzaladı (3 Mart 1918). Osmanlı Devleti bu antlaşma ile daha önce Berlin Antlaşması ile Rusya'ya bırakmış olduğu Kars, Ardahan ve Batum'u topraklarına kattı.

ÇANAKKALE CEPHESİ

Bu cephe, İtilâf Devletleri tarafından açıldı. Cephenin açılma nedeni, İngiltere ve Fransa'nın, Boğazlar yolu ile Rusya'ya yardım etmek istemeleriydi. Rusya'nın, Doğu Avrupa'da ve Kafkaslarda savaşı sürdürebilmesi, müttefiklerinin yardımına bağlıydı. İngiltere ve Fransa, Orta Avrupa'daki kuvvetlerine dokunmadan, Boğazlar yolu ile Rusya'ya yardım etmeye karar verdiler. Bu cephenin açılmasıyla, aynı zamanda, İstanbul ele geçirilecek; Süveyş kanalı ve Hint yolu üzerindeki Türk baskısı kaldırılacak; Osmanlı Devleti barışa zorlanmış olacaktı. Bu amaçlarla İngiliz ve Fransız donanması, 19 Şubat 1915'ten itibaren Çanakkale Boğazı'nın iki tarafındaki Türk savunma hatlarını bombardımana başladılar.

Zaman zaman çok şiddetlenen bu bombardımanlar 18 Mart'a kadar devam etti.

İngiliz ve Fransız donanmalarının 18 Mart 1915 günü Çanakkale Boğazı'nı geçme girişimleri, ağır yenilgiye uğramalarıyla sonuçlandı. Türk kuvvetleri karadan atılmadıkça, Boğazların geçilemeyeceğini anlayan İngilizler, 25 Nisan 1915'te Gelibolu Yarımadası'na asker çıkardılar. Bu bölgede 19. Tümen komutanı olarak bulunan Mustafa Kemal, Arıburnu, Conkbayırı ve Anafartalar'da gösterdiği başarılarla savaş tarihine örnek zaferler ekledi. Özellikle Anafartalar'daki başarısından dolayı kendisine "Anafartalar Kahramanı" unvanı verildi. Çanakkale'nin karadan da geçilemeyeceğini anlayan İtilâf Devletleri, Ocak 1916'da Gelibolu'yu boşaltmak zorunda kaldılar.

Çanakkale savaşları, üstün düşman kuvvetleri karşısında bile, iyi komutanların elinde Türk askerinin yenilemeyeceğini bütün dünyaya gösterdi. Çanakkale ruhu, aynı zamanda Millî Mücadele ruhunun başlangıcı oldu.

Çanakkale zaferi ile Gelibolu Yarımadası'nın ve İstanbul'un, İtilâf Devletleri'nin eline geçmesi önlendi. Bu arada müttefiklerinden yardım alamayan Rusya'da ihtilâl çıktı. Çarlık Rusyası yıkıldı ve Rusya savaştan çekildi. İngiliz ve Fransızların uğradıkları yenilgi, Müslüman halkların bulunduğu sömürgelerde, özellikle de Hindistan'da ayaklanmalara yol açtı.

IRAK CEPHESİ

İngilizler tarafından bu cephenin açılma sebepleri; Abadan petrollerini korumak, Ruslarla birleşerek, Hindistan'ın tehdit edilmesini önlemekti.

Savaş başladığında Basra'ya çıkan İngilizler, Selmanpâk ve Kût-ül Amare'de yenilgiye uğradılar. Kazanılan bu savaşlara rağmen, Irak cephesinde istenilen başarı elde edilemedi ve İngilizler, Irak'tan çıkarılamadı. Bunun en önemli sebebi, Başkomutan Enver Paşa'nın, Almanların isteğine uyarak, İran'ı Rus kuvvetlerinden temizlemeye karar verdiği için, Irak cephesindeki taarruzları devam ettirmemesiydi. Bunun üzerine Basra'ya yeni kuvvetler çıkaran İngilizler, giderek üstünlüğü ele geçirdiler. 11 Mart 1917'de Bağdat, İngilizlerin eline geçti. Irak'ta ilerlemelerini sürdüren İngilizler, Kerkük'ü aldılar ve 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalandığında Musul'a yaklaşmış bulunuyorlardı.

MISIR VE FİLİSTİN CEPHELERİ

Mısır cephesi, Almanların isteği üzerine açıldı. Amaç, Süveyş Kanalı'nı ele geçirerek, İngilizlerin sömürgeleriyle bağlantısını kesmekti. Cemal Paşa komutasındaki kuvvetlerin 1915 yılı içinde yaptıkları hücumlar başarılı olmadı. İngilizler, Aden ve Süveyş'ten saldırıya geçerek, Türk kuvvetlerini geri çekilmek zorunda bıraktılar.

İngilizler bu arada, Yemen, Hicaz ve Filistin Araplarını isyana kışkırtarak, bu bölgedeki Türk ordularını güç durumda bıraktılar. Mekke Emiri Şerif Hüseyin, İngilizlerle iş birliği içindeydi. Türk kuvvetleri, bu durum karşısında, bu bölgeleri boşaltıp kuzeye doğru çekilmeye başladılar.

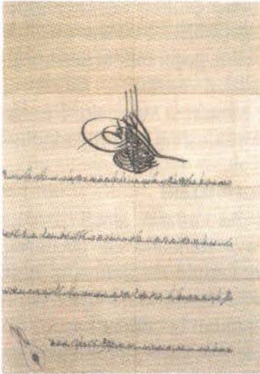
V. MEHMET (REŞAT) ÖLDÜ

I. Dünya Savaşı'nın sonunun yaklaştığı bir dönemde hastalanan V. Mehmet (Reşat), 3 Temmuz 1918'de 74 yaşındayken öldü. İstanbul Eyüp iskelesi yakınlarında kendi yaptırmış olduğu türbeye gömüldü.

VI. MEHMET
(Vahdettin)

SALTANAT SÜRESİ: 4 yıl 4 ay (4.7.1918 - 1.11.1922)

VI. MEHMET, PADİŞAH OLDUĞU İLK GÜN, TEBRİK İÇİN HUZURA ÇIKAN ŞEYHÜLİSLÂM MUSA KÂZIM EFENDİ'YE ŞÖYLE DEDİ : "BEN BU MAKAM İÇİN HAZIRLANMADIM. ÇOCUKLUĞUMDAN BERİ RAHATSIZ OLDUĞUMDAN YETERLİ EĞİTİMİ ALAMADIM. YAŞIM KEMALE ERDİ. DÜNYADA BİR EMELİM KALMADI. FAKAT TAKDİRİ İLÂHİ İLE TEVECCÜH ETTİ; BU AĞIR VAZİFEYİ DERUHTE ETTİM. ŞAŞIRMIŞ BİR HÂLDEYİM. BANA DUA EDİNİZ".

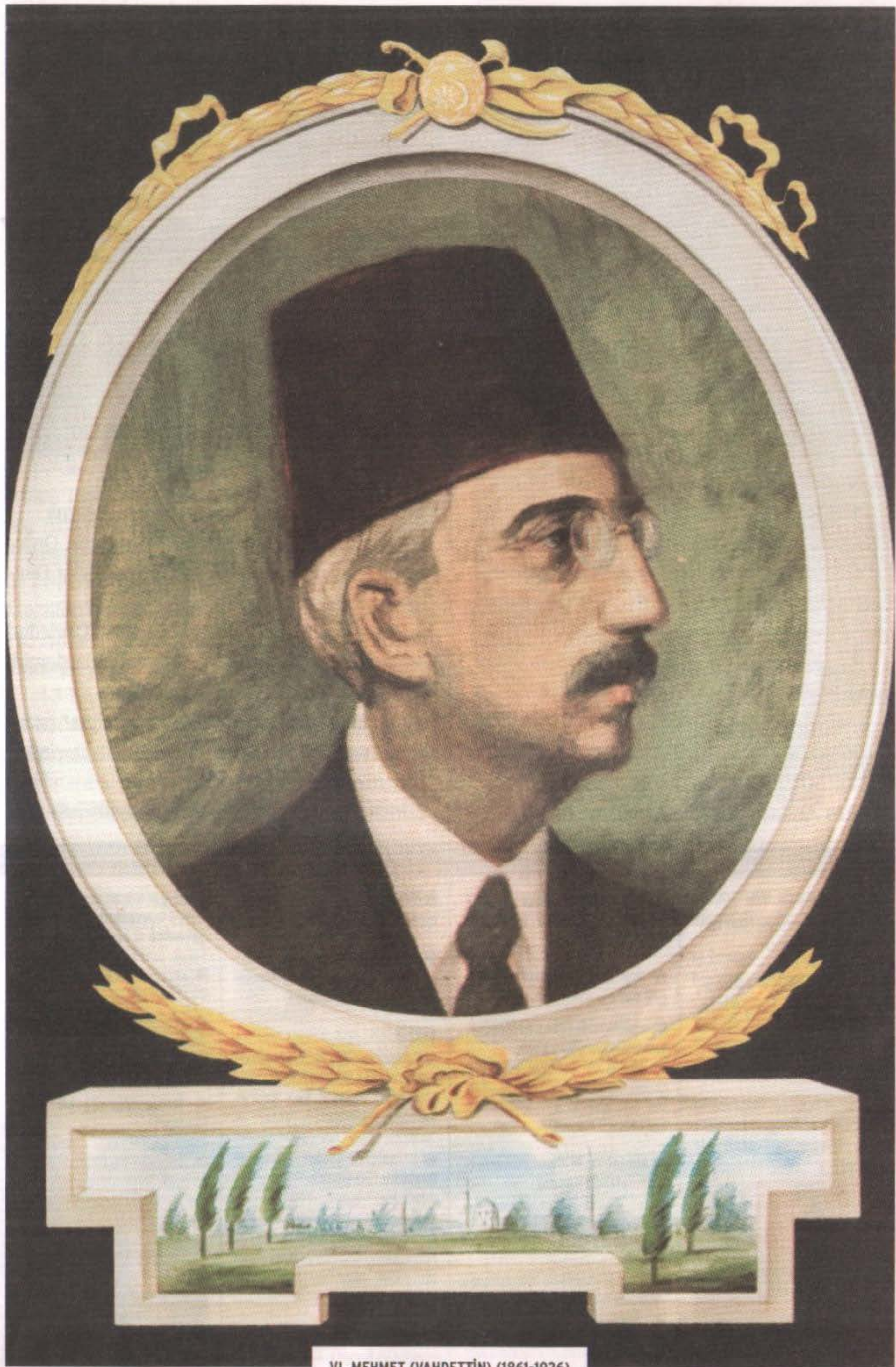

VI. Mehmet (Vahdettin)'in tuğralı fermanı

Osmanlı padişahlarının otuz altıncısı ve sonuncusu olan VI. Mehmet, Sultan Abdülmecit'in en küçük oğludur. Annesi Gülüstû Hanım'dır. Amcasının oğlu Veliaht Yusuf İzzettin Efendi'nin intiharı üzerine 1916'da veliaht oldu. Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti ve müttefiklerinin yenilgisiyle sona ermek üzereyken, 4 Temmuz 1918'de tahta çıktı.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONA ERDİ

1918 yılı sonlarına yaklaşıldığında, Osmanlı Devleti'nin de aralarında yer aldığı İttifak Devletleri'nin savaşı kaybettikleri iyice netleşmişti. Bu durum üzerine iktidardaki İttihat ve Terakki Partisi Hükûmeti, 4 Ekim'de mütareke (ateşkes) istedikten sonra, 8 Ekim'de istifa etti. VI. Mehmet Vahdettin, yeni hükûmeti kurmakla görevlendirdiği Ahmet İzzet Paşa'yı sadrazam atadı. 14 Ekim 1918'de Ahmet İzzet Paşa Hükûmeti kuruldu.

VI. MEHMET	
Doğum Tarihi	: 2. 2. 1861
Doğum Yeri	: İstanbul
Babası	: Sultan Abdülmecit
Annesi	: Gülüstû
Tahta çıktığı tarih	: 4. 7. 1918
Tahta çıktığında yaşı	: 57 yaş, 5 ay
Saltanatının sonu	: 1. 11. 1922
Tahttan ayrılma sebebi	: Saltanatın kaldırılması
Saltanat süresi	: 4 yıl, 4 ay
Ölüm tarihi	: 16. 5. 1926
Ölüm sebebi	: Kalp yetmezliği
Öldüğü yer	: San Remo
Gömülü olduğu yer	: Şam

VI. MEHMET (VAHDETTİN) (1861-1926)

İtilâf Devletleri donanması İstanbul'da

MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASI

14 Ekim 1918'de Ahmet İzzet Paşa başkanlığında kurulan yeni hükûmet, İtilâf Devletleri'nden ateşkes isteğinde bulundu. İngilizler ateşkes ile ilgili görüşme yeri olarak Limni adasının Mondros limanını seçtiler.

Ateşkesle ilgili 27 Ekim'de başlayan görüşmeler 30 Ekim'e kadar devam etti. Türk heyeti, önerilen koşulların hafifletilmesini istediyse de, Amiral Galtrop bunun mümkün olmadığını belirtti. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması 25 maddeden oluştu. Antlaşmanın başlıca maddeleri şunlardır:

1-Çanakkale ve İstanbul boğazları açılacak.

2-Osmanlı orduları derhal terhis edilecek. Orduya ait silâh, cephane ve taşıt araçları İtilâf Devletlerine teslim edilecek.

3-Donanma teslim edilecek ve İtilâf Devletleri tarafından uygun görülecek limanlarda demirli tutulacak.

4-Limanlar, Toros tünelleri, telsiz-telgraf istasyonları ve bütün demiryolları, İtilâf Devletleri görevlilerince kontrol edilecek.

5-İtilâf Devletleri, güvenliklerini tehlikede gör-

VI. MEHMET DÖNEMİ OLAYLARI

1918

- VI. Mehmet (Vahdettin) tahta çıktı (4 Temmuz).
- Osmanlı tarihinin son kılıç alayı düzenlendi (31 Ağustos).
- İngilizler, Şam'a girdi (1 Ekim).
- Sadrazam Talat Paşa istifa etti. İttihat ve Terakki Komitesi iş başından uzaklaştı (8 Ekim).

Sadrazam Talat Paşa

- Eski Harbiye nazırlarından Ahmet İzzet Paşa sadrazam oldu (14 Ekim).
- İngilizler, Halep'e girdi (27 Ekim).
- Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandı (30 Ekim).
- İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimlerinden Talat, Enver ve Cemal Paşa ülkeden kaçtılar (3 Kasım).
- Ahmet İzzet Paşa Hükûmeti istifa etti (8 Kasım).
- Tevfik Paşa, ikinci kez sadrazam oldu (11 Kasım).
- İtilâf Devletleri donanması İstanbul'a geldi. Yıldırım Orduları Kumandanı Mustafa Kemal Paşa İstanbul'a geldi (13 Kasım).
- Bakû, İngilizler tarafından işgal edildi (17 Kasım).
- Padişah VI. Mehmet, işgallere karşı çıkan Mebuslar Meclisi'ni kapattı (21 Aralık).

1919

- Sadrazam Tevfik Paşa görevinden istifa etti (12 Ocak). Ertesi gün, üçüncü kez sadrazamlığa getirildi.
- İttihatçılar tevkif edilmeye başlandı (30 Ocak).
- Rumeli'deki düşman orduları Başkumandanı General Franchet d'Espérey, gösterişli bir zafer alayı ile İstanbul'a girdi (8 Şubat).
- Ateşkes Antlaşması ihlâl edildi (15 Şubat).
- Azgur kasabası ve Ahıska, Gürcü kuvvetleri tarafından işgal edildi (1 Mart).
- Gazi Ahmet Muhtar Paşa öldü (21 Ocak).
- Sadrazam Tevfik Paşa istifa etti. Ertesi gün Damat Ferit Paşa sadrazam oldu (3 Mart).
- İttihatçılar tevkif edildi (10 Mart).
- Boğazlıyan Kaymakamı ve Yozgat Mutasarrıf Vekili Kemal Bey haksız yere idam edildi (8 Nisan).
- Yunan ordusu İzmir'e çıktı. (15 Mayıs).

İzmir'in işgalinde Yunanlılara ilk kurşunu sıkan Gazeteci Hasan Tahsin ve işgal sırasında şehit edilen albay Süleyman Fethi (sağda)

dükleri yerleri işgal edebileceklerdi (madde 7).

6-Altı Doğu ilinde (Erzurum, Van, Harput, Diyarbakır, Sivas, Bitlis) karışıklık çıkarsa bu illerin bir kısmını İtilâf Devletleri işgal edebileceklerdi (madde 24). Bu maddenin düzenlenmesindeki amaç, sözü edilen illerde bir Ermenistan Devleti'nin kurulmasına zemin hazırlamaktı.

7-Osmanlı orduları, Birinci Dünya Savaşı öncesindeki sınırlara çekilecek.

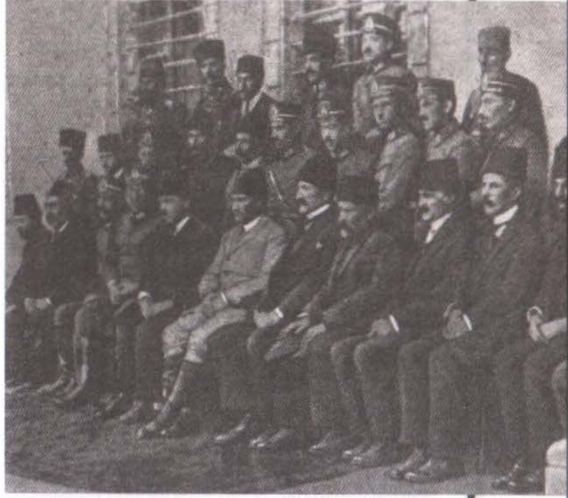

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalini betimleyen bir tablo

ANADOLU İŞGAL EDİLİYOR

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından kısa bir süre sonra İtilâf Devletleri, Anadolu'yu yer yer işgal etmeye başladılar. 3 Kasım 1918'de Musul'a giren ve aynı gün İskenderun'a asker çıkaran İngilizler, Ocak 1919'da Urfa, Antep, Maraş ve Adana'yı işgal ettiler. Daha sonra Fransızlarla anlaşarak Adana, Antep, Maraş ve Urfa'yı onlara bıraktılar. Fransızlar bu bölgeleri işgal ederken, beraberinde Ermenileri de getirdiler. İngilizler, Samsun ve Merzifon'a asker çıkarırken; İtalyanlar da Konya, Antalya, Söke, Kuşadası, Bodrum ve Marmaris ile yakın yörelerini işgal ettiler.

13 Kasım 1918'de, 60 parçadan oluşan İtilâf donanması İstanbul'a geldi. İtilâf Devletleri bir yandan Boğazları işgal ederken, diğer yandan İstanbul'da karargâh kurarak, Osmanlı hükûmetini etkilemeyi amaçlıyorlardı.

Mustafa Kemal Paşa, Erzurum Kongresi'ne katılan üyelerle (23 Temmuz 1919)

- Sadrazam Damat Ferit Paşa istifa etti (15 Mayıs).
- Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a hareket etti (16 Mayıs).
- Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a çıktı. Damat Ferit Paşa, ikinci kez sadrazam oldu (19 Mayıs).

19 Mayıs 1919 günü Mustafa Kemal Paşa'nın, Bandırma adlı gemiyle Samsun'a çıkışını betimleyen bir resim

- Şura-yı Saltanat toplandı (25 Mayıs).
- İngilizler, Bekirağa Bölüğü'nde tutuklu bulunan İttihatçıları Malta'ya götürdüler (27 Mayıs).
- Amasya Genelgesi yayımlandı (22 Haziran).
- Kaçak İttihatçılar gıyaben idam cezasına çarptırıldılar (13 Temmuz).
- Sadrazam Damat Ferit Paşa istifa etti (20 Temmuz).
- Damat Ferit Paşa üçüncü kez sadrazamlığa getirildi (21 Temmuz).
- Erzurum Kongresi toplandı (23 Temmuz).

Mustafa Kemal'in elyazısıyla Amasya Genelgesi

- Sivas Kongresi toplandı (4 Eylül).
- Kuva-yı İnzibatiye Kumandanı Ahmet Anzavur, Anadolu'daki Millî Kuvvetlere karşı mücadeleye başladı (21 Eylül).
- İngilizler, Samsun ve Merzifon'dan çekildiler (27 Eylül).
- Eski Harbiye nazırlarından Ali Rıza Paşa sadrazam oldu (2 Ekim).
- Amasya Görüşmesi yapıldı (20 Ekim).
- Temsil Heyeti ve Mustafa Kemal Paşa, Ankara'ya geldi (27 Aralık).

1920

- Son Osmanlı Mebuslar Meclisi açıldı (12 Ocak).
- Misak-ı Millî kabul edildi (28 Ocak).

DAMAT FERİT PAŞA SADRAZAMLIĞA GETİRİLDİ

Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında VI. Mehmet, İttihatçılara yakın bulduğu Ahmet İzzet Paşa Hükûmeti'ni istifaya zorladı. Sadrazamlığa, güvendiği Tevfik Paşa'yı getirdi (11 Kasım 1918).

Böylece İstanbul'a gelen İtilâf Devletleri'ni, İttihat ve Terakki Partisi izi taşımayan bir hükûmetle karşıladıktan kısa bir süre sonra Mebuslar Meclisi'ni feshetti (23 Kasım 1918). İstifa eden Tevfik Paşa'nın yerine sadrazamlığa, İttihatçı düşmanlığı ve İngilizlere yakınlığıyla tanınan eniştesi Damat Ferit Paşa'yı getirdi (4 Mart 1919).

HALİFE ORDUSUNUN KURULUŞU

VI. Mehmet, Damat Ferit Paşa Hükûmeti'nin Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde başlayan Millî Mücadele'ye karşı eylemlerini destekledi. Millî kuvvetlerle savaşması için paşa unvanı verdiği Ahmet Anzavur'u Anadolu'ya gönderdi. İngilizlerin verdiği para ve silâhlarla Kuva-yı İnzibatiye (Halife Ordusu) adında bir kuvvet oluşturdu. Sivas Kongresi sırasında Millî Mücadele yanlılarının, Damat Ferit Paşa'nın görevden alınması için yaptığı çağrıları duymazlıktan gelip, Damat Ferit Paşa'yı destekleyen bir de beyanname yayımladı.

MİSAK-I MİLLÎ'NİN KABUL VE İLÂNI

Son Osmanlı Mebuslar Meclisi, 12 Ocak 1920'de İstanbul'da toplandı. Bu meclisin gerçekleştirdiği en önemli iş, 28 Ocak 1920'de Misak-ı Millî'yi kabul ve ilân etmesidir. Misak-ı Millî ile Türk vatanının sınırları çizilmekte, barışın hangi koşullarla gerçekleşebileceği belirtilmekteydi. Bu koşullar şunlardı:

• 30 Ekim 1918 Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandığı sırada, düşman ordularının işgali altında bulunan Arap memleketlerinin durumu, halkın serbestçe verecekleri oyla belirlenmelidir. Bu ateşkes antlaşmasının sınırları içinde Türk ve İslâm çoğunluğunun bulunduğu bölgeler hiçbir suretle ayrılık kabul etmez bir bütündür.

• Halkın oyu ile ana vatana katılmış olan Kars, Ardahan ve Artvin için gerekirse yeniden halkın oyuna başvurulmasını kabul ederiz.

• Batı Trakya'nın hukukî durumu, halkın serbestçe vereceği oylarla belirlenmelidir.

• İstanbul şehri ve Marmara Denizi her türlü tehlikeden korunmalı, bu durum esas kalmak şartıyla, İstanbul ve Çanakkale boğazlarının dünya ticaretine açılması hakkında, Türkiye ile ilgili devletlerin birlikte verecekleri karar geçerlidir.

• Azınlıkların hakları, komşu memleketlerdeki Müslüman halkın haklarının korunması şartıyla kabul edilecek ve sağlanacaktır.

• Millî ve ekonomik gelişmemizi gerçekleştir-

VI. MEHMET DÖNEMİ OLAYLARI

1920

- Fransızlar, Maraş'tan çekildiler (11 Şubat).
- Sadrazam Ali Rıza Paşa istifa etti (3 Mart).
- Bahriye Nazırı Salih Paşa sadrazam oldu (8 Mart).
- İstanbul, İtilâf Devletleri tarafından resmen işgal edildi (16 Mart).
- İngilizler, Eskişehir ve Afyonkarahisar'dan çekildiler (17 Mart).
- Sadrazam Salih Paşa istifa etti (2 Nisan).
- Damat Ferit Paşa dördüncü kez sadrazam oldu (5 Nisan).
- Fransızlar, Urfa'dan çekildiler (10 Nisan).
- Mebuslar Meclisi dağıtıldı (11 Nisan).
- Ankara'da Büyük Millet Meclisi açıldı (23 Nisan).
- Zonguldak, Fransızlar tarafından işgal edildi (18 Haziran).
- Alaşehir, Yunanlılar tarafından işgal edildi (24 Haziran).

Meclis'in açılış günü yapılan ilk toplantıda Meclis Başkanlığı'na Mustafa Kemal seçildi (Tablo: Celal Esad Arseven)

- İngilizler, Mudanya ve Bandırma'ya asker çıkardılar (26 Haziran).
- Balıkesir, Yunanlılar tarafından işgal edildi (30 Haziran).
- Edremit, Yunanlılar tarafından işgal edildi (1 Temmuz).
- Bandırma, Kirmasti, Mudanya, Gönen ve Karacabey, Yunanlılar tarafından işgal edildi (2 Temmuz).
- İzmit, İngilizler tarafından işgal edildi (6 Temmuz).
- Bursa, Yunanlılar tarafından işgal edildi (8 Temmuz).
- Bir Ermeni Alayı, Adana'ya girdi (10 Temmuz).
- Tekirdağ, Yunanlılar tarafından işgal edildi (20 Temmuz).
- Lüleburgaz, Yunanlılar tarafından işgal edildi. Galip devletler tarafından teklif edilen Sevr Antlaşması'nın esasları, Saltanat Şûrası tarafından kabul edildi (22 Temmuz).
- Edirne, Yunanlılar tarafından işgal edildi (25 Temmuz).
- Kırklareli, Yunanlılar tarafından işgal edildi (26 Temmuz).

mek amacıyla tam serbestlik ve bağımsızlık sağlanması, siyasî, adlî ve malî gelişmemize engel olan sınırlamaların kaldırılması gereklidir.

İSTANBUL'UN İTİLÂF DEVLETLERİNCE İŞGALİ

Misak-ı Millî'nin kabul ve ilânını, İtilâf Devletleri iyi karşılamadılar. Hükûmete baskı yaparak, bazı bakanların görevden alınmalarını istediler. İstedikleri değişikliğin yapılmasına rağmen İtilâf Devletleri, yine de durumdan memnun değillerdi. Bunun üzerine İstanbul'u resmen işgal etmeye karar verdiler. Bu arada, Akbaş Cephaneliği'nin basılması ve Rusya'ya gönderilecek silâhların Anadolu'ya kaçırılması olayı, İstanbul'un işgalini çabuklaştırdı. 16 Mart 1920 sabahı çok sayıda İngiliz askeri karaya çıkarılarak, resmî daireler işgal edilmeye, karakollar basılmaya başlandı. Millî Mücadele yanlısı mebuslar tutuklanıp Malta adasına sürgün edildiler.

İstanbul'daki işgal devletlerinin komutanları, Sadrazam Salih Paşa'dan, Anadolu'daki millî kuvvetleri (Kuva-yı Milliye) tanımadığını ilân etmesini istediler.

Bunu kabul etmeyen Salih Paşa, 5 Nisan 1920'de istifa etti. Aynı gün tekrar sadrazamlığa getirilen Damat Ferit Paşa, Millî Mücadele Hareketi'ni yok etmek için her yola başvurmaktan kaçınmadı. Padişah VI. Mehmet, 11 Nisan 1920'de Mebuslar Meclisi'ni resmen feshetti.

Sakarya Meydan Savaşı'nda Mustafa Kemal Paşa komuta merkezinde durumu izlerken

SEVR ANTLAŞMASI

Saltanat Şûrası'nın barış koşullarını kabul etmesi üzerine Bağdatlı Hadi Paşa, Rıza Tevfik Bey ve Reşat Halis Bey'den oluşan bir heyet, Demokrasi adında bir Fransız savaş gemisiyle Fransa'ya gitti. Bu heyet, 10 Ağustos 1920 günü Sevr Antlaşması'nı, Paris'in Sevr kasabasında Osmanlı Devleti adına imzaladı. Sevr Antlaşması'nın başlıca koşulları şunlardı:

- İstanbul, Osmanlı Devleti'nin başkenti olarak kalacak. Ancak, Osmanlı Devleti antlaşma koşullarına uymazsa, İstanbul teslim alınacaktı.
- Boğazlar, her zaman bütün devletlerin gemilerine açık tutulacaktı. Uluslararası bir komisyon, Boğazları yönetecek, komisyonda Türk üye bulunmayacaktı. Merkezi İstanbul olan bu komisyonun ayrı bir bütçesi ve bayrağı olacaktı.
- Doğu Anadolu'da Ermenistan ve Kürdistan adlı iki devlet kurulacaktı.

- Damat Ferit Paşa beşinci kez sadrazam oldu (31 Temmuz).
- Sevr Antlaşması imzalandı (10 Ağustos).
- Uşak, Yunanlılar tarafından işgal edildi (29 Ağustos).
- Sadrazam Damat Ferit Paşa istifa etti (17 Ekim).
- Tevfik Paşa, dördüncü kez sadrazam oldu (21 Ekim).

1921

- I. İnönü Savaşı kazanıldı (10 Ocak).
- Londra Konferansı toplandı (21 Şubat).
- Eski Sadrazam Talat Paşa, Berlin'de bir Ermeni tarafından öldürüldü (15 Mart).
- İzmit, Yunanlılar tarafından işgal edildi (28 Nisan).
- Afyonkarahisar, Yunanlılar tarafından işgal edildi (13 Temmuz).
- Eskişehir, Yunanlılar tarafından işgal edildi (19 Temmuz).
- Sakarya Meydan Savaşı kazanıldı (13 Eylül).
- Eski Sadrazam Mısırlı Sait Halim Paşa, Roma'da bir Ermeni komitacı tarafından öldürüldü (6 Aralık).

1922

- Averof zırhlısı, Samsun'u bombaladı (7 Haziran).
- Eski Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Enver Paşa, Tacikistan'da Bolşeviklerle savaşırken öldü (21 Temmuz).
- Büyük Taarruz başladı (26 Ağustos).
- Afyonkarahisar kurtarıldı (27 Ağustos).
- Başkumandanlık Meydan Savaşı kazanıldı (30 Ağustos).
- Türk ordusu İzmir'e girdi (9 Eylül).
- Batı Anadolu, Yunanlılardan tamamen temizlendi (18 Eylül).
- Damat Ferit Paşa, ülkeden kaçtı (22 Eylül).
- Mudanya Ateşkes Antlaşması imzalandı (11 Ekim).
- Ankara Hükûmeti olağanüstü temsilcisi Refet Paşa, İstanbul'a geldi (19 Ekim).
- Saltanat kaldırıldı (1 Kasım).
- Son Osmanlı Sadrazamı Tevfik Paşa istifa etti (4 Kasım).
- VI. Mehmet Vahdettin, halife sıfatıyla son Cuma selâmlığına katıldı (10 Kasım).
- Son Osmanlı Padişahı VI. Mehmet Vahdettin, ülkeyi terk etti (17 Kasım).

Yunan Başkomutanı Trikopis'in esir alınışı (Tablo: İbrahim Çallı)

Sevr Antlaşmasına göre Osmanlı Devleti'nin işgal orduları tarafından paylaşılmasını gösteren harita

• Midye-Büyükçekmece hattının batısında bütün Trakya ile İmroz ve Bozcaada, Yunanistan'ın olacak; İzmir, Türk egemenliğinde kalacak, fakat Osmanlı Devleti bu egemenlik hakkını, Yunanistan'a devredecekti.
• Urfa, Mardin, Antep ve tüm Suriye, Fransa'ya bırakılacak. Ayrıca, Adana'dan Kayseri ve Sivas'ın kuzeyine kadar uzanan bölge, Fransa'nın nüfuzu altında olacaktı.
• Arabistan ve Mezopotamya, İngiltere'ye bırakılacaktı.
• İzmir bölgesi dışında bütün Batı Anadolu, Afyon'dan Kayseri'ye kadar uzanan çizginin güneyinde kalan topraklar, İtalyan nüfuz bölgesi olacaktı.
• Osmanlı Devleti, 50.700 kişilik bir askerî güce sahip olacaktı. Bunun 35 bini jandarma, 15 bini asker olacak; ordunun ağır silâhları ve uçakları bulunmayacaktı. Deniz kuvveti, 13 savaş gemisini geçemeyecekti.
• Azınlıklara en geniş haklar verilecekti.
• Kapitülâsyonlardan bütün devletler yararlanacaktı.

SONUN BAŞLANGICI

Padişah VI. Mehmet ve Sadrazam Damat Ferit Paşa, 23 Nisan 1920'de Ankara'da kurulan TBMM Hükûmeti'ne karşı her türlü olanağa başvurarak kesin bir mücadeleye girişti. Bu mücadelede en güçlü silâhları, İngiliz uçaklarıyla Anadolu'ya dağıtılan fetvalardı. Yayımlanan fetvalar, Anadolu'nun birçok yöresinde isyanlar çıkmasına neden oldu. İstanbul, Birinci İdare-i Örfiye Divan-ı Harbi, Mustafa Kemal ve arkadaşlarını 11 Mayıs 1920'de idama mahkûm etti. Bu karar 13 Mayıs 1920'de, Ali Kemal'in yönettiği Peyam-ı Sabah Gazetesi'nde yayımlandı. Halife ve padişah VI. Mehmet, bu kararı 24 Mayıs 1920'de onayladı.

Damat Ferit Paşa da bir genelgeyle idarî teşkilâtlara durumu bildirdi.

1921 yılı içinde Yunanlılara karşı kazanılan zaferler ve Millî Mücadele'nin giderek güçlenmesi, Osmanlı saltanatı için kaçınılmaz sonun başlangıcı oldu. VI. Mehmet, Millî Mücadele'nin gelişip zafere doğru yürümesi karşısında, kendisine zarar vermeyecek siyasî çözümler aramaya başladı. Bu konuda en büyük güvencesi yine İngilizlerdi. Türk Kurtuluş Savaşı'nın zafere ulaşmasından sonra, İtilâf Devletleri, Lozan Barış Konferansı'na İstanbul Hükûmeti'nin temsilcilerini de davet ettiler.

SALTANAT KALDIRILIYOR

TBMM, 1 Kasım 1922 günü Mustafa Kemal Paşa ve 80 milletvekilinin, saltanatın kaldırılması hakkındaki kanun teklifini oybirliğiyle kabul etti. Kabul edilen kanunda ayrıca, İstanbul'da kişisel saltanata dayanan hükûmetin 16 Mart 1920'den beri ortadan kalkmış olduğu da belirtildi. Kabul edilen kanunun ikinci maddesinde, halifeliğin Osmanlı ailesine ait olarak kaldığı; bu makama TBMM tarafından, Osmanlı ailesinden, bilgi ve karakterce en uygun olanının seçileceği ifade ediliyordu.

VI. MEHMET ÜLKEYİ TERK ETTİ

1 Kasım 1922'den sonra VI. Mehmet'in üzerinde sadece halife unvanı kalmıştı. 4 Kasım 1922 günü İstanbul Hükûmeti son toplantısını yaptı ve Sadrazam Tevfik Paşa istifa etti.

Müslümanların halifesi sıfatıyla İngilizlere sığınan VI. Mehmet, 17 Kasım 1922 günü, bir İngiliz savaş gemisiyle ülkeyi terk etti. Ülke dışına çıktıktan sonra, TBMM'nin saltanatın kaldırılması hakkındaki kararını tanımadığını bildiren bir beyanname yayımladıysa da, bunun hiçbir etkisi olmadı. VI. Mehmet önce Malta'ya, oradan da Mekke'ye gitti. Amacı, İslâm dünyasında kendisinin halife olarak tanınmasını sağlamaktı. Bunun mümkün olmayacağını anlayınca, San Remo'ya gelip yerleşti. 1926'da San Remo'da öldü. Cenazesi Şam'a götürüldü. Şam'da Mimar Sinan'ın eseri olan Süleyman Tekkesi'nin bahçesine defnedildi.

OSMANLI TARİHİ

Adım Adım Osmanlı Tarihi ve Padişahlar Albümü, 1299'da Osman Gazi'nin Osmanlı Beyliği'ni kurmasıyla başlayıp son Osmanlı Padişahı VI. Mehmet Vahdettin'in 17 Kasım 1922 günü ülkeyi terk edişine dek geçen 623 yıllık bir dönemi kapsamakta...

Üç kıtaya yayılmış ve farklı medeniyetlerden bir sentez oluşturmuş bu İmparatorluğu kimler yönetti?
623 yıllık bu süreçte yaşanan olaylar: İyiler, kötüler...
Doğrular, yanlışlar... Günahlar, sevaplar...
Osman Gazi'den Vahdettin'e, her dönem ayrıntılı olarak okuyucuya sunulmakta...
Albümde yer alan resim ve haritalar, kronolojik sıraya göre, geniş çaplı bir arşiv taraması yapılarak özenle seçildi. Sayfalar, kolaylıkla ve zevkle okunabilecek şekilde tasarlandı.
Başta öğrenciler olmak üzere, Osmanlı tarihi konusunda temel başvuru kitabı olan eser, aynı zamanda tarihe meraklı yetişkinler için de sıkılmadan okuyabilecekleri bir kaynak...

ISBN 978-975-23-0049-1

BOYUT KİTAPLARI